T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZİ

OSMANLI-AVUSTURYA MACARİSTAN İMPARATORLUĞU İLİŞKİLERİ (1908-1914) VE DERS KİTAPLARINA YANSIMALARI

SENEM GÖNENÇ

DANIŞMAN
PROF. DR. MUSTAFA AYDIN

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ DOKTORA PROGRAMI

İSTANBUL-2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZİ

OSMANLI-AVUSTURYA MACARİSTAN İMPARATORLUĞU İLİŞKİLERİ (1908-1914) VE DERS KİTAPLARINA YANSIMALARI

SENEM GÖNENÇ

DANIŞMAN
PROF. DR. MUSTAFA AYDIN

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ DOKTORA PROGRAMI

İSTANBUL-2019

2502120498 Öğrenci numaralı Senem GÖNENÇ tarafından hazırlanan bu çalışma 16/09/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi programında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ

Prof.Dr. Mustafa AYDIN
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi
(Danışman)

Prof. Dr. Ömer İŞBİLİR
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
(Üye)

Dr.Öğr.Üyesi Şamil MUTLU
İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
(Üye)

Dr.Öğr.Üyesi Nil TÜRKER TEKİN
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi
(Üye)

Dr.Öğr.Üyesi Derya ÇIĞIR DİKYOL
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi
(Üye)

ÖN SÖZ

Geçmişi yüzyıllar öncesine uzanan Osmanlı ve Habsburg (-Lothringen) ilişkilerinde kültürel etkileşimin en bariz örnekleri arasında gösterilebilecek Avusturya elçisi, seyyah Busbecq (1522-1592), Türk Marşı ya da Saray'dan Kız Kaçırma Operası gibi Türk stili ile bezediği pek çok eserin sahibi, müzik dehası Mozart (1756-1791), Avusturya sefaret tercümanı ve sekreteri olup aynı zamanda Osmanlı tarihi ve kültürü ile ilgili kapsamlı çalışmalar yapan şarkiyatçı Hammer-Purgstall (1774-1856) gibi isimler unutulmamak üzere hafızalardaki yerini almıştır. Bununla birlikte bugüne dek yapılan çalışmalar daha ziyade Orta ve Doğu Avrupa'da hâkimiyet kurma mücadeleleri (1526-1791) ile 19. ve 20. yüzyıllarda Avusturya-Macaristan'ın Şark meselesinde oynadığı askerî ve siyasi rolle alakalı olduklarından hatırlarda daha çok askerî ve siyasi yönü ağır basan bir iz bırakmıştır.

Hemen hemen eş zamanlarda tarih sahnesine çıkan, yükselen ve nihayete eren bu iki imparatorluk arasında uzun yıllar süren mücadele müttefiklikle son bulurken Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecinde Bosna-Hersek'i ilhak eden ve bu hareketi ile meşruti rejime ilk politik krizi yaşatan, Arnavut isyanlarına destek veren, Trablusgarp'ın İtalyanlara geçmesine ve Osmanlı İmparatorluğu'na karşı giriştikleri mücadelede Balkan devletlerinin ilerleyişine engel olmayan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu izlediği bu dış politikayla oldukça mühim bir rol oynamış; yaptıkları, yapmadıkları ve yapamadıklarıyla Osmanlı İmparatorluğu ile beraber kendi sonunu da getirmiştir denilebilir.

Bu çalışmada Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları için sonun başlangıcını teşkil edecek olayların yaşandığı Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesindeki yıllarda (1908-1914) Osmanlı-Avusturya Macaristan İmparatorluğu askerî, siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri bilhassa Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgeler üzerinden müstakil bir tez çalışması olarak ilk kez ele alınmış ve bu konuda bilinene farklı bir açıdan bakmak, az bilinene katkı sağlamak ve hiç bilinmeyeni ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu çalışmanın ve vereceği ilhamla meydana getirilecek müstakbel çalışmaların alandaki bilgi birikimine bir nebze de olsa katkı sağlaması ümit edilmektedir.

Çalışmanın ortaya çıkması ile ilgili olarak öncelikle tez konusunun belirlenmesi, araştırılması, yazılı hâle getirilmesi aşamalarında sağladığı katkıları yanında, sahip olduğu erdemlerle de örnek bir insan olarak lisans, yüksek lisans ve doktora öğrenimim boyunca yolumu aydınlatan tez danışmanım, kıymetli Hocam Prof. Dr. Mustafa AYDIN'a adalet, zarafet ve bilgelikle öğrettiği, örnek olduğu her şey ve üzerimdeki tüm emekleri için saygı, vefa ve minnetle teşekkürü bir borç bilirim.

Teze kıymetli görüş ve önerileriyle katkı sağlayan saygıdeğer Hocalarım Prof. Dr. Ömer İŞBİLİR'e, Dr. Öğr. Üyesi Şamil MUTLU'ya, Dr. Öğr. Üyesi Nil TÜRKER TEKİN'e ve Dr. Öğr. Üyesi Derya ÇIĞIR DİKYOL'a; ayrıca bursiyeri olarak tezi destekleri ile hazırladığım, bursiyeri olmaktan onur ve gurur duyduğum TÜBİTAK'a şahsıma ve bilimsel anlamda ülkemizin geleceğinin şekillenmesine sağladığı katkılardan ötürü sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu vesile ile aileme olan sevgi ve saygımı burada da dile getirmek, varlıklarıyla daima güç verdikleri ve sevgilerini hiçbir zaman esirgemedikleri için bir teşekkür de onlara etmek isterim.

SENEM GÖNENÇ

ÖZET

OSMANLI-AVUSTURYA MACARİSTAN İMPARATORLUĞU İLİŞKİLERİ (1908-1914) VE DERS KİTAPLARINA YANSIMALARI

Osmanlı-Avusturya Macaristan İmparatorluğu ilişkilerini, daha önce yapılmış tezler, diğer bilimsel eserler ve 1908-1914 yılları arasında bu ilişkiye tanıklık eden arşiv belgeleri içinden keşfedip betimlemek ve geçmişten günümüze devam eden bu ilişkinin 2016-2017 öğretim yılında Türkiye'de ve Avusturya'da okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarına nasıl yansıdığını ortaya koymak amacıyla nitel yönelimli olarak tasarlanan ve tarihsel araştırma ile durum çalışmasının unsurlarını barındıran bu araştırmanın yöntemi derinlemesine bilgi elde etmeye olanak tanıyan doküman incelemesidir. Ölçüt örnekleme yöntemi ile Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgelerden ve kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi ile ders kitabı listelerinden seçilen ders kitaplarından toplanan veriler içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir.

Araştırma sonucunda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna Hersek'i ilhakı ve akabinde boykot edilmeleri, Bosna sınırının belirlenmesi, Adakale'yi işgal teşebbüsü, özellikle İşkodra bölgesinde papazlar aracılığıyla başlattığı zararlı faaliyetler, Kosova ve İşkodra vilayetlerinde bulunan Katolik rahiplerini, dolayısıyla bütün Katolikleri Osmanlı tebaası olsalar dahi himaye hakkı olduğunu öne sürme, Arnavut isyanlarına destek verme, Balkan Savaşları'nda Osmanlı aleyhine pasif kalma, postane ve vapurları aracılığıyla zararlı yayın ve kaçak silah taşıma, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan tebaasının şahsi, ticari, resmî vb. işlerine müdahil olma gibi nedenlerden dolayı Osmanlı İmparatorluğu ile sorun yaşadıkları; iki imparatorluk arasında "hissiyat-ı dostane"ye delalet eden olayların ise daha çok doğum, evlilik olaylarında ve tahta çıkış yıl dönümlerinde tebriklerin, ölümlerde taziyelerin bildirilmesi, yapılan hizmetlerden ötürü madalya ve nişanların verilmesi, karşılıklı gönderilen hediyeler ile iki ülke topraklarına gerçekleştirilen seyahatler şeklinde olduğu tespit edilmiştir.

Öte yandan 2016-2017 öğretim yılında Avusturya'da Neue Mittelschulen ve AHS-Unterstufe'de 2., 3. ve 4. sınıflarda yer alan Geschichte und Sozialkunde/Politische Bildung dersinde okutulan Zeitbilder 2, 3 ve 4 ders kitaplarında Osmanlılarla (Türklerle) ilgili konuların daha çok Zeitbilder 3 ders kitabında yer

bulduğu ve bu kitaplarda genel olarak askerî ve siyasi ilişkilerden bahsedildiği, kültürel ve sosyal ilişkilere yer verilmediği, Birinci Dünya Savaşı'ndaki müttefiklikten de yüzeysel bahsedildiği, buna karşılık İstanbul'un fethi ve İkinci Viyana Kuşatması olaylarına daha geniş ölçüde yer verildiği görülmektedir. Türkiye'de ilk ve ortaokullarda (4., 5., 6. ve 7. sınıflarda) yer alan Sosyal Bilgiler dersinde okutulan ders kitaplarında ise Avusturya ile ilgili bilgilerin İlköğretim Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı'nda yer bulduğu, bu kitapta Osmanlılar ile Habsburglar (-Lothringenler) arasında yaşanan askerî ve siyasi olaylar yanında, kültür ve sanat alanında sanatçıları ve sanat eserleriyle de anılan bir ülke olarak Avusturya'nın bu yönüne de yer verildiği ve bu hususta olan etkileşimden de bahsedildiği, ayrıca Avusturya Elçisi Busbecq'in eserinden Türklerle ilgili olumlu düşüncelere sahip olduğunu gösteren alıntılar yapıldığı ve Birinci Dünya Savaşı'ndaki müttefiklik üzerinde daha çok durulduğu, böylece Avusturya'ya yönelik olumlu duygular beslenmesine bir ölçüde katkı sağlandığı saptanmıştır.

Anahtar sözcükler: Osmanlı, Habsburg, Avusturya-Macaristan, Türkiye, Avusturya, sosyal bilgiler, ders kitabı, uluslararası ilişkiler, doküman incelemesi.

ABSTRACT

OTTOMAN-AUSTRIA HUNGARY EMPIRE RELATIONS (1908-1914) AND THEIR REPRESENTATIONS TO TEXTBOOKS

The method of this research which is designed as qualitatively oriented, with the aim of discovering and describing Ottoman and Austria-Hungary Empire relations among dissertations which are conducted beforehand, other treatises and Ottoman archive documents referring to this relation between the years of 1908-1914 and revealing how this relation is reflected to the course books which are utilized in Austria and Turkey in social studies courses between 2016-2017 academic term, and includes historical analysis and elements of case study is analyzing the documents which provides getting information profoundly. The data which are collected from the documents in the Turkish Presidency State Archives of the Republic of Turkey-Department of Ottoman Archives by the method of criterion sampling and the course books which are chosen from the course books list by convenience sampling method are resolved with the content analysis method.

As a result of the research, it is ascertained that Austria-Hungary Empire has problems with Ottoman Empire that arise from Austria-Hungary Empire's annexation of Bosnia and Herzegovina and being boycotted afterwards, determining Bosnia's border, attempting to occupy Ada Kaleh, harmful movements initiated by means of priests in especially Shkodra district, Austria-Hungary Empire's assertion of having the right of mandating Catholic priests in Kosova and Shkodra districts and hence, all Catholics even they are from Ottoman Empire, supporting Albanian revolts, being in passive situation against to Ottoman Empire in Balkan Wars, carrying harmful broadcasts and illegal guns by means of post offices and ships, getting involved in citizens' individual, commercial and formal businesses, and it is described that the events between two empires based on friendship feelings are mostly in the form of reporting congratulations in births, marriages and anniversaries of accession to the throne, conveying condolences mutually in deaths, giving medals and orders because of services, sending mutual presents and journeys made between two countries.

In other respect, in 2016-2017 academic year in Austria, at Neue Mittelschulen and AHS-Unterstufe, in Zeitbilder 2, 3 ve 4 coursebooks utilized in Geschichte und Sozialkunde/Politische Bildung course given to 2nd , 3rd and 4th grades, it is recognized

that the subjects about Ottomans (Turkish) are frequently involved in the book of Zeitbilder 3, it is generally mentioned military and political relations in these books, there is no information about cultural and social relations, it is superficially declared about allies in the First World War and on the contrary, it is given wide coverage to conquest of Istanbul and Second Siege of Vienna affairs. On the other hand, in Turkey, in the coursebooks utilized in social studies course taught to primary and secondary schools (4th, 5th, 6th and 7th grades), information about Austria is included in 7th grade social studies coursebook. It is detected in this book, apart from military and political events between Ottomans and Habsburgs (-Lothringens), as a country considered with its artists in the field of art and work of arts, Austria's this aspect and interaction in this respect are mentioned. Moreover, quoting from Austria ambassador Busbecq's works showing he has positive thinking about Turkish people, putting more emphasis on the alliance in the First World War, and therefore contributing to have positive thoughts for Austria to a certain extent are determined.

Key words: Ottoman, Habsburg, Austria-Hungary, Turkey, Austria, social studies, coursebook, international relations, document analysis

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Habsburg Monarşisi (1866-1914) 17
Şekil 2.2. Avusturya-Macaristan'da ırkların dağılımı (1911) 18
Şekil 2.3. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Dışişleri Bakanı Aehrenthal 50
Şekil 2.4. Rus İmparatorluğu Dışişleri Bakanı İzvolski 50
Şekil 4.1. Marki Pallavicini külliyatı 101
Şekil 4.2. Hamalların boykotu 176
Şekil 4.3. Sultan yaşlı adam olarak kalıyor 266
Şekil 4.4. Maceraperestin ölümcül atlayışı 267
Şekil 4.5. Hasta adam 267
Şekil 4.6. 1699-1913 tarihleri arasında Osmanlı Devleti haritası 330
Şekil 4.7. Atatürk'ün Türk dış politikası ile ilgili öngörüsü 331
Şekil 4.8. 17. yüzyıl sonlarına kadar Osmanlı Devleti'nin sınırları 332
Şekil 4.9. Yabancılara göre eski Türkler 333
Şekil 4.10. Mehter takımı 334
Şekil 4.11. Avusturya'da minareye benzer kuleleri ile bir yapı 334
Şekil 4.12. Türkiye'yi böyle gördüm 335
Şekil 4.13. Birinci Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'daki sınırlar 336
Şekil 4.14. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Veliahdı Ferdinand 337
Şekil 4.15. Savaş başlamadan önce ve başladıktan sonra İtilaf ve İttifak devletleri 337
Şekil 4.16. İttifak Devletleri hükümdarlarını gösteren kartpostal 338
Şekil 4.17. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin savaştığı cepheler 338
Şekil 4.18. Tartışma soruları 341
Şekil 4.19. Ayasofya Müzesi 342
Şekil 4.20. Franz Ferdinand suikasti 345
Şekil 4.21. İttifak sistemleri 346
Şekil 4.22. Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) 347
Şekil 4.23. 1550'li yıllarda Avrupa'da Habsburglar 348
Şekil 4.24. Kara Mustafa Paşa 349
Şekil 4.25. Kahlenberg yamacından yapılan saldırı 349
Şekil 4.26. 1942 yılında Avrupa'da faşist üstünlük 351
Şekil 4.27. 1914 yılında basılan bir kartpostal 353
Şekil 4.28. Avrupa Birliği üyesi ve aday ülkeler 353

KISALTMALAR LİSTESİ

A.MTZ. (04)	:	Sadaret Eyalet-i Mümtaze Bulgaristan Evrakı
A.MTZ. (05)	:	Sadaret Eyalet-i Mümtaze Mısır Evrakı
A.MKT.MHM:		Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı
BEO	:	Bâb-ı Âli Evrak Odası
bs	:	Baskı
C	:	Cilt
Çev	:	Çeviren(ler)
Çev. Ed	:	Çeviri Editörü(Editörleri)
D	:	Devre
DH.H	:	Dahiliye Nezareti Hukuk Evrakı
DH.HMŞ	:	Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği Evrakı
DH.İD	:	Dahiliye Nezareti İdare Evrakı
DH.KMS	:	Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Evrakı
DH.MB.HPS	:	Dahiliye Nezareti Mebani-i Emiriye-Hapishaneler Müdüriyeti Evrakı
DH.MKT	:	Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı
DH.MTV	:	Dahiliye Nezareti Mütenevvia Evrakı
DH.MUİ	:	Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Belgeleri
DH.SN.THR	:	Dahiliye Nezareti Sicil-i Nüfus Tahrirat Kalemi Evrakı
DH.SYS	:	Dahiliye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı

DH.ŞFR	:	Dahiliye Nezareti Şifre Evrakı
DH.TMIK.M	:	Dahiliye Nezareti Tesrî-i Muamelât Evrakı
ed	:	Baskı
HR.HMŞ.İŞO	:	Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası Evrakı
HR.İD	:	Hariciye Nezareti İdare Evrakı
HR.SYS	:	Hariciye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı
İ.DH	:	İrade Dahiliye Evrakı
İ.HB	:	İrade Harbiye Evrakı
İ.HR	:	İrade Hariciye Evrakı
İ.HUS	:	İrade Hususi Evrakı
İ.MBH	:	İrade Mabeyn-i Hümayun Evrakı
İ.MF	:	İrade Maarif Evrakı
İS	:	İctima Senesi
İ.TAL	:	İrade Taltifat Evrakı
İ.TNF	:	İrade Ticaret ve Nafia Evrakı
MF.MKT	:	Maarif-i Umumiye Nezareti Mektubi Evrakı
MMZC	:	Meclis-i Mebusân Zabıt Cerideleri
MV	:	Meclis-i Vükela Mazbataları
s	:	Sayfa
TFR.I.A	:	Rumeli Müfettişliği Sadaret Evrakı
TFR.I.SL	:	Rumeli Müfettişliği Selanik Evrakı

TFR.I.M	:	Rumeli Müfettişliği Müteferrika Evrakı
TFR.I.MKM	:	Rumeli Müfettişliği Makamat Evrakı
ty	:	Tarih yok
vd	:	Ve diğer
Y.A.HUS	:	Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı
Yay. Haz.	:	Yayına Hazırlayan(lar)
Y.EE	:	Yıldız Esas Evrakı
Y.EE.KP	:	Kâmil Paşa Evrakı (Yıldız Esas Evrakı'na Ek)
Y.MTV	:	Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı
Y.PRK.ASK	:	Yıldız Perakende Evrakı Askerî Maruzat
Y.PRK.AZJ	:	Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal Jurnal
Y.PRK.DH	:	Yıldız Perakende Evrakı Dahiliye Nezareti Maruzatı
Y.PRK.EŞA	:	Yıldız Perakende Evrakı Elçilik Şehbenderlik ve Ataşemiliterlik Maruzatı
Y.PRK.HR	:	Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezareti Maruzatı
Y.PRK.KOM	:	Yıldız Perakende Evrakı Komisyanlar Maruzatı
Y.PRK.MK	:	Yıldız Perakende Evrakı Müfettişlikler ve Komiserlikler Tahriratı
Y.PRK.NMH	:	Yıldız Perakende Evrakı Name-i Hümayunlar
Y.PRK.TKM	:	Yıldız Perakende Evrakı Tahrirât-ı Ecnebiye ve Mâbeyn Mütercimliği
ZB	:	Zabtiye Nezareti Evrakı

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **III**
ÖZET ..... **V**
ABSTRACT ..... **VII**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **IX**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **X**
İÇİNDEKİLER ..... **XIII**
BÖLÜM I: GİRİŞ **1**
1.1. Problem Durumu 1
1.2. Amaç/Hipotezler/Problemler ve Alt Problemler 1
1.3. Önem 2
1.4. Sayıltılar (Varsayımlar) 6
1.5. Sınırlılıklar 6
1.6. Tanımlar 8
BÖLÜM II: KAVRAMSAL ÇERÇEVE/ALAN YAZIN VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR **11**
2.1. Kavramsal Çerçeve 11
2.1.1. Osmanlı Hanedanlığı (Âl-i Osmân) 11
2.1.2. Osmanlı İmparatorluğu (Devlet-i Aliyye) 11
2.1.3. 1278 Yılına Kadar Avusturya ve Babenberg Hanedanlığı 12
2.1.4. Habsburg (-Lothringen) Hanedanlığı 13
2.1.5. Kutsal Roma (Alman) İmparatorluğu (962-1806) 14
2.1.6. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu (Avusturya İmparatorluğu ve Macaristan Krallığı) (1867-1918) 17
2.1.7. Balkanlar, Güneydoğu Avrupa ve Rumeli 20
2.1.8. Osmanlı ve Habsburg (-Lothringen) İlişkilerinin Tarihçesi 20
2.2. Alan Yazın ve İlgili Araştırmalar 53
BÖLÜM III: YÖNTEM **64**
3.1. Araştırmanın Modeli 64
3.2. Evren ve Örneklem 66
3.3. Veri Toplama Araçları 67
3.4. Verilerin Çözümlenmesi 67
BÖLÜM IV: BULGULAR **69**

4.1. BOSNA VE HERSEK'İN İLHAKI ÖNCESİ BİR DEMİR YOLU DENEMESİ VE İLHAK (1908-1910) 69
4.1.1. Uvaç-Mitroviçe Demir Yolu Projesinin İlanı ve Müteakip Gelişmeler (27 Ocak-Eylül 1908) 69
4.1.1.1. Aehrenthal'in Uvaç-Mitroviçe Demir Yolu Projesi İle İlgili Beyanatı 69
4.1.1.2. Uvaç-Mitroviçe Demir Yolu Projesine Tepkiler 76
4.1.1.2.1. İngiltere'nin Tepkisi ve Bunun Osmanlı Devleti'ne Yansımaları 76
4.1.1.2.2. Sırbistan'ın Tepkisi ve Bunun Osmanlı Devleti'ne Yansımaları 79
4.1.1.2.3. Rusya'nın Tepkisi ve Bunun Osmanlı Devleti'ne Yansımaları 81
4.1.1.2.4. İtalya'nın Tepkisi ve Bunun Osmanlı Devleti'ne Yansımaları 82
4.1.1.2.5. Bulgaristan'ın Tepkisi ve Bunun Osmanlı Devleti'ne Yansımaları 83
4.1.1.3. Uvaç-Mitroviçe Demir Yolu Projesi Güzergâh Keşif Heyeti: Gönderilmeleri, Faaliyetleri ve Aldıkları Kararlar 84
4.1.2. Avusturya-Macaristan'ın Bosna ve Hersek'i İlhakı ve Müteakip Gelişmeler . 91
4.1.2.1. Avusturya-Macaristan'ın Bosna ve Hersek'i İlhakına Yönelik Rivayetler, Tepkiler ve Savaş İhtimaline Karşı Yapılan Hazırlıklar 91
4.1.2.1.1. Avusturya-Macaristan'ın Bosna ve Hersek'i İlhakına Yönelik Rivayetler 91
4.1.2.1.2. Avusturya-Macaristan'ın Bosna ve Hersek'i İlhakı ve İlhaka Tepkiler 96
4.1.2.1.2.1. Osmanlı Devleti'nin İlhaka Tepkisi 99
4.1.2.1.2.1.1. İlhak Dolayısıyla Avusturya'ya Uygulanan Boykot ve Buna Bağlı Gelişmeler (Ekim 1908-Şubat 1909) 100
4.1.2.1.2.1.1.1. Kudüs Mutasarrıflığında Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler 104
4.1.2.1.2.1.1.2. Beyrut Vilayetinde Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler 107
4.1.2.1.2.1.1.3. Yanya Vilayetinde Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler 110
4.1.2.1.2.1.1.4. Adana Vilayetinde Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler 114
4.1.2.1.2.1.1.5. Edirne Vilayetinde Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler 115
4.1.2.1.2.1.1.6. İstanbul Vilayetinde Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler 118
4.1.2.1.2.1.1.7. Trabzon Vilayetinde Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler 120
4.1.2.1.2.1.1.8. İşkodra Vilayetinde Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler 121
4.1.2.1.2.1.1.9. Trablusgarp Vilayetinde Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler 123
4.1.2.1.2.1.1.10. Selanik Vilayetinde Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler 124
4.1.2.1.2.2. Rusya'nın İlhaka Tepkisi 127
4.1.2.1.2.3. İngiltere ve Fransa'nın İlhaka Tepkisi 128
4.1.2.1.2.4. İtalya'nın İlhaka Tepkisi 130

4.1.2.1.2.5. Çerkes ve Abazaların İlhaka Tepkisi 131
4.1.2.1.2.6. Sırbistan'ın İlhaka Tepkisi 131
4.1.2.1.2.7. Karadağ'ın İlhaka Tepkisi 135
4.1.2.1.3. Avusturya-Macaristan'ın Savaş İhtimaline Karşı Hazırlıkları ve Bunların Osmanlı Devleti'ne Yansımaları 138
4.1.2.2. Avusturya Askerlerinin Taşlıca ve Prepol Kazalarından Geri Çekilmeleri ve Bosna ile Taşlıca ve Yeni Pazar Sancakları Arasındaki Sınıra İlişkin Meseleler 140
4.1.2.2.1. Avusturya Askerlerinin Taşlıca ve Prepol Kazalarından Geri Çekilmeleri 140
4.1.2.2.2. Bosna ile Taşlıca ve Yeni Pazar Sancakları Arasındaki Sınıra İlişkin Meseleler 143
4.1.2.3. Bosna ve Hersek'e Gidecek Yolcuların Geçiş İşlemleri 154
4.1.2.4. Krizin Çözümü: Osmanlı-Avusturya Protokolü ve Osmanlı İmparatorluğu'na Ödenen Tazminatin Akıbeti 157
4.1.2.4.1. Krizin Çözümü: Osmanlı-Avusturya Protokolü 157
4.1.2.4.2. Osmanlı İmparatorluğu'na Ödenen Tazminatin Akıbeti 171
4.1.2.5. Osmanlı Mavnacıları ile Avusturya Vapurları Arasında Yaşanan Sorunlar 176
4.2. BOSNA-HERSEK KRİZİNDEN SONRA YAŞANAN ASKERÎ VE SİYASİ GELİŞMELER (1910-1912) 182
4.2.1. Osmanlı Diplomatlarına Göre Avusturya-Macaristan ile Diğer Devletlerin Malisör Meselesi'ne İlişkin Faaliyetleri (Ocak 1911-Aralık 1912) 187
4.2.1.1. Osmanlı Diplomatlarına Göre Avusturya-Macaristan ile Diğer Devletlerin Malisör İsyanı'nın Başlamasına Kadar Geçen Süreçteki Faaliyetleri (Ocak-Mart 1911) 187
4.2.1.2. Osmanlı Diplomatlarına Göre Avusturya-Macaristan ile Diğer Devletlerin Malisör İsyanı'nındaki Faaliyetleri (Mart 1911-Ekim 1912) 192
4.2.1.2.1. Malisör Meselesi'ne Yönelik Rus Notası ve Avusturya-Macaristan'ın Yükselen Tepkisi 197
4.2.1.2.2. Malisör Meselesi'nin Çözümünde Katolik Piskopostan Yararlanma Teşebbüsü 204
4.2.1.2.3. Malisör Meselesi'nin Yabancı Basındaki Yansımaları 206
4.2.1.2.4. Malisör Meselesi'ne Yabancı Güçlerin Müdahalesi İle İlgili Düvel-i Muazzama Diplomatlarının Görüşleri 207

4.2.1.3. Osmanlı Diplomatlarına Göre Avusturya-Macaristan ile Diğer Devletlerin Malisör İsyanı'nındaki Faaliyetleri (Ekim-Aralık 1912) 211
4.2.1.3.1. Karadağ Destekli Yeni Bir Malisör İsyanı'na Yönelik Düvel-i Muazzama Diplomatlarının Görüşleri 214
4.2.1.3.2. Avusturya-Macaristan'ın Zararlı Faaliyetleri ve İzlediği İki Yönlü Siyaset 216
4.2.2. Osmanlı Diplomatlarına Göre Düvel-i Muazzama ve Balkan Hükûmetleri Arasındaki İttifaklar ile İlgili Rivayetler ve Balkan Savaşları'nda Avusturya-Macaristan'ın İzlediği Siyaset 226
4.2.2.1. Osmanlı Diplomatlarına Göre Düvel-i Muazzama ve Balkan Hükûmetleri Arasındaki İttifaklar İle İlgili Rivayetler 226
4.2.2.2. Osmanlı Diplomatlarına Göre Balkan Savaşları'nda Avusturya-Macaristan'ın İzlediği Siyaset 234
4.3. OSMANLI-AVUSTURYA MACARİSTAN İMPARATORLUĞU İLİŞKİLERİNİ ETKİLEYEN DİĞER HUSUSLAR (1908-1914) 257
4.3.1. Avusturya-Macaristan'ın Adakale'deki Faaliyetleri 257
4.3.2. Avusturya Postane, Matbuat ve Vapurlarından Kaynaklanan Sorunlar ve Bunlara Karşı Osmanlı Devleti'nin Aldığı Tedbirler 264
4.3.2.1. Zararlı Yayın ve Mühimmatın Ülkeye Girişi ve Buna Karşı Osmanlı Devleti'nin Aldığı Tedbirler 264
4.3.2.2. Telgraf ve Posta İşlemlerinde Bazı Kanun Dışı Faaliyetleri 269
4.3.2.3. Yeni Yabancı Postanelerin Açılmasına Engel Olma ve Yeni Osmanlı Postaneleri Açma Teşebbüsleri 272
4.3.3. Hayvan İhraç Edilmesine ve Ticaret Anlaşması Yapılmasına İlişkin Gelişmeler 275
4.3.3.1. Avusturya Hükûmetinin Tiftik Keçisi Talebi 275
4.3.3.2. Avusturya Hükûmetinin Bosna ve Hersek'e Yarık Tırnaklı Hayvan İthalini Yasaklaması 277
4.3.3.3. Avusturya Hükûmeti İle Ticaret Anlaşması Yapma Teşebbüsleri 278
4.3.4. Osmanlı Topraklarında Avusturya-Macaristan'a Ait Kurumlara ve Avusturya-Macaristan Himayesindeki Katoliklere İlişkin Sorunlar 279
4.3.5. Avusturya Sefir ve Konsoloslarının Müdahil Oldukları Diğer Olaylar 289
4.3.5.1. Osmanlı Hapishanelerinin Islahı Meselesi 300

4.3.6. Dostane İlişkiler: Taziyeler, Tebrikler, Madalya ve Nişan Taltifleri, Seyahatler ve Diğer Hususlar 304
4.3.6.1. Vefat Haberlerinin ve Taziyelerin Bildirilmesi 304
4.3.6.2. Hanedan Evliliklerinin ve Doğumlarının Bildirilmesi ile Franz Joseph'in Doğum ve Tahta Çıkış Yıl Dönümü İçin Yapılan Kutlamalar 305
4.3.6.2.1. İmparator Franz Joseph Tarafından Hanedan Evliliklerinin ve Doğumlarının Bildirilmesi 305
4.3.6.2.2. İmparator Franz Joseph'in Doğum ve Tahta Çıkış Yıl Dönümü İçin Yapılan Kutlamalar 306
4.3.6.2.2.1. İmparator Franz Joseph'in Doğum Yıl Dönümü İçin Yapılan Kutlamalar 306
4.3.6.2.2.2. İmparator Franz Joseph'in Tahta Çıkış Yıl Dönümü İçin Yapılan Kutlamalar 308
4.3.6.3. Madalya ve Nişan Taltifleri 311
4.3.6.4. Seyahatler 314
4.3.6.4.1. Avusturya-Macaristan Tebaalarının Osmanlı Topraklarına Gerçekleştirdikleri Seyahatleri 314
4.3.6.4.1.1. Osmanlı Topraklarına Seyahat Edecek Avusturya-Macaristan Tebaalarına Kolaylık Gösterilmesi Talepleri 317
4.3.6.4.2. Osmanlı Tebaalarının Avusturya-Macaristan Topraklarına Gerçekleştirdikleri Seyahatleri 324
4.3.6.5. "Hissiyat-ı Dostane"ye Delalet Eden Diğer Hususlar 326
4.3.6.5.1. Avusturya Şark Anonim Ticaret Şirketi'nin İstanbul Polis Karakollarını Telefon Hattı İle Bağlama Talebi 328
4.4. OSMANLI-HABSBURG (-LOTHRINGEN) İLİŞKİLERİNİN SOSYAL BİLGİLER VE GESCHICHTE UND SOZIALKUNDE/POLITISCHE BILDUNG DERS KİTAPLARINA YANSIMALARI 330
4.4.1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Avusturyalılar (Habsburglar-Lothringenler) 330
4.4.1.1. İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 1., 2. ve 3. Kitap 330
4.4.1.2. İlköğretim Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı 331
4.4.1.3. İlköğretim Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabı 331
4.4.1.4. İlköğretim Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı 332

4.4.2. Geschicte und Sozialkunde/Politische Bildung Ders Kitaplarında Türkler (Osmanlılar) 339
4.4.2.1. Zeitbilder 2 (Tarih Öncesi Çağlardan Orta Çağ'a) 339
4.4.2.2. Zeitbilder 3 (Yeni Çağ'dan Birinci Dünya Savaşı'nın Sonuna Kadar)..... 343
4.4.2.3. Zeitbilder 4 (Birinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze Kadar)..... 350
BÖLÜM V: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER..... 356
5.1. BOSNA VE HERSEK'İN İLHAKI ÖNCESİ BİR DEMİR YOLU DENEMESİ VE İLHAK (1908-1910) İLE İLGİLİ GELİŞMELERE YÖNELİK BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ 356
5.1.1. Uvaç-Mitroviçe Demir Yolu Projesinin İlanı ve Müteakip Gelişmelere (27 Ocak-Eylül 1908) Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi 356
5.1.2. Avusturya-Macaristan'ın Bosna ve Hersek'i İlhakı ve Müteakip Gelişmelere Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi 362
5.2. BOSNA-HERSEK KRİZİNDEN SONRA YAŞANAN ASKERÎ VE SİYASİ GELİŞMELERE (1910-1912) YÖNELİK BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ 375
5.2.1. Osmanlı Diplomatlarına Göre Avusturya-Macaristan ile Diğer Devletlerin Malisör Meselesi'ne İlişkin Faaliyetlerine (Ocak 1911-Aralık 1912) Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi 375
5.2.2. Osmanlı Diplomatlarına Göre Düvel-i Muazzama ve Balkan Hükûmetleri Arasındaki İttifaklar İle İlgili Rivayetler ve Balkan Savaşları'nda Avusturya-Macaristan'ın İzlediği Siyasete Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi 382
5.3. OSMANLI-AVUSTURYA MACARİSTAN İMPARATORLUĞU İLİŞKİLERİNİ ETKİLEYEN DİĞER HUSUSLARA (1908-1914) YÖNELİK BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ 389
5.3.1. Avusturya-Macaristan'ın Adakale'deki Faaliyetlerine Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi 389
5.3.2. Avusturya Postane, Matbuat ve Vapurlarından Kaynaklanan Sorunlar ve Bunlara Karşı Osmanlı Devleti'nin Aldığı Tedbirlere Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi 391
5.3.3. Hayvan İhraç Edilmesine ve Ticaret Anlaşması Yapılmasına İlişkin Gelişmelere Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi 393

5.3.4. Osmanlı Topraklarında Avusturya-Macaristan'a Ait Kurumlara ve Avusturya-Macaristan Himayesindeki Katoliklere İlişkin Sorunlara Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi 394
5.3.5. Avusturya Sefir ve Konsoloslarının Müdahil Oldukları Diğer Olaylara Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi 396
5.3.6. Dostane İlişkiler: Taziyeler, Tebrikler, Madalya ve Nişan Taltifleri, Seyahatler ve Diğer Hususlara Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi 398
5.4. OSMANLI-HABSBURG (-LOTHRINGEN) İLİŞKİLERİNİN SOSYAL BİLGİLER VE GESCHICHTE UND SOZIALKUNDE/POLITISCHE BILDUNG DERS KİTAPLARINA YANSIMALARINA YÖNELİK BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ 403
EKLER 409
KAYNAKLAR 432
ÖZGEÇMİŞ 457

BÖLÜM I: GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Alanda yapılan çalışmalar incelendiğinde Osmanlı ve Habsburg (-Lothringen) ilişkilerinin çeşitli yönlerden ele alındığı, tez konumuza ait dönem içinde de özellikle 1908 Ekim'inde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna-Hersek'i ilhakı ve bu ilhakı müteakiben meydana gelen boykotu ele alan çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Mamafih 1908-1914 yılları arasında devletin resmî görüşünü arz eden Osmanlı arşiv belgelerine yansıyan Osmanlı-Avusturya Macaristan İmparatorluğu ilişkilerine dair az şey bilinmektedir. Dolayısıyla bu çalışma da Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesindeki yıllarda Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmpartorluğu arasındaki siyasi, askerî, ekonomik ve kültürel ilişkileri genel olarak Osmanlı arşiv belgelerinin kılavuzluğunda ortaya koyabilmek düşüncesi üzerine inşa edilmiştir.

Kuşkusuz bir yığın belge arasından araştırmaya yön veren örüntüleri oluşturabilecek belgeleri bulmak sabır, zaman, kararlık gerektiren (Glesne, 2015, s. 118) ve oldukça meşakkatli bir yoldur. Ancak bu müşkülata rağmen Osmanlı arşiv belgeleri devletin resmî görüşünü, tutumunu, tavrını ve ilişkilerini ortaya koyması bakımından ilk başvurulması gereken ana kaynaklardandır.

Öte yandan iki büyük imparatorluğun "yaşayan mirasları" olarak Türkiye ve Avusturya cumhuriyetlerinin Sosyal Bilgiler ve Geschichte und Sozialkunde/Politische Bildung ders kitaplarında Osmanlı ve Habsburg (-Lothringen) ilişkileri başta olmak üzere Türkiye-Avusturya ilişkilerinin geçmişten günümüze hangi yönleriyle ele alındığına, Türk ders kitaplarında Avusturyalılarla ve Avusturya ders kitaplarında Türklerle ilgili algıları şekillendiren hangi konulardan bahsedildiğine ve bu konularda karşı tarafın nasıl görülüp değerlendirildiğine dair izler de sürülmüştür.

1.2. Amaç/Hipotezler/Problemler ve Alt Problemler

Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ilişkilerini bilhassa 1908-1914 yılları arasında bu ilişkiye tanıklık eden arşiv belgeleri içinden keşfedip betimlemek ve geçmişten günümüze devam eden bu ilişkiye bağlı olarak 2016-2017 öğretim yılında Türkiye'de ve Avusturya'da okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında

tarafların bir diğerini nasıl yansıttıklarını ortaya koymak amacıyla yapılan nitel temelli bu araştırmanın problemleri aşağıdaki başlıklar altında toplanmıştır:

1. Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesindeki süreçte (1908-1914) Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları arasındaki askerî, siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilere yön veren başlıca olaylar nelerdir?

2. Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesindeki süreçte (1908-1914) Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları arasındaki ilişkiler nasıldır?

3. Avusturya'da okutulan ders kitaplarında Türkler (Osmanlılar), Türkiye'de okutulan ders kitaplarında Avusturyalılar (Habsburglar [-Lothringenler]) ile ilgili bahsedilen konular nelerdir?

3.1. Geschichte und Sozialkunde/Politische Bildung ders kitaplarında Türkler (Osmanlılar) ile ilgili bahsedilen konular nelerdir?

3.2. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Avusturyalılar (Habsburglar [-Lothringenler]) ile ilgili bahsedilen konular nelerdir?

4. Geçmişten günümüze Osmanlı ve Habsburg (-Lothringen) imparatorlukları ile bunların devamı olarak Türkiye ve Avusturya devletleri ile ilgili bilgiler tarafların sosyal bilgiler ders kitaplarına nasıl yansımaktadır?

1.3. Önem

Avrupa coğrafi bir bölge olmanın ötesinde kültür ve din olarak 14. yüzyıldan beri kendini tasvir eden, öbürleriyle sınırlarını çeken ve kendini üstün gören bir kıta olarak algılanırken, Balkanlar ve Doğu Avrupa sakinleri Hristiyan da olsalar bu kıtanın üvey ve yabancı kalmış bir parçası; Türkler ise coğrafya olarak Avrupa dünyasına dâhil ancak kıtanın Avrupalılığı oluşturan en göze batan unsuru, son 150 yıldır yolculuğuyla ve başardıklarıyla hem istenen hem istenmeyen ama uzak durulamayan bir gerçekliği olarak görülmektedir (Ortaylı, 2018, s. 183-184).

Osmanlı Devleti Avrupa üzerinde, öyle ki bugünkü Avrupa'nın siyasi coğrafyasının Osmanlı etkisinin hesaba katılmadan anlaşılamayacağı ölçüde, büyük bir etki bırakmıştır. 16. yüzyılda Osmanlılar, Avrupa'da üstünlük kurmaya çalışan Habsburgların Alman İmparatorluğu ve II. Philip (1556-1598) İspanyasının çabalarını

önemli ölçüde engellemek suretiyle Fransa, İngiltere ve Hollanda gibi yükselen millî devletlere yardım ederek Avrupa devletler sisteminin kurulmasında doğrudan ya da kısmen pay sahibi olarak önemli rol oynamışlardır. Ayrıca Osmanlıların Avrupa din ve kültür tarihi üzerinde de önemli etkileri vardır. Osmanlıların Orta Avrupa'da Habsburglara karşı askerî baskısı Protestanlığın Avrupa'da yayılıp yerleşmesinin başlıca faktörlerinden biri olmuştur (Emecen, 2007, s. 494; İnalcık, 2016, s. 247-248). Nitekim Avusturya'nın Türklerle doğrudan temasa geçtiği 1526 yılındaki Mohaç Meydan Muharebesi'nden 1683 yılındaki İkinci Viyana Kuşatması'na kadar yaklaşık 150 yıl süren dönem Avusturya tarih kitaplarında "Türk Tehlikesi" (Türkengefahr) ya da "Türk Çağı" (Türkenzeit) olarak adlandırılmıştır. Hatta İmparator II. Rudolf (1576-1612) Türk tehlikesi karşısında halkın Türklere karşı nefret ve intikam duygularını artırmak için "Türk Çanı" denilen bir gelenek kurmuş; her gün sabah, öğle ve akşam çalan Türk Çanı üzerine kiliselere gidilerek Türklere karşı kendilerini koruması ve yardımcı olması için Allah'a dualar edilmiştir. Türk akınlarının neden olduğu maliyet ise özel bir vergi ile karşılanmaya çalışılmış ve bu vergi "Türk Vergisi" (Türkensteuer) olarak adlandırılmıştır. 16. yüzyılın ilk yarısında Türklere karşı daha çok asker yardımı şeklinde gerçekleşen her türlü yardım (Türkenhilfe) da daha sonra tamamen para olarak tahsil edilmeye başlanmıştır (Çeliker, 1983, s. 9, 27; Özsoy, 2016, s. 16, 19).

Osmanlı Devleti'nin Macaristan içlerine, Avusturya topraklarına kadar dayanması, 16. ve 17. yüzyılda meydana gelen büyük seferler, sınır savaşları, küçük askerî mücadeleler (Savaş, 2002, s. 562) ve özellikle Viyana muhasaraları Türklerin iki defa kuşattıkları, ancak giremedikleri Viyana'nın en içlerine kadar hatıralarının girmesini kaçınılmaz kılmıştır. Avrupa'yı Osmanlı Devleti'ne karşı savunmak Orta Avrupa'da Habsburgların görevi olduğundan (Tuncer, 2008, s. 58) Avusturyalılar da Türkler ile yaptıkları mücadelelerin izlerini birer sanat eseri gibi sergileyerek Avrupa'ya yönelen, 16. ve 18. yüzyıllarda doruğa ulaşan Türk tehlikesini Viyana kapıları önünde durdurmuş ve püskürtmüş olmakla övünmekte ve bundan gurur duymaktadırlar (Çeliker, 1983, s. 1). Bununla birlikte Osmanlı merkezli gelişmeler Avrupa'da oluşan ve bugün dahi zihinlerden silinmemiş olan büyük tehdit algılamasına yol açmış (Emecen, 2007, s. 494), yerleşen sabit düşünceleri ve klişeleri düzeltmek kolay olmamıştır (Pittioni, 2011, s. 33). Edebiyat tarihçisi, siyasetçi ve gazeteci Sevük (1944) de artık Avusturya Cumhuriyeti'nin bir başkenti olan

Viyana'ya yaptığı gezi sırasında Viyana Kuşatması'nın izlerinin hâlâ canlı tutulduğuna dair izlenimlerini şu ifadelerle kaleme almıştır:

> Viyana'yı gezerken 'Vatan cephesi teşkilâtı' binasının duvarında yepyeni bir mermer kitabe gördük: Türklerden kurtuluşlarının 250 inci yıldönümü için konmuş. Bizden birkaç ay önce yapılan bu dönüm şenliklerinin uğultuları biz orada iken hâlâ duyuluyordu. Demek iki buçuk asırdır o kurtuluşu anmaktan büyük bayram bulamıyorlar. Kurtulan onlarsa kuşatan bizdik; duran onlardı, giden biz; çiğnendiler, çiğnedik; sevinmek onlarınsa övünmek bizim değil mi? Övünmek mi, anmıyoruz bile. Dünden gelmiyen gün yarına gitmiyor. Başkaları dünün habbelerini güne kubbe olarak getirirken en büyük kubbelerimizi habbe gibi bırakmak: Bizim diyarda unuttuğumuz tarihi orada şahlanırken gördüm (s. 70-71).

Mamafih yüzyıllar boyunca Macaristan ve Balkanlar'daki çıkar çatışması nedeniyle birbirlerini düşman olarak gören ve mevcudiyetini diğerine karşı verdiği mücadelenin başarısına bağlayan bu iki ihtiyar imparatorluk tarihin uzun ömürlü barışlarından biri olan Ziştovi'den (1791) sonra silahlı çatışmaya girmemiş; hatta gelişen ulusçuluk akımı, iki imparatorlukta bundan kaynaklanan iç bunalımlar, Balkanlar'daki emel ve çıkarların Slavların koruyucusu rolünü oynayan Rusya ile çatışması Avusturya'nın artık diplomaside Osmanlı İmparatorluğu'nu desteklemesine ve Balkanlar'ın gittikçe güçlenen Rusya'nın eline geçmesine engel olmaya çalışmasına neden olmuştur (Çeliker, 1983, s. 38; Tuncer, 2008, s. 20). Ayrıca hemen hemen eş zamanlı olarak tarih sahnesine çıkan ve 16. yüzyılın ilk çeyreğinde dönemin en güçlü imparatorlukları hâline gelen iki devletin, bu tarihten itibaren yaklaşık 400 yıl boyunca bütün mücadele ve farklılıklarıyla birlikte ortak bir kaderi paylaştıkları da dikkat çekmektedir (Eldem, 2006, s. 125). Her ikisi de silah mücadelelerini 20. yüzyılın başlarında Galiçya cephesinde bir silah müttefikliğine dönüştürüp kendilerini aynı safta bir araya getiren Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak çıkmışlardır. 19. yüzyılda kökten değişimlere uğramış bir Avrupa'da başka bir çağın son temsilcileri olarak benzer şekillerde hayatta kalma mücadelesi verdikten sonra yerlerini kendilerinden doğacak ulusal nitelikte Türkiye ve Avusturya cumhuriyetlerine bırakarak tarih sahnesinden de birlikte ayrılmışlardır (Beydilli, 1991, s. 177; Çeliker, 1983, s. 40; Eldem, 2006, s. 125). Günümüz Türkiye-Avrupa ilişkileri ya da bir başka deyişle Avrupa'nın Türkiye'ye bakış açısı geçmişteki ilişkilerinden bağımsız düşünülemeyeceğinden tarihî süreç içerisindeki ilişkilerin irdelenmesi bu yönüyle ayrı bir önem kazanmaktadır (Tuncer, 2008, s. 11).

Öte yandan tarihî olayların yansıtıldığı ders kitapları da karşı tarafın nasıl görülüp değerlendirildiğine ilişkin önemli veriler sağlayan kaynaklardandır. Şıpka Kahramanı Askerî Mekteplerı Nazırı Süleyman Paşa (1838-1892), Târih-i Âlem (Dünya Tarihi) adlı eserinin girişinde; askerî mekteplerin başına geçince bu mekteplere gerekli olan kitapların tercümelerini uzmanlarına havale ettiğini, ancak sıra tarihe gelince bunun tercüme yoluyla yazdırılamayacağını düşündüğünü, zira Avrupa'da neşredilen bütün tarih kitaplarının ya İslam dinine ya da Türklüğe iftiralarla dolu olduğundan bu kitaplardan hiçbirinin tercüme edilip mekteplerde okutulamayacağını, bu nedenle mekteplerde okutulacak tarih kitabının yazılması işini kendi üzerine aldığını, bu kitapta gerçek dışı bir söze rastlanmadığı gibi İslam dinine ve Türklüğe muhalif bir söze de rastlanamayacağını belirtmektedir (Gökalp, 1970, s. 8). Nitekim Çeliker (1983) 1960 yılında basılıp Avusturya ordusundaki askerlere ders kitabı mahiyetinde okutulan "Militaerisches Fachbuch" adlı kitapta yer alan aşağıdaki ifadelerin bugün iyi ilişkiler içinde bulunulan Avusturya Cumhuriyeti'nin, tarihe intikal etmiş olaylar bakımından da olsa, Türkleri askerlerine tanıtış şeklinin üzücü ve düşündürücü olduğuna dikkat çekmektedir:

> Avusturya, 1526'dan (Mohaç) beri Orta Avrupa'nın Türklere karşı korunmasını üzerine almış ve bu bölgeleri, Macarların ve Hristiyan Balkan halkının katlanmak zorunda kaldığı Türk egemenliğinin korkunç yıkımından korumuştur. 1529'da Türkler, 250.000 kişilik bir kuvvetle ilk kez Viyana önlerine geldiler. Kuşatma, Kont Niklas Salm'ın komutasında püskürtüldü. Bu andan itibaren Avusturya'nın doğu sınırı, açık ve daima kanlı bir sınır olmuştur. Türk akıncıları, ayrıcasız hemen her yıl vadiler boyunca Alpler'e kadar ilerlediler, öldürdüler, yağmaladılar, haraca kestiler (s. 41).

Orta Avrupa'nın eteklerinde, Batı ile Doğu arasındaki tartışmalı bir bölgede mukim Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Yakın Doğu'daki faaliyetlerinin Batılı kaynaklarda da oldukça geniş yer bulduğu görülmektedir. Bununla birlikte söz konusu çalışmalarda tez konumuzu kapsayan dönemdeki ilişkilerin ya daha çok düvel-i muazzama arasındaki ilişkiler çerçevesinde bir bakıma Avrupa karakterli olarak ele alındığını ve bu ilişkiler ağında Osmanlı İmparatorluğu'nun arka planda kaldığını ya da ilişkilerin Batılı kaynaklardan istifade edilerek ele alındığını ve Osmanlı arşiv kaynaklarının ihmal edildiğini söylemek mümkündür. Bu çalışma, söz konusu dönemde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun doğrudan Osmanlı İmparatorluğu ile olan ilişkilerine odaklanmakta ve iki imparatorluk arasında yaşanan olayların Osmanlı tarafına yansımalarını, yaptığı etkileri, bıraktığı izleri ve yarattığı hisleri bir bakıma zihinlerde resmetmek ve gönüllerde hissettirmek suretiyle ortaya koymaya

çalışmaktadır. Tez konumuza tekabül eden süreçteki Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları arasındaki ilişkilerin ve günümüz ilişkilerine yön vermede etkili bir araç olarak ders kitaplarında karşı tarafın nasıl görülüp yansıtıldığının ortaya konulup irdelenmesinin ise gerek Osmanlı ve Avrupa tarihi açısından alandaki bilgi birikimine katkı sağlaması ve gerekse ders kitaplarına yansıdığı kadarıyla günümüz Türkiye ve Avusturya ilişkilerinin seyri hakkında fikir sahibi olunması adına önemli olduğu düşünülmektedir.

1.4. Sayıltılar (Varsayımlar)

Çalışmada yararlanılan ve örneklem olarak belirlenen kaynakların geçerli, güvenilir, amaca uygun olduğu ve evreni temsil ettiği varsayılmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu çalışma, Avusturya Hariciye Nazırı Baron Aehrenthal'in (1906-1912) Macaristan Delegasyonu'nda dış politika hakkında beyanatta bulunurken Uvaç-Mitroviçe demir yolu projesi ile ilgili teşebbüslerinden bahsettiği 27 Ocak 1908 tarihinden Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph'in (1848-1916); Arşidük Franz Ferdinand'ın (1863-1914) eşi ile birlikte uğradığı suikastten tam bir ay sonra, aynı gün ve saatte 28 Temmuz 1914 tarihinde Sırbistan'a verdiği (Avusturya Macaristan hükûmeti ve ordusu, 1914, s. 32) ve Birinci Dünya Savaşı'nı başlatacak olan notaya kadar geçen süreyi kapsamaktadır.

Gerek her iki imparatorluğun arşiv kayıtlarının zenginliği, gerek bu imparatorluklar bünyesinde konuşulan dillerin çeşitliliği, gerekse bu ilişkide doğrudan ya da dolaylı rol alan diğer devletlerin varlığı iki imparatorluğun ilişkilerini ortaya koyabilecek oldukça geniş bir literatür sunmaktadır. Bu zenginlik, çeşitlilik ve vâsilik konunun, konuya ilişkin tüm kaynaklardan istifade edilerek ele alınmasını güçleştirmekte, konuyu belirli yönlerden incelemeye ve sınırlandırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmayla da Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları arasında 1908-1914 yıllarını kapsayan dönemde yaşanan belli başlı olayları bilhassa Osmanlı resmî dokümanları olan arşiv belgelerinden yararlanmak suretiyle ortaya koyarak alana katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Öte yandan belirtilmesi gereken bir başka husus ise bu çalışmada ders kitaplarının bir panelist bakış açısıyla öğrenme ve öğretme materyali olarak niteliğinin

Millî Eğitim Bakanlığı ders kitapları ve eğitim araçları yönetmeliğinde belirtilen esaslara uygunluğu (anayasaya, mevzuata ve öğrencilerin gelişim özelliklerine uygunluğu, içeriğin bilimsel ve eğitim-öğretim programının kapsamını ve kazanımları karşılama yeterliliği, görsel ve içerik tasarımının öğrenmeyi destekleyecek nitelikte olması) yönünden ele alınmadığıdır. Bu çalışmada ders kitaplarının devlet ideolojisi aktarımı rolüne atfen ortak geçmişlerinde mücadele ve müttefiklik bulunan Türklerin ve Avusturyalıların ders kitaplarında bir diğerini hangi konularda, hangi yönleriyle ve nasıl yansıttıkları tespit edilerek günümüzdeki ilişkilerle ilgili çıkarımlarda bulunmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada ders kitaplarının rolünün geçmişteki olaylarla ilgili güncel çıkarımlar yapmaya yardımcı bir materyal olmakla sınırlandırıldığı da ifade edilmelidir.

Söz konusu ölçütlere göre sınırlandırılan bu çalışmanın sınırlılıkları ise:

a) Avusturya saray ve devlet arşivinden yararlanılmamış olması,

b) İlgili diğer devletlerin arşiv belgelerinin kullanılmamış olması,

c) Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı tarafından yalnızca araştırmacıların erişimine açık olan belgelerden istifade edilmiş olması,

d) Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerinde Fransızca olarak kaleme alınmış belgelerden (Özellikle Arnavutluk olayları ile ilgili olan kısımda çok sayıda Fransızca belgeye tesadüf edilmiştir) yararlanılmamış olması,

e) Çoğunlukla İstanbul ve Viyana hükûmetleri arasındaki ilişkilerin yansıtılmış olması,

f) Her iki imparatorluğun bünyesinde barındırdığı ulusların ve dolayısıyla konuşulan dillerin çeşitliği nedeniyle bazı yer ve kişi adlarının arşiv evrakında geçtiği gibi Türkçe söyleyiş şekliyle yazılmış olması olarak belirtilmelidir.

1.6. Tanımlar

Avusturya: Aşağı Avusturya, Burgenland, Karnten (Carinthia), Salzburg, Steiermark (Styrie), Tirol, Viyana, Vorarlberg ve Yukarı Avusturya eyaletlerinden meydana gelen dokuz üyeli konfederasyon şeklindeki Orta Avrupa devletidir (Ertek, 1991, s. 172).

Avusturya İmparatorluğu: Kutsal Roma (Alman) İmparatorluğu bünyesinde bir arşidüklük olan Avusturya, son Kutsal Roma İmparatoru II. Franz'ın (1792-1806) imparatorluk unvanının tehlikeye girdiğini görünce kendisine Avusturya imparatoru unvanını kullanmayı uygun görmesiyle 1804-1867 yılları arasında Avusturya İmparatorluğu adını taşımıştır (Beydilli, 1991, s. 174; Tuncer, 2008, s. 49).

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu: Fransa İmparatoru Napoleon Bonapart'ın (1804-1814) Kutsal Roma (Alman) İmparatorluğu'na son vermesi üzerine egemenlik alanı sadece Avusturya topraklarıyla sınırlanan Habsburgların bir yandan Balkanlar yönünde genişlemeye çalışıp diğer yandan güçlenen ulusçuluk akımı yüzünden devletin zayıflayan iç durumunu düzenlemeye çalışarak dualizme gitmeleriyle (Çeliker, 1983, s. 2) Avusturya İmparatorluğu 1867-1918 yılları arasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu olarak anılmıştır (Beydilli, 1991, s. 174) ve Avusturya İmparatorluğu yerine kullanılan resmî adını 14 Kasım 1868 tarihinde İmparator Franz Joseph'den almıştır (Steed, Phillips ve Hannay, 1914, s. 1). Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu ifade etmek üzere Çifte Monarşi, Tuna Monarşisi adları da kullanılmaktadır (Beydilli, 1991, s. 174). Leitha nehrine göre olan konumlarından dolayı gayriresmî olarak Avusturya Cisleithania (Leitha nehri tarafında) ve Macaristan Transleithania (Leitha nehrinin ötesinde) olarak da adlandırılmaktadır. Keza Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bir parçası olarak Macaristan topraklarını ifade etmek üzere Aziz Stephen tacı toprakları (lands of St. Stephen's Crown) ifadesi de kullanılmıştır (Steed ve diğerleri, 1914, s. 1).

Bâb-ı Âlî (Bâbıâli): Osmanlı hükûmetini ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Yüce kapı anlamına gelen bu ifadenin karşılığı Batılı kaynaklarda Sublime Porte, Hohe Pforte şeklinde yer almaktadır (İpşirli, 1991, s. 378).

Ballhausplatz: Avusturya hükûmetine karşılık olarak kullanılan Almanca ifadedir.

Ders Kitabı: Kesin olarak belirli bir dersi ele alan, belirli bir derste kullanılmak üzere hazırlanan ve belirli bir ders için temel ya da birincil kaynak görevi yapan kitaptır (Bakırcıoğlu, 2012, s. 250).

Düvel-i Muazzama (Büyük Güçler): Viyana Kongresi'nden Birinci Dünya Savaşı'nın gerçekleştiği zamana kadar uluslararası ilişkileri büyük ölçüde belirleyen beş gücü ifade etmektedir: Avusturya (1867'de sonra Avusturya-Macaristan), Fransa, Büyük Britanya, Prusya (1871'den sonra Almanya) ve Rusya (Bridge ve Bullen, 2005, s. 1).

Habsburg Hanedanlığı: Habsburglar; 13. ve 20. yüzyıllar arasında Almanya, Avusturya, İspanya, İtalya, Belçika, Hollanda, Çekoslovakya, Yugoslavya, Romanya, Polonya ve Macaristan'daki imparatorluk, krallık, dukalık ve beyliklere hükümdarlar sağlamış, Orta Avrupa tarihini kendi ekseninde şekillendirebilmiş büyük bir Avrupa hanedanıdır (Tuncer, 2008, s. 47).

Hükûmet-i Seniyye: Osmanlı hükûmeti.

Nemçe: Avusturya'ya verilen ad.

Osmanlı Hanedanlığı: Osmanlı Türklerinin ilk padişahı Osman Gazi (1258-1326) olduğundan kurmuş olduğu hanedana Âl-i Osmân (Osmanlı ailesi) denildiği gibi milletine de kendi ismine izafeten Osmanlı denilmektedir (Emecen, 2007, s. 487).

Osmanlı İmparatorluğu: Bir Türkmen beyliği olarak Batı Anadolu'nun kuzeyinde ortaya çıkıp üç kıtaya yayılan ve kurucusunun adıyla anılan Türk-İslam dünyasının en uzun ömürlü imparatorluğudur (Emecen, 2007, s. 487).

Türkiye: Avrupa ve Asya'da toprakları bulunan Orta Doğu ve Akdeniz ülkesidir (Tuncel, 2012, s. 562). Ayrıca Osmanlı milletinin asli unsuru Türk olduğundan Osmanlı topraklarına (Memalik-i Mahrusa) da Avrupa'da genellikle Türkistan veya Türkiye denilmektedir.

Sosyal Bilgiler: "Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema

altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir" (MEB'den aktaran İnan, 2014, s. 1).

Vilâyât-ı Selâse: Selanik, Manastır ve Kosova vilayetleri.

BÖLÜM II: KAVRAMSAL ÇERÇEVE/ALAN YAZIN VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kavramsal Çerçeve

2.1.1. Osmanlı Hanedanlığı (Âl-i Osmân)

Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'in babası Ertuğrul, onun da babası Gündüz Alp'tir ve Osmanlı tarihçilik geleneğine göre Osmanlı hanedanı Oğuz Han nesline dayanan Kayı boyundan gelmektedir. Osmanlı hanedanıyla ilgili ilk ciddi kriz IV. Murad'ın (1623-1640) vefatından sonra ardında tek bir hanedan mensubu olarak kalan Sultan İbrahim'in (1640-1648) saltanatının ilk yıllarında yaşanmıştır. Aile fertlerinin azlığı ya da teke inişi nedeniyle bazı alternatif hanedanlar gündeme gelmiş olsa da her türlü tehlike ve tehdide rağmen Osmanlı hanedanı tarihte eşine az rastlanan bir şekilde devletle bütünleşip neredeyse mukaddes bir hâl almış; 1876 yılında ilan edilen anayasada bu seçkin ve dokunulmaz yerini ve devletin yıkılışına kadar varlığını korumuştur (Emecen, 2007, s. 487, 490).

2.1.2. Osmanlı İmparatorluğu (Devlet-i Aliyye)

Dünya tarihi sahnesine Selçuklu ve Bizans imparatorlukları arasındaki güvensiz sınırı tutan küçük bir beylik olarak çıkmıştır (İnalcık, 2017, s. 11). Osman Bey, 1302 yılında bir Bizans ordusunu yenişinden ve uç bölgesinde tekfur adı verilen yerel Bizans idarecilerine karşı giriştiği mücadelelerden sonra şöhreti artarak müstakil bir bey olurken Osmanlı beyliği de civardaki Türkmen beylikleri arasında ön plana çıkmıştır. Osman Bey'in kendisinden sonra yerine geçen oğlu Orhan Bey (1324-1362) zamanında ilk kez Rumeli topraklarına geçilip burada kalıcı bir siyaset izlenmeye başlandığı gibi beylik oluşumunun ilk adımları da atılmıştır. I. Murad (1362-1389) döneminde beylik süreci devlet pozisyonu kazanmış ve özellikle I. Bayezid (1389-1403) döneminde devlet vasfı, görünüşü ve düzeni sağlanmıştır. II. Mehmed'in (1444-1446, 1451-1481) faaliyetleri sonucu gelişmiş şekli ile klasik Türk-İslâm devlet modeli ortaya çıkmış; bu durum tek hanedana dayalı güçlü bir merkezî idare sisteminin yerleşmesiyle diğer benzeri devlet yapılanmalarından farklılaşmış; bu sayede kalıcılık temin edilerek II. Mehmed dönemiyle Osmanlı Devleti imparatorluk sürecine girmiştir (Emecen, 2007, s. 487). Daha sonra yapılan fetihlerle giderek daha çok genişleyen ve Türk, Arap, Sırp, Bulgar, Macar, Ulah, Arnavut ve diğerlerinden oluşan devlet çok

uluslu bir yapıya bürünerek artık dayandığı Türk tebaanın taşıyamayacağı bir alana yayılmıştır. 19. yüzyılda ortaya çıkan ulusçuluk akımı ve Avrupa devletlerinin gelişen, güçlenen yayılmacılık siyasetleri çöküşü hızlandırmış ve Birinci Dünya Savaşı Osmanlı İmparatorluğu ile Osmanlı hanedanının sonu olmuştur (Çeliker, 1983, s. 1).

2.1.3. 1278 Yılına Kadar Avusturya ve Babenberg Hanedanlığı

Bugünkü Avusturya topraklarında kurulan ilk devlet İllyrler ve Keltlerin karışımından oluşan Noriklerin MÖ. 2. yüzyılda kurmuş oldukları Noricum Krallığı'dır. MÖ. 2. yüzyılın sonlarından başlayarak Romalılar kuzey komşuları Noricum krallığına barış yolu ile sızmış ve MÖ. 16'da bu küçük krallığı savaşmadan işgal ederek bir vilayet olarak teşkilatlandırmışlardır. Böylece Avusturyalılar üstün Roma uygarlığından ve Roma'nın zengin ekonomik yaşamından oldukça yararlanmışlardır. MS. 4. yüzyılın sonlarında başlayan Kavimler Göçü bugünkü Avusturya topraklarını ve özellikle Tuna havzasını yol hâline getirdiğinden bu bölgedeki egemenliği gittikçe zayıflayan Roma 5. yüzyılın başında tamamen çökmüştür. Tuna bölgesinde 444'ten 453'e kadar da Büyük Hun İmparatoru Atila egemen olmuştur. Atila'nın ölümünden sonra Hun İmparatorluğu parçalanmış ve Avusturya topraklarında kısa ömürlü ve birbirini izleyen Cermen, Got, Bavyera, Slav, Avar devlet veya dukalıkları kurulmuş, bu nedenle 5. ve 6. yüzyıllarda karışık ve kararsız bir durum yaşanmıştır.

6. yüzyılın ortalarında ise Bavyeralılar Avusturya'ya kesin şekilde yerleşmişlerdir. O günlerde Bavyera Dukalığı Frank egemenliğinin etkisi altındaydı. 803 yılında Frank Kralı Şarlman (768-814) tarafından devletin doğu sınırında bugünkü Avusturya topraklarında Ostmark (Doğu vilayeti) adıyla bir vilayet kurulmuş, büyük kralın ölümünden sonra meydana gelen karışıklıklar ve kardeş kavgaları Frankların doğudaki egemenliğini çok sarsmış ve 907 yılında Macarlar Bavyera ordusunu imha etmiş, böylece Karolenj Avusturya sona ermiş ve bugünkü Aşağı Avusturya (Niederösterreich) yaklaşık yarım yüzyıl Macar egemenliği altında kalmıştır. 10 Ağustos 955 tarihinde Alman Kralı I. Otto (962-973), Macar ordusunu imha ederek Ostmark adıyla Avusturya'yı yeniden kurmuştur. Bu tarih aynı zamanda Avusturya'nın doğum günü olarak kabul edilmektedir. Bunun üzerine Bavyeralılar tekrar Avusturya'ya göç etmeye başlamışlardır. 976'da Ostmark, Bavyera Dukalığı'na bağlı bir kontluk hâline getirilerek yönetimi adını Bamberg vilayetinde bulunan bir

şatodan alan, Habsburgların selefleri Babenberg soyuna verilmiştir (Ahmed Midhat, 1298, s. 34; Çeliker, 1983, s. 5-6). Babenbergler 976 yılından 1246 yılına kadar 270 yıl Avusturya'nın geleceğine egemen olmuşlardır. Bunlardan III. Leopold (1095-1136), Alman İmparatoru IV. Heinrich'in (1056-1106) dul kızıyla evlendiği için Babenberg soyu imparator ailesi ile akraba olmuş ve imparatorluğun en soylu, en yüksek aileleri arasında yer almıştır. Hatta III. Leopold 1120'de Alman tahtına aday gösterilmişse de kral seçimine katılmayı reddetmiştir. Zamanlarının soyluları arasında seçkin bir yere sahip olan Babenberg kontları Avusturya'nın hem askerî hem de kültürel bakımdan yaratıcısı olmuşlar ve kontluğun sınırlarını kuzeye, doğuya ve güneye genişletmişlerdir. 8 Eylül 1156 tarihinde İmparator I. Friedrich (1155-1190) Ostmark'ı Bavyera'dan ayırarak dukalığa yükseltmiştir. Son Babenberg Dükü II. Friedrich (1230-1246) Macarlarla yaptığı muharebe esnasında Macarları yenmesine rağmen yaralanarak ölmüş ve erkek evladı olmadığından Babenberg soyu kesilmiştir. Babenberglerin mirası için başlayan mücadeleyi de o günlerde Maehren (günümüzde Moravya) kontu bulunan, daha sonra Bohemya kralı da olan Perzemysel Ottokar (1247-1278) kazanmış ve 1276'ya kadar 30 yıl Avusturya'ya egemen olmuştur. Bu dönemde Avusturya da Bohemya Krallığı'na bağlı bir vilayet olarak yönetilmiştir. 1273'te Alman Krallığı'na Rudolf von Habsburg'un (1273-1291) seçilmesi ve o zamanlar Almanya'nın en iktidar sahibi derebeyi olan Bohemya Kralı Ottokar'ın, Rudolf gibi küçük bir derebeye itaat etmek gururuna ağır gelerek bu seçimi tanımaması üzerine Ottokar Alman kralı ile yaptığı mücadeleyi 1276 yılında mağlup ve perişan olarak kaybedip Avusturya Dukalığı'nı terk etmeye mecbur kaldığı gibi, 26 Ağustos 1278 tarihinde vuku bulan savaşta da hayatını kaybetmiştir (Ali Ulvi, 1324, s. 14-15; Çeliker, 1983, s. 6-7). Böylece Babenberglerin bütün imkânları Habsburg hanedanına geçmiştir (Ahmed Midhat, 1298, s. 41). İşte bu zamandan beri Habsburg ailesi nüfuz ve haysiyet sahibi olmuş, Kutsal Roma (Alman) İmparatorluğu tahtına oturanların hemen hepsi bu aile fertlerinden zuhur etmiştir. Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph de bu hanedana mensuptur (Ali Ulvi, 1324, s. 15).

2.1.4. Habsburg (-Lothringen) Hanedanlığı

Avusturya-Macaristan hükümdarları olan Habsburglar en eski kraliyet ailelerinden biridir ve Habsburg adı Aargau'da (günümüzde İsviçre sınırlarında yer almaktadır) inşa edilen Habichtsburg kalesinden gelmektedir. Habsburgların bilinen ilk ataları Nordgau (Aşağı Alsas) Kontu III. Everard, 898 yılında Lothringen uç

beyliğine yükselmiş ve kendi kalesi Habichtsburg'dan (Şahin Kalesi) dolayı Habsburg kontu olarak da anılmıştır. Torunları ise Almanya'nın kralları, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun imparatorları, Avusturya'nın dükleri, Bohemya ve Macaristan'ın kralları olmuş; Tirol, Karintiya (Kaernthen), Carniolia (Krajn) ve Salzburg prensliklerini yönetmişlerdir (Kubinyi, 1917, s. 22). 1278 yılında Styria ve Avusturya'yı zapt eden (Birdal, 2017, s. 151) Alman Kralı Rudolf von Habsburg Avusturya'yı dört yıl (1278-1282) bizzat yönettikten sonra 1282 yılında oğlu I. Albrecht'e (1282-1308) vermiştir. Bu tarihten 1780 yılında Avusturya'nın tek kadın hükümdarı olan Maria Theresia'nın (1740-1780) ölümüne kadar Avusturya'nın idaresinde Habsburg hanedanı egemen olmuştur. Maria Theresia'nın Lothringen Dükü I. Franz (1728-1737) ile evliliğinden olan oğlu II. Joseph (1780-1790) ile birlikte Avusturya tahtı Habsburg-Lothringen hanedanına geçmiştir. Habsburg hanedanı 1918 yılına kadar 640 yıl Avusturya'nın geleceğine hakim olmuştur. Avusturya tahtına bu hanedandan 45 hükümdar geçmiştir. Habsburg hanedanının en ünlü hükümdarları V. Albrecht (1404-1439), I. Maximilian (1493-1519)[1], V. Karl (Şarlken 1519-1556), Maria Theresia (1740-1780), II. Joseph (1780-1790) ve Franz Joseph (1848-1916)'tir. Alman İmparatoru V. Karl (Şarlken) (1519-1556) Oberösterreich (Yukarı Avusturya), Niederösterreich (Aşağı Avusturya), Steiermark, Kaernten ve Krain bölgelerini 1521 yılında kardeşi Ferdinand'a (1521-1564) bırakmış kendisi ülkenin batı kesimini almıştır. Ölümünden önce de İspanya'yı oğlu II. Philipp'e (1556-1598) vermek suretiyle Avusturya ve İspanyol Habsburglarının bölünmesine kesinlik kazandırmış, böylece Habsburg hanedanı Avusturya ve İspanya kollarına bölünmüştür. İspanya'daki Habsburg egemenliği ise 1700 yılına kadar sürmüştür (Çeliker, 1983, s. 7 vd; Eldem, 2006, s. 110).

2.1.5. Kutsal Roma (Alman) İmparatorluğu (962-1806)

Alman dili konuşan nüfus, Almanca'da "Stamm/Boy" denilen küçük gruplara bölünmüş bir özellik göstermekteydi. Bu gruplar kendi âdetlerini, kendi özel hukuklarını muhafaza etmekte ve Almanca'da Herzog olarak adlandırılan bir savaş

[1] I. Maximilian döneminde Avusturya büyük dukalığı Alman topluluğu içinde büyük bir devlet olarak gelişmiştir. Maximilian'ın meşhur evlenme politikası ile Burgund kontluğu, Hollanda, İspanya, Macaristan ve Bohemya tahtları Habsburg hanedanının eline geçmiştir. O günlerde Maximilian'ın evlenme politikası Avrupa'da çok ilgi çekmekte ve Avusturyalıların ağzında şu sözler dolaşmaktaydı: "Kriege mögen andre führen. (Harpleri başkaları yapsın.)
Du, glückliches Österreich, heirate! (Sen, mutlu Avusturya, evlen!)" (Çeliker, 1983, s. 8).

şefinin otoritesini tanımaktaydılar. 6. yüzyılda Turingenliler kavminin komşuları tarafından yok edilmelerinin ardından Güney-Batı'da Ren nehrinin dirseğine kadar Alamanlar (Schwablar), Güney-Doğu'da, Tuna yaylasında Alpler'e doğru yayılmaya başlayan Bavyeralılar, Kuzeybatı'da, Kuzey Denizi'nin kıyıları üzerinde Frisonlar, Kuzeydoğu'da, Ren ve Elbe nehirleri arasında Saksonlar'ın da aralarında bulunduğu beş kavim kalmıştır. Almanya'nın bütün geri kalan kısmı ise Rhen nehrinin iki kıyısı ile Alamanlardan zapt etmiş oldukları Mein ülkesine yerleşmiş ve hepsinin en kuvvetlisi olan kavme, Franklar'a ait bulunmaktaydı. Bütün bu kavimler, ilkin Şarlman'ın ailesinden gelen tek bir kral tanımaktaydılar. Bu ailenin soyu 911'de tükenince, yüksek rütbeli rahiplerle savaş şefleri gibi ileri gelenler düklerden birini kral olarak tanımak gibi bir geleneği benimsemişler; bu da bir asır boyunca Saksonlar dükü olmuştur. Bunların birincisi olan Heinrich, memleketi Macarlara karşı savunurken oğlu Otto Macarları kesin olarak püskürtmüş ve düklerin yerine, kendisine sadık olan adamları geçirmiş, piskoposlar ile rahipleri, kilisenin büyük arazisine ve bir kontun yetkilerine sahip büyük memurlar hâline getirmiştir. Bunları hükûmet müşaviri olarak yanına almış ve maiyetleriyle birlikte hizmette bulunmaları için savaşa da götürmüştür. Böylelikle Otto atlı savaşçılardan meydana gelen bir orduya sahip olmuş, oradaki mahallî şeflerin artık hiçbir krala itaat etmedikleri İtalya'ya götürmüştür. Otto kendini önce Lombardların kralı (Seignobos, 1960, s. 105), daha sonra da Papa John XII (937-964) tarafından St. John Lateran Kilisesi'nde 2 Şubat 962 tarihinde Roma'da taç giyerek imparator ilan etmiştir (Bryce, 1871, s. 87). Böylece Orta Çağ'ın sonuna kadar devam eden ve sonradan Kutsal Roma İmparatorluğu (Heiliges Römisches Reich) tabirine Alman Milleti (Deutscher Nation) ifadesinin eklenmesiyle Alman Milleti Roma Kutsal İmparatorluğu diye adlandırılan imparatorluğu meydana getiren bir gelenek kurmuştur. Kaynaklarda Kutsal Roma İmparatorluğu'na Alman ifadesinin eklenmesine ise ilk olarak 1474 yılında rastlanmıştır (Özsoy, 2016, s. 8; Seignobos, 1960, s. 105).

13. yüzyılda I. Rudolf ile Alman Krallığı'na seçilen Habsburglar da küresel bir dine dayalı cihan imparatorluğu ülküsünün simgesi olarak 1519 yılında Şarlken ile Kutsal Roma İmparatoru olmuşlardır. Papa VII. Clemens'in (1478-1534) elinden taç giyen Şarlken süper güç olduğunu meşrulaştırmak için böyle bir teşebbüste bulunmuştur ve kendisi Papa'nın elinden taç giyen son imparatordur (Birdal, 2017, s. 20). Kutsal Roma İmparatorluğu ise 1806'da Napoleon'un Ren Konfederasyonu'nu

kurmasına kadar devam etmiştir (Bryce, 1871, s. 456). Napoleon Savaşları sonucunda 12 Temmuz 1806 tarihinde Paris'te imzalanan Ren Konfederasyonu Yasası ile Napoleon ile aralarında Bavyera, Würtemberg ve Baden'in bulunduğu (Bryce, 1871, s. 362; Çeliker, 1983, s. 13) 16 devlet bir araya gelerek Kutsal Roma İmparatorluğu'ndan ayrılmışlardır. 1 Ağustos'ta Regensburg'daki Fransız elçi imparatorluğun parlamentosu mahiyetindeki Diyet'e Konfederasyon prenslerinin koruyucusu olan efendisinin imparatorluğun varlığını artık kabul etmediğini duyurmuştur. 6 Ağustos'ta son Kutsal Roma İmparatoru II. Franz bir deklarasyonla Kutsal Roma İmparatorluğu unvanından feragat ve imparatorluğu feshederek yalnızca Avusturya İmparatoru (Kaiser von Österreich) unvanını kullanmış ve bundan böyle Avusturya İmparatoru I. Franz olarak olarak anılmaya başlanmıştır. Böylece Papa III. Leo'nun (750-816) taç giydirdiği ve Roma İmparatoru unvanını ilk kez kullanan Şarlman'dan 1006 yıl sonra bu unvanın kullanımının da sonuna gelinmiştir. Bu tarihî olaydan sonra Avusturya müstakil bir devlet olmak üzere idare edilmeye başlamıştır. Alman İmparatorluğu ile Avusturya'nın yüzyıllar boyu devam eden bağlantısı da böylece sona ermiştir. Zaten daha 1804 yılında Avusturya İmparatorluğu'nu ilan etmiş olan I. Franz da 1805 yılından itibaren ülkesinde askerî ve siyasi reformlara başlamıştır (Ali Ulvi, 1324, s. 15; Bryce, 1871, s. 363; Çeliker, 1983, s. 13; Tuncer, 2008, s. 49).

Aslında Voltaire'in (1694-1778) "Ne mukaddes, ne de Roma İmparatorluğu, sadece bir alay Alman" ifadeleriyle betimlediği ve Orta Çağlardan beri Kutsal Roma (Alman) İmparatorluğu adı verilen Alman birliğinin içinde eski Yunan siteleri, Hellen adaları ya da eski Arap kabileleri kadar dahi bir birlik ifade etmeyen, sayıca kalabalık serbest şehir ve prenslik bulunmaktaydı. Saksonya, Bavyera, Prusya, Baden-Württemberg, Ren ülkesi ve Palatina gibi devletler ile Hamburg, Bremen, Nurnberg gibi bazı serbest şehirler bunlardan bazılarıydı. Avusturya da bu birlikte büyük duka olarak yer almaktaydı. Avusturya'nın bir kısmı bu birlik içinde yer alırken diğer kısmı birlik ile ters düşecek politikalar izlemekteydi. Bu hantal ve yumuşak Alman İmparatorluğu'nun başına 15. yüzyılın ikinci yarısından beri hemen hep Habsburg hanedanından gelen Avusturya büyük dukaları imparator olarak seçilmekteydiler (Ortaylı, 2017a, s. 152; Ortaylı, 2018, s. 180). Nitekim 1452-1806 yılları arasında Alman tacı neredeyse hemen hep Habsburgların elinde olmuştur (Tuncer, 2008, s. 47). Hâl böyle iken ders kitaplarında 14. ve 18. yüzyıllar boyunca savaştığımızı tekrarladığımız Avusturya İmparatorluğu (ki bu siyasi terim ve unvan o zaman yoktu)

aslında Almanya ve Alman İmparatorluğu'ydu. Bu açıdan bakıldığında tarihî Türk-Alman dostluğunun da içi dolu olmayan bir ifade olduğu ve bunun Alman birliğinin kurulmasıyla Bismarck (1862-1890) ve II. Abdülhamid (1876-1909) arasında oluşan dostluğun II. Abdülhamid tarafından Berlin Kongresi'nden sonra ustalıkla kullanılmasından ileri geldiği ifade edilmektedir (Ortaylı, 2017a, s. 152-153; Ortaylı, 2018, s. 180).

2.1.6. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu (Avusturya İmparatorluğu ve Macaristan Krallığı) (1867-1918)

21 Aralık 1867 tarihli anayasaya göre Avusturya-Macaristan birleşik hükûmeti iki bağımsız devletten oluşmaktadır. Habsburg-Lothringen hanedanına mensup bir hükümdara sahiptirler ve hükümdarlık hanedanın erkeklerine ait olmakla birlikte varis bulunmadığı takdirde kızlarına da intikal edebilmektedir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yasama kuvvetini ise Avusturya'nın reichsratı ile Macaristan parlamentosu teşkil etmektedir (Avusturya Macaristan hükûmeti ve ordusu, 1914, s. 3).

Şekil 2.1. Habsburg Monarşisi (1866-1914), Bridge, 1972, s. 4.

Habsburglarca yönetilen Avusturya'da Franz Joseph 1848 yılında tahta çıktığında Avusturya İmparatorluğu (Tuna vadisinin toprakları olarak da tanımlanan); a) Avusturya topraklarını (Aşağı ve Yukarı Avusturya arşidukalıkları, Stirya, Karniyol, Karintiya dukalıkları, Tirol, Vorarlberg, Gorizia, Gradisca kontlukları, İstirya markgravlığı ve Triyeste şehri), b) Macar Tacı'na bağlı toprakları (Macaristan, Hırvatistan ve Slavonya krallıkları, Fiume şehri, Transilvanya büyük dukalığı, Hırvat-Sloven ve Sırp-Macar askerî sınırları), c) Bohemya Tacı'na bağlı toprakları (Bohemya krallığı, Moravya markgravlığı, Aşağı ve Yukarı Silezya dukalığı), d) Lombardiya-Venedik krallığını, e) Galiçya krallığını ve Karakow büyük dukalığını, f) Bukovina dukalığını, g) Dalmaçya krallığını ve h) Salzburg dukalığını kapsamaktaydı. Böylece 19. yüzyıl başlarında Avusturya İmparatorluğu sahip olduğu alan bakımından Rusya'dan sonra Avrupa'nın en geniş ülkesi durumundaydı.

Şekil 2.2. Avusturya-Macaristan'da ırkların dağılımı (1911), Shepherd, 1911, s. 168.

İmparatorluğun toplam nüfusu 37.5 milyon olup bunun 8 milyonunu Almanlar, 5.5 milyonunu Macarlar, 5 milyonunu İtalyanlar, 4 milyonunu Çekler, 3 milyonunu Rutenler, 2.5 milyonunu Romenler, 2 milyonunu Polonyalılar, yaklaşık 2 milyonunu

Slovaklar, 1.5 milyonunu Sırplar, yaklaşık 1.5 milyonunu Hırvatlar, 1 milyondan fazlasını Slovenler, 0.75 milyonunu Yahudiler ve yarım milyondan fazlasını da Çingeneler, Ermeniler, Bulgarlar ve Yunanlar oluşturmaktaydı (Sked, 2013, s. 1-2; Tuncer, 2008, s. 47). Avusturya-Macaristan'ın 1910'daki nüfusu ise 49.454.385 olarak ifade edilmektedir. Bu, Avrupa'daki toplam nüfusun sekizde birine denk gelmekteydi. 1878 Berlin Antlaşması'yla Bosna ve Hersek'ten dolayı 19.702 m²'lik bir alan ve 1.591.036 kişilik bir nüfus (1895) Avusturya-Macaristan yönetimi altına girmiştir. 1908 yılındaki ilhakın 1909 yılında diğer devletler tarafından tanınmasıyla Bosna-Hersek'te Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bir parçası olmuştur (Steed ve diğerleri, 1914, s. 1).

Avusturya'da Almanlar bir azınlık (%35.58) ve Macaristan'da Macarlar ufak bir çoğunluk (%54.5) olmakla birlikte bütün siyasal güç bu iki ulusun elindedir denilebilir. Alman ve Macarlar Slavları özellikle de Yugoslavları aşağı görmekte ve buna göre davranmaktaydılar. Aslında 7 milyondan fazla olan ve yönetim, kültür, gönenç bakımından Balkanlılardan üstün durumda bulunan Avusturya-Macaristan Yugoslavları[2] sayısı 3 milyonu geçmeyen Sırbistan ve Karadağ halkını kendilerine çekecekleri yerde onlar tarafından çekilmişlerdir. Dolayısıyla Avusturya da bir zamanlar umut ettiği gibi Selanik'e ineceği yerde Yugoslav vilayetlerini kaybetme tehlikesiyle karşılaşmış; Osmanlı İmparatorluğu'nun başına gelenin kendi başına gelmemesi için Sırbistan'a çatmaktan ve bu uğurda genel bir savaşın çıkmasını dahi göze almaktan başka çıkar yol göremeyecek hâle gelmiştir (Bayur, 1943a, s. 33). Nitekim ulusal bağımsızlık bilincinin bu topraklarda güçlenmesi ve Balkanlar yönünde genişlemeye çalışan Avusturya ile Çarlık Rusya'nın çıkarlarının çatışması dualizme rağmen bu imparatorluğun zayıflamasını durduramamış, Birinci Dünya Savaşı Habsburg hanedanının da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun da sonunu getirmiştir. Savaştan sonra imparatorluğun Almanca konuşan Avusturyalılarla meskûn topraklarında küçük fakat türdeş (homojen) bir devlet olarak Avusturya Federal Cumhuriyeti kurulmuştur (Çeliker, 1983, s. 2).

[2] Hırvatlar ve Slovenler Katolik olup Latin alfabesini kullanırlarken Sırplar Ortodoks olup Kiril alfabesini kullanmaktadırlar. Bibirlerine az çok yabancı gibi bakan bu unsurlar 19. yüzyılın sonlarından itibaren gitgide kendilerini daha yakın görmeye başlamışlardır (Bayur, 1943a, s. 33).

2.1.7. Balkanlar, Güneydoğu Avrupa ve Rumeli

Avrupa kıtasının güneydoğusundaki bir yarımada olan Balkanlar adını bölgede bulunan Balkan dağlarından almaktadır. Sık ağaçlarla kaplı sıradağ veya çalılıklarla kaplı engebeli arazi anlamına gelen "Balkan" adı 19. yüzyıl başlarından beri kullanılmaktadır. Balkanlar, "Güneydoğu Avrupa" olarak da adlandırıldığı gibi Osmanlı Devleti'nin Doğu Roma İmparatorluğu'ndan Avrupa'da fethettiği topraklara verdiği isim olan "Rumeli" tabiri de Türkiye Türkçesi literatüründe Balkanlar tabirine denk ya da buna yakın bir anlamda kullanılmaktadır. Rumeli kelimesinin neşet ettiği "Rum" kelimesi ise Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde olan toprak, halklar anlamıyla kelimenin yapısına katılmıştır. Aslında Avrupa'ya ayak bastıktan sonra Osmanlı Türkleri burada fethettikleri yerlere Rumeli adını vermekle birlikte bu tabir daha önce bugünkü Anadolu'yu ifade etmek için kullanılmış ve Orta Çağ Avrupa kaynaklarında "Romanie" şeklinde tercüme edilmişken bu son hâli -Rumeli'nin Anadolu'ya karşılık olarak kullanılması gibi- Balkan yarımadasına tatbik edilmiş ve Batılı kaynaklarda "Peninsule Romaine" şeklinde kullanılmıştır. Yeni çağlardan itibaren ise Avrupa haritalarında ve kitaplarında bu yarımadaya "Turquie d'Europe" veya "State ottoman d'Europe" denildiği görülmüştür. Buna mukabil Türkçe yazında da "Avrupa-i Osmânî" ve "Rumeli-i Şâhâne" ifadeleri kullanılmıştır.

Etnik yapısı oldukça karmaşık olan Balkan halklarının başlıcalarını Arnavutlar, Boşnaklar, Bulgarlar, Hırvatlar, Karadağlılar, Makedonlar, Sırplar, Slovenler, Türkler ve Yunanlar oluşturmaktadır. Günümüzde Balkan yarımadası üzerinde; Avrupa'daki toprakları ile Türkiye, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Karadağ, Kosova, Makedonya, Romanya, Slovenya, Sırbistan ve Yunanistan ülkeleri yer almaktadır (Özey, 2018, s. 3-5).

2.1.8. Osmanlı ve Habsburg (-Lothringen) İlişkilerinin Tarihçesi

Osmanlı-Habsburg ilişkilerinin ortak geçmişlerinde hatırlara Macaristan ve Balkanlar'daki çıkar çatışmasından kaynaklı daha ziyade rekabet ve savaştan oluşan "şiddetli geçimsizlik" türünden bir ilişki gelmektedir. Ancak bu rekabet ve çatışma kuşkusuz tıpkı çöküşlerinde olduğu gibi 16. yüzyıldaki yükselişlerindeki kader benzerliğinin kaçınılmaz bir sonucuydu (Çeliker, 1983, s. 1; Eldem, 2006, s. 110) ve iki imparatorluğun olduğu kadar iki büyük dinin ve kültürün karşılaşması ve çatışması anlamına da gelmekteydi (Özsoy, 2016, s. 18).

Avrupa devletleri 1352 yılında Rumeli'ye ayak basan Osmanlıların 1389 Kosova Meydan Muharebesi'ne kadar geçen sürede Balkanlar'daki fetihlerini pek önemsememişler, Rumeli'de kalmak için yapılan Sırpsındığı (1364) ve Çirmen (1371) savaşlarından sonra kazanılan bu üçüncü muharebede müttefik orduların mağlubiyetinden sonra rahatsızlık duymuşlar ve Osmanlıları Haçlı seferleri ile durdurmayı denemişlerdir. Bu dönemde Osmanlı-Habsburg ilişkileri Haçlı seferlerine Avusturya'nın da asker göndererek yardımcı olması dışında yok denecek kadar az olmuştur (Savaş, 2002, s. 555; Uzunçarşılı, 1988, s. 225). 1437 yılında Avusturya Dükü V. Albrecht'in (1404-1439) Macar kralı da olmasıyla birlikte Avusturyalılar fiilen Türklerle temasa geçmişlerdir. O dönemde Üsküp-Niş çizgisine kadar tamamen egemen olan Türkler, bu hattan Belgrad yönüne doğru ilerlemekte ve dolayısıyla Macaristan işlerine karışmaktaydılar. II. Murad'ın (1421-1444, 1446-1451) aynı zamanda kayınpederi olan Sırp kralından Semendire'yi istemesi ve kralın bu isteği reddetmesi üzerine Sırbistan'a taaruz edilmiştir. Akabinde Sırbistan kralı, Alman Kralı II. Albrecht'e (Avusturya Dükü V. Albrecht'e) sığınmıştır. 1439 yılında Semendire Osmanlı ordusu tarafından zapt edilirken kalenin imdadına koşan Avusturya kuvvetleri yenilgiye uğratılmıştır. Semendire'nin işgalinden sonra Macaristan'a akınlar başlamış ve Albrecht Macaristan'da Türklerle Macarlar arasında vuku bulan muharebeler sırasında hayatını kaybetmiştir. Daha sonra gerçekleşen 1444 Varna ve 1448 İkinci Kosova muharebelerine Avusturya kuvvetleri de katılmış ve Osmanlı orduları önünde ağır yenilgiye uğramışlardır. Albrecht'ten sonra yerine gelen Alman Kralı Frederik döneminde (1440-1493) Macaristan'a Osmanlı akınları devam etmiş, Macar kralı Alman İmparatorluğu'ndan istediği yardımı alamayınca nihayet Osmanlılarla barış yapmak zorunda kalmıştır (Çeliker, 1983, s. 20-21; İnalcık, 2006, s. 168, 170; Uzunçarşılı, 1988, s. 213). Osmanlılar 14. yüzyılda başlayan bu yükselişlerini; 15. yüzyılın ilk yarısındaki bazı duraksama ve tehlikelere rağmen devam ettirmiş, 1453 yılında İstanbul'un fethiyle imparatorluk kimliği kazanarak taçlandırmış, ardından Balkanlar'dan Mısır'a kadar uzanan topraklarıyla Doğu Akdeniz ve Doğu Avrupa'da rakipsiz bir konuma gelmişlerdir (Emecen, 2007, s. 487; Eldem, 2006, s. 109). İstanbul'un fethinden sonra komşuları Sırbistan (1459), Eflâk (1462), Bosna (1463) ve Hersek (1465) ardı sıra Osmanlı topraklarına dâhil edilmelerine rağmen Macaristan başlangıçta Osmanlı akınlarını durdurmayı başarabilmiş (İnalcık, 2003, s. 399; Savaş, 2002, s. 555; Uzunçarşılı, 1988, s. 95) ve I. Süleyman (1520-1566) dönemine kadar Osmanlılar ile Avusturyalılar arasında da

akıncı hareketleri dışında ciddi temaslar olmamıştır (Çeliker, 1983, s. 21; Emecen, 2010, s. 74-75).[3] Öte yandan Habsburg hanedanlığı ile Osmanlı hanedanlığı arasındaki savaşlar iki ülke arasındaki ticaretin de doğrudan yapılmasına engel olmuştur. Bir mal alışverişi yapılacaksa bu ancak İtalya'daki deniz limanları üzerinden gerçekleştirilmekteydi. Habsburg Devleti tarafından doğrudan bir ihracat olmamakla birlikte yerel ölçekte Bosna'da sınır ticareti görülmekteydi. Türk tüccarlar 15. yüzyılda Ljubljana'ya kadar halı, at ve kahve getirip bunlar karşılığında kumaş ve başka mallar almaktaydılar (Pittioni, 2011, s. 38).

Kanuni tahta çıktığında atalarından Bosna'dan İran'a uzanan bir imparatorluk devralırken artık dikkatini ve imparatorluğun fetih dinamiğini de Avrupa'nın Hristiyan devletlerine çevirmiş (Eldem, 2006, s. 109; Emecen, 2010, s. 63; Savaş, 2002, s. 555), daha saltanatının ilk yılında (1521) Belgrad'ı zapt etmiştir. Belgrad, Orta Avrupa'nın kilidi konumunda bulunduğundan bu durum Orta Avrupa'da bir panik havasının esmesine ve zihinlerde Türk tehlikesinin yer etmesine neden olurken aynı zamanda Avrupa'ya karşı yönelişin ilk adımını oluşturmuştur (Çeliker, 1983, s. 21; Emecen, 2007, s. 493; Emecen, 2010, s. 63; Gürkan, 2006, s. 78). Kanuni'den sadece bir yıl önce, 1519 yılında Avusturya tahtına Habsburg hanedanından Avusturya ve Macaristan taçlarına da sahip olan Alman İmparatoru V. Karl (Şarlken) (1519-1556); fetih yerine veraset yoluyla kendisine intikal eden Felemenk, Avusturya ve İspanya toprakları (Amerika'daki yeni yerleşimler dâhil olmak üzere) ile muazzam bir imparatorluğun oluşumunu beraberinde getirmiştir. Artık Batı'ya doğru yönelen Osmanlı İmparatorluğu'nun karşısında iddialı bir rakip konumunda Avusturya'nın varlığından bahsetmek mümkündü (Eldem, 2006, s. 110, Emecen, 2010, s. 63) ve Orta Avrupa'nın savunulması da Habsburglara düşen bir görev olmuştu. Nitekim kısa zamanda Osmanlı ve Habsburglar iki imparatorluk arasında sıkışıp kalan Macaristan yüzünden karşı karşıya gelmişlerdir (Eldem, 2006, s. 110; Köhbach, 1984, s. 237). 1521 yılında Belgrad'ın fethinden sonra tüm güçleriyle Macaristan'a yüklenen Osmanlıların fetihleri aralıksız devam etmiş, 1526 yılında Mohaç ovasında Macar

[3] Fatih Sultan Mehmed İstanbul'un fethinden sonra Anadolu'daki Türk beyliklerinin birleştirilmesi, özellikle de Karaman beyliği ile Akkoyunluların devlete tabi kılınmasıyla uğraşmış, Rumeli'deki fetih hareketlerini de Mora ve Ege Adaları istikametine çevirmişti. 1481 yılında tahta çıkan II. Bayezid, kardeşi Cem Sultan yüzünden saltanatının ilk 14 yılını kuşku içinde geçirmişti. Bununla birlikte 1483 yılında Macaristan üzerine Morova seferine, ertesi yıl Buğdan seferine çıkmışsa da bunlar sınırlı kalan hareketler olmuştu. Venedikliler ile yapılan savaşlar daha çok denizlerde vuku bulmuş, I. Selim döneminde fetih politikası tamamen doğuya doğru yöneldiğinden Avrupa'da önemli bir hareket olmamıştı (Çeliker, 1983, s. 21).

ordusunu hezimete uğratarak Macar İmparatorluğu'nu tarih sahnesinden silen Türkler Budin'i (Budapeşte'yi) de zapt etmişlerdir. Böylece Türklerin Orta Avrupa'ya yerleşme süreci başlamıştır (Aydın, 2001, s. 7; Çelebi, 2012, s. 49, 55; Çeliker, 1983, s. 21; Emecen, 2007, s. 494; Savaş, 2002, s. 555). Aslında Alman İmparatoru V. Karl ve 1521 yılında Avusturya'nın yönetimini bıraktığı kardeşi Avusturya Arşidükü I. Ferdinand (1521-1564) (Eldem, 2016, s. 110) Mohaç Muharebesi'nde Macaristan'a yardım etmemişlerdi. Zira İngiltere Kralı VIII. Henry (1491-1547) Fransa'nın Almanlara yenilmesiyle bütün Avrupa'nın Alman egemenliğine girmesinden korktuğundan Fransa ile bir ittifak yapmış ve Papalık, Venedik ve Floransa'da bu ittifaka katılmış olduklarından Almanya ve Avusturya bütün dikkatlerini batıya çevirmiş durumdaydılar. Ancak Kanuni'nin Mohaç Muharebesi'nde ölen Macar Kralı Layoş'un (II. Ludwig) (1506-1526) yerine Macar soylularından Yanoş Zapoli (Jan Zapoly)'yi (1526-1540) seçtirmesi (Çelebi, 2012, s. 53; Çeliker, 1983, s. 22; Uzunçarşılı, 1988, s. 312) üzerine Avusturya Arşidükü I. Ferdinand'ın -son Macar Kralı II. Ludwig'in kayınbiraderi ve enişte si olmak sıfatıyla- bu seçimi tanımayarak kız kardeşi Maria adına hanedanın Macar toprakları üzerinde miras hakkı olduğu iddiasında bulunup, Macar soyluları aracılığıyla kendisini Macar Krallığı'na seçtirmesi ve böylece Orta Macaristan'a Yanoş Zapoli ve Kuzey Macaristan'a I. Ferdinand egemen olarak Macaristan'ın ikiye ayrılması üzerine Macaristan'da kontrol ve hâkimiyet için Hristiyan Batı'nın en büyük hükümdarı olan Roma Çasarı (Caesar) ile İslam'ın en büyük hakanı olan Osmanlı Sultanını iki rakip olarak karşı karşıya getiren yeni bir askerî ve siyasi durum ortaya çıkmıştır (Aydın, 2001, s. 10; Çelebi, 2012, s. 55; Çeliker, 1983, s. 22; Emecen, 2010, s. 64; Köhbach, 1984, s. 237; Savaş, 2002, s. 556; Uzunçarşılı, 1988, s. 312-313). 1528 yılında I. Ferdinand'ın Orta Macaristan'ın büyük bir bölümünü ve Budin'i zapt etmeye muvaffak olması üzerine kayınbiraderi Leh Kralı Sigismund'un (1506-1548) yanına kaçan Yanoş İstanbul'a bir heyet göndererek Kanuni'den yardım istemiştir. Bunun üzerine I. Ferdinand da İstanbul'a bir heyet göndermiştir. 29 Mayıs 1528 tarihinde İstanbul'a varan bu heyet Avusturya'nın Türkiye'ye gönderdiği ilk sefaret heyetidir. 3 Eylül 1529 tarihinde Budin'i geri alan Kanuni, Yanoş'u tekrar Macar tahtına oturttuğu gibi 27 Eylül'de de Viyana'yı kuşatmıştır (Aydın, 2001, s. 11; Çeliker, 1983, s. 22; Uzunçarşılı, 1988, s. 313-314). Birinci Viyana Kuşatması iki devlet arasındaki ilişkileri çok daha ileri bir safhaya taşımış olmakla birlikte (Savaş, 2002, s. 557) Macaristan sorunu hâlâ çözülememişti ve I. Ferdinand isteklerinde ısrar etmeye devam etmekteydi. O sıralar

Osmanlılar I. Ferdinand'ı yalnızca Viyana valisi olarak kabul edip, güçlü bir rakip olarak görmedikleri gibi I. Ferdinand'ın ağabeyi Alman İmparatoru Şarlken'den cesaret aldıklarını da bilmekteydiler. Bu nedenle Alman İmparatoru Şarlken ile vuruşmak isteyen Kanuni'nin büyük kuvvetlerle 25 Nisan 1532 tarihinde İstanbul'dan hareketle başlattığı seferine Alman Seferi denilmişti. Bu sefer sonunda birçok kale alınmış, pek çok Hristiyan prens Osmanlı egemenliğine boyun eğmek zorunda bırakılmış ise de I. Ferdinand ve Şarlken'in asıl kuvvetleriyle gerçek bir muharebeye tutuşmak mümkün olmamıştır. Türk gücünün üstünlüğü, Fransız tehlikesi ve din savaşlarının başlaması nedeniyle Şarlken ve Ferdinand barış yapmak istedikleri gibi Şah İsmail'in (1501-1524) oğlu Tahmasb (1524-1576) da bu sırada Osmanlıların doğu sınırında saldırgan bir tutum içinde olduğundan Kanuni de barıştan yanaydı. 12 Ocak 1533 tarihinde Avusturya'nın üçüncü sefaret heyeti İstanbul'a geldiğinde Kanuni, Türklere boyun eğmesinin işareti olarak Gran (Estergon) kalesinin anahtarlarını kendisine gönderdiği ve Macaristan üzerindeki isteklerinden vazgeçtiği takdirde Ferdinand ile barış yapabileceğini elçilere bildirmiştir. Bu koşulları Ferdinand'a bildirmek üzere Avusturya elçisinin oğluyla bir divan çavuşu Viyana'ya gönderilmiştir. Bu divan çavuşu Avusturya'ya gönderilen ilk Türk elçisidir. Koşulları kabul eden ve Gran Kalesi'nin anahtarlarını gönderen I. Ferdinand 14 Temmuz 1533 tarihinde de İstanbul Barış Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu antlaşmanın imzalanmasının ardından biri Osmanlı himayesinde Zapoli'ye diğeri vergi vermek kaydıyla Ferdinand'a ait iki Macaristan ortaya çıkmıştır (Aydın, 2001, s. 12; Çeliker, 1983, s. 23, Uzunçarşılı, 1988, s. 317-320). Gerek Viyana Kuşatması (1529) gerekse Alman seferi (1532) ile Mohaç Muharebesi (1526) neticesinde tarih sahnesinden silinen ve Osmanlılar tarafından kendilerine bağlı olarak yeniden tesis edilen Macar Krallığı'nı himaye etmek ve imparatorluğun Alman kanadını idare eden Habsburg İmparatoru V. Karl'ın kardeşi I. Ferdinand'a gözdağı vermek amaçlanmıştır (Emecen, 2007, s. 494). 1529'daki Türk ilerleyişinin Viyana önlerine kadar gelmesiyle birlikte, Avusturya arşidükleri ve Alman imparatorları olarak Habsburglar da bu ilerlemenin ağır yükünü çekmek ve uzun süre Türk tarafının "haraç", kendilerinin "ululama hediyesi" (munus honoriarium) adını verdikleri bir çeşit vergiyi ödemek zorunda kalmışlardır (Beydilli, 1991, s. 174; Köhbach, 1984, s. 237). Mamafih Macaristan tacının ve Osmanlı'nın eline geçmeyen Macaristan Krallığı'nın Bohemya tacına bağlı topraklarının fiilen Avusturya'ya geçmiş olması Avusturya'nın bu durumdan yine de bir kazanç elde etmiş olması anlamına gelmekteydi (Çelebi, 2012, s. 55; Eldem, 2006,

s. 110). 16. yüzyılda Habsburgların Türklere karşı verilen mücadelede tek galibiyetleri Hristiyan ittifakının içinde yer almaları dolayısıyla 1571 yılında İnebahtı'da sağlanan deniz zaferi ile mümkün olmuştur; ancak bu zafer de Osmanlılar ile sınır savaşlarını sürdüren Avusturya'ya bir fayda sağlamamıştır (Beydilli, 1991, s. 174).

1568 yılında yapılan Edirne Barışı yürürlükte ve iki kez yenilenmiş olmasına rağmen sınır olayları ve saldırılar devam etmekteydi. 1579 başlarında Avusturya hükûmeti Osmanlı hükûmetine başvurarak yıllık vergilerini düzenli ödedikleri hâlde sık sık topraklarına saldırılarda bulunulduğundan yakınmıştı. Ancak kendileri de saldırıdan geri durmadıkları gibi 1580 yılından itibaren saldırılarını daha da artırmışlardı. Bu gelişmelerin akabinde 4 Temmuz 1593 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu Avusturya'ya harp ilan etmiştir. 1593-1606 yılları arasında devam eden, bu sırada III. Murat (1574-1595), III. Mehmet (1595-1603), I. Ahmet (1603-1617) olmak üzere Osmanlı tahtında üç padişah değişikliği olan (Çeliker, 1983, s. 27) ve Avrupa'da "Uzun Türk Savaşları" ya da "On Beş Yıl Savaşları" adıyla anılan savaş dönemi ise 11 Kasım 1606 tarihinde imzalanan Zitvatorok (Zsitva Torok) Antlaşması ile sona ermiştir. Her ne kadar savaş 1593 yılında fiilî olarak ilan edilmişse de 1591-1592 yılları ilan edilmemiş savaş dönemi olarak adlandırılmaktadır (Aydın, 2001, s. 19; Köhbach, 1984, s. 237; Papp, 2013, s. 472). Bu antlaşma padişahın -yalnızca protokol yönünden de olsa- imparatorun kendisiyle eşit olduğunu kabul etmesi, Avusturya'nın senelik ödemelerine son verilmesi gibi kuvvetler dengesinin artık yavaş yavaş sağlanmaya başladığına dair emareler göstermesi bakımından Osmanlı-Avusturya ilişkilerinde bir dönüm noktası olarak nitelendirilmektedir (Beydilli, 1991, s. 174; Emecen, 2007, s. 495; Köhbach, 1984, s. 237; Papp, 2013, s. 474). Zira Avusturya'nın ödemekle yükümlü olduğu vergilerin kaldırılması siyasi protokolde Avusturya'nın da büyük bir güç seviyesine çıkmasını ve Osmanlı Devleti ile denk olmasını sağlamaktaydı. Ayrıca 1615 yılında yapılan Viyana Antlaşması ile Zitvatorok Antlaşması'nın 10 sene daha uzatılması, Avusturyalı reayaya Fransız ve İngilizlere tanınan ticari imtiyazların tanınması, bütün Katoliklere Osmanlı topraklarında kilise inşa etme hakkı verilmesi, artık Çasar'ın kendisini Osmanlı İmparatorluğu sınırları dâhilinde yaşayan Katoliklerin hamisi olarak görmesine ve bu vesile ile onların iç işlerine karışma bahanesini elde etmesine olanak tanımıştır (Savaş, 2002, s. 557). Bu antlaşmadan sonra 1663 yılına kadar Osmanlılar ile Avusturyalılar arasında önemli bir gelişme yaşanmamıştır. Nitekim 17. yüzyılın ilk yarısında Katolikler ve Protestanlar

arasında alevlenen mücadele ve Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) ile meşgul olan Avusturya doğu cephesindeki dengeleri değiştirebilecek durumda değildi (Eldem, 2006, s. 111; Köhbach, 1984, s. 238). Keza Revan ve Bağdat seferleri, Bucaş Barışı (1672) ile sonuçlanan Lehistan Savaşı, Venediklilerle yapılan deniz savaşları ve Azak'ta beliren yeni Rus tehlikesi de Osmanlı İmparatorluğu'nu yeterince uğraştırmaktaydı (Çeliker, 1983, s. 29; Köhbach, 1984, s. 238). 1645 yılında Osmanlıların Girit batağına saplanmaları da Avusturyalılara rahat bir nefes aldırmıştı. Zira Osmanlılar ancak 1669 yılında Kandiye'nin düşüşüyle Girit'i tam olarak hâkimiyet altına alabilmişlerdi. Köprülü Mehmed Paşa'nın (1657-1661) sadarete getirilmesiyle batıda yeni bir atılım içerisine giren Osmanlılar ciddi şekilde Erdel meselesinin üzerine gitmişlerdir (Emecen, 2007, s. 495). İki ülke arasında artık alışılagelmiş ufak tefek bazı sınır olayları istisna olmak üzere birçok defa uzatılan Zitvatorok barış hâlinin 1662 yılında tekrar silahlı bir mücadeleye dönüşmesi ise Avusturya'nın Erdel'in iç meselelerine müdahalesi üzerine gerçekleşmiştir. St. Gotthard'da gerçekleşen bu mücadelede her ne kadar Raumund Graf von Montecuccoli (1609-1680), Köprülü Fazıl Ahmed Paşa (1661-1676) kumandasındaki Osmanlı kuvvetlerini yenilgiye uğratmışsa da Avusturya 1664 yılında imzalanan Vasvar Antlaşması ile Uyvar gibi önemli serhad kalelerinden bazılarını elden çıkarmak mecburiyetinde kalmış (Beydilli, 1991, s. 174; Mufassal Osmanlı Tarihi, 1960, s. 2114 vd.) ve Uyvar'ın fethiyle (1663) Osmanlılar batıda en geniş sınırlara ulaşmışlardır (Emecen, 2007, s. 495; Köhbach, 1984, s. 241).[4] Bu gelişmelerin ardından 1666 yılında IV. Mehmed (1648-1687) Habsburg tebaasına Osmanlı topraklarında ticaret yapmaları için özel bir izin vermiştir. Bu da daha çok demir ürünleri ve kumaş ihraç eden I. Şark Ticaret Kumpanyası'nın[5] kuruluşunu beraberinde getirmiş ve Avusturya'nın yabancı bir ülkeye ilk yatırımı olarak ifade edilebilecek bu girişim 1683 yılında sona ermiştir (Atılgan, 2011, s. 24; Leitl, 2011, s. 9).

[4] 13 Nisan 1663 tarihinde Edirne'den hareket eden Köprülü Fazıl Ahmed Paşa komutasındaki ordu 17 Ağustos 1663 tarihinde ilk önce Uyvar (Neuhaeusel) kalesini kuşatmıştır. Avusturyalılar kaleyi inatla savunurken Türkler de daha büyük bir gayret ve sebatla taaruz etmişlerdir. Bu nedenle "Uyvar önünde bir Türk gibi" sözü Avrupa'da uzun süre gayret ve sebatın simgesi olmuştur (Çeliker, 1983, s. 29; Mufassal Osmanlı Tarihi, 1960, s. 2115). Öte yandan 1665 yılında Evliya Çelebi (1611-1684?) Osmanlı elçisi Kara Mehmed Paşa'nın maiyetinde olarak Viyana'ya gitmiştir. Evliya Çelebi bu ziyaretine Seyahatname adlı eserinin yedinci cildinde yer vermiştir (Köhbach, 1984, s. 241).

[5] Ticaret kumpanyaları 16. yüzyıldan itibaren belirli bir ticari alanda uzak ülkelerle ticaret yapmak amacıyla kurulmuş sermaye birlikleridir (Atılgan, 2011, s. 24).

Yirmi yıllık bir süre için imzalanan Vasvar Antlaşması'nın hükümleri 1683 yılında meydana gelen İkinci Viyana Kuşatması'na kadar yürürlükte kalmıştır. Türkler Macaristan'ı fethettikleri zaman halkının çoğu Macar olan dar bir toprak parçası Avusturyalılara kalmıştı. Bu dar arazinin Tuna'nın dirsek yaptığı yerden Tisa Nehri'ne kadar uzanan bölümüne Osmanlılar Orta Macaristan demekteydiler. Çoğu Protestan olan Orta Macarlara Avusturya oldukça sert bir yönetim uygulamaktaydı. Macarlar Tököli İmre (1657-1705) adlı bir prensin etrafında toplanarak Avusturyalılara başkaldırdılar (Çeliker, 1983, s. 30; Köhbach, 1984, s. 16; Mufassal Osmanlı Tarihi, 1960, s. 2140). Tököli bu mücadelede başarılı olamayınca 1675 yılında Erdel'e kaçmış ve Osmanlı hükûmetinden yardım istemiştir. Fazıl Ahmed Paşa yeni bir çatışmaya meydan vermemek için bu isteği kabul etmezken, bir yıl sonra sadrazam olan ve şanını artırarak saray nezdindeki konumunu güçlendirmek isteyen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (1676-1683) (Köhbach, 1984, s. 16; Mufassal Osmanlı Tarihi, 1960, s. 2141) Tököli'yi Osmanlı himayesine almış ve ona Orta Macar kralı unvanını vermiştir. Tököli'nin Avusturya topraklarındaki harekâtına Türk birlikleri de katılınca Vasvar Barışı Osmanlılar tarafından ihlal edilmiştir. Buna mukabil Otuz Yıl Savaşları'ndan (1618-1648) toprak kaybederek çıkan, iç düzeni bozulan ve o sıralar Fransa ile savaş durumunda bulunan Avusturya, Osmanlılarla barışı yenilemek ve bir çatışmaya meydan vermemek için çaba göstermiştir. Avusturya Elçisi Caprara (1627-1691) 1682 yılında son dakikada yaklaşmakta olan savaşı durdurmaya çalışmışsa da başarısız olmuştur (Çeliker, 1983, s. 30; Erdoğan, 2001, s. 24; Köhbach, 1984, s. 16; Mufassal Osmanlı Tarihi, 1960, s. 2143). Barış ihtimalinin kalmadığını gören Avusturya kendisine müttefikler aramaya başlamış ve Papa XI. İnnocent (1611-1689) de Hristiyan devletlerini Türklere karşı birleşmeye çağırmıştır. 1672 yılındaki Bucaş Barışı ile Osmanlılara tabi olmayı kabul eden, ancak anlaşmanın meclis tarafından reddi üzerine tekrar Türkler ile çarpışmak zorunda kalan ve 1676 yılındaki Zorawno Barışı ile Osmanlılara tabi olma kaydı dışında Bucaş Antlaşması'nın hükümlerini onaylayan Lehistan, Avusturya'nın ittifak çağrısına cevap veren ilk ülke olmuştur. Leh Kralı Jan Sobyeski (1629-1696) 31 Mart 1683 tarihinde Osmanlılara karşı bir savunma ve taaruz paktı imzalamış ve 60.000 kişilik bir ordu toplamıştır (Çeliker, 1983, s. 31; Mufassal Osmanlı Tarihi, 1960, s. 2145).[6] Böylece Avrupa'da Büyük Türk Savaşları

[6] Jan Sobyeski'nin komutasındaki kurtarma ordusu 10 Eylül'de Türklerin ileri karakollarının bulunduğu Kahlenberg ve Leopoldsberg tepelerini işgal etmiştir. Sadrazam siperlerde 30.000 kişi bırakarak diğer kuvvetlerle, özellikle sipahilerle Leopoldsberg-Kahlenberg-Vogelsberg tepelerinin doğusundaki

(1683-1699) olarak bilinen savaşlar Hristiyan dünyasının Türklere karşı birleşmelerine yol açmıştır (Beydilli, 1991, s. 174).[7] Papa XI. İnnocent'in gayretleriyle Viyana Kuşatması'ndan önce yapılan ittifaka 1686 yılında Rusya da girmiştir (Kurat, 1993, s. 249). Bu ittifakla Rusya ilk defa Avrupa devletler sistemi içerisinde yer almakta ve bunu Osmanlı topraklarını istila için kullanmaya hazırlanmaktaydı. 1696 yılında Azak'ı zapteden Ruslar Karadeniz'e girmiş ve artık İstanbul'u tehdit etmeye başlamışlardı (İnalcık, 2017, s. 125-126; Kurat, 1993, s. 253). Daha önce 1684 yılında Venedik de "Mukaddes İttifak" adı verilen bu ittifaka dâhil olduğundan dört cephede (Avusturya, Lehistan, Venedik ve Rusya) savaşan Osmanlı Devleti için adeta bir bozguna dönüşen Viyana başarısızlığı, uzun mücadeleler, 1691 yılında Salankamen ve 1697 yılında bizzat Padişah II. Mustafa'nın (1695-1703) başında bulunduğu Osmanlı ordusunun Zenta'daki mağlubiyeti sonunda Türkleri kayıplarını sineye çekecekleri bir barışa zorlamıştır (Beydilli, 1991, s. 174-175; Emecen, 2007, s. 495; Köhbach, 1984, s. 242; Mufassal Osmanlı Tarihi, 1960, s. 2261; Savaş, 2002, s. 558).[8] Zira 1683 yılından beri devam eden savaşlar orduyu çok yıpratmış, Uyvar (1685) ve Budin (1686) (Emecen, 2007, s. 495) gibi geniş toprakların elden çıkmasına neden olmuş,

düzlüğü tutmuştur. Günümüzde bu alanda "Türkenschanzpark" (Türk Siperleri Parkı) denilen bir park bulunmaktadır. 12 Eylül 1683 tarihinde vuku bulan ve 5-6 saat süren Kahlenberg Muharebesi'nde Türk ordusu ağır bir yenilgiye uğramış ve dağılmıştır. Kara Mustafa Paşa sancağı alarak muharebe alanından uzaklaşmıştır. Böylece Türk ordusunun hazinesi sadrazamın otağı da dâhil olmak üzere 15.000 çadır ve pek çok top ve mühimmat Avsturyalıların eline geçmiştir. Kara Mustafa Paşa'nın bu otağı Viyana Askerî Müzesi'ndedir (Çeliker, 1983, s. 10, 32; Mufassal Osmanlı Tarihi, 1960, s. 2159-2160). Sevük (1944) Viyana gezisi sırasında Türkenschanzpark'a da uğramış ve bu yerin İkinci Viyana Kuşatması ile ilgili olarak yüreğinde bıraktığı izlere ilişkin olarak şu ifadeleri kullanmıştır*:*

Kalenberg'e giderken garip isimli bir bahçenin önünde durduk. Türkin çant park! "Türk metrisleri parkı" demekmiş. Apansız yumruklaşan bir hatıra çan kubbesine vurur gibi kafamı vonklatıyor. Demek o yer burasıdır. Kara Mustafa Paşa, ordusunu çekebilmek için, buradaki metrislere büyükçe bir fedai kıtası bırakmıştı. Sonuna kadar dayanacaklar. Ölümden sonu var mı? Hepsi ölümü mıhlar gibi olduğu yerde öldü. Şimdi birkaç cazın şakrak havalarına kendilerini bırakan yüzlerce çift binlerle Türk kemiği üstünde dans ediyor. Namık Kemal: "Altı da bir, üstü de birdir yerin!" demiş. Galiba bütün dünya üzerinde altıyle üstü bu kadar aykırı bir yer gösterilemez. Bu bahçeden kızgın bir saça basıyormuşum gibi kaçtım (s. 77-78).

[7] Bavyera Prensliği 11.000 ve Saksonya 11.400 asker vermeyi vadederken Hollanda Tuna'da kurulacak donanmanın masraflarını üzerine almış, Fransa tarafsız kalmaya razı olmuş, diğer birçok Hristiyan devlet para yardımında bulunmuş ve ülkelerinden gönüllü savaşçı toplanmasına müsaade etmişlerdir. Papa da 1.5 milyon gulden göndermiştir (Çeliker, 1983, s. 31; Mufassal Osmanlı Tarihi, 1960, s. 2145).

[8] Avusturya kuvvetlerinin ünlü komutanı Prens Eugen (1663-1736) Zenta'daki bu başarıyı imparatoruna bildirirken Türkler hakkında şu övgü dolu ifadeleri kullanmaktaydı:

Galip geldik Haşmetpenah, düşmanı yendik. Sadrıazamın mührü bile şimdi elimde. Elmas Mehmet Paşa, muzaffer kılıçlarımızın altında can verirken Bâbıâlinin hümayunu satvetinize karşı diz çöktüğünü göstermek ister gibi Padişahın mühürünü de bize bıraktı. Şimdi Theiss suyu, büyük zaferlerinizin şanlı hikâyesini Danube'a (Tuna) götürüyor. Fakat Haşmetpenah itiraf etmeğe mecburum: Türkler, taşıdıkları parlak şöhrete lâyık bir biçimde döğüştüler, Türke yakışır bir feragatle ve celâdetle çarpışa çarpışa öldüler. Onların sönüşü parıltılarla göz kamaştırdıktan sonra sönen şimşekleri andırıyor. Karşımızdan, ağır ağır kaybolan bir ziya kütlesi gibi beyaz bir eriyişle çekildiler, görünmez oldular. Onların galibiyetleri gibi mağlubiyetleri de şanlı ve ibretli (Tan, 1962, s. 49)!

imparatorluğun mali ve ekonomik kaynaklarını ciddi şekilde sarsmıştı. Avusturyalılar da barış arzusunda olduklarından 13 Kasım 1698 tarihinde Karlofça'da Osmanlı ve müttefik devletler (Avusturya, Lehistan, Venedik, Rusya) delegeleri ile İngiltere ve Hollanda'dan gözlemcilerin katılmasıyla barış görüşmelerine başlanmıştır. 26 Ocak 1699 tarihinde Avusturya, Lehistan ve Venedik[9] ile imzalanan (Çeliker, 1983, s. 33-34; Mufassal Osmanlı Tarihi, 1960, s. 2269) Karlofça Antlaşması ile Türkler bu uzun mücadeleler sırasında ilk defa karşılarında geniş bir cephe bulup 1526'dan bu yana mücadele verip genişlettikleri sınır bölgelerini (Emecen, 2007, s. 495), Erdel ve Tımışvar (Banat) dışında kalan bütün Macaristan topraklarını Avusturya'ya bırakırken Karlofça Antlaşması karşı tarafın dikte ettirmeye muvaffak oldukları ilk barış antlaşması olarak Osmanlı-Avrupa ilişkilerinde yeni bir dönüm noktası olarak tarihteki yerini almış ve artık gerileyen Osmanlı gücü yerini Avusturya'ya bırakmıştır (Beydilli, 1991, s. 174-175; Köhbach, 1984, s. 243; Savaş, 2002, s. 558; Uzunçarşılı, 1995, s. 1). Macaristan'ın Habsburg ordularınca Osmanlı egemenliğinden alınmasının ardından 1711 yılında yapılan Szatmar Barış Antlaşması ile Macar soyluları Habsburg kralını kendi kralları olarak tanırlarken Habsburg kralı da Macaristan'ın geleneksel anayasası ile ayrıcalıklarını tanımıştır. Böylece Macaristan özerk yerel hükûmet rejimini koruyabilmiştir (Tuncer, 2008, s. 48). Öte yandan Karlofça'da barışı sağlayan diğer bir etmen Fransa'nın Ren Vadisi'nde ilerlemesinden telaşlanan İngiltere ve Hollanda'nın Habsburglar'a yaptıkları baskı olmuştur. Bu yardımlardan dolayı müteşekkir olan Padişah'ın İngiltere'ye bağışladığı ticari imtiyazlar ise İngiltere'nin Osmanlı Devleti üzerinde 1878 yılına kadar sürecek olan siyasi ve ekonomik alanlardaki nüfuzunun başlangıcı olmuştur (İnalcık, 2017, s. 125).

Doğu'da Rusya'nın ve Batı'da İngiltere ile Fransa'nın yükselişiyle iki imparatorluk arasındaki yaklaşık iki asırlık çekişme farklı bir nitelik kazanmaya başlamış ve 18. yüzyılda artık Osmanlı-Avusturya ilişkilerini büyük güçlerin müdahalelerinden ya da müdahale risklerinden bağımsız düşünmek mümkün olmamıştır (Eldem, 2006, s. 111-112). Karlofça Barışı'na rağmen Venediklilerin Akdeniz'de Osmanlı gemilerine saldırmaları ve Mora halkının Katolik zulmüne katlanamayarak ayaklanmaları 1714 yılı sonlarında Osmanlıları Venediklilere karşı

[9] Rus delegesi yetkili olmadığını ileri sürerek barış antlaşmasını imzalamamış, ancak üç yıllık mütareke yapılmış, daha sonra İstanbul'da görüşmelere devam edilerek 15 Temmuz 1700 tarihinde Ruslarla da barış yapılmıştır (Çeliker, 1983, s. 34; Mufassal Osmanlı Tarihi, 1960, s. 2272)

savaşmak üzere Mora seferini yapmak zorunda bırakmıştır. Bu harekât başarılı olmuş; Mora, Girit ve Akdeniz'de bazı adalar Venediklilerden geri alınmıştır (Uzunçarşılı, 1995, s. 103). Mora Yarımadası'nın fethinden sonra Korfu'yu hedefleyen Osmanlı ordusu burada büyük bir mukavemetle karşılaşmış, ancak Osmanlı Devleti'nin giderek güçlenmesinin Avusturya için iyi olmayacağı düşünüldüğünden ilk olarak Avusturya, Venedik lehine diplomatik çözüm için aracılık etmiştir. İki cephede birden savaşmak istemeyen Sadrazam Damat Ali Paşa (1667-1716) da Elçi İbrahim Müteferrika (1674-1745) aracılığıyla Osmanlı Devleti'nin Venedik'e karşı sürdürdüğü savaşta Avusturya'nın tarafsız kalmasını istemiştir (Savaş, 2002, s. 559; Uzunçarşılı, 1995, s. 109). Avusturya'nın Mukaddes İttifak'a dâhil devletlerle ayrı ayrı yapılmış olan Karlofça Barışı'nı bir bütün sayarak Mora'nın fethiyle barış antlaşmasının ihlal edilmiş olduğunu ileri sürerek Venedik'in uğradığı zarar ve ziyanın tazmin edilmesini istemesi üzerine 24 Nisan 1716 tarihinde Osmanlı Devleti Nemçe Seferi'ni başlatmıştır (Çeliker, 1983, s. 35; Uzunçarşılı, 1995, s. 111). Avusturya'nın Osmanlı Devleti'nin karşısına çetin bir düşman olarak çıktığı 1716-1718 savaşında Varadin'de Prens Eugen komutasındaki Avusturya kuvvetleri karşısında Sadrazam Ali Paşa şehit olup komutasındaki Osmanlı ordusu ağır bir yenilgiye uğrarken, bu savaş sonunda 21 Temmuz 1718 tarihinde imzalanan ve neticesinde Tımışvar ile Belgrad'ın Avusturya'ya bırakıldığı Pasarofça Antlaşması ile de Balkanlar'daki Osmanlı hâkimiyeti ağır bir darbe yemiştir (Beydilli, 1991, s. 175; Çeliker, 1983, s. 35; Özcan, 2007, s. 180). Böylece 16. yüzyıldan beri elde tutulan ve parça parça elden çıkan Macaristan tamamen kaybedilmiştir (Emecen, 2007, s. 496).

27 Temmuz 1718 tarihinde ise Avusturya ile 20 maddeden oluşan bir ticaret anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Avusturya'ya Osmanlı Devleti'nin bütün liman ve ticaret yerlerinde konsolosluk, acente açma ve tercüman bulundurma ve Avusturyalı tüccarlara Osmanlı memleketlerinde serbestçe alışveriş yapma gibi ayrıcalıklar verilmiştir (Özcan, 2007, s. 180). Osmanlı topraklarında kara ve deniz ticareti özgürlüğü, birçok vergiden muaflık, Avusturyalı tüccarlara Osmanlı himayesi, %5'lik gümrüğün %3'e indirilmesi gibi gelişmelerin sonucunda Avusturya Doğu ticaretinde önemli bir yere gelmiştir (Atılgan, 2011, s. 25; Beydilli, 1991, s. 175; Pittioni, 2011, s. 39). 1644-1669 Kandiya Savaşı yüzünden bütün gücünü kaybetmiş olan Venedikliler de serbest gemi trafiğini artık sürdürecek durumda değillerdi (Pittioni, 2011, s. 38-39). Alman İmparatoru VI. Karl (1711-1740) da Osmanlı ile

ticaret gereksiniminin ve öneminin farkında olarak 27 Mayıs 1719 tarihli bir patent ile "İmparatorluk İmtiyazlı Şark Kumpanyası"nı kurmuştur. Şark (Osmanlı coğrafyası) ile ticaret yapmayı kendine görev edinen bu sermaye birliği 1728 yılında duraklamaya başlamış ve Maria Theresia'nın (1740-1780) tahta geçmesiyle ortadan kalkmıştır (Atılgan, 2011, s. 25). 1750 yılında Triest-Rijeka ve 1759 yılında Temeşvar şirketleri kurulmuş ve bu şirketler ticaret bağlantılarının büyük bir kısmını gerçekleştirmişlerdir. Ticaret için ana bağlantı da artık Triest-Selanik arasında gemi ile yapılan bağlantı olmuştur (Pittioni, 2011, s. 39).[10]

Öte yandan Pasarofça Antlaşması iki devlet arasında ancak 19 yıllık bir barış dönemi sağlayabilmiş; Rusların Kırım, Kafkasya ve Lehistan'a yaptığı saldırılar üzerine Osmanlı İmparatorluğu 1736 yılında Rusya'ya sefer açmak zorunda kalmıştır. Bu sırada Rusların müttefiki durumunda bulunan Avusturya önceleri taraflar arasında aracı olmak ister gibi görünmüşse de Rusya'nın zorlaması ile 12 Temmuz 1737 tarihinde Osmanlılar aleyhine savaşa girmiş ve Niş kalesini zapt etmiştir (Çeliker, 1983, s. 35-36; Kurat, 1993, s. 276; Uzunçarşılı, 1995, s. 256). Mamafih 1737-1739 savaşından mağlup çıkan Avusturya Fransa'nın aracılığıyla sona eren savaşta bir felaketin eşiğinden dönmüştür. 18 Eylül 1739 tarihinde imzalanan Belgrad Antlaşması ile Banat hariç Pasarofça Antlaşması'yla kazandığı yerleri ve Belgrad'ı geri vermek zorunda kalmıştır. Bu yenilgi Avusturya'nın Doğu'ya doğru genişlemesini engelleyip Balkanlar'daki sınırlarının gelecek 140 yılda da pek fazla değişmeden kalmasına neden olurken 1787 yılına kadar sürecek uzun bir barış döneminin de kapılarını açmıştır (Beydilli, 1991, s. 175; Çeliker, 1983, s. 11; Eldem, 2006, s. 112; Emecen, 2007, s. 496).

1740'lardan itibaren Avusturya açısından II. Friedrich'in (1740-1786) gayretleriyle kuvvetlenip giderek saldırgan hâle gelen Prusya'nın temsil ettiği tehlike ciddiyetini artırmaktaydı. Osmanlılar için de benzer bir durum söz konusuydu ve en

[10] Bu arada 18. yüzyılın ikinci yarısında alt tabakadan insanların da yıkanabilen ucuz çamaşıra ulaşabilmeleriyle pamuklu çamaşırlara talep oldukça artmış ve Habsburg İmparatorluğu Osmanlı pamukları için iyi bir pazar hüviyeti kazanmıştır. Özellikle Osmanlı'nın Rum tebaası pamuğun baş ihracatçısı olmakla kalmamış, Habsburg topraklarında da firmalar kurmuşlardır. Teselya'daki Ampelakia şehri en önemli pamuk üretim merkezi olmuştur. 18. yüzyılda Bosna'da Osmanlı ürünlerinin ticareti ile uğraşan yaygın bir Müslüman tüccar ağı da bulunmaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu'ndan gelen deri ürünleri, özellikle de sahtiyan en fazla rağbet gören ürünler arasındaydı. 18. yüzyılın sonunda deri ihracatında yaşanan krizden sonra tütün ticaretine başlanılmıştır (Pittioni, 2011, s. 40-41).

somut, en gerçek tehdit artık kuzeyden, 17. yüzyılın ortalarından beri Osmanlı topraklarına saldırarak genişlemeye başlayan Rusya'dan gelmekteydi. Keza Fransa başta olmak üzere Batı Avrupa devletlerinin de nüfuzları giderek artmakta ve bu devletler imparatorluğun dış ve hatta iç ilişkilerinde bile önemli roller oynamaya başlamaktaydılar (Eldem, 2006, s. 112; Lee, 2004, s. 201). Bu barış döneminde Avusturya, özellikle Maria Theresia zamanında Veraset Savaşları (1740-1748) ve Prusya ile giriştiği Silezya ve Yedi Yıl Savaşları (1756-1763) nedeniyle oldukça zor zamanlar geçirmekteydi (Beydilli, 1991, s. 175; Lee, 2004, s. 198). Erkek evladı olmayan ve imparatorluğun dağılmasından korkan son Habsburglu VI. Karl kızı Maria Theresia'yı veliaht ilan etmiş (Pragmatische Sanktion) ve bunun Avrupa devletleri tarafından kabulünü sağlamıştı. Buna rağmen Maria Theresia imparator olunca bütün Avrupa ona karşı harekete geçmiş, Prusya Kralı II. Friedrich de Silezya'ya hücum etmişti. Theresia ise bu karışıklıktan Silezya'yı Prusya'ya bırakmakla kurtulabilmişti. Bu olaydan sonra Avusturya ile Prusya arasında 1866 yılında Prusya'nın kesin galibiyetiyle sonuçlanacak olan Almanya'da egemenlik mücadelesi başlamıştı (Çeliker, 1983, s. 11-12; Lee, 2004, s. 199). Hâl böyle iken Avusturya'nın sıkışık ve zayıf durumundan istifade etmeyi uygun görmeyen Osmanlı Devleti Prusya Kralı II. Friedrich'in Avusturya'ya karşı ısrarla teklif ettiği ittifaka da özellikle Sadrazam Koca Râgıb Paşa'nın (1757-1763) akılcı politikası sayesinde uzak kalmıştır (Beydilli, 1991, s. 175). Osmanlı İmparatorluğu Belgrad Barışı ile elde ettiklerini korumak için Avrupa'da bir harbe girmekten kaçındığı sırada Rusların asker göndererek Lehistan'ın iç işlerine karışması üzerine Lehistan'ı himaye amacıyla 1768 yılında Rusya'ya savaş açmış ve bu Türk-Rus savaşına Avusturya tarafsız kalmıştır (Çeliker, 1983, s. 37; Kurat, 1993, s. 290; Uzunçarşılı, 1995, s. 426). Rusya'nın Eflak ve Boğdan'ı işgal etmesi üzerine çıkarları zedelendiğinden 1770 yılında Osmanlı Devleti ile Rus ilerlemesi karşısında Avusturya-Osmanlı yakınlaşmasının ilk örneğini oluşturan bir ittifaka girmiş (Beydilli, 1991, s. 175), hatta 1772 yılında Avusturyalılar Ruslara karşı cephe alacak gibi görünmüşlerdir. Ancak aynı yıl Lehistan'ın Rusya ile Prusya arasında bölüşülmesi söz konusu olunca Avusturya da bu paylaşıma katılmış, artık Türkleri desteklemekten vazgeçmiştir (Kurat, 1993, s. 288). Ne var ki bu savaş ağır bir Osmanlı yenilgisiyle sonuçlanmış ve ardından 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ileride Osmanlı mirasından en büyük payı talep edecek olan Rusya gibi yeni ve güçlü bir rakibi doğurduğundan Avusturya'nın Balkanlar'daki durumunu tehlikeli bir şekilde sarsmıştır (Beydilli, 1991, s. 175).

III. Selim (1789-1807) döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nda önceleri bazı diplomatik açılımlar, mali düzenlemeler ve Batı'dan alınan askerî danışmanlıklarla sınırlı kalan ıslahat süreci daha sistemli bir hâl almıştır. Keza Avusturya'da Maria Theresia döneminde esas olarak devletin zayıflayan gücünü geri getirmeye yönelik muhafazakâr bir çerçevede yapılan ve Avusturya ile Bohemya'yı kapsayan düzenlemeler, aydınlanma hareketine hayranlık duyan oğlu II. Joseph (1780-1790)[11] döneminde bazı kökten reform teşebbüslerine dönüşmüş, çok daha kapsamlı olmuştur (Eldem, 2006, s. 112; Lee, 2004, s. 235 vd.). İki yorgun imparatorluk aralarındaki son mücadeleye de bu dönemde girişmişlerdir (Eldem, 2006, s. 113). Rusya'nın Osmanlı Devleti aleyhine tek taraflı olarak dengeleri değiştirecek şekilde genişlemesine engel olmak isteyen Avusturya, özellikle II. Joseph döneminde, Rusya ile ortak hareket etme politikasını benimsemiştir (Beydilli, 1991, s. 175; Uzunçarşılı, 1995, s. 521). 1787 yılında Küçük Kaynarca Antlaşması'nın ihlali ve Rusların gittikçe artan baskıları yüzünden Türkler Ruslara tekrar harp ilan etmek zorunda kalmışlardır (Kurat, 1993, s. 291). Avusturya; Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında başlayan bu savaşa ertesi yıl katılmaya karar vermiş ve Avrupa'daki Osmanlı topraklarını Rusya ile paylaşma ümidine kapılmıştır (Eldem, 2006, s. 113; Uzunçarşılı, 1995, s. 523). Rusya da Osmanlı'ya yönelik planlarını Avusturya'nın onayı olmadan uygulayamayacağını bildiğinden Avusturya ile anlaşma yolunu tercih etmiştir (Tuncer, 2008, s. 17; Uzunçarşılı, 1995, s. 521). II. Joseph ve II. Katherina (1762-1796) arasında yapılan ittifak ile Osmanlı topraklarının Grek projesi[12] olarak bilinen paylaşım planına göre kâğıt üzerinde bölüşülmesi ciddi bir tehlike hâline geldiğinde Kırım'ın kaybı sebebiyle zaten bir mütareke olarak algılanan Kaynarca'nın rövanşı kaçınılmaz olmuş ve esas itibariyle 1783 yılında Ruslar tarafından işgal ve ilhak edilerek elden çıkan ilk İslam toprağı olan Kırım'ın fethini amaçlayan Osmanlı İmparatorluğu 1787-1791/1792

[11] Prusyalı Büyük Frederick'i örnek aldığı, ancak onun düzeyine erişemediği ifade edilen II. Joseph duygusal, idealist, kışkırtıcı ve Fransız filozofların insancıl fikirleriyle dolu olarak bunları ülkesinde uygulamaya çalışan biri şeklinde tanımlanmaktadır. Hiç uyuşamadığı annesinin ölümünden sonra ülkesini gerçekten yönetebilmiş, hükümdarlığı döneminde Transilvanya'da, Macaristan'da ve Belçika'da ayaklanmalar çıkmış; üzgün ve cesareti kırılmış olarak hayatını kaybetmiştir. Kendisinin yazdığı mezar taşında "Burada tüm girişimleri başarısızlıkla sonuçlanan II. Joseph yatmaktadır" ifadesi yer almaktadır. Prusya Kralı Frederick II. Joseph için "Bu genç prensin doğal olduğu izlenimi veren bir açık kalpliliği var. Dostane karakteri neşeli bir canlılık taşıyor; öğrenmek istiyor, ama kendini eğitmeye sabrı yok." ifadelerini kullanırken Rus Çariçesi II. Katerina ise "Onu bir övmeye başlasam, sözümü bitiremem; rastladığım en sağlam, en derin ve en bilgili kafaya sahiptir. Kendisinden önce mezara girenler, o gelince ayağa kalkacaklardır." sözleriyle II. Joseph hakkındaki düşüncelerini dile getirmiştir. II. Joseph de bir mektubunda II. Katerina için "Gerçekte, çariçeden başka hiç kimseye güvenemem; o sadık ve dürüst bir arkadaş!" ifadesine yer vermiştir (Djuvara, 2017, s. 258).

[12] Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Djuvara, 2017, s. 255-279.

savaşı ile iki zorlu düşmanla baş etmek zorunda kalmıştır (Beydilli, 1991, s. 175; Beydilli, 2007, s. 497; Tuncer, 2008, s. 17). İlk aşamadaki Osmanlı zaferlerinden sonra Avusturya üstünlük kazanmayı, hatta 1789 Ekim'inde Belgrad'ı dahi almayı başarmış, Ada Kalesi'ni işgal etmiştir (Eldem, 2006, s. 113; Tuncer, 2008, s. 18; Uzunçarşılı, 1995, s. 555). Ancak II. Joseph'in kendi ülkesinde girişmiş olduğu büyük ve köklü reformların neden olduğu huzursuzluklar, 1789 Fransız İhtilâli'nin bütün Avrupa monarşilerini tehdit eder bir hâle gelmesi, 11 Temmuz 1789 tarihinde İsveç ile Osmanlı Devleti'nin anlaşma yapması, keza daha sonra Avusturya'nın Osmanlı aleyhine genişlemesini kendisi için tehlikeli gören Prusya'nın 31 Ocak 1790 tarihinde Osmanlı Devleti ile düşmanlarını zor durumda bırakacak bir ittifak yapmış olması kardeşi II. Joseph'ten sonra tahta çıkan yeni hükümdar Toskana Büyük Dukası II. Leopold'ü (1790-1792) frenleyerek Osmanlı Devleti ile (Beydilli, 1991, s. 175; Beydilli, 2007, s. 497; Çeliker, 1983, s. 37; Tuncer, 2008, s. 18) 19 Eylül 1790 tarihinde Reichenbach Mütarekesi'ni imzalayarak barışa mecbur etmiştir. Böylece Osmanlı Devleti önemli bir toprak kaybına uğramadan 4 Ağustos 1791 tarihinde (Karal, 1995, s. 19; Tuncer, 2008, s. 19) Avusturya ile Ziştovi ve daha sonra 9 Ocak 1792 tarihinde Rusya ile Yaş antlaşmalarını yapabilmiş (Beydilli, 1991, s. 175; Karal, 1995, s. 20; Kurat, 1993, s. 291; Tuncer, 2008, s. 21), son Avusturya-Osmanlı savaşı da Ziştovi Antlaşması ile biten savaş olmuştur (Beydilli, 1991, s. 175; Çeliker, 1983, s. 37). Öte yandan III. Selim'in bu savaş sırasında İsveç ve Prusya ile ayrı ayrı savunma ittifakları akdederek o zamana kadar sürdürdüğü tek yanlı diplomasi politikasından ayrılması İslam'ın Avrupa'ya bakışı ve Avrupalı devletler arasında var olan siyasal rekabet durumundan kaynaklı devletlerle ittifak yapma konusundaki çekingenliğini kırmasına neden olmuştur (Karal, 1995, s. 17-18; Tuncer, 2008, s. 18).

19. yüzyılın başından itibaren iki imparatorluk arasındaki ilişkiler tamamen diplomasi alanına kaymış ve hiçbir şekilde silahlı çatışmaya dönüşmemiştir. Bu nedenle Ziştovi Barışı tarihin uzun ömürlü barışlarından biri olmuştur (Çeliker, 1983, s. 37; Tuncer, 2008, s. 20). Bu aynı zamanda Avusturya'nın Avrupa'yı Osmanlı'dan korumak olan tarihî misyonunu da yerine getirmiş olması anlamına gelmekteydi. Avusturya'nın yeni misyonu artık Osmanlı topraklarını Avrupa güç dengesini sağlamak üzere Fransız ve Rus saldırılarından korumak olacaktı. Zira Rusya'nın göz diktiği Osmanlı topraklarının Osmanlı Devleti'nin elinde kalmayı sürdürmesi Avusturya'nın çıkarlarının en önde geleniydi (Tuncer, 2008, s. 60-61).

Avrupa'daki dengeleri altüst eden Fransız Devrimi ile ilgili gelişmenin karşısında oluşan ittifakın başını çeken Avusturya 1792-1815 yılları arasında Fransa'nın kıta Avrupası'ndaki en istikrarlı ve kararlı karşıtı olarak (Eldem, 2006, s. 113) Napoleon olayları ile meşgul olmuş; 1792 yılında Fransa'nın II. Franz'a savaş ilanıyla başlayan ve birbirini izleyen üç Koalisyon Savaşı (1792-1797, 1799-1802, 1805) yapmıştır (Uçarol, 2008, s. 20-23). 2 Aralık 1805 tarihinde Rusya ile Austerlitz'te ordusu bozguna uğradıktan sonra Pressburg Barışı'nı imzalamaya zorlanan Avusturya, Venedik ve Tirol'ü kaybetmiş; birkaç ay sonra da II. Franz Kutsal Roma İmparatorluğu'nun lağvını ilan etmek zorunda kalmıştır (1806) (Çeliker, 1983, s. 13; Eldem, 2006, s. 114; Uçarol, 2008, s. 24). 1809 yılında Wagram'da tekrar Napoleon'a karşı savaşa girişen Avusturya bir kez daha yenilmiş ve Fransız orduları Viyana'ya girmiştir. Bu tarihte devreye giren Kont Clemens Wenzel Metternich (1809-1848) kurnaz ve soğukkanlı bir politika izlemiş, ülkenin politikasını tamamen değiştirerek Napoleon ile ittifaka yönelmiş ve Avrupa'da Fransız hükümranlığının sonunun gediğini anladığı anda da Napoleon'un sonunu getirecek olan büyük ittifakın içinde yerini almıştır (Çeliker, 1983, s. 13; Eldem, 2006, s. 114; Uçarol, 2008, s. 29).

Aslında Avusturya'nın dış ilişkilerinin yönetimi I. Franz'ın yetkisindeydi; ancak İmparator'un 1809 yılında Metternich'i dışişleri bakanı olarak atamasıyla birlikte imparatorluğun dış ilişkilerinin yönetiminde Metternich etkin bir rol oynamaya başlamıştır. 1821 yılında başbakanlık makamına getirilen Metternich hem iç hem de dış meselelerde 1848 yılında istifa etmeye zorlanana değin Avusturya İmparatorluğu'nu fiilen yönetmiştir (Tuncer, 2008, s. 49-50).[13] Böylece Metternich yalnızca Avusturya'nın değil otuz yılı aşkın bir süre Avrupa diplomasisinin kaderini belirleyen bir kişi de olmuştur. Öyle ki bazı tarihçiler tarafından 1815-1848 yılları Metternich çağı olarak adlandırılmış ve bu yıllar arasında Metternich sisteminin baskın olduğu ifade edilmiştir (Sked, 2013, s. 8). Avusturya ve özellikle Metternich Napoleon'un Avrupa'yı altüst ettiği sürecin sonunda mükâfatlandırılarak 1814-1815'te bu devlet adamının gayriresmî de olsa başkanlığı altında toplanan Viyana

[13] Metternich'in "İmparator (I. Franz), her zaman benim istediklerimi yapar; ancak ben de, onun yapmaması gereken bir şeyi yapmasını asla istemem" ya da "Tanrı, beni, benim için yaratılmış olan ve benim de, onun için yaratılmış olduğum bir adamın yanında görevlendirmiştir. İmparator Franz, ne istediğini çok iyi bilir ve bu da, benim en fazla istediğimden hiçbir zaman farklı değildir." şeklindeki ifadeleri başbakan ve imparator arasındaki karşılıklı uyum, güven ve sadakatin niteliği hakkında fikir vermektir (Tuncer, 2008, s. 50).

Kongresi'nde kendisine Napoleon sonrası Avrupasının yeni düzenini belirleme görevi verilmiştir (Eldem, 2006, s. 114).

Kuşkusuz Avusturya barışı sağlayacak güce sahip değildi. Ancak Avrupa'nın diğer büyük güçleri barış koşullarını kabul ettiği sürece Metternich düzeni varlığını sürdürebilecekti. Bu noktada Metternich'in en büyük başarısı düvel-i muazzamayı Avusturya'nın varlığının Avrupa için bir gereklilik olduğuna ikna yolunda büyük çaba harcamış olmasında gizliydi. Aslında 1789 Fransız Devrimi'nin ertesinde Avrupa monarşilerini saran genel devrim korkusu Metternich'in işine yaramıştı ve Avusturya'nın güçsüzlüğüne karşın bu devletin Avrupa'da muhafazakârlığın sözcüsü durumuna gelmesine neden olmuştu. Belki de Avusturya'nın güçsüzlüğü Metternich'in yararına olmuştu. Zira bu devlet düvel-i muazzama için bir tehdit oluşturmamakta, hiçbir devletten toprak talep etmemekteydi. Metternich döneminde Avusturya İmparatorluğu genişleme sevdasında değildi ve Balkanlar'ı egemenliği altında bulunduran Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik de genişleme niyeti yoktu. Metternich'in ifadesine göre Avusturya doymuş, yeterince büyük, zengin bir güçtü ve sahip olduklarını korumak ona yeterli gelecekti (Tuncer, 2008, s. 52, 56).

Muhafazakârlığın en ateşli savunucusu olan Avusturya devlet adamının kurguladığı Avrupa, mümkün olabildiğince 1789 yılından önceki dengelere geri dönmeyi ve statükoyu korumayı amaçlamaktaydı. Bu nedenle Metternich Avusturyası ile Osmanlı İmparatorluğu'nun çıkarları büyük ölçüde örtüşmekteydi. Zira her ikisi de değişen dünyanın yeni şartlarına ve düşüncelerine ayak uydurmakta güçlük çeken ve zamanı durdurmak isteyen eski usul imparatorluklardı. En belirgin ortak özellikleri de çok uluslu yapılarından dolayı Fransız Devrimi'nden beri giderek etkili olmaya başlayan ulusçuluk akımları karşısındaki hassasiyetleriydi. Bu açıdan bakıldığında Metternich'in Osmanlı İmparatorluğu'nda gerek Sırp gerek Yunan bağımsızlık hareketlerine destek vermek istemeyişi pek tabiiydi (Eldem, 2006, s. 115). Avrupa devleti sayılmadığı için Osmanlı İmparatorluğu'nun çağırılmadığı 1815 Viyana Kongresi'nde Metternich'in ısrarıyla devlete başkaldıran tebaanın korunmaması ilke olarak kabul edilmişti. Ancak birkaç yıl sonra Osmanlılar aleyhine ayaklanan Yunanlar Avrupa devletleri tarafından korunmuş ve desteklenmişlerdi (Çeliker, 1983, s. 38). Bu açıdan bakıldığında Viyana Kongresi ve onu izleyen diğer kongrelerde hükümdarların yasallığı ilkesini savunan büyük güçler uygulamada yasal hükümdara

karşı ayaklanan bir halka yasallık kazandırmaya çalışırken kendilerinin koydukları ilkelerle kendileri çelişmekteydiler (Tuncer, 2008, s. 93). Nitekim Avusturya'nın bu konudaki bütün direncine rağmen, özellikle Rusya'nın etkisi ve müdahalesi ile bu (Eldem, 2006, s. 115) bağımsızlık hareketleri amaçlarına ulaşmada gecikmemişlerdi. Söz konusu Yunan ayaklanmasında Metternich belki Rusya'nın Balkanlar'da kendisine bağlı uydu Ortodoks rejimler kurma isteğinin ve ümidinin önüne geçebilirdi. Ancak 4 Nisan 1826 tarihinde Doğu'daki etkinliklerinden korktuğu iki devlet olarak Rusya İngiltere'yi yanına alarak St. Petersbug Protokolü'nü imzalayınca Metternich'in 1815 ertesinde Avrupa'da kurmayı öngördüğü yeni düzen de aldığı bu ilk darbeyle sarsılmaya başlamıştı. Dolayısıyla Yunan sorununun çözümünde İngiltere ve Rusya başı çekmiş, Avusturya ise bu iki devletin aldığı kararlara uymakla yetinmiştir (Kurat, 1993, s. 324; Tuncer, 2008, s. 57, 88).

Bununla birlikte Osmanlı idaresine karşı meydana gelen ayaklanmaları Rus nüfuzunun yayılma aracı olarak kabul eden Metternich döneminde Avusturya; Sırp isyanları (1804), Eflak-Boğdan'da başlayıp birkaç ay içinde bütün Mora'yı saran Rum isyanları (1821), ardından patlak veren ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bekasını tehdit etmeye kadar varan Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa İsyanı (1833) ve Hünkâr İskelesi Antlaşması (1833) ile boğazlar ve İstanbul'da üstün bir duruma geçen Rusya'yı Osmanlı meselelerinde tek başına ve istediği gibi hareket etmesini kısıtlayan Münchengraetz Antlaşması'nı (1833) yapmaya ikna etmesi ve 1840 yılında Mehmet Ali Paşa'yı İngiltere ile birlikte Suriye'yi boşaltmaya zorlaması örneklerinde olduğu gibi Osmanlı politikasına arka çıkan bir tavır sergilemiştir (Beydilli, 1991, s. 175; Eldem, 2006, s. 116; Tuncer, 2008, s. 110, 114, 119). Bu minvalde Osmanlıların Avrupa modelini kısmen de olsa kabul etmek yolunda attıkları en önemli adımlardan biri olan Tanzimat Fermanı (1839) da, Metternich'in muhafazakâr görüşüne göre fazla liberal bir girişim olarak algılanmış, bu hususta düşünceler Osmanlı idaresine dostane bir tavsiye olarak iletilmişti. Zira bu husus Avusturya gibi çok uluslu bir imparatorluk için de olumsuz bir örnek teşkil edebilirdi (Eldem, 2006, s. 116; Tuncer, 2008, s. 132).

Metternich'in kurduğu düzenin ulusçuluk akımı ve Doğu sorunu olmak üzere iki zayıf tarafı bulunmaktaydı. Metternich'in temsil ettiği Avusturya İmparatorluğu ulusçuluğun yok sayılması, Doğu sorunu ise Rusya'nın vereceği güvenceye ve Yakın

Doğu'da kurulmuş olan statükoya saygı gösterilmesi temeline dayanmaktaydı. Ancak bir yandan Balkanlar'da Rusya'nın desteklediği ulusçuluk akımının güçlenmesi diğer yandan Rusya'nın Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarını genişletme emellerine düşmesi ve bu topraklarda Avusturya ile çatışma olasılığının ortaya çıkmasıyla Viyana düzeni de çökmüştür. Aslında Metternich döneminde dış politikada Fransız saldırganlığı ön planda olduğundan Batılı sorunlar önceliğe sahipti ve Viyana düzenine baş tehdit de Fransa olarak görülmekteydi. Mamafih Avusturya'nın varlığını tehdit eden ve daha sonra bu varlığa son verecek olan güç Fransa değil Rusya, dış politikasını en çok meşgul edecek konu ise Doğu sorunu olacaktı (Karal, 1995, s. 203-204; Tuncer, 2008, s. 55, 58).

Avusturya ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki gerek diplomatik gerek kültürel ilişkiler çok daha eskilere uzansa da savaşla karışık ortam nedeniyle düzenli bir hâl almaktan uzaktı. Kahvenin Avrupa'ya Viyana yolu ile girmesi veya 18. yüzyılda Mozart gibi sanatçıların Türk modasına uyarak Osmanlı temalarını işlemeleri iki imparatorluk arasında gelişen ilişkilere ait örneklerdendir. 18. yüzyılın sonlarından itibaren iki ülke arasındaki ticaretin gelişmesi bu tür ilişkilerin de gelişmesine zemin hazırlamıştır. 19. yüzyılın ilk yarısındaki barış ortamında diplomatik ilişkilerin gelişmesiyle karşılıklı alışveriş ve iletişim iyice artmaya başlamıştır. Avusturya elçiliğinde tercüman olarak çalışan Joseph von Hammer-Purgstall'ın (1774-1856) Osmanlı tarihi ve kültürüyle ilgili kapsamlı çalışmaları, Metternich ve henüz arşidük olan Franz Joseph'e yollanan Osmanlı nişanları, Viyana Elçisi Sadık Rıfat Paşa'nın (1807-1857) özellikle Metternich'in ve genel olarak Avusturya'nın kuvvetli etkisi altında kalması ve besteci Ferenc Liszt'in (1811-1886) İstanbul'u ziyareti iki ülke arasında gelişen bağların dikkat çeken işaretleri arasındaydı (Eldem, 2006, s. 116-117).

1830 ve 1848 ihtilalleri Avusturya İmparatorluğu'na çok güç kaybettirmişti. 1830'lardan beri yükselen İtalyan milliyetçiliği Avusturya'nın egemenlik alanını zamanla daraltmış, Viyana düzeninin kurucusu ve Avrupa siyasetinin denge unsuru Avusturya'nın Piyemonte'ye yenilmesi Alman millî birliğine giden süreci tetiklemiştir (Buçukçu, 2014, s. 21-22). İç politikada özgür düşünce ve ihtilalin amansız düşmanı olarak otorite ve devlet ile kilisenin birliği fikrini benimseyen Metternich, yıllarca engel olmaya çalıştığı siyasi hareketlerin ve sert yönetiminin Avusturya halkında

yarattığı hoşnutsuzluğun kurbanı olarak Paris'te başlayan 1848 ihtilal dalgasının Viyana'yı vurmasıyla birlikte görevini ve ülkesini terk etmek zorunda kalmış ve İngiltere'ye kaçmıştır. Her ne kadar Viyana'daki bu hareket rejimin biraz yumuşamasını sağlamış, sansür kaldırılmış, anayasa kabul edilmişse de Batı'da sosyal boyutuyla ortaya çıkan bu siyasi deprem, Avusturya'da çok daha milliyetçi bir anlam kazanmış (Armaoğlu, 1997, s. 148; Çeliker, 1983, s. 13; Eldem, 2006, s. 117; Uçarol, 2008, s. 135-136), Tuna Monarşisi'ne bağlı ülkelerin bağımsızlık çabaları da buna eklenmiştir. İtalya ve Macaristan ise ihtilalcilikte en ileri giden bölgeler olmuştur. Nihayetinde birçok iç çatışmadan sonra ihtilal bastırılmış, İmparator I. Ferdinand (1793-1875) tahttan indirilmiş ve yerine 1916 yılındaki ölümüne kadar bu görevde kalacak olan 18 yaşındaki Veliaht Franz Joseph[14] tahta çıkmıştır (Armaoğlu, 1997, s. 152; Çeliker, 1983, s. 14).

Macaristan'da oldukça şiddetli esen ihtilal rüzgarı ise 1849 yılında kısa bir süre için Lajos Kossuth'un (1802-1894) idaresinde bağımsız bir idarenin kurulmasına kadar varmıştır. Rusya'dan aldığı destekle Avusturya bu başkaldırıyı ezerken Kossuth ile Macar ve Polonyalı bazı yandaşları Osmanlı topraklarına sığınmak zorunda kalmışlardır (Eldem, 2006, s. 117; Nazır, 1999, s. 13 vd.). 1848 ihtilalleri sırasında Avusturya'da meydana gelen Macar-Leh ayaklanması sonunda ülkeden kaçan milliyetçilerin Osmanlı topraklarına sığınmaları ve Rusya ile Avusturya'nın savaş tehditlerine rağmen Osmanlı Devleti'nin bunları iade etmeye yanaşmaması ise her iki

[14] Franz Joseph (18 Ağustos 1830-21 Kasım 1916), 1848-1916 Avusturya İmparatoru, 1867-1916 Macaristan kralıdır. Arşidük Franz Karl ile Bavyera Kralı I. Maximilan'ın kızı Sophie'nin en büyük oğludur. Amcası İmparator I. Ferdinand'ın çocuğu olmadığı için onun vârisi olarak yetiştirilmiştir. 1848 Devrimi'nin Avusturya İmparatorluğu'nun başlıca kentlerine sıçraması üzerine tahttan çekilen İmparator Ferdinand'ın yerine 2 Aralık 1848 tarihinde Olmütz'de (günümüzde Olomouc) imparator ilan edilmiştir. Franz Joseph'in yetişmesinde üzerinde en kalıcı etkiyi bırakan kişinin eski Dışişleri Bakanı Metternich olduğu, bununla birlikte 1854'te evlendiği ve fırtınalı evlilik yaşamı boyunca derinden bağlı kaldığı eşi Bavyeralı Elisabeth'in de üzerinde çok güçlü bir etki bıraktığı ifade edilmektedir. Hükümdarlığının başlarında dürüstlüğünden dolayı saygı duyulan, ancak soğukluğu nedeniyle az sevilen Franz Joseph yaşamının sonuna doğru bütün kusurlarına ve yetersizliklerine rağmen dağılmakta olan bir imparatorluğu ayakta tutmayı başardığı için tüm dünyanın saydığı bir kişi olmuştur. Kişisel ilişkilerinde oldukça çekici ve ince biri olmasına rağmen ailesine karşı son derece sert ve katı olduğu, bu tutumunu hanedanın geleceğine ilişkin kaygılarının belirlediği, tahtın tek vârisi olan oğlu Arşidük Rudolf'un 30 Ocak 1889 tarihinde sevgilisiyle birlikte intihar etmesinde Franz Joseph'in tutumunun etkisi olduğu, dul kalan gelini Stephanie'nin yaptığı ikinci evliliği de konumuna uygun bulmayarak ona da acımasız davrandığı gibi tahtın vârisi yeğeni Arşidük Franz Ferdinand'ın evliliğini de hiçbir zaman kabul etmediği, hatta Arşidük Franz Ferdinand ile eşinin 28 Haziran 1914 tarihinde uğradıkları suikasti de tanrısal bir ceza olarak yorumladığı belirtilmektedir. 1848-49 bunalımını aşan Avusturya Franz Joseph'in tahtta kaldığı 68 yıllık süreçte iniş ve çıkışlarla dolu uzun bir değişim süreci yaşamıştır ve Franz Joseph hatalar da yapmakla birlikte 1852'deki yeni ceza yasası, 1859'daki ticaret yönetmelikleri ve 1862 ticaret yasası gibi Avrupa'da saygı uyandıran uygulamalara da imza atmıştır ("Franz Joseph", 1987, s. 130-132).

ülke arasında mülteciler meselesinin doğmasına neden olmuş ve bu nedenle Osmanlı-Avusturya devletleri arasındaki iyi ilişkiler ciddi sarsıntılar geçirmiştir (Beydilli, 1991, s. 175). Ancak her ne kadar mültecilerin Osmanlı İmparatorluğu tarafından kabul edilmesi iki ülke arasında diplomatik bir gerilime sebep olmuşsa da (Celep, 2009, s. 106 vd; Çakır, 1995, s. 40 vd; Gümüş, 2007, s. 17 vd; Murathanoğlu, 2018, s. 35 vd; Nazır, 1999, s. 176 vd.) siyasi ilişkilerinde ortak çıkarları baskın çıkmıştır. Nitekim bunun somut bir örneği birkaç yıl sonra Osmanlı İmparatorluğu'yla Rusya'yı bir kez daha karşı karşıya getiren Kırım Savaşı'nda ortaya çıkmış (Eldem, 2006, s. 117), Rusya'nın Şark Meselesi'ni tek başına ve kendi arzusuna göre çözmeye kalkışmasıyla patlayan Kırım Savaşı (1853-1856) 1854 yılına kadar "aldırmazlık" politikası izleyen Avusturya'yı Macar ayaklanmasındaki hayati yardımına rağmen Rusya'ya karşı sert bir tavır almak zorunda bırakmıştır (Beydilli, 1991, s. 176; Möhring, 1978, s. 59). 1853 yılında gerçekleşen bu savaş, 1854 yılında İngiltere ve Fransa'nın Osmanlılar yanında savaşa katılmalarıyla bir anda genişlerken (Beydilli, 2007, s. 169; Karal, 1995, s. 236-237) savaşın başında tarafsız kalan ve bu savaşa doğrudan katılmayan Avusturya, kendi nüfuz sahasında kabul ettiği "Tuna prenslikleri" ya da "memleketeyn" olarak adlandırılan Eflak-Boğdan'ın Rus kuvvetleri tarafından istila edilmesi üzerine, buraların gerekirse silah zoruyla tahliyesini sağlamak için Osmanlı Devleti ile 14 Haziran 1854 tarihinde Boyacıköy Antlaşması'nı yapmış, Rusların Batı Karadeniz'de olası hareketlerine karşı kesin bir tavır alarak müttefik kuvvetlere önemli bir destekte bulunmuş ve nihayet Rusya'yı Eflak ve Boğdan'dan çekilmek mecburiyetinde bırakmıştır (1854). Harbin sonuna kadar da Eflak ve Boğdan'da işgal ve muhafazayı üzerine almıştır. Savaşa son verecek olan süreç dahi Viyana'da imzalanan bir protokolle başlamış (Beydilli, 1991, s. 176; Beydilli, 2007, s. 169; Eldem, 2006, s. 118; Karal, 1995, s. 238) ve Avusturya Kırım Savaşı sonlarında her iki tarafı uzlaştırmak için çok çaba sarf etmiştir. 1855 yılından itibaren Viyana'da üç konferans yapılmış, nihayetinde Şubat 1856'da Paris Kongresi'ne esas olan ve Eflak-Boğdan ile Sırbistan üzerindeki Rus himayesi yerine bu ülkelerin müttefik devletlerin ortak kefalet ve garantileri altına alınmaları, Tuna ağzının Rus egemenliğinden kurtarılarak burada uluslararası bir idare kurulması gibi açık şekilde Avusturya'ya yararlar sağladığı görülen dört maddelik bir Viyana Protokolü imzalanmıştır (Beydilli, 2007, s. 169; Çeliker, 1983, s. 39; Eldem, 2006, s. 118; Palmer, 1995, s. 204). 1856 Paris Barışı ise Osmanlı İmparatorluğu'nu Avrupa devletler topluluğuna dâhil etmiş ve onu düvel-i muazzama safına yükseltmekle birlikte imparatorluğun toprak bütünlüğünü

garantiye alan Avrupa'nın vesayeti altına sokmuştur (Beydilli, 1991, s. 176; İnalcık, 2017, s. 131; Djuvara, 2017, s. 420). Mart 1857'de Eflak-Boğdan'ı boşaltarak Osmanlı Devleti'nin idaresine bırakan Avusturya, müttefikleri yanında savaşa fiilen katılmamış olmakla beraber askerî tehdidiyle Tuna prensliklerini boşaltmak mecburiyetinde bıraktığı Rusya'yı dış politikasındaki bu kararsızlık ile 1856 Paris Konferansı'ndan başlamak üzere kendisine düşman etmiştir (Beydilli, 2007, s. 170; Palmer, 1995, s. 201).

19. yüzyılda Avusturya'nın Rusya'ya karşı Osmanlı İmparatorluğu'nu koruduğu, büyük devletleri de buna teşvik ettiği görülmektedir. Zira Avusturya da çok uluslu bir devletti ve tebaasının büyük bir bölümü Slav'dı. Balkanlar'da, İtalya'da, Macaristan'da ve Bohemya'da ulusçuluk akımının baskısı altındaydı. Dahası Almanya'da egemenliğini yitirmekte olduğundan şimdi Balkanlar'ı hayat sahası olarak gözüne kestirmişti. Buradaki en büyük rakibi de Rusya'ydı. Bu durumda Rusya her iki imparatorluğun ortak düşmanı olduğundan doğal olarak her iki devleti birbirine yaklaştırmaktaydı (Çeliker, 1983, s. 39).

Aslında 1856 Paris Konferansı Osmanlı İmparatorluğu açısından oldukça önemli bir gelişmeydi. Paris Konferansı'nın ön koşulu olarak ilan edilen Islahat Fermanı ile başlayan bu süreç, Osmanlı İmparatorluğu'nu kendi bünyesinde barındırdığı muhtelif milliyet ve dinden topluluklara karşı daha kapsayıcı ve eşitlikçi olmaya zorlamıştı. Bu dönemde giderek oluşturulmaya çalışılan Osmanlıcılık ideolojisi, tipik olarak din ve milliyet üstü Osmanlı kimliği yaratmaya yönelik bir çaba olarak ortaya çıkmıştı. Bunun ötesinde dönemin medeniyet tanımına kendini uydurmaya çalışan imparatorluk bir taraftan siyasi, iktisadi ve toplumsal kurumlarını yenilemeye çalışırken, diğer taraftan da Batı'ya olumlu bir imaj sunmak ve bu sayede yeni düzende hayatta kalmaya çalışmaktaydı (Akşin, 2004, s. 27; Berkes, 2008, s. 216-217; Eldem, 2006, s. 118-119). Aynı dönemde Avusturya'da benzer sıkıntılarla kendini yenilemek zorunda kalmıştı. Avusturya'nın üzerindeki baskılar çok daha somuttu: Bir taraftan (1848'de Fransa cumhurbaşkanı ve 1852'de imparatoru olan) III. Napoleon'un oluşturduğu Fransız İmparatorluğu'nun Avusturya'nın Kuzey İtalya'daki toprakları üzerindeki emelleri, diğer taraftan gittikçe güçlenen Prusya'nın olası bir Alman birliğinin üzerinde Avusturya'nın yerine kendi hâkimiyetini oluşturma isteği. 1859 yılında Avusturya'nın Fransa karşısındaki yenilgileri İtalyan birliğinin

gerçekleşmesine yol açmıştı ve Avusturya İtalya'daki topraklarının büyük bir bölümünü kaybetmişti (Lombardia ve Sardinia). 1866 yılında ise Avusturya'nın Prusya'ya karşı istemeye istemeye giriştiği savaşı sonuçlandıran Sadowa/Königgraetz hezimeti de Avusturya'nın Alman ülkeleri üzerindeki etkisini tamamen yok etmeye yeterli olmuştu (Beydilli, 1991, s. 176; Bridge ve Bullen, 2005, s. 157; Çeliker, 1983, s. 14; Eldem, 2006, s. 118-119; Uçarol, 2008, s. 264-271). Avusturya İmparatorluğu 1815'ten beri yürütmeye çalıştığı Avrupa'da denge kurucu olma vasfını bu savaştan sonra kaybetmiştir. Gerek doğal uzantısı gerekse kültürel-siyasal nüfuz alanı olarak gördüğü kuzeyindeki Alman devletlerinin bu tarihten sonra yavaş yavaş Prusya yönetimine girmesi ve sonrasında Alman millî birliğinin ilanı Avusturya İmparatorluğu'nun bir bakıma varoluş sebebinin de ortadan kalkması anlamına gelmekteydi. Bu nedenle 1866 Sadowa Savaşı hem Avrupa tarihi hem Osmanlı tarihi açısından önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Bu tarihten sonra Franz Joseph devletin dış politikasını Avrupa'yı korumaktan hanedanını korumaya yöneltmiş, stratejilerini buna göre belirlemiş ve dışişleri bakanlarını bu kaygı çerçevesinde atamıştır (Bridge, 1972, s. 11; Buçukçu, 2014, s. 22).

1867 yılında imparatorluk Avusturya ile Macaristan İkili Krallık, yani Avusturya-Macaristan olarak Macaristan'ın eşit haklara sahip ve iç idaresinde tamamen serbest bir krallık olarak devletin yarısını teşkil ettiği, Avusturya İmparatoru'nun aynı zamanda Macaristan kralı olduğu dualizm esası üzerine yeniden düzenlenmişti. Sonuçta yeni bir isim ve anayasa ile (Avusturya Macaristan hükûmeti ve ordusu, 1914, s. 3; Beydilli, 1991, s. 176; Çeliker, 1983, s. 14; Eldem, 2006, s. 119) Alman, Çek, Slovak, İtalyan, Rumen, Sırp, Hırvat, Sloven, Macar, Polonyalı ve Ukraynalıların (Rutenlerin) aralarında olduğu 16 ulusu kapsayan bir Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ortaya çıkmıştı. Nitekim bu ulusların bağımsızlık mücadeleleri Birinci Dünya Savaşı'na kadar Avusturya'yı meşgul etmiş ve yıpratmıştır (Çeliker, 1983, s. 14-15). Dış politikada ise bu yeni imparatorluk Çifte Monarşi'nin Macar kanadının eski Macar Krallığı sınırlarına erişme emelleri istikametinde Balkan meselelerine daha fazla karışmak durumunda kalmış (Beydilli, 1991, s. 176) ve güney sınırının güvende tutulması için Bosna-Hersek oldukça önemli bir hâle gelmiştir. Ancak Bosna-Hersek'e yönelik bir Avusturya-Macaristan müdahalesi hem Bosna-Hersek'teki hem Avusturya-Macaristan'daki hem de Osmanlı Devleti'ndeki Sırpların hareketlenmelerine ve Rus etkisinin yayılmasına, hatta daha

önce Grek projesinde öngörüldüğü gibi Avusturya'nın güneyinde Rus uydusu küçük devletçikler oluşmasına yol açabilirdi. Bu nedenle Avusturya-Macaristan açısından Balkanlar'da Osmanlı hâkimiyetinin devamı en iyi seçenek olduğu gibi Bosna-Hersek'te de Avusturya-Macaristan ya da Osmanlı egemenliğinden başka bir seçenek uygun görülmüyordu (Bridge, 1972, s. 2; Buçukçu, 2014, s. 22-23). Zira 19. yüzyılda güneydoğuda Habsburg Monarşisi'ne karşı asıl tehdit tıpkı Osmanlı İmparatorluğu'na olduğu gibi Balkan milliyetçiliğinden gelmekteydi ve bütün kusurlarına rağmen Osmanlı İmparatorluğu olası en iyi komşu olarak görülmeye başlanmıştı. Bununla birlikte Avusturya-Macaristan'ın Osmanlı İmparatorluğu'nu desteklemek için elinden fazla bir şey gelmiyordu. Rusya'nın desteğine sahip olsunlar ya da olmasınlar Yunan, Slav ya da Rumen ulusal hareketlerine karşı koymak için güç kullanmak hiçbir zaman doğru bir tercih olamazdı. Öncelikle Habsburg Monarşisi'nin askerî zayıflığı ile büyük Slav ve Rumen nüfusu böyle bir teşebbüsü oldukça tehlikeli hâle getirebilirdi. Ayrıca Hristiyan Balkanları Rusya'nın kollarına iterek Avusturya'nın en çok korktuğu birlikteliğin ortaya çıkmasına yol açabilirdi (Bridge, 2013, s. 57). Keza 1866'dan sonra Habsburg Monarşisi'nde devletlerarası ilişkilerde din vurgusu ön plana çıkarılmış; monarşinin Katolik kimliğin en üst siyasal temsil makamı olduğu algısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Çoğu Arnavutluk ve Makedonya'da[15] bulunan Katolikleri korumak amacıyla ilan edilen kultusprotektorat (kültür korumacılığı)[16] da bu yaklaşımın bir neticesi olmuştur (Bridge, 1972, s. 12; Bridge, 2013, s. 61; Buçukçu, 2014, s. 23).

[15] Kosova Savaşı'ndan (1389) sonra Osmanlı hakimiyetine giren ve Kosova, Selanik, Manastır vilayetlerini kapsayan bölgeyi tanımlamak için kullanılan bu tabir, her ne kadar Osmanlı Devleti döneminde ayrılıkçı bir anlam ifade ettiği gerekçesiyle resmen kullanılmasa da kullanılışı 6. yy'a kadar uzanmaktadır. Balkanlar'da Osmanlı hakimiyetinin sarsılmasıyla 18. yüzyılın başlarından itibaren Avrupa'da yeniden kullanılmaya başlayan Makedonya tabiri bilhassa 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından yeni kurulan Balkan ülkeleri arasında da yaygınlaşmıştır (Buçukçu, 2014, s. 65; Hacısalihoğlu, 2003, s. 439; Uçarol, 2008, s. 439).

[16] Almanca bir terim olan kultusprotektorat, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Katoliklerin himayesi anlamına gelmektedir. Daha önce İtalya nüfuzundaki Arnavut kilisesi (İşkodra bölgesi) 19. yüzyılın ortalarında Avusturya etkisi altına da girmiştir. Avusturya; Katolikleri himaye hakkını 1616 yılında başlayan ve Osmanlı sultanları ile yapılan bir dizi barış anlaşmaları sonucunda elde ettiğini düşünmekte, Osmanlı-Avusturya Savaşı'ndan (1683-1699) sonra yeniden onaylanan kultusprotektorat ile kendini aralarında Kuzey Arnavutluk Katoliklerinin de bulunduğu Balkanlar'daki Katolik nüfusun koruyucusu olarak görmekteydi. Avusturya'nın yardımıyla Kuzey Arnavutluk'ta okullar ve kiliseler inşa edilip, eskileri tamir edilmiş ve Katolik kilisesi eğitim ve kültür alanlarında daha aktif bir rol oynamaya başlamıştır. Bu sayede Arnavutluk nüfusunun yalnızca onda birine sahip olan İşkodra kısa sürede yalnız Arnavut Katolikleri için değil tüm ülke için bir kültür başkenti hâline gelmiştir (Elsie, 2010, s. 253-254). Avusturya-Macaristan Rumeli vilayetinde ve Osmanlı memleketlerinde Katolik rahiplerini Osmanlı tebaasından olmaları hâlinde bile himayeye hakkı olduğunu Karlofça (1699), Pasarofça (1718), Belgrad (1739) ve Ziştovi (1791) antlaşmalarına dayanarak iddia etmekte, Osmanlı Devleti ise bu himaye hakkının mahallî cemaatlere ait müesseseler ile Osmanlı rahiplerini kapsamayacağını isbat ile söz konusu davayı reddetmekteydi (DH.İD, 163/31, 14 Şubat 1328/27 Şubat 1913, s. 5). Nitekim

Öte yandan iki imparatorluk arasındaki ilişkiler bu dönemde de gelişmeye devam etmiştir. Sultan Abdülaziz (1861-1876) Fransa İmparatoru Napoleon'un daveti üzerine Paris'te açılan sergiyi görmeye karar verdiğinde Paris ve Londra'dan sonra Viyana ve Budapeşte'ye de gitmiştir (Mahmud Celâleddin, 1983 s. 123; Mufassal Osmanlı Tarihi, 1972, s. 3148). 28 Temmuz 1867 tarihinde Viyana'ya varan Osmanlı Sultanı, İmparator Franz Joseph tarafından istasyonda karşılanmış, ünlü Schönnbrunn sarayında misafir edilmiş, şerefine ziyafetler, balolar, geçit resimleri ve askerî manevralar düzenlenmiş ve Franz Joseph Birinci Viyana Kuşatması sırasında Kanuni Sultan Süleyman'ın otağını kurduğu yeri Abdülaziz'e göstermiş, ayrıca Abdülaziz bazı fabrika, imalathane ve iş yerlerini gezmiş ve 31 Temmuz 1867 tarihinde Tuna nehri üzerinden vapur ile Peşte'ye hareket eden Abdülaziz'i bizzat Franz Joseph uğurlamış, vapur gözden kaybolunca kadar iskeleden ayrılmamıştır (Mufassal Osmanlı Tarihi, 1972, s. 3153). İki yıl sonra da İmparator Franz Joseph İstanbul'a gelerek iadeiziyarette bulunmuştur. Birkaç yıl sonra 1873 yılında Viyana'da düzenlenen uluslararası sergide de Osmanlı İmparatorluğu kendini sergilemek için muazzam bir çaba sarf etmeye karar vermiştir. Osman Hamdi Bey'in (1842-1910) komiserliği altında mimariden kıyafete, sanayiden tarihe, imparatorluğun tanıtımı için büyük yatırımlar gerçekleştirilmiş, "Usul-i Mimari-i Osmani" ve "Elbise-i Osmaniye" gibi prestij kitaplar yayımlanmıştır.[17] Diğer taraftan Avusturya şirketleri Osmanlı topraklarındaki faaliyetlerini artırmaya, bankalar, sigorta şirketleri ve vapur kumpanyaları yeni gelişme ve genişleme alanları keşfetmeye başlamışlardır.

Mamafih 1875-1876 yıllarındaki bir dizi dramatik gelişme bütün dengeleri bozmuş, imparatorluk 1875 yılında Osmanlı maliyesinin kısmi iflası ve 1876 yılındaki olaylı taht değişimleri nedeniyle büyük bir belirsizlik ve istikrarsızlık ortamına sürüklenmiştir (Eldem, 2006, s. 119-120). Balkanlar'daki Osmanlı hâkimiyetinin 1875

Osmanlı Devleti bu hususta haklılığını Avusturya ile yaptığı antlaşmaların en ayrıntılı ve kapsamlısı olan Belgrad Antlaşması'nın dokuzuncu maddesine dayandırmıştır (Mutlu, 2005, s. 67). Bu maddede yer alan "Hazreti İsa dininde olan Frenk rahiplerinin*"* şeklindeki ifadeden yalnızca Frenk rahiplerinin himayesinin anlaşılması gerektiğini (Erim, 1953, s. 86; Mutlu, 2005, s. 67), ayrıca Rusya'nın bütün Ortodoksları himaye etmek istemesiyle ortaya çıkan Paris Antlaşması'nın dokuzuncu maddesi ile Osmanlı Devleti'nde yaşayan Hristiyan ahalinin siyasi ve dinî haklarının temin edildiğini ve geçmişte imzalanan antlaşma metinlerinde Avusturya tezini destekleyen bir durum söz konusu olsa bile Paris Antlaşması'nın bunu zaten ortadan kaldırdığını (Beydilli, 2007, s. 169-170; Mutlu, 2005, s. 68) ve daha sonra imzalanan Berlin Antlaşması'nın 62. maddesiyle himaye iddiasının hiçbir hukuki dayanağının kalmadığını (Mutlu, 2005, s. 68) ileri sürmekteydi.

[17] Osmanlı İmparatorluğu'nun 1873 yılındaki Viyana Dünya Sergisi'ne katılımı ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Göğüş, 2007.

yılında çıkan Hersek İsyanı'yla (Çakmak, 1996, s. 75 vd.) sarsıldığı sırada Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Macar asıllı hariciye nazırı Andrassy (1823-1890), diğer büyük devletlerle birlikte tespit edilmiş olup kendi adıyla anılan ve muhtevasında Osmanlı Devleti'nden birtakım ıslahatlar yapmasının istendiği notayı Bâbıâli'ye iletmiştir (Beydilli, 1991, s. 176; Mahmud Celâleddin, 1983, s. 71-76). Nitekim Balkanlar'daki gelişmeler Avusturya açısından hayati önem taşımaktaydı. Zira Avusturya-Macaristan; Hırvatistan ve Dalmaçya'da sahip olduğu dar kıyı şeridini emniyete almak için topraklarını genişletmeyi düşünürken Sırbistan'ın ve arkasındaki güç olarak Rusya'nın bu bölgedeki emellerinden oldukça çekinmekteydi (Eldem, 2006, s. 120). 1876 yılındaki Bulgar ayaklanması, büyük devletleri İstanbul'da Osmanlı Devleti'nin kaderinin görüşüldüğü Aralık 1876-Ocak 1877 tarihli Tersane Konferansı'nda bir araya getirirken (Mahmud Celâleddin, 1983, s. 206) Rusya ile Avusturya-Macaristan Budapeşte'de 1877 yılında ikili bir antlaşma yapmışlardır. Bu antlaşmaya göre Avusturya-Macaristan, Ruslar'ın Osmanlı Devleti ile yapacağı bir savaşa, Bosna-Hersek'in kendisine verilmesi şartı ile seyirci kalacak, Rusya Balkanlar yönünde serbestçe ilerleyebilecek, ancak Balkanlar'da kesinlikle tek ve büyük bir Slav devleti kurulmayacaktı. Rusya bu antlaşmanın akabinde 24 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı Devleti'ne karşı açtığı savaşı kazanmış ve 3 Mart 1878 tarihinde imzalanan Ayastefanos Antlaşması[18] ile sonlandırmıştır. Fakat büyük bir Bulgaristan kurulması ve Bosna-Hersek için Avusturya-Macaristan'a ilhak edilmesi yerine özerk bir statünün düşünülmüş olması Budapeşte Antlaşması'nı ölü bir vesika hâline getirmiştir (Beydilli, 1991, s. 176; Beydilli, 2007, s. 499; Uçarol, 2008, s. 384).[19]

Osmanlı tarihinde 93 Harbi olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra imzalanan Ayastefanos Barışı'nı değiştirmek üzere bir kongre yapılması için Avusturya çok çaba harcamıştır. Rusya'nın Şark meselesini Avrupa devletleri arasındaki dengeyi gözetmeden sadece kendi menfaatleri açısından halletmek istemesi başta İngiltere ve Avusturya olmak üzere diğer Avrupa

[18] Ayrıca bkz. Gencer, A. İ. (1991). Ayastefanos Antlaşması. *Türkiye diyanet vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde (4, 225). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

[19] Bununla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması hâlinde Avusturya-Macaristan'ın isteği üzerine Balkanlar'da Bulgaristan, Rumeli ve Arnavutluk olmak üzere üç devletin kurulmasının planlanması nedeniyle Budapeşte Antlaşması bağımsız bir Arnavut Devleti'ni prensip olarak kabul eden ilk uluslararası diplomatik netice olarak değerlendirilmektedir. Ayastefanos Antlaşması ise Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki topraklarının çoğunu elinden almış ve bu antlaşmada Arnavutlar ayrı bir millet olarak anılmamakla birlikte yaşadıkları toprakların çoğu Balkan Slav devletlerine (Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ) verilmiş, geri kalan kısmı ise Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olarak kalmaya devam etmiştir (Bello, 2009, s. 8-9).

devletleriyle birlikte Balkanlar'da yeni kurulan devletlerin de muhalefetiyle karşılanmıştı. Ayastefanos Antlaşması'ndan sonra 4 Haziran[20] 1878 tarihinde İngiltere ile Osmanlı İmparatorluğu arasında bir antlaşma yapılmış ve Kıbrıs Adası'nın İngiltere tarafından yönetilmesine karşılık İngiltere'nin Berlin Kongresi'nde Türkleri desteklemesi kararlaştırılmıştır. Balkanlar'da ve özellikle Bosna ve Hersek'te gözü olan Avusturya Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiliz himayesine girmesini ve kendisinin pasif durumda bırakılmasını istememekteydi. Keza Avusturya kendisi için hayati öneme haiz olan Balkan toprakları üzerinde büyük bir Bulgaristan'ın kurulmasından da son derece rahatsızdı (Çeliker, 1983, s. 40; Gencer, 1992, s. 515-516; Uçarol, 2008, s. 392)[21]. Nihayetinde Balkanlar'da kurulan yeni devletleri dahi memnun etmeyen Ayastefanos Antlaşması'nı tekrar gözden geçirmek ve bazı değişiklikler yapmak amacıyla Berlin'de bir kongrenin toplanması kararlaştırılmıştır (Gencer, 1992, s. 516). 13 Temmuz 1878 tarihinde imzalanan Berlin Antlaşması ile Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından işgal ve idare edilmesi kabul edilmiş ve 29 Temmuz'da başlatılan işgal iki devlet arasındaki ilişkileri ağır biçimde zedelemiştir (Drekanda, 2013; Olaş, 2007; Shaw ve Shaw, 2000, s. 240). Ancak 21 Nisan 1879 tarihinde yapılan bir antlaşma ile münasebetler tekrar normale döndürülmüştür (EK-1). Sonuçta Bosna-Hersek'in idare yetkisini elinde tutmayı başaran Avusturya-Macaristan'ın böylece biraz daha genişlemesi, bölgeyi kendi yayılma alanı olarak görmek isteyen Sırbistan tarafından hazmedilememiş ve iki devlet arasındaki düşmanlığı artırıcı bir unsur olan bu husus, Birinci Dünya Savaşı'nın patlamasına yol açacak başlıca etkenlerden biri hâline gelmiştir (Beydilli, 1991, s. 176; Eldem, 2006, s. 120).[22] Gerçekten de Berlin Konferansı her ne kadar Balkan halkları ile ilgili konuları barış yoluyla düzenlemek amacıyla toplanmış olsa da benzer olaylara kıyasla daha fazla savaş tohumu ekmiştir. Konferans büyük bir başarı yapmış görünmekle birlikte katılımcı hükûmetler meselelerin özüne inme konusunda yeterli cesareti gösteremediklerinden gelecek için büyük boşluklar bırakmış ve yeni ihtilafların kaynağını teşkil etmiştir (Gencer, 1992, s. 517; Schreiner, 1921, s. 213). Berlin Antlaşması'yla kesinleşen büyük paylaşım neticesinde Avrupa'daki Osmanlı topraklarında Romanya, Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan (kağıt üzerinde kalmış

[20] Çeliker (1983)'in eserinde Temmuz olarak gösterilmektedir (s. 20).
[21] Daha geniş bilgi için bkz. Uçarol, R. (1998). *1878 Kıbrıs sorunu ve Osmanlı-İngiliz anlaşması* (Gözden geçirilmiş 2. bs.). İstanbul: Filiz.
[22] Berlin Antlaşması'nın maddeleri ile ilgili olarak bkz. Erim, 1953, s. 403-424; Mahmud Celâleddin, 1983, s. 684-698).

hukuki bağımlılığını bir tarafa bırakmak kaydıyla) olmak üzere dört müstakil devlet kurulmuştur. Bulgaristan artık Ayastefanos Antlaşması'nda kendisine bırakılan, ancak Berlin Antlaşması ile geri alınan Doğu Rumeli ve Makedonya (Selanik-Manastır-Üsküp vilâyetleri) topraklarını ele geçirmek amacıyla hareket etmeye başlamış ve Yunanistan dâhil diğer Balkan devletlerinin bu hususstaki ihtirasları 1912-1913 Balkan savaşlarına kadar devam edecek kanlı bir mücadelenin oluşmasına yol açmıştır. Bununla birlikte Kıbrıs (1878) ve Mısır (1882) İngiltere'ye, Tunus (1881) Fransa'ya, Doğu Anadolu'nun bir kısmı (Kars, Ardahan, Batum) Rusya'ya terk edilmiştir (Beydilli, 2007, s. 499; Eldem, 2006, s. 121; Uçarol, 2008, s. 392 vd). Bu açıdan bakıldığında kağıt üzerinde de olsa Osmanlı hükümranlığını tanımış olması bakımından Avusturya'nın söz konusu genişlemesi diğer kayıpların yanında neredeyse önemsiz dahi kalabilirdi. Takip eden yıllarda Avrupa'da ve özellikle Balkanlar'da her an genel bir savaşa dönüşebilecek huzursuz bir denge durumu oluşmuştur. Bu huzursuz bekleyiş sırasında başlıca büyük devletler de giderek netleşen ittifaklar oluşturmaya başlamışlardır. İngiltere, Fransa ve Rusya arasında oluşan bağlar cepheleşme sürecinde belirgin şekilde ortaya çıkarken Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu giderek artan yalnızlık hislerini yenmek ve tedirginliklerinin en önemli kaynağı olan Rusya'nın gücünü dengelemek için dönemin en hızlı gelişen gücü olan Almanya'yla yakınlaşmışlardır. Almanya ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları arasında 7 Ekim 1879 tarihinde Viyana'da imzalananarak gerçekleştirilen ittifak Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar sürmüştür. Bu ittifaka 20 Mayıs 1882 tarihinde yine Viyana'da imzalanan bir anlaşma ile İtalya'nın da katılmasıyla Avusturya-Macaristan için üçlü bir ittifaka dönüşen bu süreç, Osmanlı Devleti açısından henüz belirsizdi. İmparatorluğu yeniden toparlamak için özellikle İslam vurgusunu ön plana çıkaran II. Abdülhamid, herhangi bir ittifaka girmektense elinden geldiğince büyük devletleri birbirine karşı kullanmaya çalışmaktaydı. Almanya ile olan özel yakınlaşması ise Fransa ve İngiltere ile karşılaştırıldığında Almanların daha az emperyalist bir siyaset güttüklerine olan inancından kaynaklanmaktaydı (Armaoğlu, 1997, s. 347, 359; Eldem, 2006, s. 121; Uçarol, 2008, s. 329).

Öte yandan Almanya Avusturya'nın Balkanlar'da daha fazla güç kazanmasını desteklemekteydi. Zira bu sayede bir tehdit olarak algılanan Rusya Balkanlar'daki dengeyi kendi lehine genişletemeyecekti. Almanya'nın kurucu Şansölyesi Bismarck

Fransa'yı izole etmeye ve Rusya ile ittifaka girmesini engellemeye çalışarak Almanya'nın iki cepheden tehdit altında kalmasını önlemek için uğraşmıştı. Mamafih Bismarck tarafından ustalıkla yürütülen bu statüko siyaseti 1890 yılında Bismarck'ın istifasından sonra terk edilip İmparator II. Wilhelm'in (1888-1918) insiyatifiyle daha saldırgan bir silahlanma ve sömürge siyasetine doğru evrilmişti. 1894 yılında Rusya'nın Fransa ile ittifaka girmesi Almanya tarafından bir tehdit olarak algılanmış ve 1904 yılında akdedilen İngiliz-Fransız ittifakı (Entente Cordiale) ile durum daha da hassas bir şekil almıştı (Armaoğlu, 1997, s. 383; Uçarol, 2008, s. 333; Yılmazata, 2013, s. 111). Almanya ile Batılı Güçler arasında sürekli artan farklılıklar, 1907-8 yıllarında Rusya ve İngiltere arasında yakınlaşmaya neden olmuş ve Rusya ile Fransa arasındaki uzun süreli ittifak Üçlü İtilafa dönüşmüştü (Pribram, 1923, s. 24). Almanya'nın Avusturya'ya destek verme çabalarında bu gelişmelerin de etkisi göze çarpmaktaydı. Almanya giderek Avusturya-Macaristan ile bağlarını pekiştirirken, Sırbistan ve Karadağ gibi küçük Balkan ülkelerini yanına çeken Rusya, İngiltere ve Fransa'ya yaklaşmaya başlamıştı (Yılmazata, 2013, s. 107, 111).

Makedonya meselesi (1878-1913) ise Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki eski tebaası olan yeni komşularının ve onları kendi nüfuz politikaları için kullanan düvel-i muazzamanın istismar ettikleri bir mesele olarak ortaya çıkmıştı. Bu konuda Avusturya-Macaristan ve Rusya arasında varılan politik mutabakat, 1903 yılında Mürzsteg'de buluşan iki devlet hükümdarının aldıkları kararlarda olduğu gibi, daima ağırlık taşımış ve Balkanlar'da statükonun muhafazasında etken olmuştur (Beydilli, 1991, s. 176; Bridge ve Bullen, 2005, s. 276; Palmer, 1995, s. 317). Osmanlı İmparatorluğu'nun Makedonya'nın kaybı gibi ağır bir darbeye dayanamayarak çökmesi Balkan devletleri arasında savaşı ve muhtemelen bir Avrupa savaşını hızlandırabilirdi. Avusturyalılar ile Rusların Osmanlı İmparatorluğu'na yeniden hayat vermeye çalışmaları her şeyden önce bu tehlikeye karşı alınmış bir tedbirdi (Bridge, 2013, s. 65).[23]

[23] Aslında Alman İmparatorluğu'nun ve İtalya Krallığı'nın kuruluşundan sonra Avusturya-Macaristan'ın Avrupa'nın güney ve batısına doğru uzanması neredeyse imkânsız hâle gelmişti. Artık Avusturya-Macaristan sadece güneydoğuda topraklarının ve gücünün genişlemesine güvenebilirdi. Böylece yetmişli yıllardan itibaren önde gelen Avusturya-Macaristan devlet adamlarının işaret ettikleri gibi coğrafi şartların gösterdiği yöne (Drang nach Osten) yönelirken bu doğrultuda Güneydoğu Avrupa'da büyük rakibi olan Rusya'nın muhalefetini hesaba katmak zorunda kalmıştır. Büyük güç olarak kendini korumak, sınırlarını düşmanca saldırılara karşı güvenli hâle getirmek ve daha da gelişmek için herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmayacak şekilde başka bir büyük gücün Tuna'ya

Öte yandan 20. yüzyılın başlarında Viyana'da eyleme geçilmesi için genel bir talep bulunmaktaydı. Eylem; Avusturya'nın kültür ve yüksek yaşam standardını destekleme misyonuna inananlar, sendikalar ve toprak reformu adına sosyalistler, monarşinin Alman karakterini yeniden gözden geçirmek isteyen Alman milliyetçileri, artan sabırsızlıkla Franz Ferdinand, 1906'da genelkurmay başkanı olarak görev yapan ve hem imparatorluğun hem de ordunun zafiyetleri için bir çare bulmak için savaş yapılması gerektiğini düşünen Conrad von Hötzendorf tarafından talep edilmekteydi. Macaristan aleyhindeki kampanyanın da bir getirisi olmamıştı ve artık dış işlerindeki meselelerde eyleme geçilmesi zorunlu görünmekteydi.

1906'da Aehrenthal[24] dışişleri bakanı olarak Goluchowski'nin (1895-1906) yerini almıştır (Pribram, 1923, s. 24; Taylor, 1948, s. 214). Aynı tarihte dış politikada Aehrenthal ile aynı derecede muhteris bir dış politika heveslisi ve Bosna-Hersek krizinin önemli aktörlerinden bir diğeri olan İzvolski (1906-1910) de Rusya'da dışişleri bakanlığı görevine getirilmiştir (Armaoğlu, 1997, s. 612). Aehrenthal Üç İmparatorlar Birliği'ni ya da Kutsal İttifak'ı restore edebileceğini söylemiş; Metternich gibi Rusya ve Avusturya-Macaristan arasında sağlam bir uzlaşı sağlanabildiği takdirde Almanya'nın küçük partner konumuna indirileceğini düşünmüştür. Aehrenthal, Metternich'e göre Avusturya-Rusya ilişkileri bakımından daha emin ve hırslıydı. Metternich dostluk ilişkileri bakımından Yakın Doğu'da daha pasif bir Rus politikası izlerken Aehrenthal Rusya'nın Uzak Doğu'daki başarısızlığından sonra Rusya ve

komuta etmesine ve Balkan halklarının hegemonyasının kendini vurabilmesine izin vermemek için uğraşmıştır (Mahmud Muhtar, 1999, s. 106; Pribram, 1923, s. 22). Habsburg Monarşisi ve Rusya arasındaki siyasi ve ekonomik karşıtlık, ırksal ve kültürel nitelikteki rekabet ile pekişmekteydi. Nüfus ve askerî güç bakımından üstün bir rakibe karşı verilen bu mücadelede Avusturyalı devlet adamları çıkarları kendilerininkine uyan Avrupa devletleri ile bir ittifak veya anlayış arayışındaydılar. Öte yandan Yakın Doğu'ya açılan bir kapı olarak Avusturya'ya Bosna ve Hersek'i işgal etme ve Sancak Yeni Pazar'da garnizon kurma hakkı verilmesi Avusturya-Macaristan'ın Balkanlar'daki nüfuz alanını genişletmeye yönelik ilk adımdı. Bu durum zengin umutlar vadederken aynı zamanda Rus düşmanlığını da artırmaktaydı. Seksenli yılların başından itibaren Andrássy'nin ardılları gerçekten de Rusya ile birlikte bir 'modus vivendi'ye ulaşmayı denemişler ve bu çabada iki müttefiki arasındaki dengeyi korumak ve bu sonuca ulaşmak isteyen Prens Bismarck tarafından gayretle görevlendirilmişlerdir. Nitekim Viyana kabinesi aralıksız olarak Balkanlar'daki nüfuz alanları konusunda Petrograd ile bir anlaşma imzalamaya çağrılmıştır. Çok sayıda krizin üstesinden de gelinmiştir; ancak çıkar çatışması Rus-Japon Savaşı'ndan sonra yoğunlaşmıştır. Rus devlet adamları, Uzak Doğu'daki sıcak denizlere ulaşma politikasını terk etmişler ve Büyük Petro ile Katerina'dan beri hiçbir zaman tamamen vazgeçmedikleri amaçlarına -ki bu da İstanbul'un fethi ve Çanakkale'nin komutasıydı- geri dönmüşlerdir (Pribram, 1923, s. 23).

[24] Alois Leopold Johann Baptist Lexa von Aehrenthal (1854-1912), (1909'dan sonra kont) diplomat ve devlet adamı. Paris ve St. Petersburg'da diplomatik görevlerde bulunan Aehrenthal, 1906-1912 yılları arasında Avusturya-Macaristan dışişleri bakanı olmuştur.

Osmanlı devletlerinin daha aktif bir Balkan politikasına ihtiyacı olduğunu düşünmekte ve Rusya'yı karşısına almak yerine onunla birlikte yürümeyi önermekteydi.

Şekil 2.3. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Dışişleri Bakanı Aehrenthal

Şekil 2.4. Rus İmparatorluğu Dışişleri Bakanı İzvolski

1906 yılında Macaristan ile yenilenen uzlaşma kaçınılmaz olarak Sırp-Hırvat koalisyonu şeklinde bir Sırp sorunu meydana getirmiştir. Bu olayda da daha önce Metternich'in devrimleri suçlandığı gibi Sırplar suçlanmış, dahası Sırbistan ile bir ekonomik çatışma vuku bulmuş, Sırp tarım ürünlerine karşı yüksek tarifeler konulmuştur. Sırbistan Obrenoviç hanedanlığı döneminde olduğu gibi Avusturya uydusu olmayı kabul etmemekte ve 1906'da ekonomik bağımsızlığını savunmaktaydı. Avusturya kredilerini reddeden Sırplar, Paris'te para toplamış ve provokatif olarak Bohemya'daki Skoda fabrikası yerine Fransa'dan silah almışlardır. Hayvancılık için de Türk topraklarından Selanik'e bir çıkış yolu bulmuşlardır. Kendi Balkan politikası olmayan ve Aehrenthal'i kızdırmaya pek de isteksiz bulunmayan Almanya da, Sırbistan'a Avusturya-Macaristan'daki kayıplarını telafi eden bir piyasa sağlamıştır. Aehrenthal gecikmiş bir şekilde Sırbistan ile uzlaşmayı denemiş ve 1907'de Sırbistan'a elverişli bir anlaşma teklif etmişse de bu hem reichsrat hem de Macar parlamentosu tarafından reddedilmiştir. Aehrenthal ise bu durumdan duyduğu rahatsızlığı Sırpların kötü düşmanlığını öne sürmekle gizlemek zorunda kalmıştır. Güney Slav komplosunun yenilgisi bundan böyle Habsburg Monarşisi'nin tüm sorunlarının çözümü olmuş, kazançlı bir Güney Slav problemi yaratılmıştır. Aslında

Aehrenthal'in pratik amacı 1878'den beri Habsburg işgali altındaki iki Türk vilayeti olan Bosna ve Hersek'i ilhak etmekti. İlhak Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesi üzerine Sırpların bu iki vilayeti ele geçirme umutlarını sona erdirecek ve Genç Türkler tarafından Temmuz 1908'de ortaya çıkarılan yasal karışıklık çözülecekti. Hepsinden öte Avusturya'nın bu vilayetlerdeki misyonunu yerine getirmesinin önünü açacaktı. Nitekim Avusturya yönetiminin 30 yılı iki vilayetin sakinlerine fazla yarar sağlamamıştı. Bütün bu başarısızlıklar da işgaldeki anomaliye atfedilmişti (Taylor, 1948, s. 214-216).

1907 yılının sonuna gelindiğinde Aehrenthal Rusların iyi niyeti henüz devam ederken Sancak demir yolu projesini gündeme getirerek Avusturya-Macaristan'ın çıkarları konusunda bir hamle yapmıştır (Bridge, 2013, s. 66). Osmanlı hükûmeti bu projeyi dikkatli bir şekilde takip edip, özellikle Rusya ve Avusturya'nın bu projeyi Makedonya hukuk reformuyla irtibatlandırma girişimlerine karşı çıkmakla birlikte projenin teknik yönden araştırılmasına karar vermiştir (Yılmazata, 2013, s. 100). Osmanlı sultanı 4 Şubat 1908 tarihinde Aehrenthal'in Sancak demir yolu projesi için lütufkâr bir irade ihsan ettiğinde bir bakıma Avrupa devletler konseyini parçalayan ve Makedonya'da Mürzsteg güçlerinin örgütlemekte oldukları adli reformlar tehdidinden kurtaran bir nifak tohumu ekmiş oluyordu ve iki imparatorluk arasındaki ilişkiler tam da bu aylarda yakınlaşmaya başlamıştı (Bridge, 2013, s. 66).

Jön Türk ihtilalinin patlak vermesiyle birlikte Balkanlar bir kez daha ciddi bir karmaşanın içine çekilmiştir. İhtilalden kısa bir süre sonra (Eldem, 2006, s. 122) Türkiye'de meşruti rejimin başlamasını düvel-i muazzamadan İngiltere ve Rusya büyük bir sempatiyle karşılayıp, daha önce sundukları reform tekliflerini Ağustos ayında geri çekerlerken (Möhring, 1978, s. 6) meşrutiyetin ilanıyla gelişen iç olaylar ve yeni Meclis-i Mebusan için Bosna-Hersek'ten de temsilciler seçilip buranın Osmanlı Devleti'ne bağlı özerk bir yer hâline dönüştürülmesi ve Bosna'da kendiliğinden bir parlamento oluşması gibi ihtimaller üzerine Avusturya-Macaristan 5 Ekim 1908 tarihinde 30 yıldır fiilen idare ettiği Bosna ve Hersek'i resmen ilhak etmiştir (Beydilli, 1991, s. 176; Elmacı, 1997b, s. 155; Gölen, 1998, s. 10; Kişi, 1996, s. 68; Möhring, 1978, s. 6, 8).[25]

[25] Bosna-Hersek'in ilhakından dolayı kızgın olan Türk basın mensuplarının bir gün Franz Joseph'in elçisi Marki Pallavicini Bâbıâli'ye geldiğinde Osmanlı mülkü olan Bosna-Hersek'i Avusturya'nın ne

Bosna ve Hersek'in ilhakı Avusturya-Macaristan'ın Balkan politikasında bir devrime yol açmıştır. Nasıl ki Andrassy, Türk İmparatorluğu'nun hayatta kalması için gereken şeyleri temelden sarsarak işgalde ısrar etmişse Aehrenthal de Türk İmparatorluğu'nun yok olup gitmesine izin vermeye hazırdı ve Rusya ile bir pazarlık riski taşımaktaydı. Nihayet bu pazarlık Eylül 1908'de gerçekleşmiştir. Rus İmparatorluğu'nun Dışişleri Bakanı İzvolski Rus Çarı'nın prestijini kurtarmak için boğazların Rus savaş gemilerine açılmasının desteklenmesi şartıyla Aehrenthal'in ilhak önerisine razı olmuştu. Bu çürüyen iki imparatorluk tarafından diplomatik bağımsızlığın son tekil serbest vuruşlarından biri olan Buchlau pazarlığıydı. Bu pazarlıkla Aehrenthal Habsburg Monarşisi'ni Almanya'ya bağımlı kılan Balkan rekabetini Rusya ile çözdüğünü düşünmekteydi. İzvolski de Çarın tutkusu olan İstanbul'un artık avuçlarında olduğuna inanmaktaydı (Taylor, 1948, s. 216). Mamafih Rusya'nın onayından emin olan Aehrenthal'in iki vilayetin ilhakını ilan edip, Bosna krizini patlatmasının ardından olaylar Aehrenthal ve İzvolski'nin beklediği şekilde gitmemiştir. İngiltere ve Fransa boğazların açılmasını kabul etmezlerken Rusya Başbakanı Stolipin (1906-1911), Rus kamuoyunun boğazlar ve Balkanlar'daki Slav halklarıyla ilgilenmediğinde ısrar etmiştir. Ancak Aehrenthal'in izlediği politika Sırbistan'ı küçük düşürmeye başladığı zaman Rusların Sırplara olan sevgisi yeniden belirmeye başlamıştır (Mahmud Muhtar, 1999, s. 106; Taylor, 1948, s. 217).[26]

Avusturya-Macaristan'ın uluslararası hukuka[27] aykırı bir şekilde, yaptığının Berlin Antlaşması'nın ortadan kaldırılması anlamına geldiğinin bizzat farkında olarak

---

hak ve salahiyetle kendi topraklarına kattığını sormaları üzerine Pallavicini'nin "Haklıyız, çünkü kuvvetliyiz." yanıtını verdiği ifade edilmektedir (Mahmud Muhtar, 1999, s. 106).

[26] Avusturya-Macaristan ordusunun seferber olduğu 1909 yılının Şubat ayında, Aehrenthal savaş karşıtı bir karar vermiştir. Ordusunun gücüne kuşkuyla bakan Franz Joseph de onu desteklemiş; hatta Franz Ferdinand da Sırbistan'ı küçük düşürmek için istekli olmasına rağmen savaşa karşı çıkmış, daha çok Macarları memnun edecek hiçbir şey yapmamak konusunda kaygılı olmuştur. Savaş savunucusu Conrad ise ordusunun savaşa hazır olduğunu kanıtlamaya çalışmakla yetinmiştir. Buna mukabil Avusturya saldırısının sadece ertelendiğinden emin olan Sırplar artık ciddi bir Avusturya karşıtı politikaya başlamışlardır. Nitekim büyük tarihçi ve Alman milliyetçisi olan, ancak o zaman Habsburgların isteklerini yerine getiren Friedjung'un (1851-1920) yazdığı makaleler ile Sırbistan'a karşı savaş haklı çıkarılmaya çalışılmıştır. Aehrenthal savaş karşıtı karar verdiğinde Sırp-Hırvat liderlerine Viyana mahkemelerinde Friedjung aleyhinde bir hakaret davası açma hakkı verilmiştir. Seçkin bir Çek profesörü olan Masaryk, Friedjung davasını ele geçirmiş ve delegasyon toplantısında Aehrenthal'e karşı sahtecilik suçlamaları ile yüklenmiştir. Aehrenthal hiçbir savunma yapmayarak bütün Avrupa'nın gözünde beceriksiz bir sahtekâr durumuna düşerken Zagreb ve Friedjung davaları Habsburg Monarşisi'nin ahlaki yıkıntısı olmuştur (Taylor, 1948, s. 218-219).

[27] Halkı Müslüman olan bir toprak parçasının Hristiyan bir devlete bırakılması ayrıca kanun-ı esasinin de Osmanlı Devleti'nin ülkesiyle bölünmez bir bütün olduğu ve parçalanamayacağı ile ilgili 1. maddesine, padişahın halifeliği sebebiyle İslam dininin ve bütün Osmanlı tebaasının koruyucusu ve

saldırgan bir tutumla (Möhring, 1978, s. 1, 4) gerçekleştirdiği bu ilhakla Balkanlar'da kalan Osmanlı varlığının tasfiyesi için ilk adım atılmış ve bu durum Osmanlı'nın ardından mirasını paylaşmayı bekleyen diğer devletlere de bir bakıma aradıkları fırsatı vermiştir. Nitekim Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi (1908), aynı yıl Girit'in Yunanistan'a ilhakı ile bir süre sonra başlayan İtalyan (1911) ve Balkan savaşları (1912-1913) bu tasfiye hareketinin diğer neticeleri olmuştur (Beydilli, 1991, s. 176).

2.2. Alan Yazın ve İlgili Araştırmalar

Geçmişi yüzyıllar öncesine dayanan Osmanlı ve Habsburg (-Lothringen) ilişkilerini ele alan yüksek lisans ve doktora çalışmaları dört başlıkta sınıflandırılabilir: Osmanlı-Habsburg ilişkilerini siyasi, ticari, sosyal ve kültürel ilişkiler yönünden konu alan araştırmalar; Osmanlı-Habsburg savaşlarını, bu savaşların lojistiğini ve iki devlet arasındaki antlaşmaları konu alan araştırmalar; Macaristan İhtilali'ni ele alıp Macar mülteci meselesinin Osmanlı ve Avusturya imparatorlukları arasında yarattığı diplomatik krize değinilen araştırmalar ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna ve Hersek'i ilhakını, bu ilhakın sonuçlarını ve özellikle bu ilhaka karşı bir tepki olarak gösterilen 1908 Osmanlı boykotunu konu alan araştırmalar.

Aşağıda yer verilen yüksek lisans ve doktora tezlerinde, araştırmanın yöntemine ilişkin bir bölüm yer almamakla birlikte bu araştırmaların da nitel yönelimli, doküman incelemesine dayalı tarihsel araştırmalar oldukları, doküman incelemesinin bu araştırmalar için de hem araştırma yöntemine hem de veri toplama tekniğine karşılık geldiği ve bu araştırmalardaki verilerin de içerik analizi yöntemi ile çözümlendiği anlaşılmaktadır. Aynı metodolojik yaklaşımla ele alındıkları görülen bu araştırmaların kronolojik olarak Osmanlı ve Habsburg (-Lothringen) ilişkilerinin hangi boyutunu ele aldıkları ise şöyle ifade edilebilir:

Gürkan (2006) *Ottoman corsairs in the western Mediterranean and their place in the Ottoman-Habsburg rivalry (1505-1535)* başlıklı yüksek lisans tezinde 1505-1535 yılları arasında Avrupalı güçlerin birbirleriyle karşı karşıya geldiği bir dönemde Batı Akdeniz'deki Osmanlı korsanlarının faaliyetlerini incelerken, bu korsanların Osmanlı-Habsburg mücadelesindeki etkisini de çoğunlukla Batılı ikincil kaynaklardan yararlanmak suretiyle ortaya koymasıyla alana katkı sağlamaktadır. Demireğen (2006)

padişahı olduğunu belirten 4. maddesine ve devletin dininin İslam olduğunu belirten 11. maddesine de uygun düşmemekteydi (Gölen, 1998, s. 15).

Kanuni Sultan Süleyman'ın Sigetvar seferi (hazırlıklar ve fetih) başlıklı yüksek lisans tezinde genel olarak Kanuni Sultan Süleyman döneminde (1520-1566) Osmanlı-Avusturya askerî ve siyasi ilişkilerinden bahsetmektedir. Çalışma, Kanuni'nin son seferi olan Zigetvar seferinin sebeplerini, hazırlıklarını ve kalenin fethini mühimme defterleri ve tıpkıbasımları, Osmanlı kronikleri (Nüzhet'ül-Esrar'il-Ahbâr Der Seferi Sigetvar, Fetihname-i Kal'a-i Sigetvar, Tarih, Heft Meclis, Heft Dâstân) ile bazı ikincil kaynaklar üzerinden ele alarak ortaya koymasıyla önem arz etmektedir. Aydın (2001) *XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Habsburg anlaşmaları ve uygulamaları* başlıklı yüksek lisans tezinde XVI. ve XVII. yüzyılda Osmanlılar ve Habsburglar arasındaki antlaşmaları (1547, 1562, 1568 tarihli ahidnâme-i hümâyûnlar) ve bu antlaşmalardaki yazılı şartların uygulamalarını 57/1 Numaralı Nemçelü Ahidnâmesi, Mühimme defterleri ve tıpkıbasımları başta olmak üzere, Münşe'âtü's-selâtîn ile bazı Türkçe ve Batılı ikincil kaynaklardan yararlanmak suretiyle tespit etmiştir. Çalışma, söz konusu dönemde Osmanlı-Habsburg ilişkilerini bu antlaşmalar ve uygulamaları bağlamında siyasi ve diplomatik yönüyle ele almış olmasıyla önemli görünmektedir. Özsoy (2016) *Akdeniz'de Osmanlılar ve Habsburglar 1550-1600: Siyaset-ticaret-ziyaret* başlıklı doktora tezinde 1547 tarihli ahidnâme-i hümâyûn ile 1606 tarihli Zitvatorok Antlaşması arasındaki dönemde Osmanlı-Habsburg ilişkilerinde öne çıkan belli başlı siyasi ve ticari konuları ele almış ve ziyaret başlığı altında bu döneme ait seyahatnameler ile Osmanlı başkentine gönderilen elçilere de yer vermiştir. Çalışmada mühimme defterleri ve Tarih-i Selânikî ve Târih-i Na'îmâ gibi Osmanlı kronikleri yanında büyük ölçüde Alman İmparatorluk Meclisi tutanakları ve diğer Almanca birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Çalışma, özellikle Almanca kaynaklar üzerinden konuya farklı bir perspektiften bakmaya imkân sağlaması yönüyle alana katkı sağlamaktadır. Kurtaran (2006) *Osmanlı-Avusturya diplomatik ilişkileri (1526-1791)* başlıklı yüksek lisans tezinde Osmanlı ve Habsburg devletleri arasında XVI., XVII. ve XVIII. yüzyıllar içerisinde yapılan ve çoğunlukla 57/1 ve 59/3 numaralı Nemçelü Ahidnâme defterini referans göstermekle birlikte Münşeâtü's-selâtîn adlı yazma eserden ve ikincil kaynaklardan istifade etmek suretiyle elde ettiği ahidnamelerin transkripsiyonlarına yer vererek, tahlilini yapmıştır. Çalışma, bu antlaşma metinleri üzerinden Osmanlı-Habsburg ilişkilerini (1526-1791) diplomatik yönüyle ortaya koymasıyla dikkat çekmektedir. Otman (2009) *The role of Alvise Gritti within the Ottoman politics in the context of the "Hungarian question" (1526-1534)* başlıklı yüksek lisans tezinde İstanbul doğumlu bir Venedikli olup, Osmanlı sultanı ile

Avrupa devletleri arasında ara buluculuk yapan Alvise Gritti'nin Macaristan meselesinde (1526-1534) üstlendiği görevleri ve Osmanlı siyasetindeki rolünü Venedik Devlet Arşivi'nden ve Tükçe, İngilizce, İtalyanca yazılmış ikincil kaynaklardan yararlanmak suretiyle ortaya koyarken, söz konusu dönemde Osmanlı-Habsburg ilişkilerine yönelik bilgiler sunmasıyla da alana katkı sağlamaktadır. Purde (2013) *Savaşın yazımı: XVI. yüzyıl Osmanlı kroniklerinde savaş olgusuna bakış (uzun savaşlar örneğinde)* başlıklı yüksek lisans tezinde devrin siyasi, iktisadi, idari vd. hemen her alanıyla ilgili bilginin yer aldığı gibi Osmanlı askerî tarihinin de önemli kaynaklarından olan Osmanlı kroniklerini ve tıpkıbasımlarını (Topçular Katibi Abdülkadir Efendi Tarihi, Tarih-i Peçevî, Tarih-i Selânikî, Şehnâme-i Hümâyûn (Ta'liki-zâde's Şehnâme-i Hümâyûn: A History of the Ottoman Campaing into Hungary 1593-94), Tevârih-i Cedîd-i Vilâyet-i Üngürüs) Osmanlı-Habsburg Uzun Savaşları (1593-1606) örneği üzerinden inceleyerek, her biri yazarlarının kendi bakış açısını yansıtan bu kroniklerde devrin yazarlarının savaş olgusuna bakışlarını, savaşı ele alış biçimlerini, savaşı yazarken bulundukları mekânın (savaş meydanında, şehirde ya da sarayda bulunma) ve patronaj ilişkilerinin savaş ve tarih yazımlarına etkisini tespit ederken, Osmanlı-Habsburg ilişkilerine dair malumat vermesiyle de dikkat çekmektedir.

Kolçak (2012) *XVII. yüzyıl askerî gelişimi ve Osmanlılar: 1660–64 Osmanlı-Avusturya savaşları* başlıklı doktora tezinde askerî devrim tartışmalarının Osmanlı boyutunu Osmanlı ve Avusturya devletleri arasında 1660-1664 yılları arasında vuku bulan savaşlar üzerinden irdelerken bu dönemde Osmanlı ve Habsburg ilişkilerinin askerî boyutuna yönelik bilgiler sunmaktadır. Çalışma, özellikle Batılı kaynaklardan yararlanmak suretiyle olaylara farklı bir perspektiften bakmaya imkân sağlaması nedeniyle önem arz etmektedir. Erdoğan (2001) *II. Viyana kuşatması* başlıklı doktora tezinde büyük ölçüde Osmanlı arşiv belgelerinden istifade ederek II. Viyana Kuşatması'nı sefer organizasyonu, finansmanı ve lojistik faaliyetler bakımından incelerken, Osmanlı-Habsburg ilişkilerinin askerî boyutuna yönelik verdiği bilgilerle de alana katkı sağlamaktadır. Yılmaz (2008) *An Ottoman peace attempt at the Habsburg court during the Ottoman-Holy League war: Zülfikâr Efendi in Vienna, 1688-1693* başlıklı yüksek lisans tezinde Osmanlı Devleti'nin üstünlüğünün bir göstergesi olarak tek taraflı diplomasi kuralı yerine Avrupa devletleri tarafından takip edilen diplomatik kural ve prosedürleri tedricen dikkate almaya başlamasının bir

örneği olması bakımından 1688 yılında Zülfikar Efendi'nin Habsburg sarayına barış girişimi adına gerçekleştirdiği ziyareti Türkçe ve İngilizce ikincil kaynaklardan yararlanmak suretiyle ele almasıyla dikkat çekmektedir. Sevinç (2010) *1695 ve 1696 Avusturya seferlerinde organizasyon ve lojistik* başlıklı doktora tezinde 1695 ve 1696 yıllarında Avusturya üzerine düzenlenen ve başarı ile sonlandırılan seferleri organizasyon, iaşe, ikmal ve diğer lojistik faaliyetler bakımından Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgelere dayalı olarak analiz etmeye çalışırken, söz konusu dönemde Osmanlı-Habsburg ilişkilerinin askerî boyutuna yönelik bilgiler sunmasıyla da alana katkı sağlamaktadır.

Bozkurt (1994) *1699-1736 Tarihli ecnebi defterlerine göre XVIII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı-Avusturya münasebetleri* başlıklı yüksek lisans tezinde 57/1 numaralı Nemçe Ecnebi defterinden faydalanmak suretiyle İstanbul'da Avusturya daimî elçiliğinin kurulması, Nemçe Kapu Kethüdalığı ve bunların ihtiyaçlarının temini, hukuki durumları, tercüman tayini, savaş esirlerinin durumu, Avusturya ile olan ticari ilişkiler, Avusturya tebaasının Osmanlı Devleti'ndeki seyahatleri gibi hususlar hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca 57/1 numaralı 1699-1736 tarihli Ecnebi defterinin konu ile ilgili olan hükümlerinin transkripsiyonuna da çalışmada yer verilmiştir. Çalışma, söz konusu deftere göre Osmanlı-Habsburg ilişkilerini siyasi, soyal ve ticari yönleriyle ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir. Gezer (2016) *Kale ve nefer: Habsburg sınırında Osmanlı askerî gücünün yeniden örgütlenmesi (1699-1715)* başlıklı doktora tezinde Osmanlı ve Avusturya arşivlerinden, Almanca ve İngilizce ikincil kaynaklardan yararlanarak 1683-1699 Harbi'nde sınırlarında stratejik öneme sahip kalelerini kaybeden ve askerî gücü zayıflayan Osmanlıların, bu kayıplarını telafi etmek için Habsburg serhaddindeki yeniden örgütlenmelerini askerî stratejik, mali, sosyo-ekonomik ve sosyo-askerî boyutlarıyla ele alırken, 1699-1715 (ve konuyu ilgilendirdiği kadarıyla 1716-1718 savaşına da değinmek suretiyle) Osmanlı-Habsburg ilişkilerine de ışık tutmasıyla alana katkı sağlamaktadır. Elibol (2003) *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Avusturya ticareti* başlıklı doktora tezinde Osmanlı ve Avusturya devlet arşivleri ile konunun yabancı alan yazında oldukça yer bulması nedeniyle başta Almanca kaynaklar olmak üzere diğer Batılı kaynaklardan da istifade etmek suretiyle Avusturya'da önemli sınai ve ticari gelişmelerin yaşandığı XVIII. yüzyılda Osmanlı ve Avusturya devletleri arasındaki ilişkilerin ticari boyutunu ortaya koymasıyla dikkat çekmektedir. Ödemiş

(2013) *Mustafa Efendi'nin Viyana sefâreti ve sefâretnamesi (Istılah-ı Nemçe) (1730)* başlıklı yüksek lisans tezinde 1730 yılında I. Mahmud'un cülûsunu Nemçe Devleti'ne bildirmek üzere görevlendirilen Tavukçu Reis Mustafa Efendi'nin görevi boyunca yaşadıkları yanında, Nemçe Devleti'nin kuruluşu, Avusturya, İspanya ve İtalya veraset meseleleri, hanedan ilişkileri ile Viyana'daki bazı diplomatik hususlar hakkında bilgi verdiği Viyana Sefâretnâmesi'ni (Istılah-ı Nemçe) ele almıştır. Çalışma, Osmanlı-Habsbug ilişkileri bağlamında dönemin siyasi, kültürel ve ekonomik durumunu söz konusu eserden yararlanarak, Mustafa Efendi'nin yorumuyla ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir. Karagöz (2008) *1737–1739 Osmanlı-Avusturya harbi ve Belgrad'ın geri alınması* başlıklı doktora tezinde Osmanlı-Habsburg ilişkilerine 1737-1739 Osmanlı-Habsburg muharebeleri bağlamında yer vermiştir. Çalışmada askerî önemi nedeniyle 15. yüzyılın ilk yarısından itibaren Osmanlılar ve Habsburglar arasında ihtilaf ve rekabet konusu olan Belgrad için verilen mücadelelerden ve Belgrad muhasarası neticesinde imzalanan antlaşmayla Belgrad'ın Osmanlı idaresine geçişinden bahsedilmektedir. Çalışma, Belgrad seferi öncesinde Osmanlı ve Avusturya ordularının askerî güçlerinin, hazırlıklarının ve lojistik faaliyetlerinin Osmanlı ve Avusturya arşivlerinde yer alan belgelerden yararlanmak suretiyle ortaya konulması bakımından önemli görülmektedir. Güngörürler (2011) *The 1736-39 war with Russia and Austria: A study in diplomacy and changing perceptions of the Ottoman Empire* başlıklı yüksek lisans tezinde Osmanlı Devleti ile Avusturya-Rusya ittifakı arasında vuku bulan 1736-1739 savaşı ekseninde, savaştan hemen önceki ve sonraki yıllarda Osmanlılar, Avusturyalılar ve Ruslar arasında değişen ilişkileri ve algıları çoğunlukla Batılı kaynaklar olmak üzere Osmanlı kroniklerinden de yararlanmak suretiyle inceleyerek alana katkı sağlamaktadır. Bozkurt (2000) *Osmanlı-Avusturya münasebetleri (1740-1788)* başlıklı doktora tezinde Osmanlı ve Avusturya devletleri arasındaki ilişkileri bu devletler arasında 18 Eylül 1739 tarihinde imzalanan Belgrad Antlaşması'yla yaklaşık yarım asır süren barış döneminde (1739-1788) siyasi, sosyal ve ticari yönden Osmanlı arşiv belgeleri ışığında ele almaktadır. Tezde ayrıca Garp Ocakları ile Avusturya arasındaki siyasi ve ticari ilişkilere ve aralarında yapılan antlaşmalara da yer verilmiştir. Çalışma genellikle siyasi ve askerî ilişkiler bakımından değerlendirilen Osmanlı ve Avusturya devletleri arasındaki ilişkilere farklı bir açıdan yaklaşmış olmasıyla dikkat çekmektedir. Altuğ'un (2002) *1740-1755 tarihli ecnebi defterlerine göre Osmanlı-Avusturya münasebetleri* başlıklı yüksek lisans tezi Belgrad Antlaşması ile başlayan barış döneminde (1740-1755) iki

devlet arasındaki siyasi (Nemçe Kapı Kethüdalığı ve faaliyetleri, Osmanlı-Habsburg sınırlarında özellikle Bosna'da asayişin temini hususu, savaş esirleri ile ilgili meselelerin halledilmesi, Osmanlı coğrafyasında seyahat eden seyyah ve din adamlarının durumları) ve ticari (1719-1755 Osmanlı ahidnameleri) ilişkileri ana hatlarıyla 57/1 ve 59/3 Nemçelü Ahidname ve 58/2 Nemçe Ahkâm defterleri ile ikincil kaynaklardan yararlanmak suretiyle ortaya koyması bakımından önemli görünmektedir. Engin (2013) *1787-1792 Osmanlı-Rus, Avusturya harpleri sırasında İbrail kalesi* başlıklı yüksek lisans tezinde 1787-1792 Osmanlı-Rus, Avusturya savaşları sırasında İbrail kalesinin tahkim ve teçhizinden Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgeler üzerinden bahsederken, Osmanlı ve Avusturya devletlerinin askerî ve siyasi ilişkilerine yönelik bilgiler de vermesi bakımından alana katkı sağlamaktadır. Araz'ın (2014) *Osmanlı-Avusturya savaşı (1787-1791)* başlıklı yüksek lisans tezi Osmanlı Devleti'nin Küçük Kaynarca Antlaşması ile kaybettigi toprakları kazanmak amacıyla 1787 yılında Rusya'ya ilan ettiği ve Rusya'nın müttefiki olarak Avusturya'nın da dâhil olduğu savaşın Avusturya cephesini ve 1791'de Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında imzalanan Ziştovi Antlaşması'na kadar olan süreçteki askerî ve siyasi gelişmeleri Osmanlı arşiv belgeleri ve ikincil kaynaklardan yararlanmak suretiyle ele alması bakımından önemli görünmektedir.

Çakır (1995)'ın *Macar mültecileri meselesi (M. 1848-1849)* başlıklı yüksek lisans tezinde 1526 yılında Mohaç Meydan Savaşı'nı kaybetmelerinin ardından bağımsızlıklarını da kaybeden Macarların 1789 yılındaki Fransız İhtilali'nin etkisi ile 1848 yılındaki ihtilalleri, Osmanlı Devleti'ne sığınmaları, yerleştirilmeleri ve ayrılmaları ile birlikte Avusturya'nın tepkisinden Türkçe ikincil kaynaklardan yararlanmak suretiyle bahsedilmiştir. Nazır'ın (1999) (daha sonra 2006 yılında *Macar ve Polonyalı Mülteciler Osmanlı'ya Sığınanlar* adıyla kitap olarak yayımlanan) *Mülteciler meselesi 1849-1851* başlıklı doktora tezinde "kahramanca bir savaş dramı" olarak tarif edilen Macar Özgürlük Savaşı'ndan sonra (1849-1851) Macar ve Leh ihtilalcilerin Osmanlı Devleti'ne ilticalarına ve Vidin ve Şumnu kampları başta olmak üzere diğer yerleşim yerlerindeki yaşantılarına yer verilmesi yanında, bu ilticanın Avusturya ile yarattığa diplomatik krize de Osmanlı Arşivi'ndeki belgeler ile Türkçe ve Batılı ikincil kaynaklardan istifade edilerek değinilmiştir. Gümüş'ün (2007) *1848 ihtilâlleri sonrasında Osmanlı Devleti'ne sığınan Leh ve Macar mültecilerinin Osmanlı modernleşmesine etkileri* başlıklı yüksek lisans tezinde 1848 İhtilali, Osmanlı

Devleti'nde Macar ve Leh mültecileri meselesi, Macar ve Leh mültecilerin istihdam edildikleri alanlar ve bu alanlardaki hizmetleri ile Osmanlı fikir hayatındaki yer ve etkileri ele alınırken, Avusturya ile yol açtığı meseleye ve bu mesele nezdinde yapılan teşebbüslere de Türkçe ikincil kaynaklar kullanılarak yer verilmiştir. Celep (2009) *1848-1849 Macar özgürlük mücadelesi ve Osmanlı siyasetinde Macar-Polonyalı mülteciler sorunu* başlıklı yüksek lisans tezinde 1848-49 Macar bağımsızlık mücadelesini, Macar ve Polonyalı mültecilerin Osmanlı Devleti'ne ilticalarını ve Avusturya ile yol açtığı diplomatik kriz bakımından bunun yansımalarını Türkçe ve İngilizce ikincil kaynaklardan yararlanmak suretiyle ele almıştır. Murathanoğlu (2018) *Macar mülteciler sorunu* başlıklı yüksek lisans tezinde 1848 Macar İsyanı'ndan, isyancıların Osmanlı Devleti'ne sığınmalarından, mülteciler meselesinin çözümüne dair Osmanlı Devleti'nin attığı adımlardan ve bu meselenin Avusturya ile olan ilişkide neden olduğu diplomatik krizden Türkçe ikincil kaynaklar yanında Osmanlı arşiv belgelerini de kullanarak bahsetmiştir. Göğüş'ün (2007) *19. yy. Avusturya gazeteleri ışığında Osmanlı İmparatorluğunun 1873 Viyana dünya sergisine katılımı* başlıklı yüksek lisans tezi 1873 Viyana Dünya Sergisi'ne ürün ve yapıları ile katılan Osmanlı Devleti'ne ilişkin Avusturya basınında yer alan haberlere (Bohemia, Das Vaterland, Die Laterne, Die Presse, Fremdenblatt, Figaro, Illustriertes Wiener Tagblatt, Kikeriki, Morgenpost, Neue Freie Presse, Neue Preussische Kreuz-Zeitung, Neues Wiener Abendblatt, Rundschau, Tagespost, Volkswille, Wanderer, Weltausstellungs-Zeitung, Wiener Abendpost, Wiener Neustaedter Bürgerzeitung, Wiener Zeitung, Wr. Neustaedter Wochenblatt, L'illustration Journal Universel, L'Orient Illustre, La Turquie, Illustrated London News, Royal Asiatic Society, Almanach de Gotha) dayanılarak hazırlanmıştır. Çalışma Avusturyalıların sergi ve bu serginin Osmanlı bölümüne, dolayısıyla Osmanlı'ya bakış açısını ortaya koyması bakımından dikkat çekmektedir. Çakmak (1996) *1875 Hersek isyanı ve Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan imparatorluğu tarafından işgali* başlıklı yüksek lisans tezinde Osmanlı Devleti'nin bir iç meselesi iken uluslararası bir nitelik kazanarak, Avrupalı devletlerin de müdahil olduğu 1875 Hersek İsyanı'nı, Avusturya-Macaristan'ın Balkan politikasını ve Bosna'yı işgalini Türkçe ikincil kaynaklardan yararlanarak ele almak suretiyle alana katkı sağlamaktadır. Olaş (2007) *Avusturya-Macaristan imparatorluğu işgalinde Bosna-Hersek başlıklı* yüksek lisans tezinde Bosna ve Hersek'in işgalinden sonra Bosna Müslümanlarının Avusturya-Macaristan idaresi altındaki siyasi ve dinî mücadelelerini ve çeşitli sebeplerle Anadolu'ya göçlerini (1878-1910) Türkçe ikincil

kaynaklar ve kısmen Osmanlı arşiv belgelerinden yararlanmak suretiyle ele almıştır. Çalışma, bu süreçte Osmanlı ve Avusturya-Macaristan ilişkilerini de ortaya koyması bakımından önemli görünmektedir. Drekanda (2013) *Avusturya-Macaristan imparatorluğu yönetiminde Bosna-Osmanlı ilişkileri (1878-1909)* başlıklı yüksek lisans tezinde Berlin Kongresi kararları gereğince Bosna'nın 1878'de Avusturya-Macaristan hâkimiyetine bırakılmasının ardından yaşanan gelişmeleri ve bu durumun Boşnaklar üzerindeki etkilerini ortaya koymuştur. Çalışma, 1878-1908 yılları arasındaki süreçte Bosna ekseninde Osmanlı ve Avusturya-Macaristan ilişkilerini de ikincil kaynaklar yanında Osmanlı arşiv belgeleri ile Bosna-Hersek'te çıkan gazeteler (Bosanska Vila, Musavat, Srpska Rijec, Islamska Svijest) üzerinden ele almasıyla dikkat çekmektedir.

Nitekim 16., 17. ve 18. yüzyıllarda iki devlet arasındaki ilişkilerin genel olarak ele alındığı, 19. yüzyıla ilişkin çalışmaların 1848 Macar ihtilalinin Osmanlı ile Avusturya devletleri arasında yol açtığı siyasi gelişmeleri, Osmanlı Devleti'nin 1873 yılında Viyana Dünya Sergisi'ne katılımını, 1875 Hersek isyanını ve Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i işgalini ele aldıkları görülmektedir. 20. yüzyılın ilk çeyreğindeki Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları arasındaki ilişkiyi konu alan tezler ise aşağıda belirtilmiştir:

Elmacı'nın (1996) *Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından ilhakı ve doğurduğu tepkiler (1908-1912)* başlıklı yüksek lisans tezi Osmanlı Devleti'nin ve dış devletlerin ilhaka tepkilerini ve boykotaj kavramı ile 1908 yılında Avusturya'ya uygulanan boykotajı başta Ahenk, İkdam, İttihat, Sabah, Tanin olmak üzere bilhassa döneme ait gazeteler üzerinden ortaya koymasıyla önem arz etmektedir. Çetinkaya (2002) *Economic boycott as a political weapon: The 1908 boycott in the Ottoman Empire/Politik bir silah olarak iktisadi boykot: Osmanlı İmparatorluğunda 1908 boykotu* başlıklı yüksek lisans tezini daha sonra 2004 yılında *1908 Osmanlı boykotu: Bir toplumsal hareketin analizi* adıyla kitap olarak yayımlamıştır. Osmanlı Arşivi'ndeki kaynakların yeterli veri bakımından "lütufkâr" olmadığını belirten Çetinkaya (2004) daha "cömert" olarak nitelediği Osmanlı basınından (Anadolu, Aks-ı Sada, İttihat ve Terakki, Şura-yı Ümmet, İttihad, Millet, Tanin, Gave, Serbesti, Volkan, İkdam, Sabah, Musavver Muhit, Musavver Geveze, Musavver Papağan, Davul, Boşboğaz, Bağçe, İstişare, Ulum-ı İktisadiye ve İçtimaiye Mecmuası,

Ameltheia, Ergatis) ve Gölen (1998)'in çalışmasında yer verdiği risaleler ile diğer Türkçe ve İngilizce ikincil kaynaklardan yararlanarak aşağıdan tarih perspektifiyle hazırladığı bu çalışmayla 1908 Osmanlı boykotunun farklı politik ve sosyal gruplar (işçiler, tüccarlar, memurlar, hükûmet, İttihatçlar) tarafından nasıl politik bir silah olarak kullanıldığını ele alması bakımından dikkat çekmektedir. Özkan (2002) *Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından ilhakı (5 Ekim 1908)* başlıklı yüksek lisans tezinde Bosna-Hersek'in ilhakını ve bu ilhaka büyük devletlerin tepkilerini, Avusturya mallarına uygulanan boykotu ve Osmanlı Devleti'nin ilhakı tanımasını Türkçe ikincil kaynaklar üzerinden ve kısmen Osmanlı arşiv belgeleri ile döneme ait gazetelerden (İkdam, Sabah, Serbesti, Şurâ-yı Ümmet, Tanin, Terüman-ı Hakikat) de yararlanmak suretiyle ortaya koyması yönünden alana katkı sağlamaktadır. Yılmazata (2013) 2005 yılında *Avrupa devletlerin bloklaşma sürecinde 1908/1909 Bosna'nın ilhak krizi* adlı yüksek lisans tezini daha sonra *Savaşa Giden Yol 1908 Bosna-Hersek'in İlhakı* adıyla kitap olarak yayımlamış ve bu çalışma 5 Ekim 1908 tarihinde Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından ilhak edilmesini, bu hadiseye karşı devletlerin tepkilerini, Osmanlı Devleti'nde görülen boykot hareketlerini ve Osmanlı ile Avusturya-Macaristan imparatorlukları arasındaki krizin çözümünü büyük ölçüde Almanya Dışişleri Bakanlığı Siyasi Arşivi'nden alınan Alman hariciye nezaretine ait belgeler üzerinden inceleyerek konuya farklı bir pencereden bakabilmeye imkân tanıması yönüyle önem arz etmektedir. Kılıçaslan'ın (2013) *Avusturya Lloyd vapur kumpanyası'nın Osmanlı iskelelerindeki faaliyetleri* başlıklı doktora tezinde 1837-1914 yılları arasında Osmanlı iskelelerinde faaliyet gösteren Avusturya Lloyd Kumpanyası'nın 1908-9 Avusturya boykotu sırasındaki faaliyetlerine Osmanlı arşiv belgelerinden, Lloyd'un faaliyet gösterdiği kentlerdeki İngiliz konsoloslarının raporlarından ve diğer Türkçe ve Batılı ikincil kaynaklardan yararlanmak suretiyle yer verilmiştir. Çalışma, Avusturya Lloyd Kumpanyası'nı konu edinen Türkçe müstakil bir çalışma olması ve Osmanlı ile Avusturya-Macaristan imparatorlukları arasındaki ilişkileri bu kumpanya üzerinden ele alması bakımından önemli görünmektedir. Keskin (2006) *1914-1918 Osmanlı/Avusturya-Macaristan imparatorluğu ilişkileri* başlıklı yüksek lisans tezinde 1914-1918 yıllarında Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları arasındaki askerî, siyasi ve kültürel ilişkileri Birinci Dünya Savaşı ekseninde Türkçe ve Almanca ikincil kaynaklardan istifade ederek ortaya koymak suretiyle alana katkı sağlamaktadır. Ayrıca Karbi'nin (2016) bir süreliğine kullanımını kısıtladığı ve *Avusturya-Macaristan*

İmparatorluğu'nun Osmanlı İmparatorluğu'na İktisadî-Askerî Nüfuzu (1914-1918) adıyla bir kısmını makale olarak da yayımladığı *Birinci Dünya Savaşında Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorlukları arasındaki iktisadi ilişkiler* başlıklı bir doktora tezi olduğu da belirtilmelidir.

Zikredilen çalışmaların Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i ilhakı ve bu ilhaka tepki olarak gösterilen boykot hareketleri üzerine daha çok döneme ait Osmanlı gazeteleri[28] olmak üzere Alman siyasi arşivi, Türkçe ve yabancı ikincil kaynaklardan da yararlanmak suretiyle yoğunlaştıkları, keza Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları arasındaki ilişkilerin askerî, siyasi, kültürel ve iktisadi yönden tez çalışması olarak incelendiği, mamafih savaşın hemen öncesindeki yıllardaki ilişkilerin incelendiği bir tez çalışmasının Türkiye'de yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu tezin özgünlüğü ve önemi 1908-1914 yılları arasındaki Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları arasındaki ilişkileri, bu ilişkiye yönelik belirli kesitler hâlinde verilen bilgiler ile birlikte büyük ölçüde Osmanlı arşiv belgelerinden yararlanarak bir bütünlük içerisinde, müstakil bir çalışma olarak ortaya koymasıdır.

Ayrıca tez konumuzla doğrudan alakalı olarak Avusturya'da Möhring (1978) tarafından hazırlanan *Die Beziehungen zwischen Österreich-Ungarn und dem osmanischen Reich 1908–1912* başlıklı bir doktora tezinin olduğu ve bu tezde

[28] 1908 Osmanlı boykotu hususunda yapılan diğer çalışmalarda da boykotun daha çok Osmanlı basınına yansımaları bakımından ele alındığı görülmektedir. Bununla ilgili ayrıca bkz. Yavuz, E. (1979). 1908 Boykotu. *ODTÜ Gelişme Dergisi: Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar,* 1978 özel sayısı, 163-181 (Tanin gazetesinden yararlanılmıştır); Emiroğlu, K. (1994). Trabzon'da Avusturya boykotu 1908. *Toplumsal Tarih,* 8, 17-21 (Avusturya boykotu Trabzon'da yayımlanmaya başlayan Feyz gazetesi üzerinden ortaya koyulmuştur); Kişi, Ş. S. (1996). Avusturya ve Bulgaristan'a Karşı İzmir'de 1908 Boykotu. *Tarih ve Toplum*, 152, 68-78 (İttihad ve Ahenk gazetelerinden yararlanılmıştır); Elmacı, M. E. (1999). Karikatürlerle Avusturya boykotajı. *Toplumsal Tarih,* 63, 48-53 (Avusturya boykotajı ile ilgili olarak Kalem dergisinde yer alan karikatürlere yer verilmiştir); Elmacı, M. E. (1997a). Fes-kalpak mücadelesi. *Toplumsal Tarih*, 42, 28-32 (İkdam, İttihat ve Terakki, İttihat, Ahenk, Millet, Sabah ve Tanin gazetelerinden yararlanılmıştır); Elmacı, M. E. (1997b). 1908 Avusturya boykotunda liman işçileri. *Kebikeç,* 5, 155-162 (İttihat, Ahenk, İkdam, Tanin ve Sabah gazetelerinden yararlanılmıştır); İlhan [Elmacı], M. E. (1997). İzmir'de Avusturya boykotajı. *Tarih ve Toplum*, 161, 19-26 (Sabah, Tanin, İttihat ve Terakki, İttihat, İkdam, Ahenk, Kave ve Köylü gazetelerinden yararlanılmıştır); ayrıca ilhaka Boşnak tepkileri ile ilgili olarak sadaret ve mebusan meclisine verilen layihalardan [Bosna Hersek Cemiyet-i Hayriyye-i Osmaniye'nin (1324) *Bosna Hersek hakkında meclis-i mebûsân-ı Osmanî ve makam-ı sadârete takdîm olunan levâyih*; Bosna-Hersekli Ali Rüşdî'nin (1324) *Bosna Hersek'in memâlik-i Osmaniye'den tefrikiyle Avusturya'ya satmak fikrinde bulunanların vücûb-u tel'înine nâtık Bosna Hersek ahâlisi namına meb'ûsân ve a'yân-ı Osmanî meclislerine verilen lâyıhadır*; *Bosna Hersek ahâli-i İslâmiyesi tarafından meclis-i mebûsân-ı Osmaniye takdîm olunan lâyıhadır* (1324)] ve kamuoyuna yönelik çalışmalar kapsamında yazılan kitapçıklardan [(Bosna Hersek. (1324). İstanbul; Ali Şadi'nin (1327) *Bosna Hersek Yahud Osmanlıların Alsas Loren'i*] yararlanılarak hazırlanan bir çalışma da mevcuttur. Bununla ilgili bkz. Gölen, 1998.

Avusturya Devlet Arşivi'nde yer alan belgeler ile Bosna-Hersek'in ilhakı ve Arnavut Meselesi ile ilgili konularda kısmen Osmanlı Arşivi'nde yer alan Fransızca belgelerden ve ikincil Almanca kaynaklardan yararlanıldığı belirtilmelidir. Bosna-Hersek'in ilhakı ile başlatılan bu tezde 1908 yılının önemli bir diğer hadisesi olan Uvaç-Mitroviçe şimendifer hattı projesine değinilmediği ve tezin genel olarak iki imparatorluk arasındaki siyasi ilişkilerle sınırlandırıldığı görülmektedir. Osmanlı arşiv belgelerinin ön plana çıkarılması yönüyle bu çalışma belirtilen doktora tezinin eksik kalmış ayağına bir nebze de olsa katkı sağladığı gibi iki imparatorluk arasındaki ilişkileri yalnızca siyasi bakımından ele almayıp, diğer boyutları ile daha geniş bir perspektiften yansıtmaya çalışmasıyla da özgünlük ve önem arz etmektedir.

BÖLÜM III: YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Daha çok rasyonalizmin eleştirisi olarak başlayan Kant felsefesi, insan bilgisinin gerçekliği temsil etme yeteneğinde olup olmadığını sorgulayan ilk eleştirel felsefe olarak bilinmektedir. Alman Filozof Kant'ın (1724-1804) ardından Alman felsefesi Fichte (1762-1814) ve Hegel (1770-1831) çizgisinde gelişmiştir.

Kant'tan ilham alan felsefe tarzına göre toplumsal gerçeklik, insana özgü amaç-eylem bağlantısı içinde kavranabilecek, yasalara tabi olmayan tinsel bir dünyaydı ve incelenmesi doğadan tamamen farklı bir yöntemi gerektiriyordu. Kant, tarih ve toplum alanının temeline insanın özgür iradesini koyarak doğadan farklılığının ve özgünlüğünün altını çizmekteydi. Kant'ın tinsellik olgusallık ayrımı daha sonra bütün Alman idealizminin çıkış noktası olmuş ve bunun en belirgin yansımaları Hegel de görülmüştür. Hegel sisteminin en temel özelliği, kendine konu olarak öznenin yaratılarını temel almasıdır. Bu durum tarihçi Dilthey'de (1833-1911) belirgin şekilde ortaya çıkan tin bilimleri-doğa bilimleri ayrımının ilk kendini duyuruşu olarak kabul edilebilir (Bauman, 2017, s. 22; Şimşek, 2011, s. 148-149).

Dilthey başlıca eseri İnsan Bilimlerine Giriş'te (Einleitung in die Geisteswissenschaften, 1883) doğal bilimler (Naturwissenschaft) ve tin bilimleri (Geisteswissenschaft) olmak üzere temelde birbirinden farklı iki bilim türü olduğunu öne sürmektedir: Bunlardan ilki soyut açıklamaya (erklarung); ikincisi belirli tarihsel ortamlardaki insanların gündelik yaşam deneyiminin empatiyle anlaşılmasına (verstehen) dayanmaktadır (Neuman, 2012, s. 130; Patton, 2002, s. 52-54). Pozitivistlerin tin bilimlerinde doğa bilimlerinde kullanılan bilimsel yöntemlerin kullanılması gerektiği yönündeki inançlarını ve doğal bilimlerin nesnellik ilkesinin tin bilimleriyle ilişkilendirilmesini reddeden Dilthey'e göre "anlama sanatı, kendi merkez noktasını, insan varoluşunun yazıya geçmiş terekesinin açımlanması ve yorumlanmasında bulur" ve tin bilimlerinde kullanılan temel yöntem anlama ve yorumlama olmalıdır (Dilthey, 2011, s. 23 vd.).

Arşiv belgeleri üzerinden geçmişi anlamaya yönelik tarihsel araştırmanın (Gay, Mills ve Airasian, 2009, s. 12) ve günümüz ders kitapları üzerinden sınırlı bir olguyu ortaya koyması nedeniyle durum çalışmasının (Creswell, 2007, s. 13; Merriam,

2015, s. 41) unsurlarını barındıran bu çalışma nitel yönelimli bir çalışmadır ve yorumlayıcı bakış açısıyla tasarlanmıştır. Araştırmanın yöntemi nitel-yorumsal çözümlemenin klasik bir alanı olan doküman incelemesidir (Mayring, 2011, s. 51). Bu çalışmada doküman incelemesi aynı zamanda araştırmanın veri toplama yöntemini de ifade etmektedir.

Çalışma, 1908-1914 yıllarındaki Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ilişkilerini genel olarak Osmanlı arşiv belgeleri üzerinden ortaya koymaktadır. Mamafih başta Avusturya olmak üzere ilgili devletlerin arşivlerindeki belgeler ile diğer dokümanlar, birincil ve ikincil kaynaklar bu ilişkinin farklı boyutlarını ortaya koyabilir. Diğer araştırmacıların bu çalışmada kullanılan kaynaklardan istifade etmek suretiyle, farklı bir bakış açısıyla konuya yaklaşmaları, tutarlı olmakla birlikte, bunu kendilerine özgü bir biçimde sunmaları da mümkündür. Nitekim çeşitli duygu ve eğilimlere sahip olan insanlar olayları değerlendirirken duygularının, alışkanlıklarının ve çevrelerinin etkisi altında kalmakta, bir eser kaleme alırken çalıştıkları malzeme içerisinden kendilerine göre en "tipiklerini ve en mühimlerini" ele alıp, diğerlerini "ikinci ve üçüncü derecede mühim ve az tipik" olarak belirlemekte, kendilerine özgü bir bakış açısıyla sunmaktadırlar. Bütün bunlar göz önüne alındığında insanların nesnelliğinin göreceli olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan bu çalışmada tarihsel olayları değerlendirirken belirli bir tarih felsefesi kuramına bağlı kalınmadığı da belirtilmelidir. Bu noktada Togan'ın (1985) tarih araştırması yapılırken tarih felsefesi kuramlarından hiçbirine kapılmamak gerektiği, her dönem ve her olay hakkında bunlardan bir veya bir kaçının etkili olabileceği yönündeki yaklaşımı kabul edilmiş, tarih incelemelerinde tutulacak en iyi yolun felsefi kuramlar açısından tarafsız kalarak, hadiselerin hangilerinde ne gibi etmenlerin etkili bulunduğunu, ön yargıya kapılmadan tespit etmeye çalışmak düstur olarak benimsenmiştir. Togan (1985) Osmanlı Devleti'nin diğer devletlerle ilişkilerini tarafsız olarak öğrenmek isteyen ve kendi milletini seven bir Türk tarihçisinin, araştırmacısının yapması gerekeni de şu şekilde belirtmektedir:

> Elbette onun kalbinde yine de kendi ecdadının vatan ve onun müdafaası hakkındaki fikir ve işlerine sempatisi kalacaktır; fakat bir hakim adalet namına hareket ettiği gibi, bir müverrih de hakikat namına kendisini zaptedecek ve Osmanlı tarafından haksızlık varsa ve vesikalar onu vazihan gösteriyorsa, onları açıkca ortaya koymaktan çekinmiyecektir (s. 113 vd.).

3.2. Evren ve Örneklem

Özellikle Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgeler ışığında 1908-1914 yılları arasındaki Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları arasındaki ilişkileri ortaya koyabilmek bu tezin en mühim yazılış amacı olduğundan ana kaynağını da 1908-1914 yıllarına ait Osmanlı Arşivi'nde yer alan evrak teşkil etmektedir. Bununla birlikte söz konusu dönemin olaylarını yansıtan gazetelerden, yasal mevzuatını oluşturan düstûrlardan ve mebusların düşüncelerini bizzat kendi cümleleri ile ifade etmeleri nedeniyle ayrı bir öneme sahip olan Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridelerinden döneme tanıklık eden kaynaklar olarak istifade edilmiştir. Çalışmaya katkı sağlayan diğer kaynaklar arasında konuya ilişkin kitap, makale, ansiklopedi ve tezler de yer almaktadır.

Araştırmada kullanılan söz konusu kaynaklar araştırma için büyük öneme sahip konuları kapsayan amaçlı örnekleme yöntemlerinden, belirli ölçütlere göre örneklem belirleme yöntemi olan ölçüt örnekleme yöntemi ile belirlenerek çalışmaya dâhil edilmişlerdir (Patton, 2002, s. 230, 238). Kaynakların zaman olarak 1908-1914 yıllarını ve konu olarak Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları arasındaki ilişkileri herhangi bir açıdan ele alıyor olması örneklem ölçütü olarak kabul edilmiştir.

Keza geçmişten günümüze Osmanlı-Habsburg (-Lothringen) ve Türkiye-Avusturya ilişkileri ile genel olarak Türklerin (Osmanlıların) ve Avusturyalıların (Habsburgların [-Lothringenlerin]) öteki taraf olarak ders kitaplarına ne şekilde yansıtıldıklarını ortaya koyabilmek için de 2016-2017 öğretim yılında Türkiye'de ilk ve ortaokullarda 4., 5., 6. ve 7. sınıflarda yer alan sosyal bilgiler [İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 1., 2. ve 3. Kitaplar (Şahin, Özen ve Midilli, 2016), İlköğretim Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı (Özensoy ve Aynacı, 2016), İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı (Karabıyık, 2014), İlköğretim Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı (Evirgen, 2016)] ve Avusturya'da Neue Mittelschulen[29] ve AHS-Unterstufe'de 2., 3. ve 4. sınıflarda yer alan Geschichte und Sozialkunde/Politische Bildung dersinde okutulmak üzere belirlenen kitap listesinden kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi ile seçilerek çalışmaya dâhil edilen kitaplardan [Zeitbilder 2 (Wald, Scheucher, Scheipl

[29] 1 Eylül 2012 tarihinden itibaren Avusturya'da Türkiye'deki ortaokulların karşılığı olarak 10-14 yaşları arasındaki çocukların devam ettikleri dört yıl süreli "Hauptschulen", "Neue Mittelschulen"e dönüşmüş ve bu dönüşüm 2015 yılında ülke genelinde tamamlanmıştır ("Die neue mittelschule", 2017).

ve Ebenhoch, 2012), Zeitbilder 3 (Scheucher, Wald ve Ebenhoch, 2013), Zeitbilder 4 (Ebenhoch, Scheucher ve Wald, 2014)] yararlanılmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada araştırmacı tarafından bir veri toplama aracıyla toplanmasına gerek olmayan materyaller kullanılmaktadır. Veriler doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir (Mayring, 2011, s. 52).

3.4. Verilerin Çözümlenmesi

Veriler toplanırken eş zamanlı olarak veri çözümlemesi de yapılmış (Glesne, 2015, s. 261), verilerin çözümlenmesinde nitel içerik çözümleme tekniklerinden özetleyen nitel içerik çözümleme (tümevarımsal kategorileştirme) tekniği benimsenmiştir. Osmanlı Arşivi'nden temin edilen her belge öncelikle kelimesi kelimesine transkripsiyon edilmiş ve ardından bu çeviri yazı ayrıntılı bir analize tabi tutulmuştur. Kategorinin tanımına uygun bir metin bulunduğunda bir kategori kurulmuş, ilgili metinde yer alan bir terim ya da cümle kategorinin adlandırılmasına yardımcı olmuştur. Analiz sürdürülürken bu kategoriye uyan yeni bir cümle daha bulundukça ilgili kategoriye bağlanmıştır. Yeni bir metin öğesi kategori tanımlamasına uyup ancak tümevarımsal olarak oluşturulmuş mevcut kategorilere uymadığında yeni bir kategori tanımlanarak onun altında toplanmıştır. Daha fazla yeni kategoriye rastlanmadığında toplanmış kategori sistemi yeniden çalışılmış ve tekrarlamaların bulunup bulunmadığı (Mayring, 2011, s. 119) ve kategorilerin birbirini kapsayıp kapsamadığı (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 228) kontrol edilmiştir. Ardından kategori sisteminin tamamı araştırma soruları bazında yorumlanmıştır (Mayring, 2011, s. 119). Öte yandan araştırmanın, veri kaynağı olarak sosyal bilgiler ders kitaplarının kullanıldığı kısımda "Avusturya" ve "Habsburg"; Geschichte und Sozialkunde/Politische Bildung ders kitaplarının kullanıldığı kısmında "Türkei", "Türkisch", "Osmanen", "Osmanische Reich" sözcükleri analiz birimi olarak belirlenmiş, ders kitapları bu sözcükler bazında taranmış, aynı zamanda bu sözcüklerin kullanıldığı içerik de dikkate alınarak Osmanlı-Habsburg (-Lothringen) (Türkiye-Avusturya) ilişkilerinin ders kitaplarına ne şekilde yansıdığına, Türk ders kitaplarında Avusturyalılarla ve Avusturya ders kitaplarında Türklerle ilgili yer verilen konuların neler olduğuna yönelik bulgular ortaya konulmuştur.

Betimleme tüm nitel araştırmalar açısından önemli olduğundan bulgular ayrıntılı bir biçimde betimlenmiş ve okuyucuya yorumsuz olarak sunulmuş, açıklama ve yorumlar ayrı bir bölümde değerlendirilmiştir. Sonuçlara ilişkin araştırma bulgularının doğruluğunu ve inandırıcılığını artırmak için doğrudan alıntılara sıkça yer verilmiş, bilgilerin toplandığı arşiv belgelerinin künyesi; belgenin fon kodu, dosya numarası, gömlek numarası, belgenin rumi tarihi ve bunun miladiye çevrilmiş şekli sıralaması ile sunulmuştur. Bu şekilde okuyucuların yalın hâli ile toplanan bulguları inceleyebilme, varılan sonuçlarla tutarlılığını ve bu sonuçların geçerliliğini yargılayabilme fırsatı bulmaları amaçlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 97 vd.). Bulguların yazılı hâle getirilmesinde tema ve kategorilere göre düzenleme yapıldığından tematik bir yaklaşım benimsenmekle birlikte zaman diliminin önemli olduğu yerlerde kronolojik yaklaşım sergilemek de gerekli görülmüştür (Glesne, 2015, s. 315-316).

BÖLÜM IV: BULGULAR

4.1. BOSNA VE HERSEK'İN İLHAKI ÖNCESİ BİR DEMİR YOLU DENEMESİ VE İLHAK (1908-1910)

4.1.1. Uvaç-Mitroviçe Demir Yolu Projesinin İlanı ve Müteakip Gelişmeler (27 Ocak-Eylül 1908)

> *Avusturya diplomasisinin sessizce ihraz ettiği bu muvaffakiyet büyük bir harptir.*[30]

4.1.1.1. Aehrenthal'in Uvaç-Mitroviçe Demir Yolu Projesi İle İlgili Beyanatı

1908 yılına girildiğinde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Balkanlar'da etkili bir politika takip etmeye başladığı görülmektedir. Nitekim 27 Ocak 1908 tarihinde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Hariciye Nazırı Baron Aehrenthal Macaristan Delegasyon Meclisi'nde dış politikaya dair o güne kadar var olmayan ifadeler içermesiyle dikkat çeken bir beyanatta bulunmuştur (May, 1938, s. 508).[31] Aehrenthal bu beyanatında Balkanlar üzerinden güney yönünde ticaret yollarını geliştiren İkili Monarşi'nin görevini çizmekte, bir bakıma İstanbul'un

[30] A.MTZ. (04), 163/31, 28 Eylül 1329/11 Ekim 1913, s. 3. Arşiv belgelerinde çoğunlukla hicri ve rumi tarihlere birlikte yer verilmekle beraber kimi belgelerde yalnızca rumi tarihlere yer verildiğinden (bkz. HR.SYS, 141/6, 14 Mart 1327/27 Mart 1911, s. 2) bu çalışmada da tarihlerin rumi ve miladi karşılıkları şeklinde verilmesi tercih edilmiştir.

[31] Balkanlar meselesi, Osmanlı Rumelisi'ndeki Hrıstiyanların Müslümanlara karşı himayesi ile Bosna-Hersek demir yolu hattının inşası konularına değinen Avusturya Hariciye Nazırı Baron Aehrenthal'in bu beyanatı hakkında 28 Ocak tarihli bir telgrafla Viyana sefareti tarafından hariciye nezaretine ön bilgi verilmiş, tafsilatın posta ile arz olunacağı ifade edilmiştir. Söz konusu beyanat 1812 yılından beri Avusturya hükûmetinin resmî gazetesi olan Wiener Zeitung'da neşrolunmuş ve bu gazetenin nüshaları da Viyana sefareti tarafından derhâl Osmanlı Devleti yetkililerine gönderilmiştir (HR.SYS, 168/69, 17 Kânûn-ı Sâni 1323/30 Ocak 1908; HR.SYS, 168/70, 29 Ocak 1908; Y.A.HUS, 517/184, 28 Kânûn-ı Sâni/Ocak 1908, s. 3; "Delegation des ungarischen Reichstages", 1908, s. 4-5; "Delegation des ungarischen Reichstages", 1908, s. 3). Aehrenthal dış politikaya dair bu beyanatında ayrıca monarşiler arasındaki görüşmelerin ve bakanlar arasındaki konferansların güçler arasındaki ilişkilerin daha samimi bir görüş alışverişi içerisine çekilmesine ve mevcut farklılıkların hafifletilmesine katkı sağladığını ve Rus-Japon Anlaşması ile Büyük Britanya, Fransa ve İspanya arasında, Akdeniz'in batı havzası ve Kuzey Afrika konusunda meydana gelen yakınlaşma politikasının Anglo-Alman ilişkilerine de uzandığını belirtmekten mutluluk duyduğunu ifade etmiştir. Ayrıca İtalya ile daha dostane ilişkiler kurma çabalarının olumlu sonuçlar verdiğini, daha önce Avusturya-Macaristan'a karşı düşman partilerce gelişen antagonist duyguların tamamen ortadan kaybolmamakla birlikte onların da azaldığını belirten Aehrenthal, özellikle de Balkanlar'daki reform çalışmaları ile bağlantılı olarak Avusturya-Rusya dostluğundan elde edilen faydadan bahsetmiş ve daha sonra çalışmaların Hristiyanları Türklere karşı koruyan ilk amacına neredeyse ulaşıldığını gösteren bir açıklama yaparak ("Austro-Hungarian policy in the Balkans", 1908, s. 8; "Delegation des ungarischen Reichstages", 1908, s. 4) Makedonya'daki devrimci hareket ve Türk askerlerinin kanlı baskısı üzerine Türkiye'nin iç işlerine acımasızca katılma fikrinden çok uzak olmalarına rağmen Avusturya-Macaristan ve Rusya'nın -sultanın egemenliği ve otoritesine dayanmakla birlikte- Hristiyanların korunması ve burada kontrolün kurulması gerektiğine yönelik düşüncelerini dile getirmiştir ("Delegation des ungarischen Reichstages", 1908, s. 3).

hinterlandı olarak adlandırılan Küçük Asya ve Mezopotamya'ya doğru açılma niyetinden bahsetmekteydi. Bu amaçla Dersaadet'teki Avusturya-Macaristan Büyükelçisi Pallavicini[32] Uvaç'taki Bosna terminali ve Mitroviçe'deki Türk terminali arasındaki demir yolu güzergâhını incelemek üzere sultandan izin almak için görevlendirilmişti ("Austro-Hungarian policy in the Balkans", 1908, s. 8).[33] Aehrenthal'in ifadesine göre Avusturya şimendiferlerinin Rumeli şimendiferleri ile birleştirilmesi yalnızca Bosna hattını komşu hatlarla temasa geçirmekle kalmayacak, aynı zamanda kendilerine yeni demir yolları yapımı için fırsat da verecekti. Bosna demir yolu ağı Osmanlı hattına bağlandığı zaman demir yolu seferleri Saraybosna üzerinden doğruca Ege Denizi'ne ve Akdeniz'e yönelecekti. Öte yandan Yunan ve Türk hatları arasında az zamanda bağlantı kurulacağı da umulmaktaydı. Böyle olunca Viyana, Budapeşte, Saraybosna, Atina ve Pire arasında doğrudan bağlantı kurulacak ve Orta Avrupa, Mısır ve Hindistan arasında en kısa yol oluşturulacaktı. Sultanın katkısının sağlanmasıyla Türk hattının kuzeyde Bosna, güneyde Yunan hattıyla bağlantısının gerçekleştirilmesi ile Makedonya vilayetlerinde yeni bir ekonomik çağ açılacak ve bu da buralarda yaşayan halkın barışçı işlere olan ilgisini artıracaktı (Imbert, 1981, s. 51).

Avusturyalılar Saraybosna'dan Senice'ye kadar olan şimendifer kısmını inşa etmiş olduklarından Senice'den Mitroviçe'ye kadar olan kısmı da inşa edecek olurlar ise Viyana ile Selanik arasında en kısa ulaşım hattı tesis edilmiş olacaktı. Bu nedenle

[32] János Marquis de Pallavicini (1848-1941), Avusturya-Macaristan diplomatı. İtalyan-Macar aristokrat bir ailenin çocuğu olarak 18 Mart 1848 tarihinde Padua'da dünyaya gelmiştir. Viyana Üniversitesi'nde hukuk okuduktan sonra diplomatik hizmete 1874 yılında girmiş; Berlin, Paris ve Londra'da bulunmuştur. 1906-1918 yılları arasında yetenekleri ve geniş bağlantıları ile saygı duyulan biri hâline geldiği İstanbul'da Avusturya-Macaristan büyükelçisi olarak görev yapmıştır. 1908 Ekim'inde Bosna ve Hersek'in ilhakına karşı olan Pallavicini bunu büyük bir hata olarak görmekteydi. 1911 yılında Aehrenthal'in hastalığı süresince, halefi Berchtold'e rağmen, dışişleri bakanlığı görevinde bulunmuştur. Macar asker ve siyasetçi Miklós Horthy de Nagybánya'ya (1868-1957) göre eğer 1914 yılında Pallavicini dışişleri bakanı olsaydı yaz krizi bir savaşla sonlanmayacaktı. Zira Pallavicini Avusturya-Macaristan'ın Balkanlar'daki bir askerî müdahalesinin Rusya ile savaşla sonuçlanacağını bilmekte, bu nedenle İkili Monarşi'yi Balkanlar'daki iddialarından vazgeçmeye çağırmaktaydı. Haziran 1914'te Arşidük Franz Ferdinand'ın Saraybosna'da suikaste uğramasıyla başlayan Birinci Dünya Savaşı'nda ise daha savaşçı bir yaklaşım benimsemiş ve bütün gücüyle Türkiye'yi merkezî güçler safında savaşa çekmeye çalışmıştır. 1917 yılında yeni Avusturya Macaristan İmparatoru Karl kendisine dışişleri bakanlığı önermişse de bunu reddetmiş, müttefik kuvvetlerin İstanbul'a ilerlemeleri üzerine Ekim 1918'de elçilik dokümanlarını yakmıştır. Savaştan sonra diplomatlık görevinden istifa etmiş; ancak 1927 yılından 1941 yılında Macaristan'da hayatını kaybedene kadar Macar parlamentosu üyeliğinde bulunmuştur (András, 2005, s. 893).

[33] 1908'li yıllarda mevcut demir yolu hatlarının şekli Osmanlı Devleti, Avusturya, Sırbistan ve Bulgaristan Prensliği tarafından 29 Mayıs 1883 tarihinde akdedilen ve Berlin Antlaşması'na dayanan bir madde ile belirlenmiştir (Yılmazata, 2013, s. 99).

hattın önem derecesi çok yüksekti. İnşa edilecek olan Mitroviçe-Senice hattı takriben 170 kilometre uzunluğunda olup Mitroviçe-Yeni Pazar-Plevale-Senice istikametini takip edecekti. Avusturyalıların Bosna-Hersek dâhilinde inşa etmiş oldukları şimendiferlerin tamamı dar hatlı ise de bu hatların alt kısımları geniş hat için yapılmış olduğundan bunları geniş hat yapmak için sadece raylar arasındaki mesafeyi açmak yeterliydi (A.MTZ. (04), 165/24, 8 Mart 1323[34]/21 Mart 1908, s. 2). Avusturya sefiri inşası düşünülen iltisak hattı (Bosna ve Hersek ile Taşlıca hattı üzerinde Uvaç noktasından Mitroviçe'ye kadar olan güzergâh) hakkında bazı ilk tetkikler ve fennî keşifler yapabilmek için müsaade istemekteydi. İltisaka ilişkin şartların ve teminat akçesi gibi hususların ise proje kesinlik kazandığında ve buna dair bir mukavelename tanzim edileceği sırada konuşulacağı belirtilmişti (İ.TNF, 18/5, s. 2). Avusturya hükûmetinin Taşlıca hududuna kadar inşa ettirdiği demir yollarının Osmanlı şimendiferleriyle birleştirilmesine yönelik yapılan bu teklifin ardından hariciye nezaretinin tezkeresi ile bu husus Meclis-i Mahsus-ı Vükela'ya taşınmış ve burada cereyan eden müzakere neticesini içeren mazbatadan anlaşıldığına göre Avusturya-Macaristanlı yetkililerin bu güzergâh hakkında yerinde gezip dolaşarak tetkikler yapmalarına izin verilmiş ve istenmeyen bir duruma meydan verilmemesi için onların refakatinde Osmanlı fennî memurları da bulundurulması suretiyle tetkiklerin birlikte yapılmasının uygun olacağı kararlaştırılmıştır (İ.TNF, 18/5, s. 3, 5).[35] Mitroviçe'ye kadar uzanan Rumeli şimendiferlerinin oradan Taşlıca'ya kadar uzatılmasıyla Avusturya demiryollarına birleştirilmesi için tahminen 140 kilometre kadar bir hat inşası gerekeceği ve bu hattın ticaret noktasından yarar sağlayacağı çok açık olsa da Osmanlı memleketleri dâhilinde inşa edilecek demir yolunun keşif ve inşaatı Osmanlı hükûmetine ait olacağından mali[36] durum müsait olduğu zaman inşaata başlamak üzere bahar mevsimi geldiğinde öncelikle güzergâh tayini için askerî daire ve ticaret ve nafia nezaretince kurmay subaylardan ve fennî memurlardan ikişer kişi tayini ve Şark Şimendiferleri Kumpanyası tarafından iki mühendis refakatiyle keşfiyata

[34] 1323 olarak yazıldığı görülen tarihin 1324 olduğu düşünülmektedir.
[35] Almanya'nın da desteği ile Avusturya Büyükelçisi Pallavicini'nin özellikle Sadrazam Avlonyalı Mehmed Ferid Paşa'yı, Ferid Paşa'nın da Meclis-i Vükela'nın diğer üyelerini bu hattın yapılması imtiyazının verilmesi için ikna ettiği ifade edilmektedir (May, 1938, s. 510; Sarı, 2017, s. 648).
[36] Söz konusu hattın maliyetinin 2.000.000 pound civarında olacağı ve beş yıllık bir sürede tamamlanacağı öne sürülen görüşler arasında yer almaktadır (Sarı, 2017, s. 649).

müsaade edilmesi uygun görülmüştür (BEO, 3241/243058, 21 Kânûn-ı Sâni 1323/3 Şubat 1908, s. 3; İ.TNF, 18/5, 16 Kânûn-ı Sâni 1323/29 Ocak 1908, s. 4).[37]

Bu gibi gelişmeler olurken bir yandan da Avusturya'nın Taşlıca'ya kadar yaptırdığı demir yollarını Rumeli şimendiferi ile birleştirmesinin Osmanlı Devleti'ne askerî bakımdan etkileri de hesap edilmekteydi. Askerî komisyon mazbatasından anlaşıldığına göre Avusturya şimendifer hattının Rumeli şimendifer hattına birleştirilmesi hâlinde Avusturya memleketleri doğrudan doğruya Selanik'e bağlanmış olacaktı. Öte yandan durum askerî açıdan da değerlendirilmiş ve Avusturya'ya askerî bir harekât yapılması gerektiğinde Sırbistan ve Karadağ hükûmetleri Osmanlı Devleti ile müttefik olmadıkça ya da tarafsız kalacakları kati surette belli olmadıkça Osmanlı ordusunun Ragozna dağlarının daha ilerisinde bir noktada toplanması daimî tehlike olacağından Ragozna hattı üzerinde toplanması ve daha sonra duruma göre daha ileriye doğru hareket etmesi gerekli ve zorunlu olduğu gibi, sınırlar üzerinde toplanacak kuvvetlerin memleket içinden sınırlara kadar şimendiferlerle nakledilmeyip hududun vaziyetine ve düşmanın kuvvet ve toplanmasına göre hududun bir hayli gerisinde şimendiferlerden indirilerek ondan sonra gerekli noktalara topluca ve kuvvetlice ilerletilmesi uygun görüldüğünden Selanik-Mitroviçe hattının gerektiğinde Avusturyalılara karşı vuku bulacak askerî toplanma için kâfi görülmekle beraber söz konusu hatların birleştirilmesi hâlinde muhtelif sakıncalarının önünü almak için öncelikle Ragoza silsilesinin mükemmel haritasının alınması ile icap ettiğinde hemen hafif istihkâmlar inşa etmek üzere şimdiden harita üzerinde istihkâm mahallerinin belirlenmesi, ikinci olarak Kaçanik Boğazı'nın daha önce bildirilmiş olan plana uygun olarak tahkimi, üçüncü olarak Akova ve Tergovişte üzerinden İpek havzasına giden yola mukabil bir yan mevzi olmak üzere İpek, Yakova, Prizren ve civarındaki Arnavut ahalisinin kendilerinden cidden istifade edilebilecek bir surette askerliğe alıştırılmaları ve icap ettiğinde harbe gönderilmek üzere bunlardan oluşturulmuş bir askerî kuvvet için gerekenlerin yapılması, ayrıca hatların birleştirilmesi işinin politik ve diğer yönlerinin de dikkatle değerlendirilmesinin hükûmete bildirilmesi kararlaştırılmıştır (Y.PRK.KOM, 16/12, 8 Kânûn-ı Sâni 1323/21 Ocak 1908, s. 2).

[37] Avusturya söz konusu demir yolu projesinin kabulüne karşılık olarak Avrupalıların reform baskısında ve Balkan yarımadasını etkileyen bütün sorunlarda destek olma sözü vermiştir (Özkan, 2002, s. 79).

Aehrenthal'in beyanatının yansımaları dönemin yerli ve yabancı gazetelerinde de geniş ölçüde yer bulmuştur (Yılmazata, 2013, s. 101). Tan gazetesinde çıkan "Balkan meselesi ve Avusturya ve Macaristan ile Rusya" başlıklı yazıya göre meselenin aslı şöyleydi: Aehrenthal 27 Ocak 1908 tarihindeki beyanatında "Avusturya Devleti'nin Dersaâdet Sefiri Mösyö Pallavicini Mitroviçe ve Vardista arasında bir demir yolu inşasına ait bazı tetkikat icrası hususunda müsaade-i seniyye istihsaline memur edilmiştir" demişti. Pallavicini 31 Ocak 1908'de bu görevini yerine getirmiş ve Şubatın üçüncü günü de Mitroviçe ile Bosna hududunu bağlayacak bir birleşme hattı için ilk tetkiklerin yapılması hakkında nafia nezaretine bir irade tebliğ edilmişti. Şu hâlde Avusturya ve Macaristan'a değil bir imtiyaz tetkik işlerine başlanmasına bile müsaade verilmemişti (Y.PRK.TKM, 51/20, 9 Şubat 1908, s. 1; May, 1938, s. 510; Sarı, 2017, s. 648).

Mesele hukuk bakımından ele alındığında Berlin Antlaşması'nın 25. maddesinde[38] Mitroviçe'nin ilerisine kadar güneydoğu istikametinde olarak Sırbistan ve Karadağ arasındaki Sancak'ta askerî kuvvet bulundurmak, ticari ve askerî yollar inşa etmek hakkı Avusturya ve Macaristan'a verilmiş ve söz konusu yolların inşasına ait müzakereler Avusturya ile Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştı. Bu nedenle Aehrenthal'in teşebbüsü itiraz edilebilir değil ise de Avusturya ve Rusya anlaşmasını ihlal etmekte olduğu iddia edilebilirdi. 29 Nisan 1897 tarihinde İmparator Franz Joseph'in Petersburg'da bulunduğu sırada Rusya ve Avusturya devletleri tarafından Balkan hükûmetlerine tebliğ edilen notada iki devletin "sulh-i umûmiyi, esâs-ı intizâmı, ahval-i hazırayı (statüko) muhafazaya karar verdiği" beyan edilmişti. Osmanlı memleketlerinde bir demir yolu imtiyazı alınırsa statüko Avusturya lehine bozulmuş olacaktı. Avusturya ve Rusya'nın ittifak edemediği mesele de buydu. Öte yandan Mitroviçe ile Bosna hududu arasında Avusturya tarafından bir demir yolu inşa edilmesi sadece Yeni Pazar'da değil bütün Kosova vilayeti dâhilinde Avusturya nüfuzunun genişlemesine sebep olacak ve Selanik şehri kısa süre içinde Avusturya elinde bir ticaret ya da bir harp limanı şehri hâlini alacaktı.

[38] Bosna ve Hersek eyâletleri Avusturya Devleti tarafından asker ikame ve idâre olunacaktır. Avusturya Devleti Sırbistan ile Karadağ arasında cenûb-i şarkî istikametince (Mitroviçe)nin öte tarafına kadar mümtedd olan (Yeni Pazar) Sancağı'nın idâresini deruhte etmek ârzûsunda bulunmadığından orada idâre-i Osmâniyye bâkî kalacaktır. Maʿamâfîh usûl-i cedîde-i politika ile turuk-ı muhâberâtın serbestî ve emniyyetini temîn için Avusturya Devleti (Yeni Pazar)ın her tarafında asker bulundurmak ve askerî ve ticâret yolları yapmak salâhiyyetini muhâfaza eder. Avusturya Devleti ile hükûmet-i seniyye işin tefferruâtını ileride bilittifâk kararlaştıracaklardır (Erim, 1953, s. 413-414).

Aslında şimendiferin askerî ve siyasi önemi (Y.PRK.TKM, 51/20, 9 Şubat 1908, s. 2; Y.E.E, 83/10, 24 Nisan 1324/7 Mayıs 1908) iktisadi yararlarından üstündü. Nitekim Viyana ile Selanik arasında zaten bir demir yolu vardı ve Sırbistan'dan geçmekteydi. Bu hat ticaret için yeterliydi. Fakat iki hat vasıtasıyla Bosna ve Hersek'te bulunan askerî kuvvetlerden bir kısmının birkaç saat ve Avusturya'nın içlerinde bulunan askerin bir iki gün içinde Kosova hududuna sevki mümkün olabilecek ve Selanik kısa sürede Avusturya ve Macaristan için bir müstahkem mevki hâlini alacaktı. Diğer taraftan Avusturya'nın nüfuzu Arnavutluk'u tamamen kuşatmış olacağından Avusturya gemileri de Adriyatik Denizi'nden tam emniyetle çıkabilecekti. Bu düşüncelerin askerî açıdan sahip olduğu tehditkâr vaziyet dengeyi ister istemez ihlâl etmiş ve Şark üzerindeki Slav nüfuzuna şiddetli bir darbe anlamına gelmişti. Avusturyalıların ve Almanların sokulmasına yol açacak bu hat Sırplarla meskûn iki kıta araziyi, yani Sırbistan ile Karadağ'ı bir diğerinden ayırmaya sebep olacaktı. Bir de Avusturya Devleti bu hat münasebetiyle umumi ticareti Belgrad ve Niş'ten alarak Saraybosna'ya nakledeceğinden Sırbistan'a karşı bir kuvvet daha kazanmış olacaktı (Y.PRK.TKM, 51/20, 9 Şubat 1908, s. 3; Y.E.E, 83/10, 24 Nisan 1324/7 Mayıs 1908). Fransa açısından ise Avusturya ve Macaristan'ın bu teşebbüsüne hiçbir neden mevcut değildi. Zira Selanik şehri Dersaadet'e bir Fransız demir yolu ile bağlıydı ve Makedonya şimendiferlerinin çoğalmasından, Selanik ile Orta Avrupa'nın bağlanmasından ilk zarar görecek olan da bu hattı. Seyr-i sefain kumpanyaları dahi bundan zarar görecekti, çünkü Selanik şehri az vakitte -Trieste'ye eş olmak üzere- Avusturya ve Almanya'nın bir ticaretgâhı hâlini alacaktı. Bu işten memnun olacak yalnız Osmanlı hükûmetiydi. Zira bu suretle hükûmetlerin, kendisini rahatsız eden ittifaklardan kurtarılmasına vesile olacak bir şey bulmuş oluyordu ki bundan nasıl istifade ettiği çok geçmeden görülecekti (Y.PRK.TKM, 51/20, 9 Şubat 1908, s. 4).

Osmanlı Devleti'nin Viyana sefareti tarafından da bu hususstaki gelişmeler takip edilmekte ve hariciye nezaretine gönderilen bir tahriratla Avusturya Hariciye Nazırı Aehrenthal'in Avusturya Delegasyon Meclisi'ndeki konuşmasının yer aldığı Correspondance Politique gazetesindeki haber hakkında bilgi verilmekteydi. Aehrenthal bu konuşmasında şimendifer hatlarının birleştirilmesinin devletler arasında ve bilhassa Rusya'da dilden dile dolaşan bir heyecana sebep olduğunu, oysa politika işleri ile iktisadi meselelerin başka başka şeyler olduklarını, iş dikkatle tetkik edilip düşünüldüğü takdirde bu heyecanın sona ereceğini ümit ettiğini, Bosna ve Osmanlı

şimendiferlerinin birleştirilmesinin Avusturya ve Rusya ittifakı ile Mürzsteg programı haricinde bir şey olduğunu ve Rusya ile aralarındaki ittifakın mevcut siyasi durumun muhafazası hususuna ait olduğu hâlde şimendifer hatlarının birleştirilmesinin ticaret ve ithalatın genişletilmesine ait bir mesele olduğunu vurgulamıştı (HR.SYS, 168/72, 14 Şubat 1908, s. 2; Y.A.HUS, 518/63, 14 Şubat 1908, s. 3). Aehrenthal'e göre Bosna şimendifer hatlarının tamamlanması üzerine bunların Osmanlı hatlarıyla birleştirilmesi tabii bir şeydi. Avusturya-Macaristan yeni yollar araştırmanın ve bu hususta mesai harcamanın kendi vazifesi gereği olduğunu ve bu suretle hareket etmesinin de "hodbinlik" olarak görülemeyeceğini, hatların birleştirilmesi işinin yalnız Avusturya ile Osmanlı Devleti'ne ait bir mesele olduğundan Avusturya'nın bu hususta diğer hükûmetlerle müzakereye girişmediğini, bu meselenin vilâyât-ı selâse ıslahatı meselesine zarar vermesini istemediğini, ıslahat süresince devletlerin her türlü iktisadi teşebbüslerden korunmalarını talep ve iddiaya kalkışmanın aşırıya kaçan bir hareket olduğunu, adli ıslahat meselesi hakkında Dersaadet'te düvel-i muazzama sefirleri arasında edilen müzakerelerin henüz sonlanmadığından bu hususa dair şimdilik bir şey diyemeyeceğini, ama bu meselede Avusturya'nın Rusya ile tamamen müttefik olarak hareket ettiğini ifade etmiştir (Y.A.HUS, 518/63, 14 Şubat 1908, s. 3). Hariciye nezaretine Peşte başşehbenderliği vekâletinden gönderilen telgrafta da Balkan şimendiferi hakkında sorulan bir soruya cevaben başvekilin Avusturya ve Macaristan'ın Balkan Yarımadası'nda bir istila emeli ve maksadı taşımadığını, söz konusu şimendifer projesinin de "iktisadkârane ve medeniyetperverane" bir maksada dayandığından buna muhalefete mahal olmadığını beyan ettiği bildirilmiştir (Y.A.HUS, 520/36, 8 Nisan 1908, s. 3).

Padişah'a sunulmak üzere Osmanlı dâhiliye nazırı da düşüncelerini kaleme almış ve inşa edilmek istenen Yeni Pazar şimendifer hattının nasıl mühim bir siyasi mesele hâlini aldığını ortaya koymaya çalışmıştır. Dâhiliye nazırı Avusturyalıların inşa ettirmek istedikleri Yeni Pazar şimendifer hattı ile ilgili Berlin Kongresi kararlarından olup, 30 seneye yakın bir zamandan beri dile getirilmemiş bu hususun Meclis-i Mahsûs'tan gayet sathi müzakere ile alelacele Bâbıâlice hemen çıkarılmış olduğunu geçende Padişah'a hususi bir ariza ile sunduğunu ifade etmiş, söz konusu şimendiferin şimdiden yapılması için kesin bir karar verilmediği hâlde Rusların yapılmış hükmünü verdiklerinden olayın bir siyasi mesele şeklini aldığını belirtmiştir.

Üç önemli Osmanlı sadazamı olan Reşid (1800-1858)[39], Âlî (1814-1871)[40] ve Fuad[41] (1815-1869) paşaların idarelerini idrak ettiğini dile getiren dâhiliye nazırı, yabancı devletler arasında rekabeti davet edecek bir durum ortaya çıktığında bu paşaların hangi devlet tarafından politikaya ait teklif vuku bulsa bunu maharetle geçiştirmeye gayret ettiklerinden, söz konusu devletin sefirinin söz anlamayacağı anlaşıldığında ise rakip devletin elçisine gizli bir şekilde duyurmak suretiyle bir yolunu bularak işi durdurmaya çalıştıklarından bahsetmiştir. Vilâyât-ı selâse meselesinde ortak tavır takındıkları görünen Rusya ve Avusturya devletlerinin arasında bugün fikir ayrılığı perdesi çekildiğine, bu iki devlet itilaf üzere hareket ederlerken Osmanlı Devleti'nin hukukunu korumak bakımından fayda bulamadığına, aralarında yeniden bir ihtilafın ortaya çıkmasının belki Osmanlı Devleti için menfaat sağlayan bir durum meydana getirebileceğine dikkat çekmiş; fakat politikada kazanmanın yine maharet ve özellikle sadakate bağlı olduğunu sözlerine eklemiştir. Rumeli şimendiferlerinde de vaktiyle Avusturya'nın eli olmasından kaynaklı sarfiyat ve idare yüzünden Osmanlı Devleti'nin zarara uğradığına değinen dâhiliye nazırı şimdi de Yeni Pazar hattının Avusturya'nın politikasından dolayı Ruslara infial sebebi olmasıyla mühim bir mesele şeklini aldığını ve Rusların çok geçmeden zorluklar çıkaracaklarını düşündüğünü, bu yazıyı da sadece malumat vermek amacıyla yazmaya cesaret ettiğini ifade etmiştir (Y.PRK.DH, 14/43, 11 Şubat 1323/24 Şubat 1908, s. 1).

4.1.1.2. Uvaç-Mitroviçe Demir Yolu Projesine Tepkiler

4.1.1.2.1. İngiltere'nin Tepkisi ve Bunun Osmanlı Devleti'ne Yansımaları

Meselenin İngiltere'deki yansımaları Londra sefareti maslahatgüzarlığından gönderilen telgrafta görülmektedir. Söz konusu telgrafta İngiltere'de o tarihte çıkan gazetelerin hepsinin Avusturya'nın Yeni Pazar şimendifer hattının inşası düşüncesinden dolayı şiddetli makaleler yazdıkları, Times gazetesinde Avusturya'nın bu hareketiyle Avrupa devletleri arasındaki birliği imha etmiş olmasına pek ziyade teessüf edildiği, "münasebetsiz ve hasmane" birtakım kelimeler kullanıldıktan sonra devletlerin vekili sıfatıyla İngiltere'nin Osmanlı hükûmetine karşı güç ve şiddet

[39] Daha geniş bilgi için bkz. Beydilli, K. (2006). Mustafa Reşid Paşa. *Türkiye diyanet vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde (31, 348-350). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
[40] Daha geniş bilgi için bkz. Beydilli, K. (1989). Âlî Paşa, Mehmed Emin. *Türkiye diyanet vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde (2, 425-426). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
[41] Daha geniş bilgi için bkz. Köprülü, O. F. (1996). Fuad Paşa, Keçecizâde. *Türkiye diyanet vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde (13, 202-205). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

kullanmasından söz edildiğinden bahsettikleri bildirilmekteydi. Keza Daily Telgraf gazetesinin de neşrettiği bir bentte "ittihad-ı düveliyenin imha olunduğunu" beyan ettiği bazı satırlara yer vermekle beraber genel olarak bu hususta kötü bir lisan kullandığı ifade edilmişti.

Morning Post gazetesinde yer alan bir makalede de Avusturya'nın Selanik hakkındaki emel ve niyetlerinden pek "sitayişkârane" bir surette bahsedildiği ve bu gazeteye yazılan muzır bir mektupta Selanik ile Rumeli'nin Avusturya tarafından zaptının Şark meselesi için en uygun çare olacağına dair on sene önce Mösyö Miller tarafından neşredilmiş olan bir eserin zikredildiği bildirilmişti (Y.A.HUS, 518/53, 18 Şubat 1908, s. 3). Mösyö Miller gözlemlerine ve deneyimlerine yer verdiği söz konusu eserini 1898 yılında "Travels and Politics the Near East" adıyla yayımlamıştı. Bu eserinde Avusturya Macaristan'ın Bosna-Hersek'te olduğu gibi Selanik'e doğru ilerlemesi gerektiğini ve Balkan sorununda Makedonya'yı işgal etmesinin bu meselenin en iyi çözüm yolu olduğunu vurgulamaktaydı. Böylece Selanik Yakın Doğu'nun en büyük limanı olacak ve Hindistan'a giden en hızlı rota Vardar Vadisi'nden geçecekti. Sorunların en çetin kısmı da Bismarck'ın eski reçetesiyle, Avusturya'yı gerçek Österreich'e, yani Doğu İmparatorluğu'na dönüştürmekle çözülecekti ("The Balkan question", 1908, s. 7).

Morning Post gazetesinin Viyana'dan bildirdiği haberinde ise Allgemeine Zeitung gazetesinin yarı resmî olarak Yeni Pazar hattının askerî değerini reddettiğini ve hattın hiçbir zaman Makedonya'ya bir ordu göndermeye hizmet etmeyeceğini açıkladığı belirtilmekteydi. Zira Makedonya'ya giden Avusturya askerî yolu Morava Vadisi'nden geçiyordu. Bu hat belki erzak ya da cepheye küçük birlikler göndermek için yararlı olabilirdi; ama asla tek başına öncü hat olarak görülmüyordu.

Öte yandan aynı gazetede yer alan bir başka haberde Sırbistan ile Avusturya arasındaki Ticaret Anlaşması'nın sonuçlandırılması konusunda Baron Aehrenthal'i tebrik eden Sırp Başbakanı M. Pashich'in Neue Freie Presse'de Baron Aehrenthal'in Yeni Pazar demir yolunun ekonomik kalkınmayı desteklemeyi amaçladığı şeklindeki açıklamalarını öğrenmekten duyduğu memnuniyeti dile getirdiği ve Baron Aehrenthal'in de Konstantinopol'de M. Pashich'in her zaman büyük ilgi gösterdiği ve Sırbistan'ın gelişimi için son derece önemli gördüğü Tuna-Adriyatik demir yolu için Sırp başvurusuna destek vereceği inancını ifade ettiği belirtilmekteydi ("The Balkan

question", 1908, s. 7). 18 Şubat 1909 tarihli İngiliz gazetelerinde yer alan bir diğer haberden anlaşıldığına göre Avusturya-Macaristan hükûmeti Sancak Yeni Pazar hattı için olan planını Sırp hükûmetine bildirdiğinde Tuna ve Adriyatik demir yolu için Sırp hükûmetine destek vermeye hazır olduğunu açıklamıştı. Sırp hükûmeti Rumen sınırındaki Aşağı Tuna Nehri boyunca, Timok vadisinden ve Niş'ten geçerek Türkiye'de Merdan'a girerek, Priştine ve Prizren'den geçerek Adriyatik'e ulaşmayı amaçlıyordu. Bu resmî iletişimin ardından o sabah Belgrad basınında Avusturya-Macaristan gibi Balkan halkları ile ilgilenen tüm güçlerin Tuna-Adriyatik demir yolu hattı meselesini destekleyeceklerini umdukları belirtilmekte, Sırpların Tuna'dan Adriyatik'e uzanan bir hat meydana getirme teşebbüslerinin eskiden beri bilindiği ve amaçlarının Adriyatik ile doğrudan bağlantı kurmak olduğu ifade edilmekteydi. Ayrıca geçmişte Sırpların bu teşebbüsünün Türkiye tarafından reddedildiğinden, ancak şimdi Avusturya-Macaristan'a Bosna şimendiferlerinin Mitroviçe ve Selanik ile birleştirilmesine izin verildiği gibi kendilerine de -üstelik yalnızca ekonomik karakterli- Tuna-Adriyatik hattı için izin verileceğini umduklarından bahsedilmekteydi.

Nitekim Avusturya-Macaristan tarafından yapılması önerilen hat oldukça elverişsiz ve dağlık bir alandan geçiyordu ve Sırbistan üzerinden geçen mevcut hattan da daha uzundu. Viyana'dan Bosna ve Yeni Pazar üzerinden Selanik'e uzanan hat 1.503 kilometre uzunluğunda ve bu hattan hareket edildiğinde İstanbul'a olan uzaklık da 2.323 kilometre olacaktı. Öte yandan Viyana'dan Sırbistan üzerinden gidildiğinde Selanik 1.322 kilometre ve İstanbul'a olan uzaklık da 1.637 kilometreydi. Avrupa'nın Berlin Antlaşması'nın 38. maddesini ve ardından Avusturya ile Sırbistan arasında 1884 yılında imzalanan konvansiyonu dikkate alması gerekiyordu. Buna göre Sırbistan Şark demir yolu hattını yapmakla yükümlüydü. Ayrıca bu hat Sırplar açısından ekonomik ve ticari amaçlı olacaktı ve Sırbistan'ın ekonomik ve politik bağımsızlığı için bu hattın yapılması gerekliydi. Keza Balkanlar'ın ekonomik ve siyasi çıkarları için de bu hat yapılmalıydı ("The Balkan question", 1908, s. 7; "Balkan question", 1908, s. 11).

Bir başka İngiliz gazetesi South Wales Daily News ise Yakın Doğu'da bir kez daha ciddi bir sorun olduğundan bahsetmiş, bu sorunun Avusturya-Macaristan ile Rusya arasındaki rakip demir yolu tasarılarından kaynaklandığını belirtmişti. 27 Ocak 1908 tarihinde Avusturya Dışişleri Bakanı Baron Aehrenthal tarafından ana hatlarıyla

açıklanan Avusturya demir yolu projesi Saraybosna'dan Mitroviçe'ye uzanan bir hatta karşılık geliyordu. Bu hat Avusturya-Macaristan ticaretini Saraybosna üzerinden Ege ve Akdeniz'e doğru etkinleştirecekti. Fakat bu durum Rusya'yı oldukça rahatsız etmişti. Rusya da Yeni Pazar hattı hamlesine karşılık olarak Tuna-Adriyatik hattını öne sürecekti. Rusya'nın bu hat projesinin Sancak projesini bastırmak için olduğuna inanılıyordu. Sırbistan bununla denize daha kısa bir güzergâhtan ulaşabilecek, Sancak yolu kapanacak ve Rusya'ya bağlı bir ticaret güzergâhı olacaktı. Gazeteye göre gerçek şuydu ki 1897'deki Avusturya-Rusya Antlaşması kötü bir şekilde sarsılmıştı ("Another war scare", 1908, s. 4).

Londra'da 18 Şubat 1908 tarihiyle yayımlanan gazeteler Avusturya'nın Yeni Pazar şimendifer hattı inşası hakkındaki düşüncelerinden bu şekilde bahsetmekteydiler. Hâl böyle iken Londra'da çıkan gazetelerin söz konusu tarihli nüshalarının Osmanlı memleketlerine girişleri de yasaklanmıştı (Y.A.HUS, 518/53, 6 Şubat 1323/19 Şubat 1908, s. 1). Londra sefareti maslahatgüzarından gönderilen bir başka telgrafta London News adlı resimli gazetenin Balkan şimendiferleri düşüncesi dolayısıyla Avusturya, Almanya ve Rusya İmparatoru'nun resimleri ile beraber Osmanlı Padişahı'nın resmini neşrettiği bildirilmiştir (Y.A.HUS, 518/64, 21 Şubat 1908, s. 3). Söz konusu gazetenin de Osmanlı Devleti'ne girişi yasaklanmıştır (Y.A.HUS, 518/64, 9 Şubat 1323/22 Şubat 1908, s. 2).

4.1.1.2.2. Sırbistan'ın Tepkisi ve Bunun Osmanlı Devleti'ne Yansımaları

Güney Balkanlara inen tüm demir yolu hatları Sırbistan üzerinden döşendiğinden Selanik, Sofya, İstanbul gibi ticaret merkezlerine giden bütün mamul mallar Sırbistan'a gümrük geliri sağlamaktaydı. Aehrenthal'in söz konusu projesi gerçekleştiği takdirde Sırp demir yolu tekeline son verilmiş olacak ve gümrük gelirleri azalacaktı (Yılmazata, 2013, s. 102).

Nitekim Belgrad sefaretinden gönderilen bir tahrirat durumun Sırp tarafındaki yansımalarını ortaya koymaktadır. Uvaç-Mitroviçe şimendifer hattı hakkında Dersaadet Avusturya sefiri tarafından vuku bulan rica üzerine Belgrad Avusturya sefiri Sırp başvekilinin yanına giderek söz konusu hattın yalnızca iktisadi amaçlı olduğundan ve vilâyât-ı şahane ıslahatında göstereceği yararlardan bahsetmiş, Sırbistan hükûmetinin ne iktisadi ne de siyasi menfaatlerine dokunur bir yeri olmayan bu meselede telaş gösterilmemesi lüzumunu beyan etmiş, Sırbistan hükûmetinin

öteden beri düşündüğü Adriyatik şimendiferleri inşasının Avusturya-Macaristan tarafından bilindiği ve söz konusu hattın Sırbistan tarafından Bâbıâli'den talep edilmesi hâlinde Avusturya hükûmetinin bu konuda destek ve yardımdan çekinmeyeceği hususunu belirtmiştir. Buna karşılık Sırp başvekil tarafından Avusturya'nın Belgrad sefirine oldukça soğuk olmakla beraber teşekkürle karışık belirsiz bir cevap verilmiştir. Durumu daha sonra Sırp kralına ve devlet yetkililerine tebliğ etmiş olan başvekil, akabinde Sırp kralının başkanlığında olarak bir bakanlar kurulu toplamış ve meselenin Avrupa'da göstereceği reaksiyona göre hareket edilerek Sırbistan hükûmetinin bu konuda kesin bir karar almaması ve hükûmete mensup gazetelerin bu hususta fikir belirtmekten kaçınmaları kararlaştırılmış, muhalif gazeteler ile mevcut hükûmet fırkasına mensup olmayan gazetelerin ise tarizat ve tenkidat yapmaları serbest bırakılmıştır. Bunun üzerine Politika, Stampa ve Bosna Sadası gibi gazeteler de Avusturya'ya, Osmanlı hükûmetine, Osmanlı Devleti'nin Viyana, Çetine ve Belgrad sefirlerine tarizatta bulunmuşlardır.

Belgrad sefaretinden gönderilen tahriratta ayrıca kış mevsimi münasebetiyle faaliyetleri kesilmiş olan Sırp çete reislerinin ve bu çetede yer alanlardan bir kısmının geri dönmüş oldukları, bu şimendifer meselesi üzerine yeniden Kosova vilayeti dâhilinde ve sınır boyunda bulunan fenalıkların Sırbistan'a çekildiği, yeni çeteler tertip ve Bulgar komitecileriyle birlikte hareket etme fikirlerinin de şu günlerde uyandığı belirtilmiştir. Uvaç-Mitroviçe şimendifer hattı için Dersaadet Avusturya sefiri tarafından vuku bulan müracaata onay verildiği şayiası üzerine Sırp komitelerinin bu vesile ile rivayet edilen harekâtı hakkında Sırbistan başvekilinin dikkatini çekmek amacıyla 22 Şubat 1908 tarihinde başvekil ile görüşme yaptığını bildiren Osmanlı Belgrad sefiri, bu görüşmede başvekilin çetecilerin hâlihazırda faaliyetlerine meydan verilmeyeceğini, Bulgar fesedesiyle bunların ilgileri olmadığını ve olamayacağını söylediğini belirtmiştir. Ayrıca kendisinin de Avusturya'ya verilmiş olan vaade karşı Sırbistan'ın Adriyatik şimendiferi meselesindeki taleplerinin kabul görülmemesi hâlinde vilâyât-ı şahaneye çete göndermek suretiyle asayişin ihlal edilmeyeceğini zan ve tahmin ettiğini ifade etmiştir. Osmanlı Belgrad sefirine göre Avusturya ve Sırp hükûmetleri arasında yapılması düşünülen ticaret anlaşması ve Sırp kralının gerçekleştirmeyi düşündüğü seyahati mütalaasıyla oldukça iyileşmiş olan Avusturya-Sırp münasebetini şimendifer meselesi biraz soğutmuş ise de Avusturya diplomasisinin kuvveti ve mahareti Sırplara infial gösterme fırsatı vermemiştir. Uvaç-

Mitroviçe şimendifer meselesini Sırpların kolayca sonlandırdıklarını herkese göstermek için de akdedilmiş olan ticaret anlaşması vesilesiyle Baron Aehrenthal'in Sırbistan başvekiline beyan ettiği tebriğe karşı başvekilin de aynı duyguları göstermiş olması şimendifer meselesinden sonra iki başvekil arasında dostluk ve anlaşmanın sağlandığı ve böylece Sırpların söz konusu şimendifer projesine itirazları olmadıklarını ihsas etmiştir (Y.A.HUS, 518/111, 10 Şubat 1323/23 Şubat 1908).

Sırpların inşa etmek istedikleri hatta gelince bu hat Tuna nehri üzerinde bulunan Radoivaç mevkiinden başlayarak Zayçar-Niş-Kurşunlu-Mitroviçe-Varoş-Prizren-İşkodra-Medua (Adriyatik sahilindedir) istikametindeydi. Bundan başka Radoivaç'tan Romanya dâhilinde bulunan Craiova'ya kadar dahi şimendier hattının inşa edilmesiyle Petersburg Adriyatik Denizi'ne bağlanmış olacaktı. Bu hattın inşasıyla Sırpların en ziyade kazanacakları bir şey varsa o da şimdiye kadar bir iskeleye sahip olmadıklarından Avusturya'ya ihracat için daima Avusturyalıların arzu ve tekliflerine tabi olmaya mecbur kalmaktan kurtulmalarıydı. Zira Avusturyalılara karşı biraz sert davranacak olurlarsa Avusturyalılar Sırp ihracatına muhalefet ettiklerinden Sırplar pek ziyade zarar görmektelerdi. Halbuki arzu ettikleri gibi Adriyatik Denizi'ne şimendifer yaptıracak olurlarsa Avusturyalılara boyun bükmeksizin bütün Avrupa'ya ihracat yapabileceklerdi. Bu nedenle söz konusu hat Sırplar için gayet mühim ve bu ehemmiyet derecesinde Avusturyalılara da zararlıydı (A.MTZ. (04), 165/24, 8 Mart 1324/21 Mart 1908, s. 2).

4.1.1.2.3. Rusya'nın Tepkisi ve Bunun Osmanlı Devleti'ne Yansımaları

Aehrenthal'in söz konusu demir yolu projesi Sırbistan gibi Rusya'yı da oldukça endişelendirmiştir (Yılmazata, 2013, s. 102). Nitekim Tan gazetesinde yer verilen bir haberde Petersburg'dan bildirildiğine göre Çar, Rusya Devleti'nin Viyana sefiri Urusov'a üç hafta izin vermişti ve sefir Petersburg'a gitmek üzere hazırlanmaktaydı. Bu durum şüphesiz, Avusturya'nın Balkanlar'a ait politikasından Rusya'nın hoşnut olmadığına delalet etmekteydi (Y.PRK.TKM, 51/20, 9 Şubat 1908, s. 1; May, 1938, s. 515). Hukuki yönden Avusturya-Macaristan gerçekleştirmek istediği demir yolu projesini Berlin Antlaşması'na dayandırsa da Balkanlar'daki konumunu tehdit altında gören Rusya Mürzsteg Protokolü'ne dikkat çekerek hiçbir devletin Bosna'daki statükoyu bozacak fiilî bir girişimde bulunma hakkına sahip olmadığını öne sürmekteydi (Yılmazata, 2013, s. 102).

İlk infialin atlatılmasının ardından ise Rusya tarafından karşı bir hamlede bulunulmuş ve sefirlerine nezdinde bulundukları hükûmetlere iletilmek üzere tebliğname gönderilmiştir. Hariciye nezaretine de 4 Mart 1908 tarihiyle Petersburg sefaretinden gelen bu tebliğnamede Avusturya hükûmetinin Bosna hududu ile Mitroviçe arasında bir şimendifer inşası hakkındaki düşüncelerini Rusya hükûmetine bildirdiği zaman bu meselede Avusturya hükûmetinin maksadının özellikle iktisattan ve Balkan Yarımadası'nda nakliye vasıtalarının ıslahından ibaret olduğunu belirttiğinden, keza Rusya hükûmetinin arzusunun da söz konusu bölgedeki ahalinin iktisadi bakımdan ilerlemesi olduğundan bu kez de Sırp hükûmetinin Tuna'dan Adriyatik Denizi'ne kadar bir şimendifer inşası için Bâbıâli nezdinde vuku bulacak teşebbüslerinde Rusya hükûmetinin yardımını rica etmesi üzerine Dersaadet Rusya sefirine bu hususta talimat verildiğinden ve düvel-i muazzamanın bu teşebbüslerde yardımlarını esirgemeyeceklerini ümit ettiğinden bahsedilmekteydi (Y.A.HUS, 519/46, 4 Mart 1908, s. 3; Y.PRK.EŞA, 52/17, 5 Mart 1908, s. 1).

Rusya'nın Sırbistan ve Karadağ'ı Adriyatik Denizi'yle bağlamak amacıyla önerdiği ve gerçekleşmesi güç olan bu teklif ise Avusturya tarafından başlangıçta kabul edilmekle birlikte daha sonra reddedilmiştir. Zaten Rusya'nın öne sürdüğü demir yolu projeleri de gerçekten uygulanmaktan ziyade Avusturya'yı dengeleme ya da ona karşı bir misilleme yapmak üzere öne sürülmüştü (Yılmazata, 2013, s. 105).

4.1.1.2.4. İtalya'nın Tepkisi ve Bunun Osmanlı Devleti'ne Yansımaları

Roma sefareti maslahatgüzarından gelen telgrafta hariciye nazırının Mebusan Meclisi'nde bir soruya cevaben Balkan işlerine dair uzun bir nutuk vermiş olduğu ifade edildikten sonra İngiltere hariç düvel-i muazzama arasında Balkan şimendiferleri hakkında itilaf olduğunu, İngiltere'nin de bu meselenin vilâyât-ı selâsede icrasına teşebbüs edilen ıslahat meselesinin önemini ikinci dereceye indirmesi ihtimalinden tarafsızlığını muhafaza ettiğini söylediği bildirilmiştir. İtalya hariciye nazırına göre şimendiferler terakkiyata yardımcı olacağından bunların inşası ıslahatın esas kısımlarından biri makamında addedildiği ve nazırın Avrupa ahenk-i düveliyesinin maddi öneminin olduğu herkesçe kabul edilmiş bütün hatlara müştereken yardım etmekte olduklarını ifade ettiği belirtilmiş, kimilerine göre devletler arasındaki bu ahengin tehlikeli bir buhran geçirmekte olduğu, ancak ıslahatın sektedar veya duçar olmadığı ve İtalya'nın buna riayette bulunduğu şeklinde bir dil kullandığı ifade

edilmiştir (Y.A.HUS, 519/35, 12 Mart 1908, s. 3). Nitekim İtalya da kendi siyasi ve iktisadi çıkarlarına göre Bar (Antivari) limanından Yeni Pazar'a kadar uzanan bir demir yolu hattı tasarlamaktaydı (Yılmazata, 2013, s. 108).

4.1.1.2.5. Bulgaristan'ın Tepkisi ve Bunun Osmanlı Devleti'ne Yansımaları

Başkitabete ikinci ordu kumandanlığından gönderilen telgrafta; Avusturya şimendiferleriyle vilâyât-ı selâsede inşa edilmesi düşünülen demir yollarının birleştirilmesi meselesinden dolayı Emaret ve İngiltere hükûmeti tarafından vuku bulan tekliflerle ahali ile vilâyât-ı selâse ve Edirne Firari ve İhtilal cemiyetleri teşvik edilerek birçok yerden adam toplattırıldığının, İngiltere'nin talimatı üzerine Sandanski ve Sarafof komitelerinin birlik olmalarına hükûmetçe çalışıldığının, dâhilî ve haricî komitelerde olağanüstü faaliyet olduğunun ve Rusya'dan Sofya'ya 800 top bargiri götürüldüğünün, daha önce Avrupa'ya sipariş edilmiş olan yeni silahların da bugünlerde geleceğinin beklenmekte olduğunun muhbir tarafından haber verildiği bildirilmiştir (Y.PRK.ASK, 255/20, 16 Mart 1324/29 Mart 1908). Buna mukabil seraskerlik makamınca her tarafta son derece dikkatli olunarak eşkıya tecavüzlerine ve istenmeyen olayların yaşanmasına meydan ve imkân bırakılmaması, söz konusu komitelerin bahsedilen durum ve teşebbüsleri hakkında tahkikat yapılması, neticesinin hemen haber verilmesi ve inzibatı bozacak faaliyetlere karşı gereken tedbirlerin alınmasından geri durulmaması lüzumu telgraf ile adı geçen kumandanlığa cevaben tebliğ edilmiştir. Ayrıca üçüncü ordu müşîriyyeti vekâletine de resen tavsiye ve yazı ile bildirme yapılmış ve Bâbıâli'ye de konu hakkında malumat verilmiştir (Y.MTV, 307/200, 17 Mart 1324/30 Mart 1908, s. 1).

Bulgaristan Komiserliği Türkçe Başkitabet Muavini Erkân-ı Harbiye kaymakamlarından Şükrü Bey de Mitroviçe şimendifer hattının Avusturyalılar tarafından inşa edileceği sözleri üzerine Bulgarların Guşevo ve Kumanova istikametinde bir hat inşa etmek için girişimlerde bulunduklarını, Guşevo-Kumanova hattının takriben 90 kilometre uzunluğunda olduğunu, Bulgarların maksatlarının Emaret kartoğrafyasında tabedilen bir haritada görüldüğü üzere Üsküp-Manastır ve kısmen Selanik vilayetlerini içeren bir mıntıkaya ve Edirne vilayeti tarafından Kırkkilise sancağına doğru memleketlerini genişletmek olduğunu, bu düşüncelerinin mevcudiyetinin ve hakikatinin ise yaptıkları şekavetten anlaşıldığını, şekavetin en çok

oralarda görülmesinin yine bu düşüncelerini gösterdiğini, bu nedenle Sofya'yı Üsküp'e bağlayacak Guşevo-Kumanova hattını inşa etmek için daha önce Sofya-Radomir şimendiferini inşa ettiklerini, geçen sene de Radomir'den Guşevo'ya kadar uzatmaya başladıklarını, Sofya-Radomir kısmı için evvelce 7-8 milyon sarf edilmiş olduğu gibi Radomir'den Guşevo'ya kadar olan kısmı için de 15 milyon frank kadar bir meblağın feda edildiğini, Üsküp'e bağlamak maksadıyla Sofya'dan Guşevo'ya değin 20 milyon frank kadar bir meblağ sarf edilmiş olmasının Bulgarların ne derece bir hazırlıkla Kumanova hattının inşasını beklediklerini göstermeye kâfi olduğunu, bu nedenle Mitroviçe hattının Avusturyalılar tarafından inşası hususunun Bulgarlara büyük bir fırsat bahşettiğini ve Emaret hükûmetinin bu hattın inşası için her türlü fedakârlığı göze aldığını söylemiş; ayrıca Bulgarların Müslüman halka karşı hiçbir adalete ve insaniyete yakışmayacak şekilde yaptıkları vahşet, mezalim ve komite teşkilatı için ettikleri yardım görülmüyormuş gibi bir de güya şu sırada Osmanlı hükûmetine hoş görünmek için Ermeni fesadı hakkında Emaret hükûmetince tedbirler alınacağını istihbar ettiyse de yukarıdan aşağı komite olan böyle bir kavimden insaniyet beklenemeyeceğinin altını çizmiştir (A.MTZ. (04), 165/24, 8 Mart 1324/21 Mart 1908, s. 2).

4.1.1.3. Uvaç-Mitroviçe Demir Yolu Projesi Güzergâh Keşif Heyeti: Gönderilmeleri, Faaliyetleri ve Aldıkları Kararlar

Avusturya şimendiferlerinin Rumeli demir yollarıyla birleştirilmesi için keşif yapmak üzere Şark Demir Yolları İdaresi'nden gönderilecek memurların Nisanın 12. günü (25 Nisan 1908) incelemelerde bulunacakları ticaret ve nafia nezaretinden tebliğ edilmiş ve oraya gönderilecek zabitanın Üsküp'te bulunmak üzere şimdiden gönderilmeleri ve askeriyeden memuren gönderilmeleri kararlaştırılanlardan Almanya İmparatoru Yanya kıyılarına çıktığı sırada bulunmak üzere oraya gönderilecek zabitan bulunmadığı takdirde bunların da bu görevi yerine getirdikten sonra keşfe Manastır yoluyla gitmeleri bildirilmiştir (BEO, 3281/246053, 17 Mart 1324/30 Mart 1908, s. 1). Bosna-Hersek ile Taşlıca hattı üzerinde Uvaç noktasından Mitroviçe'ye kadar keşif için Şark Demir Yolları memurlarıyla birlikte bulunmak üzere Turuk ve Maâbir Müdür Muavini Arslan Efendi ile demiryolları idaresi mühendislerinden Mustafa Efendi'nin tayin edilerek gönderilmeleri için Bâbıâli'den izin alınmış, askeriyeden ise Mirliva Muzaffer Paşa ile Miralay Osman Zeki ve kaymakamlar Ahmed Zeki ve Şevki beyler görevlendirilmişlerdir (BEO, 3281/246053, 16 Mart 1324/29 Mart 1908, s. 2). Şark

Demir Yolları İşletici Kumpanyası tarafından da dört kişi seçilip tayin edilmiştir (BEO, 3272/245383, s. 1).

Arslan Efendi ile Mustafa Efendi'nin tayin edilerek gönderilmeleri ve keşif kaç ay devam eder ise sair masrafları için aylık Arslan Efendi'ye 4.500 ve Mustafa Efendi'ye 4.000 kuruş verilmesi düşünülmüştür (BEO, 3283/246160, 17 Mart 1324/30 Mart 1908, s. 1; BEO, 3332/249869, 24 Mayıs 1324/6 Haziran 1908, s. 2). Muzaffer Paşa ile Şevki Bey de bu konuda bir arzuhal vermişler; olağan dışı masraflara karşılık nafia nezaretince Mustafa ve Arslan efendilere zamlı maaş tahsis edildiği gibi kendilerine de icap eden zamların ve harcırahların tahsis edilerek ödenmesini istemişlerdir. Gerçekten Arslan ve Mustafa efendilere zamlı maaş verilecek ise askeriyeden tayin edilen söz konusu kişilere de bu vazife ile meşgul oldukları sürece gerekli ödemelerin nafia nezaretince tahsisi ve harcırahlarının da ödenmesinin gerekeceği seraskerlik makamından bildirilmiştir (BEO, 3287/246470, 19 Mart 1324/1 Nisan 1908, s. 2).

Mamafih Uvaç noktasından Mitroviçe'ye kadar keşif yapmak üzere askeriyeden ve nafia nezaretinden tayin edilen kişilerin harcırahları henüz ödenmediğinden gidişlerinin geciktiği anlaşılmış; daha önce tebliğ edildiği üzere gecikme uygun görülmediğinden ve bunların söz konusu mahalde bulunmaları gerektiğinden harcırahlarının hemen ödenmesiyle bir an evvel görev yerlerine gitmeleri gerektiği maliye nezaretine haber verilmiştir (BEO, 3287/246469, 24 Mart 1324/6 Nisan 1908). Ardından Turuk ve Maabir Müdür Muavini Arslan ve demiryolları idaresi mühendislerinden Mustafa efendiler emir buyurulduğu üzere 25 Nisan 1908 tarihinde Üsküp'te bulunmak üzere 10 Nisan 1908 tarihinde Dersaadet'ten yola çıkmışlardır (BEO, 3283/246160, 31 Mart 1324/13 Nisan 1908, s. 2). Bu heyetin dolaşacakları yerlerde muhafaza edilmeleri için Rumeli vilayetleri müfettişiliğine, Taşlıca mutasarrıflığına vesair icap edenlere bu hususta gerekenlerin yapılması tembih edilmiştir (BEO, 3284/246253, 20 Mart 1324/2 Nisan 1908; BEO, 3284/246254, 20 Mart 1324/2 Nisan 1908). Mühendislerin bir kısmı Zibifçe'den diğerleri ise Taşlıca'dan geleceklerinden Sırplar tarafından taaruz yapılabileceğinden endişe edilmiş; keşif heyetinin korunması, vazifelerini yapmalarının kolaylaştırılması (BEO, 3287/246471, 24 Mart 1324/6 Nisan 1908, s. 1) ve söz konusu mühendislerin kendilerini korumak için yanlarında bulunduracakları revolver gibi silahların girişine engel olunmaması hususunda gerekenlere tebligat verilmesi (BEO, 3287/246471, s.

2); ayrıca keşif heyeti o sıralar Kosova'ya gideceklerinden Uvaç'ta lazım gelenlerle görüşülmesi için Kosova vilayetine gerekli tebligatın yapılması tavsiye edilmiştir (BEO, 3301/247507, 28 Mart 1324/10 Nisan 1908, s. 1). Rumeli vilayeti müfettişliğinden Müfettiş Hüseyin Sami adıyla gönderilen şifreli telgrafta keşif heyetinin muhafazası için gerekli tedbirlerin şimdiden alınmasının Kosova vilayeti ile müşiriyyet vekâletine ve Taşlıca mutasarrıflığına tebliğ ve tekid edildiği bildirilmiştir. Bu telgrafta zeylen takdim kılınan bir mütalaaya da yer verilmiştir. Buna göre Osmanlı zabitanıyla hükûmet memurlarından ve Şark Şimendiferleri Kumpanyası'nın mühendislerinden ibaret olmak üzere oluşturulan heyetin hemen işe başlamalarında bir müşkülat olmayacağı bekleniyor ise de bu heyete Zibifçe ve Taşlıca'dan gelecek daha bir hayli mühendislerin katılması bazı müşkülata sebebiyet verebileceğinden öncelikle isimleri yazılı kişilerden ibaret heyetin güzergâh keşfine başlatılmalarıyla diğer mühendislerin birer ikişer olarak bu heyete katılmaları uygun görülmüştür (BEO, 3301/247507, 28 Mart 1324/10 Nisan 1908, s. 2).

Öte yandan halk şimendifer hattının güzergâh keşfi ile ilgili gelişmeler hakkında ayrıntılı malumat sahibi olmadığından bu konuya şüphe ile yaklaşmıştır. Nitekim Mitroviçeli İsa müsaade edildiği takdirde Avusturyalılarca yapılan keşiflere engel olabileceğini bildiren bir mektup göndermiştir. Mitroviçeli İsa bu mektubuna padişaha olan bağlılığını dile getirip, arzına cesaret etmekte tereddüt ettiği, ancak çok önemli olması nedeniyle bu hususta zerre kadar dahi hata ve kusuru var ise padişahın merhametine sığınıp düşündüklerini arz etmek istediğini söyleyerek başlamıştır. Avusturya hükûmetinin Mitroviçe'ye kadar şimendifer hattını uzatacağı, Sırbistan hükûmeti ile diğer yabancı devletlerin de o yolda teşebbüslerde bulunacakları ve Arnavutluk'u abluka etmek maksadında oldukları yolunda havadisler olduğu gibi oraya mühendislerin de geldiğini, bu hususta şimendiferlerin inşasına padişahın rızası olduğu hakkındaki havadislere itimat edemediklerini, bulundukları ortamda önce Allah'tan sonra padişahtan başkasına güvenemediklerini ve gerektiğinde şimendiferlerin inşasına karşı ayaklanmaya hazır olduklarını ifade etmiştir (Y.PRK.AZJ, 54/12, 3 Nisan 1324/16 Nisan 1908).

Bu sırada şimendifer hattının keşfi için görevli mühendislerin Üsküp'e ulaştıkları hâlde askeriyeden görevli zabitan ve ümeranın hiçbirinin henüz gelmediği ve bu nedenle çalışmaların geciktiği anlaşıldığından bunların yarın akşam hareket etmelerinin sebebinin bildirilmesi ve üçüncü ordu kumandanlığı vekâletine tebligat

yapılmasıyla askeriyeden geçici olarak bir iki zabit refakatiyle heyetin muhafazasının sağlanması istenmiştir (BEO, 3293/246902, 30 Mart 1324/12 Nisan 1908). Akabinde Avusturya şimendiferleri ile Şark demir yollarının birleştirileceği mevkide gerekli keşifleri yapmak üzere gelen mühendisleri korumak üzere 12 Nisan günü Mitroviçe'de bulunmaları gereken askerî görevlilerin harcırahlarının henüz ödenememesi nedeniyle gidemedikleri anlaşılmış; durumun aciliyetinden dolayı heyetin gecikmesi katiyen uygun olmadığından zikredilen harcırahlarının hemen ödenmesi maliye nezaretinden istenmiştir (BEO, 3291/246802, 1 Nisan 1324/14 Nisan 1908; BEO, 3293/246903, 31 Mart 1324/13 Nisan 1908).[42]

Nitekim fennî heyete bir saldırı düzenleneceğine yönelik ihbarlar geldiğinden güzergâh keşfi ile uğraşan heyetin korunması için askerî desteğe ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu hususta Kosova Vilayeti'ne gönderilen şifreli bir yazıda da Bosna demir yollarıyla Rumeli demir yollarının birleştirilmesi konusunda keşif yapmakla görevli heyete Karadağlı ve Sırp çeteler tarafından saldırı düzenlenebileceğinin ihbar edildiğinden bahsedilmiş; herhangi bir saldırıya meydan bırakılmaması ve heyetin korunması gerektiği hususunda tekrar bir bildirimde bulunulmuştur (BEO, 3312/248389, 1 Mayıs 1324/14 Mayıs 1908).[43]

Keşif heyeti gerek maddi yetersizlikler gerekse saldırı tehdidi altında çalışmalarına devam ederken Mirliva Muzaffer Paşa 18 Haziran 1908 tarihli şifreli telgrafında; Şark Demir Yolları mühendislerinin dört kısma ayrılıp Mitroviçe, Yeni

[42] Bununla birlikte fennî heyetten Turuk ve Maabir Müdür Muavini Arslan Efendi'ye asli maaşının yaklaşık bir buçuk katına denk olacak derecede 4.500 ve asli maaşı 1.000 küsür kuruştan ibaret olan nafia mühendislerinden Mustafa Efendi'ye 4.000 kuruş zamlı maaş verildiği hâlde askeriyeden Mirliva Muzaffer Paşa'ya asli maaşına nispetle 3.600 ve miralaylar ile kaymakamlara asli maaşlarına nazaran 1.800 ve 1.200 kuruş tahsis edilmiş ve birer misli zamlı maaşa harcırahların da dâhil olduğu anlaşılmıştır. Nafia mühendislerine yeteri kadar ek tahsisat verildiği hâlde rütbe ve resmî haysiyetçe nafia mühendislerinin üstünde ve yabancı mühendislerle beraber bulunup, askerî şereflerini muhafaza mecburiyetinde bulunan askerî erkâna nafia mühendislerine verilen ek tahsisatın hemen çeyreği kadar akçe verilmesi adalete uygun görülemediği gibi o kadar cüzi bir zam ile katlanmak zorunda oldukları masrafları ödemeleri mümkün olamayacağından Muzaffer Paşa'ya hiç olmazsa Arslan Efendi gibi 4.500 ve miralaylara 3.000 ve kaymakamlara 2.500 kuruş verilmesi talep edilmiştir (BEO, 3305/247864, 15 Nisan 1324/28 Nisan 1908, s. 2). Güzergâh keşfi için Mitroviçe'ye gönderilen Mirliva Muzaffer Paşa ile Miralay Osman Zeki ve Kaymakam Şevki beylere katlanmaya mecbur oldukları masrafa mukabil harcırah verilmesi lüzumundan dolayı orada bulundukları müddetçe harcırah ve diğer masraflarına mukabil günlük 100 kuruş verilmesi kararlaştırılmıştır (BEO, 3312/248389, 1 Mayıs 1324/14 Mayıs 1908; BEO, 3318/248786, 9 Mayıs 1324/22 Mayıs 1908).

[43] Belgrad tarafından çalışmaların sabote edileceğine yönelik bir kuşku olduğu, ancak bunun Sancak'taki bazı Sırp liderlerinin yakalanması ve hapsedilmesi suretiyle engellendiği ve yabancı basında yer alan raporların aksine güzergâh keşfinin çok büyük bir zorlukla karşılaşılmadan gerçekleştirildiği ifade edilmektedir (May, 1938, s. 525).

Pazar, Senice ve Prepol mıntıkalarında Osmanlı askerlerinin muhafazalarında olarak güzergâhın haritasını almakta oldukları, Erkân-ı Harbiye Kaymakamı Ahmed Zeki Bey'in Prepol'de, Erkân-ı Harbiye Miralayı Osman Zeki Bey'in Senice'de, Erkân-ı Harbiye Kaymakamı Şevki Bey'in Yeni Pazar'da bulundukları gibi kendisinin de Mitroviçe'de bulunduğu ve Şark Demir Yolları Başmühendisi Mösyö Frederik'in Dersaadet'ten dünkü gün Mitroviçe'ye gelip, nafia nezareti memurlarıyla beraber güzergâh istikametini görmek üzere Uvaç'a kadar gideceği ve yarınki Cuma günü Mitroviçe'den birlikte hareket edileceği hakkında malumat vermiştir (BEO, 3272/245383, 5 Haziran 1324/18 Haziran 1908, s. 3)

Preboy'de Erkân-ı Harbiye Mirlivası Muzaffer Paşa, Mitroviçe'den Bosna hududuna kadar uzatılması düşünülen şimendifer hattının güzergâhını mühendislerin ellerinde bulunan ve daha önce Presel tarafından resmedilmiş olan haritaya göre tayin etmek istediklerini, ancak bu güzergâh bazı yerlerde Sırbistan hududuna çok yaklaşması ve özellikle Sırp unsurundan ibaret köylerden geçmesi nedeniyle askerlik ve inzibatın muhafazası noktasından sakıncalı görüldüğünden, vuku bulan istihbarat ve yapılan tahkikat neticesinde diğer bir güzergâhın keşfedilip, krokide istikametinin gösterildiğini ve bu güzergâhın Sırbistan ve Karadağ sınırlarından bir dereceye kadar uzak olmakla beraber büyük kısmının Müslüman ahali ile meskûn araziden geçmesi bakımından talebe daha uygun olacağını ifade etmiştir (BEO, 3334/249990, 2 Mayıs 1324/15 Mayıs 1908, s. 8; BEO, 3334/249990, 15 Mayıs 1324/28 Mayıs 1908, s. 7, EK-2). Mitroviçe'den Bosna hattına kadar uzatılacak demir yolu güzergâhının istikametini tayin için askerî heyet ve Şark Demir Yolları mühendisleriyle beraber yapılan keşiflerin neticesi de bir raporla arz edilmiştir (BEO, 3334/249990, 3 Mayıs 1324/16 Mayıs 1908, s. 2).[44]

[44] Söz konusu raporda ise şu ifadeler yer almaktadır: Evvelce Mitroviçe'den İbra, Plakonya, İzbika vadilerinden geçilerek Yeni Pazar'a ve Loşka ve Vapa vadilerinden mürur ile Senice'ye ve Uvaç ve Miloşev Dol vadilerinden Prepol'e ba'de Lim vadisi takip olunarak hat-ı fasıla değin yapılıp elde bulunan istikşafat istikameti kısmen Sırp hududuna muvazı ve karib olmasına mebni heyet-i askeriyece şayan-ı kabul görülememiştir. Bu defa heyet-i mezkurenin talebi ve mümkün olduğu derece Sırp ve Karadağ hudutlarından takriben müsavi mesafede olmak üzere İbra, Yablaniça ve Boşaniça vadileri istikametlerince Mitroviçe'den Yeni Pazar'a ve Loşka nehri menbaına doğru gidilerek Peştera yaylasına çıkılıp Yablaniça namındaki diğer bir vadi istikametince Yeni Pazar'dan Senice'ye ve Senice'den sonra Sırp hududundan baidce ve başka diğer bir vadi-yi istikamet bulunamaması hasebiyle tabii olarak eski istikşafın gösterdiği Uvaç ve Miloşev Dol ve Lim vadileri boyunca hat-ı fasıla değin bir istikşaf yapılmıştır. Mitroviçe'den Yeni Pazar arasındaki kısım meyillerinin tatlılığı ve oldukça meskûnca bulunması ve tul ve imalat-ı sınai itibarıyla eskisinden ziyade olmaması cihetle müreccah görülmüştür. Yeni Pazar'dan Senice'ye kadar olan kısımda ise Loşka vadisinden Peştera yaylasına çıkmak bade Kiyefçe ve Yablaniça dereleriyle Senice'ye inmekte oldukça müşkülat olduğu gibi atik istikşafa nisbetle

Nafia nezaretinden Arslan ve Mustafa efendilerin vazifelerini tamamladıklarının beyan edilmesi üzerine askeriyeden görevli kişilerin de işleri kalmamış olduğundan hepsinin dönüşlerine izin verilmesi gerektiği düşünülse de şirket mühendislerinin ne zaman dönecekleri hakkında malumat ve mütalaa henüz bilinmediğinden bu hususun bildirilmesine dair Kosova vilayetine telgraf yazılması emir buyurulmuştur (BEO, 3334/249990, 31 Mayıs 1324/13 Haziran 1908, s. 6). Buna mukabil Uvaç-Mitroviçe hattının güzergâh keşfine memur heyetin şimdiye kadar güzergâh tayiniyle uğraştıkları ve keşfin kesin olarak tamamlanması ancak Ağustos sonunu bulacağından şirket tarafından gönderilen mühendislerin de o zamana kadar araştırma yerinde kalacakları ve Mustafa efendilerin memuriyetleri yalnız ön keşiflerin yapılmasına ait olup, bu da tamamlandığından, bunların dönüşlerinde bais görülemez ise de herhangi bir olumsuzluğa sebebiyet vermemek adına söz konusu zabitanın Ağustos sonuna kadar iş başında bulundurulmalarının münasip olacağı, askerler ile beraber Arslan ve Mustafa efendilerin de şirket mühendislerinin dönüşlerine kadar araştırma yerinde kalarak birlikte görev yapmaları ilgili kişilere tebliğ edilmiştir. Buna rağmen Arslan ve Mustafa efendiler gönderdikleri müşterek tahriratla askerlerin şirket mühendislerinin dönüşlerine kadar orada bulunmalarına lüzum olsa da kendilerinin vazifeleri fennî işlere ait olduğundan ve bu da son bulduğundan boş yere maaşlarının işleyip, belediye ve han odalarında vakit geçirdiklerinden bahsederek, dönüşlerine müsaade edilmesi isteklerini yinelemişlerdir (BEO, 3358/251822, 30 Haziran 1324/13 Temmuz 1908, s. 2). Kendilerine cevaben fennî işlere ait olan vazifelerinin sona erdiği gönderdikleri yazılarından anlaşılmış ise de keşiflerin kesin olarak tamamlanmasına kadar onların da askerler ile beraber orada kalarak keşiflere ait teferruat ile iştigal

tulünün 15 kilometre fazla olacağı tahmin edilmiştir. Fakat Peştera yaylasından Senice'ye doğru olan istikamette birkaç mütehavvile yapılabilmesi imkânı görüldüğünden bunlar üzerinde tedkikat icrasıyla yek diğeriyle bade'l-mukayese birinin intihabı emr-i tabii bulunduğundan Senice'ye avdetle tedkikat-ı mezkure icra kılınacaktır. Senice'den hat-ı fasıla kadar olan kısım ber veche maruz eski istikşaf istikametinden ibaret olup aksam-ı saireye nisbetle fevkalade arızalı ve hatta memâlik-i şahanede mevcud hutut-ı hadidiyye güzergâhlarıyla kabil-i kıyas olamayacak derecede müşkül olduğundan masarif-i kesireyi istilzam edecek ameliyat-ı tedabir ve imalat-ı sınayiyi ihtiva edeceğinden ehemmiyetle tedkike muhtaçtır. Bundan dolayı bir hafta mukaddem Prepoy'de heyet-i askeriyeden ayrılarak Prepol'e avdet olunmuş ve sâlifü'l-arz müşkülattan kurtulmak için çare bulunup bulunamayacağı tedkik edilmiş ise de maateessüf bir hüsn-i netice elde edilemedi. Bundan başka atik istikşafta 27 kilometrelik bir kısm-ı mütemadi binde yirmi beş meylini havi bulunduğundan inşa edilse bile işletme keyfiyeti suubeti müstelzim olacağı bedihiyyatına binaen meyillerin tahkiki için hattı dolaştırmak iktiza etmektedir. Hulasa: İşbu güzergâhın Mitroviçe'den itibaren hat-ı fasıla kadar olan tul-ı kâmili üzerinde inşaatça mutedil ve sehil olabilecek ancak 40-50 kilometrelik kısm-ı müstesna olduğu hâlde madası fevkalade surette arızalı ve inşaatı gayet gali olacağı gibi etraf ve eknaf ahalinin azlığı ve mahsulatın kılleti ve arazinin kabiliyetsizliği hasebiyle işletme masarifi bile temin edemeyeceği heman suret-i katiyede tahmin edilmiş olduğu maruzdur (BEO, 3334/249990, 3 Mayıs 1324/16 Mayıs 1908, s. 2).

etmelerinin uygun olacağı bildirilmiştir (BEO, 3358/251822, 1 Temmuz 1324/14 Temmuz 1908, s. 1).

Keza Mitroviçe'ye gönderilen heyette görevli erkân-ı harbiye mirlivalarından Muzaffer Paşa ile beraberindekiler de görev yerlerine gittiklerinden beri yaklaşık üç buçuk aya yakın bir zaman geçmesine rağmen yalnız Nisan ayına ait bir zamlı maaş aldıklarını, kendilerine başka bir şey verilmediği için oldukça zor şartlarda ve birlikte çalıştıkları ecnebi mühendislere karşı haysiyetlerine zarar verecek bir durumda bulunduklarını belirterek birikmiş maaş ve yevmiyelerinin ödenmesi talebinde bulunmuşlardır (BEO, 3361/252031, 7 Temmuz 1324/20 Temmuz 1908, s. 4; BEO, 3361/252031, 8 Temmuz 1324/21 Temmuz 1908, s. 1; BEO, 3362/252118, 13 Temmuz 1324/26 Temmuz 1908, s. 1). Bu arada Muzaffer Paşa ile beraberindekilerin maaşlarının Osmanlı Bankası Üsküp şubesinden ödenmesi konusunda gerekli yazışmalar yapılmıştır (BEO, 3366/252444, 15 Temmuz 1324/28 Temmuz 1908, s. 2). Eylül sonlarında ise Uvaç-Mitroviçe şimendiferinin güzergâhını tayine memur olan mühendisler Senice Sancağı'na ait işlerini bitirmişler ve Senice'den ayrılarak Prepol ve Preboy arasında görevlerini yerine getirmek üzere oraya hareket etmişlerdir (DH.MKT, 2625/52, 25 Eylül 1324/8 Ekim 1908).[45]

Aslında Uvaç-Mitroviçe demir yolu projesinin güzergâhını belirleme çalışmaları daha Mayıs ortalarında büyük ölçüde tamamlanmış ve keşif heyetinde yer alan gerek Osmanlı gerekse Şark Demir Yolları Kumpanyası mühendisleri projenin finansal açıdan uygulanabilirliği konusunda olumsuz rapor vermişlerdir. Müteakip aylarda da bu proje ile ilgili herhangi bir adım atılmamış olduğu ve projenin bugüne dek gerçekleştirilmediği görülmektedir. Bu süreçte 23 Temmuz 1908 tarihinde Osmanlı Devleti'nde ise meşrutiyet ikinci kez ilan edilmiş ve keşif heyetinde görevli II. Abdülhamid taraftarı Mirliva Muzaffer Paşa tutuklanarak Selanik'e gönderilmiştir. Bir kaç ay sonra, Ekim ayında da Avusturya-Macaristan Bosna ve Hersek'i kendi topraklarına ilhak ettiğini ilan etmiştir (Sarı, 2017, s. 664-665).

[45] Yirmiden fazla Türk ve Avusturyalı mühendis Şark Demir Yolları Kumpanyası başmühendisinin idaresinde Mayıs ayında başladıkları çalışmalarını 1908 yılının sonundan önce bitirmişlerdir (May, 1938, s. 525).

4.1.2. Avusturya-Macaristan'ın Bosna ve Hersek'i İlhakı ve Müteakip Gelişmeler

4.1.2.1. Avusturya-Macaristan'ın Bosna ve Hersek'i İlhakına Yönelik Rivayetler, Tepkiler ve Savaş İhtimaline Karşı Yapılan Hazırlıklar

Şark ülkelerinin kapıları majestelerine açıldı.[46]

4.1.2.1.1. Avusturya-Macaristan'ın Bosna ve Hersek'i İlhakına Yönelik Rivayetler

Bosna-Hersek'in[47] ilhakıyla ilgili haberler ilhaktan çok önceleri de dile getirilmekte (Çetinkaya, 2004, s. 98), hariciye nezaretine sefaretlerden ve şehbenderliklerden bu hususta gelişmeler bildirilmekteydi. Nitekim Hocabey başşehbenderliğinden gönderilen bir telgrafta Avusturya'nın Bosna ve Hersek'i ilhaka karar verdiği ve Almanya ile diğer bazı devletlerin de buna muvafakat ettikleri havadisinin kuvvetlendiği haber verilirken (HR.SYS, 260/2, 22 Mart 1882, s. 84) Londra sefaretinden gönderilen telgrafta ise Avusturya'nın Petersburg Sefiri Kont Falkenstein'e bir görev verildiği ve sefirin görev yerine gitmeden önce Bosna ve Hersek'in ilhakını konuşmak maksadıyla Berlin, Paris ve Londra'ya gideceği havadisinin duyulduğu, ancak Avusturya gazetelerinin bu havadisi daha sonra tekzip ettikleri, Avusturya tarafından bu konuda Londra kabinesi nezdinde hiçbir teşebbüste bulunulmadığının muhakkak olduğu, Avusturya'nın bu aralık böyle bir niyette bulunmasına kimsenin inanmadığı ve Avusturya Bosna ve Hersek'i kati surette ilhak için fırsat kollasa da Slav hareketlerine karşı bu meseleyi devletlere açmak ve içlerinden bazılarının kendisine sorun çıkaracakları bir konuyu meydana çıkarmak istemeyeceği belirtilmiştir (HR.SYS, 260/2, 20 Mart 1882, s. 38).

Keza Viyana sefaretinden gönderilen telgrafta Avusturya Mebusan Meclisi Reisi Mösyö Schmerling'in meclisin açılışı münasebetiyle verdiği nutukta Bosna ve Hersek'in Avusturya'ya ilhakının gerektiğini söylediği, bunun üzerine Kont Kalnoky

[46] 1878 yılında Avusturya-Macaristan'a Berlin Kongresi'yle Bosna-Hersek'in işgal ve idaresine vekâlet verildiğinde Doğu ülkeleri de geniş bir kamuoyunun ilgi alanına girmiş ve Dışişleri Bakanı Kont Andrassy İmparator Franz Joseph'e dış politikada elde edilen başarıdan duyduğu memnuniyeti bu cümle ile ifade etmiştir (Agstner ve Samsinger, 2010, s. 16).

[47] Bosna ve Hersek bir taraftan Sırbistan diğer taraftan Karadağ gibi iki Slav ülkesine bitişikti ve Avusturya-Macaristan'ın Dalmaçya ve Hırvatistan eyaletlerine de komşu bulunmaktaydı. Bu konumu ile komşu ülkelerin ve Rusya'nın Slav propagandalarına açık bir durumdaydı. Bir Slav kaynaşması ise sınırları içerisinde Slav unsurlar bulunan Avusturya için tehlike arz etmekteydi (Armaoğlu, 1997, s. 494-495).

ile görüşülüp, bu sözlerin önemine dikkat çekildiğinde Kalnoky'nin Mösyö Schmerling'in 80 yaşını geçkin bir adam olduğundan kullandığı lisanı yaşına vermek veya hususi bir mütalaa olarak görmek gerektiğini söylediği, Avusturya hükûmetinin bu fikirde olmadığından ve mevcut anlaşmaya pek ziyade riayet edildiğinden reisin sözlerine hiç önem vermediği, Avusturya gazetelerinin de bunu asla önemsemediği, mevcut anlaşmaya tamamen riayet edileceğine dair padişaha kesin bir teminat vermesi için Baron Kalisz'e emir verildiği ve hariciye nezaretinin de bu teminatı Bâbıâli'ye tekrar edebileceği bildirilmiştir (HR.SYS, 260/2, 25 Nisan 1882, s. 76). Viyana sefaretinden gizli şekilde gönderilen bir başka telgrafta Viyana sefiri Bosna ve Hersek eyaletlerinin ilhakını ilan edeceğine dair Avusturya Devleti'ne isnad olunan tasavvur hakkındaki görüşünü belirtmiştir. Viyana sefirine göre Avusturya ve Almanya ittifakından maksat barışı sağlamaktı. Ancak böyle bir teşebbüs Avrupa'da büyük bir karışıklığa meydan verecek ve Slav milletlerinde dahi büyük bir heyecana yola açacaktı. Yani maksatlarına taban tabana zıt bir duruma sebebiyet verecekti. Dahası Viyana kabinesinin kendi politikasınca aldığı Berlin Antlaşması hükümlerine de büyük zarar verilmiş olacaktı. Nitekim Viyana sefiri, Avusturya'nın bu zararlara mukabil göze alabilecek bir menfaati de olmadığından böyle bir ihtimalin gerçekleşmeyeceğini düşünmekteydi (HR.SYS, 260/2, 25 Eylül 1883, s. 71). Roma sefaretinden gönderilen bir telgrafta ise İtali gazetesinin o günkü nüshasında yer alan havadise göre Bosna ve Hersek vilayetlerinin katiyen ilhakı tasavvurunun Avusturya hükûmetince tetkik edildiği ifade edilmekteydi (HR.SYS, 260/2, 17 Eylül 1892, s. 44). Viyana sefaretinin bildirdiğine göre Fremdenblatt gazetesi o günkü nüshasında Bosna'nın Avusturya'ya ilhakına dair olan havadisi tekzip etmekteydi (HR.SYS, 260/2, 3 Eylül 1895, s. 40). Keza Berlin sefaretinden gönderilen bir tahriratta Avusturya İmparatoru Franz Joseph'in tahta çıkışının 50. yılı münasebetiyle Bosna ve Hersek'in kati surette Avusturya'ya ilhak edilmesi hakkında Almanya imparatoru tarafından Rusya imparatoruna bir teklif yapıldığı ve söz konusu teklifin Rus imparatorunca kabul edilmediğine dair Belgrad'dan bir muhbirden haber alınıp, birkaç gün önce Gazette de Francfurt adlı bir Fransız gazetesinde yer bulan havadisin derhâl yalanlandığı ve hiç kimsenin buna önem vermediği, mamafih Almanya hariciye nezaretinin bu havadisi daha kuvvetli bir surette red ve yalanlamayı uygun gördüğü ve Gazette de Francfurt ile Berlin'de çıkan bir gazeteye yarı resmî surette iki fıkra eklettiği, söz konusu fıkraların da hariciye nezareti kâtiblerinden biriyle kendisine ulaştırıldığı bildirilmekteydi (Y.A.HUS, 389/74, 19 Eylül 1314/1 Ekim 1898, s. 2).

Nitekim ilhak olayının hemen öncesinde de benzer havadislerin gündeme geldiği ve bunların yine sefaretler ve şehbenderlikler tarafından hariciye nezaretine iletildiği görülmektedir. Petersburg sefaretinden gönderilen telgrafta; son günlerde gazetelerde yer alan bir şayia üzerine Mösyö Çarikof'a Avusturya hükûmetinin Bosna ve Hersek'i ilhak etmeye karar vermiş olduğunun sorulduğu, kendisinin bunun Avusturya ile Almanya'da muhalif fırkalara mensup gazeteler tarafından bir tecrübe makamında neşredilmiş olduğunu ve kendi fikrince söz konusu şayiaya itimadı olmadığını söylediği ifade edilmekteydi (BEO, 3391/254295, 3 Eylül 1908, s. 4).

Londra sefiri, hariciye nezaretinde müsteşar muavini Mösyö Malle ile vuku bulan mülakatında Viyana gazetelerinde bahsedilenlere ve rivayetlere üstü kapalı olarak değinmesi üzerine Malle'nin Osmanlı Devleti'nde meşrutiyet idaresinin tesisi sebebiyle Bosna ve Hersek'te ortaya çıkaracağı etkilerden dolayı Avusturya hükûmetinin birtakım meselelerle uğraşacağının Baron Aehrenthal tarafından Ischl'de vuku bulan bir mülakatta Charles Hardinge'ye söylendiğini, fakat Bosna ve Hersek'te bir tür değişimin gerçekleştiğinden bahsedilmediğini ifade ettiğini bildirmekte; Times gazetesi buna dair Viyana muhabirinden almış olduğu mühim bir mektubu o günkü nüshasında yayımlamış olduğundan söz konusu mektubun tercümesini de gönderdiği tahriratla birlikte takdim etmekteydi (HR. SYS, 260/2, 11 Eylül 1908, s. 28).

Berlin sefareti maslahatgüzarından gelen şifreli tahriratta; Berlin maslahatgüzarı, hariciye nezaretine vekâlet eden Hariciye Müsteşarı Mösyö Stemerick ile her zamanki gibi vuku bulan mülakattan istifade ile Viyana hükûmetince Bosna ve Hersek'in kati surette ilhakına diğer büyük devletlerin muvafakatlarını almanın düşünüldüğü ve hatta Bulgaristan'ın bu teşebbüsü desteklemeye meyilli bile olduğu yönünde Viyana kaynaklarından sızan havadisleri sorduğunu, müsteşarın Viyana hükûmeti tarafından Almanya hükûmetine şimdiye kadar bu yolda hiçbir teklif yapılmadığını kesinlikle beyan ettiği gibi, Baron Marschall tarafından gönderilen ve Osmanlı Devleti'nin yeni durumundan bahseden mufassal bir raporda da Dersaadet'te zuhur eden son olayların tasvir edildiği ve bu raporda Osmanlı Devleti'nin lehinde fikirlerin yer aldığı, meşrutiyetin ilanından dolayı Osmanlı hükûmeti ile ilgili pek övgü

dolu bir surette söz edildiği hakkında malumat vermekteydi (HR.SYS, 260/2, 31 Ağustos 1324/13 Eylül 1908, s. 29).[48]

Petersburg sefaretinden gönderilen telgrafta ise iki günden beri mühim Rus gazetelerinin Avusturya'nın ilhak düşüncesi ile ilgili şayiadan uzun bentler hâlinde bahsettikleri haber verilmekteydi (A.MTZ. (04), 171/6, 27 Eylül 1908, s. 1). Petersburg sefaretinden gizli şekilde gönderilen başka bir telgrafta, Petersburg sefiri Avusturya'nın Bosna'yı ilhak etmek niyetinde olduğu hakkında Rus basınında neşredilen havadisin aslı ve esası olup olmadığını Rus hariciye nazırı vekiline sorduğunu, kendisinin muhtelif mahallerden aldığı malumatı, Bosna eyaleti meselesinin delegasyon meclisinde konu edildiği ve bu eyaletlerin Avusturya'ya ilhakı hususunun tetkik edileceğine dair olan rivayetleri doğruladığını beyan ile beraber şunları söylediğini ilave etmekteydi:

> Bu mesele hakkında bir muahede-i resmiye vardır. Muahede-i mezkureye vaz-ı imza edenlerin muvafakati istihsal edilmedikçe ahkamından birinin tadili nasıl mümkün olur? Maahaza iş ciddidir ve bizi pek ziyade endişenin etmektedir. Vaktiyle Rusya Devleti yalnız idi. Şimdi ise Fransa, İngiltere ve İtalya'nın müttefiki bulunuyor. Ve Almanya ile olan münasebetimiz yevmen fe yevmen kesb-i salah ediyor. Bakalım Devlet-i âliyye ile arası pek iyi olan Almanya ne gibi bir meslek ittihaz edecektir?

Telgrafta ayrıca Avusturya ve Rusya hariciye nazırları arasında vuku bulan mülakatta bu meseleden pek az bahsedildiğinden, Rusların Slavlara hoş görünmek maksadıyla Avusturya'nın bu teşebbüsünü sonuçsuz bırakmak için elinden geleni yapması muhtemel ise de bu hususta gayretleri başarısız olduğu takdirde basit bir protesto ile yetinip yetinmeyeceğinin bilinmediğinden ve bu konuda henüz hiçbir malumat sızmadığından söz edilmekteydi (Y.A.HUS, 525/56, 30 Eylül 1908, s. 3). Mahremane ve hususi surette yine Petersburg sefiri tarafından sadaret makamına şunlar bildirilmekteydi:

> Pek muhtemeldir ki Rusya Devleti Slavlara hoş görünmek için Avusturya'nın bu niyetine mani olmaya çalışacaktır. Fakat asıl üzerinde durulması gereken nokta teşebbüslerinde başarılı olamadığı takdirde bir protesto ile yetinip yetinemeyeceğidir. Protesto ile yetinmesi hâlinde bütün Slav akvamı üzerinde asırlardan beri iddia eylemekte olduğu nüfuzuna halel geleceği tabiidir. Avusturya'ya karşı harbe kalkışması ise şimdiki hâlde mümkün değildir. Rusya Devleti büyük bir muharebeden mağluben çıkmış ve henüz askerî düzenlemelerini tamamlamamış olduğu gibi dâhilî işlerinde de karışık bir hâlde bulunduğundan düvel-i muazzamadan hiçbiriyle

[48] Aslında Almanya, Sultan II. Abdülhamid'den dolayı sağladığı imtiyazları kaybetme riskine rağmen Osmanlı ordusundaki subayların bir kısmının Almanya'da yetiştirilmiş olmasından ve Mısır ile Hindistan halkının da meşrutiyet istemeleri hâlinde İngiltere'nin zor durumda kalacağı ihtimalinden dolayı meşrutiyetle ilgili gelişmelerden memnun görünmekteydi (Özkan, 2002, s. 83).

> muhabereye kalkışamayacağı ve şayet kalkışacak bile olsa müttefikleri böyle bir teşebbüsten vazgeçirmeye çalışacakları açıktır. Bu hâlde Slav akvamına karşı zafiyetini göstermiş olacağı gibi hükûmet-i hazıradan memnun olmayan ve ekseriyeti teşkil eden tebaasının gönlünü kıracağı ortada olduğundan hiç olmazsa kendi tebaasını teskin için Avusturya Devleti'nin Bosna ve Hersek vilayetlerini ilhak eylemesine mukabil tazmin makamında bir şey kazanmak yolunu tutması pek ihtimalden uzak değildir.

Petersburg sefiri ne gibi bir tazmin ile bu zararın telafi edilebileceği meselesini ise şöyle açıklamaktaydı: Moskova'nın en mühim gazetesine Petersburg'dan telgrafla tebliğ edilen ve kendisinin de hariciye nezaretine gönderdiği gayet manidar fıkrada, Avusturya Devleti'nin Bosna ve Hersek'in ilhakı meselesini meydana çıkarması hâlinde Rusya Devleti'nin de Karadeniz'den Akdeniz'e savaş gemilerinin geçmesi için boğazların açılması hususunda ısrar etmesi gerektiğinden bahsedildiğini, dikkatini çeken bu fıkranın Almanya imparatorunun bu hususa dair bir ifadesini hatırına getirdiğini ve bunu sadaret makamına arz etmeyi görev bildiğini belirtmekteydi. Petersburg sefiri, geçen ilkbaharda Korfu'daki görüşmesinde Alman imparatorunun gayet mahremane olarak "Er geç Rusya ve İngiltere beyninde boğazların kapalılığının kaldırılması zımnında bir itilaf husulü fikrimce bade'l-ihtimal değildir" mealinde bir ifade kullandığını, imparatorun bu sözlerini o zaman Serandoz'dan telgraf ile de bildirdiğini, söz konusu Moskova gazetesinin neşrettiği fıkranın imparatorun bu ifadesini adeta teyit eder gibi göründüğünden dikkatini çektiğini, Rusya Devleti'nin Avusturya'yı Bosna ve Hersek vilayetlerini ilhak düşüncesinden vazgeçirmek maksadıyla Viyana kabinesi ve diğer düvel-i muazzama nezdinde bulunacağı teşebbüsler olumlu neticelenmez ise bütün Slav akvamına karşı müşkül bir mevkide bulunacağı gibi Slav tarafına mensup akvam ile dolu büyük bir vilayetin Avusturya'ya ilhak edilmesinden dolayı Rusya ahalisinin hükûmeti eleştirmeye kalkışacaklarından Rusya Devleti'nin bu gibi tehlikelere karşı bir telafi bulmasının veya meselenin halledilmesi için bir konferans teklifi gibi teşebbüslere kalkışmasının imkânın pek haricinde olmadığının düşünüldüğünü bildirmekteydi (Y.EE.KP, 33/3258, 18 Eylül 1324/1 Ekim 1908).

Peşte başşehbenderliğinden gönderilen telgrafta ise hususi bir kaynaktan haber alındığına göre istiklal taraftarı olan bir Macar mebusun Macaristan parlamentosunun büyük çoğunluğunun ve bilhassa İstiklal Fırkası'nın Bosna ve Hersek meselesinin kati surette halledilmesi zamanının gelip çattığı fikir ve inancında olduklarını ifade ettiğinden, bu mebusun güya geçende Avusturya hükûmetiyle Berlin Antlaşması'na

imza atan devletler arasında Bosna ve Hersek vilayetlerinin ilhakına dair gizli bir fikir birliği sağlandığından, bundan hasıl olan neticeye göre devletlerce bu ilhak meselesine doğrudan doğruya ve özellikle Avusturya hükûmeti ile Osmanlı hükûmeti arasında halledilmesi gereken bir mesele nazarıyla bakıldığından bahsedilmekteydi (BEO, 3412/255839, 2 Teşrin-i Evvel/Ekim 1908, s. 2).

4.1.2.1.2. Avusturya-Macaristan'ın Bosna ve Hersek'i İlhakı ve İlhaka Tepkiler

Nitekim Bosna ve Hersek'in ilhakı ile ilgili rivayetler Avusturya-Macaristan hükûmetinin bir oldubittisi ile gerçeğe dönüşmüş ve Avusturya sefirinin hükûmeti adına 6 Ekim 1908 tarihiyle Bâbıâli'ye verdiği notada[49] 21 Nisan 1879 tarihli Dersaadet Mukavelenamesi gereğince Yeni Pazar Sancağı'nda sahip olunan hukuktan feragat edildiği, Avusturya-Macaristan askerlerine bulundukları mahalleri tahliye etmeleri hakkında emir verildiği ve Avusturya-Macaristan hükûmetinin Bosna ve Hersek hakkında hareket serbestliğini tamamen kazanmak mecburiyetinde olduğu beyan edilmişti. Avusturya-Macaristan hükûmetine göre kendi askerleri ile Osmanlı askerlerinin Yeni Pazar Sancağı'nda birlikte bulunmalarında gözetilen maksat tamamen sağlanmış; Avusturya-Macaristan hükûmeti Osmanlı Devleti'nin bir muharebe nedeniyle zayıf düştüğü sırada bu civarda ortaya çıkacak bir karışıklıkla tehlikeye düşecek Avrupa barışını sağlamaya ve asayişi temin etmeye muvaffak olmuştu. Avusturya-Macaristan hükûmeti Berlin Antlaşması ile Bosna ve Hersek'te uhdesine aldığı vazifeyi bu eyaletler ahalisinin saadeti, hatta Osmanlı Devleti'nin menfaati bakımından yaptığını öne sürmekte ve Bosna ve Hersek'in maddi ve manevi olarak ilerlediğini, Osmanlı Devleti'nin dahi toprak bütünlüğünün muhafazası için kuvvetini toplayabildiğini, bu nedenle Bosna ve Hersek'e ahalisince şiddetle arzu edilen bir "idare-i mümtazede meşrutayı" vermek zamanı geldiğini belirtmekteydi. Ayrıca kendini 1878 senesinde kurulan idari düzenin devamını tehdit edebilecek durumları ortadan kaldırmak mecburiyetinde görmekte, bu nedenle Bosna-Hersek ile

[49] Avusturya kamuoyuna ise ilhak resmî olarak 7 Ekim tarihli Wiener Zeitung gazetesinde (EK-3) Avusturya İmparatoru, Bohemya ve Macaristan Kralı Franz Joseph tarafından Bosna ve Hersek halkına hitaben 5 Ekim 1908 tarihiyle yazıldığı görülen bir bildiri ile duyurulmuştur. Söz konusu bildiride Avusturya-Macaristan gerek asayişi gerekse kalkınmayı sağlayacak güçlü ve şefkatli bir garantör olarak tanıtılıp, şiddet ve baskı yerine ülkeye anayasa, düzen, güven, gönenç ve eğitim getirileceğine, bütün dinî grupların dillerinin ve kültürlerinin eşit derecede korunacağına vurgu yapılmakta ve karşılığında imparatora ve hanedana sadık birer tebaa olunması talep edilmekteydi ("Proklamation", 1908, s. 1; Yılmazata, 2013, s. 141).

Yeni Pazar Sancağı ahvalindeki kararsızlıktan kurtulmaya çalışıldığına ve arzu edilen durumun yararına atıfta bulunmaktaydı.

Buna mukabil Osmanlı hariciye nezareti tarafından 8 Ekim 1908 tarihiyle Marki Pallavicini'ye gönderilen cevapta; Bosna-Hersek'in şimdiki durumunun Berlin Antlaşması'nın 25. maddesi ile (HR.HMŞ.İŞO, 42/13, s. 1) onun hükümlerini açıklayan 1879 tarihli Dersaadet Mukavelenamesi'ne dayandığından, Bosna-Hersek'te Avusturya-Macaristan idaresinin ve askerî işgalinin mahiyeti ve Osmanlı Devleti'nin hükümranlık hukuku açıkça tayin edildiğinden oraların hakimi olan Osmanlı Devleti ile diğer imzacı devletler arasında umumi itilaf olmadıkça Osmanlı hükûmetinin Avusturya-Macaristan hükûmetinin mütalaasına iştirak edemediği ve söz konusu anlaşmaların ihlalinin protesto edildiği ifade edilmiştir.

Aynı günde Osmanlı sefirlerinden, Avusturya sefiri ile teati olunan notaların içeriklerini nezdlerinde bulundukları hariciye nazırlarına bildirmeleri istenmiştir. Londra, Petersburg, Paris, Roma ve Berlin sefirlerinden alınan telgraflarda beyan edildiğine göre İngiltere hariciye nazırı, İngiltere hükûmetinin bu mesele hakkında malum olan fikir ve mütalaasını tekrar etmiş; Rusya hariciye nazırı, Berlin Antlaşması'na imza atan devletler arasında muvafakat sağlanmadığı takdirde bunu tanımayacağını söylemiştir. Fransa Hariciye Nazırı Mösyö Pişon, bu meselenin konferansa havale edileceğini ve konferans hakkında yakında Osmanlı hükûmeti ile müzakere edileceğini ifade etmiştir. İtalya hariciye nazırı, Berlin Antlaşması'nı tekrar gözden geçirmek için bir konferans akdine lüzum hissedilmekte olduğu ve Osmanlı hükûmeti ya da diğer bir devlet tarafından bu hususta bir teşebbüste bulunulduğu takdirde İtalya hükûmetinin buna muvafakat edeceği cevabını vermiştir. Almanya Hariciye Nazırı von Bülow ise Baron Aehrenthal'in[50] Bosna ve Hersek'in siyasi

[50] 27 Eylül 1854'te Prag'ın yaklaşık 50 kilometre kuzeydoğusundaki Gross Skal (günümüzde Çek Cumhuriyeti'nde yer alan Hrubá Skála) kalesinde Baron Johann Friedrich Lexa von Aehrenthal (1817-1898) ve Maria Felicitas, née Countess Thun-Hohenstein'ın (1830-1911) altı çocuğundan biri ve ikinci oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Ailesi ve arkadaşları tarafından Louis olarak çağrılan Alois'in güçlü Habsburg sevgisi annesi ile ilişkilendirilmektedir. Ekim 1908'de Bosna-Hersek'in ilhakından sonra Alois'in annesine şunları yazdığı ifade edilmektedir:
Düşünce ve duanda şu an ciddi zamanlar geçiren yaşlı oğlunla birlikte olduğuna eminim. Senden, iyi anne, Avusturya'nın bekası ve vazgeçilmezliğine dair sarsılmaz inancı miras aldım ve bu miras son zamanlarda aldığım kararlarda bana rehberlik etti." Annesi ise bu sözlere karşı mutlak bir destek ve onay içeren şu cümlelerle cevap vermiştir: "Kesinlikle düşüncelerim ve dualarım geçen günlerde özellikle seninle. Sen doğru yolu seçtin ve bir kez daha vatanını ayakları üzerine koydun ve ben bununla gurur duyuyorum, senin de söylediğin gibi, bu büyük kararı vermene yol açan Avusturya'nın muhafazasına olan sarsılmaz inancını benden miras aldın. Sen doğru yerdeki doğru insansın. (Wank, 2009, s. 27, 39).

konumunu sağlamlaştırmak lüzumundan kendisine mühim bir surette bahsettiğini (HR.HMŞ.İŞO, 42/13, s. 2) ve bu sözlerden işin geleceğe ait bir düşünceden ibaret olduğunu sandığını beyan etmiştir. Aslında Avusturya-Macaristan bu hamlesi ile Almanya'yı da bir taraftan kendi müttefikine diğer taraftan Almanya için gerekli olan Osmanlı Devleti'ne karşı müşkül bir duruma düşürmüştür.

Öte yandan Avusturya elçisi Osmanlı hariciye nazırını ziyaretinde Bosna ve Hersek meselelerinde Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında doğrudan doğruya bir anlaşmaya varılmadıkça, Avusturya'nın konferansa iştirak etmeyeceğini söylediğinden bu hususta da 16 Ekim 1908 tarihinde Osmanlı sefirlerine malumat verilmiştir.

Londra sefiri 21 Ekim'de çektiği telgrafta; Londra hükûmeti Osmanlı Devleti ile Avusturya'nın aradaki itilafı halletmek için doğrudan doğruya müzakereye başlamalarına kötü bir nazarla bakmıyor ise de Londra hükûmetinin Viyana kabinesinin müzakereye girişmekten maksadının en müsait şartları elde etmekten ibaret olduğu ve itilafın konferansça tasdik edilmesinin Osmanlı hükûmetinin menfaatine daha uygun olacağı mütalaasında bulunduğunu bildirmiştir. Buna cevaben Bâbıâli'nin Avusturya-Macaristan ile hiçbir müzakereye başlamadığı ve Avusturya sefiri Bâbıâli'ye gelip, bazı faydalar göstererek Bosna ve Hersek'in ilhakına dair kararın onaylanmasını teklif etse de protestolarını devam ettirdikleri ifade edilmiştir.

Ayrıca Avusturya sefiri, Bosna ve Hersek meselesi hakkında Avusturya ve Macaristan hükûmetleri ile doğrudan doğruya müzakerelere girişmesi için İngiltere hükûmeti tarafından Bâbıâli'ye gerekli nasihatlerin verilmesini talep etmişse de Hariciye Nazırı Rıfat Paşa, İngiltere hükûmetinin bu hususta Bâbıâli'ye hiçbir nasihat vermeyeceğini ve bu maksada erişmek için lazım gelen faydaları sağlamanın Avusturya hükûmetine ait olduğu yolunda cevap verileceğini belirtmiştir (HR.HMŞ.İŞO, 42/13, s. 3).

4.1.2.1.2.1. Osmanlı Devleti'nin İlhaka Tepkisi

> *Nemçe malı Türkiye'nin her tarafına yayılmıştı. Başımızdaki fes, sırtımızdaki elbise, ayaklarımızdaki kunduralar, yediğimiz şekerler, yaktığımız kibritlerin çoğu hep Avusturya malı idi. Bu kadar paramızı çeken, paramız ile terakki eden Avusturya bize düşman-ı canımız olduğunu gösterdi. Kocaman bir Osmanlı milletinin ilan-ı meşrutiyet ettiği bir zaman-ı mesudu evet bu mübarek iyd-i millimizi bir matem gününe döndürmek istiyor.*[51]

Türkler kaybettikleri Bosna ve Hersek'teki egemenlik haklarına tazminat olarak Avusturya-Macaristan'ın Sancak'taki haklarından feragat etmesini kabule hazır değillerdi (Bridge, 1972, s. 312) ve Osmanlı Devleti'ne en fazla yardımda bulunduğunu düşündükleri İngiltere'ye pek çok konuda istişare için müracaat etmekteydiler. Avusturya Devleti akdi kararlaştırılan konferansta Bosna ve Hersek meselesi konu edilecek ise murahhas bulundurmayacağını beyan ettiği gibi Almanya da müttefiki olan Avusturya konferansa dâhil olmazsa kendinin de iştirak edemeyeceğini söylemişti. Bu hâlde Avusturya'yı protesto altında ve meşru olmayan bir hâlde bırakmak ve bu suretle Bosna ve Hersek'i Avusturya'nın işgal ve geçici idaresinde addetmenin daha doğru olacağı görüşünde bulunulduğu Londra sefareti vasıtasıyla İngiltere hariciye nazırına gizlice tebliğ edilmiştir. Alınan cevapta; Avusturya, Yeni Pazar'ı askerinden tahliye ile Osmanlı Devleti'ne terk etmiş olduğundan bunun konferansta kayıt altına alınmasının Osmanlı Devleti'nin menfaatine olacağı, aksi takdirde Avusturya'nın ileride Yeni Pazar'ı tekrar askerî işgal altına alması muhtemel olduğundan Avusturya ile orta bir yol bulunması gerektiği görüşü belirtilmiştir (Y.A.HUS, 525/121, 24 Teşrin-i Evvel 1324/6 Kasım 1908).

Aehrenthal, ilk başta "meteliksiz" Avusturya ve Macaristan hükûmetlerinin vermeyi kabul etmedikleri mali tazminatı ödeme konusunu ele almayı ve boykot[52]

[51] "Harb-i iktisadi yahud ticaret muharebesi" başlığıyla 5 Teşrin-i Evvel 1324 (18 Ekim 1908) tarihli Osmanlı Ziraat ve Ticareti adlı haftalık gazetede yer alan bu ifadelerle ilgili olarak bkz. Kişi, 1996, s. 69.

[52] Boykot kelimesinin 1880 yılında İrlanda'da bir çiftlik sorumlusu olan İngiliz Boycott'un emri altında çalışanlara kötü davranması nedeniyle çalışanlarının onunla çalışmaktan vazgeçmeleri, ondan eşya satın almayıp ona eşya satmamaya karar vermeleri, bu karara uymayanlar hakkında da aynı muamelede bulunmaları ve nihayetinde Boycott'u orayı terk etmeye zorlamaları ile sonuçlanan olayda adı geçen bu şahsın soyadından geldiği ifade edilmektedir. Bu kelime İrlanda'da yayıldıktan sonra diğer dillere de geçmiştir. Fransızlar boykot kelimesinden zamanla "boykotaj" kelimesini türetmişlerdir. Avusturya'ya karşı uygulanan boykota Osmanlı Devleti'nde de boykotaj denilmekle birlikte "harb-i iktisadi" ifadesi de kullanılmıştır. Harb-i iktisadi ya da bir başka ifade ile ticaret muharebesi ise bir devlet halkının başka bir devletten gelecek her türlü ticari ve sınai mallara rağbet etmemesi, bunlara karşı nefret duyması olarak tanımlanmaktadır. Keza basında boykot yerine kullanılan diğer ifadeler arasında "ticaret afarozu"

devam ettiği sürece İstanbul ile görüşmeyi reddetmiştir. Aralık ayına gelindiğinde işler tam anlamıyla düğümlenmiş ve Osmanlı-Avusturya ilişkileri oldukça gerilmiştir. Öyle ki bazı gözlemciler o sırada bir savaşın vuku bulmasını kaçınılmaz görmüşlerdir. Fakat Avusturya-Macaristan açısından Türkiye'yi dize getirmek için yapılacak bir savaş çok pahalıya mal olabilirdi.

Öte yandan İngiltere Dışişleri Bakanı Edward Grey (1862-1933) Sırbistan ve Karadağ'a da tazminat talebi konusunda diplomatik destek vermekteydi. Aehrenthal'in görüşünü yansıtan Avusturya-Macaristan basınına göre İngiltere gerçekten de bir sorun yaratıcısıydı ve Almanya ile hesaplarını gerçekleştirmek için genel bir savaşın çıkmasını belki de desteklemekteydi (Bridge, 1972, s. 312; Bridge, 2013, s. 70).

4.1.2.1.2.1.1. İlhak Dolayısıyla Avusturya'ya Uygulanan Boykot ve Buna Bağlı Gelişmeler (Ekim 1908-Şubat 1909)

> *Avusturya malları almayınız. Avusturya'dan ne gelirse kumaş, elbise, mendil, fanila, çorap hiçbirine bir Osmanlı parası vermeyiniz. Avusturya şekeri yemeyelim, zira acıdır.*[53]

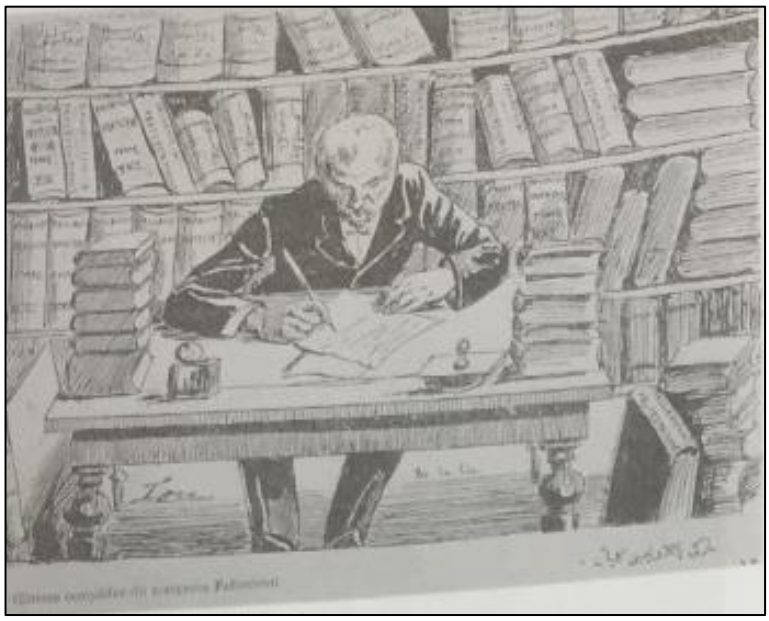
Monarşiyi ciddi bir maddi tazminat ödemeye zorlamak, hatta ilhaknameyi tamamen iptal ettirmek umuduyla Avusturya-Macaristan malları boykot edilmeye başlanmış; böylece Bosna-Hersek'in ilhakı iki ülke arasındaki ticaretin de olumsuz etkilenmesine neden olmuştur (Çetinkaya, 2004; Elmacı, 1996; Elmacı, 1997a; Elmacı, 1997b; Elmacı, 1999; Emiroğlu, 1994; Gölen, 1998; İlhan 1997; Kırpık, 2013; Kişi, 1996; Yavuz, 1979). Nitekim Avusturyalılar ihracata büyük ilgi duyduklarından boykotlarla kolayca vurulabilmekteydiler. Zaten 1908 yılında Avusturya ve Macaristan'ın Osmanlı topraklarına gönderdiği mallar hiçbir stratejik öneme sahip olmayan ve rahatlıkla bulunabilecek olan mallardı; yani şeker ve festi. Dolayısıyla Osmanlılar Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan aldıkları bu malları başka bir ülkeden de temin edebilirlerdi (Elmacı, 1996, s. 82; Pittioni, 2011, s. 44-45).[54]

---

veya sadece "aforoz", "mukataa" ve "lanetleme" olduğu da görülmektedir (Çetinkaya, 2004, s. 63 vd; Elmacı, 1996, s. 17; Kişi, 1996, s. 69).

[53] Osmanlı basını boykotla ilgili olarak halka seslenen yazılara yer vermekteydi. Bunlardan 9 Ekim 1908 tarihli Tanin gazetesinde Hüseyin Cahit de "Avusturya Emtiasını Almayınız" başlıklı yazısında halka bu ifadelerle boykot çağrısında bulunmaktaydı (Kişi, 1996, s. 72; Özkan, 2002, s. 100; Yavuz, 1979, s. 164).

[54] Avusturyalılar, 1830-1850 yılları arasında yaklaşık % 25'lik bir oranla Osmanlıların en önemli ticaret ortağıydılar. Ancak bu oran yüzyılın sonlarına doğru % 9-14 civarına düşmüştür. Zira tarih boyunca

Şekil 4.1. Marki Pallavicini külliyatı, Elmacı, 1999, s. 52.

Bununla birlikte Bosna ve Hersek eyaletlerinin ilhakını protesto etmek amacıyla Osmanlı topraklarında Avusturya mallarına uygulanan boykota ilişkin Avusturya-Macaristan hükûmeti tarafından çok sayıda şikâyetin vuku bulduğu görülmektedir.[55] Bunlardan biri Avusturya emtiasına karşı gümrük ve zabıta

devlet bütçesinin finansmanı her zaman iç kaynaklardan, özellikle de Galatalı bankerlerden gerçekleştirilirken 1854'ten 1914'e kadar uluslararası para piyasalarından finanse edilmeye başlanmıştır. Bu dönemde Osmanlılar yaklaşık 36 borç anlaşması imzalamış, Avusturya-Macaristan ise bunun yalnızca üç tanesine katılmıştır. Büyük bir Avrupa devleti olarak Düyûn-ı Umûmiye kurulunda bir sandalye sahibi olmakla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun dış borçlarındaki toplam payı sadece % 1 oranındaydı. Dolayısıyla imparatorluk içinde sanayi ve yatırım imkânları oldukça düşüktü. Toplam borcun % 87'si Fransa, İngiltere ve Alman İmparatorluğu'ndan, %13'ü ise aralarında Avusturya Macaristan'ın da yer aldığı diğer ülkelerden yapılmıştı (Bridge, 2013, s. 60; Pittioni, 2011, s. 43-44). 18. ve 19. yüzyıllarda ticarette tarım ürünleri ağırlıktaydı. Daha sonraki dönemde Bohemya cam ürünleri, porselen ve tekstil ürünleri Tuna Monarşisi'nin yüksek değere sahip işlenmiş malları olarak buna ilave olmuştur. Habsburg Monarşisi özellikle hazır mallar, şeker (Türk ithalatının % 80'i idi), kağıt, koyun ve yün ürünleri, tuhafiye ürünleri, pirinç, un, kibrit, alkol, iplik, sigara kağıdı, mobilya, şarap ve alkollü içkiler (özellikle kiraz likörü ve erik rakısı), inşaat malzemeleri, çimento, cam, porselen, çakı, iğne ve ayakkabı ihracatı gerçekleştirmekteydi. Bu dönemde asıl dikkat çeken Avusturyalı tekstil üreticilerinin Osmanlılara fes imal etmekle ilginç bir pazar oluşturmalarıydı. Avusturya-Macaristan fes yapımı ve hazır erkek giyim alanında lider pozisyona sahipti. Biranın ana tedarikçisi de Anton Dreher bira fabrikasıydı. Osmanlıların yaptığı ihracat ise geleneksel olarak meyve, pamuk, deri ve tütünden oluşmaktaydı. Diğer ihracat ürünleri arasında keten, kenevir, haşhaş, susam, yün, pamuk, lületaşı, fıçı tahtası, kömür, tütün, şarap ve halı bulunmaktaydı (Bekos ve Garcia, 2011, s. 86; Pittioni, 2011, s. 43-44; Samsinger, 2010, s. 370). 1914 yılında İstanbul'da faaliyet gösteren 97 anonim şirketten (biri banka ve diğeri alışveriş merkezi olmak üzere) sadece iki tanesi Avusturya şirketiydi. Bu şirket ise aslında sahipleri Habsburg tebaasından olan Orosdi Back adlı bir Fransız alışveriş şirketiydi (Pittioni, 2011, s. 43-44). Avusturya-Türk ticaretinin lojistiğini özellikle 1883 yılında Karl Ludwig Freiherr von Bruck tarafından kurulan ve merkezi Triyeste'de bulunan Österreichische Lloyd şirketi üstlenmiştir. Daha sonra Balkanlar'ın ve Anadolu'nun hemen her yerini kaplayan imparatorluk postaneleri üzerinden dağıtılan posta da buna ilave edilmiştir (Bekos ve Garcia, 2011, s. 85-86).

[55] Yukarıdaki karikatürde limanlardaki boykotta Osmanlı hükûmetinin de etkisi olduğunu düşünerek çok sayıda şikâyet dilekçesi veren Avusturya-Macaristan elçisinin şikâyetlerinin bir külliyat oluşturduğu ifade edilmektedir (Çetinkaya, 2004, s. 112; Elmacı, 1999, s. 52).

memurlarının vazifelerini suistimal etmekte olduklarına dair Avusturya hariciye nezareti ikinci şube müdürü tarafından yapılmıştır (BEO, 3445/258352, 19 Teşrin-i Sâni 1324/2 Aralık 1908, s. 1). Viyana maslahatgüzarı Avusturya hariciye nezaretine gittiğinde orada hariciye nazırıyla birinci şube müdürünü bulamadığından ikinci şube müdürü Mösyö dö Müller ile görüşmüş ve kendisi bu görüşme sırasında boykotla ilgili olarak ahalinin Avusturya eşyası satın almaya veya siparişine mecbur edilmesini istemediklerini, istedikleri şeyin sadece hükûmet memurlarının vazifelerini yapmaları olduğunu, gümrük memurlarının eşyalarının gümrüklerden çıkarılmasını engelledikleri ve bazı kişilerin ahalinin Avusturya mağazalarına girmelerinin zorla önüne geçtikleri hâlde buna karşı zabıta memurlarının ilgisiz durduklarını söylemiş ve hükûmet memurlarının bu hâllerinin vazifelerini suistimal etmek demek olup olmadığını sormuş, Osmanlı hükûmetinin hasmane değilse bile pek de dostane olmayan bu tavır ve hareketine karşı müzakerelere devam etmenin kendileri açısından kabul edilebilir olmadığını ifade etmiştir. Bunun üzerine Viyana maslahatgüzarı istihbaratına göre Osmanlı memurlarının vazifelerini kanun dairesinde yapmakta olduklarını belirtmiş, vazifelerinin pek nazik olduğuna dikkat çekerek ahaliyi boykotaja nihayet vermeye zorlayamayacakları cevabını vermiştir (BEO, 3445/258352, 24 Kasım 1908, s. 3).

Viyana'da neşredilen Çayt gazetesinin Sofya'da bulunan muhabirinin de bu hususta bahsederek bu duruma İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin[56] etki etmekte olduğunu, bunun milletlerarası hukuka muhalif bir şey olmasından dolayı Avusturya tüccar vapurlarıyla beraber Avusturya zırhlılarının da gitmesiyle vapurun tahliyesine müsaade edilmediği takdirde orada bir çatışma vuku bulabileceğini ve Avusturya sefirinin yakında münasebetlerin kesileceğini söylediğini ifade eden Bulgaristan komiserliği ikinci kâtibi erkân-ı harbiye miralaylarından Şükrü Bey, kendisinin cevaben ticaret yapmakta serbest oldukları, kendilerine müdahalenin mümkün

[56] Öte yandan Avusturya-Macaristanlı yetkililer boykotajı İttihatçıların örgütlediklerini bildiklerinden (İlhan, 1997, s. 19) Ahmet Rıza Bey de Aralık ayında gerçekleştirdiği Avrupa gezisinde Neue Freie adlı Avusturya gazetesiyle başında fesi ile görüşmüş ve boykotajı hükûmet yapmadığından bu hususta devletlerin aracılığını hata olarak gördüğünü belirtmiş; hem Osmanlı hükûmetini hem de cemiyeti bir bakıma savunmaya çalışmıştır (Elmacı, 1997a, s. 31-32). 28 Kasım 1908 tarihinde Avusturya hükûmetinin baskısı üzerine Sadrazam Kâmil Paşa bütün gümrüklere bir genelge göndererek Avusturya-Macaristan mallarının gümrük limanlarına girişlerinde zorluk çıkarılmamasını bildirmiştir. Mamafih liman işçileri ile boykotaj sendikaları genelgeye uymayarak boykotaja devam etme hususunda büyük bir direnç göstermeye devam etmişlerdir. Gazeteler de genelgenin hilafında hareket eden hamallar ve mavnacılar hakkında övgü dolu sözler yazarak bu davranışlarını güçlendirmişlerdir (Çetinkaya, 2004, s. 114; Elmacı, 1997b, s. 156; Yavuz, 1979, s. 169).

olmadığı ve hükûmet memurlarının buna sebep oldukları görüldüğü takdirde Osmanlı hükûmetinin bunları şiddetle cezalandıracağı cevabını verdiğini ve söz konusu ifadeler dikkat çekici olduğundan bu hususu bildirmek ihtiyacı hissettiğini ifade etmiştir (A.MTZ. (04), 173/17, 14 Teşrin-i Sâni 1324/27 Kasım 1908, s. 2). Şükrü Bey ayrıca Avusturya hükûmetinin Sofya ataşemiliteriyle vuku bulan mülakatında da ataşemiliterin Osmanlı memleketlerinde Avusturyalılar aleyhine yapılmakta olan boykotajın fena neticelere sebebiyet vereceğinden ve vapurların tahliyesine müsaade edilmediği takdirde bir çatışma vuku bulacağından bahsettiğini belirtmiştir (A.MTZ. (04), 173/17, 20 Teşrin-i Sâni 1324/3 Aralık 1908, s. 1).

Bu sırada Avusturya sefaretinden verilen bir muhtıra üzerine Selanik vilayetine Tikveş ahalisiden 30-40 kişinin bir Bulgar'ın mağazasına girerek Avusturya emtiası olan 45 çuval şekerin üzerine gaz döktükleri, Trabzon vilayetine J. Avistidi mağazasına Avusturya'dan gönderilen bazı eşyanın gümrükten çıkarılacağı sırada iki kişinin eşyanın üzerine gaz dökerek gümrük önünde yaktıkları, Edirne vilayetine 30 kişilik bir çetenin Avusturya eşyasının istasyona çıkarılmasını ve bir Avusturyalı mağazasından diğerine naklini menetmekte oldukları, Aydın vilayetine İzmir'de Avusturya feslerini giyen kişilerin başlarındaki feslerinin zorla alınıp yırtılmakta olduğu haber verilerek (DH.MKT, 2683/19, 1 Kânûn-ı Evvel 1324/14 Aralık 1908; DH.İD, 124-1/26, 7 Kânûn-ı Evvel 1324/20 Aralık 1908) Avusturya malı satan mağazaların tahrip edildiği haberlerinin tahkikiyle suçluların cezalandırılması istenmiştir (DH.MKT, 2693/6, 13 Kânûn-ı Evvel 1324/26 Aralık 1908, s. 4).

Avusturya sefaretinden gönderilen bir başka muhtırada ise Avusturya Lloyd Kumpanyası vapurlarından biri Mersin'de posta çantalarını çıkarırken posta çantalarını yüklemeye cüret etmiş olan bir hamalın tehdit ve darp edilmek suretiyle hamal hakkında kötü muamelede bulunulduğu (DH.MKT, 2700/60, 11 Kânûn-ı Evvel/Aralık 1908, s. 2), Trabzon boykotaj komitesinin bir Osmanlı limanından Avusturya emtiası getirecek olan tacirleri öldürmekle tehdit ettikleri (DH.MKT, 2700/60, 14 Kânûn-ı Evvel/Aralık 1908, s. 2), İskenderun'da Avusturya vapurlarından birinin yüklerini çıkarmak isteyen hamallarla mavnacıların[57] boykotçular tarafından

[57] Sözlükte yük taşıyan büyük kayık anlamına gelen mavna; erzak nakleden, limanlara yanaşamayan büyük gemilerdeki yükü alarak iskeleye getiren güvertesiz teknelere verilen isimdir. Aynı zamanda iskelede yük taşıyan hamallara verilen bir lakap olarak da kullanılmaktadır. Mavna gemilerindeki yükleri indirip bindiren kişilere, bir başka deyişle deniz hamallarına mavnacı denilmektedir (Kırpık, 2013, s. 227). Rıhtım şirketinin kurulmasıyla 1890'lı yıllarda tekelci denetimlerini kaybetmeye başlayan

tehdit edilerek söz konusu eşyayı çıkarmaktan menedildikleri (DH.MKT, 2700/60, 19 Kânûn-ı Evvel/Aralık 1908, s. 2), Beyrut'ta Avusturya postanesine ait bir posta kutusunun ahali tarafından kırıldığı (DH.MKT, 2700/60, 24 Kânûn-ı Evvel/Aralık 1908, s. 2), İzmir'de Avusturya vapurlarından birinin yüklerini çıkarmakta bulunan bir mavnanın rıhtımda bağlı bulunan halatınının zorla kesilmesi suretiyle söz konusu eşyanın çıkarılmasının engellendiği (DH.MKT, 2700/60, 25 Kânûn-ı Evvel/Aralık 1908, s. 2), Bar iskelesinden yolcuların bile çıkmalarının zor kullanılarak önüne geçildiği, Avusturya ticarethanelerinden birinin namına gelen altı adet posta paketinin paketleri taşıyan hamalın elinden zorla alındığı ve bu paketlerin çalındığı (DH.MKT, 2700/60, 15 Kânûn-ı Evvel/Aralık 1908, s. 2) ve boykotaj komitesi azasından birinin İzmir gümrüğüne memur edilip Avusturya emtia ve eşyasının getirilip getirilmediğine baktığı (DH.MKT, 2700/60, 2 Kânûn-ı Evvel/Aralık 1908, s. 2) ifade edilmekteydi. Avusturya sefaretinin hariciye nezaretine verdiği bu muhtıra üzerine dâhiliye nezaretinden Aydın, Adana, Halep ve Trabzon vilayetlerine Osmanlı Devleti'nin bazı iskelelerinde Avusturya vapurlarına, posta çantalarına, eşya çıkarmak isteyen hamallar ile mavnacılara yapılan saldırılar ve bazı tüccarın ne suretle tehdit edildikleri hakkında gerekli tetkiklerin yapılmasıyla hakikat-i hâlin işarı ve iktisadi bir daire dâhilinde yapılan boykotajın hukuk dışı bir hâl almaması ve saldırıya meydan verilmemesi bildirilmiştir (DH.MKT, 2700/60, 22 Kânûn-ı Evvel 1324/4 Ocak 1909, s. 3).

4.1.2.1.2.1.1.1. Kudüs Mutasarrıflığında Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler

Kudüs mutasarrıfı Bosna ve Hersek'in Avusturya'ya ilhakını müteakiben Yafa'ya gelen Nemçe vapurundan ilhaktan dolayı galeyana gelen halkın Bur Said ve Beyrut'ta olduğu gibi posta, yolcu ve emtia ihraç ve nakline muhalefet ettiklerini, sabahtan beri sarf edilen mesai ile yalnız postanın salimen çıkarılabildiğini, vapurun hâlihazırda Yafa'nın açığında olduğunu, yolcuların gemide mahsur kaldıklarını ve

hamal ve mavna loncaları, 1906 yılında rıhtım şirketlerinin durumlarında birtakım iyileştirmeler istemeleri nedeniyle yapılan anlaşma neticesinde özerkliklerini de tamamen kaybetmişlerdir. Rıhtım şirketleri 1907 yılında hamalların tüm denetim haklarını elinden almış ve çıkartılan bir yönetmelikle de kanun dışı ücret alan 42 hamalı zorla limandan uzaklaştırmışlardır. Rıhtım şirketleri ile yabancı tüccarları yatıştırmak amacıyla liman loncalarını denetim altına almaya çalışan Sultan II. Abdülhamid yönetiminin böylece hamallar ile araları açılmıştır. Bu durum ise liman loncalarının İttihatçılarla iş birliği yapmalarına neden olmuş ve kayıkçılar ile mavnacılar da boykot sırasında önemli rol oynamışlardır. Sadrazam Kâmil Paşa da 7 Şubat 1909 tarihinde rıhtım şirketleriyle yaptığı görüşmeler neticesinde söz konusu 42 hamalın tekrar işe alınmasını sağlamıştır (Elmacı, 1997b, s. 155).

yarın yolcular çıkarılabilirse bunun başarıya değer bir durum olacağını ifade etmiş, söz konusu yere asaleten bir kaymakam tayini ile konunun münasip bir şekilde halledilmesi gerektiğini (DH.ŞFR, 405/89, 30 Eylül 1324/13 Ekim 1908; Yavuz, 1979, s. 165), Yafa kaymakamının henüz gelmediğini ve mevkiin hassasiyeti nedeniyle vekâleten istihdam etmenin müşkülatı artıracağından asaleten görevlendirileceği vaadiyle Maarif Müdürü Tahir Bey'e kaymakam vekâleti görevinin kabul ettirilerek gönderildiğini bildirmiştir (DH.MKT, 2631/8, 30 Eylül 1324/13 Ekim 1908, s. 2).

Kudüs'ten gönderilen şifreli telgrafta da Nemçelilerle her türlü muamelelerin ve ticari ilişkilerin kesilmesi ve vapurlarından emtia alınıp verilmemesi hakkında bazı ahali tarafından tab ve tevzi edilen varakalar ile kayıkçıların hareketlerini takdir ve tebrik yolundaki nümayişlerin ciddiyet kazandığına dikkat çekilmiş, yolcu çıkarmaksızın vapurun gitmesine Avusturya konsolosunun muvafakatini almak için çalışılıyor ise de henüz muvafakat göstermediğinden sefaret nezdinde serian teşebbüste bulunulmasının tek çare görüldüğü, bu sağlanamadığı takdirde ahalinin muhalefetine askerî kuvvetle karşılık vermek gerekeceği haber verilmiştir (DH.MKT, 2631/65, 1 Teşrin-i Evvel 1324/14 Ekim 1908, s. 3; DH.ŞFR, 405/99, 1 Teşrin-i Evvel 1324/14 Ekim 1908). Akabinde gönderilen bir diğer şifreli telgrafta söz konusu Avusturya vapurunun Yafa'dan hareket ettiği, saldırının engellenmesine ve asayişin iadesine çalışıldığı ifade edilmiştir (DH.ŞFR, 405/104, 1 Teşrin-i Evvel 1324/14 Ekim 1908).

Kudüs mutasarrıflığından gönderilen bir başka şifreli telgrafta Avusturyalılarla münasebette bulunulmaması hakkında vuku bulan tebligatın yanlış anlaşılarak birtakım gösteriler yapılmasına teşebbüs edildiğinden bunların engellenmesine çalışıldığı, ayrıca Yafa'daki Nemçe postanesini muhafaza için ikame edilen askerler zabitlerin emriyle mevkilerini terk ettiğinden birtakım saldırıların olduğu belirtilmiştir (DH.ŞFR, 405/105, 1 Teşrin-i Evvel 1324/14 Ekim 1908). Kudüs mutasarrıflığına gönderilen şifrede Nemçelilerle muamelat ve ticari münasebetlerde bulunulmaması hususunda ahalinin temayüllerine bir şey denilemezse de Nemçe postanesiyle vapurlarına tecavüzlerde bulunulmasının siyasi münasebetlere pek fena tesir edeceğinden tarizatta bulunanların bir an önce yakalanarak adliyeye teslim edilmeleri tavsiye edilmiştir (DH.MKT, 2631/65, 2 Teşrin-i Evvel 1324/15 Ekim 1908, s. 4).

Öte yandan Yafa karantinası hekimliğinden 30 Eylül 1324 (13 Ekim 1908) tarihiyle alınan telgrafta ise İskenderiye'den gelen Lloyd Kumpanyası'na mensup Efterbe adlı vapurun dezenfektesi için gönderilen sıhhiye memurlarının kayıkçılar ve ahali tarafından darp edildiğinin, karantinaya mahsus sarı sancağının yırtıldığının ve söz konusu memurların korunması için mahallî hükûmete vuku bulan müracaata da bu hususta bir şey yapılamayacağı cevabı verildiğinin beyan edilmesi üzerine vapurun temizliği sıhhat ve umumi selamete ait konulardan olduğundan sıhhiye memurlarının vazifelerinin engellenmesi hususundaki teşebbüsün uygun bulunmadığı belirtilmiş ve bu konuda telgrafla mahaline emir verilmesi sıhhiye nazırı tarafından dâhiliye nezaretine haber verilmiştir (DH.MKT, 2632/6, 2 Teşrin-i Evvel 1324/15 Ekim 1908, s. 2).

Keza Hayfa limanına gelen Avusturya vapurundan gaz, şeker vesaire ihraç edildiğini gören ahali iskeleye hücum ederek, söz konusu eşyadan bazılarını denize atıp telef ettikleri gibi ahalinin Avusturya konsoloshanesi önünde de gösteriler yapmakta ve revolver atmakta olduklarının Hayfa kaymakamlığından bildirilmesi ve konsolosluktan da telgrafla müracaat edilmesi üzerine hemen telgrafhaneye gidilmiş, ahalinin dağıtılması ve buna cüret edenler ile ön ayak olanların yakalanarak adliyeye teslim edilmesi ve bizzat konsoloshaneye gidilerek oradaki saldırının defiyle konsoloshane önünde asayişin sağlanması lüzumu önemle bildirilmiştir (DH.MKT, 2745/64, 2 Şubat 1324/15 Şubat 1909, s. 2).[58]

[58] Ayrıca Konya valisi tarafından da dâhiliye nezaretine Konya'da manifatura satılan bir mağazaya gece Mersin yoluyla Avusturya malı getirildiğinin duyulması üzerine ahalinin mağazayı kapatmaya teşebbüs ettiği, ancak derhâl gerekli tedbirler alınarak ön ayak olanlar hakkında takibata başlanıldığı, mağazacının mağazasının camlarının kırıldığını ve bazı eşyasının alındığını iddia etmesi üzerine başkaca tahkikat icra edilmekte olduğu bildirilmiş (DH.MKT, 2693/6, 9 Kânûn-ı Evvel 1324/22 Aralık 1908, s. 1), akabinde boykotajın iktisadi şekilden fiilî tecavüze dönüşmesine cüret edenlerin tahkik ile mahkemeye verilmesi söz konusu vilayetlere tembih edilmiştir (DH.MKT, 2693/6, 13 Kânûn-ı Evvel 1324/26 Aralık 1908, s. 4).

4.1.2.1.2.1.1.2. Beyrut Vilayetinde Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler

Darental'in (Aehrenthal) ser-i menhûsunun havası ile
Taazzumun keder-i ibtila'-nümâsı ile
Evet o hırs-ı elimin büyük belâsı ile
Ulüvv-i rif'âtimiz buldu hicr-i izmihlâl
Yazık ki tâc iken olduk hakârete pâ-mâl
Mahmud Fuad[59]

Hükûmet dairesi çevresinde Müslim ve gayrimüslim halk toplanarak Avusturya'nın Osmanlı hukukuna yaptığı tecavüzün yarattığı histen dolayı Beyrut'ta Avusturya emtiasının katiyen alınıp kullanılmaması için anlaşmışlardır. Beyrut limanına gelecek Nemçe vapurlarının da yolcu ve eşyalarını sahile çıkarmayacakları konusunda bütün ahali ittifak ettikleri gibi sandalcılar da Nemçe vapurlarından yolcu çıkarmama kararı almışlardır.

Beyrut Valisi Nazım Paşa'nın ifadesine göre ahalinin bu hareketleri ise galeyana sebebiyet vermeksizin uygun bir dille yatıştırılmaya çalışılmaktaydı (DH.MKT, 2635/57, 1 Teşrin-i Evvel 1324/14 Ekim 1908, s. 1). Bosna-Hersek meselesinden dolayı oldukça müteessir olan Beyrut ahalisinin limana gelen Nemçe vapurlarını limana girmekten ve postalarını çıkarmaktan menettiklerini belirten Beyrut valisi Avusturya konsolosunun bunu şiddetle protesto ederek kendisinin yanına geldiğini ve şikâyetlerini dile getirdiğini, bunun üzerine bizzat vapurlara gidilerek posta memurlarını sandalıyla liman önüne çıkarttığını ve orada toplanan halk tarafından muhalefet edildiği hâlde bunları alarak Avusturya postanesine teslim etmişse de vapurun yükünü çıkarmaya şiddetle karşı çıkan ahaliye zorla bir muamelede bulunmak istemediğinden bu hususta nasıl bir muamele yapılması gerektiğini dâhiliye nezaretine danışma gereği duymuştur (DH.MKT, 2634/79, 2 Teşrin-i Evvel 1324/15 Ekim 1908, s. 1; Çetinkaya, 2004, s. 192).

Bundan yaklaşık bir ay kadar sonra yine Beyrut Valisi Nazım Paşa; Nemçe vapurlarıyla gelen ticari malların ve yolcuların yapılan tebligat üzerine çıkarıldıkları, ancak bazı yerlerde Avusturya emtiasına karşı olan boykotajın devam etmekte ve hatta günden güne artmakta olduğu ve söz konusu vapurlara kayıkçıların uğramadıkları, hamalların da eşya çıkarmamakta oldukları anlaşıldığından dâhiliye nezaretinin bu

[59] Avusturya'ya karşı uygulanan boykottan Avusturya'da imal edilen fesler de nasibini almış, bu durum şiirlere de yansımıştır. Yukarıdaki dizeler "Avusturya Feslerinin Feryadı" adlı şiirden alınmıştır (Kişi, 1996, s. 78).

hususta ki görüş ve mütalaasını öğrenmek istemiştir (DH.ŞFR, 406/14, 29 Teşrin-i Evvel 1324/11 Kasım 1908). Dâhiliye nezaretinden kendisine gönderilen telgraf ile ahalinin Avusturya malı satın almaya ve hamalların Avusturya emtiasını vapurlardan çıkarmaya ve nakletmeye zorlanamayacakları, hükûmetin görevinin asayişi sağlamaktan, Avusturyalılara ve onlara ait gemilere, müesseselere saldırı ve zarar vuku bulmasına meydan vermemekten ibaret olduğu yanıtı verilmiştir (DH.MKT, 2657/38, 1 Teşrin-i Sâni 1324/14 Kasım 1908, s. 2).

Beyrut ahalisi tepkilerini İngiliz, Fransız, Alman ve Rus konsoloslukları önünde toplanarak Avusturya'yı protesto eden nutuklar atarak göstermeye devam etmişlerdir (DH.MKT, 2635/60, 7 Teşrin-i Evvel 1324/20 Ekim 1908).[60] Ayrıca Avusturya malı alıp kullanmadıkları için Avusturya'da imal edildiğinden dolayı çıkarmış oldukları feslerin yerine kadife, peluş ve Ankara kuzusu derisinden kalpaklar imal etmeye başlamışlardır.[61] Bunlar da külaha benzediklerinden kullanımına vilayetçe edilen itiraz üzerine devetüyünden kalpaklar imal ve kullanımına ilişkin teklifler yapmış ve bunların kullanımı ahalice müttehiden kararlaştırıldığından çok miktarda devetüyü alımıyla kalpak imali için şirketler teşkili ile tezgâhlar tesisine teşebbüs etmişlerdir. Bütün memurların da fes yerine devetüyü kalpağı kullanmaları Beyrut ahalisi tarafından teklif edilmiştir (DH.MKT, 2644/69, 9 Teşrin-i Evvel 1324/22 Ekim 1908, s. 1; Yavuz, 1979, s. 166).[62] Bununla birlikte fes tüccar ve esnafı

[60] Avusturya-Macaristan Devleti'nin Bosna ve Hersek'i ilhakı ile Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden dolayı Avyalık'ta da ahali tarafından protesto nümayişleri yapılıp bir beyanname hazırlandığı ve nümayişten sonra birer suretlerinin de İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunan hükûmetlerinin Ayvalık'taki konsoloslarına verildiği Karesi mutasarrıflığından bildirilmiştir (DH.MKT, 2662/8, 2 Teşrin-i Sâni 1324/15 Kasım 1908, s. 3). Keza 10 Ekim 1908 tarihiyle Vali Arif imzasıyla sadaret makamına yazılan telgrafta eşit miktarda İslam ve Hristiyan olmak üzere 3.000 kadar kişinin toplandığı ve devletin mukaddes hukukunu muhafaza için yek vücud olduklarına dair İslam, Rum ve Ermeni milletleri vekilleri tarafından birer nutuk okunduktan sonra düvel-i muazzamaya hitaben kaleme alınmış olan telgraf protestonamelerinin derhâl imza ve keşide edildiği ve bu sırada hiçbir vukuat yaşanmadığı ifade edilmiştir (A.MTZ. (04), 171/47, 27 Eylül 1324/10 Ekim 1908, s. 3).

[61] Askerî bir başlık olarak Osmanlı Devleti'ne fesin ilk girişi 1827-1828 yılları arasında olmuştur. İlk kullanıldığı dönemde fesi kabul etmek istemeyen bazı Osmanlılar aşina oldukları başlıklar yerine tanımadıkları fesin Osmanlı askerlerine ve memurlarına giydirilmesini hoş karşılamamışlar ve II. Mahmud'u gavur padişah olarak niteleyip, İslamiyet'i tahrip etmekle suçlayarak peygamberin lanetini üzerine çektiğini dile getirmişlerdir. 1908 yılındaki Avusturya boykotundan Avusturya fabrikalarında imal edilen bu fesler de nasibini almış ve yerlere atılarak yırtılmışlardır. Gazetelerde fesin hiçbir zaman bir millî başlık olamayacağına vurgu yapılarak başı havasız bırakan, sağlıksız, yağmura dayanıksız, azıcık ter ile bozulabilen, çirkin bir başlık olduğundan bahsedilmiştir. 1925 yılına gelindiğinde ise aynı feslere bu kez dinî bir başlık hüviyeti vererek can ve başla sarılanların olduğu görülmüştür (Çetinkaya, 2004, s. 146; Elmacı, 1997a, s. 28).

[62] Benzer bir tepkiyi Erzincan İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin de verdiği görülmektedir. Erzincan ahalisi namına 150 kişilik bir grup tarafından Bulgaristan ve Bosna-Hersek meselelerinde Avusturya'nın tavrının halkın heyecanını artırdığından bahisle Berlin Antlaşması'nı imzalayan devletlerin aracılığı rica edildiği gibi Erzincan İttihad ve Terakki Cemiyeti tarafından verilen takrirde

da daha önceden Avusturya'dan getirdikleri feslerin satışının engellendiğinden ve dükkânlarındaki feslerin zaptına teşebbüs edildiğinden bahsederek bu hususta tedbir alınması hakkında bir arzuhal vererek gereğinin yapılmasını istemişlerdir. Bunun üzerine zaptiye nezaretine gerekli talimat verilmiştir (DH.MKT, 2637/50, 9 Teşrin-i Evvel/22 Ekim 1908, s. 2; Elmacı, 1997a, s. 30).

Öte yandan yaşanan olaylarla ilgili olarak Avusturya sefaretinden de şikâyetler vuku bulmaktaydı. Avusturya sefareti Trablusşam'da ahalinin toplanarak Avusturya postasını çıkarmamalarını ve o sırada revolver atılmasını şikâyet etmiş, akabinde bu husus Beyrut vilayetinden sorulmuş ve bu gibi durumlara meydan verilmemesi için gerekenlere tembihte bulunulması istenmiştir (DH.MKT, 2648/65, 23 Teşrin-i Evvel 1324/5 Kasım 1908, s. 2). Beyrut Valisi Nazım Paşa bu şikâyetle ilgili olarak Nemçe vapurundan posta, yolcu ve eşyanın çıkarılmasında herhangi bir mani olmadığını ve sefaret tarafından şikâyet edilen nümayişin de iskelede hava almak için bulunan ahalinin o gün Trablus'a gelen Nemçe vapuru için toplandığının zannedilmesinden kaynaklandığının Trablus mutasarrıflığı vekâletinden cevaben işar olunduğunu bildirmiştir (DH.MKT, 2648/65, 27 Teşrin-i Evvel 1324/9 Kasım 1908, s. 1).

Daha sonra Beyrut Valisi Nazım Paşa, Beyrut'a gelen bir telgrafta Avusturya sefiri tarafından Bâbıâli'ye Osmanlı Devleti'nde boykotaja devam edildiği takdirde harp gemilerinin sevkiyle Nemçe vapurlarından eşyanın tahliyesinin temin edilebileceğinin tebliğ edildiğinin ve bunun üzerine İngiltere Devleti'nin de şayet Avusturya Devleti tarafından bu yolda bir teşebbüste bulunulursa donanma sevkiyle Osmanlı Devleti'nde boykotaj muamelesine devam edileceğini ifade ettiğinin yazılı olduğunu ve bu hâlden dolayı galeyana gelen Beyrut ahalisinin yarın Avusturya'nın aleyhinde ve İngiltere'nin lehinde olarak nümayiş teşebbüsünde bulunacaklarını dâhiliye nezaretine haber vermiştir (DH.MKT, 2672/55, 17 Teşrin-i Sâni 1324/30 Kasım 1908). Osmanlı Devleti'ndeki boykotajı kırmak için Avusturya tarafından harp gemisi sevk edileceğine ve buna karşı İngiltere hükûmeti tarafından donanma gönderileceğine dair haberlerin aslı olmadığından Beyrut'ta nümayiş yapılmasına gerek olmadığı Beyrut valiliğine cevaben bildirilmiştir (DH.MKT, 2672/55, 18 Teşrin-i Sâni 1324/31 Kasım 1908, s. 3).

---

de ahali Avusturya feslerini giymeyeceğinden Hazine-i Hümayun'da bulunan serpuşlardan birinin seçilmesinin münasip olacağı arz edilmiştir (DH.MKT, 2659/25, 3 Teşrin-i Sâni 1324/16 Kasım 1908).

Avusturya sefaretinden gönderilen takrirdeki başka bir şikâyet konusu boykotaj yüzünden yapılan yolsuzlukların devam etmekte olduğu, Beyrut'ta boykotçuların Oster Oryantal adındaki Avusturya Ticaret Şirketi mağazasının levhası üzerindeki kartalı koparttıkları ve Avusturya-Macaristan'a karşı küçük düşürücü ifadeler kullandıkları şeklinde olmuştur. Avusturya sefareti söz konusu olayla ilgili olarak Osmanlı hükûmetinin gayet ciddi surette dikkatini çekmiş ve gereğinin vakit kaybetmeden yapılacağının ümit edildiğini beyan etmiştir (DH.MKT, 2700/45, 28 Kânûn-ı Evvel/Aralık 1908, s. 1). Ardından Beyrut vilayetinden iktisadi şekil dışında böyle bir saldırı vuku bulmuş ise bunu gerçekleştirenler hakkında kanuni muamelenin yapılmasıyla neticesinin hemen bildirilmesi istenmiştir (DH.MKT, 2700/45, 21 Kânûn-ı Evvel 1324/3 Ocak 1908). Ancak Beyrut'ta Avusturya konsolosluğunun veya postanesinin üzerindeki resmî alamete saldırıldığına ilişkin haberin asılsız olduğu anlaşılmış ve bunun resmî surette tekzip edilmesi hususunda gerekenlerin yapılması talep edilmiştir (DH.MKT, 2694/96, 15 Kânûn-ı Evvel 1324/28 Aralık 1908, s. 1-2).

Mamafih Avusturya hükûmetinin bu hususstaki şikâyetleri Beyrut vilayetine bildirilmeye devam etmiştir. Muhtelif kumpanyalara ait vapurlarla Beyrut ve Hayfa'ya ulaşan Avusturya postasına ait posta çantalarının çıkarılmasının engellendiği ifade edildiğinden durumun tahkik edilerek doğru ise buna meydan verilmemesi istenmiştir (DH.MKT, 2718/3, 12 Kânûn-ı Sâni 1324/25 Ocak 1909, s. 2). Avusturya ile Osmanlı devletleri arasındaki ihtilaf giderildikten sonra da Beyrut vilâyetine, boykotajın gerek Dersaadet'te gerekse Osmanlı Devleti'nin diğer taraflarında sona erdirildiği hâlde Beyrut vilayetinde hâlâ devam ettirilmesinin uygun olamayacağı ve gelecek emtianın çıkarılmasını fiilen engelleyecekler aleyhine kanunen gereken takibatın yapılmasının icap edeceği tebliğ edilmiştir (BEO, 3503/262654, 18 Şubat 1324/3 Mart 1909, s. 1).

4.1.2.1.2.1.1.3. Yanya Vilayetinde Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler

Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ile Bosna ve Hersek vilayetlerinin Avusturya'ya ilhakı suretiyle devletin siyasi hukukuna halel gelmesinden dolayı Yanya'da Müslim ve gayrimüslim ahali meydanda toplanmış ve Berlin Antlaşması hilafında vuku bulan tecavüzleri protesto ederek durumu Avusturya'dan başka bütün Avrupa devletlerinin hariciye nezaretlerine telgrafla bildirmişlerdir. Bu hususta Yanya vilayetinden ahalinin asayişi bozan bir nümayişte bulunmadığına dair telgraflar alınırken (DH.MKT, 2629/86, 30 Eylül 1324/13 Ekim 1908) Avusturya emtiasının

vapurlardan çıkarılmaması ve dükkânlarda satılmaması yolunda ahali tarafından bazı yerlerde yapılan muamelelere Avlonya'da mahallî hükûmetin ön ayak olarak teşviklerde bulunduğu ihbar edilmiştir. Buna mukabil dâhiliye nezareti; herkesin istediği emtiayı almakta serbest olduğundan bu hususta bir şey denilemezse de emtianın vapurlardan çıkarılmaması ve bu konuda mahallî memurların teşviki uygun olmayacağından, emtianın çıkarılmasının engellenmemesinin lazım gelenlere tembih edilmesiyle beraber memurlara isnat edilen teşviklerin aslı olamayacağına nazaran böyle bir söylentinin neden çıktığının da bildirilmesini Yanya vilayetinden istemiştir (DH.MKT, 2638/62, 11 Teşrin-i Evvel 1324/24 Ekim 1908).

Avlonya'da Avusturya konsolosluğu önünde halk tarafından yapılan bir nümayişin ardından da bu nümayişte Avusturya aleyhinde bazı hareketlerde bulunulduğu ve mahallî hükûmetin bu konuda müsamahası görüldüğü bildirildiğinden Osmanlı hükûmetinin izlediği yola aykırı olan bu gibi hareketlere mahallî memurlarca meydan verilmemesi gerektiğinin önemle tebliğ edilmesi Yanya vilayetine şifre ile bildirilmiştir (DH.MKT, 2642/53, 18 Teşrin-i Evvel 1324/31 Ekim 1908).[63] Ancak

[63] Avusturya sefaretinin şikâyetine konu olan bir diğer olay mebus seçilen Doktor Arif Bey'in bir nutuk irad ile ahaliyi Avusturya aleyhine teşvik ve tahrik ettiğinin bildirilmesidir. Bunun üzerine Biga mutasarrıflığından nutuk iradına bir şey denilemez ise de Osmanlı hükûmetinin mesleğine aykırı bir hareketin kabul edilmesi siyaseten münasip olamayacağına binaen buna yol açacak bir harekete meydan verilmemesi istenmiştir (DH.MKT, 2648/65, 23 Teşrin-i Evvel 1324/5 Kasım 1908, s. 2). Keza Mitroviçe kaymakamının da esnafı ve ahaliyi Avusturya mallarını almamaları için teşvik ettiğinin ve bunlara bir kağıt imzalattırıldığının Avusturya sefaretinden bildirilmesi üzerine gerekli tahkikatın yapılarak gerçeğin acilen haber verilmesi istenmiştir (DH.MKT, 2636/27, 8 Teşrin-i Evvel 1324/21 Ekim 1908). Kosova Valisi Mehmet Hadi'den alınan cevapta Mitroviçe'de Avusturya mallarının satılmaması için diğer yerlerde olduğu gibi ahali arasında böyle bir temayül olsa da bu temayülün yazılı ittifak altına alınması için ne kaymakamın teşviki ne de diğer ahali tarafından kağıt tanzim ve imza edildiği ve meselenin boykotaj yapan ahaliyi kaymakamın teşvik ettiği yolunda bir yanlış anlamadan ibaret olduğunun yapılan tahkikat neticesinde anlaşıldığı ifade edilmiştir (DH.MKT, 2645/61, 2 Teşin-i Evvel 1324/15 Ekim 1908, s. 2; DH.ŞFR, 406/24, 11 Teşrin-i Evvel 1324/24 Ekim 1908). Cezayir-i Bahri Sefid vilayetine yazılan şifrede Rodos rüsumat müdürünün Hacı David Kumpanyası acentesini nezdine çağırarak kumpanya vapuruyla gelen 100 çuval Avusturya şekerinin gümrükten hemen çıkarılmasını tebliğ ettiğinin ve hamalların kâhyasını getirerek şekerleri derhal mavnalara yükletip limandan harice çıkarttığının haber alınması üzerine Avusturya sefaretinin şikâyette bulunduğu bildirilmiş ve söz konusu vilayetten bu hususun tahkik edilmesi istenmiştir. Ayrıca herkesin istediği malı almakta serbest olduğu, buna bir şey denilemezse de memurlar tarafından bu suretle müdahalede bulunulmasının uygun olamayacağı hususu tekrar vurgulanmıştır (DH.MKT, 2657/70, 1 Teşrin-i Sâni 1324/14 Kasım 1908). Yapılan tahkikat neticesinde Hacı David Kumpanyası'nın getirdiği Avusturya şekerlerinin ithalinin Rodos rüsumat müdürü tarafından engellendiğinin ve bu şekerlerin hamallar kethüdası aracılığıyla sandallara yüklenerek liman dışına çıkarttırıldığının aslı olmadığı gibi rüsumat idaresince bütün ticari eşya hakkında mevcut kanun ve nizamlar gereğince muamele yapılmakta olduğunun anlaşıldığı Cezayir-i Bahr-i Sefid Valisi Ekrem Paşa tarafından bildirilmiştir (DH.MKT, 2668/58, 5 Teşrin-i Sâni 1324/18 Kasım 1908, s. 1; DH.ŞFR, 407/19, 5 Teşrin-i Sâni 1324/18 Kasım 1908). Benzer şekilde İzmir'de Avusturya emtiası satın almamak için ahaliyi teşvik maksadıyla kurulan 40 kişilik heyete rüsumat müdürü ile belediye reisinin de dâhil olduğu Avusturya sefareti tarafından şikâyet edilmiştir. Bunun üzerine ahalinin istedikleri malı alıp almamakta serbest oldukları, ancak hükûmet memurlarının bu gibi işlere karışmaları uygun olamayacağından eski tebligat üzere muamele

daha sonra Avlonya kaymakamlığından gönderilen ve Yanya valisi tarafından dâhiliye nezaretine iletilen telgraftan anlaşıldığına göre Avusturya konsolosu saat 11:00'de tercümanı ile birlikte hükûmete giderek daha önce bu hususta vuku bulan şikâyetinin hata eseri olduğunu söylemiş ve şikâyet edilenlerin tahkikattan evvel cezalandırılmamalarını rica etmiştir (DH.MKT, 2658/91, 25 Teşrin-i Evvel 1324/7 Kasım 1908, s. 1; DH.ŞFR, 406/96, 25 Teşrin-i Evvel 1324/7 Kasım 1908).[64]

Avusturya emtiasının vapurlardan çıkarılmaması ve mağazalardan alışveriş yapılmaması yolunda ahali tarafından bazı yerlerde yapılan muamelelerde mahallî hükûmetlerin ön ayak olarak teşviklerde bulundukları daha sonra Avusturya sefaret tercümanı tarafından da ifade edilmiş, bunun üzerine durum yine Yanya vilayetinden sorulmuştur (DH.MKT, 2664/73, 8 Teşrin-i Sâni 1324/21 Kasım 1908, s. 2). Yanya Valisi Hilmi Paşa dâhiliye nezaretine cevaben yazdığı telgrafta Avusturya emtiası almamalarına dair Avlonya tüccarlarına hükûmet ve ahali tarafından hiçbir tembih ve baskı yapılmadığını ve Lloyd vapurlarının programları gereğince gelip yüklerini serbestçe çıkartarak yüklerin ait oldukları tüccarlara teslim edilmesinin de bunu doğruladığını ve bu hususstaki şikâyetin asılsız ve gerçek dışı olduğunu beyan etmiştir (DH.MKT, 2664/73, 28 Teşrin-i Evvel 1324/10 Kasım 1908, s. 1).

Avusturya hükûmetinin bu hususstaki bir başka şikâyet konusunu Müslüman 40 kişinin Serandoz Avusturya acente memurlarının vapura gitmelerini ve eşya alıp vermelerini alıkoydukları hakkında Serandoz Avusturya konsolosunun vilayete yaptığı müracaat oluşturmuştur. Bu müracaat üzerine söz konusu olay tahkik edilmiş ve olayın Delonya'dan sekiz on kişinin gece saat iki raddelerinde Serandoz'a acente

yapılmasıyla tekrar müracaata ve şikâyete meydan verilmemesi Aydın vilayetine tavsiye edilmiştir (DH.MKT, 2651/87, 27 Teşrin-i Evvel 1324/9 Kasım 1908). Ayrıca boykotajın sona ermesinden sonra boykotaj münasebetiyle alıcıları tarafından süresi içinde ambarlardan alınmayan bazı Avusturya malları için İzmir gümrüğünce arziye resmi talep edildiği, buna mukabil Avusturya sefaretinin bu konuda ısrarcı olunmamasını istediği görülmektedir (BEO, 3588/269048, 13 Haziran 1325/26 Haziran 1909, s. 2; BEO, 3663/274725, 3 Teşrin-i Sâni 1325/16 Kasım 1909).

[64] Aynı sohbet sırasında Avusturya konsolosu İmparator Franz Joseph'in Arnavutlara karşı yüksek bir sevgi beslediğini ve beslemekte olduğunu da ilaveten beyan etmiştir (DH.MKT, 2658/91, 25 Teşrin-i Evvel 1324/7 Kasım 1908, s. 1). Bununla birlikte Üsküp Avusturya konsolosluğu tarafından boykotaj hakkında Arnavut lisanı ve Türkçe harflerle basılan "evrak-ı fesadiye"nin bu günlerde Katolikler vesair vasıtalarla Arnavutluk'a dağıtılacağı polis komiserliğinden ihbar edilmiş ve bu evraktan bir ikisinin ele geçirilmesine itina edilmesi icap edenlere tebliğ edilmiştir. Bu hususta gerekli tedbirin alınmasıyla gönderilen evrakın dağıtılmasının engellenmesine ve mümkünse tümüyle ele geçirilmesine gayret edilip içeriği ile ilgili bir an önce doğru bilgi verilmesi istenmiş ve bu konuda Prizren ve İpek mutasarrıflıklarına da gerekli tembih yapılmıştır (DH.MKT, 2686/55, 4 Kânûn-ı Evvel 1324/17 Aralık 1908, s. 1; DH.ŞFR, 407/109, 4 Kânûn-ı Evvel 1324/17 Aralık 1908; DH.MKT, 2688/8, 8 Kânûn-ı Evvel 1324/21 Aralık 1908).

için değil sadece boykotaj için gidip, vapurun iskeleye eşya çıkaramayacağını, fakat acente memurlarının postayı almak ve diğer hususları görmek üzere vapura gitmelerinin serbest olduğunu söylemelerinden ibaret olduğu açıklaması yapılmıştır (DH.MKT, 2689/28, 5 Kânûn-ı Evvel 1324/18 Aralık 1908; DH.ŞFR, 407/112, 5 Kânûn-ı Evvel 1324/18 Aralık 1908).

Mamafih Avlonya'daki Avusturya konsolosu Avlonya'da ahvalin gayet önemli bir şekil aldığını, ahalinin hareketlerine karşı hükûmetin hiçbir mesuliyet kabul etmeyeceğini beyan ettiğini, Avusturya Lloyd Kumpanyası ile posta müstahdeminine karşı ahalinin gizli bir teşebbüste bulunduklarını ve yarın şehirden limana kadar posta naklinin zorla engellenmesine karar verildiğini, tüccarların dükkânlarını kapayacaklarını, konsolosluğa ait eşya için bile gümrük işlemlerini yapmanın mümkün olamadığını, boykotaj komisyonunun konsolosluk adına gelecek eşyanın açılmasını gümrük memuruna bildirdiğini ve Lloyd Kumpanyası ile postane müstahdemininin tehlikede bulunduklarından vazifelerini yerine getiremediklerini tebliğ etmiştir. Dâhiliye nezareti de bu hususta acilen tahkikat yapılarak neticesinin bildirilmesini, gerekli tedbirlerin alınmasını, yabancı müesseselerine ve müstahdeminine hiçbir saldırıda bulunulmamasını, postaya ve konsolosa ait eşyaya müdahale vuku bulmasına zinhar meydan verilmemesini ve icap edenlere gerekli tembihlerin yapılmasını, buna aykırı bir harekette bulunmaya cüret eden olursa derhâl yakalanarak adliyeye teslim ile asayiş ve inzibatın sağlanmasını Yanya vilayetine bildirmiştir (DH.MKT, 2687/1, 8 Kânûn-ı Evvel 1324/21 Aralık 1908).

Ayrıca Avlonya'ya gelen Avusturya Lloyd Kumpanyası'na ait vapurun levazımının denize atıldığı ve Avusturya posta arabasının hayvanlarının ahali tarafından zaptedildiği gibi konsolos adına gelen eşyanın gümrük muamelesini yaptırmış olan bir hamalbaşının da kötü bir muameleye uğradığı yine Avusturya sefaretinin Osmanlı hükûmetine bildirdiği şikâyetler arasında yer almaktaydı (DH.MKT, 2687/26, 6 Kânûn-ı Evvel 1324/19 Aralık 1908, s. 4; DH.MKT, 2693/6, 13 Kânûn-ı Evvel 1324/26 Aralık 1908, s. 4). Bununla birlikte Avlonya'ya gönderilen İtalya eşyasına da Avusturya malı nazarıyla bakılarak zorluk çıkarıldığının İtalya sefaretinden bildirilmesi üzerine boykotaj muamelesi İtalya eşyasını kapsamadığından böyle bir yanlışlığa meydan verilmemesinin mahalline bildirilmesi Yanya vilayetine haber verilmiştir (DH.MKT, 2689/44, 9 Kânûn-ı Evvel 1324/22 Aralık 1908).

4.1.2.1.2.1.1.4. Adana Vilayetinde Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler

Bulgaristan ve Avusturya-Macaristan hükûmetlerinin anlaşmaya aykırı davranışlarından dolayı Adana ahalisinin Hürriyet Bahçesi'nde toplanarak nutuklar attıkları ve bazı kararlar aldıktan sonra sükûnetle dağıldıkları (DH.MKT, 2634/99, 6 Teşrin-i Evvel 1324/19 Ekim 1908, s. 3); ahalinin Avusturya malı olan fesleri giymeyerek yerine serpuş giydikleri ve bu duruma zaruri olarak askerî ve mülki memurların da iştirak ettikleri (DH.MKT, 2638/82, 11 Teşrin-i Evvel 1324/24 Ekim 1908, s. 1-2); merkez vilayet halkının umumen kendiliklerinden "Avusturya mallarıdır" diye başlarındaki feslerini çıkartarak, yırtıp attıkları, başlarında muhtelif renk ve şekiller de serpuş giydikleri, zabit, nefer ve hükûmet memurlarının da buna katıldıkları Adana vilayetinden haber verilirken (DH.MKT, 2638/57, 12 Teşrin-i Evvel 1324/25 Ekim 1908) cevaben Adana vilayet merkezi ahalisi feslerini Avusturya'nın Bosna ve Hersek'i ilhak kararına tepki olarak değiştirmişse de ilhak kararı henüz Osmanlı hükûmeti ve diğer devletler tarafından tasdik ve tasvip edilmediğinden endişeye gerek olmadığının ahaliye uygun bir şekilde anlatılması istenmiştir (DH.MKT, 2641/31, 13 Teşrin-i Evvel 1324/26 Ekim 1908, s. 1).

Bununla birlikte Avusturya konsolosluğundan da şikâyetler gelmeye devam etmiştir. Adana Valisi Cevad Paşa'nın dâhiliye nezaretine bildirdiğine göre sabah Mersin limanına gelen vapurda İskenderun Avusturya viskonsolosu sandaldan çıkacağı sırada bazı kayıkçılar tarafından karaya çıkmasının engellendiği, hatta tehdit edildikleri gerekçesi ile bu kişiler hakkında gerekli kanuni muamelelerin yapılması hususu Avusturya konsolosluğundan talep edilmiştir. Bunun üzerine lazım gelen tahkikat yapılmış ve söz konusu vapur içindeki ticari malların iskeleye çıkarılmak istenmediği, kayıkçılar ve hamallar vapurdan eşya ve yolcu nakline muvafakat etmedikleri gibi söz konusu vapurla gelen Avusturya tebaasından İtalya acentesi memurlarıyla Avusturya acentesi kâtibinin çıkmasına da müsaade etmedikleri, konsolosluk tarafından vuku bulan müracaat üzerine yolcular limanda bulunan İtalya vapuruna geri döndükten sonra kayıkçılar tarafından hürmetle çıkarıldıkları ve tehdit edildiklerinin aslı ve esası olmadığı Adana vilayetinden beyan edilmiştir (DH.MKT, 2692/3, 8 Kânûn-ı Evvel 1324/21 Aralık 1908, s. 1). Mamafih Lloyd Kumpanyası'nın vapurlarından Avusturya bayrağı taşıyan bir sandal ile Mersin'e çıkmak isteyen Avusturya'nın İskenderun konsolos vekilinin karaya çıkmasının kayıkçılar tarafından engellendiği (BEO, 3479/260896, 14 Kânûn-ı Sâni 1324/27 Ocak 1909), itilip sandal

içine düşürüldüğü ve bir İtalyan vapuruna sığınarak İtalya acentesinin sandalıyla karaya çıkabildiği, suçluların cezalandırılmaları için Mersin'deki Avusturya konsolosu tarafınan vali nezdinde vuku bulan teşebbüslerden de hiçbir netice alınamadığı, milletler hukuku kaidelerini açıktan açığa ihlal eden bu vaka hakkında cidden Osmanlı hükûmetinin dikkatini çekmekle beraber suçluların ibreten cezalandırılmaları için icab edenlerin vakit kaybetmeden yapılması için gerekli emirlerin verileceğinin ümit edildiği Avusturya sefaretinden bir takrir ile bildirilmiştir (BEO, 3483/261206, 23 Kânûn-ı Sâni/Ocak1909, s. 3). Avusturya sefareti gönderdiği bir diğer takrirde Avusturya'nın İskenderun konsolos vekilinin Mersin'de vapurdan çıktığı sırada maruz kaldığı saldırıya dair Adana valisi tarafından verilen raporda bu olayın inkâr edildiğini belirterek, bunu dikkate alamayacaklarını teessüfle beyan etmiş, devletler hukukuna karşı alenen vuku bulan bu tecavüz hakkında Osmanlı hükûmetinin yeniden dikkatini çekip öncelikle Mersin mutasarrıfının bu olaya teessüflerini beyan etmesini ve daha sonra suçluların ibret için cezalandırılmaları isteğini yinelemiştir (BEO, 3506/262940, 12 Şubat 1909, s. 3). Buna mukabil Avusturya İskenderun konsolos vekili hakkında iddia edilen saldırının aslı olmadığı Adana vilayetinden cevaben alınan tahriratla bir kez daha ifade edilmiştir (BEO, 3530/264695, 22 Mart 1325/4 Nisan 1909).

Avusturya konsolosunun bu hususta bir diğer şikâyet konusu ise Avusturya Lloyd Kumpanyası vapurlarından birinin Mersin'de posta çantalarını naklederken ahaliden kalabalık bir topluluğun davul çalarak onları tahkir ettikleri şeklinde olmuştur. Bu hususta Mersin mutasarrıflığından alınan cevapta konsolosun söz konusu şikâyetinin asılsız olduğu bildirilmiştir (HR.SYS, 266/1, 8 Kânûn-ı Sâni 1324/21 Ocak 1909, s. 50; DH.MKT, 2727/23, 18 Kânûn-ı Sâni 1324/31 Ocak 1909).

4.1.2.1.2.1.1.5. Edirne Vilayetinde Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler

Bazı iskelelerde Avusturya vapurlarından ticari malların harice çıkarılamamakta olduğunun anlaşılması üzerine Avusturya mallarının ahalice tercih edilmemesine bir şey denilemezse de ticari malların vapurlardan çıkarılmaması yolunda muamelatta bulunulması uygun olamayacağından bunun etkili tembihler yapılarak önlenmesi istenmekteydi (DH.MKT, 2637/18, 9 Teşrin-i Evvel 1324/22 Ekim 1908, s. 3). Mamafih sandalcılara, hamalların kâhyalarına ve söz anlayanlarına gerekli tembihler yapılmış ise de Dersaadet, İzmir, Selanik gibi büyük şehirlerde ve

hatta Kale-i Sultaniye'de Avusturya vapurlarından eşya çıkarılmadıkça kendilerinin de eşya çıkarmayacaklarını ısrarla beyan ettikleri Gelibolu mutasarrıflığının yazısına atfen Edirne vilayetinden bildirilmiştir (DH.MKT, 2637/18, 6 Teşrin-i Evvel 1324/19 Ekim 1908, s. 1; DH.ŞFR, 406/3, 6 Teşrin-i Evvel 1324/19 Ekim 1908).

Gümülcine'de yaşanan bir olay da ise Alman tebaasından Momer ahalinin tehditleri sebebiyle kendisinin ve ailesinin hayatlarının tehlikede olduğu beyanıyla Almanya sefaretine başvurmuş ve Almanya sefareti tarafından gerekli tedbirlerin alınması istenmiştir. Bu olaya ilişkin Edirne Valisi Reşid; Gümilcine Nizamiye Taburu Binbaşısı Nedim Efendi'nin dün akşam arz ve takdim edilen telgrafında bu kişinin hayvanat-ı vahşiyye kumpanyasının direktörü olduğunu, kendisinin Avusturyalı zannedildiğini ve ahalinin vuku bulan ilanına rağmen bir zabitin bu kişinin hayvanlarını görmeye gitmesinin nümayişe neden olduğunu belirtmiş, ancak bu şahısla ailesinin hayatlarını tehlikede bırakacak bir muamele ve hareket zuhur ettiğine dair bir işaret olmadığı gibi katiyen bir saldırının önlenmesi için gerekli tedbirin alınmasının da mutasarrıf vekiline bildirildiği ve mezunen Edirne'de bulunup Gümilcine'ye dönecek olan mutasarrıfın dahi durumdan haberdar edildiği ifade edilmiştir (DH.MKT, 2641/12, 15 Teşrin-i Evvel 1324/28 Ekim 1908, s. 2, 4).

Avusturya sefaretinin şikâyetine konu olan bir diğer hadise Keşan'da Avusturya tebaasından Karabet Agop Ohanisyan'ın dükkânına Yüzbaşı Hafız Mehmet Efendi'nin girerek çalışanlardan Karabet Papasyanı dövdüğü ve dükkân sahibinin şikâyeti üzerine yüzbaşının Ramazan hâliyle bu muameleyi yaptığı cevabını verdiği ve Dedeağaç'taki polis komiserinin de Avusturya malı almamaları için ahaliyi teşvik ettiği şeklinde olmuştur. Sefaretin bu hususstaki beyanı üzerine herkes istediği malı almakta serbest olduğundan buna bir şey denilemezse de Avusturya tebaasının dükkânlarına tecavüz, çalışanlarına saldırıda bulunulması uygun olamayacağı gibi mahallî memurların bu yolda teşviklerde bulunması da münasip olmayacağından Keşan'da böyle bir muamelede bulunan zabıta ve Dedeağaç'taki komiser hakkında gerekli işlemlerin yapılması dâhiliye nezaretince Edirne vilayetinden istenmiştir (DH.MKT, 2642/52, 18 Teşrin-i Evvel 1324/31 Ekim 1908, s. 2). Edirne vilayetinden cevaben gönderilen telgrafta ise Keşan ve Dedeağaç'ta Avusturya memur ve tebaalarına tecavüz vuku bulmadığı açıklığa kavuşturulmuştur. Zira Keşan ve Dedeağaç'ta Avusturya sefareti tarafından şikâyet edilen olaylar Gelibolu ve Dedeağaç mutasarrıflıklarından sorulmuş ve Dedeağaç mutasarrıflığından cevaben

alınan şifreli telgrafta polis komiserinin Avusturya emtiası almamaları için ahaliyi teşvik ettiğinin katiyen aslı ve esası olmadığı, bilakis hadise ortaya çıktığında diğer yerlerde olduğu gibi ahalinin oldukça müteessir olarak galeyana geldiği ve Nemçe vapuru geldiğinde mal alıp vermemek şöyle dursun kayıkçılara, sair esnafa ve ahaliye söz konusu komiser tarafından yapılan nasihatle bir hadise yaşanmasının önü alındığı, dahası şimdiye kadar orada Avusturya memurlarına ve tebaasına karşı hiçbir saldırı olayının yaşanmamasının da adı geçen komiserin bu hususstaki çabaları ile olduğu, eğer sefaret bu konuda ısrar ederse durumun maddeten de beyan ve isbat edilmesi gerekeceği ifade edilmiştir (DH.ŞFR, 406/77, 21 Teşrin-i Evvel 1324/3 Kasım 1908, s. 1-2; DH.MKT, 2650/1, 25 Teşrin-i Evvel 1324/7 Kasım 1908).

Bu vilayette vuku bulan bir başka olay Dersaadet'te Süvari Birinci Ferik İzzet Paşa'nın başkanlığındaki Sayd-ı Şikâr Cemiyeti'ne Avusturya'dan hediye olarak gönderilen tazıların Cisr-i Mustafa Paşa'dan geçmelerine mahallî hükûmetçe engel olunmasıdır. Bu hadise üzerine, hükûmet memurlarının böyle bir engellemede bulunamayacakları ve boykotajın bu dereceye kadar genişlemesinin de uygun olmadığı Edirne vilayetine tebliğ edilmiştir (DH.MKT, 2694/67, 15 Kânûn-ı Evvel 1324/28 Aralık 1908).

Keza Gelibolu gümrüğüne çıkarılıp muamelesi yapıldıktan sonra tüccar mağazalarına nakledilen eşyanın gümrük dairesi dışında boykotaj heyeti adına bazı şahıslar tarafından çevrilip, muayene edilerek içinde Avusturya malı olduğu iddiasıyla sandıkların tekrar gümrüğe iade ettirilmekte olduğu Gelibolu rüsumat müdüriyetinden bildirilmiş ve bu hususta nasıl bir muamele yapmak gerekeceği Dedeağaç rüsumat nezaretinden sorulmuştur. Rüsumat emini, iskeleye çıkarılmış ve gümrüğe getirilip muamelesi görülmüş eşyanın boykotaj heyeti namına bazı şahıslar tarafından çıkarılıp muayene ve "Avusturya malıdır" denilerek tekrar gümrüğe iadesine kadar cüret edilmesini oldukça dikkat çekici olarak nitelemiştir. Zira boykot hamal ve sandalcıların kendi kendilerine yaptıkları bir muamele olduğundan buna hükûmetin hiçbir müdahalesi olamayacağı, bir kere gümrük iskelesine çıkarılmış ve gümrük muamelesi yapılmış bir malın boykot adına bazı kişiler tarafından çevrilip gümrüğe iade edilmesi gibi bir muamelenin yapılmasının ne gümrük ne de hükûmetçe kabul edilemeyeceği ve bu durum daha sonra devleti zarar ve ziyana maruz bırakacağından bunun katiyen menedilmesi Gelibolu mutasarrıflığına ve söz konusu gümrük nezaretine bildirilmiştir (DH.MKT, 2706/125, 1 Kânûn-ı Sâni 1324/14 Ocak 1909, s.

1). Ayrıca Gelibolu'da yapılan boykotajın Avusturya emtiasına hasredilmesi için tüccarın talebiyle daha önce bir tahkik cemiyeti oluşturulmuş ise de o sıralar Dersaadet'ten gelen mallar boykotaj cemiyetinden[65] tasdikli faturalarla ulaştığından artık muayeneye mahal kalmadığı da rüsumat müdüriyetinden alınan telgrafta belirtilmiştir (DH.MKT, 2718/85, 3 Kânûn-ı Sâni 1324/16 Ocak 1909, s. 1).

4.1.2.1.2.1.1.6. İstanbul Vilayetinde Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler

> *Avusturya'dan intikam alınmasında en büyük görev biz kadınlara ait olacak... Biz yine İstanbul'un ve Beyoğlu'nun o cicili bicili mağazalarındaki, o göz aldatıcı kumaşların karşısında bir tereddüd-i intihab ile düşünüp kalmayalım.*[66]

Dersaadet'te ekserisi bahriye mensubu olan şahısların Avusturyalı mağazaların önünde toplanarak müşterilerin içeriye girmelerini engelleyecek şekilde davrandıklarının ihbar edilmesi üzerine bunun sefaretler tarafından şikâyet vesilesi olabileceğinden böyle bir duruma meydan verilmemesi ve buna karşı tedbir alınması (DH.MKT, 2639/4, 11 Teşrin-i Evvel 1324/24 Ekim 1908), ayrıca Bosna ve Hersek'in Avusturya-Macaristan'a ilhakını protesto etmek üzere Bosnalıların Fatih Camisi'nde toplandıkları istihbar edildiğinden bunların da saray civarına gelmelerinin engellenmesi için gereken önlemlerin alınması istenmiştir (İ.HUS, 171/20, 19 Teşrin-i Evvel 1324/1 Kasım 1908).

Her ne kadar Avusturya sefaretinden şikâyet gelmesinin önü alınmaya çalışılsa da bu hususta şikâyetlerin devam ettiği görülmektedir. Nitekim Avusturya sefareti şimdiye kadar Avrupa'dan Dersaadet'e ithal edilen malların ve ticari eşyanın menşei ve mahreçleri resmî dairelerce tetkik edilmemekte iken son günlerde gelen eşyanın menşei ve mahreci hakkında Dersaadet rüsum memurları tarafından uzun uzadıya incelemeler yapılmakta ve hususi surette bir kayıt tutulmakta olduğunu, bunda ki maksadın ise Avusturya'ya ait emtia ve eşyanın satın alınmaması için ahaliyi haberdar etmekten ve Avusturya malı satan müesseseleri ortaya çıkarmaktan ibaret olduğundan bahisle bu hususta gereğinin yapılmasını istemiştir (DH.MKT, 2651/92, 27 Teşrin-i Evvel 1324/9 Kasım 1908). Bu olayla ilgili olarak rüsumat emini tarafından verilen

[65] Kasım 1908'de tüccarlar her vilayette boykot komisyonları kurmuşlar, söz konusu komisyon da her vilayette boykotu yöneten komitelerle doğrudan irtibat hâlinde bulunarak, boykotun kuralları içinde tüccarlara yardımcı olmaya çalışmışlardır (Özkan, 2002, s. 102; Yavuz, 1979, s. 168).
[66] Senihe Nezahat, 9 Ekim tarihli bir mektubunda Avusturya'ya uygulanan boykot ile ilgili kadınlara bu sözlerle çağrıda bulunmuştur (Elmacı, 1996, s. 25).

cevaptan anlaşıldığına göre gümrüklerce öteden beri tanzim edilmekte olan istatistikler tamamen maksada hizmet edemediğinden bunun ıslahına defalarca teşebbüs edildiği hâlde yine maksat temin edilememişti. Bu kez bütün gümrük idarelerince icrasına başlanılan tensikat ve ıslahat sırasında bu mühim meselenin de kati surette tanzim ve ıslahı gerekli görülmüş ve teşkil edilen hususi komisyon aracılığıyla yapılan tetkikat neticesinde yabancı ülkelerden gelen malların ve eşyaların manifestolarında menşeini ve hakiki mahreçlerini tayin etmenin mümkün olamadığı ortaya konulmuştu. Zira Marsilya'dan çıkarılan bir malın menşei İspanya olduğu hâlde Marsilya'daki depodan yüklenmesinden dolayı manifestosu Marsilya'da tanzim edileceğinden buna Marsilya'dan gelmiş olması nedeniyle Fransız emtiası nazarıyla bakılmakta ve bu suretle istatistiklere geçirilmekteydi. Mamafih bu yanlış muamelenin düzeltilmesi için gerçek menşei ve mahrecinin bilinmesi lazım gelmekteydi. Bu husus için Dersaadet Osmanlı Ticaret Odası memuruyla, İngiliz, Fransız ve İtalyan ticaret odaları vekilleri tarafından boykotajın ortaya çıkmasından 10 gün önce yapılan müzakere neticesinde bu hususun temin ve tatbiki için tüccarın gümrüğe gelecek eşyasının hangi memleket malı olduğuna veya katiyen hangi memlekete sevk edileceğine dair imzaları altında, beyannameleri arkasına izahat kaydetmeleri kararlaştırılmıştı. Rüsumat emini ticaretin ruhu demek olan istatistiğin böyle ciddi ve salim esaslar dairesinde tutulmasıyla ticaret alemine bahşedeceği menfaat bakımından bunu muvafık bulduklarını memnuniyetle beyan ve bu hususta her türlü kolaylığı göstermek için tüccara hususi surette vesayada bulunacaklarını vadetmeleri ve vaadleri gereğince hareket etmeleri üzerine durumun bütün rüsumat nezaretlerine tamimen tebliğ edildiği gibi bütün ilgililerce malum olmak üzere evrak-ı havadisle de ilan edildiğini ifade etmiştir. Ayrıca gümrüklerce uygulanmasına başlanılan bu usulün sırf istatistiğin temininden ibaret olduğunu, ancak Avusturya sefaretinin bu muameleyi Avusturya mallarının diğer memleketler yoluyla da sevk edilme ihtimaliyle Avusturya mallarına karşı alınan bir tedbir suretinde telakki ettiğinin anlaşıldığını, bu muamele daha önce belirtildiği üzere şehirde boykotaj zuhurundan 10 gün önce kararlaştırılmış olmakla beraber bunun yalnız Avusturya malları için değil bütün yabancı mallar için geçerli olduğunu belirtmiştir (DH.MKT, 2669/77, 3 Teşrin-i Sâni 1324/16 Kasım 1908, s. 1).

Öte yandan Dersaadet yabancı mallar gümrüğünde görevli hamallar, gümrüğe gelen Avusturya mallarını nakletmeyeceklerini beyan edip, mavnalar içinde terk ederek hizmet etmemekteydiler. Ancak emtianın gerek bu suretle nakledilmemesi

gerekse bu esnada hava şartlarından dolayı telef olmasından kaynaklı bu hususta ortaya çıkacak zarar ve ziyan daha sonra yüklü miktarda tazminat verilmesine neden olabilirdi. Bu nedenle bir rıhtım şirketinden gönderilen varakada gerek mavnalardan emtia çıkaran ve gerek rıhtım üzerinde nakleden rıhtım hamallarının Avusturya eşyasına el sürmek istemediklerinden bu durumun şirkete ait muamelelerden dolayı mesuliyete sebebiyet vermemesi için rıhtımda bulunan hamalların çıkarılmasının lazım geleceği beyan edilmiştir (DH.MKT, 2676/32, 11 Teşrin-i Sâni 1324/24 Kasım 1908, s. 2). Bu hususta verilen cevap ise şirket kullandığı hamalları değiştirmek isterse kendisinin değiştireceği, bu vazife hükûmete ait olmadığından bundan bir mesuliyet doğarsa bunun da hükûmete ait olamayacağı şeklinde olmuştur (DH.MKT, 2676/32, 18 Teşrin-i Sâni 1324/1 Aralık 1908, s. 1).[67]

4.1.2.1.2.1.1.7. Trabzon Vilayetinde Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler

12 Ekim 1908 tarihinde İstanbul ve Selanik komitelerinden aldığı talimatla Trabzon İttihat ve Terakki Cemiyeti Trabzon Rüsumat Emini Mehmet Emin başkanlığında Trabzon tüccarları ilhak konusunu tartışmak üzere toplanmışlar ve tüccarlar Avusturya mallarını boykot etmeye, mavnacılar da Lloyd şirketinin yüklerini taşımamaya söz vermişlerdir. 13 Ekim'de Trabzon valisi bu hususta elinden bir şey gelmediğini ifade ederken aynı akşam yapılan ikinci toplantıda yerli tüccarlardan boykot komitesi kurulmuş ve kâtipliğine de bir gümrük memuru getirilmiştir (Emiroğlu, 1994, s. 17; Quataert, 1987, s. 115).

Avusturya ve Bulgaristan malları kullanmamak ve Avusturya vapurlarından yük alıp vermemek üzere Trabzon ahalisinin aldığı kararı duyan Avusturya-Macaristan Devleti'nin Trabzon General Konsolosu Mösyö Dimoris bu hususla ilgili tercüman göndererek izahat talebinde bulunmuştur. Buna mukabil ticaret serbestliği bakımından tüccar ahalisinin millî bir histen dolayı bu kararı aldıkları, bu kararın

[67] Öte yandan Paşabahçesi'nde bulunan şişe fabrikasına Avusturyalı amele getirilerek Anadolulu birkaç ameleye yol verilmesinden kaynaklı fabrikanın bütün amelesinin greve gittiği anlaşılmaktadır (ZB, 627/87, 11 Mart 1325/24 Mart 1909). Ayrıca Hendek ve Akyazı nahiyelerindeki ormanlardan 24 Ağustos 1324 (6 Eylül 1908) tarihli mukavelename ile Avusturya Devleti tebaasından ve kereste tüccarından Schenzinger'e 10.000 metreküp meşe fıçı tahtasıyla 4.000 metreküp meşe traversin ihale edilmiştir. Schenzinger'in bu iş için istihdam etmek üzere Avusturya'dan getirdiği 20 nefer ustanın yerli ustalardan daha az zayiatla ameliyatta bulunacaklarından hazinenin menfaati ve yerli usta ile amelenin de onlara bakarak el yatkınlığı kazanmaları suretiyle ahalinin istifadesi düşünülerek bu ustaların istihdamı uygun görülmüştür. Bununla birlikte bunlardan fazla usta veya yabancı amele getirilmemesi lüzumu da Schenzinger'e tebliğ edilmiş ve müteahhidin getirmiş olduğu 40 kadar Avusturyalı ustanın iş yapmalarını engellemek üzere mahallî ahaliden birer cemiyet teşkil edilmekte olduğu bildirilmiştir (DH.İD, 124-1/68, 7 Kânûn-ı Evvel 1324/20 Aralık 1908, s. 1).

hükûmetin resmî müdahalesine tabi olamayacağı ve bu durumun medeni memleketlerde de görüldüğü hariciye nezareti vasıtasıyla cevaben bildirilmiştir (DH.MKT, 2653/69, 28 Teşrin-i Evvel 1324/10 Kasım 1908).

Daha sonra Nord Deutsche Lloyd, Deutsche Levante Linie ve Avusturya Lloyd kumpanyaları tarafından Trabzon limanında vapurlara yolcu ve eşya naklini takip eden gümrük hamalları ile mavnacılar hakkında şikâyeti havi bir muhtıra verilmiş ve ardından Almanya ve Avusturya sefaretlerinden verilen takrirlerde Trabzon limanında ticari fiiliyatları ihlal eden sebeplerin acilen ortadan kaldırılması ve etkili tedbirlerin serian alınması istenmiştir (DH.MUİ, 29/57, 17 Teşrin-i Evvel 1325/30 Ekim 1909, s. 2; DH.MUİ, 50/15, 17 Kânûn-ı Evvel 1325/30 Aralık 1909).

Avusturya-Macaristan Devleti'nin Trabzon başkonsolosundan alınan bir başka takrirde Trabzon'da bulunan Avusturya-Macaristan hanesi adına gelen ve gümrükten geçişi boykotajcılar tarafından engellenip, aynı vapur ile geldiği yere iade edilmek üzere gümrük civarında bulunan kahveci Kâmil'in kahvehanesine konulmuş olan altı adet paketin söz konusu kahveden alınıp, hamala yüklenerek mahaline götürülmekte iken mavnacı esnafından Kâtipoğlu Yusuf ile arkadaşları tarafından imha edildiğinden bahisle gereğinin yapılması istenmiştir. Yapılan tahkikat neticesinde Yusuf ile arkadaşlarının ifade edilen bu "münasebetsiz" hareketlerinin doğru olduğu tespit edilmiş ve cezalandırılmaları için kendilerinin adliyeye gönderildikleri konsolosluğa bildirilmiştir (HR.SYS, 266/1, 20 Kânûn-ı Evvel 1324/2 Ocak 1909, s. 58; Elmacı, 1997b, s. 160).

4.1.2.1.2.1.1.8. İşkodra Vilayetinde Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler

İşkodra vilayetinden gönderilen telgrafta ne kayıkçıların ne de hamal vesairin yolcu nakline bile yanaşmadıkları, dün gece bazı mahallere yapıştırılan yaftada ise her kim boykotaja riayet etmezse ağır cezaya uğrayacağı ve Avusturya postanelerine gidilmemesi yolunda tehditler dahi yazılı olduğu, zaten bir sebep ile durumdan şikâyetçi olmak üzere müracaat eden Avusturya konsolosunun da bu yaftaların toplattırılmasını talep ettiği belirtilmiş ve her ne kadar gece zuhur eden büyük bir fırtınadan dolayı bu yaftalar kendiliğiden mahvolup kalkmış olsalar da tekrarı muhtemel olan bu gibi bir durumda ne yapılacağı danışılmıştır (DH.MKT, 2683/81, 1 Kânûn-ı Evvel 1324/14 Aralık 1908, s. 1). Buna mukabil dâhiliye nezaretinden verilen cevapta ahalinin istedikleri malı almalarına, kayıkçı ve hamalların diledikleri eşyayı

nakletmelerine bir şey denilemeyeceği, yafta meselesine gelince bunların içeriği kanunen mesuliyeti gerektiren hususları ihtiva ettiği takdirde adliyeye sevk edilerek kanun dairesinde muamele yapılması gerekeceği tavsiye edilmiştir (DH.MKT, 2683/81, 21 Kânûn-ı Evvel 1324/3 Ocak 1909, s. 2).

Bir başka olayda Avusturya malları ile yüklü olarak Abot'a gelen vapurların yüklerinin boykotaj sebebiyle ihraç ve nakil edilmemesinden dolayı bargirlerle karayolu ile sevk edilmesi hakkındaki teşebbüse karşı Dersaadet'ten emir alınmadıkça geçirilmeyeceğinin İşkodra rüsumat nezaretinden beyan edilmesi üzerine Avusturya sefaretinden, Avusturya emtiasına karşı yapılan boykotajın hükûmetin görüş ve onayıyla vuku bulmuş bir şey olmadığı hükûmet tarafından ortaya konulduğu hâlde, nezaretin bu hareketinin uygun bulunamayacağı ve engellemenin kaldırılması hususu takrir ile bildirilmiştir (BEO, 3535/265072, 28 Kânûn-ı Evvel 1324/10 Ocak 1909, s. 2). Aslında kayıkçıların Avusturya mallarını taşımayı boykot etmeleri nedeniyle nakliyatın karayolundan hayvanlar vasıtası ile yapılması önerisi gerek gümrük bakımından birtakım sakıncaları olması gerekse ahalinin heyecanına sebep olabilecek bir duruma yol açması nedeniyle uygun görülmemişti (DH.MKT, 2703/72, 28 Kânûn-ı Evvel 1324/10 Ocak 1909, s. 2). Bununla birlikte Avusturya ile anlaşmak üzere olunduğundan Abot mevkine gelen Avusturya emtiasına karşı boykotaj muamelesinin devamına mahal olmadığı belirtilerek, bunların geçişine kolaylık gösterilmesi ve şikâyete mahal bırakacak bir duruma meydan verilmemesi İşkodra vilayetine telgrafla tebliğ edilmiştir (BEO, 3535/265072, 28 Kânûn-ı Evvel 1324/10 Ocak 1909, s. 2; DH.ŞFR, 409/45, 11 Kânûn-ı Sâni 1324/24 Ocak 1909, s. 1-2).

İşkodra Vali ve Kumandanı Mirliva Bedri ise Draç Avusturya konsolosunun hükûmete gelerek yarın gelecek iki vapurun yüklerinin boşaltılmasına müdahale edilirse mesuliyetin hükûmete ait olacağını ifade ettiğini, bunun üzerine kendisine Avusturya malının nakil ve geçişine hükûmetçe kolaylık gösterileceği, fakat kayıkçı ve hamalların nakliyata mecbur edilemeyecekleri cevabının verildiğini, yarın Abot'a gelecek eşya paketlerini Avusturya konsolosunun çıkarmaya teşebbüs edeceğinin rüsumat nazırınca haber verildiğini, şayet konsolos Avusturya emtiasının ihracı ve nakli için kayıkçıları ikna eder ve buna dışarıdan müdahale olursa bunun zor kullanarak engellenmesi uygun olmayacağından bu hususta acilen gerekli emrin ve haberin verilmesini istemiştir (DH.ŞFR, 409/45, 11 Kânûn-ı Sâni 1324/24 Ocak 1909, s. 1-2). Bunun üzerine Avusturya vapurlarına ticari eşya vesairenin ihraç ve nakline

muvafakat edecek kayıkçıları, hamalları ve ameleyi engelleyenler ve zabıtaya saldırıda bulunanlar her kimler ise İşkodra vilayetince haklarında gereken muamelenin yapılması gerekeceği cevabı verilmiştir (DH.MKT, 2717/28, 12 Kânûn-ı Sâni 1324/25 Ocak 1909).

Keza dâhiliye nezaretinden İşkodra vilayetine yazılan bir başka yazıyla iskele memuru Hüseyin Efendi'nin memuriyet vazifesini suistimal ile gümrük mağazasına gelen Avusturya posta paketlerini boykotaj komitesine ihbar ettiğinden bunların sahipleri tarafından çıkarılamadığının şikâyet edildiği belirtilmiş ve olayın tahkik edilerek doğru ise buna meydan verilmemesi istenmiştir (DH.MKT, 2718/3, 12 Kânûn-ı Sâni 1324/25 Ocak 1909, s. 2).

Ayrıca İşkodra valisi tarafından Draç'a gelen Avusturya vapurunun kendi kayık ve tayfasıyla çıkarmak istediği bazı ticari eşyanın geçişine engel olmak isteyen kayıkçı ve ahalinin zabıta ve askerce vukuatsız dağıtıldığı, Avusturya tercüman ve acentesine eşyalarının serbestçe çıkarılmasına muhtar olduklarının tebliğ edildiği ve bunun teşekkürle karşılandığı ifade edilmiştir (DH.MKT, 2738/63, 24 Kânûn-ı Sâni 1324/6 Şubat 1909, s. 1).

4.1.2.1.2.1.1.9. Trablusgarp Vilayetinde Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler

Trablusgarp Vali Vekili Mehmed Ali tarafından yazılan şifrede Avusturya konsolosunun hükûmete gelerek boykotajcılardan iki şahsın kendisi ile imparatoru hakkında güya kötü sözler kullandıklarını şikâyet ettiği, kendisine gerekli tetkiklerin yapılıp neticesinin bildirileceği söylendiği, ancak hükûmet dairesinden çıkarken polisin getirdiği adamlardan birinin konsolos tercümanı sıfatıyla konsolosun yanında bulunan oğlu tarafından baston ile darp edildiği, bu muamelenin hükûmet dairesinde vuku bulması nedeniyle ahali nezdinde kötü bir etki bıraktığı bildirilmiştir (BEO, 3483/261158, 5 Kânûn-ı Sâni 1324/18 Ocak 1909, s. 3). Trablusgarp cami cemaati ise iki Müslümanla hükûmet konağı civarında memur, zabıta, jandarma ve ahali huzurunda rast gelen konsolosun elindeki bastonu tercümanı olan oğluna verip, birinin başını yardırdığını ve bu suretle hükûmeti tahkir ederek ahalinin heyecanını tahrik ettiklerini ifade ederek hükûmetin haysiyetinin korunması ve ahalinin heyecanının yatıştırılması için söz konusu konsolos ve tercümanın azillerini sadaret makamından istemişlerdir (BEO, 3483/261158, 6 Kânûn-ı Sâni 1324/19 Ocak 1909, s. 5). Akabinde

hükûmet dairesinde bir şahsın darp edilmesinden dolayı polis jurnali mahkemeye verildiği ve konsolosluktan bir takrir istenildiği gibi sefarete de gerekli tebligat yapılmış ve bu gibi şikâyetlere mahal verilmemesi hususunda hariciye nezaretine bildirimde bulunulmuştur (BEO, 3486/261389, 22 Kânûn-ı Sâni 1324/4 Şubat 1909, s. 1).

Öte yandan boykotajcılardan iki kişinin Trablusgarp Avusturya konsoloshanesi kapısı önündeki arma ile konsolosa tükürerek Avusturya hükûmetini tahkir ettikleri gerekçesiyle konsolosun talebi üzerine hapsedildikleri, ancak ahalinin tehditleri üzerine bunların derhâl tahliye edildikleri Trablusgarp Avusturya konsolosu tarafından bildirilmiştir (BEO, 3483/261158, 12 Kânûn-ı Sâni 1324/25 Ocak 1909, s. 2; BEO, 3490/261750, 28 Kânûn-ı Sâni 1324/10 Şubat 1909, s. 1-2). Söz konusu şikâyetle ilgili yapılan tahkikat sonucunda konsolosun, konsolosluğun önünden geçen boykotajcılardan Mehmed ismindeki şahsa ve Peygambere küfrettiği kesinlik kazandığından oradan aldırılması gerektiği Trablusgarp vilayetinden cevaben arz edilmiştir (DH.MKT, 2746/57, 9 Şubat 1324/22 Şubat 1909, s. 3).

4.1.2.1.2.1.1.10. Selanik Vilayetinde Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler

Boykot, Selanik vilayetinde de tüm şiddetiyle etkisini göstermekte ve Selanik valisi yapılan uyarı ve tembihlerin kayıkçıların galeyana gelen hislerine üstün gelemeyip, hiçbir surette ticari malların ihracına muvaffak olunamadığını belirtmekteydi (DH.MKT, 2637/18, 7 Teşrin-i Evvel 1324/20 Ekim 1908, s. 2). Nitekim Avusturya-Macaristan Devleti'nin Üsküp'teki viskonsolosluğundan gelen bir takrirde, Avusturya tebaasına ait olup Üsküp şimendifer istasyonuna gelen dört vagon şekerin tahliyesinden imtina eden gümrük hamallarının bu hareketlerinden ve Üsküp rüsumat müdürü ile Avusturya konsoloshanesi tercümanı arasında cereyan eden muamelelerden dolayı protesto ve şikâyetleri dile getirilmiştir (DH.MKT, 2650/94, 12 Teşrin-i Evvel 1324/25 Ekim 1908, s. 1). Bu hususta konunun tahkikiyle müsebbibleri hakkında gerekenlerin yapılması ve gümrük hamalları hizmetten imtina ettikleri takdirde yapılacak muamele hakkında ilgili memurlara gerekli talimatın ve konsoloshaneye de durumu bildirmek üzere icraat sonrası gerekli bilginin verilmesi istenmiş; ayrıca konsoloshanenin söz konusu takririnde talep ettiği tevkif edilen vagonlar için şimendifer idaresine ödenen 570 kuruş ücretlerinin lazım gelenlerden tahsil edilerek konsoloshaneye verilmesi hususu önemine binaen Selanik rüsumat

müdüriyetine tebliğ edilmiştir (DH.MKT, 2650/94, 23 Teşrin-i Evvel 1324/5 Kasım 1908, s. 3).

Avusturya sefaretinin bir diğer müracaatı Selanik'te tüccardan ve Belçika tebaasından Zibet ismindeki birine Avusturya vapuruyla Anvers'ten gönderilen ve Avusturya malı olduğu zannıyla ihracı engellenen emtianın Avusturya malı olmadığı ve buna Anvers'ten gönderilmesinin de delalet ettiği beyanıyla gerekenin yapılması konusunda olmuştur. Bu müracaata mukabil defalarca tekrarlandığı gibi Avusturya malı olsa dahi ihracı engellenemeyeceğinden, gerekli kolaylığın gösterilerek neticesinin bildirilmesi Selanik vilayetine bildirilmiştir (DH.MKT, 2667/43, 11 Teşrin-i Sâni 1324/24 Kasım 1908). Ayrıca bu hususta Belçika sefaretinden gönderilen takrirde; Selanik ve Dersaadet limanlarına ihraç edilmek üzere Alfa? adlı Avusturya vapuruna yüklenmiş Belçika mallarının söz konusu limanlara ihracını temin için vaki olan teşebbüslerin akim kaldığı, Belçika mallarını taşıması için Avusturya gemileri ile yapılan anlaşmanın 25 Eylül'de, yani Avusturya-Macaristan gemileri hakkında olağanüstü tedbirler tatbik edilmesine hiçbir sebep ve mahal olmadığı bir zamanda imzalandığı ve söz konusu malların Belçika malı olduğu hakkında Belçika konsolosu tarafından müracaatlar vuku bulmakta olduğu belirtilmiş; Belçika tebaasının bu durumdan olumsuz etkilenmemesi için gerekenlerin yapılması istenmiştir (BEO, 3447/258461, 29 Teşrin-i Sâni/Kasım 1908, s. 3). Bununla ilgili olarak Selanik valisi; Avusturya malına karşı Selanik'te başlayan boykotaj hakkında daha önce pek çok kez malumat verdiğini, kayıkçıların Avusturya vapurlarına hizmet etmemeye ve Avusturya malı nakletmemeye ahdetmiş olduklarından vaktiyle acentenin bunları ikna etmesini veyahut başka bir vasıta ile icabına bakmasını söyleyerek yeteri kadar polis ve jandarma da gönderdiğini, ancak hissiyat ve efkâr-ı umumiyeye karşı hareket etmek istemediklerinden vapurun iade edildiğini, bu nedenle Avusturya vapurları bir müddetten beri Selanik limanına uğramamakta iken Anvers'ten demir vesaire yüklü Avusturya Lloyd Kumpanyası vapurunun 9 Teşrin-i Sâni 1324 (22 Kasım 1908) tarihinde Selanik'e geldiğini, mavnacı ve hamalların vapurdan emtia çıkarmaktan imtina ettiklerinin ihbar edilmesi üzerine polis müdürü gönderilerek kendilerine vapurdaki malın Belçika malı olduğu bildirilse de Avusturya Lloyd vapuruyla nakledildiğinden ve Avusturya vapurlarına iş yapmayacaklarına yemin ettiklerinden dolayı bu emtiayı çıkaramayacakları cevabını verdiklerini, bu olumsuz netice üzerine Belçika konsolosuna malumat verildiğini ve emtianın ihracı için diğer vasıtalar tedarik

ederlerse hükûmetçe kendilerine gereken yardımın edileceğini ilaveten ifade ettiklerini, ancak Avusturya Lloyd vapurunun tekrar Anvers'e hareket ettiğini belirtmiştir. Ayrıca Selanik tüccarından bir komisyon teşkil edildiği takdirde Selanik'e gelen emtianın ihraç sureti vesairesi hakkındaki evrakın tetkikiyle bir karar alınarak bu suretle mavnacılarla hamallara tebligatta bulunulması ve bunların bu münasebetsizliklerine nihayet verilmesi akla gelmekte ise de bu düşünce hakkında Dersaadet'te vesair sahil şehirlerde icra edilmekte olan muamele malum olmadığından ahalinin hissiyat ve heyecanına karşı izlenecek yolla ilgili dâhiliye nezaretine müracaat edilmiştir (DH.MKT, 2677/54, 13 Teşrin-i Sâni 1324/26 Kasım 1908, s. 1-2).

Öte yandan Osmanlı tebaası da söz konusu boykotajdan olumsuz etkilenmekteydi. Zira Osmanlı mahsullerinden olan tütünler Avusturya vapurlarıyla doğrudan doğruya Triyeste'ye gönderildiğinden ve bu tütünlerin Avusturya vapurlarına yüklenmesi engellendiğinden Samsun ve Dedeağaç'taki depolarda ve gümrük ambarlarında çok miktarda tütün birikmişti. Bu nedenle kendilerine kolaylık gösterilmesi konusunda tütün tüccarından ve Osmanlı tebaasından Portokaloğlu Fis imzasıyla bir arzuhal verilmiştir (BEO, 3478/260815, 11 Kânûn-ı Sâni 1324/24 Ocak 1909).

Bundan yaklaşık bir ay kadar sonra da bütün vilayetlere ivedilikle gönderilen telgrafla Bosna-Hersek meselesinden dolayı Osmanlı hükûmeti ile Avusturya-Macaristan Devleti arasında zuhur etmiş olan ihtilafın gerek Osmanlı hükûmeti gerekse Bosna ve Hersek Müslümanlarının hukuk ve menfaatlerinin muhafazası esası üzerine akdedilip, 26 Şubat 1909 tarihinde tarafların murahhaslarınca imzalanan protokol ile anlaşma sağlandığı ve vatanı müdafaa gayesiyle ahali tarafından Avusturya-Macaristan emtiası aleyhine yapılan boykotajın artık devam ettirilmesi ülkenin menfaatine asla uygun olamayacağından hükûmetler arasında itilafın hasıl olduğunun derhâl ilanı ve bundan sonra gelecek Avusturya emtiasının ihraç ve naklinin engellenmesine teşebbüs edenler olursa hükûmetçe gereken tedbirlerin alınmasına müsaade edildiği bildirilmiştir (BEO, 3500/262482, 13 Şubat 1324/26 Şubat 1909, s. 1). Avusturya-Macaristan emtiasına karşı devam eden boykotajın def edildiği hakkındaki iradenin mülhakata ve merkez vilayette lazım gelenlere tebliğ edilmesi üzerine Selanik limanına gelen Avusturya Lloyd Kumpanyası'nın Bukovina adlı vapurunun Osmanlı ve Avusturya bayraklarıyla donatılıp, limana girerek yüklerini

çıkarttığı Selanik vilayetinden bildirilmiştir (BEO, 3500/262482, 15 Şubat 1324/28 Şubat 1909, s. 2).

4.1.2.1.2.2. Rusya'nın İlhaka Tepkisi

Avusturya'nın iddiasına göre 16 Eylül 1908'de Aehrenthal'in Rus Dışişleri Bakanı İzvolski ile Buchlau kasabasında gerçekleştirdikleri gizli görüşmede şayet Avusturya-Macaristan Bosna-Hersek'i ilhak etmek zorunda kalırsa Rus tarafının bunu anlayış ve hoşgörü ile karşılayacağı, bunun karşılığında boğazlar meselesinde de Avusturya'nın Rusya'ya destek vereceği, ancak Türkiye'nin hükümranlık haklarının ihlal edilmeyeceği kararlaştırılmıştı. İzvolski boğazlar üzerindeki planlarını gerçekleştirmek umuduyla ilhaka bir bakıma kör gözle onay vermişti. Fakat İzvolski'nin iddiasına göre bu konuda kesin bir onay alınmamıştı ve Almanya'yı arkasına alarak tek başına harekete geçen Avusturya bu hamlesiyle Avrupa devletleri arasındaki hassas dengeyi sarsılma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştı. Aehrenthal kendisine sadece dolaylı olarak ilhak teşebbüsünde bulunabileceğinden bahsetmişti. Buna mukabil kendisi şiddetle karşı çıkarak bunun yalnış olacağını söylemişti. Mamafih Avusturya hükûmeti İzvolski'nin aslında durumdan çoktan haberdar olduğu, buna karşı çıkmadığı, ancak mevcut durumda fikrini birdenbire değiştirdiği hususunda ısrar edip, bunun İtalya'ya verilen bilgilerle de gerçeklenebileceğini bildirerek Avusturya'nın haksız iftiralara maruz kaldığını öne sürmekteydi (Yılmazata, 2013, s. 130-131).

İlhaktan sonra Britanya, Fransa ve Rusya ilhakın geçerliliğinin tanınması, Sırbistan ve Karadağ'a ödenecek tazminat türünün belirlenmesi gibi konuları görüşmeyi ve bu konuların 15 Ekim 1908 tarihli konferans kararına bırakılmasını talep edip, bu konuda dayanışma gösterdiklerinde Aehrenthal'e tam destek sözü vermek üzere Almanya'yı da Avusturya'nın yanına çekmişlerdi (Bridge, 1972, s. 310). Almanlar Balkanlar'daki nüfuz ve gücü kendileri için oldukça önemli olan Avusturyalılarla birlik olduklarında Alman iktisat alimi Friedrich List'in (1789-1846) Şark'a doğru ileri (Drang nach Osten) teorisi artık Almanya hariciye nezaretinde örnek alınıyor ve Bismarck'ın Rusları Doğu'da serbest bırakmak prensibi de ortadan kalkmış oluyordu. Buna mukabil İngiltere, Rusya'ya siyasi yardım vadetmekte; Fransa, Avusturya'nın ve Bulgaristan'ın hareketlerindeki cebir ve şiddeti kınamakta ve

Rusya'nın konferans teklifine taraftar bulunmaktaydı (Mahmud Muhtar, 1999, s. 105, 107).

Konferans toplanması konusunda ısrar eden Rusların teklifi Berlin Antlaşması'nın 25. ve 29. maddelerinin değişikliğini içermekteydi. İzvolski Ekim başında Paris'teki seyahati esnasında Balkan Yarımadası'nda hiçbir biçimde dengeleme amaçlı toprak talebi olmadığını belirtmekteydi. Rusya'nın tek talebi boğazlar meselesi antlaşmasının hukuki değişimiydi ve bunu da Türkiye ile yapmak istemekteydi. Rusya; Karadeniz kıyısının özel bir duruma tabi tutulmasını, Karadeniz ile doğrudan ilgisi olmayan devletlere boğazların kapatılmasını ve böylece boğazlardan daha rahat geçebilmeyi uygun görmekteydi. Öte yandan İngiltere bu hususta Türk hükûmetine önemli gördükleri noktaları belirlemelerini ve finansal bir dengeleme, bir başka ifade ile tazminat meselesini ortaya atmalarını önermekteydi (Möhring, 1978, s. 18-21).

Mamafih bu hususstaki infial uzun sürmemiş ve Fransızlar kısa zaman sonra ilhakı büyük bir mesele yapmak istemediklerini açıkça ortaya koyarlarken, İngilizler dahi Aehrenthal ile Aralık ayı başlarında ilke olarak bir uzlaşmaya varmışlardır. Öte yandan Rusya konferans konusunda umutsuzca ısrarcı görünmekteydi ve 1871 yılındaki Londra Konferansı'na atıfta bulunarak güçlerin konferansa gitmeleri gerektiği ile ilgili 19 Aralık'ta bir genelge yayımlamıştır. Buna karşılık Aehrenthal yaz aylarında Avusturya ve Rusya arasında yapılan gizli görüşmeleri ifşa etmiştir. Bunlardan bir kısmı 1880'li yıllara dayanmaktaydı ve bazıları "son derece utanç verici" olarak değerlendirilen Rusya'nın ilhakı kabulüne ilişkin ittifaklar içermekteydi. Bununla yüzleşen İzvolski adeta çökmüş ve Aehrenthal'in bu zaferinin bedeli olarak Avusturya-Rusya ilişkileri artık her zamankinden daha kötü bir hâle gelmiştir (Bridge, 1972, s. 311). İleride vuku bulacak gelişmelerin de göstereceği gibi Rusya Bosna-Hersek işini bir türlü unutamamış, Rusya'nın bu konudaki küskünlüğü, kırgınlığı ve kızgınlığı geçmek bilmemiştir (Bayur, 1943a, s. 16).

4.1.2.1.2.3. İngiltere ve Fransa'nın İlhaka Tepkisi

Londra sefaretinden gönderilen mahremane telgrafta Londra sefiri; hariciye nazırının daveti üzerine gidip kendisiyle görüştüğünü ve Hariciye Nazırı Sir Edward Grey'in her ne kadar Bulgaristan'ın istiklali ile Bosna ve Hersek'in ilhakı Osmanlı Devleti için maddi bir kayıp değil ise de bunun manevi tesirlerinin meşruti hükûmetin

ağırlığına ve haysiyetine zarar vereceği gibi bundan dolayı diğer birtakım karışıklıkların ortaya çıkabileceğini, bu iki meselenin Osmanlı Devleti'ni ıslahatları gerçekleştirmekten menetmek niyetiyle ortaya çıkarıldığını ve Osmanlı Devleti'ne karşı pek ziyade hürmetsizce hareket edildiği inancında olduklarını, Berlin Antlaşması'na imza atan bütün devletlerin ve özellikle Osmanlı Devleti'nin fikirleri malum olmadıkça ve muvafakatları alınmadıkça antlaşma hükümlerinden birini ihlal etmek hakkını hiçbir devlete tanımayacaklarını, bu nedenle İngiltere hükûmetinin Bulgaristan'ın istiklali ile Bosna ve Hersek'in ilhakını tasdikten imtina ettiğini, Bâbıâli'nin mümkün olduğu kadar muharebeye meydan vermemesinin uygun olduğunu, ancak bu iki olayı şimdiden protesto ve tazminat talep etmesi gerektiğini söylediğini ifade etmiştir.

Osmanlı hükûmetinin Londra sefiri, şimdiden karşılık talebinin birtakım mahzurları olabileceğini, böyle bir talebin ilhakın zımnen tasdiki makamında yorumlanabileceğini ifade ettiğinde Hariciye Nazırı Grey, sefirin bu fikir ve mütalaasına iştirak ile beraber her şeyden önce protesto ve düvel-i muazzamaya müracaat edilmesi lazım geldiğini ifade etmiş, talep edebilecekleri karşılıkların ise Avusturya askerinin Yeni Pazar'dan geri çektirilmesi ve nakdî tazminat verilmesi olduğunu söylemiş, bunlar sağlandığı takdirde Osmanlı Devleti açısından olumlu bir netice elde edilebileceğini belirtmiştir.

Londra sefiri; Hariciye Nazırı Grey'in Osmanlı hükûmetinin gerek bu hususta ve gerek genel olarak takip etmek niyetinde olduğu politika hakkında fikrini anlamayı arzu ettiğini, ancak bu hususta kendisine hariciye nezaretinden hiçbir yazı gönderilmediğinden sorularına cevap veremediğini bildirmiş, Hariciye Nazırı Grey'in bir konferans akdini lüzumlu görebileceğini beyan etmiş ve Rusya, İtalya ve Almanya'nın Bulgaristan'ın istiklali ile Bosna ve Hersek'in ilhakını tasvip ettikleri hakkında şayi olan rivayeti teyit etmediğini, İngiltere hükûmetinin bütün yardımlarına nail olacaklarını ilave etiğini, kendisinin de bu sözlere karşılık Hariciye Nazırı Grey'e teşekkür ettiğini belirtmiştir (Y.A.HUS, 525/66, 5 Teşrin-i Evvel/Ekim 1908, s. 2).

Ayrıca Fransa sefareti baştercümanı tarafından hariciye nazırına tebliğ edildiğine göre gerek Bulgaristan'ın bağımsızlığı gerekse Bosna'nın ilhakı meseleleri hakkında Fransa hükûmeti de İngiltere'nin görüş ve fikrine tamamiyle müşterekti. Bu iki devletin desteğiyle iki meselenin de Osmanlı Devleti açısından uygun bir şekilde

sonuçlandırılması umulmaktaydı (Y.A.HUS, 525/66, 24 Eylül 1324/7 Ekim 1908, s. 1). Nitekim Entente Cordiale Antlaşması ile aralarındaki meselelerini çözen ve dış politikalarında karşılıklı olarak birbirlerini kollayan Fransa ve İngiltere bu olayda da birlikte hareket etmekteydiler (Yılmazata, 2013, s. 135).[68]

4.1.2.1.2.4. İtalya'nın İlhaka Tepkisi

> *İtalya'nın yalnız bir devletle harbe girme ihtimali vardır: Yazık ki bu devlet de müttefikimiz olan Avusturya'dır.*[69]

Roma sefaretinden gönderilen telgrafta; Avusturya imparatorunun kendi el yazısı ile yazılı bir beyannameyle gerek İtalya kralına ve gerek diğer hükûmet başkanlarına Bosna ve Hersek'e bir anayasa vereceğini[70], söz konusu eyaletlerin bu suretle Avusturya hükûmetinin bir parçası olacağını ve Yeni Pazar'daki askerin geri çekileceğini bildirmiş olduğu, bu beyannamenin Racconigi'de bulunan İtalya kralına bugün verileceği ve İtalya'nın bu meselede hareket serbestliği hakkını muhafaza edeceğini İtalya Hariciye Nazırı Tittoni'nin Milan gazetesinden evvel İngiltere sefirine söylemiş olduğu ve gazetelerin İtalya için bundan bir menfaat çıkarımında bulundukları, İtalya'nın böylece Trablusgarp'a serbestçe el koyacağını tahmin ettikleri belirtilmiştir (Y.A.HUS, 525/70, 6 Ekim 1908, s. 1-2).

Her ne kadar Tittoni daha önce esas itibarıyla ilhaka razı olmuşsa da zamanlamanın kötü olduğunu ve İtalya'nın haberdar edilmediğini ifade etmiştir. Bununla birlikte Avusturya'nın bu sert politikası yeri geldiğinde Venedik'i de güç kullanarak geri almak üzere harekete geçebileceği konusunda İtalya'yı telaşlandırmış,

---

[68] Gerek Osmanlı İmparatorluğu'nun bölünmesine yol açan ilk önemli adım olarak Bosna ve Hersek'in ilhakına gerekse Avrupa'daki Türk egemenliğine son veren Balkan Savaşları ile ilgili bağımsız ve muhafazakâr görüşlü The Times ve The Daily Mail, bağımsız ve liberal görüşlü The Manchester Guardian gazeteleri ile liberal görüşlü The Contemporary Review ve muhafazakâr görüşlü The Quarterly Review dergileri üzerinden İngiliz kamuoyunun tepkileri ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Demirci, S. (2016). *İngiliz basınında Osmanlı'nın iki büyük krizi Bosna Hersek 1908-1909/Balkan savaşları 1912-1913* (1. bs.). (N. Engin, Çev.). İstanbul: Tarihçi.

[69] İtalya'nın eski başbakanlarından Fortis Aralık ayında İtalya'nın Üçlü İttifak'a göre durumunu bu ifadelerle ortaya koymaktaydı (Özkan, 2002, s. 98).

[70] 1908 yılında Bosna ve Hersek eyaletleri anayasa ile yönetilmediği gibi Avusturya-Macaristan anayasaları da bu eyaletler için geçerli değildi. Ortak maliye bakanlığı kanunları ile askerî tamimler bölgenin hukukî zeminini oluşturmaktaydı. Bölgede Avusturya idaresini hakim kılmak için anayasa bir çare olabilirdi. Bu şekilde hem özellikle Müslümanlar üzerindeki Osmanlı nüfuzu önemini kaybedebilir hem de Bosna ve Hersek topraklarının Avusturya-Macaristan'a aidiyetine yönelik tartışmalara bir nihayet verilebilirdi. Avusturya-Macaristan bu nedenle ilhak olayında anayasa vaadini gerekçe göstermiştir (Yılmazata, 2013, s. 125).

İtalya'nın Üçlü İttifak'tan daha da uzaklaşmasına bir etken olmuştur (Özkan, 2002, s. 99, 110).

4.1.2.1.2.5. Çerkes ve Abazaların İlhaka Tepkisi

Çerkes beylerinden Hacı İshak, Abaza beylerinden Hacı Arslan ve Mehdi beyler ile diğer 70 kişinin imzalarıyla Düzce'den sadaret makamına çekilen telgrafta; sürekli hicrete tabi tutulmaları nedeniyle Osmanlıların yardımlarına en çok mazhar olan Çerkeslerin Bulgaristan ile Avusturya'nın hareketlerinden oldukça etkilendikleri ve 25.000 nüfusu havi Düzce Çerkes ve Abaza kabilelerinin 18'den 70 yaşına kadar eli silah tutanlarının bu uğurda canlarını feda etmekten geri durmayacaklarını ve bu mücadeleye canla başla iştirak edeceklerini, Osmanlı Devleti'nde bulunan bütün Kafkasya dilaveranlarının da 20 alay süvari teşkil ederek düşmana karşı hareket edebileceklerinin mukakkak olduğunu, bu nedenle gerektiğinde hazır ve amade bulunduklarını Çerkes kavmi adına arz etmekteydiler (DH.MKT, 2656/42, 12 Teşrin-i Evvel 1324/25 Ekim 1908, s. 1). Buna cevaben şimdilik bu yolda teşebbüslere hacet olmadığının ve gösterdikleri sadakat ve hamiyetten memnuniyet duyulduğunun kaymakamlık vasıtasıyla kendilerine tebliğ edilmesi istenmiştir (DH.MKT, 2656/42, 29 Teşrin-i Evvel 1324/11 Kasım 1908, s. 2).

4.1.2.1.2.6. Sırbistan'ın İlhaka Tepkisi

> *Burada herkes intikam düşünüyor, sadece Rusya'nın yardımıyla intikam alabileceklerini düşünüyorlar.*[71]

Belgrad sefaretinden gönderilen telgrafta Sırp hariciye nazırının Bulgaristan'ın istiklalini ilanının kesin olduğuna ve Prens Ferdinand ile bakanlar heyetinin bu maksat için toplandıklarına dair malumat aldığı bildirilmekteydi. Diğer taraftan Bosna ve Hersek'in geçici işgaline kesinlik verilmesinin Avusturya hükûmetince kararlaştırıldığına dair Avusturya imparatoru tarafından Berlin Antlaşması'nı imzalayan devletlerin hükümdarlarına hitaben yazılmış mektupların Avusturya sefirlerine ulaşmak üzere olduğunun rivayet edildiği, Sırp hariciye nazırının bu iki vaka arasındaki münasebete nazaran Avusturya ile Bulgaristan arasında bir ittifakın olduğundundan endişe ettiği, ancak bu ittifakın kapsamını tayin edemediği ifade edilmiş ve Sırp hükûmetinin herhâlde Osmanlı Devleti lehinde hareket için her ihtimali

[71] Bosna ve Hersek'in ilhakı ile ilgili olarak Belgrad'daki Avusturya Temsilcisi Forgach 3 Nisan 1909 tarihinde yazdığı raporda bu ifadelere yer vermiştir (Özkan, 2002, s. 109).

göz önünde bulundurarak derhâl askerî tedbirler almak mecburiyetinde olduğundan bahisle Bosna ve Hersek'in ilhakı ile Bulgaristan'ın istiklalini ilanına karşı Osmanlı hükûmetince ne gibi bir yol izleneceğinin gizli ve ivedi surette bildirilmesi istenmiştir.

Ayrıca Avusturya'nın bir savaş çıkması hâlinde Sırbistan ve Romanya'nın hareketlerini engellemek için söz konusu memleketlerin sınırlarına asker sevk etmesinden endişe edildiği ve karışıklık vuku bulduğunda Sırbistan'ın Osmanlı Devleti tarafında bulunacağının da Osmanlı Devleti'nin Belgrad sefirine teminen beyan edildiği bildirilmiştir (Y.A.HUS, 525/68, 5 Ekim 1908, s. 2).

Yine Belgrad sefaretinden gönderilen telgrafta Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilanı ile Bosna ve Hersek'in ilhakı havadisinin şehirde duyulması üzerine tiyatro meydanında gençlerden oluşan grup tarafından bir miting düzenlendiği ve halk tarafından "yaşasın Devlet-i âliyye, yaşasın İngiltere ve Sırbiye yok olsun Avusturya ve Bulgaristan" sedalarıyla gösteri yapıldığı, kendisinin de göstericileri selamlamak için birkaç defa balkona çıkmak mecburiyetinde kaldığı ve göstericilerin daha sonra İngiltere sefaretine doğru gittikleri ifade edilmiştir (Y.A.HUS, 525/78, 5 Ekim 1908, s. 2). Belgrad sefaretinden gönderilen bir başka telgrafta, Sırp hariciye nazırının protestonamesinde Avusturya-Macaristan'dan karşılık talebinin; Bosna ve Hersek'e muhtariyet idaresi verilmesinden veya Sırbistan'ın Bosna tarafındaki sınırının tahliyesinden ibaret olabileceğinin söylendiği bildirilmiştir (HR.SYS, 263/1, 8 Ekim 1908, s. 11). Belgrad sefiri; Sırp hükûmetinin Berlin Antlaşması'na imza atan devletlere sefirleri vasıtasıyla protestonamelerini takdim ettiğini, Hariciye Nazırı Milovanoviç'in söz konusu protestonamenin suretini dün akşam kendisine de gönderdiğinden görüşmek üzere o sabah hariciye nazırının yanına gittiğini ve hariciye nazırının söz konusu protestonamenin Dersaadet Sırp sefirine de gönderildiğini, Sırpların Berlin Antlaşması müzakerelerinde yer almamakla birlikte antlaşma hükümlerini kabul ve bu hükümlere riayet ettiklerini ve Sırp kraliyetinin kendini bütün Sırp kavmiyetinin timsali addettiğini söylediğini bildirmiştir.

Gönderilen bir başka tahriratta Belgrad'da çıkan Pravda adlı gazetede Sırp ve Karadağ hükûmetlerinin Yeni Pazar Sancağı'nı zapt ve istila etmelerinin tavsiye edilmekte olduğundan bahsedilmiştir. Söz konusu makale ise eski Sırbistan vükela reisi tarafından kaleme alındığı için önemli görülmüştür (HR.SYS, 263/1, 9 Ekim 1908, s. 144). Bir diğer telgrafta; Avusturya-Macaristan hükûmetinin Sırbistan

tarafından alınan tedbirin kendisine karşı bir tehdit anlamına geldiğinden bunu geri almasını istediğinden, bunu yapmadığı takdirde gerekli tedbirleri almaya mecbur kalacağını beyan ettiğinden, sekiz adet gambotun Peşte'den Sırbistan'a doğru hareket ettiğinden ve Avusturya tarafından diğer bazı askerî hazırlıkların yapıldığının rivayet edildiğinden ve Bosna meselesi için savaşın tek çare olarak görüldüğünün söylendiğinden bahsedilmiştir (HR.SYS, 263/1, 10 Ekim 1908, s. 141).

Petersburg sefiri gönderdiği telgrafta; Rus hariciye nazırı vekilinin Belgrad kabinesine dostane, fakat pek kati surette nasihat ettiğini hariciye nazırı vekilinin kendisine bildirdiğini ve Sırp hükûmetinin Avusturya'nın ültimatomuna verdiği cevaptan makul olmayan bir hareket vuku bulması hakkında endişeye yer olmadığını belirtirken (HR.SYS, 263/1, 10 Ekim 1908, s. 137) Belgrad sefiri gönderdiği tahriratta; Veçarna Novski gazetesinin "Kosovalı bir Sırp" imzasıyla bir mektuba yer verdiğini, bu mektuba göre Yeni Pazar Sancağı'nın Sırbistan'a verileceğinden ve böylece Sırbistan'ın Balkanlar'ın kapılarının anahtarını almış olacağından, Karadağ ile Sırbistan'ın birleşmesinin ise Avusturya'nın Şark'a doğru ilerlemesine bir sed çekmiş olacağından bahsedildiğini bildirmiştir (HR.SYS, 263/1, 21 Ekim 1908, s. 114).

Belgrad sefaretinin bir diğer tahriratında; Bosna ve Hersek'in ilhakından dolayı Sırp hükûmetinin Osmanlı hükûmeti zararına olarak gerek arazi ve gerek diğer hususlarda hiçbir tavizat talebinde bulunmayacağına Osmanlı hükûmetinin inanması arzusunda olduğu bilgisine yer verilmiştir (HR.SYS, 263/1, 21 Ekim 1908, s. 110). Başka bir tahriratta Politika adlı Sırp gazetesinde yer alan makalede Sırp memleketlerinden olan Bosna ve Hersek eyaletlerinin Avusturya'ya ilhakına müsaade edilmemesinin Duma meclisinden rica edildiği, müdafaa-ı milliye komitesinin de o gün saat beşte bir miting düzenleyeceği ve Bosna-Hersek'in ilhakı meselesindeki tavrından dolayı teşekkür etmek üzere Rusya sefaretinin önüne gidileceği haber verilmiştir (HR.SYS, 263/1, 29 Ekim 1908, s. 91).

Londra sefaretinden gönderilen telgrafta ise; Sırbistan Hariciye Nazırı Milovanoviç'in görüşmek üzere Osmanlı hükûmetinin Londra sefirinin yanına gittiği ve Sırp hariciye nazırının Almanya hariciye nazırı ile olan görüşmesinde Almanya'nın Avusturya ile olan ittifakını muhafazaya devam edeceğini beyan ettiğini, hatta Sırbistan ile anlaşma akdetmesi için Avusturya'ya nasihatten bile geri durduğunu ifade ettiğini bildirmiştir (HR.SYS, 263/1, 29 Ekim 1908, s. 89). Belgrad sefaretinden gelen

telgrafta bir savaş çıkmasına meydan vermemek için Bosna-Hersek meselesinin tehirine Sırbistan hükûmetince muvafakat edileceğinin Sırp hariciye nazırı tarafından ifade edildiği ve Sırbistan'ın talebinin Rusya hükûmetince desteklendiği takdirde İngiltere'nin de kendilerine yardım edeceğinin beklendiği belirtilmiştir (HR.SYS, 263/1, 30 Ekim 1908, s. 86).

Öte yandan Rumeli Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa ise Kosova vilayetinden alınan telgrafı ek olarak takdim ile gönderdiği telgrafında; Sırp hükûmetinin o günlerde sınır civarında askerî yollar açtığına ve askerî önemi olan noktaları tahkim işleriyle uğraşmakta olduğuna değinmiş, hatta bu faaliyetlerin Arnavutları endişelendirdiğinin Priştine mutasarrıflığından haber verilerek arz edildiğini belirtmiştir. Ayrıca gerekirse Sırp hükûmeti bu teşebbüsünden vazgeçmediği takdirde askerî mühimmatının Selanik yoluyla geçişine engel olunabileceğini söylemiştir (BEO, 3426/256940, 24 Teşrin-i Evvel 1324/6 Kasım 1908, s. 2). Rumeli vilayeti müfettişliğine cevaben Sırp hükûmetinin teşebbüslerinin Bosna ve Hersek meselesinden dolayı Avusturya aleyhinde olduğu ve kendileri ile itilaf üzere bulunduğundan endişe edilecek bir durum olmadığının Arnavutlara anlatılması bildirilmiştir (BEO, 3426/256940, 25 Teşrin-i Evvel 1324/7 Kasım 1908, s. 1).

O sıralar Sırp ve Karadağ hükûmetleri nezdinde siyasi teşebbüslerde bulunulması lüzumundan da bahsedildiği anlaşılmaktadır (HR.SYS, 263/1, 8 Teşrin-i Sâni 1324/21 Kasım 1908, s. 39). Mamafih Londra sefaretinden gönderilen telgrafa göre Bâbıâli ile Sırp hükûmetleri arasında olası bir ittifakın gerçekleşmesi İngiltere hükûmeti nezdinde hoş karşılanmayacaktı. Londra sefiri, İngiltere hariciye müsteşarı ile olan görüşmesinde; Belgrad'dan gelen ve Bâbıâli ile Sırbistan arasında bir ittifak için müzakereler yapılmakta olduğu zannına sebebiyet veren haberlere iyi bir nazarla bakılmadığını anladığını, zira bu müzakerelerin Sırbistan'ın talepleriyle Bâbıâli'yi bağlamasından ve Avusturya-Macaristan ile Bâbıâli arasında Bâbıâli açısından kazançlı bir anlaşma yapılmasına engel teşkil etmesinden korkulduğunu dile getirmekteydi. Londra sefiri de Bâbıâli açısından çok da faydalı olmayacak bir hükûmetin hoşnutluğunu kazanmak için Avusturya ile bozuşmanın kârlı olmayacağını düşünmekteydi. Londra sefirine göre Sırbistan Avrupa devletleri içinde pek de itibar sahibi değildi ve Sırbistan ile ittifak etmek Osmanlı Devleti'nin ne şanına ne haysiyetine ne de menfaatine uygun düşecekti (HR.SYS, 263/1, 12 Kasım 1908, s. 56).

Diğer taraftan Sırbistan ve Karadağ sefaretlerine henüz ataşemiliter tayin edilmemiş olduğundan askeriye ile ilgili yeni gelişmelerden malumat alınamamaktaydı. Mevcut durum nedeniyle seferberliğin derecesinden, silah, cephane ve diğer harp gereçlerine ilişkin bilgilerden (miktar, cins) haberdar olmak gerektiğinde askerî memurlar görevlerine başlayıncaya kadar Belgrad ve Çetine sefaretlerinin bu hususta edinecekleri bilgiyi peyderpey ve serian bildirmeleri istenmekteydi (HR.SYS, 263/1, 13 Teşrin-i Sâni 1324/26 Kasım 1908, s. 29). Sırbistan ordusunun sipariş etmiş olduğu topların cins ve miktarıyla şimdiye kadar gelmiş olanların miktarı hakkında malumat alınamamış olduğundan bu hususta Belgrad sefaretinden gerekli tahkikatların yaptırılması ve neticesinin bildirilmesi ve müteakiben de tetkiklerin devamı ile peyderpey edinilecek malumatın da yine bildirilmesi istenmiştir (HR.SYS, 263/1, 2 Kânûn-ı Evvel 1324/15 Aralık 1908, s. 4).

Bu sırada Belgrad Osmanlı sefaretinden gönderilen tahriratta ise Pravda adlı Sırp gazetesinde Sırp Hariciye Nazırı Milovanoviç'in ifadelerine yer verildiği ve Milovanoviç'in savaş ya da barış meselelerinin öncelikle Avusturya'nın tavır ve hareketine ve Balkan hükûmetlerinin hukuk ve menfaatlerine bağlı olduğunu ve konferans toplanmadıkça Bosna-Hersek'in ilhakının Avrupa devletleri tarafından hiçbir surette tanınmayacağını söz konusu Sırp gazetesinde ifade ettiği bildirilmekteydi (HR.SYS, 263/1, 6 Aralık 1908, s. 11).

4.1.2.1.2.7. Karadağ'ın İlhaka Tepkisi

Çetine sefiri, ilhaktan birkaç gün sonra gönderdiği telgrafta; Karadağ prensinin kendisini çağırdığını ve prensin Karadağ'ın dostluğuna her zamankinden ziyade güvenilebileceğini (HR.SYS, 263/1, 7 Ekim 1908, s. 139), Osmanlı Devleti'ne ait olan Bosna ve Hersek eyaletlerinin Avusturya tarafından ilhakına Berlin Antlaşması'nın ihlali nazarıyla bakıldığını, bu duruma Karadağ'ın da hükümranlık haklarını sınırlayan 29. maddeden kurtulmuş nazarıyla bakacağını beyan ettiğini bildirmiştir (HR.SYS, 263/1, 7 Ekim 1908, s. 155). Aynı hususta Roma sefaretinden gönderilen telgrafta, iki gün önce Roma'ya gelen Karadağ delegelerinin Berlin Antlaşması'nın 29. maddesinin fesih ve ilgası hakkındaki taleplerinin desteklenmesi için İtalya hükûmetinin desteğini istedikleri ifade edilmiştir (HR.SYS, 263/1, 27 Ekim 1908, s. 93). Çetine sefaretinden gönderilen bir başka telgrafta; Karadağ hariciye nazırı ile uzun uzadıya vuku bulan mülakat sırasında hariciye nazırının Berlin Antlaşması'yla Avusturya-Macaristan'a

ilhak edilen ve Bar yakınında bulunan İspiça adındaki küçük kasabanın Karadağ'a terk edilmesi gerektiğini beyan ettiği ve bu karşılığın ancak Bosna ve Hersek'in Avusturya tarafından ilhakı devletlerce tasdik edildiği takdirde talep edileceğini ilave ettiği haber verilirken (HR.SYS, 263/1, 14 Ekim 1908, s. 133) yine Çetine sefaretinden gönderilen diğer bir tahriratta İspiça nahiyesinin Avusturya tarafından Karadağ'a bırakılmasına dair Karadağ hariciye nezaretinden gönderilen muhtıraya yer verilmiştir (HR.SYS, 263/1, 26 Kasım 1908, s. 34).

Çetine sefiri, Almanya ve Rusya hükûmetlerinin Karadağ'ın sakin olmasını ve itidalli davranmasını oradaki sefirleri aracılığıyla Karadağ'a tavsiye ettiklerini belirtmiş (HR.SYS, 263/1, 14 Ekim 1908, s. 131) ve Karadağ hariciye nezareti müdürü ile olan görüşmesinde; kendisinin birtakım Sırp komitecilerin Bosna ve Hersek'e gitmek üzere Yeni Pazar ve Taşlıca Sancağı'na kadar gitmiş olduklarını ifade ettiğini, bununla birlikte Karadağ hükûmetinin Osmanlı Devleti zararına olarak taviz elde etmek üzere bir ittifak hazırlamakta olduğuna dair bazı Avusturya gazeteleri tarafından neşredilen havadisi yalanladığını (HR.SYS, 263/1, 18 Ekim 1908, s. 127) ve Emaretin bir savaş çıkması hâlinde tamamen tarafsız kalacağını beyan ettiğini (HR.SYS, 263/1, 22 Ekim 1908, s. 106) bildirmiş, ancak yine de her türlü ihtimale karşı hazır bulunmak gerektiğine dikkat çekmiştir.

Çetine sefiri, Karadağ prensi ile de görüşmüş ve Karadağ prensinin; Belgrad'da Karadağ murahhasının şerefine düzenlenen ziyafette sefir heyetinden yalnız Osmanlı sefirinin hazır bulunmuş olduğunu öğrenmekten memnuniyet duyduğunu, bunun hâlihazırda Osmanlı Devleti ile iki Sırp hükûmeti arasında mevcut olan ittifak ve itilafa bir delil olduğunu, hükûmetinin Sırbistan'la ittifak olarak toplanacak konferansta Osmanlı Devleti'nin zararına olarak hiçbir talepte bulunmayacağını kendisinin en kati surette temin ve tebliğ ettiğini ve Karadağ'ın Osmanlı Devleti'nin zararına kazanımlar elde etmek istediği yolunda özellikle de yabancı gazetelerde çıkan havadislerin asılsız olduğunu ifade ettiğini belirtmiştir (HR.SYS, 263/1, 26 Ekim 1908, s. 95). Ayrıca Çetine sefiri; Karadağ hariciye nazırının sefarete gelip, Karadağ Emareti'nin Bosna ve Hersek meselesi hakkında Osmanlı hükûmeti ile ortak hareket etmeyi kararlaştırarak, bir anlaşma sağlamak üzere Karadağlı bir generalin refakatinde, Dersaadet'e gitmek üzere gelecek pazar günü hareket edeceğini söylediğini ve Karadağ Emareti'nin maksadının Bosna ve Hersek'te muhtariyet idaresine sahip bir hükûmet teşkili olduğunu, bu maksadın İngiltere ve Rusya sefirlerine de beyan ve izah edildiğini

bildirmiştir (HR.SYS, 263/1, 5 Kasım 1908, s. 71). Bu sırada harbiye nazırı ise; bir Karadağ generalinin Sırbistan'dan gelip, Senice ve Berane üzerinden Andriyeviç'e gittiği ve bu kişinin daha önce erkân-ı harbiye mesleğinde görevli bulunduğunun üçüncü ordu kumandanlığından son gelen telgrafta bildirildiği ve bu kumandanlıktan gelen diğer bir telgrafta da dağlıların Andriyeviç ve Kolaşin taraflarına silah ve mühimmat getirip ahaliye dağıttıkları bilgisini vermiştir (BEO, 3427/257001, 23 Teşrin-i Evvel 1324/5 Kasım 1908, s. 2). Bu tezkereye cevaben Karadağ'ın hazırlıklarının da Sırbistan'ın hazırlığı gibi Bosna ve Hersek meselesinden dolayı Avusturya aleyhinde olduğu, hatta Karadağlıların Osmanlı Devleti ile ittifak hâlinde bulunduklarından kendileri açısından endişe edilecek bir durum olmadığı ifade edilmiştir (BEO, 3427/257001, 25 Teşrin-i Evvel 1324/7 Kasım 1908, s. 1).

Ancak yine de Karadağ'ın bu faaliyetlerinden tedirgin olunduğu da anlaşılmaktadır. Zira İşkodra Valisi Saffeddin Paşa gönderdiği şifrede; Karadağ hükûmetinin Podgoriçe civarındaki ahaliye silah dağıtmaktaki maksadının Avusturya'ya karşı olduğunun ve Müslüman ahaliyi bu yolda temin ettiklerinin ağızdan ağıza dolaştığını, zaten Müslümanların Osmanlı hükûmetine silah kullanmayacaklarını Karadağ hükûmetinin de pek ala bildiğini belirtmekle birlikte, değişen şartlara ve politikaya göre Karadağ hükûmetinin bu durumu kendine menfaat sağlayabilecek bir duruma dönüştürebileceğine de dikkat çekmiştir (DH.MKT, 2662/97, 31 Teşrin-i Evvel 1324/13 Kasım 1908, s. 1). Bu nedenle Çetine sefareti aracılığıyla da durumun tahkik edilmesi istenmiştir. Öte yandan İşkodra vilayetinden alınan telgrafta; Karadağ hükûmetinin Podgoriçe civarındaki Müslüman halka silah dağıttığı gibi Bar ve Ülgün Müslümanlarına da silah almalarını teklif ettikleri, ancak maksadı anlamadıkları için bu halkın silahları kabulde tereddüt gösterdiklerinden ve hatta Ülgünlülerin hicreti kararlaştırdıklarından bahsedilmiştir (DH.MKT, 2662/97, 6 Teşrin-i Sâni 1324/19 Kasım 1908, s. 3).

Aslında Karadağ hükûmeti o sıralar Osmanlı hükûmeti ile müşterek hareket etmek amacında bulunduğundan Karadağ Emareti'nin Müslüman halkı silahlandırmaktan maksadı Avusturya aleyhinde olsa ve Müslümanları zahiren bu noktada temin etmek için uğraşsa da, Avusturya tarafından bir şey elde edeceğinden ümidini kestiği ve bazı devletlerden cesaret bulduğu anda amaçlarını Osmanlı Devleti'ne çevirmesi ihtimal dâhilinde görülmekteydi (DH.MKT, 2681/22, 11 Teşrin-i Sâni 1324/24 Kasım 1908, s. 2).

Karadağlılar askerî hazırlıklarına devam ederken harbiye nezaretine; Karadağlıların Çetine'den Kataro'ya büyük şoseden ilerleyerek Avusturya toprağına girmek üzere bir askerî yol inşa etmekte, şose üzerinde Avusturya tarafına bakan noktalarda Karadağ askerinin karakol beklemekte ve Avusturyalıların da buna karşın Kataro boğazındaki istihkamlarını takviye etmekte oldukları bilgisi verilmekteydi (BEO, 3457/259227, 6 Kânûn-ı Evvel 1324/19 Aralık 1908).

4.1.2.1.3. Avusturya-Macaristan'ın Savaş İhtimaline Karşı Hazırlıkları ve Bunların Osmanlı Devleti'ne Yansımaları

Avusturya-Macaristan bir oldubitti ile Bosna ve Hersek'i ilhak ederken bunun bir savaş ile neticelenebileceğini de ihtimalden uzak tutmamıştı. Nitekim Kosova Valisi Ferik Mehmed Hadi Paşa şifreli telgrafıyla, Avusturya'nın Bosna'da ve özellikle Višegrad civarında Sırbistan hududunda sürekli olarak askerî kuvvetlerini artırmakta olduğunun Taşlıca mutasarrıflığından bildirildiğini arz etmekteydi (DH.ŞFR, 405/121, 5 Teşrin-i Evvel 1324/18 Ekim 1908; DH.MKT, 2636/73, 8 Teşrin-i Evvel 1324/21 Ekim 1908, s. 3). Üçüncü ordu kumandanlığından gelen telgrafla da Avusturya hükûmetinin Prepoy nahiyesine rastlayan sınır civarında ve kendi arazisinde askerî yığınak yaptığı bildirilmiş, bunun üzerine harbiye nezaretinden gerek bu husus ve gerekse Bosna ve Hersek kıtası hakkında Avusturya hükûmetince alınan karardan dolayı Karadağ ve Sırp hükûmetlerinin adeta harp ilanı derecesine varan teşebbüslerine karşı teyakkuzda bulunulup ona göre gerekli tedbirlerin alınması istenmiştir (BEO, 3426/256891, 20 Teşrin-i Evvel 1324/2 Kasım 1908, s. 1-3).

Petersburg sefaretinden gönderilen telgrafta, güvenilir bir kaynaktan istihbar edildiğine göre Avusturya'nın bazı askerî hazırlıklar yaptığının Peşte'den Rus hariciye nezaretine ihbar edildiği bildirilirken (HR.SYS, 219-B/48, 16 Kasım 1908), Viyana sefareti maslahatgüzarından gönderilen telgrafta; hususi bir kaynaktan edinilen bilgiye göre Avusturya-Macaristan delegasyon meclisinin askerî işler encümeninin bir harp gerçekleştiği takdirde sarf edilmek üzere 1.5 milyar kadar bir kredi açılmasına karar verdiği, Manfred Wallis, Hirtenberger ve Rot fabrikalarının Avusturya için silah ve mühimmat imaline gece gündüz çalıştıkları, hatta ilk fabrikanın pazar günü çalışmasına hükûmetçe müsaade edildiği, keza Viyana'daki Bechler fabrikalarına hükûmet tarafından fişek sipariş edildiği haber verilmekteydi (HR.SYS, 219-B/51, 27 Kasım 1908).

Öte yandan Peşte başşehbenderliğinden gönderilen tahriratta yer verilen bilgiye göre Macar mebuslarından György Nagy'nin Mebusan Meclisi'nde Bosna ve Hersek'in ilhakına ve askerî hazırlıklara dair sorduğu soruya karşılık Avusturya'nın bu hususta ciddi bir askerî tedbir almadığına ilişkin Başvekil Doktor Wekerle şu cevabı vermiştir:

> Evvelce de suret-i katide beyan eylediğim üzere 15. kolordunun vakt-i hazıradaki mevcudunu tezyidden ve Bosna Hersek'e birkaç tabur asker ile iki batarya cebel topu sevk ve irsalinden başka hiçbir tedbir-i askerî ittihaz edilmedi. Bu tedbir ise Bosna Hersek'e taksim edilmiş olan ordunun ahval-i hazırda uhdelerine terettüb eden müşkül vazifeyi sıhhatleri muhtel olmaksızın hüsn-i ifa edebilmesi için labüd hükmünde idi. Sevkiyatta en ziyade Macarların istihdamı keyfiyetine gelince bu sual taksim-i arazi nokta-i nazarından hal olunabilir. Çünkü Bosna Hersek eyaletleri kuvve-i askeriyenin kısmı azimesi Macar efradından mürekkeb olan (16 tabur Macarlı 12 tabur Avusturyalı) Hırvatistan'a Dalmaçya'dan daha yakındır. Bir de 15. kolordu efradı arasında Avusturya ve Macaristan ahalisinin hepsinden mevcud olup mezkur ordu için gerek Macaristan ve gerek Avusturya'dan asker ahz edilmektedir. İlhak meselesine gelince Macar siyasiyunundan birinin hükûmetin efkâr ve mütalaatını bu derece su-i tefsir ederek hariciye nazırına gayr-i vaki beyanat atf ve isnad etmesine azim-i teessüfler ederim. Baron "Aehrenthal" delegasyon müzakeratı esnasında bu meseleye müteallik mufassal bir nutuk irad eyledi. Haiz-i hüküm ve ehemmiyet olan ancak müşarünileyhin bu nutku olup yoksa evrak-ı havadiste münderiç rivayat değildir (BEO, 3442/258123, 6 Aralık 1908, s. 4).

Mamafih Viyana sefareti maslahatgüzarlığından gönderilen telgrafta; Sırbistan'a karşı yakında bir harp vuku bulması ihtimalinden cidden bahsedildiği gibi Osmanlı Devleti ile de bir muharebenin vuku bulmasının muhtemel addedildiği ve Avusturya ile Bulgaristan'ın olağanüstü askerî hazırlıklarının dikkat çektiği ifade edilmekteydi (HR.SYS, 219-B/54, 2 Aralık 1908). Peşte başşehbenderliğinden gönderilen tahriratta ise; Fiume şehbenderliğinden gönderilen tahrirata yer verilmiş ve buna göre Sırbistan ve Karadağ sınırlarındaki askerî kuvvetleri artırmak maksadıyla icra edilen askerî sevkiyata dair Viyana gazeteleri tarafından neşredilen tekzipnamelere rağmen Macar ordularından 10.000 kişilik bir kuvvetin Kataro'ya sevkine karar verildiği ve bunun 2.000'inin evvelki gün sevk edildiği gibi 4.000'inin de bu akşam sevk edilmek üzere bulunduğu ve kalanının da pazartesi günü sevk edileceği bildirilmekteydi (BEO, 3442/258123, 7 Aralık 1908, s. 3). Ragoza şehbenderliğinden gönderilen tahriratta da Avusturya donanmasının birkaç günden beri Dalmaçya sahillerinde dolaştığının ve bir filosunun her ihtimale karşı hazır bulunmak üzere Kataro nehri mansabında bulunduğunun haber alındığı belirtilmekteydi (HR.SYS, 219-B/57, 5 Aralık 1908).

Londra'da çıkan Times gazetesi ise Viyana'dan aldığını beyan ettiği bir telgrafa yer vermiştir. Nitekim yaşanan askerî ve siyasi gelişmelerden Viyana borsası da olumsuz etkilenmiş ve hisse fiyatı oldukça düşmüş olduğundan borsa komiseri bir beyanatta bulunmak zorunda kalmıştır. Borsa komiseri, Sırp çetelerinin saldırdıkları ve sınırda önemli hadiselerin vuku bulmuş olduğu hakkındaki şayiaların tamamen asılsız olduğunu hariciye nezaretinden aldığı malumata binaen yalanlamıştır. Ayrıca hariciye nezaretinin sürekli harbiye nezareti ile irtibat hâlinde olup, ne kadar nahoş olursa olsun böyle hadiseler zuhur ettiği anda borsaya bu husus hakkında malumat vereceğini bir kez daha beyan ettiğini, Dersaadet'teki Avusturya Elçisi Pallavici'nin Dersaadet'ten hareket etmiş olduğu havadisinin de asılsız olduğunu, heyecanın başlıca Osmanlı Devleti, Sırbistan ve Karadağ arasında bir ittifakın gerçekleşmesinin pek de hayali olmadığı zannı ve Nemçe-Rus müzakerelerinin memnuniyet verici bir surette ilerlemediği hakkında vaki olan şüpheden kaynaklandığını, İmparator Franz Joseph'in sulhun devam etmesi için büyük nüfuzunu kullanacağının şüphesiz olduğunu, Hariciye Nazırı Baron Aehrenthal'in de Sırbistan ve Karadağ ile maateessüf bir muharebe zuhur eder ise bu muharebenin ikisiyle sınırlı kalacağı inancında olduğunu söylediğini, bununla birlikte devletler bir anlaşmazlığın önünü almayı arzu ediyorlar ise bu hususta fevkalede mesai sarf etmeleri gerektiğini, zira durumun bunu gerektirecek derecede vahim olduğuna inanmak için birçok sebebin mevcut olduğunu ifade etmiştir (Y.EE.KP, 33/3273, 27 Kasım 1908, s. 1). Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında bir savaş çıkabileceği yolunda Times gazetesinde çıkan haber üzerine Sadrazam Kâmil Paşa ise iki devlet arasındaki meselelerin barış yoluyla çözülebileceğini, Avusturya hükûmeti ile müşkülatın giderilmesine çalışıldığını ve şimdiki hâlde harbin vuku bulması endişesine mahal olmadığını beyan etmiştir (Y.EE.KP, 33/3273, 23 Teşrin-i Sâni 1324/6 Aralık 1908, s. 2).

4.1.2.2. Avusturya Askerlerinin Taşlıca ve Prepol Kazalarından Geri Çekilmeleri ve Bosna ile Taşlıca ve Yeni Pazar Sancakları Arasındaki Sınıra İlişkin Meseleler

4.1.2.2.1. Avusturya Askerlerinin Taşlıca ve Prepol Kazalarından Geri Çekilmeleri

1878 yılından itibaren Taşlıca ile çevresi ve Yeni Pazar Sancağı'nın tamamı resmen Osmanlı Devleti'nin bir parçası olmakla birlikte Avusturya ordusu tarafından işgal edilmiş ve Sırbistan'ın Adriyatik limanlarına erişimini engelleme amaçlı bir

önlem olarak Avusturya bu bölgede garnizon kurma ve bulundurma hakkına sahip olmuştur (Kiel, 2016, s. 589). Bununla birlikte ilhak olayı henüz vuku bulmazdan evvel Taşlıca'daki Avusturya askerlerine bulundukları bölgeleri terk etmeleri yönünde bölge halkı tarafından tepki gösterildiği anlaşılmaktadır. Nitekim bu hususta Avusturya sefaretinden yapılan uyarıda bir süredir Jandarma Kumandanı Hayri Efendi'nin teşvikiyle Avusturya askerlerinin bulundukları yerlerden geri çektirilmesi yolunda İslam ve Sırp ahali tarafından nutuklar atılarak gösteriler yapılmaya başlandığı, bu yoldaki hareketlerin günden güne arttığı, devamı hâlinde kötü sonuçlara sebep olacağı ve bu duruma karşın mahallî memurlarca hiçbir şey yapılmadığı bildirilmiş, buna son vermek üzere hemen gereken tedbirlerin alınması ile Hayri Efendi'nin azli suretiyle Avusturya hükûmetinin ihlal edilen haysiyetinin tamir edilmesi istenmiştir. Oradaki Avusturya askerlerinin vuku bulacak her türlü saldırıya karşı şiddetle mukabele edecekleri de uyarı mahiyetinde belirtilmiştir (DH.MKT, 1286/41, 13 Ağustos 1324/26 Ağustos 1908). Akabinde Taşlıca Mutasarrıfı Süleyman Paşa cevaben Yüzbaşı Hayri Efendi'nin üç gün önce Taşlıca'dan hareket ettiğini, diğer iki zabitin ise Taşlıca'dan gönderilmelerine şimdilik lüzum olmadığını bildirmiştir. Zaten Avusturyalıların da artık hiçbir müracaatları ve şikâyetleri vuku bulmaması da meselenin iyi bir şekilde halledildiğine delalet ettiği gibi, alınan tedbirlerden dolayı Avusturya sivil ajanı Rumeli Umumi Müfettişliği'ne (DH.MKT, 1290/19, 18 Ağustos 1324/31 Ağustos 1908, s. 1), Avusturya sefiri de hariciye nezaretine memnuniyet ve teşekkürlerini iletmişlerdir (DH.MKT, 1290/19, 31 Ağustos 1324/13 Eylül 1908, s. 3).

İlhakın hemen öncesindeki günler de ise Taşlıca Sancağı'ndaki Avusturyalıların bulundukları yerleri kendiliklerinden terk ettikleri yönünde emareler görülmeye başlanmıştır. Kosova Valisi Ferik Mehmed Hadi Paşa gönderdiği şifrede; Taşlıca'daki Avusturya zabitan ve küçük zabitanının ailelerinin ve hastanedeki kişilerin 25 Eylül'e kadar Avusturya'ya çekilmelerine dair emir aldıkları söylentisinin ahali arasında yayılması ile bu durumun heyecan yarattığını, ancak yapılan tahkikattan bunların Avusturya'ya çekilmelerinin Bosna ahalisinin karışıklık çıkarmasından korkmalarından ileri geldiğinin anlaşıldığının Taşlıca mutasarraflığı vekâletinden bildirildiğini beyan etmiştir (DH.MKT, 2617/10, 9 Eylül 1324/22 Eylül 1908, s. 2). Gönderilen bir başka şifrede ise; Avusturyalıların Prepol'den ve Taşlıca'dan eşyalarını koşuşturma ile nakletmekte oldukları ve Taşlıca'da kasaba dâhilindeki karakollarını tahliye ederek, askerlerini kendi baraka ve kışlaları dâhiline topladıkları, kendilerinde

dünden beri bir neşesizlik hissedildiği, bununla beraber Prepol'ü tahliye ettikleri, öte yandan Sırbistan'ın Niş ve Öziçe mevkilerinde askerî birliklerini topladığı, Avusturya tarafından da 15 taburla bir hayli topun İşkodra'da toplanmış olduğu, Karadağ hakkında yeni bir bilgi alınamadığı, paniğe yol açacak şimdilik bir hâl görülmüyor ise de ahalinin heyecanının devam ettiği ve Osmanlı hükûmeti tarafından alınacak tedbirleri sabırsızlıkla bekledikleri haber verilmiştir (DH.MKT, 2628/72, 27 Eylül 1324/10 Ekim 1908, s. 1). Kosova Valisi Ferik Mehmed Hadi Paşa gönderdiği başka bir telgrafla; Priboy ve Prepol'de bulunan Avusturya askerinin evvelki gün Priboy'u ve dün de Prepol'ü terk ettiklerini, Avusturyalılara ait olan mahallerin de Osmanlı askerlerince muhafaza altına alındığının ve asayiş ve sükûnun devam ettiğinin Taşlıca mutasarrıflığı vekâletinden bildirildiğini ifade etmiştir (DH.MKT, 2631/71, 30 Eylül 1324/13 Ekim 1908, s. 1).

Hâl böyle iken o sıralar Taşlıca'daki Avusturya askerleri ile ilgili her türlü gelişmenin de dikkatle takip edildiği görülmektedir. Nitekim Taşlıca'da Avusturya askerlerinin kaldığı daire civarında duyulan silah sesleri tahkik edilmiş, bu husus yine Kosova Valisi Ferik Mehmed Hadi Paşa tarafından gönderilen bir telgrafla; 18 Ekim 1908 günü akşamı Taşlıca'da, Avusturya askerinin ikametine mahsus daire civarında iki el silah sesi işitilmesine binaen yapılan tahkikat neticesinde Avusturyalı bir bölük emini ile bir nefer arasında çıkan tartışma üzerine Avusturya nöbetçi neferi tarafından Avusturya bölükemininin kurşunla katledilmiş olduğunun anlaşıldığı bildirilmiştir (DH.MKT, 2639/17, s. 1-2).

Ayrıca dâhiliye nezaretine şifreli telgraf ile Prepol'den Taşlıca'ya giden Avusturya askerinin eşyasının peydeypey Bosna'ya sevk edilmekte olduğu ve Teşrin-i Sâni/Kasım başında bütün askerlerin gideceklerinin Avusturya generaliyle vuku bulan mülakatta beyan edilmiş olduğunun Taşlıca mutasarrıflığından bildirildiği arz edilmiştir (DH.ŞFR, 406/13, 9 Teşrin-i Evvel 1324/22 Ekim 1908, s. 1; DH.MKT, 2646/65, 21 Teşrin-i Evvel 1324/3 Kasım 1908, s. 3). Avusturya askerlerinin Taşlıca'yı tahliye etmeye başlamaları üzerine de oradaki Osmanlı askerî kuvveti artırılmıştır. Bu durum ise halkta bir panik havasının esmesine neden olmuş ve Taşlıca merkezinden umum ahali adına Bayrovik Mehmed İzzet ve arkadaşları telgraf çekmek suretiyle bilgi almak istemişlerdir. Kendilerine endişeye ve hicret düşüncelerine mahal olmadığı, ahalinin sükûnetle iş ve güçlerine devam ile devletten emin olmaları cevabı verilmiştir (DH.MKT, 2645/24, 21 Teşrin-i Evvel 1324/3 Kasım 1908).

4.1.2.2.2. Bosna ile Taşlıca ve Yeni Pazar Sancakları Arasındaki Sınıra İlişkin Meseleler

1908 yılında, ilhakın birkaç ay öncesinde Avusturya karakollarından Osmanlı askerlerine ateş açılmış ve bu olayı müteakiben Avusturya hükûmetinin sınırın harita ile tetkik edilerek iki tarafın kumandanları arasında hasıl olacak neticeye göre uzlaşmacı bir tutum sergileyeceği bildirilmiştir. Askerî kumandanlıkların da gerekli tetkikleri yaparak neticesini bildirmeleri seraskeriye makamından istenmiştir. Bu hususta Taşlıca Mutasarrıfı ve Kumandanı Süleyman Paşa'ya da bir talimat verilmiştir (BEO, 3357/251772, 2 Temmuz 1324/15 Temmuz 1908, s. 1). Ancak daha sonra Metalka mevkiinde, Bosna hududundaki Osmanlı karakoluna gönderilen erzak Bosna dâhilinden geçmek suretiyle sevk edilmekte iken Avusturya zabitleri ile efradı tarafından engellenmiş, Osmanlı askerleri ve ellerindeki erzak Metalka'ya iade edilmişlerdir. Bu olay nedeniyle söz konusu yoldan geçiş serbestliğinin temin edilmesi lüzumunun Kosova vilayetinden haber verilmesi üzerine Bosna hududunda böyle bir durumun tekrar yaşanmaması için Viyana sefareti maslahatgüzarlığına durum telgrafla bildirilmiştir (DH.MKT, 2678/71, 25 Teşrin-i Sâni 1324/8 Aralık 1908, s. 1). Bu konuda Viyana sefareti maslahatgüzarından gönderilen telgrafta Avusturya hükûmetinin Yeni Pazar hududunda, Bosna dâhilinden geçen yol üzerinde geçiş serbestliğinin temin edilmesi hususunda Bosna'daki askerî kumandana gerekli emirlerin verilmiş olduğu cevabını verdiği ifade edilmiştir (DH.MKT, 2678/71, 7 Aralık 1908, s. 3).

Yazışmalardan anlaşıldığına göre sınır meselesi daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. Kosova valisi namına Priştine mutasarrıfı tarafından hariciye nezaretine Avusturyalıların kendi taraflarına doğru tecavüzlerine dair sınır teğmeni tarafından verilip, Taşlıca mutasarrıflığından gönderilen tahrirat ve kroki (EK-4) takdim edilmiştir. Otuz seneden beri bu şekilde tecavüzlerde bulundukları anlaşılan Avusturyalıların tecavüzlerinin engellenmesi için sınır kumandanlığına emir verildiği, ancak Avusturyalıların sınır belirleme komisyonunun yakında geleceklerini bildiklerinden ellerinde daha çok arazi bulundurmak üzere bu tecavüzlerine cüret ettikleri, sınır meselesinden dolayı bir hadise yaşanması muhtemel olduğundan tecavüzlerin engellenmesi için hariciye nezareti vasıtasıyla Avusturya sefaretine gerekli tebligatın yapılması, neticesinin haber verilmesi ve buna göre ne yapılması

gerekiyorsa yapılacağı Taşlıca mutasarrıflığının yazısıyla bildirilmiştir (HR.SYS, 178/15, 6 Mart 1326/19 Mart 1910, s. 2).

Sınır teğmeninin Avusturyalıların yaptıkları sınır tecavüzüne ilişkin naklettiği bir olay ise şu şekilde gerçekleşmiştir: Foça kazasından Hüseyin adlı bir şahıs bundan iki sene önce Osmanlı hududu dâhilindeki mevcut çalılığı düzleyip, bir çayır meydana getirerek bir de hane inşa etmiş ve o zamana kadar aşar vergisini Osmanlı hükûmetine vermiştir. İnşa ettiği bu haneyi daha sonra Foça muhacirlerinden olup, Strahov Dol nüfusuna kaydedilmiş, fakat henüz Osmanlı tezkeresi almamış bulunan Mustafa oğlu Süleyman'a kiralamıştır. Bir ay önce Avusturya jandarma başçavuşu gelerek söz konusu haneye numara asmış ve eskiden yapmış olduğu vukuattan dolayı Süleyman'ı da Foça'ya götürerek hapis ve daha sonra tahliye etmiştir. Bu olayı haber alan Komin? karyesi muhtarı Rüstem Bey haneye asılan numarayı kopartmış, ardından sınır teğmeni söz konusu yere giderek tahkikatta bulunmuştur. Aslında sınır inşa edilmiş bu hanenin tahminen 600 metre mesafesindeki elma ağacı yanından geçmekteydi. Üç sene önce bu sınır meselesi için Foça kaymakamı gelerek Muhtar Rüstem Bey ile görüşmüş ve Rüstem Bey'de hududun Avusturyalıların Bosna'yı işgallerinde söz konusu elma ağacı yanından geçtiğini ve hududu belirlemek üzere sınır üzerindeki ağaçlara tahta yapıştırıldığını, fakat zamanla bu tahtalar kopmuş ise de hâlen yerlerinin ağaçlarda durduğunu ifade etmesi üzerine gerek Osmanlı tarafından ve gerekse Avusturya tebaası olan köylülerin de Rüstem Bey'in ifadesini tasdik etmelerinden, tahta parçalarının yerlerde ve ağaçların kabuksuz olduklarını söylemelerinden ve ağaçların üzerindeki çivilerden hududun hakikaten çayırın nihayetindeki elma ağacından geçtiği ispat edilmiş ve Avusturyalılar susturulmuştur. Sınır teğmeni meseleyi bir de Avusturya jandarma başçavuşundan dinlemek üzere kendisini görmeye gitmiştir. Çavuş, Foça kaymakamından gelen vazifesini yerine getirdiğini söylemiş ve Süleyman'ın kendi tebaalarından olduğuna dair nüfus kaydını göstermiştir. Nüfus tezkeresine benzeyen bu kağıt 1910 senesinde, yani o sene düzenlendiğinden sınır teğmeni daha eskisini sormuş ve kendisine "bu kadar" denilmekle beraber birkaç güne kadar Foça kaymakamının söz konusu mahale geleceği ve görüşmek üzere sınır teğmenini davet edeceği söylenmiştir. Sınır teğmeni görüşmeye geleceğini, fakat mesele halledilinceye kadar vazifesini yerine getirmek maksadıyla elma ağacını geçmemelerini, geçmeleri hâlinde menedileceklerini, şayet bir hadiseye meydan verirlerse mesuliyetin kendilerine ait olacağını söyleyerek dönmüştür. Sabahleyin de

jandarma kumandanının yanına gidip, meseleyi etraflıca kendisine anlatarak, yapılan parmaklıkların kaldırılmasını istemiş ve kaldırıp kaldırmayacaklarına dair bugün kesin bir cevap istediğini söylemiştir. Kendisine cevaben o gün ay başı olması münasebetiyle bütün resmî dairelerde maaş verilmekte olduğundan iş görülmediği, bu nedenle yarın telgraf verileceği söylenmiştir. Dönerken söz konusu yeri görmek üzere kendisi ile Avusturya gümrük memurunu davet etmiştir. Avusturya gümrük memuru ise kendisinin gümrük bütçesine verilen para ile yeni gümrük binasının etrafına bütün resmî dairelerde olduğu gibi bahçe yaptığını, yoksa sınır belirlemediğini, eğer sınır belirlemek gerekirse ekte yer verilen krokide görüleceği üzere daha ileriden, yani Avusturya mühendislerinin tayin ederek çaktıkları kazık mahalinden yukarıya doğru belirlemek gerekeceğini söylemiştir. Sınır teğmeni ise Avusturyalıların iddia ettikleri sınır ile kendi komisyonlarının iddia ettikleri sınır arasında farklılık olduğundan jandarma kumandanı nezdinde yapacağı teşebbüslerde nasıl bir yol izlemesi gerektiğini Taşlıca mutasarrıflığına sormuştur (HR.SYS, 178/15, s. 3). Daha sonra Jandarma süvari Stefan ile mahaline gidilip, ihtiyar heyeti ile birlikte gerekli keşif ve tahkikata başlanıldığı bildirilmiştir (HR.SYS, 178/16, 23 Mart 1326/5 Nisan 1910).

Öte yandan Viyana'dan gönderilip Avusturya sefaretinden tebliğ edilen telgraftan anlaşıldığına göre Avusturya'nın Çelebiç mevki kumandanı ile Vitina Osmanlı kumandanı arasında Osmanlı karakollarının Bosna hududuna tecavüzleri hakkında vuku bulan bir mülakat esnasında Avusturya kumandanının, tartışmalı araziyi Osmanlı arazisi sayıp oraya devriyeler göndermek için askerlere emir verdiklerini anladığı, mamafih Çelebiç kumandanının hızlı teşebbüsü üzerine Osmanlı kumandanının bu teşebbüsünün engellendiği, ancak Osmanlı karakollarının yeniden devriye çıkarmaya başladıkları takdirde bunun olumsuz neticelere sebep olabileceği, bu nedenle durumun Bâbıâli'ye tebliğ ile Osmanlı mahallî memurlarının hududa riayet ve tartışmalı araziye devriye göndermekten vazgeçmeleri için vakit kaybetmeden talimat verilmesi istenmiştir. Ayrıca sancak hududu meselesi karma bir komisyon marifetiyle halledilmedikçe sınır hattı olarak askerî haritalarıyla Bosna'nın kadastrosunda gösterilen sınırdan başka bir sınırı tanıyamayacakları ve bundan dolayı Osmanlı memurlarının bu hattı tecavüz etmelerine göz yummayacakları ilave edilmiştir (HR.SYS, 178/17, 6 Ağustos 1910, s. 4/1).

Daha sonra Avusturya sefareti tarafından gönderilen muhtıra ile de Bosna'nın Fajniça[72] nahiyesinde bulunan ormana giren Osmanlı devriyelerinin Bosnalıları odun kesmekten menettikleri ve Bosna'ya aidiyetine itiraz edilemeyecek arazide Osmanlı devriyelerinin gezmelerine izin verilemeyeceği belirtilmiş, bu nedenle Osmanlı askerî, idari ve mülki memurlarının Bosna memurlarının hukukuna riayet etmeleri ve özellikle söz konusu ormana devriye göndermemeleri rica edilmiştir (HR.SYS, 178/17, 7 Ağustos 1910, s. 4). Sınır hattının karma bir komisyon tarafından belirlenmesine kadar bu araziye hiçbir taraftan devriye gönderilmemesi hakkında Avusturya hükûmetince yapılan teklifin kabulü uygun görülmüş ve mahallî memurlara bu hususta gerekli talimatların verilmesi harbiye nezaretine bildirilmiştir (HR.SYS, 178/17, 26 Temmuz 1326/8 Ağustos 1910, s. 3). Ancak sınır meselesindeki belirsizlikten kaynaklanan sorunlar yine devam etmiştir. Kosova vilayetinden dâhiliye nezaretine gönderilen bir telgrafta Osmanlı arazisi dâhilinde birkaç sene evvel Avusturyalılar tarafından açılıp, Osmanlı toprağında olduğunun daha sonra anlaşılması üzerine menedilmiş olan giriş kapılarının Avusturyalılar tarafından tekrar açılması ile sınır yolundan mahaline giden Osmanlı devriyesine Avusturya jandarmaları tarafından ateş edilmesi üzerine karşılık olarak Osmanlı tarafından da birkaç el silah atıldığı, fakat zayiat olmadığı, daha sonra Avusturyalılar tarafından olay yerine iki bölük asker sevk edildiği haber alındığından derhâl sınır kumandanıyla jandarma yüzbaşısının olay yerine gönderildiği ve bu olaya tarafsız bölgeye tecavüz etmek suretiyle Avusturyalıların sebep olduğu bildirilmiştir (HR.SYS, 178/18, 25 Teşrin-i Evvel 1326/7 Kasım 1910, s. 4). Dâhiliye nezaretinden cevaben tahkikata devam edilmesi, silah kullanımına meydan verilmemesi ve durumun hariciye nezaretine de tebliğ edilmesi istenmiştir (HR.SYS, 178/18, 26 Teşrin-i Evvel 1326/8 Kasım 1910, s. 5).

Hâl böyle iken Bosna ve Hersek ile Osmanlı Devleti arasındaki hududu kesin bir şekilde belirlemek üzere meselenin hukuk bakımından tetkiki için taraf devletlerden oluşan karma komisyon oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu komisyonun müzakerelerine esas olacak maddeleri hazırlamak üzere de başka bir komisyon teşkil edilmişti. Bu komisyondan; aynı zamanda bu komisyonun azasından olan Taşlıca Mutasarrıfı ve Kumandan Vekili Asım Bey ile haberleşerek tedarik edilen

[72] Başka bir belgede "Fajnika" olarak yazıldığı da görülmektedir (HR.SYS, 178/17, 7 Ağustos 1910, s. 3).

vesikalara istinaden hududun nereden geçmesinin icap edeceğini kararlaştırması beklenmekteydi. Hariciye nezaretinin; karma komisyonun teşkili hususunun Avusturya hükûmetine teklif edilmesi ve bu konuda Avusturya hükûmeti ile anlaşma sağlanarak gelecek sene bahar mevsiminde tarafların erkân-ı harbiyelerince teşkil edilecek heyetler aracılığıyla sınır belirleme işini gerçekleştirmek için söz konusu karma komisyonun bir an evvel İstanbul'da toplanması lüzumuna dikkat çekmesi üzerine dâhiliye nezaretince, Bosna ve Hersek ile Osmanlı Devleti arasındaki sınırı belirlemek için Avusturya ve Osmanlı delegelerinden oluşan karma bir komisyonun teşkilinin Avusturya sefareti ile müzakere edilmesi kararlaştırılmıştır (MV, 147/17, 9 Kânûn-ı Evvel 1326/22 Aralık 1910).

Bosna ile Yeni Pazar Sancağı arasındaki hududu belirlemek için teşkil edilecek karma komisyon vazifeye başlayıncaya kadar sınır hattı üzerinde hadise yaşanmasına meydan vermemek üzere bir talimat hazırlanmış ve Avusturya ve Macaristan hükûmetinin de bu talimata uygun hareket etmesine yönelik girişimlerde bulunulmuştur. Avusturya ve Macaristan hariciye nezaretince cevaben icap edenlere zaten benzer bir talimat verilmiş olduğu teminen beyan edilmiştir. Mamafih kendilerinin talimat ve tebligat dairesinde hareket ederek, hiçbir hadiseye meydan vermeyip, sınır belirleme komisyonu gelinceye kadar statükonun muhafazasına çalıştıkları hâlde Avusturyalıların, buna hiç önem vermeyip, diledikleri gibi hareket ve sabıkalarına devam ettikleri, tartışmalı bölgedeki ormanlardan ağaç kesmekte oldukları ve bu durumun sınır memurları ve zabitlerinin şevk ve gayretlerine zarar verdiği (HR.SYS, 178/22, 17 Kânûn-ı Sâni 1326/30 Ocak 1911, s. 16) Mitroviçe fırkası kumandanlığının yazısına atfen üçüncü ordu kumandanlığından bildirilmiştir. Nitekim Avusturya hükûmetinin jandarmaları statükoya muhalif olarak üç ay önce sınırda vuku bulan çarpışma neticesinde tarafsız bırakılan araziye girmekte, ağaç kesmekte ve giriş kapıları yapmakta, ellerindeki haritalarla da oraların kendi arazileri olduğunu ve bu nedenle tarafsız sayamayacaklarını beyan ve iddia etmekteydiler (HR.SYS, 178/22, 5 Şubat 1326/18 Şubat 1911, s. 14).

Buna karşın Avusturya sefaretinin de Bosna hududunda silahlandırılan bazı Osmanlı tebaası ve sınır muhafızları tarafından Bosna arazisine tecavüzlerin tekrar etmekte olduğuna dair müracaat ve şikâyette bulunduğu görülmektedir (HR.SYS, 178/22, 5 Şubat 1326/18 Şubat 1911, s. 19). Avusturya sefaretinin bu teşebbüsü üzerine durum yedinci kolordu kumandanlığından sorulmuş, cevaben dört ay önce

giriş kapılarında Avusturyalılar tarafından sebebiyet verilen çarpışmadan beri sınır üzerinde hiçbir vukuat olmadığı, kordon adı verilen ve Bosna hududuna memur edilen sınır bölüğüne yerli ve gönüllü kişilerin kabul edilmediği, sınır üzerinde bazı Müslüman ahalinin silahlandırıldığı söylentilerinin de doğru olmadığı, Osmanlı hükûmeti ile Avusturya hükûmeti arasında mevcut iyi ilişkilerden başka hâlihazırda orduca katiyen başka bir maksat ve emel olmadığı gibi Avusturya memur ve zabitanı ile iyi geçinmeleri yolunda yapılan tebligata da riayet ettikleri bildirilmiştir (HR.SYS, 178/22, 2 Mart 1327/15 Mart 1911, s. 20).

Harbiye nazırının hariciye nezaretine gönderdiği bir yazıda; tartışmalı olduğu iddia edilen taraf Osmanlılara ait olduğu hâlde ve o zamana kadar Avusturyalılar tarafından söz konusu mahal için hiçbir iddiada bulunulmamışken, Osmanlı tarafının çarpışmanın önünü almak için geçerli olan haklarından vazgeçerek, arazinin tarafsız olduğuna rıza gösterdikleri hâlde, Avusturyalıların buna razı olmayarak, bu mahali tarafsız kabul etmedikleri gibi orada devriye gezdirmekte ve ağaç kesmekte oldukları, müşterek talimatı tanımadıkları, kendi ellerindeki haritalara göre hareket edeceklerini ifade ve iddia etmekte oldukları evvel ve ahir vuku bulan yazılardan anlaşılmış olduğundan Osmanlı sınır bölüğünün ne şekilde hareket edeceğinin Taşlıca sınır bölüğü kumandanlığının yazısına atfen dördüncü kolordu kumandanlığından gönderilen takrirle sorulduğu ifade edilmiştir. O sırada Avusturya hududunda anlaşmazlığın ortaya çıkması uygun olmayacağından mahallî hükûmet ile müştereken gerekli tedbirlerin alınmasıyla anlaşmazlığın önlenmesi cevaben tebliğ edilmiştir.

Mamafih karma komisyon tarafından sınır belirleninceye kadar anlaşmazlığa mahal vermemek için geçen sene sınır komiyonu tarafından tanzim edilen ve Avusturya hükûmetine de tebliğ edildiği bildirilmiş olan üç maddelik müşterek talimat menfaatlerine aykırı olduğu mahallerde bile Osmanlılar tarafından tatbik edildiği hâlde, Avusturyalılar bu talimattan haberleri olmadığını beyan edip, kendi harita ve arzularına göre hareket ettiklerinden kendileri ile uyuşmanın ve ihtilafın önünü almanın mümkün olamayacağı sınır komisyonuna memur Erkân-ı Harbiye Binbaşısı Mustafa Asım Bey'in ifadesinden anlaşıldığından ve bu komisyona memur Ferik Ferid Paşa'ya gösterilen resmî evrak içeriğinden Avusturya hükûmetinin söz konusu talimatı kabul etmediği ve hatta hudud belirleme işine bile yanaşmadığı görüldüğünden, ne suretle hareket etmeleri gerektiğini daimen soran sınır memurlarına ona göre cevap verileceği, Osmanlı tarafından kabul edilen talimatın Avusturyalılarca da kabul

edilmesi, etmiyorlarsa da sınır memurlarına uymaları gereken ona göre bir talimat hazırlamaları gerektiği bildirilmiştir (HR.SYS, 178/22, 2 Nisan 1327/15 Nisan 1911, s. 20).

Nitekim Bosna-Taşlıca hattını belirlemek için oluşturulacak komisyonun toplanması ve vazifesini ne şekilde yapacağı hakkında Bâbıâli ile Avusturya sefareti arasında ihtilaf mevcuttu. Bâbıâli'nin İstanbul'da karma komisyon toplanması teklifine mukabil Avusturya sefaretinden alınan cevapta; sınır hattının gerek memurlar gerekse ahali tarafından bilindiği ve bunun hukuki bir meseleye sebep olmayacağı beyan edilmiş, yalnız bir komisyonun hududa gönderilmesiyle sınırla ilgili bildirimde bulunma vazifesini yerine getirmesi teklif edilmiştir (HR.SYS, 178/22, 28 Temmuz 1327/10 Ağustos 1911, s. 3). Avusturya hükûmetinin bu teklifi ise sınır belirleme işi için Osmanlı hükûmetine daha önce vuku bulan müracaatında kullandığı lisan ve ortaya koyduğu mütalaalara uyuşmamaktaydı. Aslında tarafların söz konusu sınırı baştan sona inceleyip ortaya koyacakları deliller layıkıyla incelendikten sonra alınacak kararlara göre hareket etmeleri gerekmekteydi. Avusturya hükûmeti; bu konudaki beyanatında sınır konusundaki anlaşmazlığı birkaç noktaya aitmiş gibi tasvir etmiş ve hatta gerçek hududun her iki tarafın memurları ve ahalice güya bilindiğini, yani tartışmaya meydan bırakmayacak bir hâlde bulunduğunu, tartışmanın o da birkaç yer için zayıf bir ihtimal olarak ortaya çıkabileceğini iddia etmiştir. Oysa Avusturya hükûmetinin bilmesi gereken vaktiyle askerî memurlarının Taşlıca'daki Osmanlı kumandanlarına resmen verdikleri resmî haritalar dahi sınır hattını göstermede farklılıklar arz etmekteydi. Dahası Avusturyalıların bu teklifini kabule kanunen de mani bulunmaktaydı. Zira ilk defa olarak siyasi sınır şeklinde tayin edilecek olan Taşlıca-Bosna hattı hakkında tarafların delegelerinin müzakere ve bir mukavelename tertip etmeleri ve bunu öncelikle Bâbıâli'nin görüşüne göre imzalamaları gerekmekteydi. Bu mukavele Bâbıâli'den geçtikten sonra mebusan ve ayan meclislerinden geçirilip irade alınmalı ve usul üzere muamele yapılmalıydı (HR.SYS, 178/22, 14 Mayıs 1327/27 Mayıs 1911, s. 4; HR.SYS, 178/32, 23 Ağustos 1327/5 Eylül 1911).

Bosna hududunun kati surette belirlenmesi için tarafların delegelerinden oluşacak komisyona ise Piyade Dairesi Reisi Ferik Ferid Paşa, Taşlıca Mutasarrıfı ve Erkân-ı Harp Binbaşısı Mustafa Asım Bey Osmanlı hükûmeti tarafından delege tayin edilmişlerdi (HR.SYS, 178/22, 19 Mayıs 1327/1 Haziran 1911, s. 5). Sınır meselesinin

hukuki yönleri ile uğraşmak üzere (HR.SYS, 178/22, 19 Mayıs 1327/1 Haziran 1911, s. 6) Hukuk Müşaviri Reşid Bey'in de delege olarak komisyona katılması istendiğinden, onun da komisyonda yer alması uygun görülmüştü (MV, 156/9, 20 Ağustos 1327/2 Eylül 1911). Ayrıca müzakereleri kayda geçirmek üzere bir kâtibe de ihtiyaç duyulduğu belirtilmişti (HR.SYS, 178/26, 2 Ağustos 1327/15 Ağustos 1911, s. 3). Bu sırada Avusturya sefareti ise Bosna ile Yeni Pazar Sancağı arasında tarafsız mıntıkalar yapılması hakkında Osmanlı hükûmeti tarafından yapılan teklife Avusturya-Macaristan hükûmetinin muvafakat etmediğini Osmanlı memurları bilmediğinden söz konusu mıntıkaların mevcudiyeti hususunda ısrar etmekte olduklarını ve bu durumun Bosna hükûmeti tarafından daha sonra alınan tedbirler dolayısıyla sınırda anlaşmazlığa sebebiyet verebileceğini belirterek, hududun kati surette tayinine değin Avusturya-Macaristan hükûmeti erkân-ı harbiye haritalarında tayin edilip, gösterilmiş olan sınır hattına riayet edilmesi konusunda Osmanlı memurlarına telgrafla gerekli talimatların verilmesini istemiştir (HR.SYS, 178/28, 15 Ağustos 1327/28 Ağustos 1911).

26 Ağustos 1911 tarihinde, saat on raddelerinde Zayavle karakolundan çıkan Osmanlı devriyesine Okladnik tepesinde Avusturya jandarmaları tarafından ateş edilerek, Osmanlı onbaşısının şehit edildiği, bir neferin yaralandığı ve iki neferin de kayıp olduğu ve silahlarının dahi Avusturyalılar tarafından alındığı Metalka sınır zabitliğinin telgrafına atfen Taşlıca sınır bölüğü kumandanlığından bildirilmiştir (HR.SYS, 178/32, 15 Ağustos 1327/28 Ağustos 1911, s. 36). Akabinde Bosna-Taşlıca hududunda tartışmalı olan mahallerde Osmanlı tarafından bir hadiseye meydan verilmemesi için gerekli talimatlar verilmekte ise de Avusturya memurlarının daima tecavüzlerde bulunmaları ve daha sonra bir Osmanlı devriyesine ateş açarak, Osmanlı neferlerini şehit etmeleri ve yaralamaları nedeniyle Osmanlı askerinde bir intikam hissi oluşmasına sebebiyet verdiklerinden daha büyük fenalıklara mahal verilmemesi için sınır belirleme komisyonunun bir an evvel gönderilmesi lüzumu yedinci kolordu kumandanlığının yazısına atfen harbiye nezaretince tebliğ edilmiştir (HR.SYS, 178/32, 23 Ağustos 1327/5 Eylül 1911, s. 30).

Bosna hududunda yaşanan başka bir olay da sınırda katledilen bir kişiyi Avusturyalıların muayene ettirmedikleri gibi Osmanlı tarafına teslim için bile silahsız olarak üç neferden başka kimseyi kabul etmemeleridir. Bu hususta tahkikat ve tetkikler icra etmek üzere Osmanlı sınır komiseri Taşlıca'ya gitmiştir. Ardından sınır üzerinde

böyle bir olay vuku bulduğunda derhâl sınır komiserinin başkanlığında birer tabip ve birer adliye memuru olmak üzere her iki taraf hükûmetince oluşturulacak karma heyet aracılığıyla müşterek tahkikat yapılmasının temin altına alınması hakkında gerekli teşebbüslerde bulunarak, neticesinin haber verilmesi harbiye nazırı tarafından istenmiştir (HR.SYS, 178/31, 2 Teşrin-i Evvel 1327/15 Ekim 1911, s. 2). Keza Avusturya jandarmalarının Gomile ormanına girip, ormanın haritaları dâhilinde bulunduğunu öne sürerek, karye ahalisinden biri tarafından kesilmiş 2.600 tahtayı Çayniçe'ye götürdüklerinden bahsedilmiş ve Avusturyalıların bu gibi saldırılarının ardı arkası kesilmediğinden sınır belirleme komisyonunun bir an evvel işe başlaması lüzumuna dikkat çekilmiştir (HR.SYS, 178/32, 30 Teşrin-i Evvel 1327/12 Kasım 1911, s. 11).

Avusturya sefaretinden verilen bir muhtırada ise Bosna hududunda meydana gelen olayların burada istihdam edilen, kordon efradı ad verilen, muntazam olmayan ve tamamen başıbozuğa benzeyen sınır efradının mevcudiyetinden ileri geldiği ve geçen sene yaşanan olaylara da bunların sebebiyet verdiğinin Avusturya'nın 15. kolordu kumandanlığınca yapılan tahkikatla anlaşıldığı, bu nedenle bunların yerine sınır hizmeti nizamiye askerleri tarafından yapılırsa sınırda çatışmalar yaşanmayacağı öne sürülmekteydi. Bu hususla ilgili olarak harbiye nezareti muhtelif tarihlerde yazılan tezkerelerde de daha önce bildirildiği üzere sınır muhafazasında istihdam edilmekte olan bütün efradın sınır bölükleri denilen ve efradı nizami askerî birliklerde hizmet etmiş, seçilmiş kişilerden tefrik ve tertip edildiklerini ve yine iktidar ve ahlakı ile dikkat çeken zabitanın emir ve kumandasında olduklarını belirtmiştir. Ayrıca Karadağ ve Sırbistan sınırlarında yerli efrad-ı ihtiyatiye kabul edildiği hâlde bu gibi yerli efradın bazen memleketlerindeki hususi münasebetleri ve şahsi husumetleri dolayısıyla vukuata sebebiyet vermeleri ihtimali dikkate alınarak, Avusturya hududunda kabul ve istihdam edilmediklerinden orada tamamen nizamiyeden olmak üzere tercihen Anadolulu efradın istihdam edildiğini, bu nedenle Avusturya hududunda mevcut sınır bölüğünün diğer düzenli askerî birliklerden hiçbir farkı olmadığından değiştirilmesine de mahal olmadığını, esasen Bosna hududunda yaşanan olayların geçen sene Bosna'nın Çakoviç cemaatine civar Surerin karyesi hududu dâhilinde bulunan kireç kuyularındaki çarpışma ile Zayavleya karakolunda iki Osmanlı neferinin şehadeti ile neticelenen vukuatta olduğu gibi Avusturya jandarma ve efradından oluşan devriyelerin Osmanlı devriyelerine tariz etmelerinden ileri geldiğini ve Osmanlı sınır

efradının katiyen müdahaleleri olmadığını, bu durumun mülkiye ve askeriyece yapılan tahkikat raporlarından da tamamen ortaya çıktığını, Avusturyalıların bu vukuata sebebiyet vermelerinin de henüz belirlenemeyen hududu kendi yapmış oldukları haritalara göre kabul ederek, Osmanlı sınır efradını kendilerinin addettikleri arazi dâhilinde gezdirmek istememelerinden ileri geldiğini, hükûmetler arasında mevcut dostane ilişkilerin muhafazasının Avusturya sınır memurlarına da Osmanlı sınır memurları gibi iyi niyetle hareket ederek ve kendi haritalarına göre icraata kalkışmayarak statükonun muhafazasına çalışmaları hakkında talimat verilmesiyle hasıl olacağını ifade etmiştir (HR.SYS, 180/2, 6 Teşrin-i Sâni 1327/19 Kasım 1911, s. 82).

Öte yandan Avusturya hududu için de bir sınır komiserliği ihdas edilmiş ve bu komiserlik münasip bir kişi atanana kadar Sırbistan Sınır Komiseri Erkân-ı Harbiye Kaymakamı Şakir Bey'in uhdesine bırakılmıştır. Gerek Sırbistan hududunun uzunluğu gerekse Avusturya hududunun önemine binaen her iki sınırın da Şakir Bey'e bırakılmasında zorluk yaşandığından Şakir Bey Sırbistan sınır komiserliğinde kalmak üzere Avusturya hududu komiserliğine Taşlıca'daki nizamiye alayı kumandanlığına tayin edilen Erkân-ı Harbiye Binbaşısı Mümtaz Bey atanmıştır. Bu gelişme Viyana sefareti maslahatgüzarlığına da bildirilmiştir (HR.SYS, 178/30, 9 Teşrin-i Sâni 1327/22 Kasım 1911, s. 1-2).

Buna rağmen çatışmalar ilerleyen aylarda da devam etmiştir. Rumi 18 Temmuzda, saat altı raddelerinde Komid(r) karakoluna bir saat mesafede sınır üzerinde dolaşan üç neferden ibaret Osmanlı devriyesine Avusturya'nın jandarma ve askerinden oluşan 50 kişilik bir müfrezesinin hücum ile "burası Avusturya toprağıdır" diyerek ateşe başlamış oldukları ve akabinde Foça'dan 450 kişilik bir kuvvet ile iki top getirerek Osmanlı devriyesini muhasara altına aldıkları bildirilmiştir (HR.SYS, 178/29, 20 Temmuz 1327/2 Ağustos 1911, s. 12). Durum Viyana sefareti aracılığıyla Avusturya hariciye nezaretine bildirilmiş ve Avusturya hariciye nezareti bu olay ile ilgili muhtırasında söz konusu günde Avusturya-Macaristan piyade askerlerinden üç nefer ile Bosna jandarmasından oluşan bir devriyenin Bosna arazisinde olan İsfar Karoula adlı mevki yakınında Komid(r) Osmanlı karakolu efradından üç nefere tesadüf ettiklerini ve Bosna devriyesi kumandanının Osmanlı müfreze kumandanına Bosna arazisinde bulunduğundan dolayı müfrezesi ile beraber hududun öte tarafına çekilmesini ihtar ettiğini, bunun üzerine Osmanlı devriyesinin Bosna devriyesini silah

kullanmaya mecbur etmeksizin ihtarı kabul ettiğini, ayrıca Taşlıca mutasarrıfı ile Çayniça ve Foça kazaları kaymakamları arasında gerçekleşen mülakatta da Taşlıca mutasarrıfının İfsar Karoula[73] yakınında bir tarafsız mıntıka tayini hususunda bir teklifte bulunduğunu, her ne kadar bu teklif kaymakamlar tarafından kabul edilmemiş ise de bu mülakatın da dostane surette geçtiğini ifade etmiştir (HR.SYS, 178/29, 27 Teşrin-i Sâni 1327/10 Aralık 1911, s. 2).

Avusturya sefaretinden gönderilen bir diğer muhtırada ise Osmanlı-Bosna hududunu tahdide memur komisyonun müzakereleri ile ilgilli protokollerin Fransızca ve Almanca yazılmasının ve bunların da resmî evrak olarak geçerli sayılmasının arzu edildiği, dolayısıyla bu hususun gerek bu komisyonda görevlendirilecek Osmanlı azasının gerek onların refakatlerine tayin edilecek muavinlerin seçiminde göz önüne alınması gerektiği bildirilmiş ve özellikle Asım Bey'in bu hususta dikkati çekilmiştir (HR.SYS, 180/2, 7 Kânûn-ı Evvel/Aralık 1911, s. 88). Hududun belirlenmesi için oluşturulacak karma komisyonda Osmanlı hükûmetince murahhas olarak tayin edilmiş Ferik Ferid Paşa ile Erkân-ı Harbiye Binbaşısı Asım Bey'e ilaveten Almanca lisanına vâkıf Avusturya Hududu Komiseri Taşlıca Mevki Kumandanı Erkân-ı Harbiye Binbaşısı Ali Mümtaz Bey'in de görevlendirilmesi istenmiştir (HR.SYS, 180/2, 1 Kânûn-ı Evvel 1327/14 Aralık 1911, s. 83).

Ali Mümtaz Bey ise daha sonra gönderdiği bir şifreli telgrafta; Avusturya hududunun henüz belirlenememiş olması nedeniyle sınır üzerinde birtakım ihtilaflı noktalar var ise de bunların ihtilaflı olduğunu yalnızca Osmanlı tarafının dile getirdiğini, yoksa Avusturyalıların zaten ellerindeki haritayı tanıdıklarını ve Ferid Paşa haritasında ihtilaflı nokta arasında gösterilip Süverin civarında Mehmet Bey çeşmesi ve Küçük Timur'daki ormanlarda Avusturyalıların ağaç kesmekte olduklarını bildirmiştir. Ali Mümtaz Bey'in ifadesine göre Osmanlılar tarafından ihtilaflı olan noktalarda Avusturyalıların bu suretle hareketleri yeni birşey değildi. Bununla birlikte Ali Mümtaz Bey, gerek mülkiye gerekse askeriyeden Avusturya sınır komiseri sıfatıyla teslim almış olduğu evrakta da sınırdaki ihtilaflı nokta için ne yolda muamele edileceğine dair bir kayda tesadüf edemediği gibi sınır belirlenene değin Osmanlı ve Avusturya hükûmetleri arasında hududa dair kararlaştırılan esaslara ait hiçbir malumata da sahip değildi. Bu nedenle meselenin önemine binaen gerekli talimatın

[73] Belgede aynı ifade farklı şekilde yazılmıştır.

gönderilmesini temenni etmiş ve gerektiğinde yazışmak ve karşılık vermek üzere Avusturya tarafında komiser sıfat veya salahiyetini haiz bulunacak zatın isminin ve memuriyetinin de belirtilmesini rica etmiştir. Zira Avusturyalılar tarafından sınır komiseri tayin edilmemişti ve Avusturyalıların hangi memurları ile müzakare ve mükaleme edileceği hususu bilinmemekteydi (HR.SYS, 180/2, 25 Kânûn-ı Sâni 1327/7 Şubat 1912, s. 69; HR.SYS, 180/2, 28 Kânûn-ı Sâni 1327/10 Şubat 1912, s. 68).

Aslında Umur-ı siyasiye-i müdüriyet-i umumiyesi de Bosna'da sınır işleri ile uğraşmış olan bazı komutanların fikir ve mütalaasına göre bu meselenin bir an evvel halledilmesinin menfaatlerine daha uygun olduğunu ifade ettiklerini bildirmişti (HR.SYS, 180/2, 3 Ağustos 1328/16 Ağustos 1912, s. 5). Mamafih Bosna'nın Taşlıca-Yeni Pazar hududundaki ihtilaflı arazide zuhur eden tatsızlıklar sebebiyle Avusturya ile müşterek bir karma sınır komisyonu kurulup, sınırı tespit çalışmaları başlatılması teşebbüslerine rağmen bir sonuca ulaşıldığını gösteren belgeye tesadüf edilememiştir.

4.1.2.3. Bosna ve Hersek'e Gidecek Yolcuların Geçiş İşlemleri

İlhak kendisi ile beraber sıkıntlı ve belirsizliklerle dolu yeni bir süreci beraberinde getirmişti. Nitekim Kosova Valisi Ferik Mehmed Hadi Paşa şifreli telgraf ile Kosova vilayeti ile diğer vilayetlerden Bosna'ya gidenler ve Bosna'dan Kosova vilayetine gelenler şimdiye kadar pasaportla yolculuk etmişlerse de bundan böyle Bosna'dan Kosova vilayetine geleceklerin pasaportla Kosova vilayetinden Bosna'ya gideceklere de Üsküp Avusturya konsolosluğunca pasaport verilmesi söz konusu olduğundan böyle pasaportların ortaya çıkması durumunda yapılması gereken muameleyi danışmaktaydı (DH.MKT, 2636/21, 30 Eylül 1324/13 Ekim 1908, s. 1; DH.ŞFR, 405/92, 30 Eylül 1324/13 Ekim 1908). Bu konuda kendisine Bosna'nın Avusturya'ya ilhakı meselesi tasdik edilmedikçe, geçiş işlemleri hakkında yürürlükte olan muamelenin Avusturya Devleti tarafından bozulacağının umulmadığı ve bu telgrafta ihtimal olarak gösterilen muamele vuku bulduğunda gereğinin bildirileceği cevabı verilmiştir (DH.MKT, 2636/21, 4 Teşrin-i Evvel 1324/17 Ekim 1908, s. 2). Ancak Kosova vilayetinden Bosna'ya gidecek yolculara verilen tezkere Mitroviçe'deki Avusturya konsolosuna tasdik ettirilmedikçe ve bu gibi yolculara ecnebi memleketlerine mahsus Osmanlı pasaportu verilmedikçe geçişlerine müsaade edilmeyeceğinin Metalka kapısındaki Avusturya memuru tarafından bildirilmesi

üzerine (DH.MKT, 2658/23, 26 Teşrin-i Evvel 1324/8 Kasım 1908, s. 1) hariciye nazırı daha önce mürur tezkiresi[74] ile Bosna ve Hersek'e giden Kosova ahalisinin şu anda Avusturyalılar tarafından ne şekilde muameleye tabi tutulduklarının araştırılmasını dâhiliye nezaretine bildirmiştir. Hariciye nazırı bu hususta yazısında; Bosna'ya gidecek yolculara verilen tezkere Mitroviçe'deki Avusturya konsolosuna tasdik ettirilmedikçe ve yolculara ecnebi memleketlere mahsus Osmanlı pasaportu[75] verilmedikçe geçişlerine müsaade edilmeyeceğinin Metalka kapısındaki Avusturya memuru tarafından bildirildiği, ancak Taşlıca tarafından Bosna'ya gidecek bir yolcunun tezkeresini tasdik ettirmek için Mitroviçe'ye gitmesi mümkün olamayacağı gibi daha önce yolcu tezkerelerini vize eden Avusturya sivil komiserinin de Avusturya askeriyle dönmesi neticesinde bu hususta muamelede görülen müşkülat nedeniyle bu uygulamadan büsbütün vazgeçilmesi veya sınır boyundaki Avusturya memurlarına tasdik salahiyeti vermek suretiyle kolaylık gösterilmesi için Avusturya hükûmeti nezdinde teşebbüste bulunulması akla gelmekle birlikte mevcut durumda böyle bir teşebbüste bulunmanın uygun olup olmadığını takdir ve uygunsa içeriğini tayin etmenin dâhiliye nezaretine ait bir mesele olduğunu belirtmiştir. Tezkere ve pasaport muamelesi ile ilgili olarak da bu hususta o zamana kadar Bosna'ya Kosova vilayeti ahalisinin mürur tezkeresi ve diğer vilayet halkının pasaportu hamilen gitmekte olduklarından bu usulün baki olup olmadığını, Saray Bosna'da Metalka kapısındaki Avusturya memurlarına verilen emirle değiştirilip değiştirilmediğini sormuştur. Söz

[74] Selanik Mebusu ve Muvazene-i Maliye Encümeni Mazbata Muharriri Mehmet Cavit Bey de mürur tezkeresinin geçmişi ile ilgili düşüncelerini dile getirmiştir. Mürur tezkerelerinin devr-i sabıkta yalnız memleketin diğer ülkeler ile olan ilişkilerinde değil, memleketin dâhilinde bir vilayetten diğer vilayete, hatta bir vilayetin kısımları arasında seyahat edenleri ne kadar müşkülata uğrattığının malum olduğunu, meşrutiyetin kendilerine temin ettiği en mühim hukuktan birinin de seyahat serbestliği olduğuna hiç şüphe olmadığını, bilhassa ticari hayatta bir kişinin bir saniyede yolcu olabileceğini, bir telgrafın bir tacirin derhâl mağazasını terk edip başka bir memlekete ya da memleket dâhilinde bir yere gitmesini gerektirebileceğini, bu tacirin bir gün sabahtan akşama kadar nüfus kalemlerinde ya da zaptiye dairelerinde uğraşmaya mecbur olduğu takdirde şimendiferi, vapuru kaçırabileceğini, sonra günlerce vakit kaybedeceğini, bu nedenle mürur tezkerelerinin meşrutiyet devrinde kaldırılacak şeylerin en mühimlerinden olduğunu ifade etmiştir (MMZC, D. I, İS. I, C. IV, ty, s. 565).

[75] Mebusan Meclisi'nin 26 Şubat 1910 tarihli birleşiminde pasaport kanun layihası tartışmaları dolayısıyla söz alan İzmir Mebusu Nişim Mazelyah Efendi Avrupa'da pasaport alma mecburiyeti gösteren devletlerden birinin Avusturya olduğunu söylemiştir. Avusturya'nın pasaport talep ettiğini, pasaport almak için lüzum gösterdiğini, fakat bu pasaportu kendi tebaası için mecbur tutmadığını, kendilerinin tesadüfen Avusturya'ya gittikleri zaman beraberlerinde bulunan Avusturyalıların sınırda pasaport göstermediklerini, kendilerininse pasaportlarını göstermeye mecbur tutulduklarını, hiçbir memleketin kendi asli ahalisi için bu mecburiyeti koymadığını, bunun hariçten gelecekler için uygun olabileceğini, zira hariçten gelecek birçok suçlu kimse için bunun makul olabileceğini dile getirmiştir (MMZC, D. I, İS. II, C. II, 1985, s. 508). Meclisteki tartışmalar sırasında Avrupa'da pasaport usulünü tatbik eden devlet olarak Avusturya'nın örnek verildiği görülmektedir (MMZC, D. I, İS. III, C. I, 1986, s. 34, 64.)

konusu usul tüm yolculardan istisnasız pasaport talep etmek şeklinde değiştirilmişse bu yolda yapılacak bir muamelenin de Bosna ve Hersek'in Avusturya'ya ilhakının kendiliğinden tasdiki demek olacağına dikkat çekmiş ve durumun Kosova vilayetine sorularak, ona göre bir tedbir almak lazım geleceğini ifade etmiştir (DH.MKT, 2671/11, 12 Teşrin-i Sâni 1324/25 Kasım 1908, s. 1).

Bunun üzerine Kosova vilayetine bir telgrafla şimdiye kadar Kosova ahalisinin Bosna'ya mürur tezkeresiyle ve diğer vilayetlerdeki ahalinin pasaportla gitmekte oldukları belirtilerek "Bu usul hâlâ baki midir? Yoksa Avusturya'nın Metalka kapısındaki memurlarına verdiği emir üzerine değiştirilmiş midir?" diye sorulmuştur (DH.MKT, 2671/11, 15 Teşrin-i Sâni 1324/28 Kasım 1908, s. 2). Kosova Valisi Mehmed Hadi Paşa dâhiliye nezaretine cevaben Bosna'ya gidecek olanların ellerinde mürur tezkeresi bulunur ise Mitroviçe konsoloshanesince vize edilmedikçe geçişlerine engel olunacağının ve pasaport ile geçecek olanların ise vize muamelesinin Avusturya'nın Metalka kapısındaki memurlarınca yapılacağının Metalka'daki Avusturyalılar tarafından ifade edildiğinin Taşlıca mutasarrıflığından haber verildiğini bildirmiş (DH.MKT, 2677/84, 20 Teşrin-i Sâni 1324/3 Aralık 1908, s. 1) ve bunun üzerine bu hususta gerekenin yapılması hariciye nezaretinden istenmiştir (DH.MKT, 2677/84, 27 Teşrin-i Sâni 1327/10 Aralık 1908, s. 2).

Daha sonraki yıllarda yapılan yazışmalarda ise Bosna'ya gidecek Osmanlı tebaasının taşıdıkları pasaportlar Avusturya ve Macaristan konsoloshaneleri tarafından vize edilmedikçe, bu gibi şahısların Bosna ve Hersek'e girmelerine mahallî hükûmetçe müsaade edilmediğinden, oralara gidecek olan tebaanın önce pasaportlarını Avusturya konsoloshanelerine vize ettirmeleri lüzumunun icap edenlere bildirilmesi (DH.SN.THR, 10/34, 13 Temmuz 1326/26 Temmuz 1910; DH.HMŞ, 15/33, 17 Temmuz 1326/30 Temmuz 1910), keza Avusturya ve Macaristan'a gidecek olan Osmanlı tebaasının da pasaportları Avusturya hükûmeti konsoloshaneleri tarafından vize edilmesi gerektiğinden bundan sonra müracaat edenlere bu hususun anlatılması hariciye nezareti tarafından istenmiştir (DH.HMŞ, 15/30, 13 Haziran 1326/26 Haziran 1910). Bununla birlikte Avusturya ve Macaristan'da durmayarak, başka taraflara gitmek üzere şimendiferle gidecek Osmanlı tebaasının ellerinde bulunan pasaportların mahallî memurlarca aranılmaması sebebiyle Avusturya konsoloshanelerinin vizesine gerek olmadığı Peşte başşehbenderliği vekâletinden bildirilmiştir (DH.HMŞ, 15/34, 22 Temmuz 1326/4 Ağustos 1910).

4.1.2.4. Krizin Çözümü: Osmanlı-Avusturya Protokolü ve Osmanlı İmparatorluğu'na Ödenen Tazminatin Akıbeti

4.1.2.4.1. Krizin Çözümü: Osmanlı-Avusturya Protokolü

> *Bosna mâcerası muslihâne bir düzeltilme yoluna yaklaştırılıp bizim için büyük bir siyasî muvaffakıyet te'min etmekle beraber yine öyle bir vaziyet ortaya çıkacaktı ki, istikbal için asla iyi şeylere mucib olamayacağından hiç şüphe edilemezdi (Mahmud Muhtar, 1999, s. 105).*

Pallavicini, 8 Aralık 1908 tarihinde Kâmil Paşa ile yaptığı görüşmede Viyana hükûmetinin görüşmelere hazır olduğunu bildirirken (Çetinkaya, 2004, s. 113; Yavuz, 1979, s. 170) Viyana sefareti maslahatgüzarından gönderilen tahriratta da Baron Dö Kal ve Hariciye Nazırı Baron Aehrenthal ile bir diğerini müteakip vuku bulan sohbetler hakkında malumat verilmiştir. Viyana maslahatgüzarı; Baron Dö Kal'ın Avusturya-Macaristan'da umumi efkârın boykotajdan dolayı aleyhlerinde olmaya başladığını, sanayi erbabının kendilerine tarizatta bulunduklarını, gemilerine ve mallarına karşı yapılan boykotajı kaldırmak için yeterli derecede sağlam duramamakla itham edildiklerini, hariciye nezaretinin müşkül bir durumda olduğunu, Osmanlı hükûmetine iktisadi müsaadeler göstermek istediklerini ve "artık bundan fazla ne yapabiliriz?" diye sorduğunu, Osmanlı basını serbest ise de resmî basının boykotajı hafifletmek için haklarında daha dostane bir lisan kullanabileceğini söylediğini ifade etmiştir.[76] Kendisinin de buna mukabil; Osmanlı hükûmetinin bu işteki hareket tarzının doğruluk üzerine olduğunu, Bâbıâli'nin memurlar üzerine nüfuz ve tesir ettiğini, Osmanlı ahalisi ile basınının ise tamamen hür ve serbest olduklarını, boykotajın kaldırılmasına tek çarenin de Osmanlı hükûmetini hoşnut ederek, umumi efkârı memnun etmekten ibaret olduğunu söylediğini belirtmiştir. Baron Aehrenthal'in ise devletler arasında anlaşmaya dair olan beyanatında daha çekingen davrandığını ve boykotajdan dolayı Osmanlı hükûmetine karşı vuku bulan tarizlerin gittikçe şiddet kazandığını, Avusturya ve Macaristan sanayi ve ticaretine büyük zararı olan bu hâlin

[76] Her ne kadar Avusturyalı yetkililer basında daha dostane ifadeler kullanarak durumun hafifletilebileceğine dikkat çekmişlerse de, o sıralar böyle bir teşebbüste bulunmak Avusturya lehine bir duruma sebebiyet vermemekle kalmayıp, bu teşebbüste bulunacak gazetelerin de tariz ve tenkitlere uğramalarına kolaylıkla yol açabilirdi. Nitekim 19 Ekim'de gerçekleşen bir olayda İkdam gazetesi gazetelerce boykota büyük destekler verildiği bir dönemde "Bayramlık elbisenizi Mayer Mağazası'ndan alınız." şeklinde bir ilan yayımlamış, bu ilan nedeniyle ikdam gazetesi oldukça zor bir duruma düşmüş, hatta söz konusu gazeteye de boykot uygulamaya başlanmıştır. İkdam gazetesi yetkilileri ise yaptıkları savunmada ilanın boykottan önce alındığını ve bu olayda herhangi bir art niyet olmayıp, ilanın bir hata eseri basıldığını belirtirken, kendilerini protesto için gönderilen mektubun dahi Avusturya mürekkebi ile Avusturya kağıdına yazıldığına da dikkat çekmişlerdir (Elmacı, 1996, s. 32).

kaldırılması için kabinelerinin Osmanlı hükûmeti ile anlaşma yapmaya zorlandıklarını söylediğini beyan etmiştir. Ayrıca kendisi de müzakerelere tekrar başlamak için zemin ve zamanın müsait olduğu yorumunda bulunmuştur (BEO, 3504/262763, 13 Kânûn-ı Evvel/Aralık 1908, s. 7; Çetinkaya, 2004, s. 107-108).

Bu sırada Mebusan Meclisi'nin 17 Aralık 1908 tarihli ilk birleşiminde ise Padişah II. Abdülhamid açılış nutkunda Bulgaristan'ın istiklali ile Bosna ve Hersek'in ilhakı hakkındaki düşüncelerini şu cümlelerle dile getirmiştir:

> Usul-i idarenin tahavvülü üzerine mesned-i sadâret Kâmil Paşa'nın uhdesine bi't-tevcih müşarünileyhin riyaseti tahtında teşkil olunan heyet-i vükela idare-i cedide-i meşrutanın teşkilât ve tanzimatı ile meşgul olduğu esnada Bulgaristan Prensi ve Şarki Rumeli Eyaleti Valisi Prens Ferdinand, her nasılsa, Devlet-i âliyyemize sadakattan inhiraf ile Bulgaristan'ın istiklâlini ilân ve bunu müteakip Avusturya ve Macaristan Devleti dahi Berlin Muahedesi mucibince Avusturya'nın işgal ve idare-i muvakkatesi tahtında bulunan Bosna ve Hersek'i havza-i hükûmetine ilhaka karar verdiğini Bâbıâli'ye ve diğer devlet-i muazzama kabinelerine beyan eylemişlerdir. Muhill-i hukuk ve münasebat olan bu iki vak'a-ı mühimme pek ziyade teessüfümüzü mucib hadisat-ı fevkaladeden olup bu tecavüzat üzerine icab-ı hâlin icrası ile hukuk-ı devletin muhafazası heyet-i vükelamızın himmetine mevzu olmakla bu babda ve her hâlde meclis-i umuminin muavenet ve müzaheratı arzu olunur. Bi'l-cümle devletler ile Devlet-i âliyyemiz beyninde hüsn-i münasebat ve müsafat berkemal olduğundan devlet-i mütehabe-i muazzamanın muavenetleri ile mesail-i siyasiyye-i vakıanın hüsn-i suretle faysalpezir olması kaviyyen memulümüzdür (MMZC, D. I, İS. I, C. I, 1982, s. 3).

Mebusan Meclisi'nde Padişah II. Abdülhamid'in bu nutkuna cevap hazırlayan komisyonun uzun müzakereler sonucu kabul edilen ve aşağıda belirtilen mazbatası ise 28 Aralık 1908 tarihli oturumda okunmuştur:

> İnkılâb-ı mesudumuz üzerine millet-i Osmaniyye tarik-i tekâmül-i siyasisini bir suret-i musalemetkâranede kat etmek ve bu şehrâh-ı cedidi hayatında âlem-i medeniyetin bütün hürriyetperver devletlerinin takdir ve müzaharetine mazhar olmak emel-i samimisini beslerken Bulgaristan Emareti'nin istiklâlini ilân ve bunu müteakip Avusturya Devleti'nin dahi bir ahidname-i düveli ile işgal-i muvakkat tahtında bulunan Bosna ve Hersek'i daire-i memalikine ilhakını beyan eylemiş olmasının nezd-i şahanelerinde mucib olduğu teessüfata bütün millet iştirak eylemiştir. Bir mazi-i medîd-i seyyiatâlûdun eser-i nuhuseti olan bu hadisat-ı siyasiyeye şeref ve hukuk-ı milleti muhafaza eylemek şartıyla bir suret-i hâl taharri etmek azim ve reviyyetinde bulunacak olan ve ruh-ı meşrutiyete tevfikan mebusan-ı milletin emniyet ve itimadını ihraz etmek ve Millet Meclisi'ne karşı mes'ul olmak lazım gelen heyet-i vükelaya meclisimizin her türlü muavenet ve muzahareti ibzal eyleyeceği bir emr-i tabiidir. Meclis-i Mebusanımızın en büyük üslûb-ı hareketi bi'l-cümle devletlerle Devlet-i Osmani arasında hüsn-i münasebet ve musâfâtın temin-i idamesi olacak ve dâhilen bir inkılâb-ı sulhkâr vücuda getiren millet bu suretle haricen dahi müsalemetin bir taraftan gayrimütezelzili olduğunu bütün âlem-i medeniyete gösterecektir. Bu sayede devletimizin heyet-i düveliyede bir düvel-i muazzamaya lâyık mertebeye fiilen irtika, hukuku düvelden bihakkın ve tamamen istifade ve her türlü takdir ve muhabbete kesb-

i istihkak eyleyeceğini kaviyyen ümit ederiz (MMZC, D. I, İS. I, C. I, 1982, s. 65-66).[77]

Madrid sefaretinden gönderilen tahriratta ise Osmanlı Devleti'nin Madrid sefiri, kral tarafından mülakata kabul edilmezden biraz evvel Avusturya sefirinin yanına gelerek kendisi ile görüştüğünü ve Osmanlı Devleti ile Avusturya ihtilafının civar hükûmetlerin menfaatine uygun şekilde yakında halledileceği düşüncesinde olduğunu ifade ettiğini bildirmiştir. Madrid sefirine göre Avusturya sefirinin bu sözleri Balkan hükûmetlerince sonuçları şimdiden kestirilemeyecek birtakım hadiselerin önünü almak ve bu suretle düvel-i muazzama ve bilhassa Rusya hükûmeti tarafından muvafık görülen bir konferansa zemin hazırlamak için Osmanlı Devleti ile münferiden ve dostane bir itilafa varmak için Avusturya hükûmetinin halisane arzusunu göstermekteydi. Madrid sefiri; Avusturya'nın Şark'taki ticaretine büyük zararı olan boykotaja nihayet vermek ve Sırbistan ve Karadağ ile Bosna ve Hersek meselesinin halledilmesinde hareket serbestliğini muhafaza edebilmek üzere Osmanlı Devleti ile bir an evvel itilafa meyilli olduğunun zannedildiğini, bu takdirde Avusturya hükûmetinin Balkanlar'da hüküm süren Slav tahriklerine maruz kalmayacağını, ancak bu fikrinin meseleyi tamamen menfaatine uygun surette halledebilmek ve daha sonra kendisinden birtakım tavizler iddiasında bulunan Sırbistan ve Karadağ'ı susturmak üzere askerî teçhizatını tamamlamaya vakit kazanmak maksadına yönelik bir hisle olmasından da korkulduğunu ilaveten beyanını vazifeden addettiğini ifade etmiştir (BEO, 3504/262763, 24 Kânûn-ı Evvel/Aralık 1908, s. 48).

[77] Mebusan Meclisi'nin 18 Nisan 1909 tarihli birleşiminde ise bir kısım askerin Selanik'ten Çatalca'ya inmesi nedeniyle gönderilen telgraflar meclis gündemindedir. Bu hususta Edirne ulema ve eşrafı da bir araya gelerek yaptıkları müzakere neticesinde "Edirne Cemiyet-i İlmiye ve Vataniyesi" imzasıyla aşağıda belirtilen beyannameyi tanzim ve ilan ettiklerini bildirirken Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından neden ilhak edildiği ile ilgili görüşlerini de oldukça samimi ifadelerle şu şekilde dile getirmişlerdir:
Bizim yanardağlar gibi feveran ederek ittihat ettiğimizi bu kanun-ı esasimizi ilan eylediğimizi gören etrafımızdaki düşmanlar, kalplerinden vurulmuşa döndüler. 'Eyvah! Türkler canlandılar, hakk-ı meşru hakimiyetlerine nail oldular. Artık her ümidimiz bitti, mahvoldu' diye hügür hüngür ağladılar. Avusturya'nın, işgal-i askerisi altında bulunan Bosna-Hersek'i kendi memleketine ilhak edişi Selanik'e kadar beslediği ümid-i istilasının mahvından başka ne içindi? Bulgaristan'ın, Şarki Rumeli'yi gasbederek krallığını ilan etmesi Edirne ve Makedonya vilayetlerini zapt edemiyeceğine, bunların ilelebet Osmanlılar elinde kalacağına binlerce teessüflerle kanaat hasıl etmesinden ileri geliyordu (MMZC, D. I, İS. I, C. III, 1982, s. 76). Öte yandan Bosna ve Hersek meselesi uzayıp bir sonuca bağlanamadıkça Sadrazam Kâmil Paşa da eleştirilerin odağı hâline gelmiştir. Kâmil Paşa meselenin kendi gevşekliğinden kaynaklanmadığını, zira devir Kanuni devri olmadığından bir yerin kuvvetle alınmasının kolay olmayacağını, işin uzamasının da Avrupa kamuoyunun vereceği kararın beklenmesinden kaynaklandığını açıklamaktaydı. Bu savunma ise aslında bir bakıma devletin de aczini ortaya koymaktaydı (Gölen, 1998, s. 10).

Bu sırada Baron Aehrenthal ile görüşmelerine devam eden Viyana sefiri de; Osmanlı hükûmetinin Bosna ve Hersek üzerindeki hükümranlık haklarından feragatı için lazım gelen tavizlerle ilgili talebi, Avusturya hükûmeti tarafından kabul edilmedikçe, meselenin teferruatının tetkikine girişemeyeceğine dair Osmanlı hükûmetinden aldığı telgrafta belirtilen talimata uygun olarak, Aehrenthal'e Osmanlı hükûmetinin bu meseledeki tutumunu izah etmiştir. Ayrıca Avusturya hükûmetinin Bâbıâli ile bir anlaşmaya varmak için meyilli olduğu gibi Osmanlı hükûmetinin akdetmek isteyeceği bir borç teminine de hazır olduğuna dikkat çekmiştir. Aehrenthal ile aralarında geçen uzun mülakattan çıkardığı sonuca göre Aehrenthal'in tazminata muadil veya bilhassa nakdî olarak diğer birtakım taviz taleplerini tetkikten geri duramayacağını belirten Viyana sefiri, Osmanlı hükûmetinin taleplerini esasen kabule sevk için kendisinin ilk fırsattan istifade ile tekrar uğraşacağını ifade etmiştir (BEO, 3504/262763, 28 Kânûn-ı Evvel/Aralık 1908, s. 17). Bununla birlikte Mösyö İzvolski'nin Duma Meclisi'nde vuku bulan beyanatında Rusya'nın Bosna ve Hersek meselesinde olumlu bir temayül göstermesinden dolayı Avusturya çevresinde olumlu bir etki bıraktığını da belirtmiştir (BEO, 3504/262763, 28 Kânûn-ı Evvel/Aralık 1908, s. 44).

Aslında Bosna ve Hersek hakkında talep edilen tavizler Avusturya Devleti tarafından kabul edilmedikçe bu vilayetlerin Avusturya'ya ilhakı kararı Osmanlı hükûmeti tarafından kabul ve tasdik edilmeyeceği gibi diğer devletlerin dahi bunu tasdik etmeyecekleri düşünülmekteydi. Zira Avusturya Bosna ve Hersek hakkındaki kararına bir meşru şekil vermedikçe Avusturya emtiasına boykot icrasından geri durmayan ahalinin sakinleştirilmesi mümkün olmayacağı gibi Sırplar ile Karadağlılar da Balkan Yarımadası'nda statükonun değişmesinden müteessirlerdi. Avusturya Devleti'nin meseleye nihayet verecek acil bir çare bulması kendi menfaati gereğindendi. Bu nedenle Avusturya hariciye nezaretine buna göre bir muhtıra verilmesi hususunda Viyana sefaretine gerekli tembihler yapılmıştır (BEO, 3504/262765, 16 Kânûn-ı Evvel 1324/ 29 Aralık 1908).

Öte yandan Petersburg sefaretinden gayet gizli işaretiyle gönderilen telgrafta Mösyö İzvolski'nin Osmanlı hükûmetinin Avusturya ile gerçekleştirilen müzakerelerinin ne dereceye geldiğini ve itilafın sağlanmasında muallak tutulan noktaların neler olduğunu anlamak istediği bildirilerek bu hususta kendisine izahat verildiği takdirde müteşekkir olacağı belirtilmiştir (BEO, 3504/262763, 29 Kânûn-ı

Evvel/Aralık 1908, s. 43). Bununla birlikte Rusya hükûmeti, başta Avusturya olmak üzere Berlin Antlaşması'nı imzalayan devletlere umumi bir tahrirat göndermiştir. Avusturya hükûmeti söz konusu tahrirata verdiği cevapta kendileri tarafından teklif edilen hareket tarzına muvafakat etmiş olmasından dolayı Petersburg kabinesine teşekkür etmiştir. İki hükûmet arasında genel olarak bir uzlaşı sağlanmakla birlikte Bosna ve Hersek'in yeni durumunu kati surette tayin edecek husus hakkında bir görüş ayrılığı olduğu da dikkat çekmektedir. Bu konuda Avusturya hükûmetinin bunun Rus taleplerine göre değil, İmparator Franz Joseph'in beyannamesine göre belirlenmesi hususunda ısrar ettiği anlaşılmaktadır (BEO, 3504/262763, 29 Kânûn-ı Evvel/Aralık 1908, s. 45). Petersburg sefiri; Avusturya hükûmetinin de Rusya hükûmeti gibi Berlin Antlaşması'nı imzalayan devletlerden her birine bir umumi tahrirat gönderdiğini, bunun elbette hariciye nezaretine de ulaştığını, Rusya'nın umumi tahriratı Viyana'ya tebliğ edildiği gibi bu umumi tahrirat da Rusya'ya tebliğ edilmiş ise de gazeteler bunun metnini neşretmiş olduklarından Mösyö Çarikof'un bu hususstaki fikir ve mütaalasını öğrenmenin uygun olacağını düşünüp, Çarikof ile görüştüğünü belirtmiştir. Bu görüşme sırasında Çarikof Avusturya'nın Yeni Pazar Sancağı'nda kendisine verilen bütün haklardan feragat ettiğine ve Bosna ve Hersek eyaletleri hakkında hareket serbestliğini tekrar kazanarak bu eyaletlere bir muhtar idare ve meşruta bahşedeceğine dair Avusturya tarafından Rusya'ya tebliğ edilen umumi tahrirat metnini Bosna ve Hersek meselesinin müzakeresine esas olmak üzere kabule şayan addettiğini ifade etmiştir (BEO, 3504/262763, 1 Ocak 1909, s. 39-40).

Petersburg sefaretinden Rus hükûmetinin bu mesele ile ilgili tutumu bildirilirken Mebusan Meclisi'nde İstanbul Mebusu Hüseyin Cahit Bey dâhilî nizamnamenin 29. maddesinin verdiği yetki gereğince, meşrutiyetin ilanından iki hafta sonra iktidar makamına geldiğini ve o güne kadar takip ettiği dâhilî ve haricî politikaya dair beyanatta bulunmadığını belirttiği Sadrazam Kâmil Paşa'dan dâhilî ve haricî politika hakkında açıklama talebinde bulunmuştur. İstanbul Mebusu Zehrap Efendi tarafından da "hayati mesele" olarak nitelendirilen bu husus hakkında açıklama talebinde genel olarak mebusların hemfikir olduğu görülmektedir (MMZC, D. I, İS. I, C. I, 1982, s. 80-82).[78] Kâmil Paşa dâhilî ve haricî politika hakkında henüz açıklama

[78] Hüseyin Cahit Bey bu "istizah takriri"nin devamında Bulgaristan ve Avusturya-Macaristan ile mevcut olan ihtilaf ve bu ihtilafın durumu hakkında milletin açıkça malumatı olmadığını, Padişah II. Abdülhamid'in açılış nutkunda Bulgaristan'ın istiklalini ilan ettiğinden ve Avusturya-Macaristan'ın da Bosna Hersek'i ilhak ettiğinden bahsetmiş olduğunu, ancak Girit meselesinden bahsetmese de ortada

yapmadan önce Mebusan Meclisi'nde dikkat çeken bir başka gelişme yaşanmıştır. 10 Ocak 1909 tarihli birleşimde Bosna Hersek Cemiyet-i Hayriye-i Osmaniye, Mebusan Meclisi'ne tebrik amacıyla gönderdikleri 26 Aralık 1908 tarihli telgrafta ilk tebrik telgraflarının Bosna-Hersek'teki mevcut idare tarafından tevkif edilmesi nedeniyle Meclis'e ulaşamadığını belirterek, "Bosna ve Hersek'teki sadık vatandaş ve kardeşleri olarak" tebriklerini bir kez daha ifade etmişlerdir (MMZC, D. I, İS. I, C. I, 1982, s. 114).

Mebusan Meclisi'nin 13 Ocak 1909 tarihli birleşiminde ise Sadrazam Kâmil Paşa tarafından hazırlanan cevap, başmektupçu tarafından okunarak beyan edilmiştir. Sadrazam Paşa'nın bu beyanatında öncelikle kabinenin siyasi icraat ve muamelelerinden, daha sonra dâhilî işlerden ve son olarak haricî münasebetlerden bahsedilmiştir. Sadrazam Paşa, Padişah'ın nutkunda da beyan edildiği üzere, Bâbıâli tarafından yeni idarenin teşkilat ve tanzimatıyla meşgul olunduğu esnada Bulgaristan'ın istiklalini ilan ve müteakiben Avusturya Devleti'nin de işgali altında bulunan Yeni Pazar Sancağı'ndan askerini çekip, Bosna ve Hersek vilayetlerinin Avusturya'ya ilhakına karar verdiğini ilan etmeleriyle her iki tecavüz aleyhinde protestoda bulunulduğunu ve düvel-i muazzamaya durumun bildirildiğini belirtmiş ve Bulgaristan hakkında bir karar verilmesi için konferans akdi talep edildiğini ifade etmiştir. Düvel-i muazzamanın, bu tecavüzlerin meşru olmadığını ve devletler arasında imzalanan Berlin Antlaşması'na muhalefetini ortaya koymakla beraber, gerek Bulgaristan'a ve gerek Avusturya'ya nasihatte bulunduklarını, ancak hukuku geri kazanma savının Osmanlı Devleti'ne ait olduğunu ve bu hususta diğer devletlerden görülecek yardımın diplomatik teşebbüslerden ibaret olacağının anlaşıldığını, zira dost devletlerin emrivakinin geri alınması hususundaki müşkülat ile Osmanlı Devleti'nin

bir Girit meselesi de mevcut bulunduğundan ve bu hususta ilgili yabancı devlet kabineleri nezdinde yeni teşebbüslerde bulunularak, Girit'in Yunanistan'a ilhakı durumu yakın gelecekte bir emr-i muhakkak hâline getirildiği rivayet edildiği üzere artık "istikbaline sahip olan millet" karşısında bu haksız söylemlerin aydınlatılması için Sadrazam Kâmil Paşa'nın açıklamada bulunması gerektiğini ifade etmiştir (MMZC, D. I, İS. I, C. I, 1982, s. 80). Serfice Mebusu Boşo Efendi'nin Hüseyin Cahit Bey'in bu ifadelerinden rahatsızlık duyduğu anlaşılmaktadır. Boşo Efendi, gerek açılış nutkunda Padişah II. Abdülhamid'in gerekse bu nutka Mebusan Meclisi tarafından yazılan cevap mazbatasında yer almayan bir meselenin Hüseyin Cahit Bey tarafından ortaya konulmasının hikmetini anlayamadığını belirtmiş, bu meselenin gündeme getirilmesiyle Hüseyin Cahit Bey'in vatanperverliği tekeline almaya çalıştığını, vatanperverliğin tütün ve tömbeki gibi tekele alınacak bir mesele olmadığını dile getirmiş, Sadrazam Paşa'dan istenilecek açıklamaya yönelik yazılacak takrirden Girit meselesi hususunun çıkarılmasını istemiştir (MMZC, D. I, İS. I, C. I, 1982, s. 92). Aslında meclisin ilk günlerinde yaşanan bu gelişme bile ortak bir Osmanlı çatısı altında toplanma çabalarının ileride netice vermeyeceğinin ve gayrimüslim mebusların mensubu oldukları milletlerin çıkarları doğrultusunda hareket edeceklerinin sinyallerini veren örneklerden birini teşkil etmiştir.

mevki ve menfaatlerini göz önüne alarak, ihlal edilen hukukuna karşılık maddi bir tazminatı evla görüp bu sureti tavsiye ettiklerini beyan etmiştir.

Bununla birlikte Avusturya Devleti, Yeni Pazar Sancağı'nın tahliyesini tavize yeterli görerek, tazminat verilmesinin müzakeresine bile yanaşmadığından, haklı bir itilafın meydana gelmesine değin protestolarının devam edeceğini ve Bosna ve Hersek'in eskiden olduğu gibi Avusturya'nın işgali altında ve geçici idaresinde tanınıp, bu vilayetlerden diğer Osmanlı memleketlerine gelecek ahali hakkında önceden olduğu gibi Osmanlı Devleti tebaası muamelesi yapılacağına karar verilmiş olduğunu ifade etmiştir. Kendisinin bu sözleri ise mecliste alkışlarla karşılık bulmuştur. Kâmil Paşa gerek Bulgaristan'ın istiklalini ilan etmesi gerekse Avusturya'nın Bosna ve Hersek'i ilhakı kararı gibi iki vakanın aynı zamanda meydana gelmesinin siyasi tesadüflerden olabileceği gibi ikisi arasında gizli bir ittifak ihtimaline binaen her iki mesele hakkında Osmanlı hükûmetince alınan tedbirlerde ihtiyatla hareket edildiğini, kanun-ı esasinin ilanı üzerine Bosna ve Hersek ahalisinin diğer Osmanlı ahalisi gibi meşrutiyet hükûmetinin iyiliklerinden istifade etmek arzusunda bulunduklarını, bu durumda Avusturya Devleti'nin geçici işgale nihayet vererek, Bosna ve Hersek'ten çekileceği yerde, yalnız Yeni Pazar Sancağı'nı tahliye ile söz konusu iki eyaletin Avusturya'ya ilhakına karar verdiğini ilân ettiğini, hukuk ve anlaşmalara aykırı olan bu hareketin verdiği üzüntü ile ahalinin feryada başladığını belirtmiştir. Statükonun bozulmasının gelecekte kendi haklarını tehlikeye düşüreceğini düşünen Sırplarla Karadağlıların da heyecana kapılarak, hemen savaş hazırlıklarına başlamalarına neden olduğunu, hatta işi Avusturya'ya harp ilan etmek derecesine kadar vardırdıklarını, Osmanlı Devleti'ndeki heyecanın da bundan daha az olmadığını ve hukukun muhafazası için savaşa iştirak etmek üzere orduya katılmaya hazır olduklarına kadar bazı vilayetlerin ahalisi tarafından telgraflar alınmaya başlandığını, Sırpların ve Karadağlıların açmak teşebbüsünde bulundukları savaşa Osmanlı Devleti'nin de ister istemez iştirak edeceğinin düşünülmesiyle iki hükûmetten gelen kişilerle durumun gereğinin müzakere edildiğini, İngiltere Devleti ve müttefiklerinin Balkanlar'da daimî bir sulh tesisi emelinde bulunduklarından ve zaten konferans programında Osmanlı Devleti'nin zararına olmayarak Sırbistan ile Karadağ'a da tavizler verilmesi yazılı olduğundan, konferansta verilecek kararın beklenmesi lüzumunu telkinle aralarında hasıl olan itilaf üzerine bu iki hükûmetin, şu hâlde Avusturya'ya savaş açmak düşüncesinden feragat ettiklerini ifade etmiştir.

Öte yandan Bâbıâli tarafından devam eden teşebbüsat ve takibat neticesinde Avusturya hükûmetiyle Bosna ve Hersek'e dair yine müzakerelerin başlamış olduğunu, fakat hukukun teminini meydana getirmek üzere konulan esasın kabulüne Avusturya'nın tereddüt ve buna mukabil kendilerinin sebat göstermelerinin müzakerenin birkaç aydan beri uzamasına neden olduğunu söylemiştir. Gerek bunun ve gerek Bulgaristan meselesinin şimdiye kadar uzamasının ise çekinceden kaynaklanmayıp, belirtildiği üzere barışçı tavır ile Avrupa'nın dikkatini çekmek suretiyle olumlu sonuçlar beklediklerinden dolayı olduğunu, izlenilen bu yolun başarıyla sonuçlanarak, Avusturya Devleti'nin önceki kati kararına rağmen kamuoyunun tesiri ve dost devletlerin tavsiyesine uyup, Osmanlı hükûmeti tarafından meselenin düzeltilmesi için konulan esası bu defa yarı tadil ile kabul ettiğini, gerek devlet hukukunun tazmini ve gerek Bosna ve Hersek ahalisinin gelecekte de mezhep ve siyasi hukukunun temini konusunda en kısa sürede meseleye son verileceğinden ümitvar olduğunu dile getirmiştir. Bunun ve Bulgaristan meselesinin dahi olumlu şekilde neticelenmesini güçlü şekilde beklediklerini ve siyasi meselelerde düvel-i muazzama tarafından gösterilmekte olan yardım ve desteğin hakikaten şükrana şayan olduğunu belirtmiştir. Bir zamandan beri Bâbıâli'nin yanlış uğraşıları ile İngiltere Devleti'nin gücendirildiğini ve bu nedenle Osmanlı Devleti hakkındaki kadim politikasının değiştiğini, bu sebeple siyasi meselelerde türlü zorluklar görüldüğünü, şimdi yeni idarede Osmanlı hükûmeti tarafından izlenen politika ile İngiltere Devleti'nin dostluğunun kazanıldığını ve onun da eski politikasına döndüğünü, diğer dost devletlerin de meşrutiyet idaresinden memnun olarak Osmanlı hükûmetine yardımcı olduklarını, Girit Hristiyanları da Avusturya'nın kararını takliden Girit'in Yunanistan'a ilhakına kendi aralarında karar vererek, durumu cezirece ilân ve devletlere de tebliğ ve beyan etmişler ise de bu kararı devletlerin reddettikleri gibi Yunan hükûmetinin dahi Giritlilerin bu hususta hareketleriyle ilgilerinin olmadığına delil getirdiklerini belirtmiştir.

Daha sonra söz alan Manastır Mebusu Osmanlı Bulgarı Pançederof Efendi sözlerine dâhilî ve haricî siyaset hakkında çok fazla bilgi sahibi olmadıklarından Sadrazam Paşa'dan böyle bir açıklama talebinde bulunduklarına dikkat çekerek başlamış ve devletin her vakitten ziyade muhtaç olduğu ıslahatları gerçekleştirebilmek için haricî meselelerin püskürtülmesinin lazım geldiğini söylemiştir. Bulgarların istiklallerini ilan etmeleri ile Bosna ve Hersek'in Avusturya hükûmeti tarafından

hâkimiyet altına alınmasının meşrutiyete iki elim darbe teşkil ettiğini ve izzetinefislerine pek ağır geldiğini belirtmiştir. Sözlerine "Bu iki devlet" ifadesini kullanarak devam etmesi üzerine diğer mebuslardan "Bulgaristan devlet değil" sedaları yükselmesine rağmen Pançedoref Efendi Bulgaristan için devlet ifadesini kullanmaya devam ederek, bu iki devlet lehinde, fakat hissiyattan ziyade akıl ve mantıkça düşünülmesini istemiş, izzetinefislerinin hassas olmasını gerektiren tarafın istibdat devrinin memleketlerinin ayıplarını örtme konusundaki mahareti olduğunu, 20-30 seneden beri mekteplerde okutulan kitaplarda bu iki kıtanın Osmanlı memleketleri arasında gösterildiğini belirtmiştir. Bu sözlerin üzerine mecliste gürültüler yükselmişse de meclis reisinin araya girmesiyle sözlerine devam etmiş, gazetelerin de aynı çaresiz durumda bulunduklarını, sansür usûlünün bu iki vilayetin durumunu hakikatten çok aldatma olarak gösterdiklerini, kendilerini aldatmamaları gerektiğini, zira bu iki meselenin aldıkları hâllerin vücuda gelmeyeceğini ve aksini düşünmenin büyük "safderunluk" olduğunu söylemiştir. Meclisten yükselen tepkilerle birlikte sözlerine devam eden Pançedoref Efendi, düvel-i muazzama bu vilâyetlerin Avusturya'nın olmayacağına karar verse bile yine Osmanlılara verileceğini zannetmediğini, ya Sırbistan'a verileceğini ya da Karadağ ile Sırbistan arasında taksim edileceğini düşündüğünü ifade etmiş ve yine mecliste gürültülerle tepki görmüştür. Osmanlılara verilmesine karar verilse bile bu iki devletle muharebe etmeden meselenin sonuçlanmayacağını düşünen Pançedoref Efendi'nin bu sözlerine karşılık bir mebus kendisinin konferansta Avusturya azası sıfatıyla söz etmemesini söylemiştir.

Kanun-ı esasinin birinci maddesine dikkat çeken Üsküp Mebusu Sait Efendi ise Bosna ve Hersek'in ilhakına razı olurlarsa Bosna ve Hersek kıtalarındaki "biçare ahaliye" ne diyeceklerini sormuştur. "Biçare ahalinin" Avusturya hükûmetine borçlu olacaklarını söylemiş, bu tavizleri ne suretle tahsil edeceklerini beyan için Avusturya'nın daha şimdiden Hristiyan ve İslâm vakıflarını ve Borsa Hersek'teki aç, biilaç ahalinin günlük geçimlerini buna karşılık göstermekte olduğunu ispata kâfi görmüştür. Hâl böyle iken duyduklarına göre Bosna ve Hersek ahalisi bundan son derece müteessir ve müteessif olduğundan hükûmetin nakdî taviz alması gerekirse Bosna ve Hersek ahalisinin paraya mukabil satılmış oldukları şeklindeki şaibeyi ortadan kaldırmak ve evkaf vesair dinî mallarını dahi Fransızların Almanlara karşı memleketlerini hasardan kurtarmak için yaptıkları üzere icap ederse kadınların

saçlarını kesip, satacak derecede fedakârlık göstererek ödemeyi tercih edeceklerini söylemiştir (MMZC, D. I, İS. I, C. I, 1982, s. 168-172, 176).[79]

Independent gazetesinde yer alan bir bentte ise Avusturya Macaristan'ın Bosna ve Hersek'i ilhakından dolayı Türkiye ile Avusturya arasındaki müzakerelere yeniden başlanacağı ve buna iyi bir netice ile son verileceğinin umulduğundan bahsedilmekteydi. Malum olduğu üzere Bosna ve Hersek'e karşılık olmak üzere Yeni Pazar Sancağı'nın Avusturya tarafından terk edilmesi Osmanlı hükûmeti tarafından dikkate alınmamakta, buna mukabil Avusturya hükûmetinin tavizlerde bulunması talep edilmekteydi. Avusturya hükûmeti ise para meselesi işine yanaşmamaktaydı. Ancak Avusturya mallarına karşı vuku bulan boykotaj Avusturya hükûmetini düşündürmeye başlatmış, oldukça zarar ve ziyana uğratmıştı. Akabinde Avusturya'nın Dersaadet Sefiri Pallavicini Bosna'daki emlak ve devlete ait araziye karşılık 2.5 milyon lira mükafaten tazminat vermeyi Bâbıâli'ye arz etmişti. Mamafih Osmanlı hükûmetinin isteği verilen meblağdan gayet fazlaydı.[80] Aslında Avusturya hükûmeti Osmanlı memleketlerindeki boykotaja nihayet verilmedikçe müzakerelere girişmeyeceğini beyan etmişti (Y.PRK.TKM, 51/54, 12 Kânûn-ı Sâni/Ocak 1909, s. 2; Çetinkaya, 2004, s. 109-110). Fakat söz konusu boykotaj devam ettiği hâlde müzakerelere girişilmesi kararlaştırılmıştır. Bulgaristan ve Avusturya'nın hareketleri her yerde kınanmış ve Türkiye'nin zayıf bulunduğu bir sırada durumdan istifade etmeleri asla uygun görülmemiştir. Ancak gazeteye göre Avusturya ve Bulgaristan hükûmetlerinin bu hareketlere mecburen kalkıştıkları da düşünülmeliydi (Y.PRK.TKM, 51/54, 12 Kânûn-ı Sâni/Ocak 1909, s. 2).[81]

---

[79] Berlin'den bildirilen bir haberde ise Viyana'dan alınan malumata göre Macaristan meclis başkanı ile vuku bulan son mülakatta kendisinin Türkiye'ye verilecek tazminatın Macaristan'a ait olduğunu ve Macaristan hükûmetinin bunu ödemeye hazır olduğunu beyan ettiği ifade edilmiştir (Y.PRK.TKM, 51/54, 11 Ocak 1909, s. 4). Öte yandan Boşnak yazarlar da kaleme aldıkları risale ve layihalarla meseleyi gündemde tutarak kamuoyunu aydınlatmaya çalışmışlardır. Bu yazılarda öncelikle 30 yıl önce Osmanlı Devleti'nin elinden çıkan ve neredeyse kamuoyu tarafından unutulmak üzere olan Bosna-Hersek'in tarihinden, coğrafyasından ve iktisadi durumundan bahsetmişlerdir. Bazı risalelerde ise Bosna-Hersek'te yetişen mahsullerden yaşayan hayvanlara kadar her şey en ince ayrıntılarla anlatılmış ve Osmanlı vatandaşlarına bir bakıma kaybedilen toprakların ne kadar değerli olduğu ihsas edilmiştir. Bununla birlikte halkın ve mebusların merhamet duygularına seslenilerek, Bosna-Hersek halkının Avusturya-Macaristan işgali altında çektikleri acılara ve zulümlere de yer verilmiştir (Gölen, 1998, s. 11).

[80] 13 Aralık 1908 tarihinde Aehrenthal'in isteği üzerine Avusturya sefiri ile Sadrazam Kâmil Paşa ve Hariciye Nazırı Tevfik Paşa yaptıkları görüşmede Avusturya-Macaristan hükûmetinin vereceği tazminat hususunu da görüşmüş; Kâmil Paşa ilk kez 4 milyon gibi somut bir meblağdan bahsetmiştir (Çetinkaya, 2004, s. 114).

[81] Zira Türkiye-Yunanistan muharebesini müteakip hami devletler Girit'in durumunu değiştirdikleri sırada Yunanistan'a ilhakını dikkate almamışlardı. Mağlup olduğu hâlde düvel-i muazzamanın Girit

Bu arada Çetine sefaretinden gönderilen tahrirat konunun farklı bir yönüne dikkat çekmekteydi. Çetine sefiri; bazı yabancı gazetelerde Karadağ ve Sırp hükûmetlerine Yeni Pazar Sancağı'ndan arazi terki ve bu hükûmetler tarafından Osmanlı Devleti'ne karşılık olarak nakdî tazminat verilmesi suretiyle müşkülatın kısmen halledilmesinden bahsedildiğini, Çetine'deki İngiltere maslahatgüzarının da daha önce kendisine bu yolda bazı düşünceler dile getirmiş olduğundan İngiltere maslahatgüzarının fikirlerini öğrenmek üzere kendisiyle görüştüğü esnada bu hususta söz açtığını, İngiltere maslahatgüzarının müşkülatın tesviyesi için bir çare bulunması ve diğer taraftan bulunacak çarenin de Avrupa umumi barışını daha sonra tehlikeye düşürecek, Osmanlı Devlet'ni her türlü haricî felaketlerden koruyacak sağlam bir esasa dayanması gerektiğini ve Sırp ve Karadağ hükûmetlerinin taviz elde etmedikçe rahat durmayacak gibi göründüklerini, bunlara Bosna ve Hersek'ten veya Dalmaçya'dan bir şey verilmesi mümkünsüz göründüğünden şu hâlde Sancak tarafından birleşmelerine müsaade edilirse hem bunların susturulmuş hem de Cermen istilasına karşı Osmanlı Devleti hududuna bir sed çekilmiş gibi bir durumun meydana geleceğini söylediğini belirtmiştir. Çetine sefiri daha önce Karadağ prensi ile de aralarında bu hususta bazı sözler geçtiğini, ancak Osmanlı Devleti'nin buna muvafakat göstermeyeceğinin kuvvetli ihtimal olması nedeniyle işin dillendirilmediğini, daha sonra Çetine'ye gelen Times muhabirinin Sırp ve Karadağ hükûmetlerine Sancak tarafından nakdî tavize karşılık arazi terkiyle müşkülatın giderilmesi imkânından bahsetmesi üzerine bu suretin Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmeyeceğini söylediğini, muhabirin ise Dersaadet'te görüştüğü bazı Osmanlı devlet yetkililerinin buna meyilli olduklarını

meselesini Yunanistan'ın menfaatine olarak halletmeleri Yunan ittihadı fikrini desteklemişti. Düvel-i muazzamanın muhtariyet idareye sahip olan Girit'in başına Yunanistan kralı ailesine mensup bir prensi ve Girit başkomiserliğine de geçen sene yine Yunanistan ricalinden birini tayin etmeleri ve adada bulunan kendi askerlerini oradan çekmeye karar vermiş olmaları, çekilen jandarmaların yerine de Yunanistan'dan gelen zabıta ve neferlerin adada asayişin muhafazası vazifesini üstlenmeleri Girit'in muhtariyet idaresinin geçici olduğunu aşikârane gösterdiğini ve Girit'in Yunanistan'a ilhakının kati surette ertelendiğini, ancak düvel-i muazzamadan teminat aldığı için Yunanistan'ın Türkiye'nin müşkül hâlinden Avusturya ve Bulgaristan gibi istifade etmediğini, Yunanistan'ın Girit'in er geç kendisinin olacağını bildiğini, zira Girit ahalisinin arzusunun böyle olduğunu, ahalinin terakki etmek için kendi imkânlarının yeterli olmadığını bildiğini, şu hâlde kendi cinsinden olan Yunanlar ile birleşmek istediklerini, bu durum dikkate alınırsa Girit kamarasının arzusunu kati surette beyan etmesinin pek tabi olduğunu ve Atina hükûmetinin derhâl resmen muvafakat göstermemesinin sebebinin Türkiye ve düvel-i muazzamaya riayet etmesi olduğunu, bu meselenin yakın zamanda tesviyesinin arzu edildiğini, zira Türkiye'nin bundan dolayı asla zarar görmeyeceğini, Yunanistan'ın Avusturya ve Bulgaristan gibi Osmanlı hükûmetinin haysiyetine tecavüz etmediğini belirten ifadeler yer almaktaydı (Y.PRK.TKM, 51/54, 12 Kânûn-ı Sâni/Ocak 1909, s. 2).

gördüğünü ifade ettiğini, Karadağ prensine de o yolda konuştuğunu ve prensin de bunu olumlu karşıladığını belirtmiştir.

Çetine'deki İngiltere maslahatgüzarının ifadelerinden ve daha önceki temayüllerinden anlaşıldığına göre kendisi arazi terkiyle küçük hükûmetlerin susturulmasını fena bir gözle görmemekteydi. Her ne kadar bu maslahatgüzarın kendi şahsi düşüncelerinden ibaret olup, İngiltere Devleti'nin bu hususta bir kararı olmasa da siyaset icabı olarak şu sırada Karadağ'a yakınlık gösterdiği maslahatgüzarın tavır ve davranışlarından anlaşılmaktaydı. Hatta oradaki Avusturya sefiri İngiltere maslahatgüzarının Karadağlılara lüzumundan fazla önem verdiğini teessürle Çetine sefirine beyan etmiş ve Avusturya'nın Osmanlı Devleti ile uzlaştıktan sonra "Karadağ gibi ehemmiyetsiz bir hükûmetçiğe" artık müsamahakâr davranmayacağını söylemiştir. Ayrıca Çetine sefiri, Karadağ prensinin de İngiltere'nin temayüllerinden bir şey kapabilmek emeliyle İngiltere maslahatgüzarı hakkında diğer sefirlerden farklı muamele gösterdiğine şahit olduklarını arz etmiştir (BEO, 3504/262763, 30 Kânûn-ı Evvel 1324/12 Ocak 1909, s. 35).

11 Ocak 1908 tarihinde Osmanlı ve Avusturya-Macaristan hükûmetlerinin 2.5 milyon Osmanlı lirasının tazminat olarak ödenmesi hususunda anlaşmalarının ve 12 Ocak tarihli toplantıda bu miktarı kesinleştirmelerinin ardından 16 Ocak 1908 tarihli gazetelerde Osmanlı ve Avusturya hükûmetlerinin Bosna ve Hersek meselesi ile ilgili olarak kesin bir anlaşmaya vardıklarından bahsedilmiştir. Buna rağmen boykotajın hâlâ devam etmesi ise görüşmelere başlandığı takdirde boykotajın sona ereceğine inanan Avusturya hükûmetini oldukça kızdırmıştır (Çetinkaya, 2004, s. 116; Elmacı, 1997b, s. 161). Bu sırada Mebusan Meclisi'nin 20 Ocak 1909 tarihli birleşiminde Taşlıca Mebusu Ali Vasfi Bey'in; Sadrazamın beyannamesinde Taşlıca ile alakalı hususlar hakkında takriri meclis tartışma gündeminde yer almıştır. Bu hususta söz alan Canik Mebusu Mehmet Ali Bey, bu takririn Mebusân Meclisi'nin dikkatini çekmek ve düşüncelerini aydınlatmak amacıyla verildiğini belirtmiştir. Zira şimdiye kadar gerek basında, gerekse az çok resmî lisanda Yeni Pazar namıyla bir sancak mevcut olmadığını, Avusturya'nın güya Bosna ve Hersek meselesine mukabil bir taviz olmak üzere Osmanlı Devleti'ne Yeni Pazar Sancağı'nı terk ettiğini, Kosova mebuslarından olup da bunu tamamen bilenlerden birinin izahat vermesiyle konunun açıklığa kavuşturulacağını, yoksa yarın Avusturya'nın kendilerine bir sancak terk etmiş gibi telakki olunacağını söylemiş ve bu hususta aldandıklarına dikkat çekmiştir (MMZC,

D. I, İS. I, C. I, 1982, s. 269). Bunun üzerine söz alan Üsküp Mebusu Necip Draga Bey şu açıklamada bulunmuştur:

> Mukaddemâ Bosna kıtası, Berlin Muahedenamesi iktizasınca Avusturya işgal-i askerisine ve idare-i muvakkatesine terk edildiği esnalarda Avusturya'ya Yeni Pazar'ı Atik sancağında yalnız asker ve karakol bulundurmak hakkı verilmişti. İdare ve işgal hakkı yoktur. Berlin Muahedesi böyledir. Yeni Pazar sancağı o vakit, şimdiki Senice sancağı ile şimdiki Taşlıca sancaklarından ve Priştine'nin Yeni Pazar kazasıyla İpek sancağının Brane kazalarından mürekkeb bir büyük sancaktı. Bugünlerde Avusturya, güya vaktiyle Yeni Pazar denilen sancağı işgal etmiş ve şimdiye kadar 30 sene müddetle işgal-i askerî tahtında bulundurmuş ve şimdi de bize terk ediyor zannı hasıl olmuştur. Sadrazamın beyannamesinde de mesele şu yanlış zan suretinde tasvir olunuyor. Avusturya hükûmeti, Yeni Pazar sancağını tahliye ve Devleti âliyye'ye iade ve terk ettiği yolunda gerek Avrupa matbuatında, gerek matbuat-ı Osmaniye'de neşriyat gözüküyor ve hattâ Bosna kıtasının Avusturya'ya ilhakına mukabil Yeni Pazar Devlet-i âliyye'ye verilmiş bir tâviz-i mülki suretinde telakki olunmak isteniyor. Halbuki Avusturya hükûmeti Atik Yeni Pazar sancağında muahede ile haiz olduğu karakol bulundurmak hakkını bile istimal etmemiştir. Yalnız eski Yeni Pazar sancağının Taşlıca ve Prepol kazalarının birer kısmında birer miktar asker bulundurmuştur. Şimdi de o iki kaza dâhilinde bulundurduğu cüzî askerini Bosna içerisine çekiyor. Binaenaleyh, 30 seneden beri Avusturya hükûmetinin Yeni Pazar-ı atik sancağını işgal-i askerisi tahtında bulundurduğu ve bu defa askerini geriye alarak sancağı tahliye ve Devlet-i âliyye'ye terk ettiği suretinde hasıl olan ve sadrazam paşa hazretlerinin beyannamesinde aynı surette münderiç bulunan yanlış zan ve zehap, birtakım mehâzir-i siyasiyeyi istilzam edebileceğinden, bu zan ve hatanın tashih edilmesi isteniyor ki pek doğrudur. Askerini geri alıyor, bu cihetten tashih olunsun (MMZC, D. I, İS. I, C. I, 1982, s. 270).

Taşlıca Mebusu Vasfi Bey bu hususta Berlin Antlaşması'nın 25. maddesine dikkat çekmiş ve Yeni Pazar Sancağı'nın o günkü hâlde bulunmadığını, bu sancağa Avusturya ve Macaristan'ın el koymadığını, Avusturya-Macaristan hükûmetinin bunu sonradan siyaseten üç kısma taksim ettiğini, Yeni Pazar'ı kaldırdığını, Priştine'ye verdiğini, ortaya koskoca bir Senice Sancağı koyduğunu, ondan sonra ufak iki kazadan mürekkep bir de Taşlıca Sancağı yaptığını, Taşlıca Sancağı'nın merkez kazası olan Taşlıca kazası ile Prepol kazasının bir nahiyesinde iki tabur kuvvetinde asker müfreze bulundurduğunu, bunları çektikten sonra gerek Avrupa nazarında ve gerek ne yaptığını bilmeyen devlet ricali nazarında "size Yeni Pazar Sancağı'nı boşalttım" dediğini, bunun bir yalan ve siyaseten bir hile olduğunu belirtmiştir (MMZC, D. I, İS. I, C. I, 1982, s. 270).

Mebusan Meclisi'nde bu tartışmalar olurken Rusya Hariciye Nazırı İzvolski, Avusturya-Macaristan ile imzalandığı telgraf ajansları tarafından ilan edilen itilafname metninin kendisine tebliğini Osmanlı hükûmetinin Petersburg sefirinden rica etmiş ve işin teferruatı hakkında sefirle görüşmüştür. Petersburg sefiri, İzvolski ile yaptığı

görüşme sırasında kendisinin Osmanlı hükûmetinin Bosna ve Hersek üzerindeki hakkını yalnızca 2.5 milyon liradan ibaret bir meblağa karşı terk ettiği haberine Rusların oldukça şaşırdıklarını belirttiğini bildirmiştir (BEO, 3504/262763, 6 Kânûn-ı Sâni 1324/19 Ocak 1909, s. 2).

Henüz sözlü olarak kararlaştırılmış ise de yanlış anlaşılmalara meydan vermemek üzere Avusturya-Macaristan hükûmeti ile anlaşılarak düzenlenen protokolün birer sureti bütün sefaretlere de gönderilmiştir (BEO, 3504/262763, 7 Kânûn-ı Sâni 1324/20 Ocak 1909, s. 1). Osmanlı hükûmetinin Avusturya-Macaristan hükûmeti ile anlaşmaya varması ise Sırp ve Karadağ hükûmetlerince hoş karşılanmamış ve bu hükûmetlerin tepkileri, ilgili sefaretler aracılığıyla Osmanlı hükûmetine bildirilmiştir. Belgrad sefiri gönderdiği telgrafta Bosna ve Hersek meselesi ile ilgili itilaf hakkında Sırp hükûmetinin derhâl devletlere tebliğ edilmek üzere bir muhtıra hazırlamakta olduğunu ifade ederken (BEO, 3504/262763, 20 Ocak 1909, s. 37-38) Çetine sefaretinden gönderilen telgrafta; Karadağ Mebusan Meclisi'nde hükûmet adına okunan beyannamede Avusturya'nın Bosna ve Hersek hakkındaki politikası ile Bosna ve Hersek meselesine dair akdedilen itilafın tenkit edildiği, Karadağ hükûmetinin konferansın toplanmasını bekleyeceğinin ve şayet konferans Karadağ hükûmetinin menfaatlerini desteklemezse Karadağ hükûmetinin kendi menfaatlerini bizzat kendisinin elde edeceğinin ifade edildiği belirtilmiştir (BEO, 3504/262763, 21 Ocak 1909, s. 41-42).

12 Ocak 1909 tarihinde yapılan Osmanlı Devleti'ne mali tazminat ödeme anlaşması Osmanlıların ayrıntılar üzerinde pazarlıklarını devam ettirmeleri nedeniyle 26 Şubat 1909 tarihine kadar sürmüştür (Bridge, 2013, s. 70). Osmanlı hükûmeti ile Avusturya ve Macaristan hükûmeti aralarındaki bir sonuca bağlanmamış bazı meseleleri halletmek arzusunda bulunduklarından Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa, Hariciye Nezareti Vekili Gabriel Noradunkyan ve Avusturya-Macaristan Büyükelçisi Pallavicini hükûmetleri adına 26 Şubat 1909 tarihinde Dersaâdet'te iki nüsha olarak tanzim edilen protokolü imzalamışlardır (EK-5).[82]

[82] Avusturya-Macaristan ile imzalanan protokolün gümrük rüsumunun artırılması, yeni inhisarlar tesisi veya ezcümle petrol ve alkolden tüketim rüsumu istifası, yabancı postanelerinin kaldırılması ve eski anlaşmalar yerine devletler hukuku kaidelerine dayalı bir usulün konulması gibi hususları içerdiği görülmektedir. Bu bakımdan protokolün, bir bakıma diğer devletler de aynı dostane fikirlere bağlı kaldıkları takdirde Osmanlı maliyesinin kısa sürede gereği gibi rahatlayacağının ümit edilmesine yol açtığı görülmektedir (MMZC, D. I, İS. I, C. IV, ty, ek s. 7).

Ardından Hariciye Nazırı Rıfat Paşa Viyana'dan gönderdiği telgrafta kendisinin Aehrenthal ile görüştüğünü, protokolün imzalanmasından dolayı memnuniyetini beyan ettiğini ve boykotaja da bir an evvel nihayet verileceğine inandığını ilave ettiğini, kendisinin de gereken tedbirleri alacağını ve Bâbıâli ile Bulgaristan arasında da yakında bir uzlaşı sağlanacağı ümidi taşıdığını ifade ettiğini, daha sonra umumi siyasetten ve özellikle Avusturya ile Sırbistan ilişkilerinden bahsettiklerini, yarın imparator tarafından kabul edileceğini oradan Petersburg'a, oradan da Berlin'e gitmek niyetinde olduğunu, eğer gerekirse Roma'ya dahi gideceğini bildirmiştir (HR.SYS, 265/1, 27 Şubat 1909, s. 40).[83]

Avusturya sefiri tarafından Bosna ve Hersek hakkındaki bu protokolü tebliğ olarak Rusya hariciye nezaretine de bir nota verilmiştir. İzvolski tarafından bu notaya bir cevap verilmiş ve bu cevaba dair Petersburg sefaretinden gönderilen telgrafta; Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan arasındaki itilafın, Bosna ve Hersek meselesinin Berlin Antlaşması'nı imzalayan devletlerden akdolunacak ve daha önce diğer devletler tarafından tasdik edilen programda belirtilen diğer maddeleri tetkik edecek olan konferansa havale edilmesi lüzumunu bertaraf ettiğinin beyan edildiği ifade edilmiştir (HR.SYS, 265/1, 18 Mart 1909, s. 35).[84]

4.1.2.4.2. Osmanlı İmparatorluğu'na Ödenen Tazminatin Akıbeti

Avusturya sefaretinden gönderilen takrirde Dersaadet'te 26 Şubat 1909 tarihinde imzalanıp, tasdiknameleri 26 Nisan 1909 tarihinde iki hükûmet arasında teati edilmiş olan protokolün beşinci maddesinde; Avusturya-Macaristan müşterek hükûmetinin bu protokolün imzalanmasından itibaren 15 gün müddet zarfında

[83] Bosna ve Hersek meselesinden dolayı Osmanlı hükûmeti ile Avusturya-Macaristan arasında zuhur eden itilafın halledilmesine dair tanzim ve imza edilen protokol Mebusan Meclisi tarafından tetkik edilmek üzere Fransızca ve Türkçe nüshaları ve hariciye nezaretinden verilen izahatname ile beraber Mebusan Meclisi'ne gönderilmiştir (BEO, 3503/262704, 19 Şubat 1324/4 Mart 1909, s. 1). Sadaretten gelen tezkere 8 Mart 1909 tarihli birleşimde hariciye encümenine havale edilmiştir. Meclis reisi bu tezkerenin encümenden mazbatası geldiğinde tab ve tevzi olunacağını ve daha sonra Mebusan Meclisi'nde müzakere edileceğini ifade etmiştir (MMZC, D. I, İS. I, C. II, 1982, s. 172). Protokol Nisan'da padişah onayına sunulmuş ve padişah tarafından imzalanmıştır (Özkan, 2002, s. 107).

[84] Öte yandan Osmanlı Devleti'ne ödenen tazminattan başka Sırbistan ve Karadağ da tazminat taleplerini öne sürdüklerinde, bu talebe karşılık geçerli bir neden göremeyen Aehrenthal açısından bakıldığında artık bir savaş kaçınılmaz olarak görülebilirdi. Aslında bu Üçlü İttifak'ın son güç gösterisiydi ve Rusya Almanya'nın tavsiyesi üzerine Sırbistan'a desteğini geri çekmişti. Sırbistan bu hususta iddialarını törpülediğinde (30 Mart 1909), Karadağ ile olan meseleyi de halletmek zor olmamıştı (6 Nisan 1909). Böylece Aehrenthal'in Ekim başında yaptığı hamle 1909 Nisanında başarı ile sonuçlanmıştı. Nitekim kendisi de 18 Ağustos 1909 tarihinde İmparator tarafından verilen kont unvanıyla ödüllendirilmişti (Steed ve diğerleri, 1914, s. 39).

Dersaadet'te Osmanlı hükûmetine altın akçe olarak 2.5 milyon Osmanlı lirasını ödemeyi taahhüt etmiş olduğundan bu meblağın Mayıs'ın onuncu günü ödenmesinin lazım geleceği belirtilmiştir. Ödeme şekliyle ilgili olarak da Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa, ödeme için belirlenen günde Osmanlı Bankası'nın söz konusu meblağı Osmanlı hükûmetinin emrine hazır bulundurması lazım geldiğini vaktiyle beyan ettiğinden Viyana'daki imtiyazlı Allgemeine Österreichische Boden Credit Anstalt Bankası'nın Mayıs'ın sekizinci günü Osmanlı Bankası'nın Londra şubesine 2.5 milyon Osmanlı lirasını teslim edeceği ve bu meblağı Mayıs'ın onuncu günü Dersaadet'te Osmanlı hükûmetinin emrine hazır bulundurması ile durumu Osmanlı Bankası'nın Dersaadet merkezi maarifetiyle Osmanlı hükûmetine vakit kaybetmeden bildirmesinin adı geçen şubeye emir ve ihtar edileceği ve Mayıs'ın onuncu gününde 2.5 milyon Osmanlı lirasının altın olarak Osmanlı hükûmeti emrine hazır bulundurulacağı bildirilmiştir. Ayrıca söz konusu yazının senet kabul edildiği belirtilmekle beraber 26 Şubat 1909 tarihinde Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan protokolün beşinci maddesi gereğince Avusturya-Macaristan tarafından vaki olan taahhüdün söz konusu meblağın ödenmesi suretiyle yerine getirildiğinin de beyan buyurulmasının rica edildiği ifade edilmiştir (BEO, 3549/266164, 3 Mayıs 1909, s. 4).

O sıralar Osmanlı hükûmeti ise bütçesini denkleştirmeye ve borçlarını ödemeye çalışmaktaydı. Nitekim 1324 (1908-1909) senesine ait bazı mühim ve acil masraflar ile Şubat ayı maaşlarının verilmesi için meclis-i umumiye tarafından 10 Mart 1325 (23 Mart 1909) tarihinde teati edilen mukavelename gereğince karşılık gösterilmeksizin 500.000 Osmanlı lirası Osmanlı Bankası'ndan ve 500.000 Osmanlı lirası da Deutche Orient Bank'tan % 6 faizle borç alınmıştı. Osmanlı Bankası'ndan alınan 500.000 liranın mukavele tarihinden itibaren üç ay ve Deutche Orient Bank'tan alınan 500.000 liranın ise o sene zarfında ödenmesi gerekmekteydi. Mamafih geçen seneye ait fevkalade masrafları karşılamak üzere alınan bu 1 milyon liranın bir hayli açığı bulunan 1325 (1909-1910) senesine ait gelirlerden verilmesine elbette imkân olamayacağı gibi o sene ödenmesi de yapılan mukavelelerin şartları gereğindendi. Bu meblağın ödenmesi için Avusturya hükûmetinden alınacak 2.5 milyon Osmanlı lirasından başka bir karşılık mevcut değildi. Ayrıca Mart maaşına harcanmak üzere çeşitli bankalardan yapılacak borç talebi için de Avusturya hükûmetinden alınacak 2.5

milyon Osmanlı lirasından başka bir karşılık bulunmamaktaydı (BEO, 3547/266001, 30 Nisan 1325/13 Mayıs 1909, s. 1).[85]

Hükûmet Osmanlı Bankası ile Deutsche Orient Bank'a % 6 faizle 1 milyon lira borçlu olduğundan bu para için günde 166 lira faiz verilmekteydi. Esasen bu meblağın fevkalade bütçe dâhilindeki gelir ile ödenmesi hükûmetçe teklif edildiğinden bu 1 milyon liranın bir an önce ödenmesiyle faiz parasından tasarruf edilmesi muvazene-i maliye encümenince tensip ve tasvip edilmiştir. Böylece meclisteki görüşmeler sırasında fevkalade bütçe ya da varidat-ı fevkalade olarak da anılan Avusturya'dan alınacak paranın 1 milyon lirasıyla Osmanlı Bankası ile Deutsche Orient Bank'a olan borçların ödenmesi kararlaştırılmıştır (MMZC, D. I, İS. I, C. IV, ty, s. 16).

Öte yandan Sadrazam Tevfik Paşa, Mebusan Meclisi'nin 4 Mayıs 1909 tarihli birleşiminde, Mart maaşına sarf edilmek üzere muhtelif bankalardan yapılacak borçlanma ile ilgili olarak; Osmanlı Bankası ile diğer bazı bankalardan ve Reji İdaresi'nden alınması kararlaştırılan 300.000 lira için Mebusan Meclisi muvazene encümeninden gösterilen istek üzerine Linerbank ve Deutsche Orient Bank ile görüşüldüğünü, Linerbank'ın şu sırada öyle bir muameleye girişmek istemediğini ve Deutsche Orient Bank'ın 300.000 lirayı hiçbir karşılık aramayarak vermeye muvafakat etmekle beraber bunu 500.000 liraya çıkarmak için Berlin'den izin almasının söz konusu olduğunu belirttiğini, Osmanlı Bankası'nın ise teminatsız borç vermeye muvafakati asla düşünmediğinin anlaşıldığını ifade etmiştir. Bununla birlikte Avusturya Devleti'nin vereceği 2.5 milyon liranın yedi gün sonra Osmanlı hükûmeti emrine hazır olacağı daha sonra Osmanlı Bankası direktörlerinden Tanziri Bey

[85] Avusturya hükûmeti tarafından Osmanlı hükûmeti emrine hazır bulundurulacağı bu hususi resmî yazıdan anlaşılan 2.5 milyon Osmanlı lirası, esasen bütçe haricinde ele geçecek bir para olmakla beraber bu parayı Osmanlı hükûmetine verecek olan Osmanlı Bankası'ndaki cari hazine hesabı da vaktiyle 1 milyon lira olmak üzere sınırlandırılmıştı. Dolayısıyla alınacak bu paranın Osmanlı Bankası tarafından yalnızca 1 milyon lirası cari hazine hesabına nakil ile bu hesabın tabi olduğu % 7 faizden istifade edilebilip ondan ziyadesi için o miktarda faiz verilmesine Osmanlı Bankası mükellef tutulamayacaktı. Yani Avusturya'dan alınan 2.5 milyon liranın Osmanlı Bankası'na geçirilecek 1 milyon lirasından fazlası için cari hesabın tabi olduğu nisbette faizden istifade edilemeyecekti. Buna mukabil Osmanlı Devleti tarafından alınacak 1 milyon lira borç için faiz verildiğinde ise hazine daha fazla zarara uğrayacaktı. Bu nedenle söz konusu 1 milyon liranın Avusturya'dan alınacak paradan ödenmesi hazinenin menfaatine daha uygun olacağı gibi geçen Yunan muharebesinden dolayı gerek Osmanlı tebaasından ve gerek yabancı tebaadan zarara uğrayanlara tazminat olarak verilmek üzere Yunanistan'dan alınan meblağdan bir kısmı sahiplerine verilip, kalan 82.445 lira 16 kuruşun karşılığı olmamasına binaen fevkalade bütçesine ithal edilmiş ise de bu bütçeye de henüz karşılık bulunamadığından bunun da söz konusu 2.5 milyon liradan ödenmesi zaruri görünmekteydi (BEO, 3547/266001, 30 Nisan 1325/13 Mayıs 1909, s. 1).

tarafından ifade edildiğinden bu durumda söz konusu meblağa mahsuben 500.000 liranın tedarikinin mümkün olacağı anlaşılmış ise de bu 2.5 milyon lira bütçeye dâhil olmadığından sarfına meclis tarafından izin verilmesi gerekeceğini belirtmiştir. Bununla birlikte Mart maaşının da iki üç güne kadar ödenmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Akabinde söz konusu tezkerenin meclis kararı ile ivedilikle muvazene encümenine havale edilmesine karar verilmiştir (BEO, 3540/265468, 20 Mart 1325/2 Nisan 1909; MMZC, D. I, İS. I, C. III, 1982, s. 203).

Bütçeye dâhil bulunan masrafların bütçeye dâhil olmayan gelirlerden ödenmesi uygun olmamakla ve Avusturya tazminatının ne şekilde kullanılacağı henüz meclisçe kararlaştırılmamış olmakla beraber bankadan borç alındığı takdirde en azından üç ay için verilecek faizi kazanmak amacıyla daha sonra umumi gelirlerden yerine konulmak üzere 500.000 liranın tazminat parasına mahsuben bankadan alınarak sarfına encümence müttefiken karar verilmiştir. Ancak Sinop Mebusu Hasan Fehmi Efendi, bu para ele geçmediği gibi onu karşılık tutarak daha sonra yerine koymak şartıyla olsa bile bu paranın bu suretle alınmasını ve sarfını muvafık görmediğini, birçok faizler verdiklerini, % 6 ya da 7 kaçtan vereceklerse borç vaadinde bulunan bankalara faizini vermelerini ve tahsilat vuku bulduğunda o parayı ödemelerini önermiştir. Gümülcine Mebusu İsmail Bey, kendi paralarından almak istedikleri miktara Hasan Fehmi Efendi'nin muvafakat göstermeyip de hariçten para almaya nasıl muvafakat gösterdiğini anlayamadığını, paranın ileride alacakları paradan yerine konulmak üzere şimdi sarf edileceğini, söylediği şeklin para için kendi keselerine müracaat etmedikleri anlamına geldiğini ve bunda kendisinin hiçbir mani ve mahzur görmediğini söylemiştir. Oylamaya konulan mesele 143 mevcuda göre 138 kabul 5 red oyla kabul edilmiştir. Bu suretle Avusturya-Macaristan Devleti tarafından verilecek 2.5 milyon Osmanlı lirasından yalnız 500.000 liranın 1325 (1909-1910) mali senesi zarfında yine umumi gelirlerden yerine konulmak üzere şimdiden Osmanlı Bankası'ndan alınmasına maliye nezaretinin mezun olduğu maliye nezaretine bildirilmiştir (MMZC, D. I, İS. I, C. III, 1982, s. 226-227). Mart maaşının ödenmesi için bankadan alınacak borcun Avusturya Devleti tarafından verilecek olan 2.5 milyon Osmanlı lirasına mahsuben 500.000 liranın Osmanlı Bankası'ndan alınması ve sarfı hakkında Mebusan Meclisince alınan karar heyet-i ayanca da tasvip ve tasdik edilmiştir (BEO, 3543/265704, 23 Nisan 1325/6 Mayıs 1909, s. 5; BEO, 3566/267380, 23 Mayıs 1325/5 Haziran 1909).

Mebusan Meclisi'ndeki 10 Haziran 1909 tarihli 1325 (1909-1910) senesi muvazene-i âdiye haricindeki gelir ve masrafları içeren fevkalade bütçe kanun layihası ile ilgili görüşmeler sırasında fevkalade masraflar bütçesinin harbiye, tophane, bahriye ve maliye nezaretleri namına kayıtlı 531.163.891 kuruşluk bir fevkalade ödeneği içerdiği ifade edilmiş (MMZC, D. I, İS. I, C. IV, ty, s. 287); buna karşılık tutulan gelirin ise 532.500.000 kuruş olduğunun tahmin edildiği belirtilmiş ve bunun 250.000.000 kuruşunun da Avusturya'dan gelecek paradan karşılanacağı yönündeki öneri meclisçe kabul edilmiştir (MMZC, D. I, İS. I, C. III, 1982, s. 645; MMZC, D. I, İS. I, C. IV, ty, s. 293). İlginçtir ki daha sonra Mebusan Meclisi'nin 26 Kasım 1910 tarihli birleşiminde muhacirlerin iskân ve iaşeleri için dâhiliye bütçesine 1.026.000 kuruşun nakledilmesine dair kanun layihası ile ilgili görüşmeler sırasında söz alan İpek Mebusu İbrahim Efendi'nin ifadelerinden anlaşıldığına göre Avusturya'dan alınan tazminat Bosna ve Hersek muhacirlerine yardım etmek üzere dahi kullanılamamıştır:

> Meclisi Âlînizce bilirsiniz ki, geçen senelerde, yani iki sene evvel, Avusturya hükûmetinden Bosna ve Hersek'teki hukuk-ı Osmaniyye'ye mukabil 2.5 milyon lira alındı. Eğer maatteessüf 31 Mart vakayı müellimesi olmasaydı asayiş takarrür etmişti zannederim. Meclis-i âlîniz o 2.5 milyon lirayı Bosna muhacirlerine tevzi edecekti; fakat maateessüf daha büyük bir yara açıldı. O para onlara verilmedi, şimdi o Bosna ve Hersek muhacirleri ki, biz onlardan 2.5 milyon lira kadar bir para aldık. Bizden ne istiyorlar bilir misiniz? Yalnız barınacak bir kulübe. Hükûmet onları geliniz diye teşvik etmiyor. Fakat kendileri geliyorlar. Üsküp'e, Mitroviçe'ye hicret ediyorlar. Görseniz acırsınız. Çoluk çocuk aç, biilaç, Osmanlı hükûmetine dehalet ediyorlar. Hükûmet onlara bir şey yapamıyor. Ne yapacaktır? Eğer bir yerde boş bir çiftlik bulursa o çiftlikleri hükûmet alıyor, onlara taksim ediyor. O muhacirler orada kalıyor. Hatta benim maskat-ı res'im olan kasabada Bosna muhacirlerinden iki mahalle var. Rumeli'nin kısm-ı azamı Balkan olmak itibariyle havası ve suları ile imtizaç ederek yaşıyorlar. Anadolu'da yaşayamazlar. Hatta 10 sene evvel Ankara'ya birçok Bosna muhacirleri gönderilmişti. Biçareler mahvoldu gitti. Zannederim Meclis-i Âlîniz 10 bin 20 bin, 30 bin liraya bunun için ehemmiyet vermez. Çünkü siz onlara o kadar fedakârlık yapmaya mecbursunuz (MMZC, D. I, İS. III, C. I, 1986, s. 163).[86]

[86] Öte yandan Mebusan Meclisi'nin 26 Aralık 1910 tarihli birleşiminde Kosova ve Suriye vilayetlerinde bulunan muhacirlerin iskân ve iaşeleri ile tohum ve zirai aletler alınması için 1.500.000 kuruşun ek tahsisat sureti ile verilmesi hususu ile ilgili görüşmeler sırasında muhacirler için 1326 (1910-1911) senesi bütçesinde dâhil bulunan 200.000 lira ile daha sonra tahsis edilen 1 milyon 26 bin kuruşun evvelce gelip iskânları icra edilmiş olan 2.527 hanede 11.029 nüfusla derdest-i iskân bulunan 3.594 hanede 13.815 nüfusun iskân ve iaşelerine sarf edilmiş olduğu ve ek tahsisat olarak talep edilen 1 milyon 500 bin kuruşun da Kosova vilayetine henüz gelmiş olan 400 hane muhacirin iskân ve iaşelerine ait olacağı ifade edilmiştir. Ek tahsisat olarak teklif edilen 1 milyon 500 bin kuruşun kabulü muvazene-i maliye encümeni tarafından zaruri görüldüğünden bu hususi tahsisat münferid kanun maddesi Mebusan Meclisi tarafından da kabul edilmiştir. Ayrıca muhacirlerin kabul ve iskânları hakkında hükûmetçe muntazam bir muamele takip edilemediğinden hem peyderpey gelmekte olan muhacirler sefil ve perişan olmakta hem de devlet hazinesi artan masraflara katlanmaya mecbur kalmakta bulunduğundan buna mahal vermemek üzere muhacirlerin iskânının salim bir hususa bağlanması için hükûmetin önemle ihtar edilmesi muvazene-i maliye encümenince kararlaştırılmıştır (MMZC, D. I, İS. III, C. I, 1986, s. 631).

4.1.2.5. Osmanlı Mavnacıları ile Avusturya Vapurları Arasında Yaşanan Sorunlar

> *Memleketlerindeki hanelerini, eşya-yı beytiyelerini füruht ile, deyn ile bir meblağ tedarik ederek gedik tabir olunan bir hamallık hakkı elde edebilen bu hamalların Avusturya emtiasına karşı boykot yapmak gibi fedakârlık sayesinde aylarca lokma-i ayalini menafii vatana müftehirane ve sabırane kurban eden hamiyetli bir fukaranın… (MMZC, D. I, İS. I, C. II, 1982, s. 509-510).*

François- Aman kulun olayım Ali Ağa, müsaade buyurunuz da şu mallarımı çıkarayım.
Ali Ağa- Hayır olmaz. Evvelden aklın nerede idi. Şimdi Ali Ağa'ya yalvaracağına milletin kalbini yap da sonra.

Şekil 4.2. Hamalların boykotu, Elmacı, 1999, s. 52.

Daha önce de ifade edildiği üzere Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan arasında meydana gelen anlaşmazlıktan dolayı Osmanlı iskelelerinde Avusturya vapurlarından eşya alıp vermemek üzere kayıkçı ve hamalların ittifak ettikleri bazı mahallerden bildirilmişti. Şüphesiz ahalinin hislerine ve bu hislerine uygun olarak kayıkçı ve hamalların söz konusu vapurlarla münasebette bulunmamalarına bir şey denilemezse de gerek Avusturya tebaasının saldırıdan korunması gerekse kayıkçı ve hamalların ticarette ileride mesuliyete sebep olabilecek durumlarla karşılaşmamaları için gerekli tedbirlerin alınması Cezâyir-i Bahr-i Sefîd, Trabzon, Kastamonu, Hüdavendigâr, Aydın, Konya, Adana, Halep, Beyrut, Selanik, Yanya, İşkodra ve Edirne vilayetleri ile İzmir, Biga, Çatalca, Kudüs mutasarrıflıklarına tavsiye

edilmekteydi (DH.MKT, 2630/79, 1 Teşrin-i Evvel 1324/14 Ekim 1908, s. 2). Nitekim Avusturya emtiasının vapurlardan çıkarılması, gümrük işlemlerinin yapılması ve mağazalara nakli gibi hususların temini gerektiğinden Osmanlı kayıkçı ve hamalları ile bu gerçekleştirilemediği takdirde acenteler tarafından yabancı kayıkçı ve hamallar getirilmesi ve bunların istihdamlarına teşebbüs edilmesi gibi neticelerle karşılaşılması muhtemeldi. Bu hususta da kayıkçı ve hamallara gerekli tembihler ve nasihatler yapılmasına dikkat çekilmekteydi (DH.MKT, 2631/44, 2 Teşrin-i Evvel 1324/15 Ekim 1908). Hamallar ise Avusturya vapurlarıyla gelen emtianın gümrüklere nakledilmesine ve çıkarılmasına muhalefet ettikleri gibi acentenin tedarik ettiği hamalları da bu hususstaki teşebbüslerinden menetmekteydiler. Bu nedenle Avusturya sefareti de eşyaların vapurlarda kalmakta olduğunu beyan ile şikâyetçi olmakta ve bu hususta kolaylık gösterilmesini talep etmekteydi (BEO, 3535/265069, 10 Teşrin-i Sâni 1324/23 Kasım 1908). Ancak Avusturya vapurlarıyla gelen eşyanın çıkarılması için hayli mesai harcansa da umumi efkârın değiştirilmesine çare bulunamamakta, Avusturya bayrağını taşıyan bir vapura hiçbir kayıkçı ya da hamal girip eşya çıkarmak istememekte ve yerli hamalları cebren çalıştırmanın mümkün olamayacağı ifade edilmekteydi (TFR.I.A, 39/3877, 11 Teşrin-i Sâni 1324/24 Kasım 1908, s. 2).

Kasım sonu ve Aralık ayı ile birlikte Avusturya-Macaristan ile yaşanan gelişmelere bağlı olarak Osmanlı hükûmetinin tutumunda değişiklik olmuş ve Ballhausplatz'ın Bâbıâli'den hamalların hareketlerine son vermesini istemesi üzerine Kâmil Paşa hükûmeti hamallara bu hususta bir uyarıda bulunmuştur. Hükûmetin değişen bu tutumu karşısında arkalarına basının desteğini alan mavnacı ve hamallar hükûmetin kendilerine karışamayacağını, hükûmet memuru değil, "iki üç kuruşa eşya taşıyan insanlar" olduklarını ve bu iki üç kuruşu kazanmak istemedikleri için de suçlanamayacaklarını ifade etmişlerdir (Çetinkaya, 2004, s. 198). Mavnacılar, Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki siyasi ihtilaf Mebusan Meclisince halledilip boykotaja gerek kalmadığı tahkik edilinceye kadar tepkilerini bu şekilde göstermeye devam etmiş ve içlerinden herhangi biri Avusturya vapurundan yük çıkarmayı üstlenmeye kalkışırsa boykotajın tamamen hilafına olduğu gerekçesi ile diğer mavnacılar ve ahali ona muhalefet etmişlerdir (BEO, 3503/262654, 11 Şubat 1324/24 Şubat 1909, s. 2).

26 Şubat 1909 tarihinde imzalanan protokol ile birlikte söz konusu siyasi ihtilafın ortadan kalkması üzerine boykotaj sendikası azası ile Edirne Mebusu Doktor

Rıza Tevfik Bey İstanbul ve Galata gümrüklerine giderek gerek hamallara gerek mavnacılara artık Avusturya ile aradaki ihtilafın kalktığını ve komşu devletlerle hoş geçinmek lüzumunu bildirip, boykotaja gerek kalmadığını anlatmışlar ve kendi menfaatlerinden vazgeçerek vatanın menfaati uğrunda fedakârlık gösteren hamiyetli hamallara resmen teşekkürlerini beyan etmişlerdir ("Boykotajın refi", 1909, s. 3; "Boykotaj kalkmıştır", 1909, s. 1; Çetinkaya, 2004, s. 205). Hamallar da 27 Şubat 1909 tarihinde Avusturya yüklerini boşaltmaya başlamışlardır.

Mavnacılar ise eşyaların yabancı şirketlere ait mavnalarla karaya çıkarılmasından rahatsız olduklarından boykota devam kararı almışlar ve kiralanan mavna ve salapurya ücretlerinde artış ile kendi örgütlenmelerinde bazı düzenlemeler[87] talep etmişlerdir (Çetinkaya, 2004, s. 206 vd; Elmacı, 1997b, s. 162; Kudretoğlu, 1994, s. 18). Ayrıca istibdat devrinde haklarının gasp edildiğini belirten mavnacılar kendileri ile aynı mekânda çalışan yabancı mavnacılarla aralarında haksız bir nöbet usulü olduğunu, buna göre işleri ilk olarak yabancı mavnaların aldığını ve bunlardan kalan işleri de yerli mavnaların yapmakta olduğunu dile getirmişlerdir. İstaibdat devrinde bu durumdan şikâyet edecek imkân ve makamdan mahrum olan mavnacılar meşrutiyetin ilanı ile beraber haklarını gasp eden yabancı mavnacılar karşısında Fatih devrinden beri süregelen haklarının iadesini talep etmişlerdir (Çetinkaya, 2004, s. 209-210). Bu hususta Galata, Yağkapanı, Kapan-ı Dakik (Unkapanı) ve Hatapkapusu iskeleleri umum mavna ve salapurya esnafı; Rusya ve İtalya ile birlikte Avusturya vapur kumpanyalarının tedarik ettikleri mavnalarla eskiden beri esnafa ait mavnacılık sanatını icra ettikleri gibi esnaf arasında geçerli olan nöbet usulüne de uymadıklarına ve kendilerinin nakletmeleri gereken ticari malları vapurlardan aldıklarından zarara uğradıklarına, şimdiye kadar hükûmete yaptıkları müracaatlarından da bir netice elde edemediklerine ve bu mavnaların kendi mavnaları gibi numara altına alınarak nöbet usulüne uymadıkları takdirde kendi mavnalarıyla kendi mallarını nakletmek hususunda serbest olarak adı geçen kumpanyaların vapurlarından eşya indirip yüklememek üzere bütün esnafın ittifakla karar vermiş olduklarına dair birkaç mührü içeren arzuhali zaptiye nezaretine vermişlerdir (DH.MKT, 2758/22, 17 Şubat 1324/2

[87] Bu düzenleme taleplerinden biri de lonca hiyerarşisinde üst basamakta yer alan, lonca içerisinde çıkabilecek uyuşmazlıklarda ve devletle ilgili işlerde hakemlik görevini yürüten, ceza verme ve gerektiğinde dükkân kapatma yetkisine sahip olan kâhya ve kethüda denilen kişileri tasfiye etme girişimleridir. Zira bu kişiler genellikle işçiler üzerinde hakimiyet kurarak onları sömürmekteydiler. Bu hususta Tophane ve Mumhane kayıkçıları topladıkları imzalar ile Bâbıâli'ye başvurarak kayıkçılar kethüdası İmdad Efendi'nin de işten el çektirilmesini istemişlerdir (Çetinkaya, 2004, s. 208).

Mart 1909, s. 2). Akabinde hariciye nezaretinden bu hususta söz konusu kumpanyaların sefaretlerine gerekli tebligatın yapılması istenmiştir (BEO, 3505/262806, 22 Şubat 1324/7 Mart 1909).

Aslında kumpanyalar kendi vapurlarındaki eşyayı istedikleri mavnalarla nakletmek konusunda serbest olduklarından buna muhalefet ve müdahale uygun görülmemekteydi. Hamal, mavnacı ve esnafın tekel şeklindeki usulüne tabi tutulmaları öteden beri sefaretlerce konu edilmekte olmasına binaen bu hususta sefaretlere tebligat yapılmasına mahal olmadığından bahisle işin siyasi bir mesele şeklini almasına meydan bırakılmaması istenmekte ve esnafın bu müracaatlarla hükûmeti işgal etmemelerinin daha uygun olacağı düşünülmekteydi. Bununla birlikte söz konusu mavnalar kaideye ve eşitliğe uygun olarak, numara altına alınıp nöbet usulüne bağlanmadıkları takdirde bu kumpanyaların kendi mavnalarıyla kendi mallarını nakil ve ihraçta serbest oldukları, esnafın da söz konusu kumpanyaların vapurlarından eşya indirip yüklemeyeceklerini beyan etmelerine göre buna yabancı kumpanyaların istedikleri mavnalarla eşya nakletmek hususundaki serbestliklerine muhalefet ve müdahale nazarıyla bakılamayacağından esnaf hakkında da gerekli tedbirleri almak için zaptiye nezaretine tebligat yapılmasına gerek görülmemekteydi (DH.MKT, 2760/19, 22 Şubat 1324/7 Mart 1909). Ticaret ve Nafia nazırı, kumpanyaların acenteleriyle mavnacı esnafının ileri gelenlerinden üç kişinin davet ve her iki tarafın anlaşmasına gayret edilerek acentelerin tedricen nöbet usulünü kabul edeceklerini ve hareketlerinin mahallî ticareti kötü etkileyebilme ihtimali olduğundan bunun önüne geçebilmek için esnafın ileri gelenlerine de nasihatlerin yapılmasının uygun olacağını düşünmekteydi (BEO, 3511/263254, 26 Şubat 1324/11 Mart 1909, s. 3). Mamafih bu hususla ilgili olarak Rusya ve İtalya acenteleri ile bir uzlaşı sağlanmaya çalışılmışsa da acenteler mavnacıların taleplerini kabul etmeyeceklerini beyan etmişlerdir (DH.MKT, 2833/42, 24 Mayıs 1325/6 Haziran 1909, s. 2). Hükûmet ise daha önce ifade edildiği üzere mavnacıların menedilecek bir hareketleri olmadığını ve hükûmetin söz konusu kumpanyaların yüklerini nakle zorlama salahiyeti bulunmadığından kendilerine müdahale edilemeyeceğini belirtmiştir (BEO, 3511/263254, 2 Mart 1325/15 Mart 1909, s. 6; BEO, 3518/263818, 5 Mart 1325/18 Mart 1909; BEO, 3519/263873, 7 Mart 1325[88]/20 Mart 1909).

[88] Belgede 1324 olarak gözüken tarih muhtemelen 1325 olmalıdır.

Bu hususta yaşanan sorunların bir örneği olarak Avusturya sefaretinden hariciye nezaretine gönderilen bir takrirle Lloyd Kumpanyası'na mensup Bern adlı posta vapuruna bağlı iki mavnanın Osmanlı mavnacıları tarafından cebren kaldırılarak Yağkapanı iskelesine götürüldüğü, mavnacı esnafın bu kişilere ait diğer iki mavna hakkında yükleri boşaldıktan sonra aynı muameleyi icra edeceklerine yönelik tehditte bulunarak mavnaları iadeyi reddettikleri bildirilmiş ve bu gaspkârane hareketten dolayı Osmanlı hükûmetinin cidden dikkatini çekerek, gasbedilen mavnaların derhâl sahiplerine iade ile tazminat verilmesi ve Osmanlı memurlarının cereyan eden bu gibi hadiselerin tekrar yaşanmasına engel olması için vakit kaybetmeden gerekli tedbirleri alması Bâbıâli'den istenmiştir (DH.MKT, 1304/6, 13 Mart 1909, s. 3). Ne var ki bu iki mavna ile ilgili olarak Osmanlı mavnacıları tarafından kaldırılıp bağlanmak, zor kullanmak ve tehdit edilmek gibi bir durumun söz konusu olmadığının liman riyaseti ile zabıtaca yapılan tahkikattan anlaşıldığı zaptiye nezaretinden cevaben bildirilmiştir (DH.MKT, 1304/6, 19 Mart 1325/1 Nisan 1909; BEO, 3529/264636, 21 Mart 1325/3 Nisan 1909).

Öte yandan amele işbaşılarından Salih, Mehmet ve Osman ağalar; Dersaadet limanına gelip giden yabancı posta vapurlarından çıkarılan ticari eşyanın o güne kadar Osmanlı ve yabancı amele marifetiyle nakledilmekte iken bir müddetten beri vapur kumpanyalarının eşyalarını yabancı tabiiyetine haiz olan amele vasıtasıyla naklettirerek, kendilerinin hukuklarına riayet edilmemekte olmasının mağduriyetlerine neden olduğundan bahsetmişler ve sadaret makamı ile mebusan meclisine takdim ettikleri arzları üzerine henüz bir karar alınmamış olduğunu belirtip, amele arasında bir fenalık zuhura geleceğini ihbar etmişlerdir. İstenmeyen bir durum yaşanmaması için kendilerine gerekli tembih ve nasihatlar yapılmış ise de bunların işlerine bir an önce netice verilmesi İstanbul polis müdürlüğünden de tezkere ile bildirilmiştir (DH.MKT, 1304/6, 4 Mart 1325/17 Mart 1909, s. 4). Mebusan meclisine dahi akseden bu mesele ile ilgili olarak meclis reisi tarafından dâhiliye nezaretine hitaben yazılan bir yazıda Rusya, İtalya ve Avusturya Lloyd kumpanyaları tarafından tedarik edilen birtakım mavnalar ile yürürlükte olan nöbet usulüne riayet edilmeksizin ticari eşya nakliyatında bulunulmasının şikâyete sebep olduğundan, limanlar dâhilinde mavna vesair deniz vasıtaları işletmek hakkı mahallî ahaliye ait olduğundan ve bu hususun bir usule bağlanması gerektiğinden bahsedilmiştir (DH.MKT, 2833/42, 11 Mayıs 1325/24 Mayıs 1909, s. 1).

Deniz ameleleri, öteden beri Dersaadet limanına gelen gemilerin yüklerinin ambarlardan güverte ve mavnalara nakli ve yükleme hizmetiyle geçindikleri hâlde yabancı vapurlarının bu hizmette kendi tebaalarından olan ameleyi tercihe kalkışmalarıyla tartışma ve mücadele ortaya çıkmasına sebebiyet verdiklerinden bu hususta bir nöbet usulü ve bir tahsildar veya reis tayini suretiyle hukuklarının muhafazasını talep etmeye devam etmişlerdir. Deniz merkez memurluğundan yazılan bir yazıdan anlaşıldığına göre; Nemçe vapurlarından birinde amelelik etmek üzere yabancı tebaadan beş, on kişinin bir sandala bindiklerini gören otuz, kırk kişi kendilerinden amele alınmadığını vesile ederek, bunlara engel olmaya çalışmışlarsa da buna meydan verilmediği ve içlerinden birkaçı alınarak, yapılan nasihat üzerine bir daha bu gibi muamelede bulunmayacaklarını temin ile bazı kumpanyaların bu hususta hazırlık yaptıklarından ve dışarıdan amele tedarikle maişetlerini tazyik ettiklerinden söz etmeleri üzerine Rus, Avusturya ve Yunan kumpanyaları nezdinde gerekli teşebbüslerde bulunulup, kendilerinin istifadeden mahrum bırakılmayacakları vaadiyle işin önü alındığından bahsedilmiştir. Bu yüzden bir olay meydana gelmemesi için bu meselenin halli İstanbul polis müdüriyetinden bir kez daha bildirilmiştir (DH.MUİ, 69-3/32, 13 Şubat 1325/26 Şubat 1910, s. 1). Akabinde Dersaadet'e gelen gemilerin yüklerini çıkarmak için bazı yabancı kumpanyaların mensup oldukları devlet tebaasından olan ameleyi tercihen istihdam ile hukuklarına tecavüz edilmekte olduğundan bahisle hamal esnafı tarafından vuku bulan şikâyet üzerine bu yüzden bir vukuat yaşanmasına imkân vermemek için bu hususta gerek liman idaresince gerek kumpanyaların mensup oldukları sefaretlerce söz konusu amelelerin şikâyetlerini ortadan kaldıracak bir usul kararlaştırılması lüzumu emniyet-i umumiye müdüriyetinin yazısına atfen hariciye ve bahriye nezaretlerine yazılmıştır (DH.MUİ, 69-3/32, 17 Şubat 1325/2 Mart 1910, s. 3). Bu hususta sefaretlere yapılan tebligata cevaben Rusya, İtalya, İngiltere, Yunan ve Avusturya Lloyd kumpanyalarınca yüklerin vapurlardan mavnalara nakil ve yükleme hizmetlerinde istihdam edilen amelenin ekseriyetle Osmanlı tebaasından olduğu, bununla birlikte millî amele istihdamı hakkına da itiraz edilemeyeceği İngiltere, İtalya, Yunan ve Avusturya sefaretlerinden alınan takrirlerde bildirilmiştir (DH.MUİ, 69-3/32, 20 Mayıs 1326/2 Haziran 1910, s. 11).[89]

[89] Ayrıca Almanya sefaretinden gönderilen takrirle de Deutsche Levante Linie de Hamburg adlı Alman kumpanyasının Rodos vapurunun Dersaadet limanına vardığında Rum fakat çoğu Osmanlı Devleti tebaasından olan ve bu kumpanyanın hizmetinde bulunan amelenin vazifesini yapmasına bazı Müslüman hamallar tarafından muhalefet edildiğinden liman amelesi arasında karışıklık çıktığı ve

4.2. BOSNA-HERSEK KRİZİNDEN SONRA YAŞANAN ASKERÎ VE SİYASİ GELİŞMELER (1910-1912)

26 Şubat 1909 tarihli protokol ilişkileri normale döndürse de bu yine de Osmanlı ve Avusturya-Macaristan devletleri arasında tam olarak bir yakınlaşma anlamına gelmemiştir. Nitekim Osmanlıların tutumu Ekim'den beri Viyana'da bir kırgınlık yaratmış ve Nisan'da Osmanlılar düvel-i muazzamadan Makedonya mali komisyonunun tasfiyesini istemeye başladıklarında Aehrenthal'in bu konuda acele edecek bir şey görmemesine neden olmuştur. Zira Aehrenthal'e göre Avusturya-Macaristan, Osmanlı Devleti'ne karşı yeteri kadar uzlaşmacı davranmıştı. Buna karşın Osmanlılar da 1909 yazına kadar Avusturyalıları hoşnut etmeyecek yeni gerekçeler vermeye devam etmişlerdir. Makedonya mali komisyonundan İngiliz, Fransız, Alman ve İtalyan personele alternatif iş teklifleri yapıp, İngiliz amirale, Alman ve İtalyan genarellere ordu ve donanmada yüksek mevkiler verirlerken Avusturyalı ya da Macar personele hiç ilgi göstermeyerek Monarşi'ye karşı kasıtlı ayrımcılık yapmışlardır.

Aehrenthal, 26 Şubat tarihli protokolde büyük ödünler verdikleri için bu durumu İkili Monarşi'nin itibarına indirilmiş haksız bir darbe olarak görmekteydi. Bu nedenle o da misilleme olarak mali komisyonun feshi meselesinde ayak sürümeye devam etmişti. Nisan 1909'daki başarısız karşı devrim ise Osmanlı İmparatorluğu'nda sürekli istikrarsızlığın işareti olarak Viyana'da endişeye yol açmıştır. Aehrenthal düzenin yeniden sağlanmasını memnuniyetle karşılamasına ve ordunun sonunda yönetimi ele geçirip, bir an için de olsa, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni geri plana itebileceğini gerçekten umut etse de, cemiyetin ipleri sağlam bir şekilde elinde tutmaya devam ettiği kısa sürede anlaşılmıştır.

Aslında Aehrenthal Jön Türklerin üstünlüğünün uzun süre devam edeceğine inanmadığından İkili Monarşi'yi onların rejimine daha fazla yakınlaştırmak için hiçbir neden görmemekteydi. 1909 yazının sonunda ise en azından Osmanlılar açısından ilişkiler düzelmeye başlamıştır (Bridge, 2013, s. 70-71; Möhring, 1978, s. 65-66). Zira

arbede esnasında kumpanya amelesinden birinin ağırca yaralandığı, her ne kadar sükûn ve intizam sağlanmış ise de bu kumpanyanın zararına olarak yük ihracatının geciktiğinin söz konusu kumpanya acentesi Mösyö A. Schmidt tarafından verilen malumattan anlaşıldığı beyanıyla bu gibi olayların tekrarının menedilmesi için kanuni takibat icrası ile ilgili gerekli tedbirlerin alınacağının ümit edildiği, Alman vapur kumpanyasının amelesini talep edilen hizmeti yerine getirebilecek kişiler arasından seçme hakkından feragat etmeye zorlanamayacağı ve bu hizmete talip olanların tabiiyet ve dinleri katiyen dikkate alınmayarak kumpanyalarca kabiliyetlerinin gözetilmekte olduğu bildirilmiştir (DH.MUİ, 69-3/32, 22 Haziran 1326/5 Temmuz 1910, s. 15).

Osmanlılar düvel-i muazzamanın diğer üyelerinden daha fazla haksızlık gördüklerini fark etmişlerdi. Temmuz'da Girit'in dört koruyucu gücü, sultanın hükümranlık haklarını korumak için adada üslenmiş yedek birliklerin adadan çekilmesinde ısrar etmişler; hatta Grey, Osmanlılara Rum irredantistlerle ilgili şikâyetlerini Atina'ya (Bridge, 2013, s. 71) değil daha önce Makedonya'dan sorumlu olan alt güce bildirmelerini söyleyecek kadar ileri gitmiştir. Bu nedenle Osmanlıların anlayış beklentisi içinde Aehrenthal'e yönelmeleri şaşırtıcı olmamış; bir bakıma Aehrenthal de soğuyan Türk-İngiliz ilişkilerini kullanmıştır. Gerçekten de İstanbul ve Viyana hükûmetlerinin ortak çıkarları bulunmaktaydı (Bridge, 2013, s. 71; Möhring, 1978, s. 64-66). Sırbistan'ın Panslavizm adıyla büyük bir Sırbistan İmparatorluğu kurmaya çalışması hem Osmanlı hem de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na yönelik bir adımdı. Avusturya-Macaristan için Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa eyaletlerinin korunması çok önemliydi. Ağustos 1909'da İstanbul'daki Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Büyükelçisi Pallavicini Bosna-Hersek meselesiyle ilgili olarak politik sıkıntıların yavaş yavaş aşıldığını söylerken İstanbul'daki Alman İmparatorluğu'nun Elçisi Marschall (1897-1912) Kasım sonunda İstanbul'daki Avusturya-Macaristan sefirinin tekrar birinci sıraya geldiğini ifade etmekteydi. Keza Eylül 1909 tarihinde Türk sadrazamı İstanbul'daki Avusturya sefirine "İyi doğru kelime değil, benim inancıma göre ilişkilerimizi fevkalade olarak tasvir etmeliyiz." ifadesini kullanmıştır (Bridge, 2013, s. 71; Möhring, 1978, s. 64-67).

Aehrenthal, koruyucu güçlerin eylemlerini onaylamadığı gibi Girit sorununda tarafsız bir tutum takındığını açıkça belirtmiş; imparatorluğun iç işlerine uluslararası müdahaleye geri dönüşü içeren herhangi bir öneriyi desteklemeyi reddetmiştir. 1910'da Grey Yunan mallarına karşı Osmanlı boykotuna son vermek için İstanbul hükûmetine ortak baskı yapmayı önerdiğinde de Aehrenthal bu hususta iş birliği yapmamıştır. Aehrenthal'e göre yeni Türkiye 1878'in Türkiyesi olmadığından Avrupa Makedonya sorununun sorumluluğunu artık alamazdı ve herhangi bir reform İstanbul'dan gelmeliydi. Mamafih Jön Türklerin imparatorlukta istikrar sağlamış gibi görünmesinden memnun olunsa da Avusturya-Macaristan'ın çekimserliğinden Osmanlı Devleti ile ciddi bir yakınlaşmaya giden yol epey uzun görünmekteydi (Bridge, 2013, s. 72).

Mart 1910'da vuku bulan Osmanlı-Arnavut ihtilafıyla ilgili olarak da Nisan 1910'da Pallavicini, Ferid Paşa ile olan bir görüşmesinde Ballhausplatz'ın adeta bir

devletin oluşumunu içeren Arnavutluk taslağını dile getirmiştir. Avusturya-Macaristan'ın İstanbul'daki raporları da Avusturya-Macaristanlı yetkililerin Arnavut temsilcileriyle olan görüşmelerini göstermekteydi. Bununla birlikte Ballhausplatz Avrupa eyaletlerinde sükûnet ve düzenin Osmanlı hükûmetinin eliyle gerçekleşmesini de desteklemekte, bir bakıma her iki tarafı da idare etmeye çalışmaktaydı. Temmuz ayında Viyana hükûmeti Bâbıâli'nin yanında müdahaleci olmayan bir politika takip etmiş ve Aehrenthal Bâbıâli'den Arnavutluk halkına musamahalı ve anayasaya uygun davranılmasını istemiştir. Osmanlı Devleti'nin Avrupa eyaletlerindeki iç meseleleri ise ülkeyi uluslararası alanda güvensiz bir hâlde bırakmıştır. Bu nedenle Osmanlı Devleti 1910 yazında Avusturya-Macaristan ile ilişkilerini yoğunlaştırma çabasına girmiş ve Marienbad toplantısında Sadrazam Hakkı Paşa Avusturya-Macaristanlı yetkililerle görüşmelerde bulunmuştur. Bu sırada Türk gazetelerinde ise Osmanlı Devleti'nin güç gruplarındaki durumunu değerlendiren yazılar yazılmıştır. Türk tarafında İstanbul-Viyana hükûmetleri arasındaki ilişkilerin güçlendiği ve buna değer verildiği belirtilmekle beraber her iki tarafa da açık olunduğu vurgulanmıştır (Möhring, 1978, s. 73-74, 81-82).

Öte yandan 1911 yılı başlarında silah toplama, kilise ve mektepler, şekavet ve cemiyetler kanunları ve Müslüman göçmen gelmesi yüzünden Makedonya'da ayaklanan komitelerinin çoğu aralarındaki anlaşmazlıkları bir kenara bırakıp, Balkan bağlaşmasının bir tür başlangıcı sayılabilecek bir adım atarak özgür Makedonya dileğinde birleşmişlerdir. Bu dilek daha çok Bulgarlara yarasa da Bulgar, Rum ve Sırp çetelerinin birlikte çalışmalarını kolaylaştırabilecek olan da yine bu dilekti. Makedonya'daki komiteler arasında varılan anlaşmanın sonucu olarak durum gitgide türlü ulusların birbiriyle boğuşması biçiminden çıkarak hemen hep Osmanlı hükûmetine ve ona bağlı kurumlara (demir yolu gibi) veya Türklere karşı yönelen faaliyetler şeklinde olmuştur (Bayur, 1943a, s. 49).

Avusturya hükûmeti ise Yemen, Kürdistan ve Arnavutluk'ta patlak veren kargaşalardan Osmanlıların kötü yönetimini, özellikle vilayet görevlileri konusundaki yanlış tercihlerini sorumlu tutmuştur. Avusturya-Macaristan açısından Osmanlı gibi ne yapacağı belli olmayan ve istikrarsız böyle bir güçle ittifak söz konusu olamazdı. Bununla birlikte rejimi zayıflatmak için bir şey yapma arzusunda değildi; çünkü bu rejim her şeyden önce kaynayan tencerenin taşmasını önleyen bir kapak işlevi görmekteydi. Ancak Pallavicini daha 1911'in başlarında İstanbul'da hükûmet,

parlamento ve cemiyet arasında egemen olan sürtüşmeleri bildirdikçe "Bu işler Doğu'ya özgü koşulları yansıtır" diyerek bir anlamda kibirli bir aldırmazlık tutumunu benimsemeye başlamıştır. Yunan mallarını boykot yeniden başlayınca ve 1911 baharında Arnavutluk'ta ciddi bir isyan patlak verince Avusturya hükûmetinin cemiyete inancı daha da azalmıştır (Bridge, 2013, s. 73; Bayur, 1943a, s. 61-62).

Aslında Bosna-Hersek'in ilhakından sonra Avusturyalı devlet adamları artık hiçbir şeyin ortaya çıkmasını beklemiyorlardı; aksine onların tek umudu, hiçbir şeyin ortaya çıkmamasıydı. Aehrenthal de öncülleri gibi pasif politikasına geri dönmüştü. Rusya ile tolere edilebilir ilişkileri yeniden kurmuş ve Sırbistan ya da İtalya'dan gelebilecek herhangi bir provokasyona cevap vermeyi reddetmişti. Bu politikaya en yakın yaklaşımlarından biri de Fransa ile iyi ilişkiler kurma girişiminde görülmüştü. Nitekim Avusturya-Macaristan 1911'deki Fas krizi sırasında, Almanya'ya onun Bosna krizinde verdiği desteği vermekten kaçınmıştır. Öte yandan 1870'teki büyük karışıklıktan sonra ne Fransa ne de Avusturya gerçekten büyük bir güç değillerdi. Kendi ayakları üzerinde durabilen Fransa, bağımsızlığını Almanya'dan korumak için İngiliz desteğine ihtiyaç duyarken Avusturya-Macaristan, Yakın Doğu'da Rusya'ya karşı Alman desteğine muhtaçtı (Taylor, 1948, s. 221).

İtalya ise büyük devletlerin en küçüğüydü ve askerî bir üstünlüğe de sahip değildi. Bununla birlikte Akdeniz'deki donanması dolayısıyla Avrupa güç dengesi sisteminde önemli bir yeri vardı. Trablusgarp'ı işgal kararı alınırken yapılan en ciddi hatalardan biri Osmanlı'dan Libya'yı koparmanın Balkanlar'daki kaotik denge durumunu etkilemeyeceği öngörüsüydü. Avusturya-Macaristan ve Almanya ikna edilirken de bu argüman üzerinde durulmuştu. Her şeyden önce İtalya'nın Avusturya-Macaristan, Almanya ekseninden uzaklaşması İngiltere ve Fransa açısından ciddi bir kazanım olacaktı ve Akdeniz'deki durumu kökten değiştirecekti. Dolayısıyla Trablusgarp Savaşı'nda diplomatik ve siyasi süreç Osmanlı Devleti'nin hukukunu korumak üzere değil İtalya'nın, Avrupa statükosunun en az etkileneceği şekilde tatmin edilmesi biçiminde yürütülmüştür. Mamafih İtalya'nın Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan toprak istekleri de bulunmaktaydı. Bu durum ise İtalya'yı İngiltere ve Fransa eksenine yaklaştırmaktaydı. Keza Fransa ile 1901 yılında yaptığı anlaşma da Fransa'nın Fas'ı işgali hâlinde İtalya'ya Libya'yı işgal hakkı tanımaktaydı (Buçukçu, 2014, s. 188-189).

Avusturya devlet adamları Trablusgarp meselesinde ikiye ayrılmışlardı. Avusturya Genelkurmay Başkanı Conrad Aehrenthal'e başvurarak bu fırsattan istifade ile askerî gücünü geliştiren ve büyük bir ulusal amaç peşinde koşan İtalya'nın ezilmesini istemekteydi. Conrad'a göre Avusturya-Macaristan her ne olursa olsun İtalya'nın Trablusgarp'ta yaptıklarının önüne geçmeliydi. Buna mukabil Aehrenthal bu siyasi görüşe var gücüyle karşı çıkmış; İtalya'ya antlaşma ile bağlı olduklarını ve İtalya'nın kendileriyle Üçlü İttifakı 1920'ye kadar uzatmak istediğini söylemiştir. Franz Joseph de bu işte Aehrenthal'den yana olmuş ve İtalya'ya bir zarar dokundurulmamıştır (Bayur, 1943a, s. 105-106; Buçukçu, 2014, s. 200). Bir bakıma Trablusgarp Savaşı'nda Avusturya-Macaristan ve Almanya Osmanlı Devleti ile Üçlü İttifak arasında bir seçim yapmak zorunda kalmış ve seçimlerini Üçlü İttifak'tan, yani İtalya'dan yana kullanmışlardır (Buçukçu, 2014, s. 201). Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin İngiltere ve Fransa eksenine kaymasından da endişe edildiğinden İtalyanlar ile ilgili gelişmeler son derece gizli tutulmuştur (Bayur, 1943a, s. 91-92; Buçukçu, 2014, s. 206). Türkler destek için Aehrenthal'e başvurduklarında ise cevaben raporların Trablusgarp'ta Osmanlı Devleti'nin İtalyanlara yönelik tutumunun hiç de arzu edilir olmadığını gösterdiği ve Türkiye'ye sadece ıslah olmasının tavsiye edilebileceği bildirilmiştir. Aslında başlangıçta Aehrenthal savaşı sona erdirmek ve İttifak Devletleri'nin İstanbul'daki konumunu geliştirmek için Avusturya-Almanya aracılığı düşüncesini gündemde tutmasına rağmen İtalya'nın Kasım'da Trablusgarp'ı resmen ilhak etmesi üzerine o anda bir uzlaşmaya varılamayacağına inanmıştır.

Öte yandan Aehrenthal bir Osmanlı-Rus ittifakı ve bir Balkan birliğine dair gayriresmî Rus önerilerinden (Ekim-Aralık) ise kuşkusuz telaşlanmış ve Osmanlılara bu önerileri kabul etmemelerini tavsiye etmiştir. Osmanlılar bu önerileri kendilerine ait nedenlerden ötürü reddederlerken Ocak 1912'de Aehrenthal de Osmanlılardan o zamana kadar aldığı en ciddi ittifak tekliflerini geri çevirmiştir. Şubat 1912'de yerini alacak Berchtold (1912-1915) gibi Aehrenthal için de İtalyan birliği ve komşu Balkan devletler bağlantısız Osmanlı Devleti'nden her zaman çok daha değerliydi; ayrıca Bulgaristan'ın özlemlerine sonsuza kadar karşı çıkmak yükümlülüğüne girmek istenmemekteydi. Keza İtalya ile savaş devam ettiği ve İstanbul'daki durum karışıklığını koruduğu sürece Osmanlılarla bir ittifakın söz konusu olamayacağına inanılmaktaydı. Nitekim 1912 yazında yeni bir Arnavut ayaklanması ile birleşen savaş Temmuz'da Jön Türk hükûmetinin düşüşüne neden olup, Osmanlı İmparatorluğu'nun

geleceği sorununu tekrar gündeme getirince bu hesabın uzak görüşlü olmadığı anlaşılmıştır.

İstanbul'da dört yıl önceki Jön Türk devrimi gibi bir devrim bir süre Osmanlı-Avusturya ilişkilerine yeni ve umut vadeden bir başlangıç sunacak gibi olmuştur. Avusturya-Macaristan dışişleri bakanlığı, hükûmeti ve basını oy birliği ile yeni rejimin çabalarını memnuniyetle karşılamışlardır. Fakat Berchtold'un 13 Ağustos tarihinde yaptığı yakın zamanda Arnavutlara teklif edilen idari ödünleri bütün Makedonya'ya yayma konusunda büyük güçlerin İstanbul hükûmetini teşvik etmeleri önerisi büyük bir hata olmuştur. Balkan devletleri kendi paylarına Berchtold'ün önerilerini kabul etmişlerdir; fakat bir büyük gücün Osmanlı İmparatorluğu'nun yaşamını uzatma çabası onlar için imparatorluğu yok etme hareketini hızlandırmaya yönelik yeni bir gerekçe olmuştur. Böylece Berchtold sadece Osmanlıları yabancılaştırmakla kalmamış, önlemeyi umduğu çatışmanın hızlanmasına da yardım etmiştir (Bridge, 2013, s. 74-75).

4.2.1. Osmanlı Diplomatlarına Göre Avusturya-Macaristan ile Diğer Devletlerin Malisör Meselesi'ne İlişkin Faaliyetleri (Ocak 1911-Aralık 1912)

> *Üstünde hüküm sürdüğü halkın fukara çocukları kendilerine can ve gönülden yapılmak istenen ihsanı ellerinin tersiyle iterken bu devlet (Arnavutluk), bir avucunu doğu komşusuna, öbür avucunu batı komşusuna açarak durmadan para dilenmek zilletini kimden öğrenmişti (Karaosmanoğlu, 2010, s. 71).*

4.2.1.1. Osmanlı Diplomatlarına Göre Avusturya-Macaristan ile Diğer Devletlerin Malisör İsyanı'nın Başlamasına Kadar Geçen Süreçteki Faaliyetleri (Ocak-Mart 1911)

1911 yılının ilk aylarında Osmanlı sefaret ve şehbenderliklerinden Arnavutlar ile ilgili gelişmelere[90] ilişkin bilgilerin anbean gönderildiği görülmektedir. Bu hususta

[90] 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından 3 Mart 1878 tarihinde imzalanan Ayastefanos Antlaşması'nda Arnavutlar ayrı bir millet olarak anılmadıkları gibi Arnavutların yaşadıkları Osmanlı İmparatorluğu topraklarının yaklaşık yarısı Balkan Slav devletlerine verilmiştir. Mamafih Rusya'nın Ayastefanos Antlaşması ile kazanımlarını oldukça fazla bulan Almanya, Fransa ve İtalya diplomatik bakımdan izole edilmiş ve ekonomik bakımdan oldukça kötü durumda bulunan Rusya'yı Avrupa'daki güç dengelerini tehdit eden Ayastefanos Antlaşması'nın gözden geçirilmesi için uluslararası bir kongrenin toplanmasına ikna etmişlerdir. 13 Haziran 1878 tarihinde Alman Şansölyesi Bismarck'ın başkanlığında Berlin'de toplanan kongreye Almanya, Avusturya-Macaristan, Fransa, İngiltere, İtalya ve Rusya katılmış ve kongre neticesinde 13 Temmuz 1878 tarihinde Ayastefanos Antlaşması'nın yerine geçecek olan Berlin Antlaşması imzalanmıştır (Bello, 2009, s. 38; Gencer, 1992, s. 516-517; Uçarol, 2008, s. 518-519). Berlin Kongresi'nde de Arnavutlar ve yaşadıkları topraklar ile ilgili düzenlemeler önemsiz bir mesele olarak görülmüş, Arnavutlar sadece himayesiz kalmamışlar, aynı zamanda millî

Saraybosna başşehbenderi; Arnavutluk'ta yeniden bazı karışıklıklar çıkacağına ilişkin belirtiler olduğunu, özellikle birkaç günden beri İslam ve Katolik bazı Arnavutların ve Katolik Arnavut papazlarının Saraybosna hükûmet dairesine girip çıkmalarının, memurların reisleri ile görüşmelerinin dikkat çektiğini ve bundan bir ay önce Saraybosna'ya gidip dönmüş olan Viyana Darülfünunu Arnavut lisanı muallliminin seyahatiyle bunlar arasında münasebet bulunduğunun da söylenmekte olduğunu bildirmekteydi. Bunun üzerine Viyana sefareti bu hususta gizli şekilde ciddi tahkikler yapılmasıyla neticesinin haber verilmesini istemiştir (HR.SYS, 141/49, 30 Ocak 1911 s. 5). Saraybosna başşehbenderi yapılan tahkikat neticesinde Arnavutluk'ta karışıklık çıkıp çıkmayacağı hakkında kesin bir bilgi alınamadığını, ancak daha önceki arizasında bahsedildiği üzere ara sıra bazı Arnavutların oraya gelip birkaç gün sonra döndüklerini, bunların ne ticaret ne de gezi amacıyla geldiklerinin ihbar edildiğini, birkaç gün önce iki İşkodra kıyafetli Arnavut'un Akova'da saatçilik yapan ve Avusturya muhbiri olduğu haber verilen ihtiyar Nuri Efendi ile münasebetleri bulunduğunun zannedilmekte olduğunu, fakat bu Arnavutların isimlerinin tahkik

varlıkları görmezden gelinmiştir. Geriye Arnavutluk'un geleceği için iki seçenek kalmıştır: Arnavutluk ya Osmanlı Devleti'nin bir parçası olarak kalacak ya da Balkan devletleri arasında paylaşılacaktı. Berlin Kongresi'nden sonra Arnavutlar yaşadıkları toprakların kendilerinden koparılmasına engel olmak ve millî varlıklarını korumak uğrunda verecekleri bir mücadelenin içine girmiş, dillerinin ve ulusal kültürlerinin gelişmesi için etkinliklerini artırmışlardır (Bello, 2009, s. 27; Uçarol, 2008, s. 519). Padişah II. Abdülhamid, imparatorluğun Balkanlar'daki savunucuları ve bir barikat olarak gördüğü Arnavutların yaşadıkları bölgelerde izlediği Panislamik politika sayesinde Arnavutları kendine bağlı tutmayı başarmışsa da Temmuz 1908 Jön Türk devrimi Arnavutlar için dönüm noktalarından biri olmuştur. Yeni devrin idarecilerinin gittikçe büyüyen milliyetçi akımlara karşı merkezî otoritenin güçlenmesi için mahallî hassasiyetleri gözetmeden uyguladıkları politikalar ve Arnavutların yaşadıkları bölgelerde aldıkları sert tedbirler Arnavutların beklentilerini bir bakıma boşa çıkarmış (Bello, 2009, s. 34; Mufassal Osmanlı Tarihi, 1972, s. 3463; Shaw ve Shaw, 2000, s. 347), 1909 yılında Çeteler Kanunu'nun çıkarılması durumu daha da ağırlaştırmış ve pazarlarda mallara konulan yeni vergiler ile birlikte 1910 yılının Mart ayında Kosova bölgesinin kırsal alanında yaşayan halk silahlara sarılmışlardır. Şüphesiz vuku bulan bu olaylarda dış güçlerin teşvik ve tahriklerinin de rolünü göz ardı etmemek gerekmektedir. Nitekim isyanın en büyük destekçisi Karadağ Kralı Nikola idi. Karadağ Kralı bu vesile ile Kuzey Arnavutluk'u işgal etme planını hayata geçirmeyi amaçlamaktaydı. İtalya da Arnavut isyanını başlangıcından beri desteklemekten yanaydı ve İtalya dışişleri bakanı Karadağ'a çok sayıda araç ve mühimmat göndermekteydi. Keza Yunan topraklarından silah sevkiyatı yapabilmek için Arnavut milliyetçileri Yunan hükûmetiyle de yardım almak üzere görüşmüşlerdir. Güney Arnavutluk'un bazı bölgelerine yönelik ilhak planları olan Yunanistan isyanın sadece Kuzey Arnavutluk ile sınırlı olması şartıyla isyancılara destek vermiştir. Öte yandan Arnavut isyanının çıkması Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na müdahale fırsatı vereceğinden bu durum Sırbistan'ın işine gelmemekteydi ve bu hususstaki politikası Rusya'nın Balkanlar'da uyguladığı politikayla uyumlu görünmekteydi. Bulgar hükûmeti ise Makedonya'yı ilhak etmek arzusunda olduğundan kendi menfaatleri doğrultusunda Arnavut faaliyetlerini desteklemekteydi. Bulgaristan ve Karadağ Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasından elde edecekleri ortak çıkara özen gösterseler de gerek Bulgaristan'ın gerekse Karadağ'ın Osmanlı İmparatorluğu'na karşı herhangi bir saldırıya geçmeleri için Rusya'nın onayını almaları gerekmekteydi. Rus dışişleri bakanının Petersburg'daki Bulgar elçisine Makedonya'ya da yayılacağını düşündüğü Arnavut isyanından endişe edildiğini söylemesi ise Bulgaristan'ın da tıpkı Sırbistan gibi Rusya'nın Balkanlar politikasını izlemesi gerektiği anlamına gelmekteydi (Bello, 2009, s. 34-35; Mufassal Osmanlı Tarihi, 1972, s. 3463).

edilemediğini, İşkodra'da bulunan, Handels Museum adını taşıyan ve Johan B. Schmarda'nın idaresine bırakılan ticarethanenin ticaretten başka her şeyle meşgul ve hatta bunun Avusturya propaganda merkezi olduğunun pek şiddetle iddia edildiğini, yine İşkodra'da kereste tüccarı olup ismi öğrenilemeyen 40 yaşlarında, çukur yanaklı, mavi gözlü, sarı sakallı bir şahsın senede üç dört defa Saray'a gelerek bir hafta kadar kaldığının, İtalya konsoloshanesine müdavemet etmekte olduğunun ve mevcut Osmanlı idaresinden şikâyet ederek yapılması gerekenlerden uzun uzadıya bahsettiğinin öğrenildiğini bildirmekteydi (HR.SYS, 141/49, 9 Şubat 1911, s. 4).

Emniyet genel müdürü ise; Arnavutluk'ta tekrar bir isyan hazırlamak üzere Bulgaristan kralı tarafından Karadağ kralına çok miktarda para verildiği, yaklaşık 20 gün kadar önce bazı Arnavut ileri gelenlerinin Paris ve Viyana'ya gönderilip bunlar aracılığıyla oralarda çok miktarda silah ve cephane tedarik ve Karadağ yoluyla peyderpey Arnavutluk'a sevk edilmekte olduğu bilgisini vermekte, Bulgaristan'ın maksadının Arnavutluk'ta tekrar bir ihtilal çıkararak devleti bununla meşgul edip yabancı müdahalesini davetle Makedonya hakkındaki emellerini gerçekleştirmekten ibaret olduğundan bahsetmekteydi (HR.SYS, 141/48, 1 Şubat 1326/14 Şubat 1911, s. 2). Buna mukabil Osmanlı Devleti'nin Paris büyükelçisi verdiği cevapta; Arnavutluk'ta tekrar bir karışıklık çıkarmak üzere Bulgaristan kralı tarafından Karadağ kralına para verildiği hakkındaki havadisin Sırp kaynaklarından sızdığını, söz konusu havadisin aslı astarı olup olmadığının kendisi tarafından kestirilemediğini, ancak düvel-i muazzamanın Balkan Yarımadası'nda takip ettikleri mevcut politikanın beka ve muhafazasına çalışıldığı sırada Karadağ kralının muhalif bir harekette bulunmasının ihtimalden uzak olduğunu, ayrıca İtalya kralı ile mevcut münasebetlerinin de buna engel teşkil ettiğini söylemekteydi. Keza İtalya hükûmetinin Arnavutluk'ta ve Makedonya'da ihtilal çıkmasına muhalefet ettiğini, Sırp kralının Roma'yı ziyareti sırasında her iki tarafın hariciye nazırlarının statükonun muhafazası hususunda müttefik bulunduklarının mülakatlarından anlaşıldığını, bu nedenle Karadağ kralının zan ve tahmin edilen hareketine ihtimal verilmediğinden şimdiki yolda Rusya ve Avusturya'dan aldığı malum tahsisat gibi Osmanlı hükûmeti tarafından devr-i sabıkta ara sıra verilip meşrutiyetin ilanını müteakiben "kesilen atiyyesini" tekrar alması gayesiyle yaptığı bir manevradan ibaret bulunduğunun hatıra geldiğini ifade etmekteydi. Arnavut reislerinden birinin Paris'e gönderildiği şayiasına gelince bu hususta sefaretçe bir malumata sahip olunamamış ise de bir gelişme

olduğunda durumun arz edileceğini, zaten silah satmakla meşgul bazı ticarethaneler hakkındaki teşebbüslerin daha önce bildirildiğini belirterek, her ne tedbir alınırsa alınsın silah satışının ve gönderilmesinin menedilemeyeceğinden ancak Osmanlı topraklarına girişine sınırlarda müdahale edilebileceğine dikkat çekmekteydi (HR.SYS, 141/48, 27 Şubat 1911, s. 1).

Nitekim Sırbistan ve Karadağ yoluyla Arnavutluk'a çok miktarda silah getirildiği ve silahların toplanmasından önce 15-20 liraya kadar satılan mavzerlerin o sıralar 5 Osmanlı lirasına satılmakta olduğu iddia edilmekteydi. Bu nedenle Arnavutluk'a revolvere kadar bütün silahların giriş ve nakli yasak olup her kimde bu gibi silah görülürse alınmasıyla beraber sahibinin kanunen cezalandırılması lüzumu tebliğ edilmişti (HR.SYS, 141/7, 12 Şubat 1326/25 Şubat 1911, s. 6). Buna rağmen silah kaçakçılığı devam etmekteydi. Fiyome şehbenderliğinden gerek Avusturya'da gerekse İtalya'da Arnavut kaçakçılarına silah verenler arasında bazı faaliyetler olduğu, Karadağ sahiline gönderilmek üzere çok miktarda barut nakli için bundan birkaç gün evvel gizli bir vapur araştırıldığı, bu vapuru araştıran iki Avusturyalının bunun için peşin olarak pek yüksek bir ücret vermeye hazır bulundukları, bu barutun şeker ve sabun sandıkları arasında ve bu iki çeşit malın aynı renkli, aynı fabrika markaları (Schutz-Marke) ile taşınılmasının düşünüldüğü haber alınmıştı. Ayrıca Avrupa limanlarında sefer eden Arnavut, Karadağlı ve Yunan yelken sefinelerinin doğrudan ve Karadağ yoluyla Arnavutluk'a silah kaçakçılığı yaptıkları, pek uygun şartlarda müşteri buldukları, bunların kendi hesaplarına olarak tüfek, tabanca, revolver (özellikle Karadağ revolveri namıyla meşhur olan büyük çapta revolverler) satın aldıkları ve bunları manifestoya kaydetmeksizin sefineye mahsus erzak ile birlikte taşıdıkları, rutubetten korumak için de yağlı kağıtlara sardıktan sonra sakladıkları haber verilmişti (HR.SYS, 141/4, 21 Şubat 1326/6 Mart 1911, s. 2). Triyeste başşehbenderliği de Arnavutluk'a kaçak suretle getirilen silahlara dair yapılan tahkikat esnasında Triyeste'den Avusturya Lloyd Kumpanyası vapurlarına çok miktarda fişekler yüklenmiş olduğunu bildirmekteydi (HR.SYS, 141/10, 22 Mart 1911, s. 7).

Keza Çetine sefaretinin İşkodra'ya Ragoza yoluyla yasak silah ithal edilmekte olduğunu bildirmesi üzerine Ragoza şehbenderliği cevaben; Boyana nehrinin büyük gemilerin seferine müsait olmaması nedeniyle nehirde birtakım salapuryalar ile nakliyat yapıldığını, Bari ile Oliveti arasında düzenli sefer yapan gemilerin Ungaro Karaute ve Lloyd kumpanyaları vapurları ile Yolanda adındaki vapur olduğunu,

bunlardan Yolanda ve Lloyd vapurlarının Triyeste ve Bari'den yasak silah taşıdıklarından şüphelenildiğini, söz konusu salapuryalar ile nakledilen eşya arasında mevcut bulunan silah ile doldurulmuş sandıkların nehre atılarak, nehirden kaçakçılıkla uğraşan balıkçılar tarafından alınıp vilayete sokulduğunu, manifestolarında muhtelif eşya yazılı olan eşyanın çoğunlukla gümrüklerce ayrı ayrı muayenesine lüzum görülmemekte olması nedeniyle fırsattan istifade ile silah sandıklarının manifestolarına muhtelif eşya yazdırılarak ve İşkodra rüsumat idaresince de muayene ettirilmeyerek kolaylıkla gümrükten geçirildiğinin bu husus hakkında vukufu olan birinin ifadesinden anlaşıldığını, bu konuda gerekli tedbirlerin alınmasının ilgili makamlara bildirildiğini ve bu gibi yasak silah taşıyan gemilere ilişkin gerekli tahkiklerin yapılarak zaman kaybetmeden malumat edinilmesi lüzumunun da Triyeste şehbenderliğine yazıldığını ifade etmiştir. Bu hususta Triyeste'den ihraç edilen emtia mahallî hükûmetçe ayrı ayrı muayene edilmeyerek, yalnız emtianın cinsi ve nevi hakkında tüccarın vereceği izahat üzerine manifesto yazılmakta olduğundan yasak silahları taşıyan ve Triyeste'den İşkodra limanına hareket eden gemilerden doğrudan doğruya haber almak mümkün olmadığı, Triyeste'den İşkodra'ya yasak silah nakleden gemilerin adı geçen vapurlar ile La Pogliya dö Bari adındaki vapur olduğu ve bunların taşıdıkları kaçak eşyayı Medova limanına götürüp, buradan da Boyana şehrinde nakliyat yapan salapuryalar vasıtasıyla vilayete soktuklarından Medova ve Polai gibi sair iskelelere gidecek her türlü eşyanın gümrük memurları tarafından şiddetli muayeneye tabi tutulması, Boyana nehri sahillerinin memurlar tarafından gözetim altına alınması, Boyana nehrinde sefer yapan 100 tonilatoya kadar olan gemilerde teftiş vazifesini yapmak üzere birer gümrük muhafaza memuru bulundurulması ve bunların gemilerden söz konusu iskelelere çıkarılacak eşyanın miktarını tetkik ederek, yasak silah sokulmasının engellenmesi konusunda gerekenleri yapmaları, bu memurların her iskelede değiştirilmeleri ve bir de diğer sahillerin gemiler vasıtasıyla gözetim altında bulundurulması önerilmekteydi (HR.SYS, 141/9, 12 Mart 1327/25 Mart 1911, s. 1-2). Ragoza şehbenderliğine göre de Dalmaçya şehirlerinin hiçbirinde hâlihazırda ne silah deposu ne de fabrikası mevcut olmadığından İşkodra vilayetine getirilen silahların tümü Triyeste ile İtalya limanlarından gelmekteydi (HR.SYS, 141/6, 14 Mart 1327/27 Mart 1911, s. 2).[91]

[91] Times gazetesi Avusturya sancağını taşıyan bir gemi tarafından 2.000 adet İtalya tüfeğinin Arnavutluk'a ihraç edildiğini neşrederken, Osmanlı ajansı birtakım Arnavut gönüllülerin Arnavutluk'a

4.2.1.2. Osmanlı Diplomatlarına Göre Avusturya-Macaristan ile Diğer Devletlerin Malisör İsyanı'nındaki Faaliyetleri (Mart 1911-Ekim 1912)

Aslında tüm bu faaliyetler 1911 yılının Mart ayının sonlarına doğru gerçekleşecek Büyük Malisör İsyanı'nın habercisiydi. Zira Arnavut milliyetçileri ile Katolik Malisörler[92] Bâbıâli'yi Arnavutluk'a özerklik vermek konusunda zorlamak amacıyla isyan başlatmaya karar vermişlerdi. Bu isyan ilk önce İşkodra ve Kosova vilayetlerinde başlayacak sonra Manastır ve Yanya'ya yayılacaktı.

Karadağ sınırında bulunan Rapşa'daki Osmanlı gümrüğü isyancıların ilk saldırı yeri olmuştur. 25 Mart'ta Traboini'deki gümrüğe sıçrayan isyan daha sonra Karadağ sınırı boyunca yer alan gümrük ve karakollara doğru büyük bir hızla yayılmıştır (Bello, 2009, s. 39). Bu sırada Saray Bosna başşehbenderinin istihbaratına göre İsa Bolatin Saray Bosna'ya varıp Taşlıca Sancağı'ndan geçerek arkadaşlarından bazısı ile beraber Osmanlı topraklarına varmak için sahte pasaport tedarikine çalışmaktaydı. Bu nedenle Avusturya hariciye nazırı vekilinden söz konusu şahısların gidişlerinin engellenmesi ve bu hususta Osmanlı sefaretine malumat verilmesi talep edilmiştir (HR.SYS, 134/29, 13 Mart 1327/26 Mart 1911, s. 2).

İsyancılar 27 Mart'ta Tuzi'deki garnizonu kuşatarak Osmanlı güçleri ile çatışmışlardır. İsyancıların bu başarılarını gören Karadağ kralı da onları silahlandırmayı kabul etmiştir. Karadağ kralının bunu yapmak için öne sürdüğü şart Karadağ bayrağının ele geçirilen topraklara çekilmesi olurken (Bello, 2009, s. 39) Mebusan Meclisi'nin 1 Nisan 1911 tarihli birleşiminde İzmir Mebusu Seyyit, İşkodra mebusları Rıza ve Murtaza ile Canik Mebusu Mehmet Ali beyler tarafından verilen yazılı soruda İşkodra vilayeti dâhilinde, Karadağ hududunda Osmanlı askeri ile vuku

gitmek üzere Korfu Adası'na çıktıklarını tebliğ eden telgraflar çekmekteydi (A.MKT.MHM, 736/9, 3 Mayıs 1327/16 Mayıs 1911, s. 5). Roma sefareti ise İtalya'dan Arnavutluk'a silah ve gönüllü ihracının yasaklanması için sahillerin harp gemileri ile gözetlenmesi gerektiğini bildirmekteydi (A.MKT.MHM, 736/9, 5 Mayıs 1327/18 Mayıs 1911, s. 1).

[92] Malisya; Arnavutluk Cumhuriyeti'nin kuzeybatısında yer almakta olup kuzey ve kuzeydoğusunda Karadağ, güney ve doğuda İşkodra şehri ile sınırlıdır. Bölgenin yaklaşık %80'i dağlık ve engebeli arazilerden oluşmaktadır. Arnavutluk'un diğer bölgelerinden ayrılan bu dağlık özelliği nedeniyle bölgeye Arnavut dilinde dağlık anlamına gelen Malisya, burada yaşayan insanlara da dağlı anlamına gelen Malisör ismi verilmiştir. Ahmed Cevdet Paşa da İşkodra Sancağı hakkında malumat verdiği raporunda Arnavut kabilelerinden biri olan Malisörleri "En cesur ve cengâverleri" olarak nitelemekte ve bunları "sahîhan ölümden korkmaz dehşetli bir taife" olarak tanımlamaktadır. Ayrıca İpek, Yakova, Prizren ve Debre Malisörlerinin çoğunluğunun Müslüman olmakla birlikte İşkodra Malisörlerinin çoğunluğunun Latin olduğu hakkında bilgiler vermektedir (Y.EE, 79/8, s. 6; Bello, 2009, s. 1).

bulan çatışmalar çeşitli şekillerde yazılıp yorumlandığından[93] olayın iç yüzünün dâhiliye nezaretinden sorulması teklif edilmekteydi. Aynı mesele hakkında söz alan Debre Mebusu Basri Bey de İşkodra hududunda meydana gelen olayın Arnavutları ve bütün Osmanlıları endişelendirdiğini, bunun neden kaynaklandığını ve tekrar etmemesi için ne yapılması düşünüldüğünü hem hariciye hem de dâhiliye nezaretlerinin açıklığa kavuşturmasını (MMZC, D. I, İS. III, C. IV, 1986, s. 517), hakikaten Karadağ hükûmetinin Arnavutluk'un bazı bölgelerinde gözü olup olmadığını, Arnavutluk'ta Karadağ'a karşı güvensizlik duyulduğunu, bu nedenle Osmanlı hükûmeti ile Karadağ hükûmetinin nasıl bir münasebette bulunduklarını öğrenmek istediğini belirtmiştir.

Ardından söz alan Hariciye Nazırı Rıfat Paşa; aralarında İsa Bolatin'in de olduğu 500 kadar Arnavut'un Karadağ'a gittiklerini, Karadağ hükûmetinin bunlara günlük bir miktar para verdiğini, ancak bu parayı 15 Mart'ta kestiğini, bu iki gün içinde Kalement ve Selça tarafındaki Malisörlerin ayaklandıklarını, bu nedenle Karadağ'ın kendilerine karşı tutumunun doğru ve temiz gibi göründüğünü, Karadağ kralının birçok defa Osmanlı sefirine ve hatta hususi memur göndermek suretiyle İşkodra valisine Karadağ'ın hemcivar vilayetlerde asayişin bozulmasına yardım etmeyeceğine dair tebligatta bulunup, teminat verdiğini, daha sonra Osmanlı sefirini sarayına çağırarak bütün nazırların ve bazı ecnebilerin yanında kati surette vaat ve temin ederek "Hükûmetine yaz, bu Malisörlerin kıyamında Karadağlıların eli yoktur ve onlara Karadağlıların muavenet etmelerine mümanaat edeceğim, müsaade etmeyeceğim" dediğini söylemiş, ayrıca Osmanlı sefirinden aldığı iki telgraftan birinde İsa Bolatin ve diğer Arnavutların şartsız bir şekilde Osmanlı topraklarına dönerek teslim olacaklarının, diğer telgrafta ise Malisörlerden Kalementliler ile Selçalılar arasında ihtilaf çıktığının ve bir kısmının diğerlerinden ayrılarak köylerine döndüklerinin bildirildiğini ifade etmiştir (MMZC, D. I, İS. III, C. IV, 1986, s. 518-519).

Mamafih isyancıların sayısı gittikçe artmakta olup, 3.000'e ulaşmıştı. Ağırlaşan hava şartları ise dağlara çekilmiş bulunan Malisörlerin Karadağ'a sığınmalarını daha da hızlandırmıştı. İsyancı Malisörler Mart ayı sonuna kadar İşkodra

[93] Yaşanan gelişmeler yerli ve yabancı basında geniş ölçüde yer bulmuştur. Avrupa gazeteleri vuku bulan çatışmalara büyük yer ayırdığı gibi Bulgar basını isyancılara dair olumlu haberler yazmış ve Osmanlı ile Yunan basını ise Osmanlı hükûmetinden isyancılara karşı sert tedbirler almasını isteyen ifadelere yer vermişlerdir (Bello, 2009, s. 40).

gölü ile Karadağ sınırı arasındaki bölgeye tamamen hâkim olmuşlardı. 31 Mart'ta isyancıların elindeki bölgelere girmek amacıyla 2.000 askerden oluşan Osmanlı birliği Kastrati'ye saldırmış; ancak zayiat vererek geri çekilmek zorunda kalmıştır. Çatışmalar Nisan ayında da devam etmiş ve 6 Nisan'da isyana millî bir his katmak amacıyla Deçiç dağının en yüksek tepesine Arnavut bayrağı çekilmiştir. Katolik Malisörler, aralarında birlik sağlayan bazı Arnavut milliyetçileri ve Makedon çetelerle de iletişime geçerek Makedonya'da da bir isyanın başlatılması hususunda anlaşmışlardır. Osmanlı ordusunun isyancı Malisörlere karşı aldığı yenilgilerin ardından İşkodra valiliğine Bedri Paşa'nın yerine Turgut Paşa getirilmiştir. Turgut Paşa Arnavutça bir demeçle isyancı Malisörlere Osmanlı Devleti'nin düşmanlarının yalan vaatleri nedeniyle yanlış yola girdiklerini, kötü işler yaptıklarını belirterek silahlarını teslim etmeleri ve evlerine dönmeleri çağrısında bulunmuş, bunun için 5 gün süre tanımıştır. Ayaklanmanın liderleri ise Osmanlı Devleti'nin bir yıl önce verdiği vaatlerini yerine getirmediği, Arnavutça eğitim verilen okulları kapattığı ve vergileri artırdığı gerekçesiyle bu çağrıyı reddetmişlerdir (Bello, 2009, s. 39-42).

Bu sırada Çetine Sefiri ise; Ragoza'daki Almanya sefirinin, Karadağ başvekil ve hariciye nazırı ile görüşüp Osmanlı askerine karşı Malisörlerle birlikte hareket eden Karadağlılara engel olmak için kralın ahalisi üzerindeki nüfuzunu kullanması gerektiğini, kendisi tarafından yapılacak bir müdahalenin Arnavutluk vukuatında Karadağlıların iştirakini hemen ve tamamen keseceğini, Karadağlıların daha ileri gidecek olurlar ise yalnız kalma tehlikesi yaşayacaklarını hükûmeti adına ifade ettiğini bildirmekteydi. İlaveten Karadağlıların da bu vesile ile ülkelerine çok miktarda iltica eden olmasından şikâyetçi olduklarını, buna bir çare bulunursa iyi olacağını söylediklerini belirtmekteydi (HR.SYS, 143/46, 26 Nisan 1911, s. 2).

Çetine sefiri ayrıca güvenilir bir kaynaktan duyduğuna göre Malisörlerin affedilmesi için Karadağ kralının Avusturya Devleti'nin dostluğunu vasıta ettiğini, Katolik mezhebine mensup olmaları ve şimdiye kadar bunlara karşı nakdî yardımda bulunmaları nedeniyle Avusturya'nın bir müdahale hakkı olduğunu ileriye sürdüğünü, fakat böyle bir hakkın istibdat devrinde geçerli olabileceğini, zira bunun meşruti hükûmetin işlerine karışmak anlamına geleceğini, ayrıca silahla mukavemet ettikleri bir sırada aftan bahsetmenin uygun olamayacağını ve Osmanlı hükûmetinin bunları layıkıyla tedip edip, devletin nüfuzunu geri getirdikten sonra kendilerine karşı şefik olunacağına bağlı bulunduğu hükûmetinden emin olduğunu ifade etmiştir. Bir de asiler

adına birkaç kişinin Baron Giesl'e müracaat ederek koruma talep ettiklerini, bunları da kralın sevk ettiğinden şüphe edilemeyeceğini, Giesl'in bunu kabul etmediğini, bu hususta yeni hamilerine, yani Karadağ'a müracaat etmelerini tavsiye ederek Avusturya'dan bir şey beklememelerini anlattığını, Avusturya sefirinin bu beyanat ve vesayasının bir aralık şayi olan Malisörler ile Karadağlıların Avusturya hükûmetinden yardım ve teşvik gördükleri hakkındaki rivayetleri tamamen bertaraf ettiğini bildirmiştir (HR.SYS, 145/25, 8 Mayıs 1911, s. 2).

12 Mayıs'ta Turgut Paşa teslim olmaları hâlinde isyancıların affedileceğine dair bir beyanatta bulunmuştur. Ancak bunun da isyancılar üzerinde herhangi bir etkisi olmamıştır (Bello, 2009, s. 43). Bu sırada Çetine sefiri ise; veliaht ile yaptığı sohbette veliahdın Turgut Paşa'nın icraatlarından övgü ile bahsettiğini ve Osmanlı hükûmetinin Malisörler hakkında aldığı tedbirlerin çok kıymetli olduğunu, bu isyanda Karadağlıların hataları olduğunu itiraf ettiğini, fakat hatalarını derhâl anladıklarını ve düzeltmeye uğraştıklarını da ilaveten beyan ettiğini, zira Avusturyalıların Bosna ve Hersek meselesinde olduğu gibi bu olaydan da istifade etmek emeline düştüklerinin anlaşıldığını ve söz konusu meselede Karadağlıları teşvik ederek, silah ve nakdî yardımlarda bulunduklarını, fakat Karadağlılara artık bunu kabul ettiremeyeceklerini bildiklerinden kendilerine açılmadıklarını, lakin meseleyi dikkatle takip etmekten ve İşkodra'daki papazlar vasıtasıyla tahrikatta bulunmaktan geri durmadıklarını ve bu ayaklanmanın acilen bastırılmasının Karadağ'ın menfaati gereği olduğunu dahi anlattığını bildirmiştir. Çetine sefirine göre Prens Danilo'nun bu hususstaki endişesi yersiz olsa gerekti. Zira Çetine sefiri bilakis Avusturyalıların da isyanın bertaraf edilmesine ve Karadağlıların müdahale etmemelerine minnettar olduklarını düşünmekteydi (HR.SYS, 145/25, 13 Mayıs 1911, s. 3).

Mamafih isyanı bastıramamaktan endişe eden Osmanlı hükûmeti Turgut Paşa emrindeki Osmanlı askerlerinin Karadağ sınırına kaydırılmasını istemiş ve Karadağ da isyana karışmaması konusunda uyarılmıştır. Turgut Paşa, Osmanlı Devleti ile savaşa girmeyi düşünen Karadağ kralını korkutmak için sınıra 45.000 asker daha sevk etmiştir. Bu durum Çetine'de korkuya yol açmakla birlikte Karadağ kralı bu durumu Avrupa devletlerinin temsilcilerine kendisinin barış taraftarı olduğunu, ancak Turgut Paşa'nın bu hareketine karşı Podgorica sınırındaki 7.000 yedek subayı seferber etmek zorunda kaldığını belirterek, Avrupa kamuoyunu yanına almaya çalışmıştır. Buna karşı Osmanlı Hariciye Nazırı Rıfat Paşa da Osmanlı güçlerinin Karadağ sınırına

sevkinin Karadağ'a bir saldırı amacı taşımadığını, yalnızca sınırın Arnavut isyancılardan korunması için Osmanlı kuvvetlerinin oraya kaydırıldığını İstanbul'daki İngiliz elçisine ifade etmiştir (Bello, 2009, s. 45).

Nitekim çok geçmeden Çetine sefiri de daha sonra, önceki ifadelerinin aksine Karadağ kralı ve hükûmetinin kendilerini aldatmak istediğini ve son günlerde Karadağ'dan birçok tüfek ile mühimmat gönderildiğinin haber alındığını bildirmiştir (A.MKT.MHM, 736/9, 5 Mayıs 1327/18 Mayıs 1911, s. 1). Ayrıca Avusturya sefiri Mösyö Giesl'in de gelip kendisini gördüğünü, hükûmetinden aldığı talimat gereğince Karadağ hükûmetine yeni tebligat yapacağından bahsettiğini, Karadağ hükûmetinin tarafsız olması gerektiğini ve buna ters bir hareketi vuku bulacak olursa akim kalacağı beyanatında bulunacağını da anlattığını haber vermekteydi. Mösyö Giesl bu konuşmasında "Anlaşılan Karadağlılar İtalya ile beraber sükûtumuzu yalnış tefsir etmiştir. Bunu kendilerine iyice tefhim edeceğim" ifadesini kullanmış, bunun üzerine Çetine sefiri "Velhasıl görülüyor ki düvel-i muazzamadan hiçbiri Balkanlar'da gaile zuhuru taraftarı değildir. Karadağlılar bunu nihayet anlayacaklardır zannederim. Ve tuttukları bu yoldan ayrılacaklardır. Aksi takdirde büyük ve küçük hükûmetlerin muavenetlerinden mahrum kalacaklardır ve bunların hesabını bize vereceklerdir." yorumunda bulunmuştur. Bu son karardan ürkerek Karadağ'ın Malisörlere yardımdan vazgeçeceği ve bu meseleye iştirakı katiyen terk edeceği ümit edilmekteydi (HR.SYS, 145/50, 22 Mayıs 1911, s. 4).

Çetine sefiri bir sonraki bildiriminde Çetine'deki Avusturya sefirinin Mösyö Tomanoviç ile görüştüğünü, ardından hükûmeti adına tebligatta bulunduğunu, başvekilin cevaben Karadağ hükûmetinin tarafsızlığa riayet edeceğini, fakat Osmanlı hükûmetinin fevkalade olarak vaki olan askerî tedbirlerine karşı kendilerinin de bazı tedbirler almaya mecbur olduklarını söylediğini, Baron Giesl'in bu ifadeye karşın müşkülat çıkmasına Karadağ'ın sebebiyet verebileceğini, o zaman mesuliyetin tamamından sorumlu olacağı gibi yalnız başına da kalacağını ve hiçbir taraftan yardım göremeyeceğini söylediğini haber vermekteydi. Baron Giesl'e göre Karadağ kralı tehlikeli bir siyaset izlemekteydi ve Balkan hükûmetlerinden bazıları tarafından yardım görmek ümidindeydi. Ayrıca Giesl, kralın bu meselede izlediği siyasetten kabineyi de layıkıyla haberdar etmediğini ve meselenin tek müsebbibinin kral olduğunu söylemişti ki daha önce Çetine sefiri de bunu keşfedip, bildirmişti (HR.SYS, 145/50, 23 Mayıs 1911, s. 6).

Malisör isyanı devam ederken Katolik ruhbanlarının ileri gelenlerinden bazıları Franz Ferdinand'a başvurarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun kultusprotektoratı ihlal ettiğini öne sürüp, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun müdahalesini isterlerken (Bayur, 1943a, s. 35; Buçukçu, 2014, s. 184) isyancıların bir kısmı ülkelerini terk ederek, Karadağ'a sığınmaktaydılar. Karadağ hükûmeti de Arnavutlarla artan tansiyonu bahane edip, Osmanlı Devleti'ne itirazlarda bulunmuş ve mülteci hareketin Karadağ'ın finansal araçlarını aştığını belirterek, büyük güçlerden müdahale etmelerini, düzeni ve sükûnu sağlamalarını istemiştir.

4.2.1.2.1. Malisör Meselesi'ne Yönelik Rus Notası ve Avusturya-Macaristan'ın Yükselen Tepkisi

Nisan ve Mayıs ayında Ballhausplatz, Bâbıâli'ye daima hemen asilere ölçülü davranılmasını ve onlara af ilan edilmesini tavsiye etmiştir. Bununla birlikte Karadağ'ın büyük güçlerle hareketin bastırılması teklifini de kabul etmemiştir. Mayıs sonuna doğru Osmanlı Devleti ile Karadağ arasında bir savaş çıkması hesap edilirken Rusya birdenbire Osmanlı Devleti'ne uyarıcı bir nota göndermiş ve bu nota Osmanlı Devleti'nde büyük bir heyecana yol açmıştır. Ayrıca Rusya Çetine'deki hükûmeti de kati bir şekilde tarafsızlığı muhafaza etmesi için uyarmış, Avusturya-Macaristan'ı da Karadağ hükûmetiyle ortak bir adımda yer almaya çağırmıştır (Möhring, 1978, s. 87-91).

Karadağ hududunda meydana gelen olaylar hakkında Rusya hükûmetinin teşebbüslerine ve tebligatına dair Kont Aehrenthal ile Viyana Sefiri Reşid Paşa arasında yapılan mülakat esnasında Kont Aehrenthal; Viyana kabinesinin bahsedilen teşebbüslere iştirak etmediği hakkındaki beyanatı teyit ettikten sonra, Karadağ'ın mevcut durumdan istifade etmek arzusunda olduğundan söz konusu duruma bir nihayet verilmesinin Osmanlı hükûmetinin menfaati gereğinden olduğunu ifade, ihtilalin devamını menetmek üzere Osmanlı askerlerinin asilere karşı muvaffakiyetleri vaki ise bundan istifade edilmesi gerektiğini ve asilerin reislerini kendi taraflarına çekmeleri lüzumunu tembih ile bu tembihlerinin de dostane surette kabul edileceği ümidinde olduklarını beyan etmiştir (HR.SYS, 145/10, 16 Mayıs 1327/29 Mayıs 1911, s. 3).

Keza aynı hususta Roma sefiri Kazım Bey; Rusya'nın bu teşebbüsünün Balkanlar'daki Slavlar üzerinde öteden beri himayesini kullanarak Şark'taki siyasi

faaliyetlerinin yeniden başladığını göstermekten ve siyasi fırkalarındaki nifaktan ve dâhilî sorunlarından dolayı zayıf düştüğünü zannettiği Osmanlı Devleti'nin zaafından istifade etmekten ibaret olduğu görüşünü ileri sürerken (HR.SYS, 146/6, 29 Mayıs 1911, s. 1) Viyana Sefiri Reşid Paşa gazetelerdeki havadisleri naklen; Arnavutluk'un istiklali hakkında Garibaldilerden biri tarafından imzalı bir beyannamenin Arnavutluk'ta neşredildiğini, İtalya'da Arnavutluk meselesinden dolayı heyecanın artmakta olduğunu ve Kont Aehrenthal'in Osmanlı hükûmeti nezdinde hiçbir teşebbüste bulunmamasından dolayı kilise taraftarı gazetelerin muhtemel olan hücumları üzerine müşkül bir durumda kalmaktan korktuğunu belirtmekteydi (HR.SYS, 145/14, 22 Mayıs 1327/4 Haziran 1911).

Viyana sefiri ayrıca Aehrenthal ile yaptıkları görüşmede Aehrenthal'in alınan endişe verici haberler üzerine İtalya hükûmetinin Avusturya ile müttefiken Draç'a harp gemileri göndermeyi teklif ettiğini, fakat kendisinin böyle bir tedbire başvurmanın uygun olmadığı fikrinde bulunduğunu beyan ile teklifi reddettiğini, Aehrenthal'in durumun aldığı vehametten derece derece bahsettiğini, günden güne şiddetlenen duruma son verilmesi için Osmanlı hükûmetinin kendisi yararına yapılan nasihatleri dikkate almadığının teessüfle görülmekte olduğunu ve Osmanlı hükûmetinin kanaat ve itikadı hilafına olarak Avusturya'ya karşı kayıtsız davranmaya devam ettiği takdirde Avusturya'nın umumi efkârı dikkate almaya ve Osmanlı Devleti hakkındaki politikasını değiştirmeye mecbur kalacağını söylediğini (HR.SYS, 137/41, 8 Haziran 1911; HR.SYS, 140/11, s. 8), bunun üzerine Viyana Sefiri Reşid Paşa kendisinin Aehrenthal'i gerek iyi niyetleri gerekse durum hakkında elinden geldiği kadar tatmin etmeye çalıştığını, ancak Aehrenthal'in Rus teşebbüsü ile İtalya teklifinin Osmanlı hükûmeti için iki uyarı olduğunu (HR.SYS, 137/41, 8 Haziran 1911; HR.SYS, 140/11, s. 2, 5, 8), ayrıca Avusturya maslahatgüzarının sadaret makamına kabul edilmemiş olmasını da hoş karşılamadığını söylediğini ifade etmiştir. İlaveten Fremdenblatt ve Neue Freie Presse gazetelerinin de Arnavutluk işleri hakkındaki siyasetinden dolayı Osmanlı hükûmetini ilk defa olarak tenkit ettiklerini ve Neue Freie Presse gazetesinin Arnavutların, düşmanları olan Güney Slavları ile birleşmeye mecbur kaldıklarını ve Avusturya'nın artık ilgisiz kalamayacağını beyan ettiğini bildirmiştir.

Reşid Paşa'nın bu bildiriminden sonra Kont Aehrenthal'in işaret ettiği hususlara cevaben yazılacak telgrafta; Avusturya ile olan münasebetin pek dostane bir mahiyeti olmasının son olarak Rusya tarafından gerçekleştirilen bir muamelenin

Avusturya-Macaristan hükûmeti tarafından taklit edilmeyeceğini kendilerine ümit ettirdiği, fakat mevcut durumda aksi hâli görmek mecburiyetinde kaldıkları, zira Avusturya hükûmetinin Rusya hükûmetinden farkının Rusya hükûmetinin Slavları Avusturya hükûmetinin de Arnavutları düşünmesi olduğu, Rusya ve Avusturya'nın teşebbüslerinin mukavemete teşvik yolunda telakki edildiği ve bunun isyan eden unsurların cahilane fikirleri üzerinde bıraktığı felaket tesirleri dikkatten uzak tutmadıkları, Kont Aehrenthal'in mevcut durumun vehametinden bahsederken Malisörlerin isyanını ima ettiğinin anlaşıldığı, kendisinin geçen sonbaharda 1.000 kadar Malisörün Karadağ'a iltica ettiklerini şüphesiz hatırlayacağı, şiddetli tedbirler alma taraftarı olmayan Osmanlı hükûmetinin askerlik hizmeti ve vergi kanunlarının tatbikinde kendilerine karşı bazı müsaadeler bahşettiği, silahlarını teslim etmek şartıyla dönüşlerini kolaylaştırdığı, Malisörlerin gerçi yurtlarına dönmüşler ise de silahlarını muhafaza ettikleri ve kış mevsiminin iki ayı geçer geçmez isyanın baş gösterdiği, kalelerinin muhasara ve askerlerinin katledildiği, sınırlarının emniyetinin tehlikeye atıldığı, böyle bir hâl neticesinde Karadağ'ın yardımının aşikâr olduğu bir isyanı bastırmak için asker sevkine mecbur oldukları, askerî harekâta başlanılmadan önce aftan yararlanabilmeleri için isyancılara beş gün mühlet vermiş olduklarını da belirtmeye lüzum hisettikleri, mühletin üçüncü günü asilerin Osmanlı askerleri üzerine hücum ettikleri, Osmanlı hükûmetinin eli bağlı olarak askerlerini telef ettirmesinin aklen beklenmeyeceği, nasihatlerinin dikkate alınmadığını dile getiren hariciye nazırının bu nasihatlerinin Arnavut unsurunun menfaatleri ve haklarında iyi muamele gösterilmesi lüzumunu tembihle ilgili olduğu, ancak karşılarında iyi niyetlerini ortaya koyabilecek kimseler değil tepeden tırnağa kadar silahlı binlerce asi buldukları, hakikaten Malisörlerin silah toplanmasına tabi tutulmadıklarını ve Osmanlı hükûmetinin onların memleketine kadar nüfuz edememiş olduğunu zat-ı asilanelerinin pek iyi bildiği, bu nedenle Malisörlerin kötü muameleyi aksettirir bir hâlde şikâyet etmelerinden bile bir sebep olmadığı, bu hâlde isyanlarının sebeplerinin tahrik ve teşvik eseri olduğunun inkâr edilemeyeceği ifade edilmiş ve İsa Bolatin ile arkadaşlarının tavır ve hareketlerinin ne surette izah edilebileceği, bunların Osmanlı toprağına silahlı olarak dönüp de Hristiyan ve Müslüman birçok kişiyi öldürmelerine rağmen adi cinayetlerden affedilmelerini talep etmeye ve silahlarını muhafazaya kalkışılmasına rıza göstermenin caiz olup olmadığı sorulmuştur (HR.SYS, 137/41, 8 Haziran 1911; HR.SYS, 140/11, s. 5, 8). Ayrıca kendilerini isyana teşvik eden yabancı tesirlerinin mazlumları olarak telakki etmekten geri durmadıkları Malisör ve Arnavut

tebaaları hakkında müşfikane muamele yapılması lütfunu esirgemediklerine, Avusturya'nın İtalya tarafından vuku bulan teklifi reddetmesinden dolayı memnun olmakla birlikte Draç sakinlerinin hiçbir tehlikeye maruz kalmadığına ve İtalya'nın müdahil olduğu hadise neticesiz ve sahte olduğu için İtalya teklifinin de hiçbir suretle haklı gösterilemeyeceğine, öte yandan sadrazam padişahın refakatinde olarak gerçekleştirilecek seyahatin tertibiyle meşgul olduğundan maslahatgüzar ile görüşemediğine, bununla birlikte bütün memleketlerde geçerli olduğu üzere diplomatlarla resmen muhabereye mezun olan kişinin hariciye nazırı olduğundan maslahatgüzarın tebligatını ona da yapabileceğine ve bu tebligatın hariciye nazırına yapıldığı takdirde ne kıymetini ne de önemini zerrece kaybetmemiş olacağını Kont Aehrenthal'in temin ettiğine dikkat çekilmiştir (HR.SYS, 137/41, 8 Haziran 1911; HR.SYS, 140/11, s. 5).

Bu sırada Fremdenblatt gazetesinde neşredilen bir makalede ise; Arnavutluk hakkındaki havadislerin orada huzur ve sükûnetin geri gelmesi ümitlerine gölge düşürdüğünden, meşrutiyeti elde etmedeki gayretlerine mukabil Müslüman Arnavutlara karşı kıymetbilmezlikle hareket edildiğinden ve geçen ilkbahardaki isyana bu hâlin sebebiyet verdiği gibi bunun teskini için yapılan silah toplama muamelesinin de isyana sebep olduğundan ve şimdi de lüzumundan fazla şiddet gösterildiğinden, ihtimal ki Mirdityalıların isyanı üzerine Osmanlı hükûmetinin Arnavutluk hakkındaki politikasının ihtiyatsızlığını ve Avusturya'nın tekrarladığı nasihatlarindeki iyi niyeti anlayacağından, Arnavutların münevver fikirli ve hakikaten hürriyetperver bir hükûmete hakkı olan bir muameleye ihtiyaçları olduğundan, onları tebdil değil telif etmek gerektiğinden ve Avusturya umumi efkârının Arnavutluk politikası hakkında gösterdiği alakanın Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı gösterdiği iyi temayüllerden başka Arnavutlar hakkında hissedilen kadim muhalefet gereğinden olduğundan ve bu temayüller ile muhalefetin Avusturya diplomasisini, mevcut durumu meydana getirmiş olan bir siyaset hakkında mütalaa beyan etmesinden menedemeyeceğinden bahsedilmiştir (HR.SYS, 140/11, 26 Mayıs 1327/8 Haziran 1911, s. 6; Möhring, 1978, s. 92).

Çetine sefiri; Fremdenblatt gazetesinde neşredilen söz konusu makalenin tamamen okunmayınca içeriğinin layıkıyla anlaşılamayacağını ve elde mevcut telgraf özetiyle hiçbir surette mütalaa beyan edilemeyeceğini, ancak Avusturyalıların Malisörlerin isyanının başlangıcından beri sükût edip, Mirdityalıların ayaklanmasına

delalet etmek üzere önemsiz bir hadise üzerine ortaya atılmalarının cidden dikkat çektiğini, bunun sebebinin Rusya'nın son tebligatı olduğundan şüphe edilemeyeceğini, Balkan Slavları üzerinde tesir ve nüfuzunu artırmak isteyen Avusturya'nın da bir diğer vasıta, yani basın ile Katolik kavmi üzerindeki malum nüfuzunu devam ettirmek sevdasına düştüğünü belirtmiş ve diğer taraftan İşkodra'da cereyan eden vakaya Karadağlıların el attıklarına, İtalyalıların dahi Garibaldiler ve komiteler vasıtasıyla bu işe karışmak üzere olduklarını gören Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı dostluğu muhafaza etmekle beraber kayıtsız kalamayacağına dikkat çekmiştir (HR.SYS, 145/43, 9 Haziran 1911).

Berlin sefaretinden gizli işaretiyle gönderilen tahriratta ise Kölnische Zeitung gazetesinin 14 Haziran 1911 tarihli nüshasında yer alan ve Arnavutluk'taki isyancılara karşı Osmanlı ordusunun yürüttüğü harekât aleyhine Avusturya basınında çıkan yazıları eleştiren bir bendin tercümesine yer verilmiştir. Bu bentte Karadağ'ı kayıran Rusya hükûmetinin diplomasi yoluyla vuku bulan birtakım teşebbüsleri müşkülata sebebiyet vermeksizin sonlanır sonlanmaz Fremdenblatt gazetesi tarafından neşredilip bayağı yorumlara vesile olan makaleden, Avusturya tarafından yapılan ihtarın diplomasi yoluyla tebliğ edilmeyip de basın vasıtasıyla bildirilmesinden ve bu hususta öteden beri Avusturya hükûmetince gösterilen tavır ve vaziyetten duyulan memnuniyetsizlik dile getirilmiştir. Ayrıca Türklerin gerek geçen sene ve gerek son zamanlarda Arnavutlara karşı fevkalade şiddetle hareket ettiklerinin iddia edilerek, onların bu şekilde itham edilmeleri yoluna gidilmesinin adalet ve insafa muvafık olmadığına dikkat çekilmekle birlikte Osmanlı Devleti'nin müdafaası hususundaki büyük önemi ortada olan Arnavutlara mümkün olduğu kadar iyi muamele etmenin Osmanlı hükûmetinin kendi menfaatine olduğu belirtilmiştir (HR.SYS, 140/15, 7 Haziran 1327/20 Haziran 1911, s. 3).

Öte taraftan Karadağ ile ilgili olarak da Rusya'nın nasihat ve Avusturya'nın ihtarlarının Karadağ hükûmetine tesir ettiği, kralın Çetine'de ikamet ettirilen bir Malisör reisi ile görüştüğü, maceracı politikasından vazgeçtiğinin görülmekte olduğu ve Karadağ kralının Karadağ'a gelecek bütün asilerin silahlarının alınarak uzaklaştırılmaları için sınır memurlarına tekiden emir verdiği harbiye nezaretine bildirilirken (HR.SYS, 146/5, 2 Haziran 1327/15 Haziran 1911, s. 1) Podgoriçe şehbenderliğinden tam tersi yönde haberler gelmekteydi. Dağlıların maksatlarının tam

olarak ortaya konulamaması ise izlenecek yol hakkında müşkülata neden olmaktaydı (HR.SYS, 146/28, 4 Haziran1327/17 Haziran 1911).

Bu sırada Viyana sefiri, Malisörlerin isyanına bir netice verilmesi lüzumundan bahisle Kont Aehrenthal ile yapılan ve birbiri ardına gelen beyanatlarını muhtelif tarihlerde posta ve telgraf ile bildirmekte ve Fremdenblatt adlı yarı resmî gazetenin bu hususta neşriyatı dairesinde Aehrenthal ile vuku bulan görüşmelerini ve onu takip eden birçok mülakatlarda Aehrenthal'in dostane ve hususi şekilde yaptığı tavsiyeleri haber vermekteydi. Bu kez de Malisörler hakkında Osmanlı hükûmeti tarafından alınan müşfik tedbirlere dair kendisi tarafından verilen malumatın Kont Aehrenthal tarafından memnuniyetle karşılandığı gibi oradaki siyasi ve diplomatik çevreler üzerine olumlu etki bıraktığını, diğer yerlerde de umumi efkâra sükûnet geldiğinin peyderpey gelen haberlerden anlaşılmakta olduğunu, Kont Aehrenthal'in askerî hareketin sona erdirilmesinden ve alınan söz konusu tedbirlerden dolayı Osmanlı hükûmetini tebrik etmekle beraber adli takibe uğrayan Müslüman Arnavutların da affedilmelerinin Osmanlı hükûmeti için doğru bir siyaset olacağını beyan ile hususi surette vaki olan bu tavsiyesinin de arz edilmesini rica ettiğini bildirmiştir. Ayrıca Aehrenthal'in Arnavutluk havalisinde ıslahat düşüncesinin tatbik ve icrasına nezaret etmek, daha doğrusu ihtiyaçları yakından tetkik etmek üzere nüfuz ve tecrübesi dâhilen ve haricen bilinen devlet erkânından birinin geçici ve istisnai surette o bölgeye gönderilmesinin münasip olacağını, Malisörlerin silahlarını teslim ile dehaletleri için belirlenen 10 gün sürenin tamamlanmasında bazı müzakere ve müsamahalar ile askerî harekâta hemen başlanmamasının uygun olacağını, zira Karadağlıların o civarda asayişin sağlanmasına muhalif olmaları nedeniyle bunların fırsat bulmalarını menetmek lazım geleceğini, ıslahatın icrasına değin Arnavutlar tarafından makul olmayan talepler ileriye sürülerek, serkeşlik temayülatı görülecek olursa bile tavsiyesi üzere ıslahata memur olacak olan zatın tetkiklerini almak için gereken süre zarfında oyalanacakları ve kış mevsiminin gelmesiyle hükûmetin mevcut kuvvetlerini artırmaya vakit bulacağı mütaalatını da dile getirmiştir.

Viyana sefirine göre vuku bulacak tetkikler neticesine göre idare için devlet erkânından uygun bir zatın tayin ve izamı yolunda Kont Aehrenthal'in tavsiyesi dâhilî ve haricî tesiri itibarıyla şüphesiz pek faydalıydı. Zira Kont Aehrenthal'in de tasdik ettiği üzere madem ki Karadağlıların Arnavutları teşvik etmekte ki menfaatleri ortada ve son vukuatta müdahaleleri ve yardımları sabit ve aşikârdır, ve madem ki dâhilî bir

mesele olan bu gibi asayişin muhafazası veya Hristiyan unsurunun korunması gibi sebeplerle Avrupa umumi efkârına vesile olmakta ve bir milletlerarası mesele hâline gelmektedir, o hâlde devlet erkânından biri gönderilirse Avrupalılar nezdinde Osmanlı hükûmetini zan altında bırakmamak için resmî esaslar üzerine hemen ıslahata başlanılması kendi fikrince daha ziyade anlaşma hâline ve siyasete uygun görünmekteydi. Zira aksi hâlde daha sonra bir karışıklık devletin meşgul olduğu bir zamanda yeni bir soruna ve devletin devr-i sabıktan daha geriye düşmesine sebep olabilirdi.

Viyana sefiri ayrıca Viyana ve Peşte tarafından dikkatle takip edilmekte olan Arnavutluk olaylarının Avusturya hükûmetinin bu defa ki tebligatına da yansıdığını, bu tebligatın söz konusu ahval hakkında Kont Aehrenthal'in defalarca vuku bulan beyanat ve vesayasını tekrardan ibaret olup, şu kadar ki bu defa Fremdenblatt adlı yarı resmî gazeteyi fikirlerine tercüman etmiş olduğunu ve beyanatının tesirini temin için de tebligat esnasında Osmanlı hükûmetinin karışıklığı devam ettirecek bir yol izlediği takdirde siyasetini değiştirmek mecburiyetinde kalacağı gibi bazı sözler ilave ettiğini ifade etmiştir.

Viyana sefirine göre İşkodra havalisinde bulunan Malisörlerin isyanı üzerine Osmanlı hükûmeti tarafından alınan askerî tedbirler isyanın genişlemesinin destekleyicisi olan Karadağ'ın şikâyetiyle Avrupa umumi efkârının Osmanlı aleyhine olarak tesir etmeye başlamasına neden olmaktaydı. Bir taraftan İtalya'da vuku bulan gelişmeler ile diğer taraftan Veliaht Arşidük Franz Ferdinand'ın yardım ve nüfuzuna müstenit bulunan ve öteden beri Kont Aehrenthal'in eleştiricisi olan Katolik fırkasının Osmanlı hükûmetine karşı gösterilen aciziyet ve zaafın Avusturya Devleti'nin daha sonra Balkanlar'daki nüfuzunun kırılmasına ve siyasi bakımdan zarara yol açacağı beyanıyla şiddetli itirazlarda bulunması ve bu fırkaya mensup gazetelerin tenkit ve isnatlarının özellikle Rusya Devleti'nin teşebbüsünün ardından şiddetlenmesi üzerine Kont Aehrenthal kayıtsız davranmadığını göstererek, bu Katolik fırkasını hoşnut etmek lüzumunu hissetmişti.

Nitekim Viyana sefiri, Kont Aehrenthal'in vuku bulan son hadisenin sebebini açıkladığından da bahsetmişti. Gerek Avusturya gerekse İtalya umumi efkârında olumsuz düşünceler gittikçe arttığından Kont Aehrenthal umumi efkârı sakinleştirmeye çalıştığını ve Osmanlı hükûmeti tarafından nasihatlerinin iyi bir

şekilde kabul görmesini istediğini belirtmişti. Emelinin ise Osmanlı Devleti'nin saadeti merkezinde olduğunu beyana dahi gerek görmemişti. Bu his ile vuku bulan ihtarlarının gerekli olduğunu ve doğrudan doğruya menfaatleriyle ilgili olan böyle bir hususta Avusturya hükûmetinin ilgisiz bir siyaset izleyemeyeceğini, durumun tehlikesi üzerine defalarca Osmanlı hükûmetinin dikkatini çektiğini, bu uyarı ve nasihatlerinin bir dostluğa dayandığı gibi Avusturya menfaatinin de bunu gerektirdiğini, eğer izlediği siyasetten bir fayda hasıl olmaz ise Avusturya hükûmetinin mecburen başka bir siyaset izlemek zorunda kalacağını sözlerine eklemişti. Ayrıca Viyana sefiri, Kont Aehrenthal ile olan serzenişkârane görüşmesinden midir nedir bilmediğini, ancak bu aydan sonra Osmanlı hükûmetini eleştirmeye başlamış olan basının birdenbire suçlama ve eleştirilerine nihayet verdiğini ifade etmekteydi (HR.SYS, 146/16, 17 Haziran 1911).

4.2.1.2.2. Malisör Meselesi'nin Çözümünde Katolik Piskopostan Yararlanma Teşebbüsü

Bir yanda bu gibi gelişmeler olurken diğer yanda Karadağ Arnavutlara yönelik teşvik ve tahriklerine devam etmekteydi. Karadağ'ın Kolaşin-i Bala kazasına her gün Podgoriçe'den üçer dörder araba silah ve mühimmat gelmekte (HR.SYS, 146/64, 7 Haziran 1327/20 Haziran 1911), Karadağlılar isyanın yatıştırılması için yayımlanan bildiri aleyhinde faaliyet göstermekte ve Osmanlı hükûmetinin yurtlarına dönen Malisörler'e yönelik takibatta bulunacağına dair tahriklerden geri durmamaktaydılar. Buna karşın Osmanlı hükûmeti tahriklerin engellenmesi ve beyannamenin iyi anlatılması için asi liderlerinin nezdine bir heyet gönderilmesi ve İşkodra başpiskoposu ile diğer bazı Hristiyan ileri gelenlerinin de bu heyete dâhil edilmelerinin faydalı olacağını düşünmekteydi (HR.SYS, 146/35, 8 Haziran 1327/21 Haziran 1911).

Mamafih bir piskopostan firarilerin iknası için yararlanılmasının bazı sakıncaları olabilirdi. Zira Katolikler papazların, papazlar da Avusturya'nın himayesindeydiler. Bu nedenle Avusturya'nın Karadağ'ın emellerine razı olabilme tehlikesi bulunmaktaydı. Ayrıca firarileri ikna için Katolik piskoposundan yararlanılması Osmanlı hükûmetinin bu meseledeki müstakil politikasını terk etmesi ve Avusturya hükûmetinin poltikasıyla birleşmesi anlamına gelebilirdi (HR.SYS, 147/39, 17 Haziran 1327/30 Haziran 1911, s. 1). Başpiskopos bir dereceye kadar Avusturya'nın himayesi altında sayılırsa da kendisinin Osmanlı tebaasından olması ve mevcut durumda piskoposların hükûmet tarafından tayin edilmekte olmaları tereddütleri bir bakıma gidermekteydi (HR.SYS, 146/35, 8 Haziran 1327/21 Haziran

1911). Bununla birlikte Osmanlı Çetine sefirinin, Avusturya sefirinin kendisinin yanına gelip İşkodra Katolik piskoposu Podgoriçe'ye geldiğinde piskoposa kolaylık gösterilmesi için Karadağ hükûmetine kendisinin de teşebbüste bulunduğunu ve bu hususta Viyana'dan talimat aldığını bildirmesi ise dikkat çekmekteydi (HR.SYS, 147/43, 6 Temmuz 1911).

Bu sırada Karadağ hükûmeti de Malisörlere verilen sürenin sonuna doğru bir askerî fırkasını seferber hâle getirmek istediğini, bunda maksadının güya her ihtimale karşı hazır bulunmak, Osmanlı askeri tarafından bir saldırı vuku bulursa arazisini müdafaa etmek olduğunu ve Osmanlı tarafından bir hücum vuku bulmadıkça kralın ihtilafa sebebiyet vermeyeceğini Avusturya ve İtalya sefirlerine beyan ederken Çetine sefiri İşkodra başpiskoposunun asilere nasihat etmek üzere Temmuz'da Podgoriçe'ye varacağını ve başpiskoposun nasihatlerini akim bırakmak için Sokol Baci'nin asileri kışkırtmakla görevlendirildiğini haber vermekteydi (HR.SYS, 147/52, 23 Haziran 1327/6 Temmuz 1911, s. 5). Nitekim Çetine sefiri çok geçmeden bir sonraki bildiriminde Podgoriçe'ye gelen İşkodra başpiskoposunun Malisörler nezdinde vuku bulan çalışmalarının başarılı olmaması üzerine dönmeye karar verdiğinin şehbenderlikten bildirildiğini ifade etmekteydi.

Bunun böyle olacağını daha önce keşfedip, yazdığını söyleyen Çetine sefiri; bu başarısızlığın muhtemel sebebinin Arnavutluk hakkında birtakım taleplerde bulunan komitenin olabileceğini ve Karadağ hükûmetinin de Malisörlerin isyanının devamına çalıştığından şüphe edilmeyeceğini belirtmiştir. Çetine sefirine göre Karadağ hükûmeti kendini komitenin siperine alarak Avrupa'nın umumi efkârından sakınmak maksadıyla İsmail Kemal Bey (1844-1919) ile arkadaşlarının telkinlerine ve icraatlarına müsaade etmiş ise de daha sonra bundan bir fayda olamayacağını anlayarak bu işe bir netice vermek emeline düşmüştür.

Rahibin komite fikirlerine meyletmesi ihtimaline gelince, Arnavut olduğundan böyle bir teşebbüsün tesirine kapılabilmesi mümkündü; ancak bu hususta kesin bir bilgi elde edilemedikçe bir hüküm verilemezdi. Mamafih böyle nazik bir vazifede böyle bir sorunun olabileceği de aslında öngörülebiliyordu. Piskoposun hisleri kendileri için sadıkâne hizmetine mani olduğu gibi birtakım ecnebi nüfuzlarına tabi olması da kendileri için emin bir vasıta olamayacağına kâfiydi. Herhâlde netice bunu göstermekte ve Avusturya maslahatgüzarının gidip Podgoriçe'de görüşmesi de bu

mütalaayı teyit etmekteydi. Ancak kendileri için her sulh vasıtasına müracaat etmeleri gerekmekteydi ve Osmanlı hükûmeti bunu yerine getirmişti (HR.SYS, 148/28, 18 Temmuz 1911).

4.2.1.2.3. Malisör Meselesi'nin Yabancı Basındaki Yansımaları

Bu tarihlerde düvel-i muazzamanın çeşitli başkentlerinde çıkan gazeteler Arnavut meselesi hakkındaki görüşlere yer vermekteydiler ve bu gazetelerde yer alan havadisler Osmanlı sefirleri aracılığıyla hükûmete bildirilmekteydi. Bu hususta Berlin'de çıkan Deutsche Tageszeitung gazetesinde; Karadağ'ın Malisörler ile ittifakla Osmanlı hükûmetine karşı aldığı tavır ve hareketin 1875'teki tavır ve hareketinin aynı olduğu, daha önce Hersekliler Osmanlı aleyhine isyan ettikleri zaman Karadağ'ın isyanı her türlü askerî malzeme ile himaye ettiği, o zaman Kont Andrassy'nin düvel-i muazzamaya notalar göndererek asilerin umumi affa mazhar olmalarını ve Osmanlı hükûmetinden yıkılmış meskenlerinin yeniden inşa ettirilmesi ile vergiden affedilmelerini talep ettiği, bugün Karadağ kraliyetinin Osmanlı hükûmetinden taleplerinin 1875 senesindeki ile aynı olduğu, Hersek ayaklanmasının ertesi senesi, yani 1876'da Karadağ'ın, aynı zamanda Sırbistan'ın ve 1877'de Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne harp ilan ettikleri, bugünkü Arnavutluk olayının 1875'tekine benzerliğinin dikkat çektiği, mevcut durum münasebetiyle Rusya hükûmetinin tebliğ ettiği notanın asileri ve müttefikleri olan Karadağlıları birtakım tatlı ümitlere düşürdüğü, Rusya'nın kendilerine yardım edeceği zannını husule getirdiği, tarihî hakikatlerin İngilizlerin Osmanlı Devleti'ni himaye edecekleri hakkındaki vaatlerinin efsaneden ibaret olup, Türkiye'nin zararına olarak birtakım fütuhat sevdasında bulunduklarını isbat ettiği, bu gibi hakikatlerin kolay kolay hatırlardan çıkmadığı, bunun için şimdi vuku bulan siyasi nasihatlere ve dostane ihtarlara karşı uyanık davranılması gerektiği ifade edilmiştir.

Bir Rus gazetesi olan Russkoye Slovo da 1 Temmuz 1911 tarihli nüshasında; Rusya, İtalya ve Avusturya hükûmetlerinin Arnavutluk'taki mevcut durumdan memnun olmadıklarını ve bu memnuniyetsizliklerini Bâbıâli'ye bildirdiklerini, Arnavutluk'taki hareket tarzını müştereken protesto etmelerinin daha tesirli olacağını, aksi hâlde 300.000 Arnavut'un ayaklanarak silahlanacaklarını, paraya ise o kadar ihtiyaç olmadığını, zira fakir Arnavut ailelerin bile ihtilal komitesine hisselerine düşen ianeyi düzenli şekilde verdiklerini, bundan başka İngiltere'den ve Amerika'dan dahi pek çok para geldiğini bildiren bir telgraf yayımlamıştır.

Berliner Tageblatt gazetesinin 29 Haziran 1911 tarihli nüshasında yer verdiği bir telgrafta; Çetine Sefiri Sadrettin Bey'in Podgoriçe'deki teşebbüslerinin akim kaldığı ve Karadağ hususi memurunun Rusya Hariciye Nazır Vekili Neratov vasıtasıyla Çar nezdinde teşebbüs etmek ümidinde olduğu, ancak imparatorluk sarayında asla nüfuz ve itibarı olmadığı ifade edilmekteydi.

Viyana'dan aldığı beyanatı 28 Haziran 1911 tarihli nüshasına derç eden ve Paris'te çıkan Matin gazetesi ise; Avusturya-Macaristan'ın resmî gazetelerinin Arnavutlar hakkında ciddi bir alicenap eseri gösterdiklerini ve Arnavutların hususi arzularının mümkün olduğu kadar yakın bir zamanda yerine getirilmesi için Osmanlı hükûmeti üzerinde etki etmeye devam edeceklerini belirtmiş ve Wiener Allgemeine Zeitung gazetesinin Arnavutluk meselesinin yakında milletlerarası bir mesele şeklini alabileceğinden bunun Osmanlı hükûmeti için nahoş neticeler doğabilecek bir duruma sebebiyet verebileceğini ve Bâbıâli'nin, yabancı güçlerin müdahalesine karşı tek çarenin Arnavut taleplerinin yerine getirilmesi olduğunu anlaması gerektiğini ifade ettiğinden bahsetmiş, Neue Freie Presse gazetesinin de açıktan açığa yarı resmî beyanatının daha ziyade manidar olduğuna dikkat çekerek, bu gazetenin Bâbıâli'nin kararsızlığından ve imha politikasından dolayı teessüflerini beyan ile taraf-ı şahaneden Kosova'da ilan edilen umumi aftan ne gibi bir netice hasıl olduğunu sorduğuna yer vermiştir (HR.SYS, 147/23, 1 Temmuz 1911).

4.2.1.2.4. Malisör Meselesi'ne Yabancı Güçlerin Müdahalesi İle İlgili Düvel-i Muazzama Diplomatlarının Görüşleri

Osmanlı hükûmeti, Malisörler hakkındaki meseleden dolayı basın aracılığıyla da gündeme getirildiği görülen yabancı müdahalesinin kabul edilemeyeceğinden bahsederek, düvel-i muazzama nezdindeki sefirlerine gerekli bildirimlerde bulunmuştur. Bu teşebbüsün neticesi olarak ilgili sefirler gerekli görüşmeleri yapmış ve cevabi telgraflar göndermişlerdir (HR.SYS, 147/54, 27 Haziran 1327/10 Temmuz 1911, s. 4):

Viyana sefiri gönderdiği telgrafta; söz konusu tebligat dairesinde Hariciye Nazırı Kont Aehrenthal ile konuştuğunu ve Kont Aehrenthal'in Karadağ'ın tutumunu tasvip etmediğini, Kral Nikola'nın çıkmaz bir sokağa saptığını söylediğini, devletlerin müşterek teşebbüslerine karşı olan tavırda haklı olduklarını teslim etmekle birlikte müşterek veya münferit bir teşebbüste bulunulması ihtimalinden korktuğunu ve bu

nedenle Malisörler ile bir an önce anlaşma yapılmasının uygun olacağını söylediğini, Osmanlı hükûmetinin iyi niyetini takdir etmekle beraber bunu fiilen de göstermesinin lazım geldiğini ifade etmesi üzerine buna cevaben kendisinin Osmanlı hükûmetinin aldığı tedbirlerin her birinin iyi niyetlerinin bir delili olduğunu ve Karadağ'ın maksatlarının husulüne birtakım tahriklerle engel olduğunu söylediğini, Kont Aehrenthal'in vergi, askerlik hizmeti ve silah toplanması konularında uzlaşma yapılmasını önererek vergilerin ertelenmesi, askerlik hizmeti için Rumeli haricine sevk edilmemeleri ve hususi bir kanun koyularak bazı kısıtlamalar altında silah taşıyabilecekleri fikrini beyan ettiğini, bu konuda Avusturya'nın emsal vücuda getirmeksizin, ağırlığını ve haysiyetini ihlal etmeksizin Kataro mıntıkasındaki ahaliye bahşettiği müsaadeleri misal olarak tekrar zikrettiğini, işin Katolik unsurunu hoşnut edecek surette halledilmesinin imparatorca gerekli olduğunu ve Osmanlı hükûmetine yönelik nahoş bir duruma mani olmak için elinden geldiği kadar çalıştığını beyan ettiğini bildirmiştir (HR.SYS, 147/54, 5 Temmuz 1911, s. 2).

Londra sefaretinden gönderilen telgrafta; İngiltere hariciye nezareti müsteşarı ile söz konusu tebligat dairesinde uzun uzadıya görüşüldüğünden bahsedilmiş ve meselenin tarihini, Malisörlerin kimler olduğunu, ne kadar ilkel bir hâlde yaşadıklarını, Osmanlı hükûmetinin ağırlığı ve haysiyeti ile meşruti idare çerçevesinde bütün müsaadeleri bahşetmiş olduğunu, müdahale mahiyetinde bir teşebbüsün Osmanlı hükûmeti tarafından kabul edilemeyeceğini izah ettikten sonra Karadağ kralının iki yüzlü hareket tarzını da açıklayarak, bir taraftan asileri ikna etmek üzere sefirlerini müzakereye çağırırken, diğer taraftan isyancıları el altından mukavemete teşvik ettiğini söylediğini, hariciye müsteşarının bu ifadeden müteessir göründüğünü ve Karadağ'ın Türkiye hakkındaki hissiyat-ı dostanesini kati surette göstermekte olduğu cevabını verdiğini, buna mukabil kendisinin de bu tezahürata itimat etmemek gerektiğini ifade ettiğini, hariciye müsteşarının Çetine'de müştereken yeni bir teşebbüste bulunulmasının münasip olup olmayacağını tetkik etmek üzere Sir Edward Grey ile görüşeceğini söylediğini, bu vesile ile Karadağ prensinin Morning Post gazetesinde vuku bulan ve dostane hislere uyuşmayan sözleri sorulduğunda hayret eder göründüğünü, bundan haberi olmadığını ve mülakatı münasebetsiz addettiğini söylediğini bildirmiştir (HR.SYS, 147/54, 4 Temmuz 1911, s. 1).

Petersburg sefaretinden gönderilen telgrafta; hariciye nazır vekili ile görüşüldüğü ve kendisinin Malisörlere karşı Osmanlı hükûmeti tarafından gösterilen

inayetkârane temayüllerden dolayı fevkalade memnun olduğu ve müdahale teşebbüsü hakkında deveran eden şayianın külliyen asılsız olduğunu, bunun mevzubahis bile olamayacağını, bazı müzakereler cereyan etmişse de bunların genel duruma ait olup bunlara Avusturya'nın da iştirak ettiğini beyandan sonra, söz konusu bölgede statükonun bekasından başka bir arzusu olmayan Rusya'nın "Bu meselede hükûmet-i seniyyenin en büyük yardımcısı olduğunu biliniz. Sulh ve selameti Çetine'de sağlama gayretinden geri durmuyoruz" diyerek müdahale gibi telakki olunabilecek bir fikir ortaya koymak istememekle beraber ahalinin hislerine hak verdiklerini ve kendilerini tatmin edebilecek bazı ıslahatı mümkün olabildiğince çabuk tatbik etmenin pek makul olacağını beyandan kendini alamadığını ifade ettiği bildirilmiştir (HR.SYS, 147/54, 5 Temmuz 1911, s. 3).

Bar şehbender vekâletinden gönderilen tahiratta ise; Karadağlıların Avrupa'nın "salibin dâhil olduğu yere bir daha hilal giremez" nazariyesine şiddetle bağlı olduklarından ve bunu değişmez bir kaide addettiklerinden Türkiye ile vuku bulacak bir harpten kendileri açısından bir tehlikenin asla söz konusu olamayacağını, bu durumda arazilerini genişletmek konusunda başarı sağlayamasalar bile bir şey kaybetmeyeceklerini, kazanmak mukabilinde bir şey kaybetmemenin de bir çeşit kâr olduğunu, Türkiye ile yapılacak bir harbe diğer Balkan devletlerinin de kayıtsız kalamayacaklarını, bu konuda Avusturya'dan bir engel gelebileceğini, ancak Rusya'nın bunu halletmenin bir yolunu mutlaka bulacağını düşündüklerinden bahsedilmiştir (HR.SYS, 148/2, 8 Temmuz 1911, s. 1).

Bu sırada Malisörler hakkında alınan son kararlar düvel-i muazzama nezdindeki sefirler ile birlikte Çetine sefirine gönderilmiştir. Viyana sefiri de bu hususta Avusturya hariciye nazırı ile görüşmüş ve hariciye nazırı bu kararlardan hoşnut görünerek, işin rengini değiştirecek, birtakım yanlış anlamalara meydan verecek maddelerin önünü almak üzere kendi fikrine göre ilgili mahallerde ve daha sonra Avrupa gazetelerinde söz konusu kararların neşir ve ilanının muvafık olacağını tavsiye etmiştir. Nitekim bu hususla ilgili olarak son kararlardan haberdar olunması için vali ve kumandan tarafından mümkün olan mesainin harcanması dâhiliye ve hariciye nezaretlerine tebliğ edilmiştir (HR.SYS, 148/31, 4 Temmuz 1327/17 Temmuz 1911, s. 2, 4).

Keza Budapeşte başşehbenderi de Malisörlerin isyanından ve bunların daha sonra Karadağ hükûmeti tarafından sahiplenilmesinden dolayı zuhur eden mesele münasebetiyle Osmanlı hükûmeti aleyhinde fikir oluşturmak amacıyla bir süreden beri Avrupa gazetelerinde ve özellikle Avusturya'nın Katolik fırkasına mensup gazetelerinde görülen neşriyatın bu havanın aksettiği tesiri göstermekte olduğundan ve Avrupa'da Arnavutluk meselesi denilen muamele hakkında muhtelif memleketlerin ve siyasi ricalinin fikrini aydınlatmak için Bağdad Mebusu Babanzade İsmail Hakkı Bey'in (1876-1913) Avrupa'ya seyahat ettiğinden, bu seyahat sırasında Peşte'ye de geldiğinden ve Peşte Lloyd gazetesine bir mülakat verdiğinden ve birkaç gün kaldıktan sonra Viyana'ya hareket ettiğinden bahsetmiştir.

İsmail Hakkı Bey, Peşte'de bulunduğu süre içinde basın camiası ile siyaset erkânından bazıları ve bilhassa Başvekil Kont Khuen-Héderváry (1849-1918) ile Mebusan Meclisi reisi ve bir muhalif fırka başkanıyla görüşmüş; tümüyle yapılan bu görüşmelerde Bâbıâli'nin izlediği siyasi yol, Osmanlı hükûmetinin maksat ve emeli ve meselenin gerçek mahiyeti hakkında malumat ve izahat vermiştir. Mebusan Meclisi'ndeki hususi dairesinde başvekil ile yarım saatten fazla görüşen İsmail Hakkı Bey, Kont Aehrenthal'in Osmanlı hükûmeti hakkında iki yüzlü olarak izlediği siyaseti tesadüfen o gün hitabet kürsüsünde şiddetle tenkit ve hatta "namussuzca" tabiriyle niteleyerek, bu konuda bir de istizah takriri veren Mebus Mösyö İvanka ile de Mebusan Meclisi koridorunda bir saatten fazla sohbet etmiştir (HR.SYS, 148/41, 20 Temmuz 1911).

Bu arada Çetine sefiri ise önemli bulduğu bazı duyumlardan hükûmeti haberdar etmiştir. Malisörlerin isyanından dolayı Karadağlılar tarafından katlanılan masrafın Rusya tarafından ödenmesinin kararlaştırıldığını, Rus çarının Kral Nikola'ya gönderdiği haberlerin bunu teyit ettiğini, fakat bu hususta bazı şartlar konulduğunu, birinci şartın Malisörlerin derhâl memleketlerine dönmeleri ile Arnavutluk'ta sükûnun temin edilmesi ve ikinci şartın bu meselenin uyandırılması Balkanlar'daki dengeleri bozacağından bundan sonra tekrar etmeyeceğinin taahhüt edilmesi olduğunu, Rusya'nın bu derece müsamaha göstermesinin sebebinin de Avusturya'nın ortaya girmesi olduğuna şüphe edilemeyeceğini, Avusturya'nın gazeteler vasıtasıyla kullandığı şiddetli lisanın ve Malisörler nezdinde son günlerde vuku bulan teşebbüslerinin Rusya'yı basiret dairesine hapsettiğini ve Arnavutluk meselesinin karışmasından Avusturya'nın faydalanacağı ihtimalinden dolayı Karadağ'a bu hususta

halisane nasihatlerde bulunduğunu ve nihayet masrafları kabul ettiğini, bunun da Avusturya ile Rusya arasındaki siyasi rekabete ciddi bir delil teşkil ettiğini ifade etmiştir (HR.SYS, 149/4, 28 Temmuz 1911).

Nitekim Avusturya-Macaristan ile birlikte diğer büyük güçlerin de diplomatik sürece dâhil olmalarıyla isyanın bastırılmasında barışçıl yöntemler ön plana çıkmıştır. Neticede isyanı sona erdiren anlaşma 3 Ağustos'ta Podgoriçe'de imzalanmıştır (Buçukçu, 2014, s. 186).[94] Öte yandan Avusturya-Macaristan'ın Arnavutlara karşı yaptığı diplomatik jeste karşın Türkler Ağustos 1911'de Avusturya gemilerine karşı yeni bir boykotla tepki göstermişlerdir. Avusturya Lloyd Kumpanyası Osmanlı Devleti'ne müracaat ettiğinde onlara kendi hatlarında kendi gemilerini kullandıkları cevabı verilmiştir (Möhring, 1978, s. 95).

4.2.1.3. Osmanlı Diplomatlarına Göre Avusturya-Macaristan ile Diğer Devletlerin Malisör İsyanı'nındaki Faaliyetleri (Ekim-Aralık 1912)

Ekim ayına gelindiğinde Atina sefareti maslahatgüzarı; Arnavutluk'taki durumun yine nezaket ve önem kazanmakta olduğunu ve oralarda tekrar bir karışıklık çıkacak olursa Avusturya Devleti'nin yalnız Taşlıca'yı değil belki Üsküp'ü bile işgal etmesinin umulduğunun hemcivar hükûmet sefirlerinden birisi tarafından kendisine bir sohbet esnasında söylendiğini, Avusturya'nın Selanik üzerindeki hususi emellerinin devletçe bilindiğini, fakat bir gün bu emellerin fiile geçmesi tehlikesinin Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki mevcudiyetinin ciddi bir tehlikeye maruz kaldığının anlaşılacağı anda başlayacağını, eğer Osmanlı Devleti kuvvet kazanırsa civar hükûmetlerin malum maksatları kolaylıkla hasıl olamayacağından, saldırılarına karşı bir set teşkil edecek olan Osmanlı İmparatorluğu'nun bir kat daha şevketini artırmasının Avusturya hükûmetinin hayati menfaati gereğinden olduğunu, Osmanlı vilayetleri ve civarında en mühim mevkinin Arnavut kavmi tarafından işgal edildiğini, Arnavutların ise kavmî ve siyasi mevcudiyetlerini umumiyetle Osmanlı Devleti'nin bekasında gördüklerini, Osmanlı Devleti'nin sarsıldığı ve civar hükûmetlerin menfaat temin edeceklerini hissettikleri takdirde bu ufak hükûmetlere parça parça tabi

[94] Bununla birlikte Malisör meselesinin halihazırda girdiği itilaftan hemen önce Avusturya ve İtalya hükûmetlerinin Rusya hükûmetine müracaat ile Osmanlı Devleti ile Karadağ arasında bir muharebe vuku bulmaması için Dersaadet ve Çetine'de nüfuz ve baskı kullanılmasını teklif ettikleri ve Rusya hükûmetinin bu teklifi kabul etmekle beraber Osmanlı hükûmeti ve Karadağ'ın böyle bir teşebbüse iştirak edeceğini beyan ettiği; ancak meselenin halledilmesine nazaran tabii ki artık böyle bir ihtimalin gerçekleşmeyeceği arz edilmekteydi (HR.SYS, 149/19, 25 Temmuz 1327/7 Ağustos 1911, s. 1).

olmaktansa bütün Arnavutluk'un büyük bir yabancı hükûmet idaresine dâhil olmasını tercih edeceklerinin ortada olduğunu, bu ihtimal karşısında Avusturya hükûmetinin Arnavutluk'ta evvel ve ahir propaganda yaptığı bazı Müslüman bey ve ağalarını da kendi tarafına çektiğinin şüphesiz olduğunu, hâlbuki Arnavutluk'un hakiki eşrafının devlet-i ebed müddete bağlı olduklarını belirtmiştir (HR.SYS, 149/57, 14 Teşrin-i Evvel/Ekim 1911, s. 2).

Bu sırada Osmanlı hükûmeti tarafından Avusturya ve İtalya'nın askerî hazırlıkları dikkatle takip edilmekte, durumun vaktiyle haber verilerek gerekli tedbirlerin alınması istenmekteydi (BEO, 3950/296244, 5 Teşrin-i Evvel 1327/18 Ekim 1911). Bu hususta Avusturya-Macaristan hükûmetinin Osmanlı hududu civarında askerini artırdığı istihbar edildiğinden durumun tahkiki ve bir an önce neticenin bildirilmesi Viyana sefareti ataşemiliterliğine tebliğ edilmişti. Gelen cevabi tahriratta; Avusturya-Macaristan Savaş Bakanı General Conrad tarafından Taşlıca Sancağı hududunda askerlerinin artırılması hakkında dolaşan şayianın husumet ve müşkülat çıkarmak maksadıyla neşredilmekte olduğunun kendisine kati surette beyan edildiğini ve Türkiye-İtalya düşmanlığı sırasında Avusturya hükûmetinin tarafsızlığa riayete karar vermiş olması nedeniyle Balkan hükûmetlerinin tavırları Avrupa kıtasında müşkülat çıkarmadıkça, sınırları üzerinde asker artırmak icrasına lüzum görmeyeceğini söylediğini ifade etmiştir (BEO, 3951/296318, 6 Teşrin-i Evvel 1327/19 Ekim 1911, s. 2; BEO, 3955/296624, 17 Teşrin-i Evvel 1327/30 Ekim 1911).

Harbiye nazırı da Güney Arnavutluk'ta bulunup mahallî duruma vukufu bulunan askeriyeden biri tarafından gönderilen mektubun dikkat çeken bazı hususlar içerdiğini bildirmekteydi. İtalyanların Preveze sahiline vuku bulan tecavüzü üzerine Avusturya hükûmetinin bunu protesto eden bir nota verdiğini ve buna karşı İtalyanların bir daha böyle birşey yapmayacaklarını vadetmiş olmalarının mahallî unsurlar üzerinde hususi tesirler uyandırarak, hükûmet aleyhine hareket eden Arnavutları ayıktırdığını, şimdiye kadar İtalya ve Avusturya rekabet ve ihtirasından istifade ile istiklal etmek ümidinde olan ve buna göre programlarını tanzim eden bazı Arnavutların İtalyanların attıkları birkaç top üzerine Avusturya'nın Yanya general konsolosunun bir Arnavut'un hanesinde vuku bulan konuşma sırasında "İtalyanlar buralara taaruz edemez. Çünkü buraları bizimdir" şeklinde bir ifade kullandığını ve bütün Avusturya konsoloslarının İtalya donanmasının adedine ve hatta hareketine dair her gün hükûmetlerine doğrudan doğruya malumat verdiğini ve Avusturya'nın notası

üzerine İtalya gemilerinin çekilip gitmesinin Avusturya'nın Arnavutluk'u işgaline İtalya tarafından muvafakat edildiğine dair tam bir itimat olduğunu gösterdiğinden bu hâlin Osmanlılık'tan ayrılmak emeliyle çalışanların cüretini kırdığını, kendilerine Arnavutluk'un bekası için Rumeli'de Osmanlılığı yaşatmak icap edeceğini tasdik ettirmiş olduğunu ve diğer taraftan Rumların da Yanya vilayetinin Yunanistan'a ilhakını düşünürken keza Avusturya'dan dolayı fevkalade telaşa düştükleri ve bunun üzerine Yunan propagandacılarının daha ziyade faaliyet gösterecekleri ortada ise de bundan Osmanlı Devleti'ne bir fayda olamayacağından, kendilerinin asıl İslam unsuru arasında ortaya çıkacak her fikirden istifade etmelerinin gerekeceğini belirtmiştir (A.MKT.MHM, 608/6, 27 Teşrin-i Evvel 1327/9 Kasım 1911, s. 2).

İşkodra vilayetinden alınan şifreli telgrafta; Yakova, İpek ve İşkodra Malisya reislerinden bazılarının Karadağ'a gittikleri ve Karadağlıların bunlara İtalyanlar Trablusgarp'ta başarılı olamayıp da muharebeyi o taraflara genişletecek olurlarsa Avusturya'nın İtalya hareketine muhalefet etmesi doğal olduğundan Malisya ahalisinin tarafsız kalmasını birtakım lütufkârane vaatlerle tavsiye ettikleri, Avusturya propagandasının ise hükûmetin tekliflerini ve bilhassa askerliği kabul etmemelerini tembih etmek şeklinde olduğu, bir iki aya kadar Avusturya konsoloslarının Viyana'ya gidip, izleyecekleri hareket tarzına dair müzakerede bulunarak, talimat alacakları ve ilkbaharda bilhassa oralarda ihtilal çıkarmaya çalışacaklarının haber alındığı, İtalya'nın Trablusgarp'ta başarılı olamaması ve umumi siyaset icabı Adalar Denizi'ne harbi genişletememesi neticesi olarak Avusturya'nın sancak tarafından ilerlemesi için bir bahane teşkil etmek ve Osmanlıları müdafaadan aciz bırakmak üzere ihtilal çıkarması akla yatkın olduğundan şimdiden bu hususun göz önünde tutularak mutlaka Arnavutluk'un sadakatinin temin edilmesi ve tahriklerin engellenmesine çalışılması mütalaası arz edilmiştir (BEO, 3972/297883, 14 Teşrin-i Sâni 1327/27 Kasım 1911, s. 3, 4). Meselenin önemine binaen yalnız malumat verilmesiyle yetinilmeyip bu hususta mahallî hükûmetçe yapılacak şeyin Avusturya taraftarı olan Arnavutların sadık ahali üzerinde tesir icra etmelerine ve bir gaile çıkmasına meydan bırakılmaması, sükûnet ve asayişin idamesinin temin edilmesi ve her hâl ve ihtimale karşı gerekli basiretkârane tedbirlerin alınması olduğu belirtilmiş ve lazım gelen muamelenin icap edenlere bildirilmesi dâhiliye nezaretinden istenmiştir (BEO, 3972/297883, 14 Teşrin-i Sâni 1327/27 Kasım 1911, s. 3, 4).

4.2.1.3.1. Karadağ Destekli Yeni Bir Malisör İsyanı'na Yönelik Düvel-i Muazzama Diplomatlarının Görüşleri

Çetine sefareti ataşemiliterliğinin raporunda; Karadağlıların esasen Sırp unsuruna mensup ve Sırbistan'daki ahaliden lisanen, âdeten ve mezheben hiçbir farkları olmadığı gibi tarihlerinin de Birinci Kosova Muharebesi'ne kadar Sırplarla müşterek olduğundan, bu muharebede hezimete uğradıktan sonra ayrı addedildiklerinden ve her iki memleket hududunun birleştirilmesine çalışmakta olduklarından bahsedilmiştir. Söz konusu rapordan anlaşıldığına göre Karadağ'ın en büyük emeli kadim büyük Sırp hükûmetini ihya etmekti. Her Sırp ve Karadağlı bunu düşünmekte ve er geç büyük Sırp hükûmetinin teşkil edeceğine inanmaktaydı. Bu büyük Sırp hükûmetinin teşkili de Kosova vilayetini istila etmekle olacaktı. Bu vilayetin zaptı da ancak Osmanlı hükûmetinin bunlara karşı kuvvet gösteremeyecek derecede başka tarafta meşgul olmasıyla belki mümkün olabilirdi. Yeni Pazar ve Taşlıca Sancağı'nı ele geçirmek de siyasi emellerini bir dereceye kadar temin edecekti. Hatta bu amaçla topoğrafya tetkiklerinde bulunulmuş, Podgoriçe'den Kolaşin ve Andraviça'ya kadar gayet mükemmel şose inşa edilmiş ve her iki sancağın işgal provası bir iki defa yapılmıştı. Avusturya'nın başka tarafta meşguliyeti veya tarafsızlığı veya Rusya'nın emir ve tavsiyesi hâlinde veyahut diğer bir tarafta harp hâlinde bulunup, Kosova mıntıkası dâhilinde Karadağ ve Sırbistan'a karşı lüzumu kadar kuvvet bulundurmaya Osmanlıların muktedir olmadıkları bir sırada bu tecavüz muhakkak gibi görülmekteydi. Sırp unsurunun bu tecavüzünü Osmanlı Devleti'nin her an nazar ve dikkatte bulunduracağı şüphesizdi. Ancak şimdilik Karadağ'ın yalnız başına tecavüze cüret edemeyeceğine inanılmaktaydı. Emel ve maksatlarını elde etmek için şu sırada Karadağ'ın askerî kuvvete müracaat edeceğine dair tabur merkezlerinde bazı kıtaatın talimle iştigalinden başka bir delil olmadığı, bunların da ay sonuna kadar terhis edilmiş olacağı ümidinde bulunulduğu, Karadağ dâhilinde bir fevkaladelik görülmediği, ordunun ve bilhassa Senice bayraktarının harekete hazır olması ve cephane sevki için emir verileceği hususundaki istihbarat hakkında yeniden icra edilen tahkikat üzerine böyle bir emir verileceğine dair bir malumat elde edilemediği arz edilmekteydi (HR.SYS, 150/6, 22 Teşrin-i Sâni 1327/5 Aralık 1911, s. 5).

Bununla birlikte Malisör hadisesinin sona ermesinden sonra Osmanlı hükûmetinin bunlara bazı müsaadelerde bulunması dolayısıyla bu kez Karadağlılar

tarafından ikinci ayaklanmada istiklallerinin tasdik edileceğinden bahisle Malisörleri isyana davet ve kendilerine gizlice para verildiği haber alınmıştır. Bir ayaklanma zuhurunda şiddetli askerî tedbirlerin icrasına başlanılmadan evvel bir önceki hareket gibi siyaseten müşkül duruma düşmemek üzere şimdiden Avusturya, İngiltere, Rusya ve Karadağ gibi icap eden hükûmetler nezdinde gerekli teşebbüslerin yapılması lüzumunun İşkodra mürettep kolordu kumandanlığından bildirilmesi üzerine Londra, Petersburg ve Viyana sefaretlerine gerekli nasihatler yapılmıştır.

Bu hususta Londra sefaretinden gönderilen telgrafta; görüşülen hariciye müsteşarının Malisörleri tahrik etmekteki tehlike hakkında Karadağ'ın dikkatini bir kere daha çekmek için Çetine'deki İngiltere sefirine telgrafla emir vereceğini vadettiği ve hükûmetçe alınacak askerî tedbirlerin meşruiyetini tasdik ve mamafih sınır memurlarının tedbir ve itidalle hareket etmeleri lazım geldiğini ilave ettiğini bildirmiştir.

Petersburg sefareti; hariciye nazırı vekilinin Bâbıâli'nin istihbaratı yolunda bir haber almadığını ve bu konuda malumat alınırsa Çetine'de teşebbüslerde bulunacağını söylediğini ifade etmiştir.

Viyana sefareti maslahatgüzarı Muhtar Bey'den gönderilen telgrafta; Kont Aehrenthal ile görüşüldüğünden ve Aehrenthal'in Osmanlı Devleti ile hemcivarının iyi ilişkilerini ihlal edebilecek her türlü siyasetten sakınması için Karadağ kralına hemen nasihat edeceğini vaatle beraber kralın Malisya'daki tahriklerini derhâl tekzip edeceğinin pek muhtemel olduğunu ilave ettiğinden bahsedilmiştir. Ayrıca Kont Aehrenthal'in Osmanlı hükûmeti, Arnavutluk'ta iyi neticeleri başladığı görülen ve Balkanlar'da sulhun şiddetle taraftarı olan Avusturya'nın memnuniyetini çeken siyaset tarzını takip ettikçe Karadağ'ın hareketinden hiç endişe edilmemesi gerekeceği fikrinde olduğunu, bunun hilafı olan bir siyasetin Karadağ'ın ve İtalya'nın maksadına hizmet edeceğini ve dostane hislerinin delili olmak üzere Avusturya-Macaristan'ın Malisya'daki Katolikler arasında geçerli olan nüfuzundan yararlanarak, Katolik mezhebi memurlarına Karadağ'ın siyasetine asla kapılmamalarını ve padişaha sadık kalmalarını ruhani idareleri altında bulunanlara tavsiye etmelerini nasihat ettirmeye devam edeceğini söylediği belirtilmiştir (HR.SYS, 150/6, 15 Teşrin-i Sâni 1327/28 Kasım 1911, s. 4).

4.2.1.3.2. Avusturya-Macaristan'ın Zararlı Faaliyetleri ve İzlediği İki Yönlü Siyaset

Güvenilir bir kaynaktan alınan malumata göre Makedonya komitelerinin ve bazı çete reislerinin sahip oldukları meblağın Avusturya veliahdı arşidük ile onun siyasetini takip edenler tarafından verildiği gibi Arnavut komitelerinin dahi bu kaynaktan beslendiği, Rumeli'de Avusturya hafiye memurlarının dolaşmakta olduğunun rivayet edildiği ve bu hususta tetkiklere devam edildiği Sofya sefaretinden bildirilirken (DH.SYS, 81-1/2-16, 14 Kânûn-ı Evvel 1327/27 Aralık 1911, s. 1) Bar Ülgün şehbenderliğinden gönderilen telgrafta 300 İtalya zabitinin Merditya'ya gönderileceği ve bunların ahval ve hareketlerinin Avusturya konsoloshanesi tarafından tayin edilen şahıslar marifetiyle Osmanlı memurlarına ihbar edileceği hususi surette alınan malumata binaen tebliğ edilmiştir (HR.SYS, 150/14, 10 Kânûn-ı Evvel 1327/23 Aralık 1911, s. 2).

Viyana Sefiri Mavrini Bey ise; Deutsches Volksblatt gazetesine göre Makedonya ve Arnavutluk'un muhtariyetini gerçekleştirmek için Arnavutların gelecek ilkbaharda Makedonya-Bulgar komitesiyle mesai etmek fikrinde olduklarını, bu rivayetler gerçekleştiği takdirde İtalyanlar ile Karadağlıların önünü almak için Osmanlı hükûmetince her şeyden önce askerî tedbirler almak ve ıslahatları gerçekleştirmek gerektiğini, sadaret makamınca kabul edilen program esasını teşkil eden ıslahatın tatbik edileceğinin ümit edildiğini ve Kont Aehrenthal'in mevcut durumda her şeyden önce bu havaliye ve mahallî lisana ve ahalinin ihtiyaçlarına vakıf memurlar ve bilhassa valiler göndermek gerektiğini söylediğini belirtmiş, ilkbaharda Arnavutluk taraflarında bazı hadiseler vuku bulması muhtemel olduğundan gerekli tedbirlerin alınmasına dikkat çekmiştir (HR.SYS, 150/8, 13 Kânûn-ı Evvel 1327/26 Aralık 1911, s. 1).

Ayrıca Viyana sefirinin bildirdiğine göre Avusturya'nın eski Savaş Bakanı General Conrad ile Hariciye Nazırı Kont Aehrenthal arasındaki anlaşmazlık giderek artmaktaydı. General Conrad, İtalya hükûmetinin Avusturya'nın İtalyanlarla meskûn vilayetini istila fikrini beslediğini ve Kont Aehrenthal'in Üçlü İttifak politikasına sadık kalmakla memleketine layıkıyla hizmet edemediğini düşünmekteydi. İtalya'nın oldukça ilerlemiş bulunan mali durumu ve deniz kuvveti dolayısıyla bir müddet sonra

kendisiyle çarpışılamayacağı fikrinde olarak şimdiden husumet ilan edilmesi taraftarıydı (HR.SYS, 217/53, 12 Kânûn-ı Evvel 1327/25 Aralık 1911, s. 1).

Keza Veliaht arşidük de Kont Aehrenthal'den farklı olarak izlediği siyaseti kendisine bağlı gazetelerle ortaya koymaktaydı. Kont Aehrenthal Üçlü İttifak taraftarlığını benimsemişken, arşidük Avusturya'nın düşmanı addettiği İtalya istisna edilerek üç imparator arasında bir ittifak veya bir itilaf akdi taraftarıydı. Arşidük bu suretle Avusturya ve Rusya arasında Balkanlar'a dair bir itilaf husulünü arzu eder olmalıydı. Fakat imparator yaşadıkça arşidükün bu düşünceleri ve meylinden Osmanlı Devleti açısından endişeye mahal yok ise de imparatorun vefatından sonra hâl ve mevkinin değişmesinden ve Avusturya politikasının yeni istikameti karşısında bulunulacağından endişe edilmekteydi. Dolayısıyla Avusturya ile itilaf esaslarına acilen mesai sarfının faydalı olacağı düşünülmekteydi (A.MKT.MHM, 745/22, 18 Kânûn-ı Evvel 1327/31 Aralık 1911, s. 2).

Öte yandan Viyana sefiri, Almanya'nın Viyana sefiri ile vuku bulan mülakatında Alman sefirin hükûmetinin Osmanlı Devleti'nin dostu olduğunu, Avusturya'nın Osmanlı Rumeli vilayetleri üzerinde hiçbir emeli olmadığını ve Balkanlar'da statükonun muhafazasını desteklediğini, Rusya'nın Balkanlar'daki nüfuzu Osmanlı hükûmetinin menfaatine ne kadar zararlı ise Avusturya'nın nüfuzunun faydalı olduğunu ve Osmanlı Devleti ile Avusturya hükûmetleri arasındaki münasebetlerin takviyesi için sarf edeceği mesaiye Almanya sefaretinin memnuniyetle iştirak edeceğini söylediğini ifade etmekteydi (HR.SYS, 217/53, 12 Kânûn-ı Evvel 1327/25 Aralık 1911, s. 1).

Bu sırada Pallavicini de Arnavut kabilelerine verilen vaatlerin yerine getirilmediğini öne sürerek, Karadağ'ın bu kabileleri çeşitli yollarla isyana teşvik edeceği hususunda Osmanlı hükûmetinin dikkatini çekmiş ve Karadağ kralının İşkodra piskoposunu mesaisine ortak etmek için büyük rütbeden bir nişan vererek, kendi tarafına çekmeye çalıştığını, fakat piskoposun nişanı kabul etmediğini söylemiştir. Daha sonra Katolik papazlar ve konsolosları vasıtasıyla ahaliye sükûnet tavsiye ettiklerini temin ederek, ilkbaharda bir isyan vuku bulması muhtemel olduğundan mevcut harp sebebiyle oralara askerî kuvvet gönderilemeyeceği için nahoş durumlara sebep olabilecek her türlü vesileler hususunda Osmanlı hükûmetine tavsiyede bulunurken (HR.SYS, 150/15, 26 Kânûn-ı Evvel/Aralık 1911) Reichspost gazetesinin

Podgoriçe'deki muhabiri Malisör reisleriyle Avusturya'nın İşkodra general konsolosu arasında vuku bulduğu ifade edilen, güya Malisör reisleri tarafından verilen ve aşağıda belirtilen beyanatı kendi gazetesine göndererek yayımlamıştır:

> Osmanlı hükûmeti geçen sene Podgoriçe'de bize karşı verdiği vaatlerini gerçekleştirmeyeceğine inandıkları gibi Osmanlı hükûmetinin bizimle itilaf arzusunda bulunmadığına ve yeni mektepler açılması ve Hristiyan memurları tayini gibi ıslahatların tatbikini dikkate almaksızın bizi uzaklaştırmak için askerî tedbirler almaya kanaat getirerek gelecek bahar mevsimi için yeni bir iğtişaş hazırlandığı muhakkak olduğundan mesken ve meralarımızla çoluk çocuğumuzu terk ile dağlara iltica ederek harp etmeye mecbur olacağız. Karadağ hakkında perverde ettiğimiz hissiyat-ı dostanenin hüsn-i tesir hasıl etmediğini dahi biliyoruz. Fakat Avusturya hükûmeti tarafından bize karşı vuku bulan red üzerine Karadağ'a müracaata mecbur olarak elyevm 20.000 tüfeğe sahip olmaklığımız ve Arnavutluk meselesini Avrupa kabinelerine tebliğ için hazırlanmamız Karadağ sayesindedir. Fakat Avusturya hükûmetine medyun olduğumuz iyilikleri unutmadığımız geçen sene zuhur eden iğtişaş esnasında Avusturya politikasının bize müsait olmamasına rağmen Avusturya hükûmeti hakkında perverde etmekte olduğumuz hissiyat-ı samimiyemiz berdevamdır. Bu hususun tekrar Viyana'ya bildirilmesini ve Avusturya'nın yeniden iğtişaş zuhuruna ait mütalaasını tarafımıza tebliğ etmesini general konsolostan rica ederiz. Avusturya hükûmeti Osmanlı hükûmetine karşı dermeyan edeceğimiz talepleri cidden desteklemeye meyilli midir? Zaten birçok taraftan vaat edilen yardımları elde etmek için başka kapıları çalmaya mecbur olmamamız için müracaat ve müddeiyatımıza karşı eser-i iltizam göstermesini rica ile buna da vazifemizi yaparak yeniden zuhur edecek bir iğtişaş geçen sene gibi bir mahale münhasır kalmayacaktır. Çünkü biz geçen sene birkaç yüz tüfeğe sahiptik. Türkiye'nin bize karşı asker sevk edecek bir hâlde bulunmadığını da biliyoruz. Buna mukabil biz yalnız Karadağ'ın değil taleplerimizin destekçisi bulunan düvel-i muazzamadan birçoğunun yardımına da dayanabiliyoruz. Bu sene bize pek çok kapılar açıldığını ve bu durumun Viyanaca da malum olduğu muhakkaktır. Fakat en önce Avusturya hükûmetinin bu hususta mütalaasını bilmemiz gerekir. İzleyeceğimiz yol Avusturya hükûmeti tarafından verilecek cevaba göre tayin edilecektir. Ecdadımız Avusturya muhibbi olduğundan bizim meyil ve muhabbetimiz de Avusturya'yadır. Fakat her şeyden evvel hayati menfaatlerimizi düşünmeye mecburuz. Ve her türlü fedakârlığa katlanmaya hazırız. Mamafih Türkiye ile Arnavutluk arasında devamlı bir suret-i tesviyenin mümkün olmadığının ve hatta en gizli bir siyasetin bile bu meselenin halline uygun olamayacağının bilinmesi lazım gelir. Bu beyanat Avusturya hükûmeti tarafından bir cevap beklemekte olduklarını söyleyen Malisör reisleri tarafından Avusturya general konsolosuna yazılı olarak tebliğ edilmiştir (DH.SYS, 81-1/2-24, 11 Kânûn-ı Sâni/Ocak 1912, s. 2).

Ancak daha sonra Neues Wiener Tagblatt gazetesinde Arnavut reislerinin taleplerinin desteklenmesi için Avusturya-Macaristan hükûmetinin aracılığı teşebbüsünde bulunulduğu haberinin güvenilir bir kaynaktan istihbar edildiği beyanıyla tekzip edildiğinden bahsedilmiştir (A.MKT.MHM, 608/10, 11 Kânûn-ı Sâni 1327/24 Ocak 1912, s. 1).

Buna mukabil Kosova vilayetinden alınan şifrede ise Bulgar komitesine Avusturya'dan da para verildiğinin işitildiği, ancak bunun münhasıran Avusturya

veliahdı ile onun destekleyicileri tarafından verilip verilmediğinin meçhul olduğu ve Avusturya hükûmetinin Arnavutluk dâhilinde bir isyan çıkarmak maksadıyla konsoloslarına 50.000 liralık tahsisat verdiği gibi aynı maksadı kolaylaştırmak için Sırbistan hükûmetine de 3 milyonluk bir borç verdiğinin haber alındığı, geçen sene İşkodra vakasında İtalya'nın teşvikiyle zuhur etmiş ihtilal derecesindeki hareketin sonlarında Avusturya hükûmetinin işe müdahale ederek Arnavut Katoliklere bazı imtiyazlar elde etmek suretiyle bunun meyvesini topladığı gibi Katolikler üzerinde nüfuzunu tesis etmek için ikinci bir isyanın hazırlanmasına da Sırp hükûmetini alet ettiği ve bazı taraflara Avusturya hükûmetine ait tüfeklerin ücretsiz dağıtılmakta olduğu bildirilmekteydi (DH.SYS, 81-1/2-23, 7 Kânûn-ı Sâni 1327/20 Ocak 1912, s. 2; A.MKT.MHM, 608/10, 22 Kânûn-ı Sâni 1327/4 Şubat 1912, s. 8).

Benzer şekilde Avusturya-Macaristan'ın Arnavutluk'ta tahrikat yaptığı ve Makedonya'da karışıklık çıkarmak arzusunda bulunan Bulgar komitecilere para gönderdiği Belgrad ve Sofya sefaretlerinden haber verilirken Avusturya sefareti ise Osmanlı hükûmetinin silah toplama esnasında Arnavutları son derece kırdığını ve bunların ilkbaharda mühim bir mesele çıkaracaklarının muhakkak olduğunu, bir an evvel bunları sona erdirecek tedbirlere başvurulmasını tavsiye ederek, dostluk göstermiş görünmekteydi (A.MKT.MHM, 608/10, 22 Kânûn-ı Sâni 1327/4 Şubat 1912, s. 8).

Oysa İşkodra vilayetinden gönderilen gizli işaretli şifrede orada kötülük yapmak için hariçten komitecilerin yardımına gerek olmadığı, zira şu günlerde Avusturya konsolosluğunun aldığı vaziyetin her hususta hükûmetin işlerine müşkülat çıkarmaya yönelik olduğu, konsolosluğun beledi seçimler ile ahalinin yardım ve silah talepleri hakkında güya dostluk yüzünden izahat talebine kadar ileri gittiği, Viyana'da neşredilip Katolik taraftarı ve veliahtın sözcüsü olmakla bilinen Reichspost gazetesi ile Neues Tagblatt ve Pester Lloyd gazetelerinin 13 Ocak 1912 tarihli nüshalarında Malisörlere dair olan neşriyatın da buna delalet ettiği ifade edilmekteydi (A.MKT.MHM, 608/10, 11 Kânûn-ı Sâni 1327/24 Ocak 1912, s. 11; DH.SYS, 81-1/2-

24, 11 Kânûn-ı Sâni 1327/24 Ocak 1912, s. 5; HR.SYS, 217/56, 25 Kânûn-ı Sâni 1327/7 Şubat 1912, s. 2).[95]

Keza Balkan işlerinde alakası olmayan düvel-i muazzamadan birinin sefirinin gizli ifadelerine göre, Avusturya hükûmeti Osmanlı Devleti'nin menfaatini muhafaza etmek bahanesiyle Yeni Pazar Sancağı'ndaki stratejik öneme sahip olan bazı noktaları işgal etmek için zemin hazırlamaktaydı. Ayrıca Avusturya hükûmetinin Bulgaristan ile bir anlaşma yapması imkân dâhilinde olduğundan Bulgaristan'ın hareketlerinin dikkatle takip edilerek, Rumeli'deki tahriklerini akim bırakmak ve oralarda yapılması gereken ıslahatı tatbik etmek için acilen tedbir alınması lazım geleceği Atina sefaretinden bildirilmekteydi (DH.SYS, 81-1/2-17, 22 Kânûn-ı Evvel 1327/4 Ocak 1912, s. 2).

Belgrad sefiri de; Karadağlıların birçok silah ve cephanesi mevcut ise de paraları olmadığının malum olduğunu, Karadağ hükûmetine düzenli şekilde tahsisat veren hükûmetlerden birinin Rusya olduğunu, Rusya'nın Karadağ hükûmetine her türlü tahrikten sakınması, sulh ve selamete halel gelmemesi için vesayada bulunduğu gibi son olarak da bu hususta etkili teşebbüsleri olduğunu ve aksi takdirde tahsisatı keseceği beyanıyla tehdit ettiğinin de işitildiğini, Malisya ve özellikle Arnavutluk'ta bu sırada bir karışıklığın söz konusu kıtada yalnız Avusturya nüfuzunun takviyesine yarayacağını düşünerek İtalya'nın Karadağ'a tahriklerde bulunması için nakdi yardımda bulunmasının şüpheli olduğunu, Avusturya'nın son zamanlardaki hareketinin ise bazı şüpheleri çektiğinin ve söylentilere neden olduğunun bilindiğini, fakat Karadağ hükûmetine atfedilen tahriklere dair henüz maddi bir delil gösterilememekte olduğunu, Avusturya ve Karadağ münasebetlerinin pek ziyade samimi olduğunu ve hatta Karadağ kralı ve hükûmetinin büsbütün Avusturya nüfuzu altında bulunduğunun temin edildiğini, Doğu devletlerinin ve bilhassa Balkan hükûmetlerinin yabancı ülkelerde akdettikleri borç sözleşmelerinde borç alınan meblağın sarf edileceği yerin tayin edilmesinin ve bu hususta teminat kaydedilmesinin alışılageldiğini, fakat son olarak Karadağ tarafından Avusturya'da akdedilen 3.5

[95] Nitekim Neues Tagblatt gazetesinin söz konusu nüshasında Arnavutların Avusturya'dan yardım beklentilerinin daha önce verilmiş sözlerden dolayı artmış olduğundan bahsedilmektedir ("Die albanesische Frage", 1912, s. 4).

milyon kronluk borç sözleşmesinde teminat gösterilmemesinin siyasi çevrelerin dikkatini çektiğini ifade etmekteydi (HR.SYS, 150/27, 5 Kânûn-ı Sâni/Ocak 1912).

Avusturya'nın Balkanlar'da karışıklık çıkarmak ve Balkan hükûmetlerini Osmanlı Devleti aleyhine tahrik etmek üzere bazı teşviklerde bulunduğunun güvenilir bir kaynaktan haber alınması üzerine bu hususta tahkiklerde bulunmaları lüzumu sefaretlere tebliğ ve Slav hükûmetleri de Avusturya'ya bazı mesuliyet isnat ettiklerinden bu hususun da dikkatten uzak tutulmaması tavsiye edilmiştir. Konu ile ilgili olarak Çetine sefaretinden alınan cevapta bildirildiğine göre; Avusturya'nın Arnavutluk'taki tahrikleri bir zamandan beri ve bilhassa Karadağ'ın Malisör meselesindeki hareket tarzından sonra şayi olmuş olup, bu meselenin ortaya çıktığı ilk sıralarda gözlemci durumunda bulunan ve Malisörlerin taleplerine o vakte kadar lakayt kalan Avusturya hükûmeti Malisörleri Karadağ'dan ayırmak maksadıyla tavır ve hareketini birdenbire değiştirmiş ve Çetine'deki Avusturya maslahatgüzarı Podgoriçe'ye giden İşkodra Katolik piskoposu ile görüşmek üzere Podgoriçe'ye kadar gitmiştir. O vakitten beri Avusturya sefaret heyeti ile konsolosları telkin icrasından geri durmamışlardır. Hatta İsmail Kemal Bey'in Çetine'deki ikameti sırasında Viyana maslahatgüzarının Kont Aehrenthal'in selamını ve kendisini Viyana'ya geldiğinde kabul edeceği vaadini adı geçen Osmanlı Devleti mebusuna tebliğ ettiğini ifade etmiştir.

Ayrıca Karadağ'ın yeteri kadar parası olsa Malisya'da entrika çevirmekten ve gelecek ilkbaharda Osmanlı Devleti'ne karşı müşkülat çıkarmaya hazırlanmaktan geri durmayacağını Avusturya'nın pek ala bildiği üzere güya iktisadi hususlara hasredilmek üzere bir borç şeklinde Karadağ'a gerekli meblağı tedarik ederek verdiği belirtilmiştir. Avusturya hükûmeti Karadağ'ın Arnavutlar nezdinde nüfuzunu artırmasını arzu etmemekle beraber kadim siyasetine doğru bir adım daha atabilmesi için bu küçük hükûmetin Arnavutluk'ta Osmanlı hükûmetine karşı karışıklık çıkarması zımnında herşeyi yapmaktaydı. Karadağ hariciye nazırı dahi Avusturya'nın ahaliyi kendi tarafına çekmek için çok miktar sarf etmekte olduğunu söyleyerek, Şark'ta siyasi nüfuzunu genişletmesinin Balkan hükûmetlerini tehlikeye sevk edebileceğinden bahsetmişti. Vatana sadakat ve bağlılıkları üzere şimdiye kadar bunca tahriklere mukavemet etmiş olan Arnavut kavminin refahı için elden geldiği kadar çalışarak, Arnavutluk'u komşu hükûmetlerin fesatlıklarına müsait bir hâlde bırakmamak gerekmekteydi (A.MKT.MHM, 740/6, 28 Kânûn-ı Evvel 1327/10 Ocak 1912).

Nitekim Avusturya'nın Arnavutluk'ta yapmakta olduğu tahriklere dair elde edilen bilgiler hariciye nezaretinden gelen tezkere ile Mebusan Meclisi'ne arz edilmiştir. Arnavutluk'taki tahriklerin tesirsiz kalması için hükûmetçe mümkün mesai harcanmakta ve fırsat oldukça oranın mebuslarına hakikatin anlatılması için bu tezkerede yazılan şeylerden lüzumu derecesinde bilgi verilmesinin de faydası olacağı düşünülmekteydi (A.MKT.MHM, 740/6, 28 Kânûn-ı Evvel 1327/10 Ocak 1912, s. 1). Hatta Avusturyalıların Arnavutluk'ta yaptıkları tahrik ve oyunların ortadan kaldırılması için alınacak tedbirler hakkında bir layiha da hazırlandığından bahsedilmektedir (DH.SYS, 81-1/2-25, 22 Kânûn-ı Sâni 1327/4 Şubat 1912, s. 1).

Öte yandan Trablusgarp Savaşı devam ettiği sırada Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne yaptığı bu baskının ise Osmanlı hükûmetini ya Üçlü İttifak ve Balkan hükûmetleriyle bir itilaf akdine teşvikten ya da müttefikleri olan İtalya'ya yardımla İtalya'nın talebi üzerine sulh temininden kaynaklandığı şeklinde yorumlar yapılmaktaydı (A.MKT.MHM, 608/10, 11 Kânûn-ı Sâni 1327/24 Ocak 1912, s. 11).

Avusturya-Macaristan'ın bu hususta samimiyetine güvenilmediğinden harbiye nezareti de her türlü ihtimali dikkate alarak Avusturya'nın muhtemel tecavüzüne karşı gerekli tedbirleri almak ve hem Avusturya hem de Balkan hükûmetleri ile vuku bulacak bir harpte muvaffakiyeti temin edebilmek için böyle bir harbi besleyebilecek vasıtaların mevcut bulundurulması gerektiğinden bahsetmiş ve askerî tedbirlerin en mühiminin ordunun eksiklerinin tamamlanması olduğunu, gerçi bunun tamamen tamamlanmasının büyük meblağ sarfı gerektirse de şimdilik Rumeli ahvaline nazaran hemen seferberlik hazırlıklarını tamamlamak için hayvan, ihtiyat erzakı ve cephane eksiklerini tedarik etmek için 1.323.016 liranın tahsisi ve itası hususunu arz etmiştir (A.MKT.MHM, 608/10, 27 Kânûn-ı Sâni 1327/9 Şubat 1912, s. 13).

Bu hususta gerekli tahkikleri yapması istenen Viyana sefareti Avusturya'nın Arnavutluk da dâhil olmak üzere Balkanlar'da tahriklerde bulunmadığını kati surette beyan ettiğini ifade etmiştir. Ancak rivayet edilen entrikaların Balkanlar'da icra edildiğine nazaran bunların cidden mevcut olup olmadığı ve olduğu takdirde ne derece olduğu hakkında sefirlerden ziyade Osmanlı hükûmeti valileri ile idare memurları tarafından verilen bilgilerle doğru bir fikir hasıl edilebilmekteydi (A.MKT.MHM, 608/10, Kânûn-ı Sâni 1327/Ocak-Şubat 1912, s. 17).

Petersburg ataşemiliterliğinden çekilen telgrafta ise; kralın Arnavutluk meselesinde tahriklerine devam etmek için Ruslar'dan izin aldığı, son saatlerini geçirmekte olan Aehrenthal'in vefatını müteakip Avusturya ve Rusya arasında vuku bulacağı iddia edilen müzakerelerin daha süratle ilerlemesinin ve Makedonya ile Arnavutluk meselesinde her iki hükûmetin daha faal hareket ederek teşebbüste bulunacaklarının kuvvetle muhtemel addedildiği, Almanya Ataşemiliteri Graf Posadowsky ile bir konuşma sırasında kendisinin Avusturya'ya itimat edilemeyeceğini ve Almanya'nın Türkler hakkındaki dostluğuna rağmen Avusturyalıların her zaman Balkanlar'da tecavüzkârane bir teşebbüste bulunmalarının muhtemel olduğunu itirafta tereddüt göstermediğini söylediği belirtilmekteydi (DH.SYS, 81-2/2-41, 14 Şubat 1327/27 Şubat 1912, s. 2).

Hâl böyle iken Avusturya ile ilgili her türlü gelişme de dikkatle takip edilmiştir. İstanbul'dan gelip, Panga'daki Katolik papazına misafir olan iki Avusturya sivil zabitinin o günkü trenle Prizren'e gitmek üzere oldukları anlaşıldığından ve bunların oralarda birtakım karışıklık çıkaracaklarından şüphe edilmediğinden giden iki Avusturyalı sivil zabitin takibi ve bunların hareketlerine mümkün olduğu kadar münasip şekilde engel olunması istenmiştir (HR.SYS, 151/3, 6 Mayıs 1328/19 Mayıs 1912).

Ancak daha dikkat çekici olanı Avusturya'nın Manliher Schoenaues mis exposition fer chousse fabrikasında imal edilip, kulanımı devletlerce yasaklanan ve dom dom neviden olduğu anlaşılan fişeklerin kaçak suretle İşkodra'ya sokulmakta iken İşkodra müstakil fırkasınca yakalanmasıdır (HR.SYS, 151/15, 14 Mayıs 1328/27 Mayıs 1912, s. 1). Bu fişeklerin Osmanlı memleketlerine ithalinin menedilmesi için gerekli teşebbüslerde bulunulması Viyana sefaretine bildirilmiş, sefaretten cevaben Avusturya hariciye nezareti müsteşarı tarafından imalinin ve ihracının menedilmesi için lazım gelen emirlerin verileceğinin kesin surette vadedilmiş olduğu tebliğ edilmiştir (HR.SYS, 217/59, 19 Haziran 1328/2 Temmuz 1912, s. 1).

Öte yandan Karadağ hükûmetinin İtalya ve Avusturya'dan gelen para ile Arnavutlara fevkalade yardım etmekte olduğu haberleri gelmeye devam etmekte ve bu hususun tahkik edilerek gerekli teşebbüslerde bulunulması istenmekteydi (HR.SYS, 151/19, 17 Mayıs 1328/30 Mayıs 1912). Her ne kadar Çetine sefiri Karadağ'ın İtalya ve Avusturya'dan gelen paralarla Arnavutlara maddi yardımda bulunduğu haberinin

söz konusu devletlerin bölgedeki siyasi menfaatleri gereği, yani İtalya'nın bu teşebbüsün Avusturya'ya yarayacağını düşünmesi ve Avusturya'nın sulhü bozma mesuliyetini alamayacağından ihtimal dışı olduğunu düşünse de (HR.SYS, 151/34, 8 Haziran 1912, s. 2) Kosova vilayetinden Avusturya hükûmetinin emriyle Karadağ hükûmetince Arnavutlara dağıtılmak üzere 300.000 tüfek aldırılmış olduğu bildirilmekteydi. Bu bilgi mübalağalı bile olsa sahte olmadığına hüküm verebilmek için konunun tahkik edilmesi istenmekteydi (HR.SYS, 151/98, 29 Temmuz 1328/11 Ağustos 1912). Keza Avusturya hükûmeti de Arnavutluk'taki olaylar hakkında tahkikat yapmak üzere Osmanlı Devleti ile Karadağ sınırına bir heyet göndermişti (HR.SYS, 151/100, 31 Temmuz 1328/13 Ağustos 1912, s. 2).

İşkodra Kumandanı Rıza Bey'den gönderilen telgrafta ise; İşkodra Avusturya konsolosunun müdahalesinin İşkodra vilayetini benimsemek derecesini bulduğundan, Karadağ vasıtasıyla silahlandırılan Katolik Malisörleri, papazlar vasıtasıyla kumanda ile hükûmeti tehdide çalışmakta olduklarından, geçen hafta postaları ile birlikte giden arabada bulunan Avusturya postasına katiyen el sürülmeyerek, yalnız kendi postalarının gasp ve postacı ile zabitlerin şehit edilmelerinin de buna bir delil teşkil ettiğinden bahsedilmiştir (HR.SYS, 151/96, 1 Ağustos 1328/14 Ağustos 1912; BEO, 4084/306278, 4 Eylül 1328/17 Eylül 1912). İşkodra vali ve müstakil fırkası kumandanı ayrıca İşkodra meselesinin gittikçe önem kazandığını, İngiltere ve Fransa'nın yeni kabineye yardımlarının Avusturyalıları burada birdenbire faaliyete geçirdiğini, Karadağ yoluyla Malisya'nın gayrimüslim halkına binlerce Avusturya tüfeğinin verildiğini, yakında istisnai konumlarından ve şimdiye kadar mazhar oldukları imtiyazlardan bahisle diğer Arnavutlardan ayrılarak, oradaki konsoloslardan oluşan bir komisyon vasıtasıyla taleplerinin tetkik edilmesini ve yerine getirilmesini isteyeceklerini, Avusturya'nın himayesi altında bulunan papazların idaresinde bir muhtariyet konumunda bulunduklarını, Avusturya tarafından bütün Katolik Arnavutların birleştirilmeye çalışıldığını ve son zamanda bunda muvaffakiyet kazandıklarını ve İngiltere ile Fransa'nın bu hususta Avusturya'ya tesir etmesiyle Avusturya müdahalesinin kati surette menedilmesi talebini tebliğ etmiştir (DH.SYS, 110/2, 8 Ağustos 1328/21 Ağustos 1912, s. 17).

Çetine sefareti de; 150 kadar Malisör'ün Karadağ'ın tüfeklerinden almak üzere Podgoriçe'ye gittiklerini, 50 Malisörün söz konusu tüfekler ile takriben 100'er fişekle donanımlı olduklarının görüldüğünün ve top dahi sevk edildiğinin haber alındığını ve

bunların sınırdan geçmelerinin engellenmesini İşkodra vilayetine şifre ile bildirmiştir (DH.SYS, 110/2, 21 Ağustos 1328/3 Eylül 1912, s. 3). Mamafih Temmuz ayında Malisörlerin karakollara ve askerî mevkilere tarizleri ile başlayan ayaklanmaları neticesi olarak ve bir de Tuz civarından Gosibe'ye kadar Karadağ hududunun açık bulunması nedeniyle Malisörlerin Karadağ'dan silah almalarının engellenmesine imkân bulunamadığı İşkodra Valisi ve Kumandanı Rıza tarafından bildirilirken (DH.SYS, 110/2, 28 Ağustos 1328/10 Eylül 1912, s. 9) harbiye nezaretine Malisya'nın gayrimüslim kısmına Avusturya tüfeklerinin Karadağ yoluyla verildiğinden bahsedilmekteydi (DH.SYS, 110/2, 6 Eylül 1328/19 Eylül 1912, s. 14). Keza Draç mutasarrıflığından alınan şifrede de Avusturya Devleti'nin Avlonya Belediye Reisi Cemil Bey aracılığıyla isimleri defterde kayıtlı olan şahısların her birine her ay üçer lira verilmekte olduğu ve Tiran beylerinden bazılarının şu günlerde Draç Avusturya konsolosuyla sık sık görüştüklerinin güvenilir bir kaynaktan haber alındığı ifade edilmekteydi (DH.ŞFR, 419/37, 10 Eylül 1328/23 Eylül 1912).

Aslında Avusturya Arnavutluk'a yönelik politikasını Arnavutluk'u Slav yayılmacılığına karşı Sırplar ve Adriyatik Denizi arasında bir tampon olarak güçlendirmek üzerine kurmuştu. Zira Sırbistan'ın Adriyatik'te bir liman elde etmesinden, Rus nüfuzunun Balkanlar'da yayılmasından ve Sırbistan'ın Rus etkisi altına girmesiyle Rusların Arnavut kıyı şeridinin kontrolünü ele geçirmesinden, böylece Avusturya'nın doğuya ticari ulaşımını engellemesinden ve Adriyatik'teki konumunu tehdit etmesinden endişelenmekteydi. Bu nedenle Avusturya kendi etkisinde güçlü ve bağımsız bir Arnavutluk'un Sırbistan'ın batıya doğru genişlemesini engellemek için en etkili yol olduğunu düşünmekte ve Sırbistan ile Karadağ'a karşı bir denge unsuru olarak gördüğü Arnavutluk'un bağımsızlığını desteklemekteydi (Birecikli, 2010, s. 61, 65-66).

Nitekim Birinci Balkan Savaşı sırasında 29 Kasım 1912 tarihinde Berat'ın eski Osmanlı Mebusu Avlonyalı İsmail Kemal Bey önderliğinde üç mezhebin ileri gelen reis ve beyleri ile birlikte bağımsızlıklarını ilan eden Arnavutlar, 11 Aralık 1912 tarihinde Arnavutluk'ta geçici bir hükûmet kurmuşlardır. Bu durum İttihat ve Terakki idaresinin Arnavutlara karşı uyguladığı hatalı politikanın ve bundan yararlanan dış güçlerin teşvik ve tahriklerinin bir sonucuydu. Avusturya'nın zorlamasıyla, Londra'da toplanan 17 Aralık 1912 tarihli elçiler konferansında düvel-i muazzama da bu geçici Arnavutluk hükûmetinin bağımsızlığını tanımıştır. Böylece Sırp ve Karadağ

kuvvetlerinin Arnavutluk'ta işgal ettikleri bölgeleri boşaltmaları sağlanmış ve bu suretle bir Avusturya-Rusya, hatta bir Avrupa savaşı önlenmişti. Avusturya-Macaristan'ın bu konudaki tutumu karşısında İstanbul'da akla gelen diplomatik çözüm ise yine Avusturya-Macaristan ile ilişkileri soğutmak olmuştur (Birecikli, 2010, s. 390, 395; Möhring, 1978, s. 103; Mufassal Osmanlı Tarihi, 1972, s. 3489; Uçarol, 2008, s. 519).

4.2.2. Osmanlı Diplomatlarına Göre Düvel-i Muazzama ve Balkan Hükûmetleri Arasındaki İttifaklar ile İlgili Rivayetler ve Balkan Savaşları'nda Avusturya-Macaristan'ın İzlediği Siyaset

> *Arşidük'ün öldürülmesi öncesinde de sonrasında da Balkan Savaşı'ndaki zayıf tutumumuzun etkisiyle askeri liderlerimiz ve dışişleri bakanlığı civarındaki diplomatik çevrelerde derin bir bunalım ağırlığını hissettiriyordu… Çöküşe ve parçalanmaya doğru gidiyor, kendimizi savunmuyoruz… Türkiye'den sonra sıra Avusturya'da. Doğu Avrupa'da bu söz hemen herkesin dilinde. Avusturya-Macaristan Başkonsolosu Baron Leopold von Adrian-Werburg (Wank, 2012, s. 74)*

4.2.2.1. Osmanlı Diplomatlarına Göre Düvel-i Muazzama ve Balkan Hükûmetleri Arasındaki İttifaklar İle İlgili Rivayetler

Bosna-Hersek'in ilhakından sonra Rusya Balkan hükûmetleri arasında bir ittifak için uğraşmaya başlamıştır (HR.SYS, 1153/2, 15 Kânûn-ı Sâni 1327/28 Ocak 1912, s. 20).[96] Osmanlı Devleti de Balkan hükûmetlerinin yaptıkları askerî hazırlıkları ve oldukça endişe duyduğu muhtemel bir Balkan ittifakı ile bu hususta büyük güçlerin izledikleri siyasetlere ilişkin gelişmeleri dikkatle takip etmekte, sefirlerinden teyakkuzda bulunmalarını istemekteydi. Nitekim Sırbistan ve Karadağ'ın askerî

[96] Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp Savaşı'nda denizlerde büyük kayıp vermesi ve İtalyanların Türk gemilerini bir bakıma Marmara Denizi'nde hapsetmesi Osmanlı Devleti aleyhine harekete geçmek üzere Balkan devletlerine cesaret vermiştir. Aslında Balkan devletleri arasında bir ittifak kurmaya yönelik ilk gelişme 1910 yılında Yunanistan'ın girişimiyle gerçekleşmişse de bu askerî bakımdan olgunlaşmamış bir girişim olduğundan başarısızlığa uğramıştır. Yunanistan askerî hazırlıklarını ilerletmesinin ardından bu hususta ilk teklifini oldukça gizli bir şekilde Bulgaristan'a yapmıştır. Bulgarlar Yunanlara güvenemediklerinden bu teklife hemen cevap verememişler ve bu da girişimin bir süre akim kalmasına neden olmuştur. Bununla birlikte Balkan ittifakının temelini 13 Mart 1912 tarihli Bulgar-Sırp anlaşması oluşturmuştur. 29 Mayıs 1912 tarihinde Bulgaristan ile Yunanistan arasında bir ittifak anlaşması imzalanmıştır. 27 Eylül 1912 tarihinde Bulgaristan ile, 6 Ekim 1912 tarihinde Sırbistan ile anlaşma yapan Karadağ da bu ittifaka dâhil olmuştur. Balkan devletleri arasında bir ittifakın kurulmasında Rusya'nın da önemli bir rolü vardır. Zira Rusya İkinci Fas Krizi'nden ve Trablusgarp Savaşı'ndan faydalanıp, diplomasi yoluyla açtıramayacağını anladığı boğazları güçle ve bir oldubitti ile açtırmak için Balkan devletlerine dayanarak Osmanlı Devleti ile Balkan devletleri arasında yapacağı aracılıktan yararlanmaya çalışmıştır (Bayur, 1943a, s. 133-134, 197 vd; Shaw ve Shaw, 2000, s. 352; Uçarol, 2008, s. 505-507).

hareketleri ile silah altında bulunan askerî kuvvetleri hakkında malumat edinerek bildirmeleri Belgrad ve Çetine sefaretlerine tebliğ edilmişti.

Belgrad sefareti tarafından önemli hiçbir askerî hareket olmadığı ve Sırbistan'ın silah altındaki askerî kuvvetlerinin 30.000'i geçmediği bildirilirken, Çetine sefaretinden cevaben alınan telgrafta; Karadağ'da sükûnetin tam olduğu, hiçbir askerî harekât, heyecan ve tahrikât olmadığı, ayrıca gizli şekilde haber alındığına göre düvel-i muazzama sefirlerinin de tamamen tarafsızlık hâlini korumasını Karadağ'a tavsiye ettikleri, Rusya sefirinin bu hususta özellikle ısrarcı olduğu, Karadağ hükûmetinin de Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerini bozacak bir teşebbüste bulunmayacağına dair Avusturya sefirine teminat verdiği ifade edilmekteydi (BEO, 3954/296499, 11 Teşrîn-i Evvel 1327/24 Ekim 1911, s. 2).

Mamafih daha sonra Avusturya hükûmetinin Balkan hükûmetleri nezdinde bazı teşvik ve tahriklerde bulunduğu hakkında malumat alınmış ve Osmanlı sefirlerinin bu hususta dikkatleri çekilerek, doğru ve tam malumat temin etmeleri lüzumu tebliğ edilmişti. Atina sefareti maslahatgüzarı cevaben; Balkan işlerinde alakası olmayan düvel-i muazzamadan bir sefirin mahremane ifadesinde Avusturya'nın güya Osmanlı Devleti'nin menfaatlerini korumak bahanesi ile Yeni Pazar Sancağı'nda stratejik öneme sahip bazı noktaları işgal etmek için zemin hazırlamakta olduğunu ve Avusturya'nın Bulgaristan ile bir anlaşma akdetmesini imkân dâhilinde gördüğünü belirttiğini (HR.SYS, 217/55, 18 Kânûn-ı Evvel 1327/31 Aralık 1911, s. 6), Rumeli vilayetlerindeki tahrikleri sonuçsuz bırakmak ve oralarda yapılması gerekli olan ıslahatı tatbik etmek üzere acilen gerekli tedbirlerin alınmasını iyi niyetle tavsiye ettiğini, meseleyle ilgili bir başka sefirin de Bulgaristan ile Romanya arasındaki ilişkilerin Avusturya tarafından harcanan mesai sayesinde hissedilecek derecede iyileşmekte olduğunu söylediğini ifade etmekteydi. Atina maslahatgüzarı da bu sefirin ifadesini teyiden Romanya'nın eski Sofya sefirinin Bükreş'ten geçtiği sırada Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında bir anlaşmazlık ortaya çıktığında Romanya'nın Bulgaristan'a karşı müdahale etmemesinin sağlandığı yolunda haber aldığını belirtmekte ve Yeni Pazar'daki mevkilerin takviye lüzumuna dikkat çekmekteydi (HR.SYS, 217/55, 18 Kânûn-ı Evvel 1327/31 Aralık 1911, s. 6/1).

Bunun üzerine durum hakkında Sofya ve Bükreş sefirlerinden malumat istenmiş ve Sofya sefiri; Avusturya hükûmeti ile Bulgaristan arasında bir yakınlaşma

ihtimalini daha önce bir tahrirat ile arz ettiğini, bu ilişkiye dair o zamandan beri olağanüstü bir durum gözlemlemediğini, meselenin önemi nedeniyle bu hususta daima teyakkuz hâlinde olduğunu, Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında bir anlaşmazlık ortaya çıkarsa Romanya'nın Bulgaristan'a karşı harekâtta bulunacağına dair şimdiye kadar duyulan havadisin ihtimal ve zan kabilinden olup, ciddi esaslara dayanmadığından böyle bir anlaşmazlık ortaya çıktığında Romanya'nın Avusturya'nın nüfuzu altında kalacağının beklendiğini, ayrıca Sofya'ya geldiğinden beri Bulgaristan ve Romanya hükûmetleri arasında dikkat çekecek bir muamele, samimiyet ve dostluk emareleri görülmediğini, yeni Romanya sefiri ile son günlerde yaptığı birkaç görüşmesinde edindiği izlenimlerin de bu fikrini teyit ettiğini ifade etmekteydi (HR.SYS, 217/55, 24 Ocak 1912, s. 3).

Bükreş sefiri ise; Romanya'nın eski Sofya sefirinin Bükreş'ten geçtiği sırada Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında bir anlaşmazlık çıktığında Romanya'nın Bulgaristan'a karşı müdahale etmeyeceği yolunda açıklama yaptığı hakkındaki söylentinin doğru olmadığını düşündüğünü, zira Romanya'nın eski Sofya sefirinin bu hususta duygu ve düşüncüleri bilindiğinden kendisinin bu yolda bir beyanatta bulunmuş olmasına hariciye nezaretince de ihtimal verilmeyeceği zannında olduğunu dile getirmiştir (HR.SYS, 217/55, 25 Ocak 1912, s. 2). Bükreş sefiri daha sonra gönderdiği raporunda; Bulgaristan hükûmetinin Osmanlı hükûmetine karşı husumetini ilanı hâlinde hareketlerini kolaylaştırmak için Romanya hükûmetinin ne Avusturya ne de Bulgaristan hükûmetine karşı bir taahhütte bulunmadığını ve Viyana kabinesinin Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında anlaşmazlık vuku bulduğunda tarafsız kalması hususunda Romanya hükûmetine kesin bir teklifte bulunmadığına kanaatinin tam olduğunu ifade etmekteydi. Bununla birlikte Kral Ferdinand'ın son zamanlarda iki kez Viyana'ya gitmesinin boşa olmadığını, bu seyahatin İmparator Franz Joseph tarafından Makedonya meselesi hakkında görüşmek için yapılan davete katılmak üzere yapıldığını ve Avusturya ile Bulgaristan arasında bu hususta bir anlaşma değilse bile bir görüş birliği mevcut olduğunu, bu iki devletin Osmanlı Devleti aleyhine olarak bazı şeyler düzenlediklerinin kuvvetli bir şekilde zannedildiğini belirtmekteydi.

Bükreş sefiri ayrıca Fransa'nın Bükreş sefiri ile aralarında geçen bir konuşmada kendisinin Avusturya ile Bulgaristan arasındaki bir anlaşma, Rusya ile Avusturya arasında gizli bir anlaşmanın mevcut olmasını gerektirmez mi sorusuna karşılık Fransa'nın Bükreş sefirinin kesin bir cevap veremediğini, fakat 1908 yılında

Avusturya ile Bulgaristan arasında meydana gelip, Bosna'nın ilhakı ve Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilanı ile sonuçlanan anlaşmanın bu kez de başka bir şekilde tekrarlanmasına bir engel bulunmadığını ve esasen Bulgaristan'ın genişlemesine Rusya hükûmeti tarafından iyi bakılacağını beyan ile yetindiğini söylemiş, Romanya hariciye nazırı ile de görüştüğünü belirten Bükreş sefiri bu görüşmede Romanya hariciye nazırının Avusturya ile Bulgaristan arasında Romanya hükûmetinin malumatı olmadan bir anlaşma olmasına katiyen inanamayacağını ifade etmesinin ise Romanya ile Avusturya arasında bir ittifak mevcut olduğuna delalet edebileceğine dikkat çekmiştir (BEO, 3997/299737, 17 Kânûn-ı Sânî 1327/30 Ocak 1912, s. 2).

Bulgaristan'a gönderilip, dönen bir muhbirin de daha önceki ifadesini teyit ederek artık Avusturya, Rusya ve Bulgaristan gizli itilafının neticesi olarak Balkanlar'da Sırp, Yunan ve Karadağ hükûmet ve milletlerinin ihtilal hareketlerine başlayacakları günlerin geldiğini ve Arnavutlar ile Hristiyanların da bu isyana katılacaklarını, Bâbıâli'nin Müslüman Arnavutları memnun ve elde edememesi nedeniyle onların da bu isyana katılacaklarından komitelerin ümitli olduklarını, bu hususta Avusturya hükûmetinin büyük fedakârlıklar ile çalıştığını, ilk ateşin Bulgaristan'dan başlayacağını ve artık Bulgaristan hükûmetinin harp etmek üzere kararını verdiğini ifade ettiği Kosova vilayetinden bildirilmekteydi (BEO, 3993/299449, 21 Kânûn-ı Evvel 1327/3 Ocak 1912, s. 2).

Bu gibi bildirimlerin ardından Osmanlı hükûmeti tarafından Balkanlar'daki statükoyu ihlal etmek üzere Avusturya veya Rusya ile İtalya arasında bir anlaşma olup olmadığının Londra, Berlin ve Viyana sefaretleri aracılığıyla tahkiki ilgililere tebliğ edilmiştir (BEO, 4002/300128, 31 Kânûn-ı Sânî 1327/13 Şubat 1912, s. 1). Bu tebliğe cevaben Londra Sefiri Tevfik Paşa'nın mütalaasına göre Avusturya ile Rusya'nın Balkan Yarımadası'nda diğerine karşı takip ettikleri rekabet politikası eskiden beri süregelmekte olup, yeni bir şey değildi. Bu rekabet çeşitli unsurların milliyetçi hislerini idame ve teşvike yardım etmekle kalmayıp, aynı zamanda Balkanlar'da bir sulh dönemi yaşanması uğrunda Osmanlı hükûmeti tarafından sarf edilen çabaların da sonuçsuz kalmasına yol açmaktaydı.

Osmanlı hükûmetinin yaptıklarına ve verilen her türlü resmî teminata rağmen Bulgaristan, Rus politikasının tesirinden çıkamayacak ve hemcins olup, kendi lisanıyla aynı lisanı konuşan ahaliyi Bulgar kraliyeti idaresi altına almak yolunda olan kadim

arzusunu gerçekleştirmek için daima Petersburg'a yönelecekti. Avusturya ise bir gün memleketin Alman unsuruyla meskûn kısmının Alman nüfuzu ve idaresi altına geçip, kendisi yalnız bir Slav hükûmeti olmak tehlikesine maruz kalacağından, bu suretle kaybedeceğini Osmanlı Devleti'nden kazanmak üzere Selanik'e kadar Makedonya hakkındaki kararlarından hiçbir zaman vazgeçmeyecekti. Tarihin kaçınılmaz olarak gösterdiği üzere bu iki sonuç karşısında Osmanlı hükûmetinin daima ileri görüşlü olup, ihtiyat tedbirlerine başvurması gerekliydi. Özellikle Reval itilafı gibi, Osmanlı Devleti zararına olacağı şüphesiz olan yeni bir anlaşmanın ortaya çıkması ise Londra siyasi çevrelerinde şimdilik söz konusu olmamakla birlikte imkân dâhilinde görülmekteydi. Londra sefiri, böyle bir anlaşma gerçekleştiği takdirde İngiltere Balkan meselesini yalnızca insaniyet açısından takip ettiğinden ve Balkanlar'da statükonun korunması taraftarı olmakla beraber her şeyden önce asayişin sağlanmasını arzu ettiğinden İngiltere'nin hiçbir itirazda bulunmayacağını düşünmekteydi. Bu nedenle Londra sefiri her yönüyle Osmanlı Devleti için zararlı olacak böyle bir anlaşmaya meydan vermemek için Osmanlı hükûmetinin bir an önce bölge ahalisinin meşru isteklerini yerine getirmek suretiyle tatmin ve ahaliye asayişlerini iade ile istirahatlerini ve emniyetlerini sağlayıp, adaletten yararlanmaları hususunda her türlü fedakârlığa katlanılacağının anlatılarak temin edilmeleri gerektiğine dikkat çekmiştir.

Ayrıca meselenin askerî safhasında ise Anadolu kıtaatının Rumeli'de toplanması uzun süreceğinden komşuların beklenmeyen saldırılarını engellemeye yetecek kadar askerî kuvvetin daimî surette söz konusu bölgede bulundurulmasının Osmanlı hükûmeti için öncelikli vazife olduğunu, iyi talim görmüş, kuvvetli bir ordunun oluşturulmasının saldırgan emeller besleyen hükûmet veya hükûmetleri düşündüreceğinden pek faydalı neticeler vereceğinin muhakkak olduğunu, düşmanın hedefi olan bir kıtanın savunulması için gerekli vasıtalar noksan bırakıldığı oranda kolaylıkla işgalin tatbikine teşebbüs edileceğinin Trablus'un arz ettiği son örnek ile de ispatlandığını, Osmanlı hükûmetinin mesaisinin bu kadarla da yetinmemesini, zira Rusya'nın teşvikiyle Balkanlar'da müşkülat ortaya çıktığında Osmanlı'nın zararına olarak Rus hükûmetinin Asya hududuna asker yığması söz konusu olabileceğinden buna karşı da önlem almak üzere Erzurum tarafındaki hududun tahkim ve takviyesine de özen gösterilmesi gerektiğini söylemiştir.

Berlin Sefiri Osman Nizami Paşa ise Avusturya ve Rusya'nın Balkan statükosu hakkındaki kararlarına dair Almanya'nın hiçbir malumatı olmadığını düşünmekteydi.

Berlin kabinesinin Viyana ile Petersburg arasında yakınlaşma olması için bazı teşebbüslerin yapıldığından haberdar olduğunu, fakat bu teşebbüslerin yalnız sınır olan hükûmetler arasında dürüst ve doğal münasebetleri temin maksadıyla yapıldığının söylendiğini, ancak Limburg'da yaşanan bir olay dolayısıyla bu teşebbüslerin olumlu neticelenemediğinin de rivayet edildiğini, bu olayla ilgili olarak bir arbede sırasında Limburg'daki Rus şehbenderhanesinin taşa tutulduğunu ve pencereden içeriye atılan bir mürekkep hokkasının çarın resmine isabet ederek büyük bir leke bıraktığını, bu olay üzerine Galiçya genel valisinin teessüflerini beyan etmek üzere Rus konsolosu ziyaret etmesi hakkında Rusya hükûmetinin ısrar ettiğini, fakat Aehrenthal'in bu hususta Rus sefirine teessüflerini beyan ettiğinden bunun yeterli olduğunu söyleyerek bu talebi reddettiğini, bu yanıtın neden olduğu krizin hâlâ devam etmekte olduğunu (BEO, 4002/300128, 31 Kânûn-ı Sânî 1327/13 Şubat 1912, s. 2), bununla birlikte ne Avusturya'nın ne de Rusya'nın Balkan statükosunu ihlal etmeyeceklerinin Almanya hariciye nezaretince neredeyse kesin görüldüğünü, Osmanlı Devleti ile İtalya arasında barışı sağlamak emeline uygun olarak Sazanof tarafından yapılan ve ne yazık ki kabulü mümkün olmayan şartlar üzerine ardı sıra yapılan teşebbüslerin Rusya'nın barışı gerçekten arzu ettiğine ayrıca bir delil gibi telakki edildiğini belirtmiştir.

İtalya'nın dahi şüphesiz harbin bir an önce sona ermesini arzu ettiğini, ilhakı ilan etmek gibi büyük bir hatada bulunmamış olsaydı meselenin çoktan halledilmiş olacağını, aslında İtalya'nın da en çok Balkanlar'da müşkülat zuhurundan korktuğunu, kendisi Afrika'da meşgul olduğu sırada Avusturya'nın Balkanlar'da istediği gibi hareket edebilme ihtimali bulunduğundan buna İtalya'nın kesinlikle razı olmayacağını, Almanya hükûmetinin Kont Aehrenthal'in ara buluculuk siyasetinden emin gibi göründüğünü, Avusturya her ne kadar Malisör isyanı sırasında Katolik Arnavutların savunuculuğunu üstlenmişse de bu durumun Avusturya'nın gösteriş yapmayı sevmesine bağlanabileceğini, Aehrenthal'in Balkan statükosunu ihlal edecek her tedbir ve teşebbüsün İtalya ile ilişkilerin kesilmesine neden olacağını bildiğini ve Üçlü İttifak'ın kesinlikle muhafazasını istediğini, son olay sırasındaki hareket tarzıyla da isbat edildiği üzere bu gibi tedbir ve teşebbüslerden sakınacağının aşikâr olduğunu, mamafih Avusturya hariciye nazırının maruz kaldığı hücûmların hasımlarının harp çıkarmaya meyillerinin ne derece şiddetli olduğunu gösterdiğini ve bunun da üzerinde düşünülmesi gereken bir husus olduğunu, Aehrenthal'in şahsının sulh için kuvvetli bir

bedel teşkil ettiğini ve Sazanof'un Aehrenthal'e karşı husumetini bastırmasının da bundan kaynaklanabileceğini söylemiştir.

Ayrıca Berlin kabinesinin Petersburg'da ne olursa hepsinden haberdar olduğunu bildiğini, ancak Almanya'nın Viyana'daki sefiri ile Aehrenthal'in arası iyi olmadığından Berlin'in Viyana'daki duruma tamamen vâkıf olduğundan şüphe ettiğini, bu nedenle söz konusu düşüncenin Viyana sefirinin ihbarlarıyla karşılaştırılması ve tatbik edilmesi lüzumunun ortada olduğunu, istihbaratına göre Romanya'nın eskiden beri izlediği politikadan sapmayacağını, şimdilik Bulgaristan ile münasebetlerinin daha dostane olmasının Bulgaristan hükûmetinin başında Geşof'un bulunmasından kaynaklandığını, Geşof'un Romanya'da yaşayan bir Bulgar'dan orada bulunan mülkleri kaldığı cihetle birçok Romanyalılar ile şahsi münasebette bulunduğunu, Kral Şarl'ın da kendisine büyük teveccühü olduğunu, ancak bu samimi münasebetlerin gerektiğinde Romanya'nın Bulgaristan'a karşı tedariklerde bulunmasını engellemeyeceği yönünde kanaat olduğunu, Kral Şarl'ın geçenlerde Döjiyer'e baharda karışıklık çıkmamasını arzu ettiğini, zira Balkanlar'da müşkülat çıkacak olursa kendisinin de tedbir almaya mecbur olacağını söylediğini gayet sağlam bir kaynaktan duyduğunu, Almanya hariciye nezaretinin Romanya'dan emin olduğunu, bir ara Bulgarların askerî tedarikleri meselesi söz konusu olsa da bu tedariklerin Bulgaristan'ın savaş açmak emellerine delalet edecek ölçekte geniş olmadığının anlaşıldığını, her türlü vukuata karşı hazır bulunmanın kati surette lüzumlu olduğunu onaylamakla birlikte kendileri için haricî tehlikenin dâhilî tehlike kadar önemli olmadığı inancında olduğunu, akıllıca surette bahşedilecek müsaadeler ile Arnavutları sakinleştirmeye muvaffak olurlarsa ve Rumeli'deki valiler de zuhur edebilecek karışıklıkları hemen söndürüp, ortadan kaldırmak hususunda tedbirli ve etkin hareket ederlerse Balkan hükûmetlerinin rahat durmalarının umulduğunu, eğer bu karışıklık genişleyecek olursa ne Geşof'un itidalinin ne de Kral Ferdinand'ın barış yoluyla Bulgarların umumi fikirlerine karşı koyamayacağının şüphesiz olduğunu ifade etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Viyana Sefiri Mavroyeni ise; Balkan statükosunu ihlal etmek üzere Avusturya veya Rusya ile İtalya arasında bir itilaf mevcut olup olmadığına ilişkin soruya şimdilik böyle bir itilafın mevcut olmadığı, zira vaki olmuş olsaydı gerek Rusya gerekse Avusturya'nın hemen İtalya'ya Türkiye ile harp hâlinde olduklarından yalnız Trablus'a hücum ile yetinmemelerini söyleyecekleri, Balkanlar'da da müşkülat

çıkarmak üzere neresi uygunsa oraya da taarruz edin diyecekleri cevabını vermiş, oysa ne Avusturya'nın ne de Rusya'nın şimdiye kadar İtalya'ya karşı böyle bir lisan kullanmadıklarını belirtmiştir.

Avusturya ve Rusya Balkan statükosunu ihlal etmeyi düşünürlerse diğer büyük devletlerin alacakları tavır ve izleyecekleri siyasetin ne olabileceği sorusuna da Avusturya'nın Almanya'nın (BEO, 4002/300128, 31 Kânûn-ı Sânî 1327/13 Şubat 1912, s. 3) onayını almadan, Rusya'nın da Fransa'nın ve hatta İngiltere'nin rızasını almadıkça hükûmetler arasında Balkan statükosunu ihlale teşebbüs edemeyeceklerine inandığı ve Balkan dengesi bozulduğu takdirde bu hükûmetlerin fırsattan istifade her birinin uygun tavizler ile menfaat elde etmeye çalışacakları zannında olduğu yanıtını vermiştir.

Balkan statükosunun muhafazası veya ihlali hakkında Avusturya ve Rusya'nın düşünce ve niyetlerinin ne merkezde olduğu meselesi ile ilgili olarak da; bu iki devletten hiçbirinin şimdilik Balkan statükosunun bozulmasını arzu etmediklerini zannettiğini, bu arzunun kendilerine hoş görünmek maksadından kaynaklanmayıp, aralarında bir anlaşma şekli bulmanın müşkülatından kaynaklandığını, Balkanlar'da karışıklık çıkacak olursa bilhassa Avusturya'nın menfaatlerini korumak amacıyla işe karışacağının muhakkak olduğunu, lakin Balkanlar'da karışıklık yokken Avusturya'nın Osmanlı üzerine yürümesi için önce Almanya'nın muvafakatini alması gerekeceği, Rusya'nın da taarruz etmeden önce Fransa ve belki İngiltere'nin görüşünü almaya mecbur olacağının mevcut durumdaki ittifak ve itilafların zaruri neticesi olduğunu, bu açıdan birçok siyasetçinin Makedonya meselesini yalnız bir Balkan meselesinden ibaret görmeyip, bütün Avrupa'nın alakadar olduğu genel bir mesele gibi gördüklerini, bu nedenle Rusya ve Avusturya'nın Balkanlar'da istedikleri zaman ve istedikleri gibi hareket etmekte serbest olmadıklarının ortada olduğunu, Osmanlı Devleti'nin selameti bakımından mühim olanın diğer hükûmetlerin emel ve niyetlerine vâkıf olmak meselesi olmadığını, hükûmetlerin aralarında Osmanlı Devleti'nin aleyhine ittifak etmeden önce düvel-i muazzamadan birini taraflarına çekmenin ve ahalinin memnuniyetsizliğine neden olan sebepleri ortadan kaldıracak şekilde bir an önce idarenin düzenlenmesiyle kusursuz bir hâle gelmesine gayret etmenin önemli olduğunu, Balkan siyaseti hakkında Avrupa devletlerinden biriyle anlaşma akdetmenin Avrupa'da gücünü artıracağımdan, tesirleri ve icraatları genişleteceğinden, hatta bekalarını temin edeceğinden bütün fikir ve emellerinin bu

hedefe göre belirlenmesi gerektiğini, aksi takdirde günün birinde bu devletlerin aleyhte ittifak ettiklerini görmek pek mümkün olduğundan bu ihtimalin önünü almanın katiyen gerektiği, elde Türk askeri gibi mükemmel bir kuvvet varken, eşitlik ve adaleti hakikaten tatbik etmekte İngilizlerin gösterdikleri maharet gibi kendileri de ahaliyi iyi idarede biraz maharet gösterir ve büyük komşulardan biriyle anlaşma akdine muvaffak olurlarsa kısa süre içinde kayıplarını telafi edebileceklerini söylemiştir (BEO, 4002/300128, 30 Kânûn-ı Sânî 1327/12 Şubat 1912, s. 4).

4.2.2.2. Osmanlı Diplomatlarına Göre Balkan Savaşları'nda Avusturya-Macaristan'ın İzlediği Siyaset

Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Goluchowski, Rusya ile itilafı geliştirirken hem Osmanlı hem de Balkan hükûmetlerine tepeden bakmıştı. Bu itilafın dağılmasını yaşayan Aehrenthal ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun kaçınılmaz görünen çöküşü karşısında Avusturya-Macaristan'ın çıkarlarını koruma kaygısıyla Balkan devletlerine daha fazla ilgi göstermeye başlamıştır (Bridge, 2013, s. 66). Aslında 1910 ve 1911 yılları arasında Avusturya-Macaristan'ın amacı Balkanlar'daki statükoyu korumaktı. Bu politika Kont Aehrenthal tarafından halefi Kont Berchtold'e de miras bırakılmıştı. Kont Berchtold Delegasyon meclisine ilk kez Nisan 1912'de hitap etmişti, fakat 24 Eylül 1912 tarihine kadar dikkat çekici bir açıklaması olmamıştı. Makedonya ve Arnavutluk'taki konuların sorun hâline geldiği belirten Kont Berchtold; Balkanlar'ın durumu hakkında tüm güçlerin Türkiye'yi reformlar konusunda teşvik etmelerini, Balkan halklarının meşru hakları ile Türkiye'nin egemenlik hakları arasında bir orta yol bulunmasını, güçler arasında barış temelinde ve Balkanlar'da statükonun korunduğu bir anlaşmayı önermekteydi. Mamafih her şey için artık çok geçti. Ekim ayına gelindiğinde müttefik Balkan güçleri ve Osmanlı Devleti arasındaki çatışmalar başlamıştı (Steed ve diğerleri, 1914, s. 39).

Karadağ hükûmetinin 8 Ekim 1912 tarihinde resmen harp ilan ettiği, Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan hükûmetlerinin de sabaha akşama düşmanlığa başlayacaklarının anlaşıldığı, Osmanlı haysiyet ve hukukunun muhafazası için canlarını feda etmeye hazır olduklarını telgraflarla bildiren ahalinin bu duygularını fiilen göstermelerinin zamanı geldiği Trablusgarp, Hicaz, Yemen, Bağdad, Cezayir-i Bahr-i Sefîd vilayetleri ile Medine-i Münevvere Muhafızlığı ve Asir ve Bingazi

mutasarrıflıkları dışındaki vilayetlere ve elviye-i gayr-i mülhakaya bildirilmekteydi (BEO, 4095/307064, 25 Eylül 1328/8 Ekim 1912, s. 1).

Savaş ilanı üzerine Sırp konsolos vekili (HR.SYS, 2044/3, 2 Teşrîn-i Evvel 1328/15 Ekim 1912) ve Bulgar konsolosu Rusya konsolosuna ve Yunan konsolosu Fransa konsolosuna evrakı devir ve teslim ve tebaalarının himayesini bırakarak, Manastır'dan hareket etmeleri üzere emir almışlardır (HR.SYS, 2044/3, 7 Teşrîn-i Evvel 1328/20 Ekim 1912). Savaş süresince de Bulgar, Sırp ve Karadağlıların menfaatlerini himaye vazifelerinin Rusya tarafından gerçekleştirileceği Rusya sefiri tarafından verilen takrir ile ifade edilmiştir (BEO, 4103/307676, 9 Teşrîn-i Evvel 1328/22 Ekim 1912, s. 2).

Bu sırada Osmanlı Devleti ise Şark ve Garp ordusu olmak üzere ikiye ayırdığı kuvvetlerinden Birinci Ferik Abdullah Paşa komutasındaki Şark Ordusu ile Trakya'da Bulgarlara, Birinci Ferik Ali Rıza Paşa komutasındaki Garp Ordusu ile de Makedonya'da ve Arnavutluk'ta Karadağ, Sırp ve Yunanlara karşı mücadeleler vermekteydi. 16 Ekim'de Abdullah Paşa kumandasındaki Şark Ordusu taarruz emrini almış ve Abdullah Paşa, taarruz hazırlıklarını tamamlayarak 21 Ekim'de harekete geçmiştir. 22-23 Ekim 1912'de Osmanlı-Bulgar orduları Edirne ile Kırkkilise arasında savaşa başlamışlar ve Osmanlı ordusu ağır mağlubiyetlere uğrayarak Lüleburgaz'a doğru çekilmek zorunda kalmıştır. Kırkkilise'yi ele geçiren Bulgarlar 22-24 Ekim'de Edirne'ye hücum etmişler ve Edirne'yi kolayca muhasaraya almışlardır. Bulgarlarla yapılan ikinci savaş (22 Ekim-2 Kasım) Lüleburgaz'da vuku bulmuştur. Osmanlı ordusu yine mağlup olurken Osmanlı hükûmeti de 25 Ekim 1912 tarihinde İstanbul önlerindeki Çatalca'da savunma hattı kurmaya karar vermiş ve Bulgarlar ancak burada durdurulabilmişlerdir. Böylece daha savaşın başlarında Şark Ordusu yenilerek Çatalca'ya kadar çekilmiştir. Yunan donanmasının Ege Denizi'nde üstünlük kurmasıyla da Şark Ordusu'nun Garp Ordusu ve Makedonya ile bağlantısı kesilmiş; 26 Ekim'de Garp Ordusu da Kumanova'da Sırplara yenilmiştir. Akabinde Balkan birliğine dâhil olan bu dört devlet Makedonya'yı işgale başlamışlardır. Denizlerde ise 19-21 Ekim tarihleri arasında Türk donanması Varna ve dolaylarında bazı yerleri topa tutmuşsa da savaşın başlarında Yunan donanmasıyla çarpışmaya kalkışmadan Adalar Denizi Yunanlara bırakılmıştır. 20-21 Ekim'de de Yunanlar Bozcaada ve Limni adasını ele geçirmişlerdir (Bayur, 1943b, s. 22; Mufassal Osmanlı Tarihi, 1972, s. 3492, 3496; Uçarol, 2008, s. 515-516).

Savaşın gidişatının etkisiyle Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün ve statükonun muhafazasına dair devletlerce alınan karara halel geldiği ve Osmanlı ordusunun yiğitliği ve cesareti sayesinde düşmanlarına karşı uzun süre mukavemet edeceğini isbat edemediği takdirde devletlerin bu karardan vazgeçebileceklerinden endişe edilmekte ve devletler arasında ortaya çıkan bu eğilimin yok edilmesi için gerekli askerî tedbirlerin bir an evvel ve mükemmelen alınması istenmekteydi (HR. SYS, 1968/3, 2 Kasım 1912).

Mamafih Osmanlı Devleti'nin Balkan devletleri karşısındaki mağlubiyetleri devam etmekteydi. Bu durum ise Avusturya'nın bölgedeki politikasını değiştirmesine neden olmuştu. Peşte Başşehbenderi Ahmet Hikmet'e[97] göre Slav istilasının önüne geçemeyen Osmanlı kuvvetinin durumu bütün Avrupa'yı ve özellikle Avusturya'yı şaşırtmış, Avusturya'nın bu hususdaki siyasi emellerini "perişan" etmişti. O zamana kadar iki taraflı bir diplomasi izleyerek "hem kurdu hem çobanı" memnun etmeyi isteyen Avusturya, bir yandan Osmanlı Devleti'ne karşı öteden beri gizli gizli hayırseverlik göstermeye çalışırken diğer taraftan tebaasının çoğunluğunu teşkil eden Slavları gücendirmemek için Balkan hükûmetlerini "okşamaktan" çekinmemişti. Zira Avusturya'nın 46 milyon nüfusunun 24 milyonu Slav olduğundan Avusturya gerçekten de Slavlardan çekinmekteydi. Nüfusun 11 milyonu Alman, 8.5 milyonu Macardı. Bu 24 milyon Slav'dan oldukça azını teşkil eden ise Polonyalılardı ve Rusya'dan biraz nefret etmekteydiler.

Avusturya-Macaristan'ın şimdiye kadar ki mevcudiyet sebebi ve kuvveti Rusya'da öncelikle istibdadın hüküm sürmesinden, ikinci olarak Avusturya'daki Slavların %70'inin Katolik olmasından kaynaklanmaktaydı. O günkü milliyet hissi dinî itikada üstün gelmişti. Rusya'da da bir idare hürriyeti, bir duma teşekkül etmişti ve artık Slavlar arasında mezhep ihtilafı kalkmış, yerine milliyet birliği hissi gelmişti. Bu eğilim karşısında kalan Avusturya-Macaristan hükûmeti için şanssız, fakat çaresiz bir yol değişikliğine katlanmak gerekmişti. O değişiklik de Habsburg hükûmetini bir Slav hükûmeti yerine koymaktı. O sıralar çaresiz Avusturya kendini bir Slav hükûmeti addetmeye mecbur olmuştu ve Macaristan da ümitsizlikten bu elbiseyi giymişti.

[97] Peşte Başşehbenderi Ahmet Hikmet (Müftüoğlu) 1912-1913 yıllarında İstanbul'daki hariciye nezaretinde görevli Faik Bey'e gönderdiği mektuplarda da Osmanlı Devleti'nin gerek Balkan Savaşı sırasında gerekse içeride yaşadığı politik sorunlarla ilgili görüşlerini dile getirmiştir. Her ne kadar bu mektuplar resmî nitelik taşımasa da söz konusu meselelere ilişkin bir Osmanlı bürokratının bakış açısını yansıtması bakımından büyük önem arz etmektedir. Bu hususta bkz. Tekin, 2011.

Çünkü Avusturya-Macaristan'da en zengin ve gelişmiş millet Slavlar ve özellikle Çeklerdi. Mevcut buhran nedeniyle 20 günden beri Slav olmayan Alman ve Macarlar'da Rusya'ya harp ilan etmek için büyük bir eğilim görüldüğü hâlde Avusturya hükûmeti birdenbire lisan değiştirerek, Taşlıca ve Yeni Pazar sancakları hakkındaki kararlarını bile ileri götürmekten çekinmiş, hatta korkmuştu. Çünkü Rusya ile muharebe ettiği gün Habsburg hükûmeti tarumar olmuş demekti.

Peşte'nin en büyük ve mühim Macar gazetesi olan Budapeşti Hirlap gazetesinin başyazarı ve ayan azasından Rakosi'nin kendisine Avusturya'nın bir milliyet politikası takip edemeyeceğini, eğer takip edecek olsa Slav politikası takibine mecbur kalacağını söylediğini belirten Peşte başşehbenderi, bunun için Balkanlar'da muharebeden önce statükonun muhafazasının şart olduğunu ilk önce öne süren Avusturya-Macaristan'ın Osmanlıların mağlubiyetiyle beraber statükonun muhafazasının mümkün olmadığını en önce gazeteleri ile ifşa etmekten çekinmediğini ifade etmiştir.

Peşte başşehbenderine göre Avusturya-Macaristan menfaatine aykırı olduğu hâlde Slavlara yaranmak üzere bu fedakârlığa katlanmıştı. Aksi hâlde kendi mevcudiyeti tehdit altına girmek üzereydi. Esasen Avusturya kuvveti ile değil, idaresindeki düzen, yumuşak ve değişken siyaseti sayesinde beka bulmaktaydı. Bu nedenle Osmanlılar açısından Avusturya kuvvetine güvenmekte hiçbir fayda yoktu; zira Avusturya siyaseti bundan böyle daima iki yüzlü kalacaktı. Sınır komşuluğu kaybedildiği dakika o da Selanik'i kaybetmiş sayılacağından memleketini genişletmek düşüncesinden ziyade öncelikle siyasi mevcudiyetinin muhafazasına çalışacaktı.

Bu sırada İtalya'nın Arnavutluk emellerini düşünemeyecek derecede yorgun ve Avusturya'nın kuzey Katolik Arnavutların himayesini kale almayacak mertebe ürkek bulunmaları ise Üçlü İttifakı zayıflatmış ve zaten ticaret ve nasihatten başka kendisinden bir fayda umulmayan Almanya'yı seyirci mevkiinde bırakmıştı. Peşte başşehbenderine göre elden giden memleketin bir miktarını muhafaza ve geleceğini temin etmek amacıyla Balkan hükûmetleri arasına bir rekabet sokmak için Osmanlılara daima en az zararı dokunacak olan Sırbistan'a ve belki Yunanistan'a biraz fazla menfaat sağlayarak Bulgaristan ile aralarını açmak -biraz güç bir iş olmakla birlikte- uygun olabilirdi.

Aslında bu bedbaht savaş aynı zamanda Üçlü İttifak ile Üçlü İtilaf'ın bir çarpışması demekti. Osmanlı ile beraber bu muharebe neticesinde Üçlü İttifak'ın mevkii dahi Avrupa'da sarsıntıya uğramış olduğundan bunu anlayan Avusturya hükûmeti, çaresiz önüne geçemediği bu olay ile beraber gitmeye mecbur olmuş ve bunu Berchtold delegasyon meclisindeki beyannamesinde Balkan Slav hükûmetleriyle dost bulunulacağını ve statükoya riayetin artık mümkün olamayacağını ilan etmekle göstermişti. Bu nedenle eli bağlı kaldığından baş eğmeye mecbur kalan Avusturya'nın müttefiki olan Almanya da Avrupa'da tek başına kalmıştı. Üçlü İtilaf'ın da istediğinin bu olduğu Poincare'nin Balkanlar hakkındaki merhametsiz tekliflerinden anlaşılmaktaydı. İngiltere hükûmetinin ise Hindistan'daki Müslümanların pek de riayet edilmeyen hatırları için Osmanlı'yı himaye mi edeceğini yoksa Osmanlı'ya zarar vermenin mi menfaatine daha uygun olacağını kestirmek de güç değildi. Bu nedenle Peşte başşehbenderine göre Balkan hükûmetleriyle doğrudan doğruya pazarlığa girişmek daha doğru bir yol olabilirdi (HR.SYS, 2078/4, 5 Kasım 1912).

Öte yandan Londra sefaretinden gönderilen tahriratla, Avrupa siyaset çevrelerinde muharebe neticesi olarak sınırların yeniden düzenlenmesi hususundan bahsedilmeye başlandığı bildirilmekteydi. Alınan malumata göre; muharebeden önce Venizelos ile Pasiç arasında tanzim edilen paylaşım planında Selanik ile bütün Halkidiki Yarımadası Yunanistan'a ait olacaksa da Selanik limanının iktisadi ve ticari önemi büyük olduğundan Avrupa devletlerinin, özellikle de Avusturya-Macaristan'ın, Selanik'in Yunan ya da herhangi bir Balkan hükûmeti tarafından sahiplenilmesine karşı çıkacaklarının düşünüldüğü, bu müşkülatın içinden çıkmak için Selanik ile Halkidiki Yarımadası'nın tarafsız hâle getirilerek, bu suretle buraların serbest liman şeklinde eskiden olduğu gibi Osmanlı Devleti'nin bir parçası sayılmasının önerildiği, Trakya kıtasında Avusturya-Macaristan'ın siyasi menfaati olmadığından gerektiğinde Bulgaristan ile uzlaşılabileceği, Viyana kabinesinin itirazının başlıca Sırpların memleketlerini genişletme konusundaki ihtiraslarından ve denize bir çıkış yerine sahip olmak için açıktan açığa görülen arzularından kaynaklandığı belirtilmekteydi. Nitekim Sırplar, Selanik bir Sırp limanı olamadığı takdirde hiç değilse Adriyatik Denizi'ndeki Draç ve Şingin limanlarına yönelmek istemekteydiler. Viyana kabinesi ise Sırbistan'ı Adriyatik sahillerinde görmek istemediğinden değil, bu küçük hükûmetin Rusya'nın vesayeti altına girmesinden korktuğundan buna muhalefet etmekteydi.

Bu hususlar Avrupa diplomasisini o sıra en fazla meşgul eden konu olmuştu. Delegasyon meclisinde Avusturya imparatoru, Şark'ta değişen siyasetin Avusturya-Macaristan'ın mühim menfaatlerini ihlal edebileceğini söylemişti. Keza Ajans Routers'ta Sırbistan'ın Adriyatik Denizi'ne doğru ilerlemek konusundaki düşüncesi ile ilgili olarak resmî bir kaynaktan alınan malumata atfen; Balkan hükûmetleri arasında Sırbistan'ın denize çıkış yeri olmaması nedeniyle bulunduğu mevkinin iktisadi gelişmesini cidden ihlal ettiğinden Sırbistan'ın Adriyatik Denizi'nde bir mahrece sahip olması gerektiği, bu hususun Sırbistan için bir ölüm kalım meselesi olduğu, Sırbistan'ın Adriyatik sahilindeki varlığının diğer bir devletin iktisadi menfaatini niçin ihlal edebileceğini anlayamadığı, Avusturya'nın iktisadi menfaatlerini korumakla beraber Sırpların emellerini de tatmin edebilecek bir anlaşma yapmak suretiyle anlaşılmasının muhtemel olduğu ve bu ihtimalin de Avusturya hükûmetinin kendi Slav tebaasının hoşnutluğunu kazanmaya çalışmak üzere yapılacağının zannedildiği, ayrıca harpteki başarısı sebebiyle Bulgaristan artık askerî bir devlet olarak kabul edilip, itibar göreceğinden Avusturya ile Rusya devletlerinin ileride vuku bulacak müzakerelerde bir diğerine rekabet edercesine Bulgaristan'a yardım etmek ve desteklemek suretiyle onun dostluğunu temine çalışacaklarının muhtemel olduğu ifade edilmekteydi.

Avusturya ile Sırbistan arasındaki iktisadi rekabete dair Daily Telegraph gazetesinin Viyana muhabirinden gelen mektupta ise Viyana'daki siyasi durumun çok vahim olduğundan bahsedilmekteydi. Mektupta yer alan ifadelere göre Avusturya siyasetçileri birkaç gün önce pek iyimserken sonradan Poincare tarafından yapılan teklif üzerine son derecede müteessir olmuşlardı. Aslında Avusturya'nın teklifleri pek ılımlıydı ve Avusturya ile Rusya'nın da birbirlerine karşı olan tavırları ümit vermekteydi. Fakat bu vaziyet birdenbire değişmiş ve Avusturyalılar her türlü nifak ve muhalefetin kaynağı olmak üzere Paris'i göstermişlerdi. Poincare tarafından ortaya konulan tekliflerin kabulü ve tatbiki mümkün olmadığı gibi, hatta saldırgan bir şekli olduğuna inanılıyordu.

Meselenin iyi ya da kötü nasıl sonuçlanacağı Avusturya ile Rusya'nın arzusuna bağlıydı. İki hükûmetin diğerine karşı olan güvensizliğinin ortadan kaldırılması için katlanabilecekleri fedakârlığın derecesini anlamaya teşebbüs ettikleri sırada Poincare tarafından Rusya ile Avusturya'nın hiçbir menfaat aramayacaklarını taahhüt etmelerine dair yapılan teklif Viyana siyaset çevrelerinde şüphe ve tereddütle

karşılanmıştı. Çünkü Avusturyalılar kendilerinin takip ettikleri gayeyi Rusya hükûmetine açıktan açığa bildirmişlerdi. Kendilerine vuku bulan teklif eğer "tevsî-i memâlik" tabiriyle nitelendirilmiş olsaydı, bunu da kabul edeceklerdi. Ancak Avusturyalılar bu meselede Bulgarlar'ın Edirne'yi, belki de Dersaadet'i ilhak etmek niyetinde bulunduklarını düşünmekteydiler. Dolayısıyla bu ilhaka Rusya muvafakat edebilecek miydi ve bu ilhak Rusya'nın menfaatine uygun düşecek miydi? Avusturya da Arnavutluk'un parçalanmasına ya da diğer hükûmetler arasında taksim edilmesine muvafakat edemezdi. Bu konuda hem Rusya'nın hem de Avusturya'nın çıkarları vardı. Bu nedenle Poincare'nin teklifinde bir maksat olmadığı düşünülemezdi. Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasını içeren teklif dahi sulh taraftarlarını şüpheye düşürmüştü. Viyana çevreleri Fransa başbakanının teklifinden dostane denilemeyecek bir amaç çıkarmışlardı.

Sırbistan'ın tavır ve hareketi altında hangi devletin siyasetinin gizlendiği Avusturyalılarca bilinemiyordu. Viyana muhabiri, Viyana'ya vardığında Avusturya-Macaristan'ın muharebe için kati surette hazırlanmakta olduğunu gördüğünü ve Balkan askerî ittifakının sağlamlığına Viyana'da güvenilmediğini belirtmekteydi. En iş bilir kişilerin görüşüne göre bu ittifak üç haftadan fazla dayanamayacaktı. Müttefiklerin mali vasıtalarının da üç haftaya kadar tükeneceği, hatta Karadağ'ın maliyesinin neredeyse yok hükmüne geldiği ve müttefiklerin Osmanlı Devleti ile bir ay daha muharebe ettikten sonra hiç değilse Avusturya'nın çıkarlarına ters düşen taleplerini değiştirmeye başlayacakları umulmaktaydı.

Gerek Avusturya ve gerek Rusya çevreleri haricinde olan bazı kuvvetlerin Avusturya ile Rusya ilişkilerini gerginleştirmeye son derecede çalışmakta oldukları hissedilmekteydi. Sırbistan ordusu Prizren'i işgal ettiği zaman Avusturya endişelenmemişti; fakat Avusturya Sırp ordusunun Debre ile Draç'a doğru ilerlemesine kaytsız kalamazdı. Nitekim Arnavutluk'un toprak bütünlüğünün muhafazası Avusturya ve İtalya açısından oldukça önemliydi ve gerekirse bunu etkili bir şekilde muhafazaya kalkışacaklardı. Sırbistan Adriyatik Denizi sahilinde bir limana sahip olmak istemekteydi. Müttefik hükûmetler de bu arzunun gerçekleşmesine muvafakat etmekteydiler. Avusturya-Macaristan'ın buna muvafakat etmemesi de Sırbistan'ın büyük devletlerden birinin elinde oyuncak olması ihtimalinden kaynaklanmaktaydı. Viyana muhabirine göre eğer Avusturya hükûmeti Sırbistan'ın bir büyük gücün emrine bağlı olmayıp, tamamen serbest olacağından emin olsa şüphesiz

Sırbistan'ın Adriyatik Denizi sahilinde bir limana sahip olmasına müsaade edecekti. Zira Avusturyalılar, Sırpları daima önemsiz ve değersiz bir millet olarak görmekteydiler. Mamafih Sırpların bu muharebedeki zaferi kendilerine Avusturyalıların gözünde önemli bir mevki kazandırmıştı. Viyana siyasi çevreleri Sırpların başka bir büyük devletin elinde oyuncak olmayacaklarından emin olmak şartıyla Sırplarla bir ittifak düşüncesinde dahi bulunmaktaydılar. Osmanlı hükûmeti tarafından ise müdahale için Viyana kabinesi nezdinde henüz bir teşebbüste bulunulmamıştı. Viyana muhabiri şimendiferde kendisi ile birlikte seyahat eden Bulgar siyasi ricalinden bir kişinin müttefik hükûmetlerin hiçbirinin mütareke kabul etmeyeceklerini, etseler bile Osmanlı hükûmetinin Ayastefanos Antlaşması'nı kabul etmesi ya da Osmanlı ordusunun Anadolu sahillerine çekilmesi şartıyla kabul edeceklerini beyan ettiğini, siyasi çevrelerde Anadolu'da ihtilal çıkmasından endişe edildiğini, Reuter Şirketi'nin istihbaratına göre Sırbistan'ın iktisadi menfaatleri nedeniyle Adriyatik Denizi'nde bir limana sahip olmak emelini şiddetle gösterdiğini, Sırbistan'ın böyle bir limana sahip olmadıkça bir donanma teşkil edemeyeceğini ve müstakil bir hükûmet olmak itibarıyla hareket serbestliği kazanamayacağını ifade etmiştir (HR.SYS, 2078/6, 8 Kasım 1912).

Viyana Sefiri Hüseyin Hilmi Paşa ise gönderdiği telgrafta İngiltere sefiri ile yaptığı görüşme hakkında bilgi vermiştir. Bu görüşmede İngiltere sefiri şartların Osmanlı Devleti için vahametinden ve Bulgarların İstanbul'a girebileceklerinden bahsetmiş, bunun üzerine Hüseyin Hilmi Paşa "fakir Bulgarların" İstanbul'a girişinin kolay olmadığı, eğer girerlerse bunu engellemeye kimsenin gücünün yetmeyeceği büyük musibetlere yol açacağı cevabını vermiştir. Hüseyin Hilmi Paşa'ya göre Avusturya-Sırbistan ihtilafı devletleri birinci ve Osmanlı Devleti ile Balkan hükûmetleri arasındaki ara buluculuk ise ikinci derecede ilgilendirmekteydi. Bu hâlde Osmanlı Devleti açısından düvel-i muazzama diplomasisinin yardımına değil Osmanlı ordusunun Çatalca'da muvaffakiyeti beklenerek, buna itimat edilmeliydi. Zira Adriyatik sahilleri ve Arnavutluk meselesi Avusturya ile Sırbistan arasında önemli bir anlaşmazlığa sebep olup, umumi harbe yol açabileceğinden bu anlaşmazlık düvel-i muazzamayı daha çok meşgul etmekte, ara buluculuk meselesini önemce ikinci dereceye düşürmekteydi.

Osmanlı Devleti'nde artık düşmana mukavemet gücünü görmediklerinden devletler çıkarlarını düşünmeye başlamış, Osmanlı Devleti'nin mevcudiyetini dahi

ihmal ederek yönlerini Balkan hükûmetlerine çevirmeye başlamışlardı. Bu hâle göre Hüseyin Hilmi Paşa, müracaat edilecek tek çarenin Allah'a dayanmak ve silahlarına güvenmek ile düşmanı Çatalca'da ezmek ve ileriye hareketini durdurmak olacağını ifade etmekteydi (HR.SYS, 1968/3, 12 Kasım 1912).

Hariciye Nazırı Gabriel Efendi'nin de Hüseyin Hilmi Paşa'ya aktardığı görüşlerinden Avusturya'dan doğrudan doğruya bir yardım beklenemeyeceği, ancak Çatalca ve Edirne'de askerî durum takviye edilirse Avrupa'nın bir dereceye kadar Osmanlı Devleti lehine dönebileceği anlaşılmaktaydı. Gabriel Efendi'ye göre her ne kadar Edirne'de Osmanlı askeri yiğitlikle mukavemete devam etmekteyse de Çatalca'da hüküm süren koleradan ve askerin manevi kuvveti sarsıldığından oradaki mukavemetin ne dereceye kadar devamlı ve başarılı olacağı kestirilemiyordu. Bu nedenle ordu başkumandanı ve erkân-ı harbiyesi heyeti meselenin bir an önce siyaseten halledilmesini ve barış yapılmasını istemekteydiler. Düvel-i muazzamanın aralarındaki rekabet yüzünden talep edilen ara buluculuktan da bir sonuç alınamayacağı anlaşıldığından bizzat Kral Ferdinand'a müracaat etmenin ve barış şartlarının müzakerisine girişmenin uygun olacağı düşünülmekteydi.

Öte yandan düvel-i muazzama arasındaki mevcut duruma göre Rumeli kıtasının yeni teşkilatı hakkında ileri sürülecek düzenlemenin ya Avusturya ile Rusya arasında bir harp ile sonuçlanma ya da bu hususta Avusturya'nın Sırbistan ve Bulgaristan ile anlaşarak Balkan Yarımadası'nı aralarında paylaşma ihtimali bulunmaktaydı. Birinci ihtimal Osmanlı hükûmetinin Anadolu yönünde Rusya'ya karşı ayaklanarak, Romanya ile birlikte Avusturya'ya yardımcı olacağı ya da tamamen tarafsız kalacağı ve zaferden sonra hukukunu tayin ve muhafaza edeceğiydi. Avusturya'nın galibiyeti hâlinde Osmanlı Devleti'ne Almanya ve İtalya'nın da destek çıkacağı ve Fransa ile İngiltere'nin ise karşı çıkmayacakları umulmaktaydı. İkinci ihtimalde ise Avusturya hükûmeti çıkarlarını en uygun şekilde korumayı istiyorsa Gabriel Efendi'ye göre Avusturya hükûmetinin Sırbistan ve Bulgaristan hükûmetlerine karşı gayet kesin bir tavır alarak, Osmanlı Devleti'ne dostane nasihat dairesinde bunlarla doğrudan doğruya meselenin halledilmesini tavsiye etmesi gerekmekteydi. Zira düşmanların Osmanlı hükûmetini istedikleri barış şartlarının kabulüne zorlamak için ya Çatalca hattı üzerine şiddetle hücum ederek İstanbul'a girmeye ya da Edirne ve İşkodra ve diğer şehirleri zaptederek bütün Rumeli kıtasını istila etmeye çalışacakları anlaşılmaktaydı.

Osmanlı hükûmeti ise uğradığı bu felaket karşısında ve Avrupa'nın mevcut durumunda, Rusya, Fransa ve hatta Avusturya Bulgar askerlerinin İstanbul'a girmesine kayıtsız kaldıklarından öncelikle bunların İstanbul'a girmesini engellemek, sonrasında daha iyi şartlar ile sulh esaslarını kararlaştırmak ve son olarak kendilerine mümkün mertebe az arazi vererek Osmanlı Avrupası'nda idareten teşkilat-ı mahsusaya tabi vilayetler meydana getirmek amacını takipten başka bir çare görmüyordu. Zaten Avusturya, Almanya ve İtalya arasında Arnavutluk'a geniş bir muhtariyet verilmesi kararlaştırılmış olduğu Roma sefareti tarafından bildirilmekteydi. Avusturya hükûmetinin alacağı vaziyetin şekli Osmanlı Devleti ile Balkan hükûmetleri arasında yapılacak müzakerelerde Osmanlı ve Avusturya hükûmetleri tarafından kabul edilebilir bir anlaşmaya muvaffak olunmasını sağlayacağından bir taraftan bunlara karşı şiddetli olması, diğer taraftan da Osmanlı Devleti'ne yol göstermesi ve Viyana basınının Osmanlı Devleti'ne mümkün mertebe uygun bir lisan kullanması Avusturya hükûmetinden temenni edilmekteydi (HR. SYS, 1968/3, 14 Kasım 1912).

Viyana Sefiri Hüseyin Hilmi Paşa'ya göre; Arnavutluk'un parçalanmasına katiyen karşı olan Avusturya hükûmeti, Şingin limanına Sırbistan'ın el koyması ve bu vesile ile Rusya'nın Adriyatik Denizi'nde nüfuzunu kurmasına razı olamayacağından Bulgaristan'ın bu mesele hakkındaki ara buluculuğunun ve harcadığı mesainin sonuçsuz kalması gerekliydi. Bulgaristan'ın genişlemesine karşı Romanya'nın sessiz kalması beklenmemekteydi. Avusturya her ne kadar Bulgaristan'ı hoş tutarak kendi tarafına çekmeye devam ediyorsa da Romanya ile olan ilişkileri daha samimi ve güçlü olduğundan bir Romanya-Bulgaristan ihtilafı ortaya çıktığında Avusturya'nın Bulgaristan'dan ziyade Romanya'yı kayırması ve bu nedenle Bulgaristan'ın bu meseleden dolayı zor durumda kalması düşünülmekteydi. Romanya'nın henüz hiçbir talep ortaya atmamış olmasının ise savaşın neticesini beklemekten ziyade Avusturya-Sırbistan ihtilafının halledilmesine kadar hiçbir teşebbüste bulunmamasına dair Avusturya hükûmeti tarafından vuku bulmuş bir tavsiyeye atfedilmesi daha uygun görünmekteydi. Çünkü Avusturya hükûmeti bir taraftan Sırbistan'a baskı yaparken diğer taraftan Romanya'nın emellerini ve çıkarlarını desteklemek için Bulgaristan'ı gücendiremezdi. Avusturya-Sırbistan ihtilafı bir Avusturya-Rusya muharebesine yol açmaksızın diplomasi yoluyla halledilirse ondan sonra Romanya-Bulgaristan ihtilafı siyaset gündemini meşgul edecekti. Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti ile bir an önce sulh akdetmeye yakın bir eğilim göstermesinde, ordusunun pek ziyade kayba uğrayıp

yorulması ve şimdiye kadar elde ettiği başarıyı büyük ya da küçük bir hezimetle sektedar etmemek istemesi gibi nedenler olmakla beraber muhtemel Romanya ihtilafına karşı serbest bulunmak istemesi de önemli bir etkendi (HR.SYS, 2078/10, 14 Kasım 1912).

Çetine Sefiri Fahreddin Beyefendi ise gönderdiği raporunda; Mösyö Leval ile mülakatında Mösyö Danef'in İstanbul'u almak niyetinde olmadıkları gibi Kral Ferdinand'ın Ayasofya'da imparatorluk tacını giyeceğine dair dolaşan şayianın asılsız olduğunu, ciddi ve pratik adamlar olarak Bulgarların imparatorluk tacına önem vermediklerini, İstanbul'un kendilerine bir fayda sağlamayacağını bildiklerini, Sırpların talepleri için uğraşmakla birlikte taleplerini fazla bulduklarını, Saint Jean de Medua (Şingin) limanının onlara yeterli ve Adriyatik Denizi'nde Sırpların bir limanı olmasının özellikle iktisat bakımından önemli olduğunu, bu limanın Sırplara verilmesi için ısrar edeceklerini ve müttefiklerini terk edemeyeceklerini, Arnavutlar'ın da kendilerine mahsus bir millet olduklarını, Bulgaristan'da bir Arnavut kalmasının arzu edilmediğini, Bulgarların doğrudan doğruya Türkiye ile anlaşmayı tercih edeceklerini, hatta iki hükümdar arasında telgraf teatisiyle dahi mütarekenin akdedilebileceğini, fakat Türkler gururlarından kralın telgrafına cevap vermeyecek olurlarsa zaten vahim olan durumun o zaman daha vahim olacağını, bir Türk diplomatla anlaşma için gayriresmî surette görüşülmesinin münasip olacağını, kendisi o gece harekete mecbur olduğundan Bulgar General Konsolosu Konstantinoviç'in Çetine Sefiri Fahreddin Bey ile görüşebileceğini, mülakat neticesini Konstantinoviç'in kendisine telgrafla bildirebileceğini söylediğini belirtmiştir.

Fahreddin Bey'in ifadesinden anlaşıldığına göre Danef, Berchtold ile de birçok kez görüşmüş ve Sırbistan'ın Adriyatik sahilinde bir liman elde etmek hakkındaki talebini desteklemeye gayret etmişse de Avusturya Arnavutluk'un bağımsızlığını arzu ettiğinden Sırbistan'ın taleplerini kabul etmemekte ısrar etmişti. Berchtold kendilerinin Makedonya'da bazı yerleri, Bulgarların da İstanbul'u işgal etmeleri teklifinde bulunarak Bulgaristan'ı kendi tarafına çekmeye çalışmıştır. Danef Avusturya'nın bu kararını Sırbistan kralına bildirmek ve taleplerinde ısrar etmemesi için nasihatlerde bulunmak üzere Niş'e gitmiştir. Her ne kadar Bulgaristan Sırbistan'ın talebini desteklemek için uğraşacaksa da Sırbistan'ın taleplerini haddinden fazla bulmaktaydı. Bununla birikte Şingin için bir anlaşma yolu bulunabileceğini ümit etmekteydi. Sırbistan taleplerinde ısrar edeceği gibi Rusya hükûmeti de Sırbistan'ı

koruyacağından, Avusturya ise Arnavutluk'un taksim edilmeyip müstakil bir hükûmet hâline gelmesini arzu ettiğinden Avusturya ile Sırbistan ve daha sonra Avusturya ile Rusya arasında bir savaşın çıkması ihtimalden uzak görünmemekteydi. Bulgaristan her ne kadar Sırbistan'ı korumak düşüncesinde ise de Sırbistan Bulgaristan'ın tavsiyelerini kabul etmeyerek, taleplerinde ileriye giderse Bulgaristan'ın Sırbistan için savaşmayacağı da ortadaydı. Bu nedenle Bulgaristan her türlü ihtimale karşı serbest kalmak arzusundaydı. Bulgarların Ruslara ise pek güvenleri yoktu. Danef'in Şingin için Avusturya tekliflerini Sırbistan kralına bildirmesinden sonra eğer Sırbistan bunu kabul etmezse Bulgaristan'ın bir hareket tarzı belirlemesi gerekmekteydi. Bu nedenle Bulgarlar, Osmanlı Devleti ile bir an önce anlaşma yaparak, Avrupa siyasetine iştirak etmek istemekteydiler. Bulgarların niyeti Edirne vilayeti ile Dedeağaç ve Kırıkkiliseyi almak ve İstanbul ile boğazları ise Osmanlı Devleti'ne iade etmekti (HR.SYS, 2078/10, 14 Kasım 1912).

Bu sırada Garp Ordusu ise son savaşını 14-18 Kasım'da Sırplara yapmış, böylece Osmanlı ordusunun mağlubiyetiyle Makedonya'daki savaş sona ermiştir. Sadece İşkodra kalesi Karadağlılara, Yanya kalesi ise Yunanlara karşı direnmeye devam etmekteydi (Mufassal Osmanlı Tarihi, 1972, s. 3498). Belgrad sefareti evrakını muhafaza eden Münip Bey'den alınan tahrirattan anlaşıldığına göre Sırbistan'ın umumi efkârı ile basını dört müttefik hükûmetten ve özellikle Sırbistan'ın savaştaki başarılarından övgü dolu sözlerle bahsetmekteydiler. Bununla birlikte son günlerde Avusturya'nın Arnavutluk hakkında ve Sırbistan'ın Akdeniz'e çıkmasına karşı aldığı tavrın şiddetli münakaşalara sebep olduğu, Sırp gazetelerinin adeta Avusturya'ya karşı meydan okurcasına şiddetli bir dil kullandıkları, bu nedenle Sırp ordusunun var gücünü toplayarak bir an evvel Akdeniz sahiline çıkmaya ve devletleri bir emrivaki karşısında bırakmaya çalıştığı ifade edilmekteydi (HR.SYS, 2078/8, 15 Kasım 1912, s. 2).

Şark cephesinde ise 15 Kasım 1912 tarihinde Lüleburgaz'da kazandığı zaferin sarhoşluğunu yaşayan Bulgar ordusu Çatalca'ya ulaşıp, buradaki Osmanlı savunma hattına hücum etmiştir. Bu gelişme ile artık top sesleri İstanbul'dan işitilmeye başlanmış, gerek saray gerek Bâbıâli gerekse halk büyük bir heyecan yaşamışlardır. 19 Kasım'a kadar süren şiddetli savaşlarda Bulgarlar püskürtülmüş ve burasını aşamayacakları anlaşılmışsa da İstanbul'da panik giderek artmış ve ordudan ümidini kesen devletin Bulgarların Çatalca'da uzun süre alıkonulabileceğine inancı kalmadığından savaşın durdurulması istenmiştir. Bu sırada hükûmetin izniyle tarafsız

büyük devletler ile diğer devletlerin savaş gemileri İstanbul limanına gelmiş ve kendilerine ait elçilikler ile diğer müesseselerini ve tebaalarını korumak için karaya asker çıkarmışlardır (Bayur, 1943b, s. 45 vd; Mufassal Osmanlı Tarihi, 1972, s. 3498-3499; Uçarol, 2008, s. 518).

Bu sırada Viyana Sefiri Hüseyin Hilmi Paşa gönderdiği bir telgrafta ise son delegasyon meclisinde Berchtold'un sarsılmaz ittifaklarının idamesi ile arazi genişletmek fikrinden uzak, fakat hakiki çıkarlarının daima farkında olarak ılımlı ve metin bir siyaset izlediklerini ifade ettiğini belirtmekteydi. Berchtold'e göre Balkan hükûmetleri Avusturya-Macaristan ile devamlı ve dostane münasebetlerin kurulmasının kendileri için çok önemli olduğunu şüphesiz idrak edeceklerdi. Zaten Danef ile vuku bulan mülakatı bu fikrini teyit ettikten başka Bulgaristan siyasi ricalinin de ordularının elde ettiği parlak başarılara rağmen alacakları kararlarda salim bir politikanın kendilerine rehber olacağı delilini gösterdiklerini ifade etmişti. Berchtold; Osmanlı Devleti ile Balkan hükûmetleri arasındaki müzakerelerin iyi bir şekilde sonuçlanmasını içtenlikle temenni ettiğini ve bu müzakerelerde savaşan devletlerin diğerinin meşru hukukunu dikkate alacakları ümidinde olduğunu beyan ettikten sonra Arnavutluk'ta muhtariyetin tesisi hakkında Viyana ve Roma kabineleri arasında anlaşma mevcut olduğunu ilave etmiştir. Ayrıca Berchtold'e göre Arnavutlar yüzyıllardan beri mevcut güçlüklere rağmen millî geleneklerini ve örfi özelliklerini korumuşlardı. Onlara Batı medeniyetinden (HR.SYS, 1970/1, 25 Teşrîn-i Sânî/Kasım 1912, s. 3) istifade imkânı sağlanacak olursa düşüncelerinin başarıyla sonuçlanacağından ümitli olduğunu belirtmiştir (HR.SYS, 1970/1, 25 Teşrîn-i Sânî/Kasım 1912, s. 4).

Hüseyin Hilmi Paşa gönderdiği bir başka telgrafta Berchtold'un Pallavicini'den aldığı rapora atfen Arnavutluk'un muhtariyeti ve Mecid Efendi'nin oraya prens tayin edilmesi hakkındaki düşüncelerini, Mecid Efendi'nin şahsı ve serveti hakkındaki malumat ve görüşlerini sorduğunu bildirmiştir. Hüseyin Hilmi Paşa; bu düşünceden haberdar olmamakla birlikte Mecid Efendi'nin bir Avrupalı prens kadar vasıflara sahip olmadığı, şahsi servetinin pek az olmakla birlikte prensliğe tayin edilirse devlet hazinesinden senevî 150.000 kron kadar olan tahsisatının verilmesine devam edileceği ve kendisinin bu makamı isteyip istemediğini bilemediği cevabını vermiştir. Ayrıca İtalya'da eğitim gördüğünü ve o tarafa pek meyilli olduğundan ne kendileri ne de Arnavutların pek çoğu tarafından hoş görülmeyeceğini, ancak

Arnavutların Osmanlı hanadanına muhabbetleri sarsılmaz olduğundan muhtariyet hususu vuku bulursa Osmanlı hanedanından bir prensin tayininin oldukça olumlu etki bırakacağını söylemiştir.

Müteakiben Berchtold'un Arnavutluk'ta asayişin korunması için jandarma teşkilinden bahsetmesi üzerine bu kuvvetin mahallî ahaliden teşkilinin lazım geleceğini ve dışarıdan gönderilmesi hakkındaki fikrin doğru ve yararlı olamayacağını delillerle beyan etmiştir. Yine raporlara binaen Çatalca'daki askerî vaziyet ve günden güne Osmanlı kuvvetlerinin artıp artmadığı konusunu açması üzerine de malumatına göre 15 gün önce Çatalca'daki mevcutları 100.000'i geçmekte iken şimdiye kadar 150.000'i geçmiş olabileceği cevabını vermiştir. Berchtold'un kendisine Anadolu sınırlarındaki kuvvetlerin tamamen Rumeli'ye gönderilip gönderilmediğini sorması üzerine doğu vilayetlerindeki askerleri tamamen celp edemediklerini, sınırlara uzak olan Samsun ve Trabzon'daki yerlerin rediflerini celp ile yetindiklerini ve Suriye ile Anadolu'nun diğer yerlerindeki askerlerin Rumeli'ye sevkinde mahzur olmadığı cevabını vermiştir. Hüseyin Hilmi Paşa bu son sorunun önemine dikkat çekmiş ve daha önce telgraflarında da beyan ettiği üzere Avusturya ve Sırbistan ihtilafının alacağı şeklin kesin olarak belirlenmesinden önce sulhun akdedilmemesi ve başlanılmış olan müzakerelerin de iyi idare edilerek bir taraftan da vakit kazanılması, diğer taraftan da Çatalca'da kuvvetin artırılmasına devam edilmesi gerektiğini, Bâbıâli tarafından da esasen bu dairede hareket ve işlerin bu yolda idare edildiğinden ümitvar olduğunu söylemiştir (HR.SYS, 2078/10, 27 Kasım 1912).

Bu sırada 29 Kasım 1912 tarihinde daha önce de belirtildiği üzere Arnavutluk İsmail Kemal Bey önderliğinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Mamafih Arnavutluk'un kuzeyi Sırbistan, güneyi ise Yunanistan tarafından işgal edilmişti. Bu durum düvel-i muazzama arasında yeni bir sorunun çıkmasına yol açmıştır. Her şeyden önce Viyana hükûmeti bağımsız ve güçlü bir Arnavutluk Devleti'ni Sırbistan'ın Adriyatik Denizi'ne çıkmasını ve büyük bir devlet hâline gelmesini istemediğinden Sırbistan'a karşı bir baskı aracı olarak kullanmak istemekteydi.

Adriyatik kıyılarını ele geçirip burayı bir iç deniz hâline getirmek isteyen İtalya ise burada ne güçlü bir Arnavutluk Devleti ne de Sırbistan görmek istemese de Rusya'nın Sırbistan'ı desteklemesi üzerine Avusturya ile aralarında bu hususta görüş ayrılığı olmasına rağmen birlikte hareket etme kararı almış; Avusturya ile beraber

Sırplar'dan Arnavutluk'tan çekilmelerini istemeye başlamıştır. Avusturya'nın Sırbistan'a karşı savaş hazırlıklarına başlaması Rusya ile aralarındaki ilişkiyi gerginleştirmiştir. Fransa 1896 ittifakı nedeniyle Rusya'yı desteklediğini bildirirken, Almanya Avusturya'yı desteklemekle birlikte savaştan yana değildi. Keza İngiltere de meselenin barışçıl yollardan halledilmesini istemekteydi (Bayur, 1943b, s. 88 vd; Uçarol, 2008, s. 520).

Aslında Osmanlı Devleti Lüleburgaz yenilgisinden sonra barışa aracılık etmeleri için büyük devletlere üç kez başvurmuşsa da onların barış şartları konusundaki düşünceleri birbirinden farklı olduğu için bu hususta aracılık etmemişlerdir. Nitekim Bâbıâli mütareke isteğini doğrudan Bulgaristan'a yapmış ve çetin bir şekilde gerçekleşen müzakereler sonucunda 3 Aralık 1912 tarihinde Çatalca Mütarekesi Osmanlı Devleti ile Bulgaristan, Karadağ ve Sırbistan arasında imzalanmıştır. Bu mütareke ile 8 Ekim 1912 tarihinde patlak veren savaşın durdurulmasına ve 10 gün sonra Londra'da barış görüşmelerine başlanılmasına karar verilirken Arnavutlar da bu durumdan istifade ile bağımsızlık hareketlerine hız vermişlerdir (Bayur, 1943b, s. 45 vd; Mufassal Osmanlı Tarihi, 1972, s. 3498-3499; Uçarol, 2008, s. 518).

Öte yandan Osmanlı hariciye nazırı tarafından Viyana Sefiri Hüseyin Hilmi Paşa'ya gönderilen tahrirattan anlaşıldığına göre hariciye nezaretine mevcut muharebe dolayısıyla siyasi durum hakkında çok sayıda gizli tahrirat ve telgraf gönderilmekteydi. Gerek Viyana sefirinin gerekse diğer sefirlerin malumat ve mutalaatından ve gerek oradaki yabancı sefirler ile vuku bulan mülakat ve müzakerelerinden anlaşıldığına göre düvel-i muazzama Avrupa'da bir harp zuhuruna meydan vermeksizin mevcut muharebeyi mümkün mertebe Balkan hükûmetlerinin arzuları dairesinde sonlandırmak emelinde bulunmakta ve bu emele ulaşmak için Üçlü İttifak ve İtilaf devletlerinin heyetleri mesai harcamaktaydılar.

Her ne kadar Avusturya hükûmeti Balkan Yarımadası'ndaki çıkar ve emellerine uygun bir sulh akdini temin amacıyla askerî harekât ile Sırbistan'ı tehdit etmekte ise de Avrupa devletleri Sırbistan'a dert anlatmak mümkün olacağı ve bu nedenle bu tehditlerin muharebeye neden olmayacağı fikrinde olduklarından bu hususa olağanüstü derecede önem vermemekte ve Avusturya ile Sırbistan'ın çıkarlarını uzlaştırmak ve Avusturya ile Rusya arasındaki gerginliği ortadan kaldırmak için bir

yol aramaktaydılar. Nitekim Londra veya Paris'te düvel-i muazzama sefirlerinin toplanması hakkındaki İngiltere'nin teklifi de bu amacın teminini sağlamaya yönelikti.

Düvel-i muazzamanın sulh sağlanması konusunda Osmanlı hükûmetine karşı almış oldukları tavra gelince; Üçlü İtilafa mensup devletler Osmanlı Devleti'nin bir an önce sulh akdetmelerini tavsiye etmekteydiler. Üçlü İttifak devletleri ise Çatalca hattında sebat, mukavemet ve Gelibolu tarafı muhafaza ve müdafaa edildiği takdirde Osmanlı Devleti'nin düşmanlarının bütün şartlarını kabul suretiyle bir sulh akdine mecbur olmayacağı fikrindeydiler.

Bulgar delegeleri, mütareke müzakerelerine başlamadan önce müstahkem mevkilerin teslimi hakkında Osmanlı Devleti tarafından reddedilmiş olan şartlardan vazgeçtiklerinden müstahkem mevkilerdeki askerlerin muhafazası esası üzerine Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ hükûmetleri ile mütareke imzalanmıştı. Yanya'nın teslimi konusunda vuku bulan teklif ve ısrar Osmanlı Devleti tarafından reddedildiğinden bunun müzakerelerine iştirak etmeyen Yunan delegeleri tarafından mütareke protokolü henüz imzalanmamıştı.

Bu müzakereler esnasında sulh esaslarından da bahsedilmemişti. Mütarekenin imzalandığı tarihten itibaren 10 gün kadar sonra Londra'da sulh müzakerelerine başlanacağı kararlaştırılmış olduğundan sulh müzakereleri için tayin edilecek Osmanlı delegeleri, müttefik hükûmetler delegelerinden sulh esasları hakkında bir proje talep edip, ona göre cevabi bir proje hazırlayacaklardı. Arnavutluk'ta tesis edilecek idare şekli daha sonra tayin edileceğinden İsmail Kemal Bey aracılığıyla ilan edilmiş olan istiklal Osmanlı hükûmetince yok hükmündeydi.

Berchtold'un Hüseyin Hilmi Paşa'ya Anadolu'daki Osmanlı kuvveti hakkında sorduğu suale cevaben Anadolu vilayetlerinden askerî kuvvet celp edilmekte ise de oralardaki bütün kuvvetlerin mevcut olduğu yolundaki beyanatı da hariciye nazırınca isabetli bulunmuştu. Zira hariciye nazırı, o sıralar her sabah kendisini ziyarete gelmekte olan Pallavicini'ye de aynı şekilde cevap verdiğini söylemişti. Pallavicini, Berchtold ile Hüseyin Hilmi Paşa arasında vuku bulan beyanatı Berchtold'un kendisine bildirmiş olduğunu, ancak şahsi fikri hakkında hiçbir bildirimde bulunmadığını beyan ederek, bu hususta hariciye nazırının Hüseyin Hilmi Paşa'dan aldığı malumatın ne yolda olduğunu sormaktaydı. Bu hâl Berchtold'un kararsızlığını,

ne Hüseyin Hilmi Paşa'ya ne de İstanbul'daki sefirine kesin bir fikir beyan etmediğini göstermekteydi. Mamafih Pallavicini'nin, buhranın başlangıcında ve taraflar arasındaki husumette hareket tarzını onaylamadığı Berchtold'un o sıra gösterdiği metanet konusunda izlediği siyeset tarzını tasvip ettiğine de dikkat çekilmekteydi (HR.SYS, 1970/1, 5 Aralık 1912).

Yaşanan bu gelişmelerin ardından Çatalca Mütarekesi'nde yapılması kararlaştırılan konferans, 16 Aralık 1912 tarihinde, Londra'da, İngiltere Dışişleri Bakanı Edward Grey'in fahri başkanlığında Balkan sorununa çözüm bulmak, bölgenin siyasi haritasına ve bölgedeki güç dengesine yeni bir şekil vermek suretiyle barışı sağlamak ve genel bir savaşın çıkmasına engel olmak üzere başlamıştır. Konferansta Balkan hükûmetleri, Edirne ve Doğu Trakya dâhil olmak üzere bütün Balkanlar ile Ege Adaları'nı isterlerken Osmanlı Devleti savaş başlamadan önce büyük devletlerin savaş ne şekilde sonuçlanırsa sonuçlansın toprak statükosunun değişmeyeceğine dair verdikleri karar ve teminata istinaden bu isteği reddetmiştir. Buna mukabil Bâbıâli, Makedonya'nın bir Hristiyan prens ve Arnavutluk'un da bir Osmanlı şehzadesi idaresinde olmak üzere muhtariyetlerini tanıyacağını, ancak hükümranlık haklarından vazgeçmeyeceğini belirtmiştir. Bu görüşlerin de Balkan hükûmetlerince kabul edilmemesi üzerine konferans 6 Ocak 1913 tarihinde kesilmiştir (Mufassal Osmanlı Tarihi, 1972, s. 3499; Uçarol, 2008, s. 520).

Konferans henüz devam ederken Viyana Sefiri Hüseyin Hilmi Paşa Berchtold'u ziyaret etmiş ve önceki vaadi üzerine Sofya ve Londra Avusturya sefirlerine vermiş olduğu talimattan kendileri için faydalı bir netice elde edilip edilmeyeceği konusundaki beklentisini sormuştur. Berchtold; henüz Sofya'dan bilgi alamadığını, ancak Londra'dan alınan haberlerin iyi olduğunu söylemiş ve Osmanlı sefareti tarafından Londra'dan alınan bilginin ne yönde olduğunu sormuştur. Hüseyin Hilmi Paşa; Londra'daki durum ve müzakerelerden sefaretin haberdar olmadığını söylemekten utanmış ve gazetelerden alınan haberlere dayanarak tekliflerinin murahhasları tarafından müttefik hükûmetler murahhaslarına o günkü ictimada tebliğ edileceğini ve malumat alınacak kadar zamanın henüz geçmediği şeklinde karşılık verdiğini belirtmiştir. Ayrıca hükûmetin yaptığı bu teklif düşmanları tarafından kabul edilmez ve bunlar iddialarında ısrar etmeye devam ederlerse müzakerelerin kesilmesinin ya da tarafların arasını bulmak üzere durumun düvel-i muazzamaya havale edilmesinin zaruri olduğunu söyleyerek, ikinci şıkkı tercih ettikleri takdirde

Avusturya sefirinin İtalya sefiri ile beraber sefirler toplantısında Edirne ve Dedeağaç hakkındaki düşüncelerini müdafaa edeceğinden ümitli olup olmadıklarını sormuştur. Berchtold'un cevaben hududun nasıl olacağı ile İslam ve Bulgar nüfusunun miktarını sorduğunu söyleyen Hüseyin Hilmi Paşa, Edirne'de Bulgarların 10.000'i bulmadıklarını ve bunların da eski sakinlerden olmayıp daha sonra gelerek yerleştiklerini ve vilayet dâhilinde Bulgar nüfus 100.000'i geçmekte ise de bunların Ergene köprüsü ve Kırkkilise taraflarında sâkin olduklarını ve Osmanlı hükûmetinin kabul edip etmeyeceğini bilemez ise de Edirne yönünden yeni sınır Ayastefanos Antlaşması'na uygun olarak belirlenirse Bulgar nüfusunun çoğunlukta bulunduğu yerlerin Bulgaristan'a ve Edirne'nin kendilerine kalacağını ve Edirne'nin kendileri için askerî, tarihi ve millî önemini izah ettiğini belirtmiştir.

Berchtold'un Çatalca müstahkem mevkisi İstanbul'un muhafazası için yeterli olmaz mı diye sorması üzerine yeterli olmayacağını söylediğini, Edirne'nin terkine bedel olarak Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'ne nakdi tavizler vermesi hâlinde bunun uygun olup olmayacağını sorması üzerine ise İtalya'nın Trablusgarp için 150 milyona yakın para teklif ettiği hâlde bunu kabul etmediklerini, millî ve askerî fikirlerin buna asla müsait olmadığını, devletlerin umumi barışı korumak yolundaki çabasına Osmanlı hükûmetinin pek ziyade yardım etmek arzusunda olduğunu, fakat Bulgaristan'ın harben istila edemediği ve büyük çoğunluğu İslam ve Bulgar'dan başka unsurlarla meskûn olan yerleri kendisine terk ettirmekte ısrar ile düşmanlığı yeniler ise Avrupa'ya karşı büyük bir mesuliyet yüklemiş olacağını söylediğini ifade etmiştir.

Keza Berchtold'un konferansta Osmanlı hükûmeti lehinde bir ittifak ortaya çıkamazsa o zaman ne yapılacağını sorması üzerine sefirler arasında Osmanlı hükûmeti lehinde ittifak olmadığı, devletler fiilî tazyiklerde bulunmadıkları ve taraflar kendi hâllerine bırakıldıkları takdirde ihtilafın silahla halledilmesinin tabii ve zaruri olduğunu söylediğini, Edirne'nin Müslüman sakinleri olan diğer bir şehirle mübadelesinin mümkün olup olmayacağını sorması üzerine Rumeli'de ekseriyetle nüfusu Müslüman olan Selanik, Manastır ve Üsküp seviyesindeki şehirlerin sakinleri ile beraber düşmanlara intikal ettiğini, böyle bir mübadeleye maddeten imkân bulunamayacağı cevabını verdiğini, buna mukabil Berchtold'un müzakerenin birdenbire kesilmemesi ve akla gelebilecek her türlü anlaşma suretinin araştırılması, konuşulması ve sefirler toplantısında Avusturya'nın münferit hareketinden ciddi bir

semere alınamayacağından Osmanlılara uygun bir yol izlemek için müttefikleri ile haberleşeceğini beyan ettiğini belirtmiştir.

Hüseyin Hilmi Paşa, ayrıca müzakerenin kesilmesine Osmanlılarca meydan verileceğinin umulmakla birlikte müttefik hükûmetlerin murahhasları tekliflerinde ısrar ile müzakerenin kesilmesine neden olurlarsa mesuliyetin onlara ait olacağını ve Almanya sefirlerinin Dersaadet ile Londra'da izleyeceği hareket ve yardım derecelerinden haberdar olamadığını ifade ettiğini, sohbet sırasındaki izlenimlerine göre Berchtold yardım etmek arzusunda ise de müttefiklerinin görüş ve teyidi alınmadan yalnız Avusturya adına etkili yardımlarda bulunamayacağını zannettiğini belirtmiş ve Almanya ile İtalya hükûmetlerinin kendilerine karşı ne durumda bulunduklarının öğrenilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir (HR.SYS, 2078/10, 29 Aralık 1912).

Londra Konferansı'nın akim kalması üzerine 17 Ocak 1913 tarihinde düvel-i muazzama Bâbıâli'ye ortak bir nota vererek Edirne'nin Bulgaristan'a verilmesini, Ege Adaları'nın geleceğinin belirlenmesinin kendilerine bırakılmasını ve Midye-Enez hattı sınır olmak üzere barış yapılmasını talep etmişlerdir.

Aslında ordunun savaş kabiliyeti olmadığı baştan kabul edilse de Edirne'den de vazgeçilememekteydi. Balkan hükûmetleri ile mücadele eden Osmanlı Devleti barış içinse karşısında büyük devletleri bulmaktaydı. 30 Ocak 1913 tarihinde verilen cevabi notada; Osmanlı Devleti, birtakım ödünler vermekle beraber gerek Edirne'den gerekse Ege Adaları'ndan vazgeçemeyeceğini belirterek, bir bakıma düvel-i muazzamanın söz konusu notasını reddetmiştir. Akabinde 3 Şubat 1913 tarihinde Edirne'nin Bulgaristan tarafından bombardıman edilmesi ile Osmanlı Devleti'nin Balkanlı müttefiklerle olan savaşı yeniden başlamış ve Osmanlı ordusu bu muharebelerde de başarı sağlayamamıştır (Mufassal Osmanlı Tarihi, 1972, s. 3500 vd; Uçarol, 2008, s. 522 vd). 26 Mart 1913 tarihinde Edirne'nin düşmesiyle de savaşın devam etmesine artık bir neden kalmadığından 30 Mayıs 1913 tarihinde Balkan devletleriyle Londra'da antlaşma imzalanmıştır.

Bu arada Viyana Sefiri Hüseyin Hilmi Paşa'nın bildirdiğine göre Berchtold Çatalca'daki ordunun henüz terhis edilmemesinin nedenini sormuş ve bundan sonra Osmanlı Devleti'nin Rumeli'den ziyade Kafkasya tarafından endişe etmesi

gerekeceğini söyleyerek, o taraflara dikkat edilmesi ve gerekli tedbirlerin alınmasının ihmal edilmemesi hususunda Hüseyin Hilmi Paşa'yı uyarmıştır. Hüseyin Hilmi Paşa; ateşkes antlaşmasının imzalandığı ve Bulgaristan'ın kendilerine karşı göstermekte olduğu iyi temayüllerden de şüphe etmedikleri, fakat henüz müttefiklerin hiçbiri ordularını kısmen olsun terhise başlamadığından ihtiyatlı olarak ağırdan almalarının zaruri ve terhise engel olan nedenlerden birinin de işin mali yönü olduğu, memleketlerine iade edileceklerin 300.000 neferi bulduğu ve her neferin masrafı 100 frank olarak hesaplandığı takdirde terhis masraflarının toplam 30 milyon franka yaklaştığı, Bâbıâli'nin bu paranın tedarikiyle de meşgul olduğu yolunda cevap vermiştir.

Bu cevapların Kont Berchtold tarafından iyi bir şekilde kabul edildiğini anladıktan sonra Hüseyin Hilmi Paşa, Kafkasya tarafından çekindiği korkunun vuku bulmasının yakın olup olmadığını sormuş ve Berchtold pek yakındır diyemeceğini, bunu yakınlaştırmanın ya da uzaklaştırmanın Osmanlı Devleti'nin elinde olduğunu, bunun Şark vilayetlerinde yapılacak ıslahatın ciddiyet, sürat, ıslah ve idarede gösterilecek duruma bağlı olduğunu söylemiştir. Ardından ıslahatın çeşitlerini, derecelerini ve tatbik sureti ile istihdam edilecek yabancıların sıfat ve yetkilerini sorması üzerine Hüseyin Hilmi Paşa, Bâbıâlice kararlaştırılan ıslahatı içeren layihaların Meclis-i Vükela tarafından tetkik edilmekte olduğunu, ayrıntılarına henüz resmen vâkıf olamamış ise de hususi haberlere göre hükûmetin şubelerinin tümünde zamanın ihtiyaçları, medeniyetin gerektirdikleri ve kanun-ı esasinin verdiği yetki dairesinde biraraya gelebilecek teşkilat ve düzenlemelerden başka ahalinin saadetini ve vilayetlerin bayındırlığını artıracak iktisadi ıslahatlara dahi bilhassa önem verileceğini ve Avrupalı uzmanların doğrudan doğruya hizmete kabul ile vali muavinliği, jandarma kumandanlığı, adliye, nafia, maliye ve polis müfettişliği gibi vazifelerde istihdam edileceklerini ifade etmiştir. Berchtold ise bu cevabın son fıkrasını önemle dinledikten sonra onaylamış ve Osmanlı Devleti'nin iyiliğine delalet eden bir ifade ile mümkünse ıslahatın daha çok millî olmasına dikkat edilmesi ve yabancı uzmanlardan millî haysiyeti ihlal etmeyecek şekilde istifade edilmesi tavsiyesinde bulunmuştur. Hüseyin Hilmi Paşa'ya göre bu sözleriyle umumi müfettişliklerde yabancıların istihdam edileceklerine dair Avrupa basınında yayılan haberlerin yol açacağı zararları anlatmak istemiştir (HR.SYS, 1967/3, 16 Haziran 1913).

Bununla birlikte bu kez Balkan devletlerinin kendi aralarındaki rekabetin çok geçmeden yeni bir savaşın kapısını açması ve bunun üzerinde Osmanlı Devleti'nin Edirne önlerine ilerlemesi ise Avusturya hükûmetince hoş karşılanmamıştır. Viyana Sefiri Hüseyin Hilmi Paşa şifreli bir başka telgrafında; Osmanlı süvarilerinin Edirne önlerine geldiğini, Rusya sefirinin sınırdan ileri hareketin harp sebebi addedileceğini Bâbıâli'ye tebliğ ettiğini ve devletlerce Osmanlı Devleti aleyhine alınacak baskı tedbirlerinin tatbikatının Fransa ve İtalya'ya havale edildiğinin ajans telgraflarında görülmesi üzerine bu hususun sıhhat derecesini ve Avusturya'nın tavır ve hareketini anlamak için Berchtold'u ziyaret ettiğini bildirmiştir.

Bu görüşme sırasında Berchtold; Romanya menfaatlerinin muhafazasının Avusturyaca oldukça önemli olduğu gibi Bulgaristan'ın da daha çok zarara uğramasının uygun görülemeyeceğini ifade etmiş ve hududun tecavüz edilmemesinin devletlerce Bâbâli'ye ihtar ve bir tecavüz vuku bulmayacağı da Avusturya sefirine temin edildiği hâlde Osmanlı askerinin Edirne'ye kadar ilerletildiklerinin işitildiğini ve bunun tehlikeli bir oyun olduğunu söyleyerek, Rusya'nın tehdidine maruz kalınacağına dikkat çekmiştir. Buna mukabil Hüseyin Hilmi Paşa; Osmanlı askerlerinin hududa kadar gittiğinin muhakkak ve hiçbir yönden uygun olmayan bu hududu biraz tecavüz etmiş olmasının da mümkün olduğunu, fakat Edirne'ye kadar gittiğinden haberdar olmadığını ifade etmiştir.

Berchtold; Bâbıâli nezdindeki teşebbüslerinin devletlerce müştereken değil münferiden vuku bulduğunu ve Fransa ile İtalya'ya vekâlet verilmediğini izah etmiş, Rusya'nın münferiden tazyike başlayacağını tekit etmeyerek, bu noktada sessiz kalmış ve Trakya'da ne kadar Müslüman bulunduğunu sormuştur. Hüseyin Hilmi Paşa cevaben; Müslümanların üçte iki, Rumlar ile Bulgarların ancak üçte bir derecesinde olduğunu, Bulgaristan'ın orada tarih ve nesil bakımından bir alakası yokken bu gerçek Müslüman vilayetini Bulgarlara terk ettiklerini, Bulgarların yaptıkları zulümleri işittiklerini, Osmanlı hükûmetinin niyetine henüz vâkıf değil ise de kendisinin şiddetli muhalefet karşısında bulunulmayacağından emin olsa oraların işgal edilmesi fikrinde olduğunu dile getirmiştir.

Hüseyin Hilmi Paşa yapılan bu görüşme neticesinde Avusturya'nın Romanya ve Bulgaristan'ın uzlaştırılması için hâlâ çok uğraştığını, fakat Romanya'nın, Sırbistan ile yolu yarıda bırakıp, yalnız barış akdine rıza göstermesinin beklenmediğini ve

müstakim hattan ileri hareket Avusturya'da infiale neden olur ise de münferiden Osmanlı Devleti'nin aleyhine bir harekette bulunamayacağı gibi devletlerin müşterek tazyiklerde bulunacaklarına delalet eder bir izin de henüz mevcut olmadığını beyan ederken (HR.SYS, 1974/1, 20 Temmuz 1913) 22 Temmuz 1913 tarihinde Edirne Osmanlı kuvvetlerince geri alınmıştır.

Yaşanan tüm bu gelişmelerden sonra Habsburgların ise artık hâlâ hayatta olduklarını kanıtlamak için bir güç gösterisi gerekmekteydi. Macaristan açısından da Habsburg Monarşisi sık sık bir tehlike olsa da çöküşü daha büyük bir tehlike getirecekti. Bu nedenle Macaristan geçmişte savaş benzeri bir politikaya karşı başlıca engel olmuşsa da şimdi o da İkili Monarşi'yi harekete geçmeye çağırmıştır.

Tuhaf bir ironiyle Franz Joseph'in varisi Arşidük Franz Ferdinand tüm nafile çabalarından sonra, Habsburg Monarşisi'ne büyük güç olarak hareket etmek için son şansı vermiştir (Taylor, 1948, s. 231). 28 Haziran 1914 tarihinde Franz Ferdinand ile eşi Düşes Sophia'nın Saraybosna'da Prençip adlı bir Sırp milliyetçisinin suikastı sonucu hayatlarını kaybetmeleri korkulan krizin patlak vermesine yol açmış; Avusturya-Macaristan tek gerçek müttefiki Almanya'nın da kışkırtıcı desteğiyle bu olaydan ötürü sorumlu tuttuğu Sırbistan'a kabul edemeyeceği kadar ağır şartlar talep eden bir ültimatom vermiştir. Alınan bu karar neredeyse bir savaş ilanı niteliğindeydi ve Sırbistan'a yapılacak bir saldırının ardından duruma Rusya'nın da müdahale edeceği kesin gibi görünmekteydi. Nitekim 28 Temmuz 1914 tarihinde Avusturya-Macaristan Sırbistan'a savaş ilan etmiş, Ağustos'ta da Rusya, Fransa ve İngiltere Avusturya-Macaristan'a karşılık vermişlerdir (Beydilli, 1991, s. 177; Çeliker, 1983, s. 15; Eldem, 2006, s. 123). İngiltere ve Fransa'ya yaklaşma çabaları karşılıksız kalan Osmanlı İmparatorluğu ise, Yakın Doğu'daki siyasi ve iktisadi çıkarlarını tehdit altında gören Almanya'nın baskıları, İtilaf Devletleri'nin saldırıları ve Enver, Talat ve Cemal paşaların Alman yanlısı tutumları (Eldem, 2006, s. 123; Köhbach, 1984, s. 259) nedeniyle 12 Kasım 1914 tarihinde savaş ilan ederek Avusturya'nın yanında itilaf devletlerine karşı verilen savaşın ağır yükü altına girmiş; böylece Avrupa'nın iki ihtiyar imparatorluğu sonlarını getirecek olan bir maceraya birlikte sürüklenmişlerdir (Beydilli, 1991, s. 177; Eldem, 2006, s. 124; Köhbach, 1984, s. 259).

Almanya-Avusturya-Osmanlı ittifakını desteklemek için sarf edilen yoğun propaganda çerçevesinde basılan binlerce kartpostal, afiş ya da rozetin yansıttığı

iyimserliğe rağmen bu savaşta Osmanlı ve Avusturya orduları birkaç zafer dışında fazla bir varlık gösterememişler; çoğunlukla Alman kumandası altında ve Alman ordusunun harekâtını takviye etmek ya da başka bir cephe açmak için yararlanılan birlikler daha henüz savaşın başında ağır kayıplar vermeye başlamışlardır.

Osmanlı ve Avusturya ordularının ortak operasyonları ise Böhm-Ermolli ve von Mackensen gibi Avusturya komutanlarının emri altında çarpışan birkaç Osmanlı birliğinin ve özellikle Galiçya cephesinde çok ağır kayıplar vererek, mücadele eden Osmanlı erlerinin katılımıyla sınırlı kalmıştır (Eldem, 2006, s. 124). Bu savaşta Osmanlı İmparatorluğu birkaç top ve bir miktar askerî malzeme dışında Avusturya'dan büyük bir yardım görmezken bir kolordusunu (15. Kolordu) Galiçya'ya göndermiş ve Bulgaristan'a da Üçlü İttifak yanında savaşa girmesi için arazisinden az da olsa bir miktar toprak vermiştir (Çeliker, 1983, s. 40). Mamafih dört yılı aşkın bir süre devam eden savaşın son safhasında Avusturya-Macaristan ve Osmanlı imparatorluklarının çöküşü kaçınılmaz bir hâl almıştır (Eldem, 2006, s. 124).

Her ne kadar savaşın hareket ve reform getireceği düşünülse de savaş bunu gerçekleştirememiştir. Zira savaş sadece diktatör bir devleti daha diktatör, demokratik bir devleti daha demokratik, sanayileşmiş bir devleti daha sanayileşmiş ve Avusturya-Macaristan'da olduğu gibi çürümüş bir devleti daha da çürümüş yapabilirdi. Avusturya-Macaristan'ın son dışişleri bakanlarından biri olan Czernin (1916-1918) doğru bir şekilde şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Ölmeye mecburduk. Ölümümüzün şeklini seçme konusunda özgürdük ve en korkunç olanı seçtik" (Taylor, 1948, s. 232).

Nitekim Avusturya-Macaristan 4 Ekim'deki mütarekeyi takip eden bir buçuk aylık süre içinde tamamen dağılmış; Macarlar, Çekler, Slovaklar, Yugoslavlar bu birlikten ayrılarak Macaristan, Çekoslovakya, Yugoslavya devletleri olarak ve Avusturya ise "Alman Avusturya" adı altında kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu ise 30 Ekim'de imzaladığı mütarekenin ardından işgale uğramış; Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde Anadolu'da başlayan direniş hareketiyle uzun bir mücadeleden sonra işgalden kurtulmayı başarmıştır. 1922'de saltanat ortadan kaldırılarak, ertesi sene Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur (Eldem, 2006, s. 124-125).

4.3. OSMANLI-AVUSTURYA MACARİSTAN İMPARATORLUĞU İLİŞKİLERİNİ ETKİLEYEN DİĞER HUSUSLAR (1908-1914)

4.3.1. Avusturya-Macaristan'ın Adakale'deki Faaliyetleri

> *Hâfızalarımız bu adayı Tuna gibi kucaklasın. Burası orasıdır. Ağyâr unuttuğunu hatırladı, yâr unutacak mı (Sevük, 1944, s. 43)?*

Bosna-Hersek'in ilhakından sonra Avusturya-Macaristan'ın Adakale'yi[98] de işgal teşebbüslerinden geri durmadığı (Alptekin, 1988, s. 341; Çetinkaya, 2004, s. 109) ve bu amaçla Adakale'de bazı askerî düzenlemeler yaptığı görülmektedir. Nitekim bu hususta Adakale müdüriyetinden gönderilen bir tahriratta; Avusturyalılar tarafından dün gece adaya dört kıta top getirildiği ve bu topların şimdilik mühimmat ambarına konulduğu, güvenilir bir kaynaktan öğrenildiği üzere o gece de Macaristan tarafında bazı hafriyatta bulunulup, Orşova'daki askerî kışladan adaya bir askerî telefon tesisi işlerine başlandığının anlaşıldığı, Berlin Antlaşması'nda hakkında hiçbir kayıt olmayan Adakale'nin Bosna ve Hersek'e dahi benzemeyerek Osmanlı topraklarının bir parçası olduğu, bununla birlikte devletler arasında hasıl olan bir anlaşma üzerine muhafazası için Avusturya askerî ikame edildiği, ancak müsamaha yüzünden meydan ve imkân buldukça kumandanların nüfus ve arazi genişletme yolunu takip ettikleri, hâlihazırda Avusturya ile Sırbistan arasındaki gerginliği bu hususstaki gayretlerine

[98] Tuna nehrinin Transilvanya Alpleri ile Balkan dağları arasında açtığı Demirkapı Geçidi'nin 4 km. yukarısında bulunan Adakale, 160.000 m²'lik bir alana sahipti. 15. yüzyılın ilk yıllarında Tuna boylarına gelen Osmanlılar (Alptekin, 1988, s. 340; Darkot, 1978, s. 124) buradaki önemli mevkileri ele geçirmişlerse de adanın hâkimiyet altına alınması 1691 yılında gerçekleşmiştir. Osmanlılar burada bulunan kaleyi yeniden inşa ederek Demirkapı boğazından geçişi kontrolleri altına almışlardır. Bir süre sonra Avusturya'nın hâkimiyeti altına giren ada, Serdar-ı Ekrem Yeğen Mehmed Paşa tarafından Ağustos 1738'de tekrar Osmanlı topraklarına katılarak Vidin Sancağı'na bağlı bir muhafızlık hâline getirilmiştir. Osmanlılar'ın Avrupa'da ve Tuna nehri kıyılarında kalabilmelerini sağlayan savunma noktalarından biri olan Adakale, Habsburg hanedanı ile olan (Alptekin, 1988, s. 340) mücadelelerde ileri karakol vazifesi görmüştür. Avusturyalıların 1789 yılında Belgrad'ı ele geçirmesinden sonra Adakale de işgal edilmiştir. Ancak 1791 yılındaki barış anlaşmasının ardından Adakale yeniden Osmanlı idaresine geçmiştir (Ağanoğlu, 2008, s. 72). 1830'da Sırbistan'a muhtariyet verilmesi ve 1867'de Osmanlı askerinin diğer Sırp kalelerinden çekilmesi üzerine Osmanlı toprakları ile muvasalası kesilmiş olmasına rağmen Adakale'de Osmanlı hâkimiyeti fiilen devam etmiştir. 1878'de Ayastefanos Antlaşması ile tahliyesi kararlaştırılmıştır; ancak Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Sırbistan ve Romanya krallıklarının düğüm noktasında bulunan adanın 1878 Berlin Antlaşması'nda mukadderatı unutulmuş ve adadan hiç bahsedilmemiş olması, buranın Osmanlı idaresine bağlı kalmasını sağlamıştır. Öte yandan Demirkapı boğazında Tuna mevkisinin ıslah çalışmaları sırasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu burada fiilî hâkimiyetini tesis etmek istemiş; hatta 1896'da ıslah işleri sona erip ilk Tuna vapuru boğazdan geçtiği sırada adaya Avusturya bayrağı çekmek istenmiştir. Ancak Osmanlı Devleti buradaki hükümranlık hakkından feragat etmeyerek, buraya bir nahiye müdürü ve bir hakim göndermiş ve salnamelerinde adayı diğer Türk toprakları arasında kaydetmiştir (Darkot, 1978, s. 124). Meşrutiyetin ilanından sonra İstanbul'a temsilciler gönderen Adakaleliler böylece Meclis-i Mebusan'da da temsil edilmişlerdir.

zemin hazırlayıp, adanın Sırbistan tarafından saldıraya uğramasını engellemek gibi sebepler öne sürerek, aslında adayı Macaristan'a bağlamak suretiyle gizli emellerini destekledikleri, Avusturya ile Sırbistan arasında bir savaş olsa bile adaya yapılacak bir saldırının Osmanlı arazisine tecavüz demek olacağı, adayı muhafazaya görevli yabancı askerlerin müdafaasının gelecekte adanın Sırplardan korunduğu bahanesiyle adayı kendi tasarruflarına almalarına meydan ve imkân vermiş olacağından uygun olmadığı, savaş vuku bulduğunda adanın bulunduğu hâl ve mevkinin devletler hukukunca tetkikinin gerekeceği ve civar devletlerin adaya tecavüzlerinin diplomasi ile menedilebileceği, Avusturyalıların gerçekleşmesi muhtemel bir muharebeyi bahane ederek, adayı tahkim ve adaya askerî telefon tesis etmelerinin de ada üzerindeki Osmanlı hukukuna aykırı olduğu belirtilmekte ve tesisine başlanan söz konusu telefon hattının yapılmasına imkân verilmemesi istenmekteydi (HR.SYS, 2/8, 9 Teşrin-i Evvel 1324/22 Ekim 1908, s. 4).

Adakale müdüriyetinden vuku bulan ihbar üzerine Viyana sefareti maslahatgüzarlığına Osmanlı Devleti'nin hukukunun muhafazası için gerekli tahkik ve teşebbüslerin yapılması ve Avusturya hükûmetinden açıklama talep edilmesi gerektiği hususunda talimat verilmiştir (HR.SYS, 2/8, 16 Teşrin-i Evvel 1324/29 Ekim 1908, s. 10). Viyana sefaretinden gönderilen tahriratta da Adakale müdüriyetinin mektubunda belirtildiği üzere Avusturyalılar tarafından geceleyin adaya dört kıta top getirildiği ve şimdilik mühimmat ambarına konulduğu, bir sonraki gece de Macaristan tarafında bazı hafriyat icra edilip, Orşova'daki kışladan adaya bir askerî telefon tesisine başlanıldığına dikkat çekilerek, adada Osmanlı memurlarının baki kaldığı ve bir Avusturya askerî müfrezesi ikamet ettirilmiş ve söz konusu müfrezenin fertleri daha önce nakledilmişken bu kez top nakli gibi askerî kuvvetlerini artırma teşebbüslerinde bulunmaları nedeniyle itilafın sağlandığına dair olan vesikanın bir nüshasının alınması gerekeceği ifade edilmiş ve Adakale müdüriyetinin tahriratında Avusturyalıların Sırplar ile vuku bulan bir muharebeyi bahane ederek, adayı tahkim ve askerî telefon tesis etmelerinin ada üzerindeki Osmanlı Devleti hukukuna aykırı bulunduğunun ve Balkan hükûmetlerinden biri istila maksadı taşırsa bölgenin korunmasının Osmanlı hükûmetine ait bir durum olacağının altı çizilmiştir (HR.SYS, 2/10, 23 Teşrin-i Evvel 1324/5 Kasım 1908, s. 19). Viyana sefareti maslahatgüzarlığından Adakale'ye dair vaktiyle Avusturya ile bir itilaf olup olmadığının araştırılmasını isteyen hariciye nezaretinin telgrafına cevaben gönderilen

telgrafta ise eski kayıtların pek fena bir hâlde bulunmasından dolayı talep edilen evrakı henüz bulamadıkları, yalnız bununla ilgili bir varaka bulunduğu ve bu varakanın da o günkü posta ile gönderildiği bildirilmiştir (HR.SYS, 2/10, 9 Teşrin-i Sâni/Kasım 1908, s. 15).[99]

Yine Adakale müdüriyetinden Viyana sefaretine gönderilen bir diğer tahriratta tesisine başlandığı arz edilen telefon hattının tamamlandığı ve haberleşmede

[99] Öte yandan Adakale'ye dair vaktiyle Avusturya ile bir itilaf olup olmadığı hakkında İstişare Odası'nın müzekkeresinde Avusturya hükûmeti tarafından Adakale'de alınan askerî tedbirlere dair Viyana sefaretinden gönderilen 20 Ekim 1908 tarihli tahriratının mütalaasına yer verilmiştir. Bu husus hakkındaki dosyalar tetkik edilmiş ve Ayastefanos Antlaşması'ndan bir süre önce Sırplar adayı işgal etmek istemişlerse de Avusturya buna mani olmuş ve söz konusu antlaşmada Tuna'da vaki istihkamların yıkılması hususu kaydedilmiştir. Mayıs 1878'de Osmanlı hükûmetinin oradan Osmanlı askerlerini çektiği, fakat idare memurlarının görevlerine devam ettikleri ve o zamandan beri bir müdür tayin edildiği ifade edilmiştir (HR.SYS, 2/10, 23 Teşrin-i Evvel 1324/5 Kasım 1908, s. 19). Nitekim Osmanlı Devleti'nin Viyana sefaretinden Kont Andrassy'ye 21 Mayıs 1878 tarihiyle yazılan bir takrirde sulh antlaşmasının üçüncü maddesi ahkamınca Adakale'nin yıkılması ve tahliye edilmesi gerektiğinden Osmanlı hükûmetinin bu hususta gereken tedbirleri almaya hazır olduğu, bu nedenle Osmanlı askeri tarafından tahliye edildikten sonra adaya bir taraftan saldırı vuku bulmasına mahal kalmamak üzere bu konuda kesin bir karar verilene dek söz konusu mahalde geçici olarak bir miktar Avusturya askeri bulundurulmasının lazım geleceği hakında vuku bulan talep üzerine Osmanlı hükûmeti tarafından bazı şartlar öne sürüldüğü görülmektedir. Adakale'nin muhafazasına görevli Osmanlı askeri Adakale'yi tahliye edecek ve adayı istenildiği zaman yine Osmanlı hükûmetine iade etmek üzere ada bir fırka Avusturya askeri tarafından işgal edilecekti. Bu iki muamele aynı anda gerçekleştirilip, ada bir dakika dahi askersiz bırakılmayacaktı. Bundan başka Adakale'de bulunan top, silah ve diğer askerî mühimmat uygun bir zamanda Osmanlı Devleti'ne iade edilmek üzere emaneten Avusturya askerine teslim edilecekti. Adada kalacak harp gereçleri Viyana Sefareti Ataşemiliteri Kolağası Şevki Bey tarafından teslim edileceğinden bunlar Şevki Bey'in nezaretinde olarak ve mahallî askerî hükûmet aracılığıyla iki nüsha olarak deftere geçirilecekti. Adakale'de bulunan Osmanlı askeri Mayısın 25. günü söz konusu mahalden çıkmaya hazır bulunacağından bu hususta Kont Andrassy tarafından verilecek kararın bildirilmesi istenmişti. Kont Andrassy tarafından cevaben yazılan takrirde; Adakale'nin Osmanlı askeri tarafından tahliyesi anında Avusturya askerinin söz konusu mahale girişi hakkında gerekli tedbirlerin alınması ve orada bulunan harp mühimmatı ve diğer eşyaları almak ve kayıt etmek hususunda kumandana gerekli talimatın verildiği, söz konusu kumandana emaneten teslim edilecek olan eşya birinci defa talep vuku bulduğunda Osmanlı hükûmetine iade edileceği, Adakale'nin işgalinin de geçici surette olacağı, yani ada hakkında devletler arasında kesin bir karar verilinceye değin Avusturya askeri tarafından işgal edileceği ifade edilmişti. Hariciye nezaretine Viyana sefaretinden 7 Haziran 1878 tarihiyle gönderilen tahriratta ise Adakale'nin Osmanlı askerleri tarafından tahliyesi ve Avusturya askerinin girmesi hakkında Kont Andrassy ile cereyan eden muhaberatı içeren evrakın bir suretinin takdim edildiği ve Adakale'nin terk edilen askerî malzeme ve mühimmat defterinin iki nüsha olarak Osmanlı Sefareti Ataşemiliteri Kolağası Şevki Bey ile Avusturyalı bir zabit tarafından tanzim edildiği ve bir nüshasının sefarette muhafaza edilmiş olduğu arz edilmekteydi (HR.SYS, 2/12, s. 12). Haziran 1878'de Viyana sefareti ile Avusturya ve Macaristan hükûmeti arasında notalar teati kılınarak adanın Osmanlı askerinden tahliyesi ve bir Avusturya-Macaristan askerî müfrezesi tarafından işgali söz konusu edilmişti. Ancak zikredilen notaların suretleri daha sonra bâb-ı seraskeriye gönderildiğinden dosyasında bulunamamış, Viyana sefaretinin tahriratında da bahsedilen itilafın bu muhabere ile vücuda gelmesinin muhtemel olduğu düşünülmüştür; fakat bir sene sonra Avusturya ve Macaristan parlamentolarına Osmanlı hükûmeti tarafından vaki olan tebliğde müzakereler sona erince Adakale'ye dair bir teklif vuku bulacağı belirtilmişse de bu yolda müzakereler yapılmadığı hariciye nezaretinden Viyana sefaretine 20 Şubat 1879 tarihiyle çekilen telgrafta bildirilmişti. Söz konusu müzakerelerin daha sonra yapıldığına dair dosyada bir kayıt ve işarete tesadüf edilmediği, ayrıca 1889 senesinde de Avusturya işgal kuvvetlerinin 24 nefer ile 1 zabite indirildiği ifade edilmiştir (HR.SYS, 2/10, 23 Teşrin-i Evvel 1324/5 Kasım 1908, s. 19).

bulunulduğu, adaya üç defa da kapalı şekilde 18 sandık cephane, ufak kıtada dört top ile 300.000 fişek geldiği yolundaki haberlerin bir Avusturya askerinin bu hususta vuku bulan ifşaatıyla teyit edildiği, 100'e yakın da yatak takımı geldiğinin görüldüğü, ağaçların seferberlik hâline mahsus askerî tedbirlerinden olan etrafına saman sarılıp, gerektiğinde tutuşturulmak suretiyle işaret verilecek duruma getirildiği, nöbet yerlerindeki askerlerin dahi artırılarak, ellerinde dürbün ile nöbet beklemekte bulundukları, keza ada karşısına denk gelen Macaristan kısmında da bir vagonda askerlerin nöbette bekledileri ve vagon içerisinde ne olduğunun anlaşılamadığı, askerler arasındaki faaliyet ve arz edilen durum ahalide heyacana neden olmuş ise de halkın sakinleştirildiği ifade edilmiştir (HR.SYS, 2/10, 26 Teşrin-i Evvel 1324/8 Kasım 1908, s. 10).

Viyana sefareti maslahatgüzarından gönderilen telgrafta ise; Adakale'de alınan askerî tedbirler hakkında Avusturya hariciye ve harbiye nazırlarının malumatları olmadığının beyan edildiği ve vuku bulan ısrar üzerine bu hususta bir cevap verileceği vadedilmiş ise de bu konuda bir şey söylemek istenmediğinin aşikâr olduğu belirtilmiş, telefon tesisatının tamamlandığının ve pek çok mühimmat ile dört top gönderildiğinin bir Avusturya neferi tarafından teyit edildiğine binaen bu konuda yeni teşebbüslerde bulunmasının lazım gelip gelmediğinin haber verilmesi hususu bildirilmiştir (HR.SYS, 2/10, 10 Teşrin-i Sâni/Kasım 1908, s. 12; HR.SYS, 2/8, 29 Teşrin-i Evvel 1324/11 Kasım 1908, s. 11). Vuku bulan bu gelişmeler üzerine Osmanlı Devleti'nin bir parçası olan Adakale'de Avusturya hükûmeti tarafından harp tedbirlerinin ne sebeple alındığı ve söz konusu adanın da Bosna ve Hersek gibi Avusturya'ya ilhakına mı karar verilmiş olduğu hususunda Avusturya hariciye nezaretinden malumat istenmiştir (HR.SYS, 2/10, 5 Teşrin-i Sâni 1324/18 Kasım 1908, s. 6; HR.SYS, 2/8, 9 Teşrin-i Sâni 1324/22 Kasım 1908, s. 6-8).

Buna mukabil Viyana sefareti maslahatgüzarlığından gönderilen telgrafta Hariciye Nazırı Baron Aehrenthal'in yanına gidildiğinden ve Adakale'de alınan askerî tedbirler hakkında açıklama talebinde bulunulduğundan bahsedilmektedir. Aehrenthal'in bu tedbirler hakkında tam bir malumatı olmadığını söyledikten sonra bundan 30 sene önce iki hükûmet arasında hasıl olan itilaf üzerine adanın bir Avusturya müfrezesi tarafından askerî işgal altına alındığını ve bu kadar uzun bir süreden sonra, bu meselenin şimdi meydana çıkarılmış olmasının sebebini anlayamadığını dile getirdiğini ve buna karşılık kendisine Adakale'ye bir Avusturya

askerî müfrezesi ikame edilmiş ise de Osmanlı hükûmetinin topraklarının bir parçası olan ada üzerindeki hukukundan asla feragat etmediğinin, mevcut durumda adanın Osmanlı Devleti tarafından görevlendirilen bir müdür tarafından idare edildiğinin, bundan başka adada diğer memurları ile bir idare meclisi ve bir de belediye meclisi olduğunun söylendiği belirtilmiştir (HR.SYS, 2/8, 9 Teşrin-i Sâni 1324/22 Kasım 1908, s. 6-8; HR.SYS, 2/10, 9 Teşrin-i Sâni 1324/22 Kasım 1908, s. 4).

Viyana sefaretinden bu hususta gönderilen bir başka tahriratta ise Avusturya harbiye nezaretinden verilen malumata atfen Adakale ile Orsova askerî bölgesi arasında bir telefon cihazı tesis edildiğinin, söz konusu adada mevcut Avusturya askerî müfrezesi için cüzi bir miktar da mühimmat ile mevcut kuvvetlerin artırılması hâlinde kullanılmak üzere yeterli miktarda yatak takımı gönderildiğinin ve top gönderilmesi hakkındaki havadisin ise külliyen asılsız olduğunun beyan edildiği ifade edilmiştir (HR.SYS, 2/10, 12 Kânûn-ı Sâni/Ocak 1909, s. 2; HR.SYS, 2/8, 1 Kânûn-ı Sâni 1324/14 Ocak 1909, s. 13).

Aslında Berlin görüşmelerinde Adakale ile ilgili bir hükmün konulmaması sorunun kaynağını teşkil etmiş; 1881'de Avusturya'nın nüfus sayımı yapma düşüncesi sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştu. Bunun üzerine Osmanlı hükûmeti Adakale'nin kendisine ait olduğunu ve Avusturya'nın nüfus sayımı yaptıramayacağını Viyana'ya bildirmişti.

Balkan Savaşları'na kadar Adakale'yi işgale muvaffak olamayan Avusturya-Macaristan bu savaşları müteakip işgali yeniden gündeme getirmiştir (Bayraktar, 2010, s. 896). Nitekim Peşte Başşehbenderi Hikmet Bey gönderdiği telgrafta; kendisinin Adakale'nin işgaline dair Macaristan başvekili ile görüştüğünü, Macaristan hükûmetinin bu işgal olayındaki hareket tarzının düvel-i muazzama tarafından Balkan muharebesi esnasında ortaya koyulan prensiplere aykırı olduğunu dile getirdiğini, buna cevaben adayı Sırpların işgalinden kurtarmak gerektiğinin söylendiğini, kendisinin sulh konferansını hatırlatması üzerine Macar reisin bu işgalin bir tedbir olduğunu, şayet konferans statükonun devamına karar verirse Macar idaresinin de adayı terk edeceğini söylediğini ifade etmiştir (HR. SYS, 3/10, 15 Mayıs 1913, s. 3).[100]

[100] Hariciye nezaretinden Adakale müdüriyetine yazılan tahrirat üzerine ise ada ahalisi kayıt ve tescil edilerek iki kıta defter arz ve takdim edilmiştir. Adakale müdüriyetinden gönderilen bu defterde ahali hangi tarihlerde doğduklarını bilmediklerinden yalnız kaç yaşında oldukları, medeni durumları ve erkeklerin boyu, göz rengi, siması gibi özellikleri de belirtilmiş, ancak kadınların eşgali çoğunlukla

Viyana Sefiri Hüseyin Hilmi Paşa'dan gönderilen telgrafta ise Adakale müdüriyetinin çektiği telgraftan bahsedilmiş ve buna göre Orşova mutasarrıfının 10 Mayıs tarihiyle mektup göndererek, 12 Mayıs'ta Logos valisinin Adakale'ye gelip, kendisini ziyaret edeceğini yazdığı, vali muavini, Orşova mutasarrıflığının iki kâtibi, bir jandarma zabiti ve iki jandarma neferi birlikte Adakale'ye gelen valinin Adakale müdürünün nezdine giderek Macaristan başvekilinin bir emirnamesini okuduğu, Avusturya-Macaristan ordusunun 1878 senesinden beri askerî müfreze ile Adakale'yi işgal ettiği hâlde ne Osmanlı hükûmeti tarafından ve ne de mahallî halk tarafından o ana kadar hiçbir itiraz edilmemiş olması ve diğer taraftan Osmanlı Devleti ile müttefikler arasındaki müzakereler esnasında müttefik hükûmetler tarafından adanın terki talep edilebileceği mütalaası dikkate alınarak, Avusturya-Macaristan hükûmetinin adayı memleketlerine dâhil ettiğini bildirdiği ve valinin bu emirnameyi okuduktan sonra müdür, naip ve diğer memurların adada ikamete devam edebileceklerini söylediği ifade edilmiştir (HR.SYS, 3/9, 14 Mayıs 1913, s. 2).

Tuna'da bulunan Adakale'nin Avusturya'ya bırakıldığı gazetelerde de görülmeye başlanmıştır. Muharebe sırasında bir hayli Osmanlı askeri Bosna yönüne gitmeye mecbur kalarak Avusturya-Macaristan toprağında bulunmuşlardı. Bu nedenle Avusturya Devleti tarafından katlanılan masrafın Osmanlı hükûmetinden talep edilmesi ihtimali bulunduğundan eğer Adakale'nin Avusturya-Macaristan'a terk edilmesi zaruri ise Osmanlı askeri için vuku bulan masrafın ödenmeyerek, Adakale için alınacak tavizlere karşılık tutulması önerileri dahi gündeme gelmiştir (HR.SYS, 3/13, 13 Haziran 1329/26 Haziran 1913).

Hariciye Nazırı Berchtold ile görüşen Viyana Sefiri Hüseyin Hilmi Paşa ise gönderdiği telgrafta; Macaristan başvekilinin yarın Mebusan Meclisi'nde adanın ilhakına yönelik beyanatta bulunacağının gazetelerde görüldüğünden bahsettiğini ve Bercthold'un aynı haberleri kendisinin de gördüğünü, ancak Mebusan Meclisi'nin vereceği kararın mahiyetini bilmediğini beyan etmesi üzerine Hüseyin Hilmi Paşa hariciye nazırının görüş ve muvafakati olmaksızın Mebusan Meclisi'nin meseleyi müzakere ile ilhaka karar veremeyeceğini söylediğini, daha sonra Berchtold'un sulhnamenin ikinci maddesini ileriye sürdüğünü, buna cevaben de söz konusu maddeyi

yazılmamıştır. Buna göre her hanede aile fertleri yer almakla birlikte adada 165 adet hane mevcut olduğu ifade edilmiştir (HR.SYS, 3/12, 20 Mayıs 1913, s. 3).

tanzim ve diğer taraflara teklif edenlerin de bizzat kendileri olduğunu, Adakale'nin terk edilmiş araziye dâhil olacağını ne kendisinin ne de diğer hariciye nazırlarından hiçbirinin zihninden geçirmediklerini, Avrupa'nın işgali altında bulunan bir yeri Sırbistan'ın işgale ne ahden ne de cebren muktedir olamayacağını, mevcut durumun muhafazasının tarafların yararına muvafık bulunduğunu ve meselenin kendileri için maddi değil manevi bir mesele olduğunu söylediğini, müteakiben Berchtold'un Tanin'de çıkan yazıyı hatırlatması üzerine meselenin kendi istedikleri gibi çözümlendiği takdirde Osmanlı basınındaki tenkitlerin de ortadan kalkacağını ifade ettiğini belirtmiştir (HR.SYS, 3/14, 29 Eylül 1913, s. 3).[101]

Mesele bu şekilde sürüp giderken 1914 yılında patlak veren Birinci Dünya Savaşı ve her iki devletin müttefik olarak savaşa girmesi bu meselenin (Bayraktar, 2010, s. 895) bir süreliğine kapanmasına neden olmuş; savaş sırasında adada Osmanlı ve Avusturya-Macaristan askerleri birlikte konuşlanmıştır. Macaristan Orşova kumandanının Adakale'deki Avusturya-Macaristan askerî kuvvetlerinin müdafaaya yeterli olmadığından bahsetmesi üzerine Sırbistan'ın saldırılarına karşı Adakale ahalisine silah dağıtılmış ve ahali asker gibi istihdam edilmişlerdir (HR.SYS, 3/20, s. 3). Ancak Mondros Mütarekesi ile İtilaf Devletleri Adakale'den Osmanlı ve Avusturya-Macaristan askerlerinin uzaklaştırılmasını istemişlerdir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 4 Haziran 1920 tarihinde imzalanan Trianon Antlaşması ile Adakale, Avusturya-Macaristan'dan Romanya'ya geçmiş sayıldı ise de Türkiye Devleti bu durumu kabul etmemiştir. Ne var ki adanın Romanya'ya aidiyetini 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması ile tanımak zorunda kalmıştır (Bayraktar, 2010, s. 896; Darkot, 1978, s. 124). Bununla birlikte bu tarihî ada Romanya ve Yugoslavya tarafından 1972 yılında Tuna nehri üzerinde ortaklaşa yaptırılan barajın suları altında kalmıştır (Alptekin, 1988, s. 340).

[101] Balkan Savaşları sırasında 25-30 Ekim 1912 tarihlerinde Avusturya-Macaristan'ın Balkanlar'da izlemesi gereken siyasetin ana hatlarının belirlenmesi amacıyla hariciye nezaretinin yaptığı toplantıda; Berlin Kongresi'nde unutulan ve Adakale tabir edilen Tuna'daki ada meselesinin Macaristan'a ilhakı suretiyle halledilebileceğinden bahsedilmektedir (Bayur, 1943b, s. 172-173).

4.3.2. Avusturya Postane, Matbuat ve Vapurlarından Kaynaklanan Sorunlar ve Bunlara Karşı Osmanlı Devleti'nin Aldığı Tedbirler

Vatan takriben değil, katiyen bizimdi. Kalesinden posta puluna kadar.

Namık Kemal

4.3.2.1. Zararlı Yayın ve Mühimmatın Ülkeye Girişi ve Buna Karşı Osmanlı Devleti'nin Aldığı Tedbirler

Selanik vilayetinden dâhiliye nezaretine yazılan şifreli telgrafta "evrak-ı muzırre" olarak nitelenen evrakın vilayet dâhiline girişi ve dağıtılması hususuna dikkat edildiği bildirilmekteydi. Hep aynı şekilde geldiklerinden posta odalarınca mahiyetleri kolayca anlaşılan bu tür evrakın Selanik vilayetine Avusturya ve Fransa postaneleri vasıtasıyla geldiği belirtilmekte ve Dersaadet'ten sefaretleri vasıtasıyla bu tür zararlı evrakın söz konusu postane odalarına dağıtılmaması hakkında gerekli tebligatın yapılması talebinde bulunulmaktaydı (DH.ŞFR, 392/77, 17 Kânûn-ı Sâni 1323/30 Ocak 1908). Selanik polis müdüriyetinin yazısından anlaşıldığına göre bu amaçla Avusturya ve Fransa postanelerine girip çıkanlar gizlice takip edilmişlerdir. 14 Şubat 1323 (27 Şubat 1908) tarihinden 23 Şubat 1323 (13 Mart 1908) tarihine kadar Avusturya postanelerinden mektup alıp verenler gün gün fiziksel özellikleri ile ayrıntılı olarak tanımlanarak gözlemlenmiş ve buna ilişkin bir de gözlem raporu hazırlanmıştır (TFR.I.SL, 177/17633, 8 Mart 1324/21 Mart 1908, s. 1, 3). "Avusturya postanesine girenler" başlığını taşıyan bu gözlem raporu "14 Şubat 1323 tarihinde perşembe günü 38 yaşlarında, orta boylu, kumral sakallı ve 31 yaşlarında uzunca boylu, az kırçıl sakallı iki zabıta gelip mektup aldılar*"* şeklinde ifadelerden oluşmaktadır (TFR.I.SL, 177/17633, s. 1).

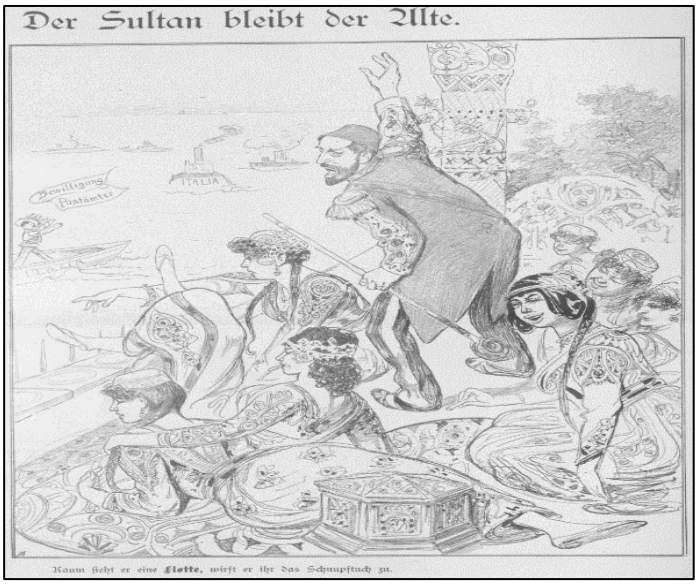
Nitekim ülkeye girişi yasak olan yayınlar Avusturya postaneleri vasıtasıyla girmeye devam etmiştir. Posta ve telgraf nezaretinin tezkere suretinde Avusturya postanesinde 56 numaralı kutuda Andre namına postrestant işaretiyle gönderilmiş ve her nasıl Osmanlı posta çantasına konulmasıyla Galata postanesince tevkif edilmiş olan bir paket içinde Osmanlı ülkesine girişi yasak olan Türkçe ve Ermenice muzırr gazetelerin varlığından bahsedilmiş ve bu gazetelerin Avusturya postaneleri vasıtasıyla gönderilmekte olduğunun anlaşıldığı ifade edilmiştir (BEO, 3301/247534, 20 Mart 1324/2 Nisan 1908, s. 3). Kavala'da Avusturya postanesine müracaatla 56 numaralı posta kutusunu altı ay müddetle kiralayan Ermeni cemaatinden bir şahsın bu

müddet zarfında gazete idaresine sekiz frank gönderdiği gibi Razmik adlı gazeteden de namına üç nüsha gönderilmiş olduğu, ancak bu şahsın kimlerle haberleştiğine ilişkin bir malumat olmadığı belirtilmiştir (BEO, 3301/247534, 9 Nisan 1324/22 Nisan 1908, s. 2). İşkodra vilayetinden gönderilen telgrafta ise Avusturya postasıyla "evrak-ı memnu ve muzırre" gelmekte olduğundan bahisle sefaretten konsolosluğa tebligat yapılması ve bunun İtalya postalarına da bildirilmesi istenmiştir (BEO, 3357/251753, 2 Temmuz 1324/15 Temmuz 1908). Metalka'da Meyhaneci Panto adına gelen ve zararlı içeriğine binaen Kosova vilayetinden tahriratla gönderilen 1911 senesine ait Sırpça salnamenin bazı kısımlarının Sırp unsuruna mensup Osmanlılar için propaganda maksadıyla yazılmış olduğu anlaşıldığından matbuat kanununun 35. maddesine ve emsaline uygun olarak Osmanlı memleketlerine girişinin yasaklanmasına karar verilmiştir. Bu salnamenin de yine Avusturya postasıyla gönderildiği ifade edilmektedir (MV, 151/32, 5 Nisan 1327/18 Nisan 1911).

Öte yandan Avusturya-Macaristan'da neşredilen bazı yayınların da yurda girişinin yasaklandığı görülmektedir. Viyana sefaretinden gönderilen telgrafta Neues Wiener Tagblatt gazetesinin 18 Ocak 1908 tarihli nüshasında harem hayatını anlatan bir makale yayımlandığı bildirilmiş ve bu nedenle söz konusu nüshanın yurda girişinin menedilmesi istenmiştir (HR.SYS, 199/57, 5 Kânûn-ı Sâni 1324/18 Ocak 1908; "Die Geburt Einer Sultanstochter", 1908, s. 8). Gönderilen bir başka telgrafta Neues Wiener Journal gazetesinin 6 Şubat 1908 tarihli nüshasının yurda girişinin yasaklanması talebinde bulunulmuştur (HR.SYS, 199/59, 25 Kânûn-ı Sâni 1323/7 Şubat 1908).[102] Keza Paris'te çıkan Matin gazetesinde Mabeyn-i Hümayun'da bombalar zuhur ettiğine dair münderiç olan havadisi naklen yazan Illustrirte Wiener Tagblatt ve Reichspost gazetelerinin 8 Nisan 1908 tarihli nüshalarının Osmanlı memleketlerine girişinin yasaklanması talep edilmiştir (HR.SYS, 199/61, 26 Mart 1324/8 Nisan 1908). Reichspost gazetesinde haremde 10 kiloluk bir bomba bulunduğu, sultan ve ailesinin oldukça kaygılandıkları ve bombayı kimin koyduğunun belirlenemediği ifade

[102] Gazetede yer alan hangi haber nedeniyle ülkeye girişinin yasaklandığı belirtilmemekle birlikte sebebi muhtemelen "haremin sırları" başlıklı makale ya da 4 Haziran 1876 tarihinde Sultan Abdülaziz suikasti de dâhil olmak üzere Lizbon suikastinden önceki suikastlere örneklerin verildiği makale olmalıdır (HR.SYS, 199/59, 25 Kânûn-ı Sâni 1323/7 Şubat 1908; "Die Früheren Attentate", 1908, s. 3; "Die Geheimnisse des Harems", 1908, s. 4). Zira bu dönemde gazetelerin bir devlet başkanının ya da onun soyundan gelen birinin suikast sonucu öldürülmelerini yazmaları da buna bezer şeyleri yapmaya kışkırtma sayıldığından yasaklanmıştır (Bayur, 1991, s. 3). Zaten söz konusu gazetede Türklerle ilgili yer verilen haberlerden biri de Türkler ile İranlılar arasındaki gerilimin arttığı ve savaşın yaklaşmakta olduğu haberidir ("Verschärfung des türkisch-persischen konflikts", 1908, s. 10).

edilmiştir (“Eine Bombe im Harem Des Sultans”, 1908, s. 5). Bir başka telgrafta Illustrirtes Wiener Extrablatt gazetesinin 24 Nisan 1908 tarihli nüshasının yurda girişinin yasaklanması bildirilmiştir (HR.SYS, 199/76, 24 Nisan 1908).[103] 29 Nisan 1908 tarihiyle gönderilen telgrafta Viyana’da çıkan Kikeriki gazetesinin 35 numaralı nüshasında münasebetsiz bir resim yayımlamasından dolayı Osmanlı memleketlerine girişinin yasaklanması istenmiştir (HR.SYS, 199/62, 17 Nisan 1324/30 Nisan 1908; “Der Sultan bleibt der alte”, 1908, s. 4).

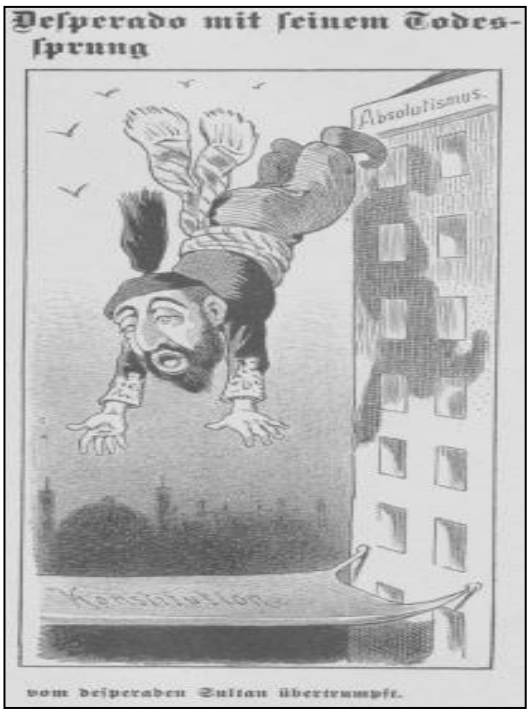

Şekil 4.3. Sultan yaşlı adam olarak kalıyor

Başka bir telgrafta Neues Wiener Journal gazetesinin 30 Nisan 1908 tarihli nüshasının Osmanlı memleketlerine girişinin yasaklanması talep edilmiştir (HR.SYS, 199/63, 17 Nisan 1324/30 Nisan 1908). Bu nüshada yayımlanan bir yazıda padişahın imparatorluğundaki yabancı postanelerin varlığından duyduğu derin rahatsızlığın etik ilkelere değil pratik düşüncelere dayandığından, daha fazla Avrupa gemisi Türk limanlarına seslenince sultanın Türkleri kendi ellerinde tutmasının zorlaşacağını düşündüğünden, yabancı olan her şeyin reddedilmesi duygusunun var olduğundan, Türklerin yabancı ülkelerle iletişime geçmemelerinin, yabancı ülkelere seyahat etmemelerinin, Türk kontrolü olmadan mektup almamanın ve hiçbir şey basmamanın Türkiye’nin yaşam tarzına karşılık geldiğinden bahsedilmiştir (“Der Sultan als Oberpolizist”, 1908, s. 4). Bir diğer telgrafta Wiener Montags Journal gazetesinin 15 Haziran 1908 tarihli nüshasının Osmanlı memleketlerine girişinin yasaklanması

[103] Adı geçen gazetenin ilgili nüshasına ulaşılamamıştır.

gerektiği bildirilmiştir. Belgede hangi haberden dolayı yasaklandığı belirtilmemekle birlikte (HR.SYS, 199/66, 2 Haziran 1324/15 Haziran 1908) sebebi muhtemelen "Yıldız Köşkü'nün sırlarından" başlıklı haber olmalıdır. Nitekim bu haberde Yıldız Sarayı'nda gizemli ve trajik olayların vuku bulduğundan ve saltanatta değişiklik olabileceğine dair rivayetlerden bahsedilmektedir ("Aus den Geheimnissen des Jildis Kjöschk", 1908, s. 7). 10 Temmuz 1908 tarihiyle Viyana Sefareti maslahatgüzarından gönderilen telgrafta Neues Wiener Journal gazetesinin o günkü tarihli nüshasının yurda girişinin yasaklanması talep edilmiştir (HR.SYS, 199/69, 27 Haziran 1324/10 Temmuz 1908). Yine gazetenin hangi haberden dolayı yurda girişinin yasaklandığı belirtilmemekle beraber bu gazetenin de muhtemelen bir ayıya benzetilen Osmanlı Devleti'nin postunun Reval görüşmeleri sırasında paylaşıldığı ile ilgili yer verilen bir haberden dolayı yurda girişi yasaklanmış olmalıdır ("Das erwachende Osmanentum", 1908, s. 1).

Şekil 4.4. Maceraperestin ölümcül atlayışı

Şekil 4.5. Hasta adam

22 Haziran 1908 tarihiyle gönderilen telgrafta Neues Wiener gazetesinin o günkü nüshasının (HR.SYS, 199/67, 9 Haziran 1324/22 Haziran 1908), 15 Temmuz 1908 tarihiyle gönderilen telgrafta Neues Wiener Abendblatt, Wiener Mittagszeitung, Illustrirtes Wiener Extrablatt gazetelerinin dün akşamki ve Neue Freie Presse

gazetesinin o günkü tarihli nüshalarının yurda girişinin yasaklanması bildirilmiştir (HR.SYS, 199/71, 3 Temmuz 1324/16 Temmuz 1908).[104]

3 Ağustos 1908 tarihiyle gönderilen telgrafta Die Zeit'ın (HR.SYS, 199/73, 3 Ağustos 1908), 5 Ağustos 1908 tarihiyle gönderilen telgrafta Kikeriki Vienna'nın uygunsuz karikatürler neşrettikleri bildirilmiştir (HR.SYS, 199/74, 5 Ağustos 1908). Kikeriki'de yer alan söz konusu karikatürde maceraperest olarak tasvir edilen II. Abdülhamid mutlakıyetten meşrutiyete doğru ölümcül bir atlayış gerçekleştirirken resmedilmiştir ("Desperado mit seinem Todessprung", 1908, s. 3). 12 Ağustos 1908[105] tarihiyle gönderilen telgrafta yine Kikeriki'nin sultanın uygunsuz başka bir karikatürünü neşrettiği haber verilmiştir (HR.SYS, 199/75, 12 Ağustos 1908). Kikeriki'de yer alan bu karikatürlerde ise Sultan II. Abdülhamid ile ilgili hastalık, yaşlılık vurgusu yapıldığı ve II. Abdülhamid'in kadın figürleriyle birlikte resmedildiği görülmektedir ("Sultan Abdul Hamid", 1908, s. 1; "Der kranke Mann", 1908, s. 3).

25 Eylül 1908 tarihiyle sefarete gönderilen telgafta Wiener Mittagszeitung[106] gazetesinin 23 Eylül tarihli ve Das Vaterland gazetesinin 25 Eylül 1908 tarihli nüshalarında eski hafiyelerden Ziya Bey'in Sultan hakkında olumsuz sözlerini içeren mülakatına yönelik bentler neşredildiği bildirilmiştir (HR.SYS, 199/77, 12 Eylül 1324/25 Eylül 1908, s. 3, 5).[107]

Avusturya vapurları tarafından bir yandan da ülkeye silah ve mühimmat taşımacılığına devam edildiği görülmektedir. Nitekim Batum başşehbenderliği vekâletinden hariciye nezaretine gönderilen tahriratta; Batum gümrük memurlarının 29 Şubat'ta oraya gelen Avusturya Lloyd Kumpanyası'na mensup Helios vapuru

[104] 29 Temmuz 1908 tarihiyle gönderilen telgrafta München Allgemeine Zeitung gazetesinde sultan aleyhinde bir makalenin yazıldığı haber verilmiştir (HR.SYS, 199/72, 16 Temmuz 1324/29 Temmuz 1908). Bu gazete haftalık yayımlandığından söz konusu nüshanın da 25 Temmuz 1908 tarihli olduğu düşünülmektedir. Zira bu nüshada yayımlanan makalelerden biri Sultan II. Abdülhamid'e oldukça ağır eleştirileriyle tanınan Ali Nuri Bey'e aittir ve bu makalesinde de eleştirilerini dile getirdiği, yaşanan olumsuzlukları da yalnızca kendi güvenliğini garanti altına almaya çalışan sultanın egoizmine bağladığı görülmektedir ("Der türkische Militärausstand", 1908).

[105] Telgraf tarihi 12 Ağustos olarak gözükürken, gazetenin üzerinde yer alan tarih 13 Ağustos'tur.

[106] Söz konusu gazeteye ulaşılamamıştır.

[107] Das Vaterland gazetesindeki haberde Sultan II. Abdülhamid'in eski favori casuslarından Ziya Bey ile yapılan mülakata yer verilmiştir. Ziya Bey'in bu mülakatında gerek Sultan II. Abdülhamid gerekse Türkler hakkında olumsuz ifadeler kullandığı, ülkesindeki yetkililer tarafından darbeyle indirildiğini söylediği, Sultan II. Abdülhamid'i kişisel güvenliği için her şeyi feda edebilecek, zeki, şüpheci, bencil, acımasız ve korkak biri olarak nitelendirdiği, Türklerin ise insanlığa hangi alanda katkı sağladıklarını sorarak, dinlerinin kendilerine ait olmadığını, dillerinin Arapça ve Farsça'dan oluştuğunu, orjinal bir literatürleri olmadığını, hükûmet sistemlerini dahi Bizans hükûmet sisteminden devraldıklarını ifade ettiği görülmektedir ("Der Ex Spion des Sultans", 1908, s. 4).

içerisinde 30 kıta tüfek ile çok miktarda fişek zapt ve müsadere ettikleri, bu hususta yapılan tahkiklere göre bu tüfekler ile fişeklerin Trabzon'a çıkarılmak üzere Yunanistan'dan getirildikleri, ancak söz konusu limana çıkarılamadığından yine oraya götürülmek üzere Batum'a getirildiği, keza istihbarat edildiğine göre söz konusu gemi içerisinde Rize'de de 18 kıta tüfek ile 400 adet fişek müsadere edildiği, bu gibi örnekler yasak eşya kaçakçılarının faaliyetlerini açıktan açığa gösterdiğinden Dersaadet limanı ile Karadeniz limanları memurlarının dikkatlerini çekmek gerektiği ve bu hususta gereğinin yapılması bildirilmiştir (DH.MKT, 1251/10, 27 Mart 1908, s. 1). Ayrıca Avusturya postaneleri ile Giresun'da ecnebi tebaadan ve silahçılıkla uğraşan Hiralanos namına Atina'dan gelip muhteviyatı demir olarak gösterilen, ancak içinde yasak silah olduğu düşünülen 40 kıta posta paketinin gümrükten geçemeyeceğini anlayan Hiralanos'un söz konusu paketleri kabul etmeden, geldiği yere iadesini istediği belirtilmiştir (DH.MUİ, 7-3/43, 2 Teşrin-i Sâni 1325/15 Kasım 1909, s. 2). Keza Pire'den hareket eden Avusturya Lloyd Kumpanyası'nın Gallicie adlı vapurunun ambarına süvarinin haberi ve malumatı olmaksızın altı çuval içinde gara tüfeği yüklenmiş olduğu ve bu tüfeklerin gizlice Trabzon'a ihraç edileceği ihbar edilmiştir. Söz konusu vapurun o tarihte Dersaadet'ten hareket edeceğinin öğrenilmesi üzerine vapura yolcu sıfatıyla zabıta memurlarından birinin binerek, durumu tahkik etmesi ve bu ihbar doğru ise silahların Trabzon'a çıkarılmasının engellenmesi hususunda gereğinin yapılmasından bahsedilmiştir (DH.MUİ, 98-1/30, 15 Mayıs 1326/28 Mayıs 1910, s. 1).

Yasak eşya kaçakçılığı hususunda devletin muhbirlerden de faydalandığı görülmektedir. Nitekim Avusturya, Macaristan ve Bavyera'dan silah ve ateşli maddeler gönderilmesine dair Orsova'da Avusturya vapurları acentehanesinde gelen eşya kâtibi tarafından yapılan ihbarlardan fayda görülememiş olsa da muhbire sekiz, on lira kadar para yahut münasip bir madalya verilmesi uygun görülmüştür (BEO, 3304/247754, 19 Nisan 1324/2 Mayıs 1908; BEO, 3308/248057).

4.3.2.2. Telgraf ve Posta İşlemlerinde Bazı Kanun Dışı Faaliyetleri

Taşlıca Sancağı'ndaki Avusturya telgraf merkezinin yalnız Avusturya zabitan ve efradının işlerinin görülmesi ve iaşesine ait haberleşmeyi temin için açıldığı ve öteden beri muamelenin dahi o yolda yapıldığı hâlde, Taşlıca'daki Avusturya telgraf merkezinden ticari işlerde kullanılmak üzere kanun dışı telgraf kabul edildiğinin haber

verilmesi üzerine mevkinin ve söz konusu telgraf merkezinin hususiyeti göz önüne alındığında bu hâlin devamının idare hukukunu ihlal ettiği Kosova posta ve telgraf başmüdüriyetinden bildirilmiş, devlet gelirlerine de zararı olan bu duruma Avusturya telgraf idaresine müracaat edilmesi veya hariciye nezaretince sefarete gerekli tebligatın yapılması şıklarından hangisi uygun ise o yolla engel olunması posta ve telgraf nazırı tarafından tebliğ edilmiştir (HR.HMŞ.İŞO, 194/58, 25 Kânûn-ı Evvel 1323/7 Ocak 1908, s. 1). Rüsumat emaneti ise Avusturya postanesi tarafından yabancı memleketlere gönderilmekte ve miktarı 200 parçayı geçmekte olan koli postallar arasında 1 m uzunluğunda ve 70 cm genişliğinde sandıklar da bulunduğundan, bunların Avusturya postanesince doğrudan doğruya sevk edilmesinden ve gümrükçe muayene edilememesinden dolayı içinde ne cins eşya olduğu bilinemediğinden ve gümrük vergisine tabi eşya ve eski eserler bulunması da ihtimal dâhilinde olduğundan bu hususta gerekli tedbirlerin acilen alınması lüzumundan bahsetmiştir (BEO, 3351/251303, 14 Ağustos 1323/27 Ağustos 1907, s. 2). Rüsumat emanetinden gönderilen bir diğer yazıda da benzer bir soruna dikkat çekilerek, Avusturya ve Almanya postanelerince paketlerin gümrüğe haber verilmeksizin doğrudan sahiplerine teslim edilmekte olduğu, İzmir'den gelen bir adet koli postalın da sahibine teslim edilmek üzere Avusturya postanesinde alıkonulduğu belirtilmiş ve usule aykırı bu durumun önemine binaen gereğinin yapılması istenmiştir (BEO, 3277/245737, 5 Teşrin-i Sâni 1323/18 Kasım 1907, s. 2).

Yafa ve Trablusşam Avusturya postanelerinin gümrükten geçirmeksizin yabancı memleketlere koli postallar ve emtia içeren birtakım sandık ve çuvallar göndermekte olduklarına ve Trablusşam Avusturya postanesine gelen koli postal ve çantaların vergi işlemlerinin yapılmasından önce sahiplerine verilmekte olduğuna ilişkin rüsumat emanetinin tezkeresiyle ilgili hariciye nezaretinden Avusturya sefaretine yapılan müracaat üzerine Avusturya sefareti, Dersaadet Avusturya postanesi müdüriyetinden bu hususta aldığı rapora istinaden verdiği cevapta; Yafa ve Trablusşam Osmanlı postanelerinin dahi vergi işlemlerinin yapılmasına lüzum görmeksizin yabancı memleketlere koli postallar göndermekte oldukları gibi Avusturya postanelerinin de bu usul ve kaideye uygun hareketle gümrük tezkeresi talep etmeksizin posta göndermeye devam etmekte olduklarını, Trablusşam postanesinin koli postalları vergi işlemlerinin yapılmasından önce sahiplerine vermesi hususunda ise mahallinde yapılan tahkikata nazaran bu muamelenin ancak bazı

şartlarda vuku bulduğunu, yani Osmanlı memleketlerinden gelip, sargılarının bozulması sebebiyle gümrük idaresince bile kabul edilmeyen bazı koli postalların doğrudan doğruya alıcılarına verildiğini bildirmiştir (BEO, 3351/251303, 16 Nisan 1908, s. 4).

Avusturya sefaretinin bu cevabi takririnde her ne kadar Yafa ve Trablusşam'daki Osmanlı postanelerince de vergi işlemlerinin yapılmasına lüzum görülmeksizin yabancı memleketlere posta paketleri gönderilmekte olduğundan oralardaki Avusturya ve Fransa postanelerinin de yabancı memleketlere bu işlemleri yapmadan koli postal vesaire göndermekte olduklarından bahsedilmiş ise de -söz konusu yerlerdeki postanelerde böyle bir müsamahakâr muamelede bulunulduğu malum olmamakla beraber- bir posta memurunun hatasının yabancı postanelerince de tatbik edilemeyeceğine ve giden ya da gelen bütün eşyanın gümrüğe gönderilerek muayeneye tabi tutulması gerektiğine binaen yabancı postane muamelelerinin usule riayete mecbur tutulması lazım geleceği, dolayısıyla Yafa ve Trablusşam'daki Avusturya ve Fransız postanelerinin vergi işlemlerini yapmadıkça yabancı memleketlere koli postal vesaire göndermemeleri gerektiği sadaret makamından hariciye nezaretine bildirilmiştir (BEO, 3377/253217, 2 Ağustos 1324/15 Ağustos 1908). Mamafih uyarılar dikkate alınmamış olmalı ki yabancı postaneler vasıtasıyla paket şeklinde alınan eşyanın gümrük vergisine tabi tutulmak üzere postane memurları tarafından Galata ve İstanbul gümrük şubelerine verilmesi lazım gelirken Avusturya, Almanya ve Fransa postalarıyla getirilen paketler bu postanelerce doğrudan doğruya sahiplerine verilmekte olduğundan söz konusu postanelerin hukuk ve vergi gelirlerini ihlal eder bir surette vuku bulmakta olan bu faaliyetlerine devam etmelerinin engellenmesi lüzumu rüsumat emanetinden bildirilmeye devam etmiştir (BEO, 3503/262672, 18 Şubat 1324/3 Mart 1909).

Öte yandan Avusturya postaneleri ile gelip gümrüklere teslim edilen ve sahiplerine verilemeyeceği için geldikleri yerlere iadesi postanelerce talep edilen paketlerin de geldiği yere gidişini gösteren yerel posta idaresinden muayene süresi içerisinde bir belge ibraz edilmesi gerekmekteydi. Eğer bu belge ibraz edilmez ise rüsumat idarelerinin Avusturya postanelerince talep edilecek bütün paketleri belgenin gösterilmesi gerektiğine binaen teslimden imtina salahiyetini haiz olmaları 6 Kânûn-ı Evvel 1322 (19 Aralık 1906) tarihinde tamimen rüsumat başmüdüriyetlerine tebliğ edilmişti. Bu usul daha sonra diğer yabancı postaneleri tarafından iade edilecek

paketler için de genişletilmişti (DH.MUİ, 7-3/43, 2 Teşrin-i Sâni 1325/15 Kasım 1909, s. 2). Mamafih yabancı postalarıyla gelen paketlerden geldiği yerlere iade olunacaklar için sair eşya hakkında olduğu gibi geldiği yeri bildiren tasdikli bir belge alınması ve gösterilmesi gerekirken yabancı postanelerince gümrüğe malumat verilmeksizin ithal ve iade edilmekte olduklarının rüsumat emaneti tarafından bildirilmesi üzerine (BEO, 3332/249895, 27 Kânûn-ı Evvel 1323/9 Ocak 1908, s. 3) bu hususta da Avusturya sefaretine gerekli müracaatlarda bulunulduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Avusturya sefaretinin hariciye nezaretine gönderdiği takrirde sahiplerine teslim edilmeyen posta paketlerinin iadesi hakkında Bâbıâli ile Avusturya sefareti arasında hasıl olup 1323 senesinin Mart ayı başlarından (Mart/Nisan 1907) itibaren yürürlüğe giren hükme uygun olarak hareket etmeleri hakkında Dersaadet Avusturya posta idaresi tarafından Avusturya postanelerinin tümüne gerekli tembihlerin yapıldığı ve bu karara Dersaadet Avusturya postanesince de riayet edilmekte olduğu ifade edilmiştir (BEO, 3332/249895, 19 Mayıs 1908, s. 4).

4.3.2.3. Yeni Yabancı Postanelerin Açılmasına Engel Olma ve Yeni Osmanlı Postaneleri Açma Teşebbüsleri

Mevcut yabancı postaneleriyle sorun yaşayan Osmanlı Devleti'nin yeni yabancı postanelerin açılmasına siyasi ve mali zararlarından ötürü olumlu bakmadığı ve açılma teşebbüslerini dikkatle takip ederek, engel olmaya çalıştığı görülmektedir. Nitekim İstanbul'da Mahmutpaşa yokuşunun alt tarafında İngiliz postasının açıldığı ve diğer yabancı postanelerinin yeni yapılan postane civarında şubeler tesisi için tedariklerde bulundukları yolunda haberler duyulması üzerine Osmanlı hükûmetinin tutumu "tevellüd eden ve edecek olan mahazir ve mazarrat-ı siyasiye ve maliye muhtaç-ı izah olmadığından evvel ve ahir tebliğ edildiği üzere bu yolda posta şubeleri küşadına asla ve kata meydan verilmemesi zımnında iktiza eden teşebbüsatın bilatehiren icrası" yolundaydı ve bu hususta İngiltere, Almanya, Fransa ve Rusya ile birlikte Avusturya sefaretinden de malumat istenmişti (BEO, 3282/246090, 18 Mayıs 1324/31 Mayıs 1908, s. 2). Avusturya sefaretinden bu hususta cevaben gönderilen takrirde; Dersaadet Avusturya postaneleri müdüriyetinin ne yeni yapılan bina civarında ne de İstanbul'un başka bir yerinde yeni bir şube açmak düşüncesinde olmadığı, bu hususa dair Bâbıâli'ye verilen malumatın ise 1877 senesinden beri İstanbul şubesi olan binanın yeniden badana ettirilmesinden kaynaklanmış bir yanlış anlamadan ileri gelmiş olabileceği belirtilmiştir (BEO, 3282/246090, 9 Nisan 1908, s.

4). Adana vilayetinden gönderilen şifrede ise Mersin'de gayriresmî şekilde açılmış olan Avusturya postanesi tarafından bu kez de Mersin'de iki yere posta kutusu konulduğundan ve Osmanlı memleketlerinde posta işletmek hakkı münhasıran Osmanlı Devleti'ne ait olduğu posta nizamnamesinin birinci maddesi ahkamından olduğuna binaen bu hususta Avusturya konsolosluğuna tebligat yapıldığından bahsedilmiştir. Bu konuya ilişkin cevaben alınan takrirde bahsedilen postane ile ilgili başvurulacak yerin Dersaadet Nemçe posta müdüriyet-i umumiyesi olduğu ve müdüriyet emir vermedikçe bir şey yapılamayacağından meselenin halledilmesi için Dersaadetçe ilgili makama müracaat edilmesi gerektiği ifade edilmiştir (DH.TMIK.M, 273/78, 10 Temmuz 1324/23 Temmuz 1908, s. 1). Keza Kudüs telgraf ve posta müdürü tarafından Kudüs'teki Avusturya postanesinin Kudüs'ün en mümtaz ve müstesna mevkilerinde dört posta şubesinin daha ilaveten açılmasına teşebbüs ettiğinin ve hatta ikisini açmakla beraber birçok yere kutular astığı gibi piyade ve süvari mevzileri dahi tayin ettiğinin istihbar edilmesi üzerine bunun menedilmesi için Kudüs-i Şerif mutasarrıflığına bir yazı gönderilmiştir. Buna mukabil Avusturya hükûmeti Osmanlı memleketlerinde diğer yabancı postanesi bulunmayan yerlerdeki postalarını lağvettiği gibi diğer hükûmetler Osmanlı memleketlerindeki postalarını lağvettiği takdirde kendisi de lağva amade olduğunu beyan ettiği hâlde Kudüs'teki Avusturya postanelerinin muamelelerini genişletmesinin uygun olmadığı ve bu hususta gerekenin yapılması posta ve telgraf nezareti vekilinin yazısı ile ifade edilmiştir (DH.MKT, 2808/95, 23 Nisan 1325/6 Mayıs 1909, s. 1). Bu hususta Avusturya konsolosundan gelen cevap ise hiçbir yerde şube açılmadığı şeklinde olmuştur (DH.MKT, 2812/100, 26 Nisan 1325/9 Mayıs 1909, s. 1).

Yine Trablusşam'da açılması düşünülen Fransız postanesi için istihbar edilen mahale levha dikilip, işlemlere başlanıldığı, Nemçe postanesi tarafından da şube açılması teşebbüsünde bulunulmuş ise de hâlihazırda neticeye varılamamış olduğu, bu durumun diğerlerine de emsal teşkil ederek, yabancı postanelerin işlemlerini genişletmesine sebep olabileceği posta ve telgraf ve telefon müdüriyet-i umumiyesinden bildirilmiş ve bu hususta gerekenlerin yapılması istenmiştir (BEO, 3787/283963, 19 Temmuz 1326/1 Ağustos 1910). Trablusşam mutasarrıflığı ise söz konusu postanenin hayli zamandan beri mevcut olduğunu ve sadece mevkisinin değiştirildiğini bildirmiştir (DH.MUİ, 101/64, 21 Haziran 1326/4 Temmuz 1910, s. 6).

Konu ile ilgili olarak Fransa sefaretinden alınan cevapta da söz konusu şehirde yeniden bir postane açılmayıp, mevcut olan postanenin yer değişikliğine lüzum görülerek şu sırada yeni yerine nakline teşebbüs edildiği belirtilirken bu vesile ile Osmanlı memleketlerinin çeşitli yerlerinde mevcut olan yabancı postanelerinin ilgası şimdilik mümkün olmadığından hükûmet memurlarının dikkat edecekleri hususun memlekette yeniden yabancı postaneleri açılmasına izin vermemekten ibaret olduğu ifade edilmiştir (DH.MUİ, 101/64, 21 Temmuz 1326/3 Ağustos 1910, s. 8).

Öte yandan Yafa kazasına tabi ve kasabaya iki saat mesafede bulunan Milis karyesinde posta muameleleri Alman ve Avusturya postaneleri tarafından yapılmakta olduğundan bu karyede bir posta şubesi açılmasından ve tayin edilecek memura gereken 500 kuruş aylığın da gelecek sene bütçesine eklenmesinden bahsedilmiştir (DH.MKT, 2648/83, 1 Teşrin-i Evvel 1324/14 Ekim 1908, s. 1). Alman ve Avusturya postaneleri tarafından muamele yapılan bir yerde Osmanlı posta şubesi bulunmadığından bu şubenin açılması zaruri görülmekteydi. Zira bu gibi yerlerde ne olursa olsun posta şubeleri tesisi yabancı postanelerinin muamelelerini sınırlandırmak için oldukça önemliydi. Ayrıca kanun-ı esasinin yeniden yürürlüğe girmesiyle posta, telgraf ve haberleşmeye yönelik işler de artacağından memur sayısının artırılması gerektiği de ifade edilmekteydi (DH.MKT, 2652/85, 27 Teşrin-i Evvel 1324/9 Kasım 1908). Keza Avusturya'nın Bosna ve Hersek'i ilhakına karşı gösterilen boykotun bir neticesi olarak halkın Avusturya postanesine müracaat etmeyip, tamamen Osmanlı postaneleri ile muamelede bulunmalarından dolayı Mersin posta ve telgraf merkezi tarafından muamelelerinin artmasına binaen mevcut memurlarının yetersiz kaldığı belirtilerek, ilaveten memur istihdamı lüzumlu görülmüş ve bu hususta sadaretten müsaade istenmiştir (DH.MKT, 2669/25, 12 Teşrin-i Sâni 1324/25 Kasım 1908; Çetinkaya, 2004, s. 161). Bu sırada Avusturya sefareti ise İstanbul'daki Avusturya postanesi kapısı önünde duran polis memurlarının bu postaneye mektup vesaire bırakmak isteyenleri menetmekte ve bunları zorla ellerinden almakta olduklarının zikredilen postane müdüriyetinden ihbar edildiği beyanıyla şikâyette bulunmuştur. Bunun üzerine söz konusu muamelenin engellenmesi, icap edenlere tebligat icrası ve zaptiye nezaretinden gerekli tahkikatın yapılması istenmiştir (DH.MKT, 2669/36, 13 Teşrin-i Sâni 1324/26 Kasım 1908). Ancak yapılan tahkikat sonucunda İstanbul'daki Avusturya postanesine mektup vesaire bırakmak isteyenlerin menedildikleri, mektuplarının ve paketlerinin alındığı iddialarının asılsız olduğu ifade edildiği gibi

geçende bu postaneye kaçırılmakta olan birtakım paketlerin gümrük kolcularından Bedri ve Mahmut efendiler tarafından derdest edileceği esnada paketleri kaçıran şahıs ile kolcular arasında çıkan tartışma sonucu o civarda görevli polis Tahir Efendi'nin vazifesini yaparak ve merkeze kadar kendilerine refakat ederek söz konusu paketlerin rüsumat emanetine götürüldüğü ve bu hususta zabıta memurları tarafından müdahale vaki olmadığı bildirilmiştir (DH.MKT, 2680/66, 29 Teşrin-i Sâni 1324/12 Aralık 1908, s. 2).

Ayrıca Osmanlı hükûmeti ile Avusturya-Macaristan Devleti arasında tanzim edilip, imzalanan protokol gereği diğer yabancı hükûmetlerin posta şubesi olmayan yerlerdeki Avusturya postanelerinin kapanacağının gazetelerde görüldüğü belirtilmiş ve Edirne'deki Avusturya postanesi kapatılarak, evrakı Osmanlı postanesine devredileceğinden söz konusu protokolün postanelerle ilgili madde hükümlerinin anlaşılarak, ona göre izlenecek yolu belirlemek üzere bir suretinin veya kapatılacak postane yerlerinin tebliği posta ve telgraf nezareti vekilince istenmiştir (DH.MKT, 2808/82, 25 Nisan 1325/8 Mayıs 1909, s. 1). Benzer şekilde Parga ve Preveze Avusturya postaları hakkında Yanya vilayetinden gönderilen telgrafta da Parga'daki Avusturya ve İtalya vapur acentelerinin posta işlemlerini yapmalarından dolayı bu hususta posta işlemlerinin diğer iskelelerde ve diğer ecnebi kumpanyaları tarafından da vuku bulup bulmadığının öğrenilmesi gereğinden bahsedilmiştir. Nitekim Avusturya sefaretinden Bâbıâli'ye takdim edilen beyannamede lağvedilecek postaneler zikredilerek, sayılmış olduğundan Preveze'deki Avusturya postanesinin durumunun sorulup, protokolden de bir nüsha istendiği görülmektedir (HR.HMŞ.İŞO, 199/19, 14 Kânûn-ı Sâni 1325/27 Ocak 1910).

4.3.3. Hayvan İhraç Edilmesine ve Ticaret Anlaşması Yapılmasına İlişkin Gelişmeler

> *Hey gidi Habsburg kartalı, bir kanadı mahsul doğuran zengin Macar ovası, diğer kanadı kömürle demire gebe Çekoslovak toprağı; bir tarafına ziraati, bir tarafına san'ati takan Viyana: Peşte ekip çıkardı, Prağ çıkarıp yaptı, Viyana satıp kazandı. Orası ambar, ötesi fabrika, burası Pazar (Sevük, 1944, s. 74).*

4.3.3.1. Avusturya Hükûmetinin Tiftik Keçisi Talebi

İlhak olayının henüz vuku bulmadığı ve iki devlet arasındaki ilişkilerin normal seyrettiği bir sırada Avusturya hükûmeti yetiştirmek üzere satın almak istediği 10 baş

erkek ve yavruları ile beraber 40 baş dişi tiftik keçisinin[108] geçişine müsaade edilmesini Avusturya sefareti vasıtasıyla talep etmiştir. Bu talebin hariciye nezaretine bildirilmesinin ardından böyle bir durumun emsali olup olmadığının araştırılarak haber verilmesi ticaret ve nafia nezaretinden istenmiştir (BEO, 3293/246951, 3 Nisan 1324/16 Nisan 1908). Ticaret ve nafia nezaretinden alınan cevapta Ankara havalisinin başlıca servetinden olan tiftik keçilerinin yabancı memleketlere ihraç ile oralarda çoğaltılarak yetiştirilmesinden dolayı tiftik ticaretinin zarar gördüğü ve korunması için dışarıya keçi ihracının daha önce irade ile yasaklandığının baytar memurlarına tebliğ edildiği bildirilmiştir (BEO, 3335/250110, 31 Mayıs 1324/13 Haziran 1908). Bu sırada Avusturya ve Macaristan Devleti'nin Dersaadet sefaret müsteşarı ve baştercümanı tarafından söz konusu keçilerin Dersaadet ve Dalmaçya üzerinden deniz yoluyla ihracı için gereken iradenin alınmasının bilhassa sefir tarafından rica ve istirham edildiği belirtilirken (Y.PRK.EŞA, 52/86, 28 Haziran 1324/11 Temmuz 1908), hariciye nezaretine Avusturya sefaretinden gelen bir takrirde keçilerin ihracının ticari muameleden sayılmadığından ve Avusturya-Macaristan dâhilindeki keçilerin cinsini ıslah maksadıyla talep edilmekte olduğundan bahisle söz konusu hayvanların istisnai surette çıkarılmasına müsaade edilmesine kolaylık sağlanması istenmiş ve daha önce bir miktar Ankara keçisinin istisnai surette çıkarılması hususuna vaktiyle padişahın emriyle izin verildiği hatırlatılmıştır (İ.DH, 1476/43, 22 Ağustos 1908, s. 7). Avusturya sefaretinin bu talebi hariciye nazırınca sadarete arz edilmiş (İ.DH, 1476/43, 28 Ağustos 1324/10 Eylül 1908, s. 8) ve ardından dâhiliye, hariciye ve maliye nezaretlerine bildirilerek, vilayete de tebligat yapılarak Avusturya hükûmetince tiftik keçileri yetiştirilmek üzere Ankara'dan satın alınmak istenilen yavrularıyla beraber 50

[108] Tiftik, Osmanlı Devleti'nin pek çok olmayan servet kaynaklarının en mühimlerindendi. 30 sene evvel kıyyesi 50 kuruşa alınmakta ve bu suretle Osmanlı Devleti'ne Avrupa'dan senevi 4-5 milyon lira girmekteydi. Daha sonra İngilizlerin bu keçilerden bir miktarını Ümit Burnu'na götürüp, orada tiftik yetiştirmeleri üzerine kıyyesi 10 kuruşa kadar düşmüş, ihracatta o nispette azalmıştı. Ancak altı senede bir cinslerinin yenilenmesi lüzumuna binaen Ümit Burnu'nda yetiştirilen keçilerin yünleri kıymetlerini muhafaza edememiş ve Avrupa fabrikalarının yine Osmanlı Devleti'nden tiftik sipariş etmeye başlamalarıyla ihracat miktarı biraz artmıştı. Şimdi bu keçilerin Avusturya'ya yahut diğer yerlere ihracına müsaade edilecek olur ise bu mühim servet kaynağının yabancı memleketlere intikal edeceği aşikârdı. Ayrıca tiftik keçilerinin dışarıya çıkarılması daha önce menedilmiş ise de damızlığa elverişli olanların geçirilmesi, kocamış ve tüyleri dökülmeye başlamış olanların da kasaplara satılabilmesi gibi bazı istisnai müsaade şartları konulması birçok suistimallere meydan vermişti. Bu sebeplerle Ümit Burnu'na ve diğer yerlere bir hayli keçi geçirilmiş olduğundan Osmanlı Devleti'nin bazı iklimine has olan bu faydalı mahsulünün temin etmekte olduğu mühim yararın muhafazasına ve ilerletilmesine çalışılması için her ne sebeple olursa olsun tiftik keçilerinin yabancı memleketlere çıkarılmasının kati surette yasaklanması memleketin menfaati bakımından çok önemli ve gerekli görülmekteydi (DH.MKT, 2914/2, 15 Ağustos 1325/28 Ağustos 1909).

baş tiftik keçisinin istisnai surette geçişine izin verilmiştir (BEO, 3621/271575, 3 Ağustos 1325/16 Ağustos 1909; DH.MKT, 2909/3, 5 Ağustos 1325/18 Ağustos 1909, s. 1).

4.3.3.2. Avusturya Hükûmetinin Bosna ve Hersek'e Yarık Tırnaklı Hayvan İthalini Yasaklaması

Avusturya hükûmetince Bosna ve Hersek'e yarık tırnaklı hayvanların Osmanlı memleketlerinden ithali yasaklanmıştı. Avusturya hükûmetinin baytar nizamnamesinin Osmanlı memleketlerinde geçerli olmadığı düşüncesiyle söz konusu yasağı getirmiş olduğu düşünüldüğünden Senice Sancağı'nın uygun noktasına her iki taraftan birer baytar muayene memuru yerleştirilerek, ihraç edilecek hayvanların orada fennî bir muayeneye tabi tutuldukları takdirde Avusturyalılarca yasağın kaldırılacağından bahisle bu hususta gerekenin yapılması Kosova vilayetinden gönderilen telgraf ile bildirilmiştir. Ayrıca ziraat heyeti, Sırbistan'a karşı Zibifçe ve Avusturya'ya karşı Taşlıca'da birer muayene memuru bulundurularak, bunlar tarafından ithal ve ihraç edilen hayvanların muayane edilmesinin uygun olacağını düşünmüştür. Bununla birlikte aslında hastalıklı hayvanların ihracı da zaten söz konusu değildi. Nitekim Avusturya hükûmet memurları Osmanlı memleketlerinden ithal edilmek istenilen hayvanların sahibinin elindeki belgeye bakarak, hastalıklı bölgeden olup olmadığını anlayabilirdi. Bu nedenle söz konusu hayvanların serbestçe ithaline müsaade edilmesi gerektiği, yasağın ticareti engelleyeceği ve ileride Senice'ye de bir muayene memuru tayininin kararlaştırıldığı belirtilen heyet tarafından ifade edilmiştir (DH.MKT, 1282/63, 20 Ağustos 1324/2 Eylül 1908, s. 2).

Mamfih daha sonraki yıllara ait yazışmalarda Metalka mevkiinde muayene memuru bulunduğu hâlde Taşlıca ve havalisinin geçim kaynağı olan hayvan ihracatına Avusturya-Macaristan hükûmetince müşkülat çıkarıldığı görülmektedir. Bu nedenle Avusturya-Macaristan, Karadağ ve Sırbistan hükûmetleriyle ihracatı kolaylaştıracak ticaret anlaşmaları yapılması lüzumu Kosova vilayeti umumi meclisinin mazbatası ile bildirilmiştir (DH.İD, 101/10, 15 Şubat 1326/28 Şubat 1911). Taşlıca ve havalisinden Bosna'ya hayvan ihracatına Avusturya-Macaristan hükûmeti tarafından çıkarılan müşkülatın kaldırılması için dâhiliye ile orman ve maadin ve ziraat nezaretlerinin tezkereleri üzerine Viyana sefareti teşebbüste bulunarak durumu Avusturya hükûmetine bildirmiş ve Avusturya hariciye nazırı tarafından kendisine yasağın

yalnızca Osmanlı memleketlerine karşı alınmış bir karar olmadığı, Sırbistan ve Romanya hayvanlarını da kapsadığı cevabıyla karşılık verilmiştir. Avusturya hariciye nazırının bu cevabı Sırbistan ve Romanya'nın Viyana sefirleri tarafından da doğrulanmıştır (DH.İD, 101/13, 9 Mayıs 1327/22 Mayıs 1911, s. 3). İlerleyen aylardaki yazışmalarda da Bosna'ya vuku bulacak ihracat hakkında Avusturya hükûmeti tarafından çıkarılan müşkülatın giderilmesi hususunun Kosova vilayeti vasıtasıyla çözülmeye çalışıldığı görülmektedir (DH.İD, 108/21, 23 Ağustos 1327/5 Eylül 1911).

4.3.3.3. Avusturya Hükûmeti İle Ticaret Anlaşması Yapma Teşebbüsleri

Maliye Nazırı Mehmet Cavit Bey'in de belirttiği üzere Avrupa'yı meşgul eden ve Avrupa devletleri arasındaki ilişkileri en çok etkileyen meselelerden biri iktisadi siyaset meselesiydi. Bir devlet diğerine ne kadar dostane, ne kadar samimi ilişkilerde bulunmayı arzu ederse etsin, o devletin menfaatlerine dokunulduğu anda bu dostluktan hiçbir eser kalmamaktaydı. Bu hususta Osmanlı hükûmetinin de elini kolunu bağlayan birtakım antlaşmalar mevcut olmakla birlikte hükûmet iktisadi siyaseti değiştirmek, buna başka bir şekil vermek iktidarına da sahip değildi. Herhangi bir devletin herhangi bir eşyası az ya da çok vergi ile mükellef tutulduğu takdirde birçok devletin birçok talebi karşısında bulunulacağından endişe edildiğinden bu hâle mani olabilmek için hükûmetin ticaret anlaşmaları yapması ve bunun için tarifeler hazırlaması gerekmekteydi.

Nitekim Avusturya hükûmetiyle akdedilen protokol gereğince Avusturya hükûmeti Osmanlı hükûmeti ile bir ticaret anlaşması yapmayı taahhüt etmişti. Avusturya hükûmeti ile yapılacak bu ticaret anlaşmasının da eski esaslara göre değil, yeni esaslara, yani tarife esasına dayanması arzu edilmekteydi. Zira Osmanlı Devleti'nin yaptığı ihracat düvel-i muazzamanın kabul etmiş olduğu himaye usulü nedeniyle her yerde ağır birtakım vergilere tabi tutulmaktaydı. İngiltere'den başka bütün hükûmetler birçok eşyaya, hatta bazı mahsuller için İngiltere dahi ağır gümrükler koymakta ve söz konusu mahsullerin ticaretine dehşetli bir sekte vurmaktaydı. Hükûmetin yabancı memleketlere yapacağı ihracat için elde edeceği müsaadelere karşılık bazı yabancı malları vergiden muaf tutmak ya da bu mallardan düşük vergi almak suretiyle Osmanlı memleketlerine ithaline müsaade edebilmek için de tarifeli ticaret anlaşmaları yapılması gerekmekteydi. Osmanlı hükûmeti için % 15

genel esas olmakla birlikte bunun üzerinde hiçbir indirim yapmak mümkün olmadığından ancak ticaret anlaşmaları yapılacak olursa, azami sınırın yanında istenilen hususlar için asgari sınırlar kabul ve tatbik edilebilirdi (MMZC, D. I, İS. II, C. IV, 1986, s. 313-314).

Hâl böyle iken Osmanlı hükûmeti ile Avusturya Devleti arasında imzalanan protokol gereğince taahhüt edilen ticaret anlaşmasının hazırlıklarına başlanılmıştı. Almanya Devleti ile daha önce ticaret anlaşması yapılmış ve diğer hükûmetler ile de peyderpey bu yolda ticari anlaşmalar yapılmaya başlanmıştı; Avusturya hükûmeti ile de alınan karar üzerine ticari anlaşma yapılmasının lüzumu ortadaydı (MV, 141/19, 30 Mayıs 1326/12 Haziran 1910). Zira Osmanlı hükûmeti ile Avusturya Devleti arasında akdedilen protokolün altıncı maddesinde "Avusturya ve Macaristan hükûmeti işbu protokolün tasdiki tarihinden itibaren iki sene zarfında Devlet-i âliyye ile Avrupa hukuk-ı düveli esası üzerine bir ticaret muahedenamesi akdetmeyi taahhüt eyler. İşbu muahedename Bâbıâli sair ticaret muahedatı aynı esas üzerine akd ve mevki-i tatbike vaz olundukta meriyy'ül-icra olacaktır" denilmişti (HR.HMŞ.İŞO, 97/15, 31 Kânûn-ı Evvel 1325/13 Ocak 1910). Bu mühlet protokolün imzalandığı 26 Şubat 1909 tarihinden değil, tasdiknamelerin teatisine rastlayan günde, yani 26 Nisan 1909 tarihinden itibaren başladığından 26 Nisan 1911 tarihinde sona erecekti (HR.HMŞ.İŞO, 97/15, 20 Teşrin-i Sâni 1326/3 Aralık 1910).[109]

4.3.4. Osmanlı Topraklarında Avusturya-Macaristan'a Ait Kurumlara ve Avusturya-Macaristan Himayesindeki Katoliklere İlişkin Sorunlar

Yabancı okullar, yabancı devletlere verilen kapitülasyon denilen imtiyaz anlaşmaları gereğince kurulmuşlar ve 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile yasal temel kazanmışlardır. Nizamnamenin 129. maddesinde cemaatlar tarafından kurulan okullarla birlikte hususi mektepler olarak anılmışlardır (Taşdemirci, 2001, s. 13). Yabancıların okul açma teşebbüslerini belirli kurallara bağlayan Maarif-i Umumiye

[109] Mamafih söz konusu protokol gereğince ticaret anlaşmasının yapılması kararlaştırılmışsa da Avusturya-Macaristan hükûmeti ile ticaret anlaşmasının yapılmasına ilişkin yazışmalara, anlaşmanın esaslarını belirleyecek, müzakerelerine başlamak üzere oluşturulacak komisyonun delegelerinin tespitine (BEO, 3963/297176, 31 Teşrin-i Evvel 1327/13 Kasım 1911; MV, 159/37, 14 Teşrin-i Sâni 1327/27 Kasım 1911; BEO, 3971/297778, 16 Teşrin-i Sâni 1327/29 Kasım 1911, s. 1), hatta yapılması kararlaştırılan bu anlaşmada dikkat edilmesi gereken hususlara ilişkin komisyon raporlarına rastlanmakla birlikte (HR.HMŞ.İŞO, 97/13; HR.HMŞ.İŞO, 97/14) 26 Nisan 1909 tarihli protokolde öngörüldüğü üzere iki sene içinde, yani 26 Nisan 1911 tarihine kadar ticaret anlaşmasının yapıldığına ilişkin bir belgeye tesadüf edilmemiştir.

Nizamnamesi öğretmenlerin diplomalı olması, okullarda genel adaba ve ülke politikasına aykırı öğretim yapılmaması, ders cetvellerinin ve okutulacak ders kitaplarının maarif nezareti veya taşrada maarif idaresince onaylanması ve açılabileceklerine dair ruhsat verilmesi hükümlerini içermekteydi. Herhangi bir konuda izin almak anlamında kulanılan ruhsat ise; kiralama, satın alma, hibe vesair yollar ile elde edilen arsalar üzerine okul, kilise, rahipler için mesken gibi binaların yapımında gerektiği gibi, daha önce yapılmış olan binaların yenilenmesi, genişletilmesi, okulun bir başka yere nakledilmesi suretiyle binanın yerinin değişmesi durumunda da gerekmekteydi. Ayrıca Vilâyet-i Şâhane Maarif Müdürlerinin Vezaifini Mübeyyin Talimat'ın 39. maddesinde "ecnebiler tarafından her ne nam ile olursa olsun vücuda getirilecek müessesat-ı ilmiye için irade-i seniyye istihsali lazım olduğundan" ifadesinden anlaşılacağı üzere irade şartı da söz konusuydu (Vahapoğlu, 2005, s. 161).

Gerek cemaatler gerekse yabancılar yeni okul, ibadethane ve hastane gibi binalarını inşa etmek, mevcut binalarını da çeşitli eklemeler ve değişiklikler yapmak suretiyle onarabilmek için ruhsat taleplerini cemaatler bağlı bulundukları ruhani liderleri (Güler, 1998, s. 160) yabancılar da sefaretleri aracılığı ile yapmaktaydılar. Bu hususta Saint George Eytamhanesi'nin bazı yerlerini tamir etmek ve üst katına iki oda yapmak maksadıyla Mimar Mösyö Kolzor'ın görevlendirilmesinden bahisle gereken kolaylığın gösterilmesinin Avusturya sefaretinden talep edildiği görülmektedir (DH.MKT, 1278/89, 28 Temmuz 1324/10 Ağustos 1908).

Bununla birlikte Avusturya Devleti, fırsat ve imkân buldukça cemaatlerin kendi ruhani liderleri aracılığıyla halletmeleri gereken konulara da sefir ve konsoloslarını müdahil etmek suretiyle Katolikler üzerinde himaye hakkı iddia edeceği meselelere sebebiyet vermiştir. Nitekim İşkodra'daki Stimmanite rahiplerinin idaresinde bulunan inas mektebinin genişletilmesine ve tamirine izin verilmesi hakkında söz konusu mektep müdiresi tarafından yapılan müracaata padişahın müsaadesi Latin başpiskoposluğuna tebliğ edilmişken, bu hususta İşkodra Avusturya konsolosluğundan mektebin genişletilmesine ve resmî ruhsat almasına yönelik bir takrir gelmesi üzerine Latin başpiskoposunun idaresinde bulunup, doğrudan doğruya yerli Latin cemaatine ait olan bu ve benzeri mektepler üzerinde Avusturya konsolosunun iddia ettiği himaye hakkına yönelik bir anlaşma olmadığından bunun tanınmamasının lazım geleceği İşkodra vilayetinin yazısına atfen dâhiliye

nezaretinden bildirilmiştir (DH.MKT, 1266/84, 21 Haziran 1324/4 Temmuz 1908; BEO, 3360/251948, 5 Temmuz 1324/18 Temmuz 1908).

Keza İşkodra'da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun himayesinde bulunan Cizvit rahipleri adına gelen kumaş, tıbbi ilaçlar, ispirto ve kundura imaline mahsus eşyanın gümrük vergisi hakkında İşkodra gümrüğünce yapılan muamelenin ilgili nizamname hükümlerine uymadığından bahisle Avusturya sefaretinden bir şikâyet vuku bulmuştur. Bunun üzerine gerekli tahkikat yapılmış ve neticesinde söz konusu rahipler için getirilen elbiseler "Devlet-i âliyye ve düvel-i ecnebiye tebaasından ve mezahib-i muhtelifeden bilcümle ruhban takımıyla bunların manastır ve emakin-i sairesinin gümrük muafiyeti"ne dair nizamnamenin üçüncü bendi[110] üzere gümrük vergisi aranılmaksızın geçirilmekte ise de elbise ve kundura imalinde kullanılmak üzere getirilen eşyanın imal edilmemiş olarak getirilmesinden dolayı İşkodra rüsumat nezaretince vergi talebi yoluna gidildiği anlaşılmış ve nihayetinde Cizvit rahipleri adına gelecek eşyanın gümrük vergisinden istisnasına karar verilmiştir (BEO, 3452/258828, 24 Teşrin-i Sânî 1324/7 Aralık 1908, s. 2).

Avusturya sefaretinin himaye girişiminde bulunduğu bir diğer cemaatin Mihitarist Ermeni Katolik cemaati olduğu anlaşılmaktadır. 11 Şevval 1309 (9 Mayıs 1892) tarihli tezkirede Osmanlı tebaasından olan Mihitarist rahiplerinin Osmanlı Devleti'nde vaki olan işler için yabancı hükûmetlere müracaata hak ve yetkileri olamayacağı ifade edilmesine rağmen İzmir'de Mihitarist ruhban manastır ve kilisesinin genişletilerek inşasına ruhsat talebi için Aydın vilayetine verilen dilekçeye şura-yı devletçe red verilmesi gerekirken müracaatın kabul edilmesine dair Avusturya sefaretinden bir takrir gönderilmiştir. Bu hususta devletçe bir karar verilememiş; bazı durumlardan dolayı esas meselelerin müzakeresine şimdilik girişilemediğinden ve hususi durumlar oldukça çözümlenmesi gerekeceğinden söz konusu manastır ve kiliselerin genişletilerek inşasına sefaretin aracılığı olmaksızın doğrudan doğruya

[110] Rehabin mektepleri ve hastahane ve muhtacin ve fukaradan bulunan hastegâne meccânen tedavi olunan eczahaneler ve eytamhaneler ve dâhilî ve haricî namıyla meccanen fukara çocukları talim ve terbiye olunan mekatib ve imarâtlar misillü emakinin kaffesi veyahud bazıları ikinci bendde mezkur manastırlara merbut bulunmuş olduğundan veyahud bulunabileceklerinden bunların her birine dahi manastır rahiblerine ita olunduğu gibi taraf-ı gümrükten başkaca bir muafiyet verilmesi iktiza eder. Şöyle ki evvelâ mekatib-i ruhbaniyede bulunan her bir şakirdin idaresine muktezi olup kıymeti nihayet senevi bin sekiz yüz kuruş itibar olunan eşya resm-i gümrükten muaf olacakdır. Eşya-yı mezkure mekulat, melbusat ve levazımat-ı kalemiyeden olan mürekkep ve her nev kağıt ve kalem ve kimya ve heyet alatı ve talim ve terbiyeye muktezi olan kaffe-i edavattan ibaretdir ("Devlet-i Âliyye ve Düvel-i Ecnebiyye", 1298, s. 612).

karar verilmesinin uygun olacağı yolunda cevap verilmiştir. İzmir'deki Mihitarist Ermeni Katolik rahiplerinin Osmanlı tebaasından olmaları nedeniyle yabancı himayesine hakları olmamasından dolayı manastır, kilise ve mekteplerinin inşasına müsaade edilmesi hususunda Avusturya sefaretince verilen dilekçe de dikkate alınmamıştır. Akabinde Avusturya sefareti; Mihitarist ruhani heyetinin İmparatoriçe Maria Theresia devrinden beri Avusturya hükûmeti tarafından himaye edildiklerinden, Osmanlı memurlarının bu himayeye şimdiye kadar itiraz etmediklerinden, söz konusu manastır, kilise ve mektebin daha önce sefaretten takrir ile verilen müesseseler defterine[111] dâhil bulunduğundan ve bu rahiplerin Osmanlı tebaasından olmalarının kendilerini Avusturya himayesinden mahrum edemeyeceğinden bahisle taleplerine bir an evvel müsaade edilmesini 30 Haziran 1909 ve 17 Mart 1910 tarihli takrirler ile tekiden bildirmiştir. Sefarete yine cevap verilmemişse de son takrirleri üzerine sadaretin 20 Nisan 1910 tarihli yazısı neticesinde şura-yı devlet kararıyla talep edilen ruhsat verilmiştir (DH.İD, 163/31, 14 Şubat 1328/27 Şubat 1913, s. 5).

Bununla birlikte Beyoğlu Mihitarist müesseselerinde ise divan-ı hümayunun söz konusu yazısına uygun olarak muamelelerin sefaretin aracılığı olmaksızın vuku bulduğu görülmektedir. Nitekim Mihitarist manastırı ile mektebinin bahçesinde resmî ruhsat almadan evvel inşasına başlanılan çamaşırhanenin belediye dairesince gerekli muameleler yapıldıktan sonra devam edilmek üzere inşasına ara verilmesi lüzumunun Avusturya sefaretine tebliğ edilmesi düşünülmüştür. Ancak Viyana'daki Mihitarist ruhani cemiyetine ait olmak üzere Pangaltı'da, hane şeklinde yeniden inşa edilen ruhban mektebi ile papaz ve talebe ikametine mahsus yapıların kaydı ve vergiden affının cemaatin Dersaadet manastırı rahibi tarafından istida edildiği ve Viyana

[111] Katolik mezhebi ile ilgili işlerin takibini yapan Avusturya sefareti Bâbıâli'den; Avusturya-Macaristan'a mensup veya Avusturya-Macaristan himayesinde olan 245 adet hayır kurumunun (manastır, kilise, mabet, mektep, hastane, ruhban evi vesair) varlıklarının kabul edilmesini, mevcut kanunlar ve nizamlar gereğince emlak vergisi gibi muafiyetlerden, bütün hukuk ve imtiyazlardan faydalanmalarını, sefaret tarafından yapılacak ihbarlardan itibaren altı ay içinde Bâbıâli yeni yapılacak eğitim ve din ile ilgili yapıların inşasına itiraz etmediği takdirde bunların kanunen ruhsatlı olarak muamele görmelerini ve bütün muafiyetlerden yararlanmalarını, mevcut kurumların ise ileride tamir ve genişletilmesine izin verilmesini istemiştir. Bu istekleri ile birlikte tanınması istenen söz konusu 245 adet hayır kurumunun adlarını içeren bir defter de takdim edilmiştir. Ancak Avusturya hükûmetinin bu istekleri Bâbıâli Hukuk Müşaviri Kapril Efendi'nin de olumsuz görüşü doğrultusunda Meclis-i Vükela kararıyla reddedilmiştir (Mutlu, 2005, s. 68-72). Her ne kadar Avusturya sefaretince himaye hakkı iddia edilen müesseseleri yazılı olarak verilen defter Osmanlı hükûmetince kabul edilmese de, doğrudan doğruya Osmanlı hükûmetine tabi olan, söz konusu müesseselerin büyük kısmını teşkil eden kuruluşlar ile Avusturya himayesini görmüş olanların ayrılması yoluna gidilmesine de Avusturya sefareti yanaşmamış ve bazı anlaşmalara ve fiilen vuku bulan himayelerin teşkil ettiği emsale dayanarak söz konusu defteri tasdikte ısrar etmiştir (DH.İD, 163/31, 14 Şubat 1328/27 Şubat 1913, s. 5).

Mihitarist ruhani cemiyetine ait Beyoğlu müesseseleri hakkında daha önce yapılan muamelelerin Avusturya sefaretinin aracılığı olmaksızın gerçekleştirildiği fark edilmiştir. Bunun üzerine ruhani reisinin Avusturya tebaasından olması müesseselerin ecnebiliği için yeterli bir sebep olamayacağından, zikredilen çamaşırhaneye ruhsat veya inşaata ara verilmesi hususunda sefaretin aracılığını davet edecek teşebbüslerde bulunmayıp, gayrimüslim Osmanlı cemaatlerine ait müesseseler hakkındaki usule uygun olarak doğrudan doğruya meselenin halledilmesi ve müessesenin sefarete müracaatına mahal bırakmamak da gerekli olduğundan manastır başrahibine uygun şekilde tebligat yapılması hariciye nezaretinden dâhiliye nezaretine bildirilmiştir (DH.İD, 163/31, 26 Eylül 1329/9 Ekim 1913, s. 4).

Avusturya Devleti himayesindeki bir diğer cemaat olan Ağram Soeur de Charité cemaatinin Edirne'de ikamet eden başrahibi imzasıyla verilen arzuhalde de Edirne Karacabevvab mahallesinde cemaatin parasıyla mektep inşa etmek arzu edildiğinden bahisle bu mektep için resmî ruhsatla beraber vergiden muaflık hususu yine sefaretin aracılığı olmaksızın, bizzat başrahip tarafından istida edilmiştir. Yapılan tetkikat ve tahkikat neticesinde Avusturya tebaasından olan başrahibe ait hanenin vergi ile mükellef olduğu, inşası istenilen binanın mevcut binanın yıkılmasıyla ve Ağram Soeur de Charité cemaatinin 555.600 kuruş sarfıyla meydana getirileceği anlaşılmıştır. Edirne valisi tarafından söz konusu binanın şahıs üzerine kayıtlı ve vergi ile mükellef olması itibarıyla vergi ile mükellef olmak üzere belediyeden alelusul verilecek inşaat tezkeresiyle mi, yoksa vergiden muaf tutulmak üzere irade-i seniye gereğince Osmanlı hükûmetinin resmî ruhsatıyla mı inşasının lazım geleceği dâhiliye nezaretine sorulmuştur (DH.MUİ, 70-2/21, 10 Şubat 1325/23 Şubat 1910, s. 4, 6). Dâhiliye nezaretinden Edirne vilayetine yazılan yazıda; Avusturya Devleti himayesinde bulunup, kanuni mevcudiyetleri resmen tanınmış olan müesseseleri içeren defterde Edirne'de Soeur de Charitélere mahsus inas mektebinin mevcut ve kayıtlı olduğu anlaşılmış ise de bu gibi müesseselerin "mahallat, hayrat ve müberrat-ı İslamiye'ye civar olmayan mahallerde" açılması bu hususstaki karar gereğinden olduğundan Ağram Soeur de Charité cemaatı başrahibi tarafından inşası istida edilen mektebin gösterilen arsa üzerine yapılmasında mahzur var mı ve bunun Avusturya Devleti müesseseleri defterinde kayıtlı olduğu üzere kız çocuklarına mı mahsus olduğu, yoksa erkek çocukları da kabul edilecek mi hususlarının izah edilmesi gerektiği, erkek çocuklar da kabul edilecek ise mektebin söz konusu defterde açıklanan nitelikleri değiştiğinden

muamelenin de ona göre tayin ve icrasının lazım geleceğine binaen alınan karara ve söz konusu defter içeriğine göre gerekli tetkiklerin yapılması ve neticesinin bildirilmesi istenmiştir (DH.MUİ, 70-2/21, 9 Mart 1326/22 Mart 1910, s. 2). Cevaben mektebin ayrıca bir arsaya inşa edilmeyeceğine, mevcut olan mektebin yıkılmasıyla hasıl olacak arsaya bahçeden bir kısmın ilavesiyle inşa edileceğine nazaran bunda bir mahzur olmadığı ve mektebin sırf kız çocuklarına mahsus olduğu belirtilmiştir (DH.MUİ, 70-2/21, 21 Mayıs 1326/3 Haziran 1910, s. 7). Nihayetinde Edirne'de, Karacabevvab mahallesinde bulunan Avusturya Devleti himayesindeki Ağram Soeur de Charité cemaati başrahibi adına kayıtlı, vergi ile mükellef, henüz mektep olarak kullanılan ve kayıtlı müesseseler arasında bulunan hanenin yıkılıp, bahçeden bir kısmının ilavesiyle kız çocuklarına mahsus kargir olarak yeniden inşası istida edilen mektebin eski arsasını aşarak, bahçenin bir kısmı üzerine inşa edildiği takdirde vergiye tabi bahçeyi aşan kısmı bahçe ile birlikte vergiyle mükellef tutulmak üzere inşasına ruhsat verilmesi uygun görülmüştür (DH.MUİ, 96-1/39, 5 Mayıs 1326/18 Mayıs 1910, s. 2; DH.MUİ, 96-1/39, 8 Mayıs 1326/21 Mayıs 1910, s. 1).

Keza Beyoğlu, Tomtom mahallesinde, Avusturya ve Macaristan sefarethanesi bitişiğinde ve bir irade ile sefarete verilen arsa üzerinde bulunan mektep binasının da harap olması nedeniyle yıkılarak, yeniden inşasına ruhsat verilmesi talep edilmiştir. Bununla ilgili olarak şura-yı devlet ve meclis-i vükelaca alınan karar gereğince devletçe tanınmış hayır müesseselerine bina inşası için ilave edilecek arsaların vergiye tabi tutulması gerektiği, bu nedenle inşası düşünülen binanın daha büyük olup olmadığının tahkiki ve daha büyük olduğu takdirde inşa edilecek binanın mevcut bina kısmından fazlasının vergiye tabi tutulması, keza inşası düşünülen binanın kıymetinin ne miktar olduğunun tetkik edilmesi hususunun da İstanbul vilayetine tavsiye edilmesi lüzumundan bahsedilmiş (HR.HMŞ.İŞO, 88/22, 20 Nisan 1911, s. 4); bu hususta ecnebi müesseselerce yapılacak genişletmelere ve eklemelere ruhsat verilmesi için bunların vergi ile mükellef tutulması hakkındaki son karara uygun olarak gerekli muamelelerin yapılması ve sefaretlerce müracaat vuku bulduğunda ona göre icabının yapılması tebliğ edilmiştir. Akabinde yapılmak istenilen binanın eskisinden büyük olacağı planların tetkikinden anlaşılmış ve bu hususla ilgili Avusturya sefareti 26 Zilkade 1284 (20 Mart 1868) tarihli ferman gereğince arsanın mektep inşası için sefarete ihsan buyurulduğu, eski mektebin yerine yeniden aynı arsa dâhilinde inşa edileceği, hayır müesseselerinin miktarının ihtiyacı karşılayıp karşılamadığının

takdirinin sırf sefarete ait olduğu, eski mektep ile arsa vergi ile mükellef tutulmadığından yeniden inşasından dolayı hazinenin zarara uğramayacağı beyanıyla icabının yapılması konusunda ısrar etmiştir (BEO, 3899/292419, 9 Mayıs 1327/22 Mayıs 1911, s. 4). Avusturya sefaretine ait arsa vaktiyle mektep inşası için hediye edilmiş olduğundan bu arsaya yazılı olduğu üzere mevcut kıymetinin binde onu nispetinde mukataa tahsisiyle yetinilmesinin emsaline uygun göründüğünün ve vergiden muaf tutulan eğitim ve hayır müesseselerinin genişletilecek kısımlarından vergi ve dışarıdan getirilecek malzemelerinden gümrük resmi alınmasının Osmanlı hükûmeti tarafından alınan son karar gereğinden olduğundan Avusturya sefaretinin yeniden inşa ettireceği mektep daha geniş olacaksa genişletilen kısmının karar gereğince vergi ile mükellefiyetinin gerekli olduğunun sefarete uygun bir dille anlatılması istenmiştir (BEO, 3899/292419, 14 Mayıs 1327/27 Mayıs 1911, s. 1).

Öte yandan Osmanlı hususi mektepleri gerek cemaatler gerekse şahıslar tarafından idare edildiğinden Avusturya tebaasından Mösyö Oskar Vagaz da İzmir'de, Frenk mahallesi, Hacı İslam sokağında kiralanan hanede elsine mektebi adıyla bir mektep açmak talebinde bulunmuş ve kendisine bu hususta ruhsat verilmiştir (BEO, 4161/312017, 24 Mart 1329/6 Nisan 1913).

Vuku bulan bir başka olay çiçek hastalığının bir süreden beri Osmanlı Devleti'nin bazı taraflarında şiddetle etkisini göstermesi nedeniyle aşı nizamnamesinin harfiyen ve tamamen tatbikine özen gösterilmesinin Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umûmiye'den tamimen tebliğ edilmesi üzerine yaşanmıştır. İşkodra kasabasında da bu hastalıktan kaynaklı can kayıpları yaşanmasından dolayı bütün mektep çocuklarının aşılanması sıhhiye komisyonunca kararlaştırılmıştır. Bu hususla ilgili olarak belediye doktorları Latin mektebine de gönderilmişler; mamafih doktorlar mektep müdürlerince kabul edilmemişlerdir. Akabinde durum hakkında başpiskoposa bir tebligat yapılmıştır. Cevaben Katolik mezhebi Avusturya'nın himayesinde olduğundan çocuklara mektebe girişlerinden evvel Avusturya hastanesi doktorları tarafından aşı yapılmış olduğu, bu nedenle belediye doktorunun muayenesine lüzum olmadığı belirtilmiştir. Osmanlı Devleti tarafından onaylanmadığı hâlde Avusturya Devleti tarafından iddia edilen himaye hakkı yalnız rahiplerin ruhani vazifelerine ait olması gerekirken bir himaye hakkı göstergesi olarak sıhhiye memurlarının vazifelerini yerine getirmeleri engellendiğinden, bu düşünce ve yanlış anlamanın düzeltilerek, umumi sıhhatin

muhafazası için belediye doktorlarının yerine getirmeleri gereken vazifelerini yapmaları piskoposa tekrar tebliğ edilmiştir (DH.SYS, 68/2, 21 Teşrin-i Sâni 1325/4 Aralık 1909, s. 26). Osmanlı hükûmeti, Avusturya hükûmetinin Osmanlı rahiplerin şahıslarıyla bunların idare ettikleri ilim ve hayır müesseseleri üzerindeki himayesinin asla kabul edilmeyeceğini eskiden beri iddia ederken Avusturya Devleti eski anlaşmalarla genişleterek öne sürdüğü bu himaye hakkının yerli veya yabancı Katolik papazlarının tamamını kapsadığını iddia etmekle birlikte bu himayenin sırf dinî işlere ait olacağını teslim etmişti. Bu nedenle eğer İşkodra'daki mektep Osmanlı rahipleri idaresinde ise bunlar doğrudan doğruya mahallî hükûmete tabi olduklarından aşı yapılması için vilayet memurunun kanunen yapılması gereken muameleyi yapabileceğine ve Avusturya hükûmetinin dahi buna karşı bir şey söyleyemeyeceğine, zira eğitimin mezhep işlerinden sayılamayacağına dikkat çekilmiş, bu durumda, yani mektep Osmanlı tebaasından olan Latin papazları idaresinde ise Avusturya sefaretine müracaata gerek olmadığı ve mektepteki çocukların aşılanmaları engellendiği takdirde bu çocukların mektebe gitmekten alıkonulacaklarının mektep müdürüne ihtar edileceği belirtilmiştir. Şayet mektep ecnebi rahiplerin idaresinde ise talebelerin belediye doktoruna aşılattırılmaları hususunda mahallî Avusturya konsolosuna gerekli emirlerin verilmesi için sefarete tebliği gerektiği bildirilmiştir (DH.SYS, 68/2, 5 Kânûn-ı Evvel 1325/18 Aralık 1909, s. 25). Mamafih İşkodra'da başpiskoposun dilekçesi üzerine Latin cemaati adına fermanları alınarak, kurulan yerli mekteplerin masrafları kısmen Avusturya konsolosu tarafından verildiği gibi eğitim kadrosunun da Osmanlı ve yabancı olmak üzere neredeyse tamamen rahiplerden olmasından istifade ile Avusturya konsolosunun Katolik papazları hakkında iddia etmekte olduğu himayeyi bu mekteplere de yaymak için uğraştığı ve müşkülat çıkarmaya devam ettiği beyanıyla mektepler hakkındaki müdahalenin engellenmesi lüzumu İşkodra vilayetinden tebliğ edilmeye devam etmiştir (DH.SYS, 68/2, 6 Mart 1326/19 Mart 1910, s. 21).

Bir diğer olayda İşkodra Latin başpiskoposunun istifası üzerine yerine beş ay önce Roma'dan seçilmiş olan Osmanlı tebaasından yeni başpiskoposun henüz fermanı gönderilmemiş olduğundan bahisle bunun gönderilmemesi üzerine yeni başpiskoposun Avusturya sefaretine müracaat edeceğinden ve bu gibi piskoposların fermanlarının alınmasında sefaretin müdahalesinin kötü etkisi olacağından fermanın

bir an önce vilayete gönderilmesi lüzumu İşkodra vilayetinden haber verilmiştir (DH.SYS, 68/2, 16 Teşrin-i Evvel 1326/29 Ekim 1910, s. 8).

Yine bir başka olayda pasaportunu vize ettirmemiş olmasından dolayı Üsküp Katolik piskoposu hükûmetler arasında Katoliklerin himayesine dair bir meselenin uyandırılmasına neden olmuş ve bunun karşılıklı ilişkilere olumsuz etkisi olacağı Avusturya sefiri tarafından hususi surette hariciye nezaretine bildirilmiştir. Önemsiz bir vize muamelesinden ibaret bir meselenin dağdağalı bir şekil almaması ve bu şahıs hakkında bir şey yapılmaması Kosova vilayetine tavsiye edilmiştir (DH.SYS, 68/2, 1 Kânûn-ı Sâni 1327/14 Ocak 1912, s. 3). Daha sonra da Kosova vilayetinden bu piskoposun vize harcını vererek, pasaportunu geri aldığı telgrafla bildirilmiştir (DH.SYS, 68/2, 7 Kânûn-ı Sâni 1327/20 Ocak 1912, s. 5).

Keza dikkat çeken bir diğer husus İşkodra'da Avusturya propagandasını bizzat temin ve takip eden Osmanlı tebaasından Katolik başpiskoposun, katiyen hak etmediği hâlde kendisine ihsan edilen üçüncü rütbeden Mecidiye nişanını kabul etmemek suretiyle Osmanlı hükûmetini tahkir ettiği ve her vesile ile hükûmetten para çekmek için Malisörleri daima hükûmet aleyhinde tahrik ve teşvik etmekte olduğu, kısacası Osmanlı düşmanı bir yabancının da olsa olsa başpiskopos kadar ihanet edebileceği beyanıyla başpiskoposun görevi ile ilgili değişiklik yapılması lüzumunun ve bu gerçekleşene kadar işin gizli tutulmasının İşkodra vilayetinden haber verilmesidir. Mamafih başpiskoposun tayininin öteden beri Avusturya sefaretinin takdiri üzerine devletçe yapılmakta olmasından ve bu hususun devletler arasında tartışmalı bir konu durumunda bulunmasından dolayı meselenin siyasi bir şekil almasından endişe edildiği görülmektedir (DH.SYS, 68/2, 4 Şubat 1327/17 Şubat 1912, s. 6).

Ayrıca İşkodra merkezinde, 15 seneyi geçen bir süreden beri Avusturya ve Macaristan Devleti tarafından resmî ruhsatsız olarak 60-70 yataktan ibaret bir de hastane açıldığı, yabancılar tarafından Osmanlı Devleti'nde açılacak bu gibi müesseselerin kesinlikle resmî ruhsatlı olmalarının 20 Nisan 1308 (2 Mayıs 1892) tarihli şura-yı devlet kararı gereği olduğu gibi 1 Haziran 1315 (13 Haziran 1889) tarihli emirname gereğinden de olduğundan söz konusu karara muhalif olarak açılan hastanenin kapattırılması veya resmî ruhsat almasıyla beraber diğer hastaneler gibi sıhhiye memurları ve belediyenin nezaret ve teftişi altında bulundurulmasının sağlanması gerektiği belirtilmiş; hastanede uzman doktorlar ve ilaç imali için

diplomalı eczacı bulundurulması ve hastanelerin havadar bir yerde olması gerekirken ruhsatsız açılan söz konusu hastanenin dar, havasız, ışıksız, rutubetli bir yerde olduğu gibi uzman doktor ve diplomalı eczacıya da sahip olmadığı ifade edilmiştir (DH.MKT, 2736/56, 17 Kânûn-ı Sâni 1324/30 Ocak 1909, s. 1; HR.HMŞ.İŞO, 21/2; İ. HR, 422/20, 15 Nisan 1326/30 Nisan 1910).

Osmanlı-Avusturya Macaristan ilişkilerinde temel sorunlardan biri olan Katolikleri himaye sorunu Birinci Dünya Savaşı'na kadar bu şekilde sürüp gitmiştir. Savaş ilan edildiği zaman Osmanlı hükûmetinin ilk işlerinden biri 18 Eylül 1330 (1 Ekim 1914) tarihinde kapitülasyonları kaldırmak olmuş ve yabancı okullar da kapatılmıştır. Ancak müttefik devletlere mensup okullar ile Amerikan okulları istisna tutulmuştur (Kansu ve Kansu, 2011, s. 390; Mutlu, 2005, s. 74). 1915 yılında yayımlanan Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi'nde yer alan "Ecnebi cemaat, cemiyet ve şirketlerin kendi namlarına veya muvazaa tarikiyle mektep açmaları memnudur" hükmü ile yabancıların okul açmaları yasaklanmış; aynı talimatnamenin bir diğer maddesi ile okul açacak devletin Türk vatandaşlarına kendi ülkesinde okul açma izni verip vermediği durumunun dikkate alınması şartı ile mütekabiliyet getirilmiştir. Eğer yabancı devlet kendi ülkesinde Türk tebaasına okul açma izni veriyorsa Osmanlı Devleti de onların okul açma izninde izledikleri yolu esas alarak, kendi ülkesinde yabancıların okul açmalarına izin verebilecekti (Vahapoğlu, 2005, s. 164-165). 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi ile İtilaf Devletleri İstanbul'a girince kapitülasyonlar iade edilmiş ve kapatılan bütün yabancı okullar bizzat yabancı askerî kuvvetlerinin yardım ve müdahalesiyle tekrar açılmıştır. 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanan Sevr Antlaşması'nın Osmanlı murahhaslarına kabul ettirilen maddeleri arasında yabancı okulların durumlarını kuvvetlendirecek maddeler de bulunmaktaydı. Anadolu ve İstiklal mücadelesi başarı ve şerefle bitirildikten sonra bu başarının bütün neticelerini Avrupa alemine kabul ve tasdik ettirmek için Lozan'da şiddetli ve uzun müzakereler yapılmış ve Lozan Antlaşması metnine yabancı okullar hakkında bir tek kelime dahi koydurulmamıştır (Kansu ve Kansu, 2011, s. 391).

4.3.5. Avusturya Sefir ve Konsoloslarının Müdahil Oldukları Diğer Olaylar

Avusturya sefareti tebaalarının Osmanlı Devleti ile olan ticari ilişkilerinde aracılık etmekteydi. Nitekim vuku bulan bir olayda posta ve telgraf nezaretinin Avusturya Karlsbader Faolin Endüstrie Werkschaft adlı kumpanyaya sipariş ettiği izolatörlerin tesliminde bir gecikme yaşanmış ve bu gecikmeden dolayı izolatör bedellerinden tazminat olmak üzere 1.800 küsür frank alıkonulmuştur. Söz konusu kumpanya adına Avusturya sefareti de bu paranın iadesini istemiştir. Posta ve telgraf nezaretinin tezkeresinde bu durum şöyle açıklanmıştır: Kumpanya vekiline 20 ve 25 Ağustos 1903 tarihli iki kontrat ile sipariş edilen izolatörlerin tesliminde gecikme yaşanmasından dolayı mukavele hükmü gereğince 20 Ağustos 1903 tarihli kontrata bağlı izolatörlerin bedelinden gecikme tazminatı olmak üzere 1.200 frank, 25 Ağustos 1903 tarihli kontrata bağlı izolatörün bedelinden 692 frank 20 sent alıkonulmuştur. 25 Ağustos 1903 tarihli kontrata bağlı izolatörlerin bedelinden kesilen meblağ için kumpanya vekili tarafından itiraz edilmezken 20 Ağustos 1903 tarihli kontrata bağlı izolatörün bedelinden kesilen meblağın iadesi söz konusu kumpanya adına Avusturya sefaretince talep edilmiştir. Kumpanya, izolatörlerin teslimindeki gecikmeye gerekçe olarak bunların demirlerinin sipariş edildiği başka bir fabrikanın makinelerinde ortaya çıkan bozukluğu göstermiştir. Mamafih şura-yı devlet maliye dairesinin mazbatasından anlaşıldığına göre söz konusu malzemeler sipariş edildiğinde bunların demirlerinin başka fabrikalarda yaptırılacağı mukavelede mevzubahis olmadığından taahhüt yerine getirilememiş olmakta ve mukavele hükmünün yerine getirilmesi gerekmekteydi. Aslında bu husus daha önce de gündeme getirilmiş ve aynı karar daha önce de verilmişti; kararın değiştirilmesi tekrar talep edilmekteydi. Ancak eski kararın değiştirilmesini gerektirecek bir neden görülememiş, ticari işlerden ileri gelen bu hususla ilgili olarak sefaretin ısrarı da durumun sefaretçe bilinmemesine bağlanmış ve fabrika vekilinin söz konusu kararı kabul etmemesi hâlinde mahkemeye müracaatında serbest olduğunun ilgili nezaretlere bildirilmesi kararlaştırılmıştır (BEO, 3233/242404, 29 Kânûn-ı Evvel 1323/11 Ocak 1908, s. 2; DH.MKT, 1227/52, 29 Kânûn-ı Evvel 1323/11 Ocak 1908, s. 1). Keza merkez idaresi Viyana'da bulunan Emailirwerke adlı başka bir Avusturya şirketinin Osmanlı Devleti'nin sokak ve binalarının numara levhalarının imaline talip olduğuna dair bir arzuhal ile hususi surette imal edilen bir sandık içinde bulunan levha ve numunelerin padişaha arz

edilmesi Avusturya sefiri aracılığıyla rica edilmiştir (Y.PRK.EŞA, 52/95, 11 Temmuz 1324/24 Temmuz 1908, s. 3).

Avusturya tebaaları Osmanlı topraklarında yaşadıkları diğer sorunlarla ilgili de sefaretlerinin aracılığına başvurmuşlardır. Avusturya sefareti doktorunun eşi Madam Schuster'in Beyoğlu'nda bulunan Şişhane karakolu önünde bir şahıs tarafından saldırıya uğrayarak, yumrukla vurulduğu ve o sırada da elinde taşıdığı çanta çalındığı hâlde feryadına rağmen söz konusu karakoldaki askerler tarafından yardımcı olunmadığı konusundaki şikâyeti Avusturya sefaretinden bildirilirken (DH.MKT, 2685/9, 27 Teşrin-i Sâni 1324/10 Aralık 1908, s. 1) bir eşkıya çetesi tarafından tehdit edildiklerini ve bu tehlikeli durum nedeniyle askerler tarafından muhafaza edilmelerini talep eden Avusturya Lloyd Kumpanyası'nın Serandoz Acentesinin gerek hayatının ve gerekse mal ve eşyalarının korunması için gereken emirlerin verilmesi Avusturya ve Macaristan Devleti'nin emriyle Dersaadet sefarethanesi tarafından rica edilmiştir (DH.MKT, 2796/51, 4 Nisan 1325/17 Nisan 1909, s. 1). Bunun üzerine Yanya vilayetine telgraf çekilerek, bu hususta gereğinin hemen yapılması istenmiştir (DH.MKT, 2796/51, 5 Nisan 1325/18 Nisan1909).

Avusturya konsolosları tebaalarının yararlarına olan hususlarda onlar adına teşekkürlerini de arz etmişlerdir. Nitekim bir müddetten beri Bağdad civarında dolaşarak, eşkıyalık yapan Cafer adlı şahsın, yakalanması için Jandarma Mülazımı Hasan Ağa kumandasında görevlendirilen müfrezeye karşı silah kullanması ve bu çatışma sırasında öldürülmesi üzerine Avusturya ve Fransa konsoloslarından alınan takrirde o bölgede yaşayan Avusturya ve Fransa tebaasının da istirahatleri temin edildiğinden Osmanlı hükûmetine teşekkürleri bildirilmiştir (DH.TMIK.M, 273/42, 9 Temmuz 1324/22 Temmuz 1908).

Avusturya konsolosları kimi zaman da kişisel husumetlerinden dolayı bazı olaylara karışmışlardır. Prizren'de Seydi Bey camisine hayvan başı asılması olayının Müslümanlar ile Katolikler arasında mesele çıkarıp, Katolik piskoposu Prizren'den çıkarmak maksadıyla Avusturya konsolosu tarafından yaptırıldığından şüphelenilmiştir. Müslüman ve Katolik ahali arasında huzursuzluğun meydana gelmesinin ise Müslüman ahalinin Katolikler aleyhinde teşebbüslerde bulunmalarıyla neticeleneceğinden endişe edilmiş ve bu nedenle meselenin bir an evvel halledilmesi gerekli görülerek, olayı tahkik etmek üzere Şemsi Paşa görevlendirilmiştir (BEO,

3237/242739, 14 Kânûn-ı Sâni 1323/27 Ocak 1908, s. 2). Rumeli müfettişliğinden gönderilen şifreli telgrafta Hüseyin Hilmi Paşa; Prizren Katolik piskoposuyla Avusturya konsolosu arasında bir ihtilafın olduğunun öteden beri bilindiğini, ancak Seydi Bey camisinin dışındaki bir direğe asılan hayvan başının Avusturya konsolosu tarafından asıldığını isbat edecek bir delil olmadığını ve Şemsi Paşa'ya Prizren'e vardığında bir kere daha olayı tahkik ederek, istenmeyen durumların önüne geçilmesinin tebliğ edildiğini bildirmiştir (BEO, 3237/242739, 17 Kânûn-ı Sâni 1323/30 Ocak 1908, s. 4). Şemsi Paşa cevaben bu hususta yaptığı tahkikat hakkında bilgi verdikten sonra tarafsız ve iş bilir kişilerden gizlice aldığı malumattan bahsetmiş ve Avusturya konsolosu ile Katolik piskoposunun birbirlerine düşmanlık beslediklerinden bu hadiseden birkaç gün önce birbirlerine silah kullandıklarını ve bunun üzerine söz konusu olayın piskopos tarafından yaptırıldığının duyulmasının Avusturya konsolosundan kaynaklandığını ifade etmiştir. Şemsi Paşa bir taraftan meseleyi tahkik ederken, diğer taraftan da bu hususun doğru olduğunu iddia ederek karışıklık çıkarmak isteyenlerin tevkif edilmeleri mevki kumandanlığı ile mutasarrıf vekâletine yazılmış, neticesinde söz konusu hadisenin sahte olduğuna ahalice kanaat hasıl olduğundan buna gerek kalmadığı bildirilmiş, Şemsi Paşa'nın olayı aydınlatmak için Prizren'e yeniden gitmesi tekrar bir karışıklığa sebebiyet vereceğinden mesele de büyütülmeden kapatılmıştır (BEO, 3237/242739, 18 Kânûn-ı Sâni 1323/31 Ocak 1908, s. 5).

Avusturya konsolosluğu kavasının da bir yaralama olayına karışması ve ardından tercüman hazır bulunmaksızın sorgulanması konsoloslukla başka bir sorunun yaşanmasına neden olmuştur. Söz konusu sorun İşkodra Avusturya konsolosluğu kavasının karıştığı bir olayda yaralandığını ve hayati tehlikesinin olduğunu yine aynı konsolosluk kavaslarından birinin o civardaki karakola giderek bildirmesi üzerine, vefatı hâlinde suçun sabit olacağı ve tercümanın da orada bulunacağı düşüncesiyle vilayet adliye sermüstantikinin bir polis memuru ile kavasın ikametgâhına giderek, yüzeysel bir ifadesini zapt etmesinden ileri gelmiştir (BEO, 3318/248822, 5 Nisan 1324/18 Nisan 1908, s. 3; BEO, 3296/247187, 7 Nisan 1324/20 Nisan 1908, s. 2). Bu olayın ardından Avusturya ve Macaristan general konsolosluğu; aldıkları malumata göre o gün saat iki buçuk üç raddesinde mahallî hükûmet tarafından bir tercüman istenilmeksizin, bir iki jandarma ile dün akşamki vukuat üzerine general konsolosluk kavasının ifadesini almak için hanesine girildiğini, ancak bu muamele söz konusu

kavasın ikametgâhına tecavüz demek olduğundan suçluların hemen cezalandırılmalarını talep etmeye kendilerini mecbur gördüklerini, bu hususta verilecek olan kararın bir an evvel taraflarına tebliğini, zira verilecek ceza yeterli görülmezse sefarethaneye telgrafla müracaat etmeleri gerekeceğini bildirmişlerdir (BEO, 3318/248822, 4 Nisan 1324/17 Nisan 1908, s. 4). Yapılan tahkikat neticesinde yaralının Osmanlı Devleti tebaasından olan ailesinin hanesine nakledildiğinin duyulması, söz konusu hane kapısının açık ve birçok kişinin söz konusu haneye girip çıktıklarının görülmesi üzerine konsolosluk tercümanının da yaralının yanında olduğu zannıyla yanına gidilip, tercümanın orada olmamasına binaen gerekli tahkikatı yapmayarak, ancak yaralının vefatı hâlinde ifadesinin alınması mümkün olamayacağı mütalaası da göz önünde bulundurularak, sathi bir ifadesini zapt ile söz konusu haneden çıkıp, polis idaresine gelindiği ifade edilmiştir. Ayrıca daha sonra gelen konsolosluk tercümanının ifadesinin zapt edildiği, yaralının yanına gidildiği esnada jandarma da olmayıp, yalnız bir polis bulunduğu ve bu suretle gidilmesinin kötü bir maksatla değil yaralı kavas lehinde olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte "müstahdemin-i mümtaze"nin sahip oldukları himayelerinin mutlaka şahıslarına ve fiilen hizmetlerine ait olup, akrabalarına şümulü olmadığının konsoloslar nizamnamesinin 11. maddesinin bir fıkrasında açıkça yazılı olduğuna ve söz konusu yaralının ailece ikâmet ettiği hanesinin de ecnebi ikametgâhı addedileceğine dair söz konusu nizamnamede bir sarahat görülemediğine nazaran konsolosluğun bu talebi ile imtiyazların genişlemesine sebebiyet verilmemesine dikkat çekilmiştir (BEO, 3318/248822, 5 Nisan 1324/18 Nisan 1908, s. 4). Meselenin de konsolosun nezdine bir memur gönderilerek, iyilikle halledilmesi suretiyle çözülmesi telgrafla İşkodra vilayetine bildirilmiştir (BEO, 3303/247682, 16 Nisan 1324/29 Nisan 1908).

Keza "müstahdemin-i mümtazenin" sahip oldukları himaye meselesi çeşitli sorunların yaşanmasına yol açtığından rüsumat memuru iken memuriyet vazifesini suistimal etmesinden dolayı sorgusu devam ederken her nasılsa Avusturya konsolosluğu tercümanlığına tayin ve memuriyeti tasdik edilen Nasuh Bey'in de mahkemesinin mülkiye mahkemesince görülmesi hâlinde tercüman bulunmak münasebetiyle Avusturya konsolosluğunca himayesine kalkışılması muhtemel olduğundan, bu hâlin gerçekleşmesi durumunda nasıl bir yol izlenmesi gerekeceği vilayet mülkiye savcılığı tarafından sorulmuştur (DH.MKT, 2668/76, 20 Teşrin-i Evvel 1324/2 Kasım 1908, s. 1).

Vuku bulan bir başka olayda Edirne Avusturya konsoloshanesi memurlarından ayyaşlığı Avusturya konsoloshanesince de bilinen Nikolayeviç, 21 Mart'ta son derece sarhoş olduğu bir hâlde, saat dört raddelerinde bir gazinoya girerek, orada bulunan dava vekili Kâmil Efendi ile tartışmış ve polis memurları nazik bir şekilde tartışmaya mani olmaya çalışmışlarsa da Nikolayeviç Kâmil Efendi'ye hakaret etmiş, bunun üzerine orada bulunan topçu mülazımlarından Kadri Efendi tartışmaya karışmış ve Nikolayeviç'in revolverini göstermesi üzerine zabıta memurları revolveri elinden alarak, bir kaza yaşanmasına meydan bırakmamak üzere konsolosluğa teslim etmişlerdir. Ertesi sabah Edirne valisinin yanına giden Avusturya konsolosu, Nikolayaviç'in durumunu teslim ederek cezaen konsolosluk hizmetinden çıkarılmasını sefarete yazacağını beyan ile tartışmaya müdahalesi gerekmeyen zabitin de cezalandırılmasını talep etmiştir. Bu olayla ilgili olarak Kadri Efendi divan-ı harp huzurunda mahkeme ile 15 gün hapse mahkum edilmiştir (BEO, 3305/247802, 20 Nisan 1324/3 Mayıs 1908, s. 3).

Öte yandan Basra limanına Basra vapuru ile Bağdat'tan gelen ve Avusturya-Macaristan hükûmeti tebaasından olduğu anlaşılan Rudolf ile Osmanlı tebaasından Şükrü arasında çıkan tartışma esnasında Rudolf'un silah göstermesi üzerine Rudolf, polis tarafından yakalanmış ve uygun bir odada geçici surette tevkif edilmiştir. Akabinde Avusturya konsolosluğundan gelen tezkerede bu şahsın teslimi lüzumundan bahsedilmiş, buna mukabil tevkif altına alınmış bir zanlının tesliminde sakınca olduğu, mamafih sefarete müracaat edilebileceği cevaben bildirilmiştir (HR.HMŞ.İŞO, 182/29, 29 Eylül 1326/12 Ekim 1910, s. 2).[112]

Avusturya sefareti ile kimi zaman da devletin dâhilî kararlarına karışmaları nedeniyle karşı karşıya gelinmiştir. Avusturya sefareti, Rusya sefareti ile müştereken Tihomir Çaroviç'in Mitroviçe'deki Avusturya ve Rusya konsoloslarına gönderdiği bir dilekçenin müsveddesini yanında saklamış olmasından dolayı Senice mahkemesi tarafından bir sene hapse mahkum edilmesini eleştirmişler, bir konsolosa yakınmasından dolayı hiç kimse hakkında ceza tertip edilemeyeceğinin bizzat Rumeli Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa tarafından tasdik ve teslim edilmiş olduğuna dikkat çekerek, söz konusu şahsın işine yeniden bakacak olan Üsküp istinaf mahkemesine

[112] İstinabe hakkında ise Avusturya ve Macaristan hükûmeti ile bir mukavelename akdolunmadığı, benzer hususlara dair sefaretlerden müracaat vuku buldukça aynı şekilde mukabele etmek şartıyla kabul yoluna gidildiği anlaşılmaktadır (HR.HMŞ.İŞO, 14/5, 4 Kânûn-ı Evvel 1326/17 Aralık 1910).

talimat verilmesi lüzumunun acil hükmünde olduğunu bildirmişlerdir (BEO, 3325/249319, s. 6). Hüseyin Hilmi Paşa da cevaben; Senice Sırp mektebi muallimlerinden Tihomir Çaroviç'in mahallî hükûmet nazarında öteden beri müfsidliğiyle tanındığından ikametgâhında yapılan inceleme üzerine ele geçirilen bir kitap ile hükûmet memurları aleyhinde aslı olmayan iddiaları içeren bir varakadan dolayı mahkemece bir sene hapis cezasına mahkum edildiğini ve bu iş için Rusya Mitroviçe konsolosu da özellikle Selanik'e gelerek, şahsın konsoloslara şikâyetname verdiği için mahkum edildiğini beyan etmişse de mahkemece adaletin gereğinin kararlaştırıldığını ve söz konusu şahsın affedilmesinin kötü bir etki bırakacağını ifade etmiştir (BEO, 3325/249319, 19 Mayıs 1324/1 Haziran 1908, s. 3).

Avusturya sefaret görevlileri vazife ve yetkileri dışındaki olaylara da karışmışlardır. Mersin'de, Frenk mahallesinde müntehib-i sani seçiminde çoğunluğa sahip olmayan Rumlara oy vedirmek maksadıyla Rusya ve İspanya konsolosları ile Avusturya konsoloshanesi kâtibi ve Fransız tercümanı tarafından vuku bulan müdahaleden bahisle şikâyeti havi Ermeni Millet Meclisi Reisi Aram imzasıyla Mersin'den çekilen telgraf Adana vilayetinden bildirilmiştir. Bunun üzerine sırf dâhilî işlerden olan seçim işine vazife ve yetkileri dışında olarak alenen müdahale ile Emenilerden birini birkaç Rum'a darp ettirmiş oldukları anlaşılan konsolos, kâtip ve tercüman hakkında mensup oldukları sefaretlere tebligat yapılması hariciye nezaretine tebliğ edilmiştir (DH.MKT, 2657/66, 27 Teşrin-i Evvel 1324/9 Kasım 1908, s. 1; DH.MKT, 2685/14, 3 Kânûn-ı Evvel 1324/16 Aralık 1908, s. 2).

Öte yandan Mebusan Meclisi'nin 4 Ağustos 1909 tarihli birleşiminde hariciye nezareti bütçe görüşmeleri sırasında söz alan Hariciye Nazırı Rifat Paşa, sefaretlerin kapitülasyonlardan dolayı eskiden kalma birçok tercümanları olduğunu, bu tercümanların nezaretlere müracaat edip, davalarını takip ettiklerini, bunların adliye, maliye, zaptiye nezaretlerine gittiklerini, Avrupa'da yabancı memurlar sadece hariciye nezaretlerine giderlerken kendilerinde şimdiye kadar her yere gittiklerini, bunlara iş takibi için hariciye nezaretinde bir merci göstermek istediklerini, bir talepleri varsa ya da davaları için bir teşebbüste bulunacak olurlarsa nezaret müsteşar muavinine müracaat edeceklerini, bu suretle işlerin daha muntazam olacağını ve bunların dâhilî işlere müdahale şeklini alan hâllerine bir son vermiş olmak istediklerini, bunun için de müsteşar muavinini gerekli gördüklerini, bu kişinin ayda 4.000 kuruş maaşlı olarak tercümanların mercii bulunacağını, sefaretlerden tercümanlarını dairelere

göndermemelerini rica edeceklerini, hariciye nezaretine müracaat ederek muavinlerin de özellikle bunlarla meşgul olacaklarını, bunun için söz konusu memuriyetin oluşturulmasını rica ettiğini söylemiştir. Canik Mebusu Mehmet Ali Bey hakikaten böyle bir muavinliğin lüzumunun anlaşıldığını, zira memleketlerinde hiçbir yerde olmayan birtakım yabancı imtiyazları olduğunu, memurların kapitülasyonlar nedeniyle daima konsolos ve baştercümanları ile sefaret memurlarının kafa şişirmelerinden başlarını kaldıramadıklarını, bu yabancı memurların âdeta devletin dâhilî işlerine müdahale ettiklerini, hariciye nazırının söylediği gibi eğer müstakil olarak bu işlerle meşgul olmak üzere bu memuriyeti kabul edecek olurlarsa ecnebi devletlerin müdahalelerinin önünü kesmiş olacaklarını, bu nedenle hariciye nazırının önerdiği nezaret müsteşar muavinliğini kabul etmenin uygun olacağını söylemiş ve nitekim hariciye nezaretinin bu önerisi Mebusan Meclisince oy çokluğu ile kabul edilmiştir (MMZC, D. I, İS. I, C. VI, ty, s. 100-101).

Osmanlı kara sularında avlanan Avusturya tebaasına ait gemide av tezkeresi aranılması ise Osmanlı hükûmeti ile Avusturya konsolosluğunu karşı karşıya getiren bir başka olaydır. Bir Avusturyalının gemisinde Paşa limanındaki Sayyad-ı Derya Ganbot zabitleri tarafından konsoloshanenin haberi olmaksızın av tezkeresi arandığı ve zabitlerin tezkere bulunmamasından dolayı gemiyi müsadere edecekleri beyanıyla tehditte bulundukları Avlonya Avusturya konsolosunun yazısına atfen Yanya general konsolosu tarafından bildirilmiştir. Her ne kadar Osmanlı kara sularında avlanmak isteyen yabancıların tabi olacağı kayıt ve şartlara nazaran konsolosun iddiası kabul edilebilir değilse de bir karışıklığa meydan vermemek maksadıyla bu defalık bir tezkere ile konsolosa teessüflerini beyan etmeleri Avlonya kaymakamlığına tebliğ edilmiştir. Bunun üzerine tekrar böyle bir olayın vuku bulmasına meydan vermemek üzere Osmanlı kara sularında avlanan yabancıların uymaları gereken hususlar hakkında bilgi verilmesi de hariciye nezaretinden talep edilmiştir (DH.MKT, 1239/55, 28 Şubat 1323/13 Mart 1908).

Avusturya sefaret mensuplarının tahkir edici davranışlarda bulunmaları dikkat çeken bir başka sorundur. Avusturya sefareti maiyetine memur Taurus vapuru[113]

[113] İstanbul'daki Avusturya elçilerinin tasarruflarında 1857 yılından beri küçük bir savaş gemisi bulunmaktaydı. Gemiler majestelerinin donanmalarının bir parçasıydı ve küçük toplarla silahlandırılmıştı. İlk gemi Prens Eugen adlı çarklı vapur 1858'e kadar İstanbul'da konuşlandırılmış; daha sonra 1849'da Venedik'te inşa edilen Taurus I isimli çarklı vapur ile değiştirilmiştir. Taurus I 1877'de Trieste kentinde inşa edilen Taurus II adlı gemi ile değiştirilene kadar (1878) hizmet etmiştir.

mürettebatından isimleri bilinmeyen dört kişinin akşam saat altı raddelerinde iki arkadaşlarıyla beraber Galata'da, Mumhane caddesinde Yanko'nun gazinosuna giderek, içki içtikleri sırada orada bulunan Osmanlı sancağını ayak altına alıp yırttıkları ve pek münasebetsiz olan bu hareketlerinden dolayı haklarında gerekli muamelenin yapılması lüzumu Avusturya general konsolosluğuna bildirilmiştir (DH.MKT, 2653/47, 28 Teşrin-i Evvel 1324/10 Kasım 1908, s. 2). Galata'da bir birahanede Osmanlı sancağına hakarette bulundukları ihbar edilen Avusturya Taurus vapuru neferlerinden bazıları hakkında konsoloshanece yapılan tahkikat neticesinde; söz konusu kişilerin bu olaya dâhiliyeti ve iştirakı olmadığı, bununla birlikte bunların suçları sabit olduğu takdirde haklarında kanunen lazım gelen muamelenin tamamen yerine getirileceği beyan edilmiştir (BEO, 3437/257718, 5 Teşrin-i Sâni 1324/18 Kasım 1908). Gazino sahibi Yanko'nun ifadesine göre söz konusu şahıslar birer bira içtikten sonra hesabı ödemeye giderlerken sandalye ve masaları kırmışlar, bu sırada

1909'da yine bir değişim vakti gelmiştir. Taurus II'nin komutanı Nikolaus Horthy 1904 yılında İngiltere'de yapılan Nirvana adlı yatı almayı tavsiye etmiş, yat 25.000 İngiliz sterlinine satın alınmış ve Taurus III olarak yeniden adlandırılarak Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun ana limanında, Pola/İstria'da bulunan donanmasına dâhil edilmiştir. 21 Kasım 1909 tarihinde İstanbul'a ulaşan Taurus III 970 ton ağırlığıyla İstanbul'da konuşlandırılan diğer büyük güçlere ait gemilerin arasında en büyük olanıydı. Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle derhâl Pola limanına doğru yola çıkması için emir verilen Taurus III, 8 Ağustos 1914 tarihinde limana varmıştır. Avusturya-Macaristan donanma pilotlarının konaklama yeri olarak kullanılan gemiye Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra İtalya tarafından el konulmuştur. Önce Marechiaro, daha sonra 1928'de Aurora olarak yeniden adlandırılan ve Mussolini'nin hizmetine verilen gemi, 1943'te Alman sürat gemileri tarafından İtalya/Ancona açıklarında batırılmıştır (Agstner, 2010, s. 354-355). Osmanlı arşiv belgelerinde Taurus vapuruna ilişkin daha çok boğazlardan giriş ve geçişine yönelik izinlerle ilgili yazışmaların yer aldığı ve bu hususta söz konusu vapura gerekli izinlerin verildiği göze çarpmaktadır (BEO, 3342/250576 (1908), İ.HR, 412/13 (1908), İ.HR, 417/35 (1908), BEO, 3546/265899 (1909), BEO, 3656/274177 (1909), BEO, 3659/274360 (1909), İ.HR, 418/11 (1909), İ.HR, 419/31 (1909), BEO, 3743/280658 (1910), BEO, 3751/281281 (1910), BEO, 3795/284581 (1910), BEO, 3812/285832 (1910), BEO, 3824/286740 (1910), İ.HR, 422/16 (1910), İ.HR, 422/25 (1910), İ.HR, 423/33 (1910), İ.HR, 424/2 (1910), BEO, 3894/292005 (1911), BEO, 3895/292105 (1911), BEO, 3898/292285 (1911), BEO, 3923/294165 (1911), BEO, 3929/294647 (1911), İ.HR, 426/8 (1911), İ.HR, 426/9 (1911), İ.MBH, 6/72 (1911), İ.MBH, 6/88 (1911), BEO, 4051/303782 (1912), BEO, 4076/305673 (1912)). Bundan başka Osmanlı limanlarında görülen diğer Avusturya gemileri arasında sektuvar torpido kruvazörünün de olduğu, bunun daimî surette İzmir limanında bulunduğu ve zaman zaman Şark limanlarını ziyaret ettiği anlaşılmaktadır. Keza İngiltere ve diğer bazı devletlerin de aynı surette birer sefinesi olduğu ifade edilmektedir (DH.MUİ, 64-2/3, 13 Mart 1326/26 Mart 1910, s. 6). Avusturya Devleti'nin 5.200 tonluk Maria Theresia kruvazörünün Sakız, Suriye (DH.MUİ, 144/21, 17 Nisan 1327/30 Nisan 1911), Selanik gibi Osmanlı limanlarını ziyaret edeceğinin (DH.SYS, 39/26, 18 Teşrin-i Evvel 1327/31 Ekim 1911, s. 1), Adriyatik Denizi'nde araştırma yapmakta olan Najad adlı küçük bir Avusturya sefinesinin de Osmanlı limanlarına uğrayacağının Avusturya sefaretinden tebliğ edildiği ve lazım gelenlere gerekli bilgilerin verilmesi ve kolaylığın gösterilmesinin istendiği görülmektedir (DH.MTV, 38/30, 16 Ağustos 1327/29 Ağustos 1911, s. 1). Öte yandan şiddetli poyraz nedeniyle Osmanlı yetkililerini haberdar etmeksizin Ayvalık sahillerine demir atan Avusturya harp gemisi ve (DH.SYS, 39/22, 26 Temmuz 1327/8 Ağustos 1911, s. 1) Marmaris Limanı'na gelen bir Avusturya kruvazörünün hükûmetten ve liman başkanlığından ruhsat almaksızın iskeleye 50 asker çıkarması heyecana yol açmakla birlikte (BEO, 4281/321054, 16 Nisan 1330/29 Nisan 1914, s. 2; BEO, 4287/321507, 13 Mayıs 1330/ 26 Mayıs 1914, s. 2) bunların büyük bir meseleye sebebiyet vermedikleri anlaşılmaktadır.

kapının üzerindeki Osmanlı sancağını alıp, yere atarak çiğnemiş ve kötü sözler söyleyerek, sancağı yırtıp kaçmışlardı. Bunun üzerine Yanko sancağı alarak, zabıtaya götürmüş ve olayı haber vermişti. Avusturyalılar ise olayın hesap ödeme nedeniyle çıktığını, kendi aralarında dövüşürlerken kapıda asılı sancaklar arasındaki Osmanlı sancağının yere düştüğünü ifade etmişlerdi. Avusturya'ya olan düşmanlığın had safhada olduğu bir dönemde vuku bulan bu olayın büyük bir infial yaratmaması için hükûmet elinden geleni yapmış, suçlular kısa sürede mahkemeye çıkarılmış ve söz konusu şahıslar 8 gün hapse mahkum edilerek kırılan cam, masa ve kadehlere karşılık 600 kuruş ödemeleri kararlaştırılmıştır. Kendisine bu olayla ilgili görüşü sorulan Pallavicini ise askerlere birahanede tahrik edici sözler söylenmesi üzerine sarhoş hâldeki askerlerin böyle bir tepki verdiklerini, sarhoşlukta art niyet aranamayacağını, ancak yine de bu olay gerçekten de vuku bulmuş ise vapurdan bir daha kimsenin dışarı çıkarılamayacağını söylemiştir (Çetinkaya, 2004, s. 257-258; Elmacı, 1996, s. 36; Yavuz, 1979, s. 168).

Yine Avusturya sefareti maiyetine memur sefine mürettebatından dört beş neferin bu kez Boğaziçi'nde, Yeniköy'de Hacı Hristo'nun gazinosunda içki içtikleri sırada birinin başına bir mendil sarıp, uygunsuz bir şekilde alay ederek, İslam alimlerini taklit ettikleri ihbar edilmiştir. Bu şahısların olay yerine gönderilen memurlar varmadan önce gemiye dönmelerinden dolayı isimlerinin anlaşılamamış olduğu Beyoğlu polis müdüriyetinden ifade edilmekle birlikte dinî duyguları rencide edecek bu gibi olayların tekrar etmemesi için gemi mürettebatına etkili tembihlerin yapılması lüzumu Avusturya ve Macaristan sefaretine tebliğ edilmiştir (DH.H, 64/14, 11 Eylül 1328/24 Eylül 1912).

Vuku bulan bir başka olay da ise saat beş buçuk raddelerinde Triyeste'ye gitmek üzere Galata rıhtımından hareket eden Avusturya kumpanyasına ait bir vapurun içinden rıhtımdan hareketle Sarayburnu önlerine gelinceye kadar 40-50 el kadar silah atılmış ve bu kumpanyanın şamandıraya bağlı bulunan Helios ve Ungarya vapurları da bilmukabele hayli silah atmışlardır. Bu olay üzerine liman dâhilinde özellikle şu sırada bu suretle silah atışı uygun olmadığından bu vapurların süvari kaptanları hakkında gerekli muamelelerin ve tekrarının engellenmesi için kumpanyaya etkili tebligatın yapılması zaptiye nezaretince bildirilmiştir (DH.MKT, 2683/16, 29 Teşrin-i Sâni 1324/12 Aralık 1908, s. 3). Avusturya sefareti, hariciye nezaretinin bu hususta ki takririne cevaben; Avusturya tebaasından ve liman amelesinden bazıları

tarafından birkaç el silah atılmış ise de bunun Dersaadet'te kalan Avusturyalı arkadaşlarını selamlamak maksadıyla yapıldığını, bununla birlikte benzer hadiselerin tekrar etmemesi için bundan sonra bu gibi şahısların üzerlerinde bulunacak ateşli silahların alınması konusunda Avusturya Lloyd vapurları süvarilerine emir verildiğini ifade etmiştir (DH.MKT, 2683/16, 13 Kânûn-ı Sâni/Ocak 1909, s. 2). Benzer başka bir olayda Triyeste'ye hareket etmek üzere, Galata rıhtımının Karaköy tarafında şamandıraya bağlanan Avusturya Lloyd Kumpanyası vapurunun mürettebatı tarafından gece saat beş raddelerinde deniz yüzeyinde bulunan martı kuşlarına beş altı el silah atıldığı istihbar edilmiştir. Avusturya sefareti vasıtasıyla memleket nizamını bozan bu durum hakkında kumpanyaya gerekli tebligatın yapılması ve bu gibi hareketlerin tekrarının menedilmesi istenmiştir (DH.MUİ, 43-2/2, 10 Kânûn-ı Sâni 1325/23 Ocak 1910, s. 2).

Yaşanan bir başka sorunun ise Avusturya-Macaristan Devleti'nin 22'ye ulaşan konsoloshanelerinden 7'sinin, yani Edirne, Şam-ı Şerif, Cidde, Yanya, Manastır, İşkodra ve Avlonya konsolosluklarının Alman tebaasının menfaatlerinin himayesiyle mükellef tanınmaları talebinden kaynaklandığı görülmektedir (HR.HMŞ.İŞO, 76/10, 21 Ra 1330/10 Mart 1912). Nitekim Almanya ve Avusturya devletleri aralarında akdettikleri muahede gereğince Almanya konsolosları olmayan yerlerde Almanların işlerine Avusturya konsoloslarının bakmasını kararlaştırdıklarından bu hususta gerekenlere malumat verilmesi Almanya sefaretinden bildirilmiştir. 6 Kânûn-ı Evvel/Aralık 1891 tarihinde imzalanan ticaret anlaşmasının 27. maddesinde taraflardan birinin konsoloshanesi bulunmayan mahaldeki tebaasının işlerini diğerine gördüreceği yazılıydı; ancak Osmanlı Devleti'nin akdine iştirak etmediği anlaşmanın kendi memleketlerinde tatbiki ile mükellef olmadığı düşünülmekteydi. Herhangi bir sefaret kendine tabi konsolosun mevcut olmadığı bir Osmanlı beldesinde tebaasının işlerini diğer bir devlet konsolosuna ihale etmek isterse Bâbıâli'ye takrir göndererek velayet için emir istemekteydi. Aslında bu da yeni tayin edilen bir konsolos için berat talebi gibi bir anlama gelmekteydi. Bu müracaatların bir kısmında siyasi ve diğer mahzurlar görülmekteydi. Zira Avusturya ile Almanya'nın bu kararı mutlak surette kabul edilecek olursa sefaretin gerektikçe müracaatına lüzum kalmayacak ve Osmanlı hükûmeti her müracaatta mevzuyu tetkik etmek, fikrini beyan etmek hakkından düşmüş olacaktı. Ayrıca Avusturya ve Macaristan'ın gerek Avusturyalı ve gerek Osmanlı veya başka bir devlet tebaasından olan fahri konsolosları ve bunların vekilleri

sırf Avusturyalıların işlerini halletmek kudretinde olmadıkları hâlde bunlara bir de Almanlara ait işleri havale etmek hükûmet-i mülkiyenin özellikle de hükûmet-i adliyenin başına çıkardıkları müşkülatı artırmak anlamına gelecekti (HR.HMŞ.İŞO, 76/10, 26 Kânûn-ı Sâni 1325/8 Şubat 1910, s. 6).

Öte yandan Aydın, Konya, Adana vilayetlerine gönderilen telgrafta ise; Avusturya ve Macaristan Devleti'nin İskenderiye General Konsolosu Mösyö Petroviç'in Mersin'den başlayıp, Marmaris'e kadar Güney Anadolu sahilinde Avusturya-Macaristan Devleti'nin ticaret ve seyr-i sefain bakımından iktisadi durumunu tetkik ederek, bu havalide bir konsolosluk tesisi gerekli olup olmadığı hakkında mütalaa beyan etmek üzere görevlendirildiği tebliğ edilmiş; gezisi sırasında kendisine kolaylık gösterilmesinin sefaretten hariciye nezaretine bildirilmesi üzerine bu hususta icap edenlere tebligat yapılmıştır (DH.MTV, 10/62, 9 Kânûn-ı Sâni 1327/22 Ocak 1913). Avusturya ve Macaristan Devleti tebaasının Adana'daki işlemleri şimdiye kadar Mersin Avusturya konsolosluğunca görülmekte ise de Avusturyalıların Adana'da ticari işleri günden güne artmakta ve Bağdat şimendiferi inşaatından vesaireden dolayı Avusturya tebaasından o taraflara gidenler çoğalmakta olduğundan Adana'da bir Avusturya viskonsolosluğu tesis edilip, Adana'da mukim tüccardan ve Almanya Devleti tebaasından Mösyö Richard Stöckel'in fahri konsolos vekili tayin edildiği Avusturya sefaretinden beyan edilmiş ve şahsına ait hususlarda ise Alman tebaası gibi muamele görmesine muvafakat edilmiştir (HR.HMŞ.İŞO, 76/12, 14 Kânûn-ı Sâni 1327/27 Ocak 1912; İ.HR, 429/26, 24 Temmuz 1328/6 Ağustos 1912).[114]

[114] Keza Antalya namıdiğer Teke Sancağı'nda bir viskonsolosluk kurulmasıyla konsolos vekâletine Üsküp konsolosluk memurlarından Mösyö Pozel Tibor dö Viranyos tayin edildiğinden bahisle gereken beratın verilmesine dair Avusturya Devleti sefaretinden bir takrir gönderilmiştir. Zira konsolosluk memurluklarına tayin edilen kişilerin sefaretin bildirmesi üzerine berat ve irade ile resmî olarak atamaları gerçekleşmekteydi (İ.HR, 432/12, 3 Ağustos 1329/16 Ağustos 1913, s. 4). Bununla birlikte bu konsolosluğun memuriyet sınırlarının da Antalya Sancağı'na değil, bu sancağın merkezi olan Antalya kasabasına ait olmak üzere tesisi gerekli görülmüştür (İ.HR, 432/12, 3 Ağustos 1329/16 Ağustos 1913, s. 4). Daha sonra yapılan yazışmalardan anlaşıldığına göre Konya vilayetine, Antalya kasabasında Avusturya ve Macaristan hükûmetince bir viskonsolosluk kurulmasına izin verildiği bildirilmiş ve irade sureti de leffen gönderilmiştir (BEO, 4212/315858, 29 Ağustos 1329/11 Eylül 1913; DH.MTV, 10/69, 1 Eylül 1329/14 Eylül 1913, s. 1). Ayrıca Port Said Avusturya ve Macaristan konsolos vekili olan Mösyö Alexander Probizer Weissenberg'in Port Said konsolosluğuna (A.MTZ. (05), 9-D/315-12, 5 Kânûn-ı Evvel 1328/18 Aralık 1912, s. 1), Doktor Maryan Heimroth von Hessfeld'in İskenderiye konsolosluğuna (A.MTZ. (05), 9-D/315-12, 25 Şubat 1329/10 Mart 1914, s. 9), eski Mitroviçe Avusturya konsolosu Mösyö Ladislaus Tahy von Tahvár und Tarkeö'ün Bağdat konsolosluğuna (BEO, 4240/317945, 30 Teşrin-i Sâni 1329/13 Aralık 1913), Mösyö Zdislaus von Okecki'nin Kahire konsolosluğuna (A.MTZ. (05), 9-D/315-12, 21 Şubat 1329/6 Mart 1914, s. 10), Mösyö Friedrich Kraus'un Kudüs-i Şerif konsolosluğuna (BEO, 4283/321168, 21 Nisan 1330/4 Mayıs

4.3.5.1. Osmanlı Hapishanelerinin Islahı Meselesi

Avusturya Devleti, Osmanlı Devleti'nde suç işleyerek, mahkum olan Avusturyalıları kendi hapishanelerinde hapsetmek yetkisine ahden sahipken bu hakkından feragat etmişti. Ancak o sıralar Dersaadet hapishanelerinin sıhhi durumunda esaslı değişiklikler yapılmadıkça Avusturyalı mahkumların teslim edilmeyeceğini beyan etmekte, diğer bazı sefaretlerce de bu yolda talepler gelmekteydi (MV, 119/76, 18 Haziran 1324/1 Temmuz 1908). Bu hususta hırsızlık suçundan dolayı Beyrut hapishanesinde bir sene müddetle mahkum edilen Avusturyalı Emanuel Transo'ya verilen ekmek yetmediğinden geçimine ve beslenmesine özen gösterilmesi Avusturya sefaretinden bildirilmiştir. Bunun üzerine Beyrut vilayetinden cevaben bu şahsa da emsali üzere günlük 300 dirhem ekmek verildiği ifade edilmiştir. Akabinde Avusturya sefaretinden gönderilen takrirde; söz konusu miktar ekmeğin genç bir adam için uzun süre yetmeyeceğinden ve Osmanlı mahkemesince mahkum edilen Avusturya tebaasının cezaları süresince Osmanlı hapishanelerinde cezalarını çekmeleri hakkında vaktiyle Osmanlı hükûmetine verilen yetki nedeniyle cezaları müddetince söz konusu tebaaya gereken nafakanın verilmesi lüzumundan bahsedilmiş, verilecek gıdanın çeşit ve miktarının uygun şekilde ıslahı hususunda teminat verilmedikçe, Avusturya ve Macaristan tebaasından olan mahkumları öncelikle teslimden imtina etmesi için adı geçen konsolosa emir verileceği tebliğ edilmiştir (DH.MKT, 2631/59, 24 Eylül 1324/7 Ekim 1908, s. 1).

İtalya sefaretinin de İtalyalı bir mahkumun gayet sefilane, adeta üryan bir hâlde bulunduğu beyanıyla şikâyette bulunmasına nazaran hapishanelerdeki sağlıksız durum nedeniyle bazı sefaretlerce yabancı mahkumların cezalarını kendi konsoloshanelerinde geçirmeleri talep edilmiştir. Ancak tevkif ve hapis hakkı mahallî hükûmete ait olduğundan karma davalardan dolayı tutulan yabancıların "maznunen mevkufiyet veya mahkumen mahpusiyet müddetini" devlet tevkifhane ve hapishanelerinde geçirmeleri gerekli görülmüştür. Bunun tek istisnasına ise Avusturya hükûmeti ile akdedilen Pasarofça Antlaşması'nda tesadüf edilmekle birlikte Avusturya hükûmeti de

1914) sefaretin bildirmesi ve emsali üzere "berat-ı âli" ve "zabt-ı emr-i şerif" verilerek resmî olarak atamalarının gerçekleştirildiği görülmektedir (A.MTZ. (05), 9-D/315-12, 6 Mart 1330/19 Mart 1914, s. 11). Keza Bursa konsolos memurluğuna Dersaadet konsolosluk müşavirlerinden Mösyö Levi Trano'nun (BEO, 4252/318835, 5 Kânûn-ı Sâni 1329/18 Ocak 1914), Trabzon'daki konsolosluğa Mösyö Ernest Dukuyanikofski'nin atanmaları da sefaretin haber vermesi üzerine "berat-ı âli" ve "zabt-ı emr-i şerif" verilerek resmen onaylanmıştır (BEO, 4252/318841, 7 Kânûn-ı Sâni 1329/20 Ocak 1914).

bu haktan 1877 yılında feragat etmiştir. Bütün yabancı maznun ve mahkumun cezalarını Osmanlı hapishane ve tevkifhanelerinde çekmeleri gerekeceğinden İtalya sefaretinin bu talebi kabul edilmemiş, ancak İtalyalı mahkumun cezasının kalan kısmını Halep hapishanesinde, uygun bir oda teminiyle, hususi odada tedavisine ve istirahatına özen gösterilerek geçirmesinin sağlanması Halep vilayetine bildirilmiştir (DH.MUİ, 40-2/16, 23 Teşrin-i Sâni 1325/6 Aralık 1909, s. 1, 5).

Mebusan Meclisi'nde dâhilî ve haricî siyaset hakkında açıklamada bulunan Sadrazam Kâmil Paşa da hapishanelerin durumuna değinmiş, gittikçe yeni usul üzere ıslahının düşünülmüş olduğunu ve bunun için gerekecek masrafların kısmen gelecek sene bütçesine ekleneceğini ifade etmiştir. Ayrıca hakimlerin ve adliye erkânının seçimine de bundan böyle fazlasıyla özen gösterileceğinden bahsetmiştir (MMZC, D. I, İS. I, C. I, 1982, s. 167). Çorum Mebusu Mehmet Münir ve Mersin Mebusu Arif Hikmet hapishanelerle ilgili takrirlerinde; harabiyet ve perişanlık dereceleri her ıslah döneminde dikkate alındığı hâlde "bugün birer mezbaha-i insaniyet olmaktan başka bir mahiyeti haiz olamayan hapishane ve tevkifhanelerin" inşa ve tamir masrafları karşılığı olmak üzere bütçeye konan toplam 85 bin liradan ibaret bir tahsisatın yetersiz olduğunu, en ziyade muhtaç ve uygun olan mevkilerden başlayarak, peyderpey tamimine teşebbüs edilmek üzere şimdiden kötü durumda olan hapishane ve tevkifhanelerin hükûmetçe tahkik ve tayini ile mahpusiyet ve mahkûmiyetin hikmet ve mahiyetini değiştirmeye de meydan verilmeyecek mükemmelliyette hapishane ve tevkifhaneler vücuda getirilmesi hususunu hükûmete tavsiye etmişlerdir.

Muş Mebusu Keygam Efendi "Hapishaneler mutlaka mezaristan olarak yapılmamalı. Bunlar terbiye için olmalı, bir mektep gibi olmalıdır. Burada hiç olmazsa bir kıraathane olmalıdır" derken Hakkari Mebusu Taha Efendi'nin "bizim vilayetlerde hapishaneler aynı mezaristan gibidir" sözü üzerine meclisten "her yerde öyle" sedaları yükselmiştir. Sivas Mebusu Dağaveryan Efendi memleketin çok büyük olduğuna ve hatta payitahttaki hapishaneler de dâhil olmak üzere her yerdeki hapishanelerin tamire muhtaç olduğuna, hapis cezasının hapsedilen kişinin terbiye edilmesi için verilip, onun sıhhatini bozmak için verilmediğine, Beyoğlu'nda en merkez yerdeki bazı koğuşlarda insanın hiçbir vakit yaşayamayacağına, pencerelerinin nefes alacak yerleri olmadığına, bütçede hapishaneler için ayrılan meblağın yalnız İstanbul ve etrafındaki hapishaneler için yeterli olabileceğine ve eğer arkadaşlarının dedikleri gibi Bitlis, Muş, Van taraflarındaki hapishaneleri de yapmak isterlerse hiç değilse bunun iki mislini koymak

gerektiğine dikkat çekmiştir. İpek Mebusu İbrahim Efendi suçluları işkence ve eziyet için hapsetmediklerini, bir hata ettiği, birini öldürdüğü için kendisini hastadır diye tedavi etmek için hapsettiklerini, söz konusu bütçe ile vilayette, her kazada hapishaneleri tamir etmek yerine Anadolu'nun, Arabistan'ın ve Rumeli'nin bir iki yerinde mükemmel surette, bir iki umumi hapishane yapılmasını önermiş; 15 beş sene mahkûm olan canileri de oraya gönderip mükemmel surette iş yaptıracak olurlarsa onların hem sıhhatini muhafaza, hem ahlâkını ıslah etmiş olacalarını, aksi takdirde teklif edildiği gibi her kaza, liva ve vilayette harap hâlde olan hapishaneleri "bir parçacık" tamir etmekle tahsisatlarının boşa gideceğini söylemiştir. Sinop Mebusu Rıza Nur Bey Sinop'ta büyük bir hapishane olduğunu ve içinde epeyce de hiç kimseleri, gelirleri olmayan, aciz hâlde kalan mahpuslar bulunduğunu, bunların üstlerinde başlarında hiçbir şey olmadığını, hapishanenin de rutubetli olduğundan insanın yatamayacağı bir hâlde olduğunu, insaniyet namına onları görüp de yüreklerin sızlamamasının mümkün olmadığını, böyle adamların yiyeceği, içeceği ve giyeceği yolunda olmazsa vücutlarının en ufak bir sebeple en büyük hastalıkları kapabileceklerini, çok çabuk hasta olacaklarını, hastane adıyla toprak üzerinde bir oda ayrıldığını, ancak gayet berbat bir şey olduğunu, zannınca zenginlerin hayvanlarını bile oraya bağlamayacaklarını, bu zavallıların oraya geldiklerini, kendilerine ilaç yok, tahsisat yok ya da yetişmiyor denildiğinde ilaçsız kaldıklarını anlatmış, "onlar kabahatlidir ve bu sebeple mahkûmdur" denilebileceğini "fakat bir kabahat işlemesiyle, hasta olduğu vakitte ilaçtan da mahrum edilebilir mi? Buna hangi vicdan tahammül edebilir?" diye sormuş ve bütçeye daha fazla tahsisat ayrılmasını istemiştir. Erzurum Mebusu Ohannes Varteks Efendi bildiği iki üç hapishanede hastane olmadığını, mahpusun verem ya da başka bir illete düşüp, artık ölü derecesine gelmiş hâlde, öleceği gün de arkadaşları arasında yattığını, can vereceği zaman da ayağından tuttukları gibi bir kümese götürüp koyduklarını ve orada öldüklerini, suçlu da olsalar hayvandan daha fena bir hâlde saklanmalarının ne insaniyete ne de vicdana şeref verecek bir şey olmadığını, mahpuslar hapiste kapalı olduklarından zengine ya da fakire ilacı mutlaka hükûmetin vermesi gerektiğini ifade ile bütün vilayet ve sancak merkezlerinde her hapishanenin yanında bir hastane açılmasını teklif etmiştir. Bu hastaneler açılmadıkça kendi vicdanlarına ve Osmanlılığın şerefine aykırı bir şey yapmış olacaklarını, ne dinen ne de imanen bunu kabul edemeyeceklerini, bir adamı elinden tutup, hapse atıp ve orada ölmeye mahkûm etmeyi hiçbir vicdanın kabul etmeyeceğini söylemiştir (MMZC, D. I, İS. II, C. V, 1986, s. 228, 230, 475). Ankara

Mebusu Mehmet Talat Bey her yerde hapishanelerin cidden acınacak, ağlanacak bir hâlde, adeta bir "maktel" olduklarını, 70 kişinin bir odanın içinde oturduklarını, yarım metre uzunluğunda bir odada rutubet içinde öldüklerini söylemiştir (MMZC, D. I, İS. III, C. I, 1986, s. 179). Mamafih Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa ise harbiye nezareti bütçesi ile ilgili söz aldığı sırada meselenin çok daha vahim bir boyutuna aşağıdaki ifadelerle işaret etmiştir:

> …bir mühim noktadan da bahsedeceğim, onun yekûnu biraz ziyadecedir, 500 bin lira. Bu nedir efendiler? Bu da inşaat-ı askeriyedir. Emâkin-i askeriyemiz yoktur… hudut üzerinde askerin çok olduğu yerlerde bulunanlar bilirler, benim söylemekliğime hacet yok. Askerlerimiz ekseriyetle cevami-i şerifede, medariste iskân ettiriliyor. Cephanelerimizin ekseri cevamii şerifede, medariste iddihar olunuyor. Bu, bizim için zuldür, bundan başka Rumeli'de bir kışla görecek olursanız, eskiden âşar ambarı olan yerlerdir. Eskiden, hükûmet âşar alır idi, ambarlara konurdu. O ambarlar bugün evlatlarınıza kışla hizmetini ifa ediyor. Öyle kışlalar ki, insan içinde başını doğrultamaz. Pencereleri delik deşik, öyle murdar yerlerde askerimiz yatıyor. Efendiler, ben Kosova'da vali iken gezdiğim vakitte askeri şu hâl-i sefalette görürdüm. Bugünkü günde o hâlde oturuyorlar. Mahallî ikâmeti tebeddül etmemiştir. O vakitler Avrupa hükûmetleri bizi mecbur ediyordu. Mahpusin için hapishaneler yaptırıyorlardı. Hatta Üsküp'te 12.000 lira sarfıyla Üsküp'ün en güzel yerinde bir hapishane yaptırttılar. Daha sair kazalarda, sancak merkezlerinde de hapishaneler yaptırdılar. Efendiler hapishanelerde kimler oturuyor, katiller, mücrimler, mücazat görecek insanlar oturuyor. Ben kışlaları gezdiğim vakitte gördüm, size temin ederim ki, o masum evlatlarınızın bulunduğu mahaller o mücriminin oturduğu mahallerden daha beterdir. Fakat Avrupalılar bizi o mücrimlere güzel yerler yaptırmaya icbar ederlerdi. Biz merhamete gelip, hamiyete gelip de evlatlarımıza bir kışla yaptırmazdık ve bugün de yapmıyoruz. İşte efendiler 500.000 lira da bunun için istiyorum. Bu mesele gayet mühim bir meseledir. Fakat bu 500.000 lira ile bu mesele bertaraf edilecek değildir (MMZC, D. I, İS. II, C. VI, 1986, s. 335).

Öte yandan Hapishaneler İdaresi Müdürü Abdurrahman Asım Bey'in medeni memleketlerdeki hapishaneler hakkında tetkiklerde bulunmak üzere Avrupa'ya gideceğinden ve kendisinin bu vesile ile Viyana ve Paris'te Avusturya ve Fransa hükûmetleri dâhiliye nezaretleri teşkilatını da tetkik edeceğinden bahsedilirken (DH.MB.HPS, 7/11, 7 Eylül 1327/20 Eylül 1911, s. 2-3) Vali Reşid Paşa tarafından Erzurum vilayetinden gönderilen şifrede ise iktisadi düzenlemeler maksadıyla üç hafta önce Erzurum'a gelen Trabzon Avusturya Konsolosu Mösyö Dinyakofski'nin hapishaneleri de gezmeyi istediğini çeşitli vasıtalarla ima ve ifade ettiği, ancak bunun mümkün olmadığının uygun bir dille geçiştirildiği bildirilmiştir (DH.KMS, 25/30, 2 Temmuz 1330/15 Temmuz 1914).

4.3.6. Dostane İlişkiler: Taziyeler, Tebrikler, Madalya ve Nişan Taltifleri, Seyahatler ve Diğer Hususlar

4.3.6.1. Vefat Haberlerinin ve Taziyelerin Bildirilmesi

Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları arasındaki "hissiyat-ı dostane"ye delalet edebilecek örneklerden biri aile fertlerinin vefatlarından dolayı karşılıklı olarak bildirilen başsağlığı dilekleridir. Bu hususta 17 Ocak 1908 tarihinde hayatını kaybeden Toskana Grandükü IV. Ferdinand'ın (1835-1908) ölüm haberini veren mektup (Y.PRK.HR, 36/27, 31 Kânûn-ı Sâni/Ocak 1908, s. 2) Avusturya hükûmetinden aldığı emir üzerine sefaret aracılığıyla padişaha iletilmesi rica edilerek Fransızca tercümesiyle birlikte hariciye nezaretine gönderilmiştir (Y.PRK.HR, 36/27, 20 Şubat 1908, s. 1). Padişah tarafından da Avusturya imparatoruna cevaben bir mektup yazılmıştır (BEO, 3275/245614, 8 Mart 1324/21 Mart 1908).

Avusturya imparatoru tarafından Arşidük Runye'nin vefatını bildirmek üzere de bir mektup gönderilmiş, buna mukabil icap eden uygun bir cevap yazdırılmıştır (İ.HR, 430/60, 13 Mart 1329/26 Mart 1913, s. 3; BEO, 4158/311816, 17 Mart 1329/30 Mart 1913). Ayrıca Padişah, suiskate uğrayan Arşidük Fransuva Ferdinand (1863-1914) ve eşinin vefatlarından dolayı Avusturya imparatoruna taziyelerini bildirmiştir (BEO, 4310/323212, 1 Eylül 1330/14 Eylül 1914, s. 1). Keza üçüncü kadın efendinin[115] vefatından dolayı İtalya, Fransa, Amerika, Flemenk sefaretleri ile beraber Avusturya sefareti baştercümanlarının da teşrifat dairesine giderek, sefirleri adına taziyelerini tebliğ ettikleri görülmektedir (İ.HUS, 179/33, 18 Teşrin-i Evvel 1325/31 Ekim 1909).

[115] Vefat tarihinden anlaşılacağı üzere burada bahsedilen kişi asıl adı Hatice Voçibe olan Dürr-i Aden Kadınefendi'dir (16 Mayıs 1860-17 Ekim 1909). Kuzey Kafkasya'da ikamet eden Ubıhların Voçibe ailesinden Mustafa Bey'in kızıdır. Rus mezalimi yüzünden Osmanlı Devleti'ne geldikleri esnada üç veya dört yaşlarında saraya verildiği, orada büyüdüğü sanılmaktadır. Şehzade Reşad Efendi ile 10 Ekim 1876 tarihinde Ortaköy'deki Veliaht Köşkü'nde evlenmiştir. İki sene sonra sakat doğan oğlu Necmeddin Efendi'yi dünyaya getirmiştir. Necmeddin Efendi'nin bu durumundan dolayı ömrünü üzüntü ile geçirdiği ve bu yüzden verem olduğu ifade edilmektedir. Eşinin kendisine hediye ettiği ve hava değişimi için gittiği Validebağı Köşkü'nde iyileşemeden 17 Ekim 1909 tarihinde hayatını kaybetmiştir. Oğlu Necmeddin de annesinin vefatından sonra uzun yaşamamış ve o da 1913'te hayata gözlerini yummuştur. Mezarı Eyüp ilçesindeki Mehmed Reşad Han türbesindedir (Açba, 2007, s. 166-167).

4.3.6.2. Hanedan Evliliklerinin ve Doğumlarının Bildirilmesi ile Franz Joseph'in Doğum ve Tahta Çıkış Yıl Dönümü İçin Yapılan Kutlamalar

4.3.6.2.1. İmparator Franz Joseph Tarafından Hanedan Evliliklerinin ve Doğumlarının Bildirilmesi

Avusturya imparatoru tarafından padişaha gönderilen bir mektupta Avusturya Arşidüşesi Maria Henrietta (1883-1956) ile Hohenlohe-Schillingsfürst Prensi Gottfried Maximilian Maria'nın (1867-1932) 3 Haziran 1908 tarihinde Viyana yakınlarındaki Baden şehrinde evlendikleri beyan edilmiştir (İ.HR, 414/17, 16 Temmuz 1908, s. 1). Sefaretten hariciye nezaretine gönderilen mektubun Fransızca tercümesi aslıyla beraber hariciye nezaretinden sadaret makamına takdim edilmiş ve buna emsali üzere bir cevap yazılmıştır (İ.HR, 414/17, 23 Temmuz 1324/5 Ağustos 1908, s. 2; BEO, 3376/253137, 31 Temmuz 1324/13 Ağustos 1908).

Avusturya imparatoru tarafından gönderilen bir başka mektupta (İ.HR, 420/3, 29 Eylül 1909, s. 2, EK-6) 6 Eylül 1909 tarihinde Arşidük Joseph August (1872-1962) ile Arşidüşes Auguste'nin (1875-1964) Magdalena Maria Raineria (1909-2000) adlı kızlarının dünyaya geldiği bildirilmiş, bu vesile ile imparator en samimi duygularını da dile getirmiştir (İ.HR, 420/3, s. 4). Padişaha yazılan söz konusu mektup 28 Teşrin-i Evvel/Ekim 1909 tarihiyle Avusturya sefaretinden hariciye nezaretine Fransızca tercümesiyle beraber gönderilerek makamına teslim edilmesi rica edilmiştir (İ.HR, 420/3, s. 5). Buna cevaben emsali üzere bir mektup yazılmıştır (İ.HR, 420/3, 27 Teşrin-i Evvel 1325/9 Kasım 1909, s. 6; BEO, 3666/274919, 9 Teşrin-i Sâni 1325/22 Kasım 1909). Yine bir mektup ile Avusturya imparatoru tarafından Arşidük Şarl Franz Joseph (1887-1922) ile Prenses de Parem Zita de Borbon'un (1892-1989) 20 Ekim 1911 tarihinde evlenme merasimleri olduğu bildirilmiş, bu vesile ile en samimi duygular tekrar edilmiş (İ.HR, 427/54, 26 Teşrin-i Evvel/Ekim 1911, s. 1) ve bu nameye de cevaben bir mektup yazılmıştır (BEO, 3980/298453, 8 Kânûn-ı Evvel 1327/21 Aralık 1911). Avusturya imparatoru tarafından daha sonra gönderilen bir mektup ile bu kez Arşidük Şarl Fransuva Joseph ile Arşidüşes Zita'nın bir oğlunun dünyaya geldiği haber verilirken (BEO, 4133/309937, 31 Kânûn-ı Evvel 1328/13 Ocak 1913) bir başka mektupta "Arşidüşes Zita hazretlerinin bir kerimesi ziynet-i efza-yı mühr-i vücud olduğu" bildirilmiştir. Bu namelere de cevaben uygun birer mektup yazılmıştır (İ.MBH, 14/58, s. 2). Keza Avusturya imparatoru tarafından Arşidüşes Isabella Maria (1887-1973) ile Prens Joseph von Bayern'in (1880-1943) (İ.HR, 428/40, 6 Mart

1328/19 Mart 1912, s. 5; BEO, 4018/301296, 8 Mart 1328/21 Mart 1912) ve Arşidük Franz Salvator'un (1866-1939) kızı Elisabeth Franziska (1892-1930) ile Kont Georg'un (1878–1955) 19 Eylül 1912 tarihindeki evlenme merasimleri bildirilmiş, bunlara da mukabelen uygun birer mektup ile cevap verilmiştir (MV, 227/280, s. 2; İ.HR, 429/58, 29 Teşrin-i Evvel 1328/11 Kasım 1912, s. 2). Ayrıca Avusturya imparatoru tarafından Arşidük Leopold Salvator (1863-1931) ile Arşidüşes Doña Blanca (1868-1949)'nın 4 Aralık 1909 tarihinde Karl Pius Maria Adelgonde Blanka Leopold Ignaz Raphael Michael Salvator Kyrill Angelus Barbara (1909-1953) adlı bir erkek çocukları olduğu da bildirilmiş ve bu mektuba da uygun bir cevap yazılmıştır (İ.HR, 421/5, 20 Kânûn-ı Evvel/Aralık 1909, s. 1; BEO, 3698/277347, 23 Kânûn-ı Sâni 1325/5 Şubat 1910).

4.3.6.2.2. İmparator Franz Joseph'in Doğum ve Tahta Çıkış Yıl Dönümü İçin Yapılan Kutlamalar

4.3.6.2.2.1. İmparator Franz Joseph'in Doğum Yıl Dönümü İçin Yapılan Kutlamalar

18 Ağustos Avusturya imparatoru ve Macaristan kralının doğum günü olduğundan resmî tebrik için mâbeyn-i hümâyundan uygun görülecek bir kişinin divan-ı hümayun tercümanı ile beraber Avusturya sefarethanesine gitmeleri belirtilmiş ve söz konusu tarihte divan-ı hümayun tercümanı ile beraber Seryaver Şakir Paşa'nın Avusturya sefarethanesine gitmeleri hususunda irade buyurulmuştur (İ.HR, 414/23, 31 Temmuz 1324/13 Ağustos 1908, s. 1-2; BEO, 3375/253087, 1 Ağustos 1324/14 Ağustos 1908). Padişah da Avusturya imparatorunun doğum gününü tebrik için bir telgraf çekmiş ve bu vesile ile imparator hakkındaki samimi temennilerini dile getirmiştir (Y.PRK.NMH, 10/103, EK-7). Ayrıca Avusturya imparatorunun doğum günü münasebetiyle Tophane Mızıkasının da saat 10:00'da Yeniköy'de bulunan sefarete gönderilmesi uygun görülmüştür (BEO, 3376/253195, 4 Ağustos 1324/17 Ağustos 1908, s. 1-2). Buna mukabil Avusturya imparatorunun doğum gününe denk gelen günde, Osmanlı hükûmeti tarafından sefarete askerî mızıka ve hususi memur gönderilerek, resmî tebrik yapılmasından kaynaklı hissiyatı ve teşekkürleri arz etmek üzere padişahın huzuruna kabulü Avusturya sefiri tarafından rica edilmiş ve kendisinin cuma günü selamlık resmini müteakip huzura kabul edilmesine karar verilmiştir (BEO, 3382/253599, 11 Ağustos 1324/24 Ağustos 1908).

Öte yandan Avusturya imparatorunun 1909 yılındaki doğum günü kutlamalarında hükûmete malumat verilmeden silah kullanılması, resmî günler sebebiyle yabancı tebaadan silah atacakların hükûmeti haberdar etmeleri lazım geleceği hususunun sefaretlere tebliğine gerek duyulmasına yol açmıştır (DH.MKT, 2911/77, 6 Ağustos 1325/19 Ağustos 1909, s. 1). Nitekim 19 Ağustos'ta gece saat 03:00 raddelerinde birçok silah sesi işitilmiş, durumun heyecana sebebiyet vermesi nedeniyle olay tahkik edilmiş ve 18 Ağustos'un Avusturya imparatorunun doğum gününe denk gelmesi münasebetiyle zikredilen silahların Avusturya sefareti maiyet vapuru mürettebatı tarafından kutlama maksadıyla atıldığı anlaşılmıştır. Heyecan yatıştırılmışsa da örfi idarenin devam ettiği sırada umumi heyecana neden olacak bu gibi olayların yaşanması uygun olmayacağından, tekrarının engellenmesi için icap edenlere tebligat yapılması Beyoğlu mutasarrıflığı vekâletinden tezkere ile bildirilmiş ve durum hariciye nezareti vasıtasıyla sefaretlere uygun bir şekilde tebliğ edilmiştir (DH.MKT, 2911/77, 9 Ağustos 1325/22 Ağustos 1909, s. 2).

Avusturya imparatorunun doğum günü münasebetiyle Trabzon'da sancak çekildiği ise Trabzon valisi tarafından dâhiliye nezaretine çekilen telgrafta sancakların nerelere çekileceklerinin imparatorun doğum gününden önce bildirilmesinin istenmesinden anlaşılmaktadır (DH.MUİ, 137/57, 3 Temmuz 1326/16 Temmuz 1910, s. 2). Ayrıca Avusturya imparatorunun doğum günü olan 18 Ağustos'ta karakol sefinesinden top atılması hakkında icap edenlere gerekli tebligatın yapılması bildirilmiştir (BEO, 3794/284492, 3 Ağustos 1326/16 Ağustos 1910). Avusturya imparatorunun 1910 yılındaki doğum gününde padişahı temsil etmek üzere Lütfi Bey Efendi ve Osmanlı hükûmeti tarafından da Hariciye Nezareti Müsteşarı Ohannes Kuyumcuyan Efendi'nin tebrik için konsolosluğa gitmeleri uygun görülmüştür (BEO, 3794/284496, 4 Ağustos 1326/17 Ağustos 1910, s. 1; İ.MBH, 3/38, 4 Ağustos 1326/17 Ağustos 1910, s. 2). 1911 yılındaki doğum günü de padişah tarafından çekilen bir telgraf ile tebrik edilmiş (İ.MBH, 6/84, 2 Ağustos 1327/15 Ağustos 1911, s. 3), başmâbeyncinin Avusturya sefaretine gitmesi uygun görülmüş (İ.MBH, 6/85, 2 Ağustos 1327/15 Ağustos 1911) ve karakol sefinesi donatılıp, sefineden top atılmıştır (BEO, 3927/294521, 1 Ağustos 1327/14 Ağustos 1911, s. 1). 1912 yılındaki doğum gününde karakol sefinesinin donatılıp, sefineden top atılacağı bahriye nezaretine bildirilmiş (BEO, 4072/305352, 30 Temmuz 1328/12 Ağustos 1912) ve Avusturya imparatorunun doğum gününü tebrik için Başmâbeynci Halid Hurşid Bey'in sefarete

gitmesi uygun görülmüştür (İ.MBH, 9/51, 1 Ağustos 1328/14 Ağustos 1912). 1913 yılındaki doğum günü dolayısıyla karakol sefinesi donatılarak, top atılmış (BEO, 4204/315284, 29 Temmuz 1329/11 Ağustos 1913) ve Teşrifat Umumi Müdürü İsmail Cenani Beyefendi'nin tebrik için Avusturya sefaretine gönderilmesi uygun görülmüştür (İ.MBH, 13/15, 31 Temmuz 1329/13 Ağustos 1913). Keza 1914 yılındaki doğum gününü tebrik için de ileri gelen memurlardan birinin sefarete gönderilmesi ve karakol sefinesinin donatılarak, vakti geldiğinde top ateşlemesi uygun görülmüştür (BEO, 4305/322821, 28 Temmuz 1330/10 Ağustos 1914, s. 2).

4.3.6.2.2.2. İmparator Franz Joseph'in Tahta Çıkış Yıl Dönümü İçin Yapılan Kutlamalar

Avusturya İmparatoru'nun tahta çıkışının 60. yıl dönümü nedeniyle Viyana'da şenlikler düzenlenmekteydi. Osmanlı hükûmetinin Viyana sefiri bu şenlik ile ilgili olarak hariciye nezaretine; ahalinin kendi istekleriyle verecekleri paranın hayır işlerine sarf edilmesinin imparatorun emeli olduğunu, pek ziyade ısrar edilmiş ise de ahalinin Avusturya'nın tarihine ait bazı önemli olayları temsilen canlandırmak ve bir alay tertibiyle geçiş yapmak taleplerine fevkalade istirhamatta bulunmaları nedeniyle müsaade edildiğini ve söz konusu etkinliklere ilişkin programın neşredildiğini belirtmiş, bir nüshasını da arz ve takdim etmişti. Söz konusu programın sekizinci kısmında "16. asır sonlarında bir ordunun yürüyüşü vakası" canlandırılmakta olup, Osmanlılar ile yapılan bir muharebeden Viyana'ya dönüş temsil edilmekte iken 10. kısmı Viyana'nın ikinci muhasarası, Avusturya ve Lehistan süvarileri, Osmanlı ordusundan alınan sancaklar ve harp ganimetleri, Türk esirleri, Lehistan Kralı Sobiyeski ve diğerleri, Kara Mustafa Paşa'nın atı, harp ganimetleri ile dolu arabalar vesair olarak gösterilmişti. Bu program ahalinin isteği ile gerçekleştirildiğinden değiştirilmesi mümkün olmayıp, bu hususta teşebbüs icrasının dahi bir neticesi görülemeyeceğinden başka kötü bir etkiye sebep olacağı ve hükûmetçe bu hususta cidden bir şey yapılamayacağının aşikâr olduğu belirtilmişti. Bu alayı gösteri için tertip eden komite veya belediye tarafından yabancı sefirler imparatora mahsus yapılacak etkinliğe davet edileceklerinden gitmek uygun olmadığı gibi gitmemek de birtakım yanlış yorumlamalara sebebiyet vereceğinden gazetelerin diline düşülerek olumsuz neşriyata yol açılacağının ortada olduğu, Viyana'dan birkaç gün için ayrılmış olunsa bile söyleyeceklerini söyleyecekleri, inanmayacakları ve bu durumun da Avusturya imparatorunun teessüfüne sebep olacağı, ancak bu hususta son sözü padişahın

söyleyeceği ifade edilmişti. Bununla birlikte Viyana sefiri bu hususta kendi mütalaasını da belirtmiş ve gerek saray erkânı gerekse hariciye nazırı ile vuku bulmakta olan konuşmalarında her sene, herkes tarafından bilindiği üzere Dersaadet'e giderek bir müddet ailesi ile bulunmak için müsaade istediğini, söz konusu alay da 12 Haziran'da vuku bulacağından ve bunun asla resmî ve hükûmetçe tertip edilmiş bir merasimden sayılmadığından bundan 15-20 gün sonra alışılmış müsaadesini isteyerek, Viyana'dan ayrılacak olur ise hiçbir söze mahal vermeksizin işi iyi bir şekilde halledebileceğini zannettiğini dile getirmiştir (Y.PRK.EŞA, 52/45, 25 Nisan 1324/8 Mayıs 1908). Daha sonra hariciye nezaretine, 12 Haziran günü Viyana'da imparatorun tahta çıkışının 60. yıl dönümü münasebetiyle tertip edilecek alay için sefirlere ve eşlerine bir yer tahsis edileceğinin haber verildiği ve bu alayda hazır bulunmak arzusunda olanların miktarının bildirilmesinin istendiği tebliğ edilmiştir (HR.SYS, 219-B/37, 29 Mayıs 1908, s. 1). Ardından gönderilen bir başka tahriratta 12 Haziran'da tertibi kararlaştırılan alayda Türk esirlerinin bulunmayacağının kati surette temin edildiği ve büyük resmî geçitte yalnız Şark kıyafeti giymiş olan 10 kadar silahlı Hırvat bulunacağının ifade edildiği bildirilmiştir (HR.SYS, 219-B/38, 24 Mayıs 1324/6 Haziran 1908, s. 1). Nihayet beklenen gün geldiğinde söz konusu etkinliğe katılan Viyana maslahatgüzarı hariciye nezaretine 12 Haziran 1908 tarihiyle gönderdiği tahriratta; bütün yerlerin numara sırasıyla tasnif edildiğini ve bunun birkaç gün önce sefirlere dağıtıldığını, diğer yabancı sefirlerin arasında maslahatgüzar sıfatıyla işgal etmesi lazım gelen yeri bulabilmek için büyük müşkülat yaşamış ise de daha sonra iş yoluna girerek, emredildiği üzere sefaret erkânıyla söz konusu alayda hazır bulunduğunu, alayın programının Osmanlı hükûmetini hoşnut edecek şekilde dikkatle değiştirildiğini, bu hususta daha önce bildirildiği üzere Osmanlı esirleri maddesinin de programdan çıkarıldığını ve tarihî olayların her kısmının pek yolunda cereyan ettiğini haber vermiştir (HR.SYS, 219-B/39, 3 Haziran 1324/16 Haziran 1908, s. 1).

Öte yandan Aydın Valisi Rauf Paşa gönderdiği şifreli telgrafta; üç gün sonra Avusturya imparatorunun jübile resmi icra edileceğinden Avusturya konsolosluğundan vilayet ile konsoloshanelere viziteye daveti içeren bir tezkere yazılacağını haber aldığını, bir hükümdarın özel günü olmasından dolayı gidilmesi münasip olacağı ortada ise de konsoloshanelerle teati edilecek resmî vizitelere dair olan sirkülerde buna dair bir açıklama olmadığından, bu hususta süratle izin alma işine giriştiğini, iki güne kadar cevap alınmadığı takdirde müsaade edilmiş nazarıyla

bakarak, viziteye katılacağını ve şayet gidilmemesi gerekirse durumun irade buyurulmasını arz etmiştir (DH.MKT, 2671/5, 15 Teşrin-i Sâni 1324/28 Kasım 1908, s. 2). Aydın vilayetinden gelen telgrafa davetiye geldiği takdirde vizitenin sirkülerde gösterilen diğer merasimler gibi icrası lazım geleceği cevaben tavsiye edilmiş ve hariciye ve sadaret makamlarına da bu hususta bilgi verilmiştir (DH.MKT, 2671/5, 16 Teşrin-i Sâni 1324/29 Kasım 1908, s. 3). Akabinde 2 Aralık'ta Avusturya İmparatoru ve Macaristan Kralı Franz Joseph'in tahta çıkışının 60. yıl dönümü münasebeti ile yapılacak ziyaret merasiminin sirkülerde gösterildiği şekilde, herzamanki merasimler gibi olmak üzere yapılacağı bütün vilayet ve livalara tebliğ edilmiştir (DH.MKT, 2672/13, 17 Teşrin-i Sâni 1324/30 Kasım 1908, s. 2).[116]

Avusturya imparatorunun bu özel günü münasebetiyle Sofya Katolik kilisesinde de bir ruhani ayin icra edilmiştir. Bu ayine Bulgaristan komiseri vekili ile Fransızca başkâtibi de katılmışlar ve ayini müteakip Avusturya konsolosluğuna giderek, konsolosa tebriklerini sunmuşlardır. Ayin sırasında kilisede okunan duada Prens Ferdinand'ın adı da yâd edilmiştir. Ancak Avusturyalı yetkililer tarafından bunun konsolosluk tarafından vuku bulan bir ihtara mebni olmadığının ifade edilmesi üzerine Bulgaristan komiseri vekili papazın orada bulunmasından dolayı prensin adının kendisi tarafından ilave edilmiş olabileceğini, söz konusu merasimde prens tarafından hiç kimsenin hazır bulunmadığını ve tahkiklerine göre bir gün evvel başkâtibin konsoloshaneye gidip tebriklerini sunduğunu bildirmiştir (A.MTZ. (04), 173/16, 20 Teşrin-i Sâni 1324/3 Aralık 1908). Ayrıca Avusturya imparatorunun tahta çıkışının 60. yıl dönümünde karakol sefinesinin alay sancaklarıyla donatılarak, 21 pare top atılması hususunda Avusturya sefareti maiyetine memur Taurus vapuru süvariliğinden müracaat vuku bulmuştur. Kendilerine verilen cevapta karakol sefinesinin alay sancaklarıyla donatılabileceği ifade edilmişse de top atışı uygun görülmemiştir (BEO, 3444/258255, 18 Teşrin-i Sâni 1324/1 Aralık 1908, s. 1-2).

Tahta çıkış yıl dönümü kutlamaları ile ilgili yaşanan bir diğer gelişme ise "Kaiser-Galerie" (EK-8) adlı bir kitabın padişaha sunulmasıdır. Max Herzig padişaha yazdığı arizada; alakadar olanların takdirine mazhar olan "Viribus Unitus" adlı eserin

[116] Öte yandan Kosova Valisi Hadi Paşa da padişahın tahta çıktığı günün yıl dönümünde Taşlıca'da bulunan Avusturya askerî kumandanının ümera ve zabitan ile beraber hükûmet dairesine gelerek, padişaha tebriklerini ilettiklerini, buna karşılık kendilerine teşekkür edilip, gerekli saygının gösterildiğini ve arz ettikleri hürmetin padişah nezdinde hoşnutluğa sebep olduğunun kendilerine tebliğ edildiğini bildirmiştir (DH.MKT, 1290/13, 20 Ağustos 1324/2 Eylül 1908, s. 1).

neşredildiği tarihten beri Avusturya imparatorunun şanlı hükûmet idaresi altında 10 sene daha geçtiğini, tarihe geçecek olan 10 senenin hatırası için bu kitaba ek olmak üzere Kaiser-Galerie adı altında yeni bir kitap neşredildiğini, bu eserin Franz Joseph'in hususi hayatını tasvir eden 48 sayfadan ibaret olduğunu, satılığa çıkarılmayan ve fevkalede surette tab ve tertip edilen bu eserin bir nüshasının padişah tarafından kabul buyurulması ricasına cüret ettiğini ifade etmiştir. Söz konusu ariza Viyana sefareti aracılığıyla hariciye nezaretine teslim edilmek ve oradan da padişaha ulaştırılmak üzere Schenker adlı nakliye ticarethanesine bırakılmıştır (BEO, 3495/262118, 29 Kânûn-ı Sâni/Ocak 1909, s. 3). Daha sonra gümrüğe gelen albümün nakliye masrafı olarak Schenker Kumpanyası tarafından dört buçuk lira talep edildiğinin posta memuru tarafından haber verildiği hariciye nazırınca bildirilmiş (BEO, 3495/262118, 29 Kânûn-ı Sâni 1324/10 Şubat 1909, s. 2) ve sadaretten cevaben albümün nakliye masrafının ödenerek alınmasının uygun görüldüğü ifade edilmiştir (BEO, 3495/262118, 7 Şubat 1324/20 Şubat 1909, s. 1).

Ayrıca Avusturya sefaretince imparatorun tahta çıkışının 60. yılı münasebetiyle İstanbul'da inşa edilecek bir hastane için gerekli arsanın Osmanlı hükûmeti tarafından gösterilerek, hediye edilmesi talebinde bulunulduğu da anlaşılmaktadır (Y.A.HUS, 522/32, 24 Mayıs 1324/6 Haziran 1908).

4.3.6.3. Madalya ve Nişan Taltifleri

> *Sefaret haşmetli imparator hazretleri tarafından memurin-i Devlet-i âliyye'den bazı zevata ita olunan nişanlarla beratlarını leffen nezaret-i hariciyeye bi'l-irsal bunların ashabına isal buyurulmasını rica eder (İ.TAL, 459/7, 3 Teşrin-i Sâni/Kasım 1908, s. 3).*

İki imparatorluk arasındaki dostane ilişkilere verilecek örnekler arasında dikkat çeken bir diğer husus ise madalya ve nişan (EK-9, EK-10) taltifleridir. Avusturya imparatorunun tahta çıkışının 60. yıl dönümüne hatıra olmak üzere Viyana şehrine ithaf olunan biri gümüşten ve diğeri tunçtan yapılmış iki madalyayı içeren mahfazanın padişaha takdim edilmek üzere Viyana Şehremini Doktor Karl Lueger tarafından Avusturya sefaretine gönderildiği ve Avusturya sefareti tarafından da bunun hariciye nezaretine iletilmek suretiyle padişaha arz edilmesinin istendiği görülmektedir (BEO,

3459/259402; İ.TAL, 458/27, 6 Kânûn-ı Evvel 1324/19 Aralık 1908, s. 2; Y.A.HUS, 526/135, 24 Mart 1909, s. 2).[117]

Bununla birlikte Osmanlı hükûmetinin valilerine ve vali muavinlerine, mutasarrıflarına ve mutasarrıf vekillerine, polis müdürlerine ve memurlarına, başkomiserlerine, eski Viyana sefirlerine ve sefaret başkâtiplerine, umumi teşrifat ve yabancı işleri müdürlerine, belediye reislerine, nahiye müdürlerine, defterdar vekillerine, vilayet mektupçularına, askerî kumandanlarına, binbaşılarına, kolağalarına ve generallerine altın (BEO, 3479/260915; İ.TAL, 459/7; İ.TAL, 459/34) ve gümüş Merit madalyaları (BEO, 3479/260915; İ.TAL, 459/34) birinci rütbe Leopold (BEO, 3995/299609; İ.TAL, 477/34; İ.TAL, 481/10) ve Saint Étienne nişanları (BEO, 3398/254837; İ.TAL, 456/23), birinci (BEO, 4223/316709; BEO, 4271/320298; İ.TAL, 459/7; İ.TAL, 486/18; İ.TAL, 492/17), ikinci (BEO, 3605/270371; BEO, 4223/316709; İ.TAL, 459/7; İ.TAL, 486/18) ve üçüncü rütbelerden Kron dö fer nişanları (BEO, 3323/249211; DH.MKT, 1254/31; İ.HUS, 167/118; İ.TAL, 450/25; İ.TAL, 459/7), Fransuva Jozef nişanının maplak Komandor rütbesi (İ.TAL, 459/7), birinci (BEO, 3351/251306; İ.TAL, 454/9; İ.TAL, 459/7), ikinci (BEO, 3539/265367; DH.MKT, 2784/13; DH.MKT, 2802/6; İ.TAL, 460/75; İ.TAL, 482/3; İ.TAL, 492/52), üçüncü (BEO, 3479/260915; BEO, 4223/316709; İ.TAL, 459/34; İ.TAL, 479/7; İ.TAL, 486/18), dördüncü (BEO, 3459/259402; BEO, 3465/259833; İ.TAL, 458/27; İ.TAL, 459/22) ve beşinci rütbelerden Fransuva Jozef nişanı (BEO, 3317/248717; BEO, 3323/249211; BEO, 4223/316709; DH.MKT, 1252/51; DH.MKT, 1254/31; İ.TAL, 450/25; İ.TAL, 486/18) verildiğine dair örneklere rastlanmıştır.

Keza Osmanlı hükûmeti tarafından da Avusturya imparatorunun başdanışmanlarına, büyükelçilerine, konsoloslarına, konsolosluk vekillerine, tercümanlarına, maslahatgüzarlarına, kâtiplerine, hariciye nezareti siyasi işler şube müdürlerine, harbiye nezareti şube müdürlerine, savaş bakanlarına, Akdeniz filosu kumandanlarına ve maiyetindeki kolağalarına, topçu reislerine, Avusturya sefareti maiyetine memur sefinenin kumandanlarına, eski süvari binbaşılarına ve zabitanlarına,

[117] Ayrıca İzmir polis memurlarından Ahmet Lûtfi Efendi'ye (İ.TAL, 459/7, 3 Teşrin-i Sâni/Kasım 1908, s. 3), polis komiserlerinden Arif ve Hacı Osman beylere makordon altın (BEO, 3479/260915; İ.TAL, 459/34, 6 Kânûn-ı Sâni 1324/19 Ocak 1909) ve komiserlerden Esad ve Akif efendilere gümüş Merit madalyaları verilmiştir (BEO, 3479/260915; İ.TAL, 459/34, 6 Kânûn-ı Sâni 1324/19 Ocak 1909).

piyade alaylarında görevli üsteğmenlerine, yüzbaşılarına, Mitralyöz Mektebi ile Endaht Mektebi ders nazırlarına, Lloyd Kumpanyası'nın acente memurlarına, Avusturya ve Macaristan hastanesinin müdürlerine ve Avusturya siyasi memurlarına birinci (BEO, 3877/290749; İ.TAL, 447/6; İ.TAL, 471/5; İ.TAL, 492/48), ikinci (BEO, 3877/290749; BEO, 3944/295746; İ.TAL, 445/3; İ.TAL, 446/13; İ.TAL, 447/6; İ.TAL, 450/6; İ.TAL, 451/38; İ.TAL, 471/5; İ.TAL, 491/28; İ.TAL, 492/48; İ.TAL, 493/32), üçüncü (BEO, 3721/279005; BEO, 3877/290749; BEO, 3878/290785; İ.TAL, 464/41; İ.TAL, 471/1; İ.TAL, 471/5; İ.TAL, 478/87; İ.TAL, 484/21; TFR.I.A, 37/3644), dördüncü (BEO, 3878/290785; İ.TAL, 450/6; İ.TAL, 471/1; İ.TAL, 492/48; İ.TAL, 493/32; İ.TAL, 494/26) ve beşinci rütbelerden Mecidî nişanı (İ.TAL, 493/32), birinci (BEO, 3895/292070; İ.TAL, 447/38; İ.TAL, 472/8; İ.TAL, 492/48), ikinci (BEO, 3877/290749; İ.TAL, 449/57; İ.TAL, 451/15; İ.TAL, 471/5; İ.TAL, 478/87; İ.TAL, 482/50), üçüncü (BEO, 3721/279005; BEO, 3877/290749; BEO, 3944/295746; İ.TAL, 451/56; İ.TAL, 464/41; İ.TAL, 471/5; İ.TAL, 492/48; İ.TAL, 493/32; İ.TAL, 494/26) ve dördüncü rütbelerden Nişan-ı Âli Osmanî (BEO, 3878/290785; İ.MBH, 15/17; İ.TAL, 456/3; İ.TAL, 456/30; İ.TAL, 471/1; İ.TAL, 478/87; İ.TAL, 479/16; İ.TAL, 483/19; İ.TAL, 492/48; İ.TAL, 493/32; İ.TAL, 494/26; MV, 234/143) verildiği anlaşılmaktadır.

Öte yandan müzikteki maharetini takdiren Avusturya müziğinin önde gelenlerinden Profesör Mösyö Jozef Zulcher'e dördüncü rütbe Nişan-ı Âli Osmanî (İ.MBH, 15/17; MV, 234/143), Avusturya Devleti tebaasından Mösyö Alexander Alibirandi'ye araba imal ve tamiri hususundaki maharetine binaen gümüş iftihar madalyası (İ.MBH, 2/77) ve Avusturya ve Macaristan ileri gelenlerinden Eugen adlı bir şahsın Hicaz demir yolu inşaatına destek olmak üzere 2.000 lira bağışta bulunmasından dolayı mükafaten mirimiranlık rütbesi verilmesi (İ.TAL, 445/12) dikkat çeken örnekler arasında yer alırken Avusturyalı sefaret görevlilerinin eşlerine ya da gelinlerine şefkat madalyaları (İ.TAL, 445/3; İ.TAL, 451/33; Y.PRK.MK, 22/108) ile altın ve gümüş liyakat madalyaları (İ.TAL, 493/32; İ.TAL, 494/26; İ.TAL, 495/17) verildiği görülmektedir. Özellikle Balkan Savaşları sırasında ahalinin ve hanelerinin muhafazası ve yaralıların tedavi ve iaşelerinde gösterdikleri insaniyetten dolayı Avusturya hükûmetinin bazı konsolosları ile eşlerinin altın ve gümüş liyakat madalyası ile onurlandırılmaları ise takdire şayan bir nüans olarak bahsedilmeye değerdir (BEO, 4288/321567; DH.SYS, 112-7B/7-62; İ.TAL, 495/17).

4.3.6.4. Seyahatler

4.3.6.4.1. Avusturya-Macaristan Tebaalarının Osmanlı Topraklarına Gerçekleştirdikleri Seyahatleri

Osmanlı topraklarına hanedan üyeleri de dahil olmak üzere dönem itibarıyla üst düzeyde seyahatler gerçekleştirildiği göze çarpmaktadır. Nitekim Avusturya imparatorunun kızı Prenses Gisela von Bayern (1856-1932) beraberinde oğlu Prens Konrad von Bayern (1883–1969) ile yaveri ve Prens Henri birlikte seyahate çıkmış ve bu seyahat sırasında prenses ve oğlu Kontes ve Kont Vartemberg takma adlarını, Prens Henri von Bayern kendi gerçek adını kullanmışlardır. 11 Nisan'da Dersaadet'e varacak olan bu hanedan üyelerine sınırdaki gümrük memurlarına gösterilmek üzere mürur tezkereleri, tavsiyenameler verilmiş (İ.HR, 412/2, 5 Nisan 1908, s. 1), bu hususta hariciye ve dâhiliye nezaretlerine, rüsumat emanetine ve Edirne vilayetine tebligat yapılmış, söz konusu makamlarca da lazım gelenlere hemen gerekli tebligatın yapılması istenmiş (BEO, 3288/246587, 26 Mart 1324/8 Nisan 1908; DH.MKT, 1246/1, 26 Mart 1324/8 Nisan 1908, s. 1) ve haklarında gümrükçe de gerekli kolaylıkların gösterilmesi hususunda rüsumat emini tarafından ilgili memurluğa telgraf çekilmiştir (TFR.I.M, 20/1934, 27 Mart 1324/9 Nisan 1908). Dersaadet'e gelen Prenses Gisela şerefine bir ziyafet verilmiş ve prenses bu ziyafetten önce padişah ile de bir mülakat gerçekleştirmiştir. Daha sonra Avusturya imparatoru bir telgraf ile kızıyla vuku bulan ve kıymetli bir hatıra bırakan bu mülakattan duyduğu memnuniyetini dile getirmiştir (Y.EE, 63/51, s. 2).[118] Prenses Gisela'nın maiyetindekiler ile birlikte yaptığı Dersaadet ziyaretinde mihmandarlığında bahriye miralaylarından Mustafa Bey bulunmuş (Y.PRK.NMH, 10/66, 7 Nisan 1324/20 Nisan 1908, s. 4) ve Perapalas oteline yakın diğer bir otelde oda kiralamıştır (Y.PRK.NMH, 10/66, 8 Nisan 1324/21 Nisan 1908, s. 5). Ayrıca Prenses Gisela bir nişanla taltif edilmiş ve bunu haber alan Avusturya imparatoru kızının Dersaadet'te ikameti müddetince kendisine gösterilen lütuftan dolayı padişaha teşekkürlerini arz etmiş ve bundan istifade ile samimi surette iyi dileklerini tekrar etmiştir (Y.PRK.NMH, 10/66, 25 Nisan 1908, s. 6).

[118] Franz Joseph Prenses Gisela'ya gösterilen lütufkâraneden dolayı hususi teşekkürlerinin kabul buyurulmasını rica ve bu misafirperverliğin zat-ı hümayun-ı mülükanelerinin uzun müddetten beri gösterdikleri samimiyetin bir göstergesi olarak kabul ettiğini ve pek ziyade takdir ile bu hislere kalben iştirak ederek, bundan istifadeyle afiyet ve saadet-i hümayun-ı şahaneleri hakkında en samimi temennilerini tekrar ettiğini ifade etmiştir (Y.PRK.NMH, 10/66, 14 Nisan 1908, s. 2).

Öte yandan Avusturya sefiri tarafından gönderilen bir tahriratta Avusturya-Macaristan hükûmeti nezdinde başkumandanlık unvanını haiz Prens Wartenberg'in padişahı ziyaret etmek arzusunda bulunduğu beyan edilmiştir (Y.PRK.EŞA, 52/105). Keza Avusturya sefiri nezdinde misafir bulunan Avusturya prenslerinden Prens dö Lichtenstein da sabah saat üç raddelerinde Topkapı Sarayı ile Hazine-i Hümayun'u ziyaret etmek istemiş ve söz konusu ziyarete istisna olarak izin verilmiştir (BEO, 3731/279813, 28 Mart 1326/10 Nisan 1910, s. 1). Hazine-i Hümayun'un ise Dersaadet ziyaretlerinde önemli bir uğrak yeri olduğu, Avusturya sefirinin refakatinde bulunacak kişiler ile birlikte Hazine-i Hümayun'u ziyaret etme isteklerine dair vuku bulan müracaatlarından anlaşılmaktadır (BEO, 3893/291974, 2 Mayıs 1327/15 Mayıs 1911; İ.MBH, 6/7, 2 Mayıs 1327/15 Mayıs 1911). Avusturya ticaret ve sanayisinin ileri gelenlerinden oluşan hususi heyetin programlarında da yine Hazine-i Hümayun ziyaretinin yer aldığı görülmektedir (BEO, 3881/291014, 31 Mart 1327/13 Nisan 1911).

Arşidüşes Alicia (1849-1935) ile çocukları Heinrich Ferdinand (1878–1969), Margareta (1881-1965), Germana (1884-1955) ve Agnes'ın (1891-1945) da Şark'ta seyahat ederek 26-28 Mart'ta Beyrut'ta ve 29 Mart-8 Nisan'da Şam, Nasıra, Hayfa ve Yafa'da ve 9-19 Nisan'da Kudüs-i Şerif'te bulunarak ve 20 Nisan'da Yafa'dan İskenderiye'ye varacaklarından haklarında "ihtiramat-ı layıka" gösterilmesi lüzumu Avusturya-Macaristan sefaretinin yazısına atfen Beyrut ve Suriye vilayetleri ile Kudüs-i Şerif mutasarrıflığına bildirilmiştir (DH.MTV, 24/15, 2 Mart 1327/15 Mart 1911, s. 4).

Yine Dersaadet ve Selanik askerî ve ticari heyetinden oluşan ve geçenlerde Avusturya ve Macaristan'a gitmiş olan Osmanlı heyetine iadeiziyaret maksadıyla yakında Dersaadet'e gelecek, 200'ü aşkın kişiden oluşan hususi heyeti ticaret odasının yazısı üzerine Bursa ve Hereke gibi memleketin görülmeye değer yerlerine götürmekten ve heyete ziyafetler tertip etmekten bahsedildiği görülmektedir (DH.MUİ, 84-1/31, 28 Mart 1326/10 Nisan 1910, s. 2).[119] Macar heyetinin 70 ila 80

[119] Bunun için tahmin edilen masrafa karşılık olmak ve maliye nezaretinin sene-i hâliye bütçesinin fevkalade masraf tertibinden mahsup edilmek üzere 2.500 liranın ödenmesi ticaret ve nafia nezaretinden bildirilmiş ise de söz konusu ticari heyetin misafirlikleri süresince ağırlanmaları için Dersaaadet Ticaret ve Ziraat ve Sanayi Odası tarafından gerekli hazırlıklarda bulunulması ve bu hususi masrafların tüccardan icap edenlere müracaatla temin, tedarik ve tesviyesi lazım geldiği ve hükûmetçe başka tahsisat verilmesine lüzum görülmediği bildirilmiştir (DH.MUİ, 84-1/31, 28 Mart 1326/10 Nisan 1910, s. 2).

kişi arasında olacağı, isimlerini gösteren cetvelin tamamlandığında gönderileceği ve bunların 1 Mayıs'ta Peşte'den hareketle dört beş gün Dersaadet'te ve üç gün Selanik'te kalacakları Peşte başşehbenderliğinden bildirilmiş, heyet Dersaadet'e geldiğinde şehremanetince verilecek ziyafetten başka ticaret ve nafia nazırı tarafından Osmanlı hükûmeti namına da bir ziyafet verilmesi ve kendilerine gereken saygının gösterilmesi istenmiştir (MV, 139/79, 15 Nisan 1326/28 Nisan 1910). Heyetin ileri gelenlerinden sekiz kişinin de cuma günü selamlık töreninden sonra Romanya harbiye nazırını müteakip huzura kabulleri uygun görülmüştür (İ.MBH, 2/17, 23 Nisan 1326/6 Mayıs 1910). Avusturya'dan iadeiziyaret için bir heyetin de yakında Selanik'e geleceği Avusturya konsolosu tarafından haber verilmiştir (BEO, 3851/288752, 14 Kânûn-ı Evvel 1326/27 Aralık 1910).[120] Osmanlı ticaret ve sanayisinin ileri gelenleri tarafından daha önce Avusturya'ya yapılan ziyareti iade etmek üzere Viyana Ticaret Odasınca tertip edilen Şark seyahatine katılanların 9 Nisan'da Triyeste'ye hareketle 17 Nisan'da İzmir'e ve 18 Nisan'da Dersaadet'e ve 22 Nisan'da buradan hareket ile 23 Nisan'da Selanik'e varacakları ve 29 Nisan'da Triyesete'ye dönecekleri haber alınmış (MV, 151/3, 22 Mart 1327/4 Nisan 1911; DH.MTV, 24/11, 24 Mart 1327/6 Nisan 1911, s. 2; DH.MTV, 25/13, 31 Mart 1327/13 Nisan 1911, s. 10), bunların da ağırlanmaları hususuna dikkat çekilmiştir (MV, 151/3, 22 Mart 1327/4 Nisan 1911; MV, 151/4, 22 Mart 1327/4 Nisan 1911; BEO, 3878/290777, 23 Mart 1327/5 Nisan 1911, s. 1). Avusturyalı misafirlerin Dersaadet'i ziyaretleri münasebetiyle tanzim edilen programda ise Asar-ı Atika Müzesi, Hazine-i Hümayun, Topkapı Sarayı, Esliha Müzesi, Ayasofya, At Meydanı, Yeniçeri Kıyafethanesi, Divan Yolu, Beyazıd Meydanı, Feshane Fabrikası, Mekteb-i Harbiye-i Şahane, Hürriyet Tepesi ve Abide-i Hürriyet gibi yerleri ziyaret yer almaktaydı (BEO, 3878/290783).

Avusturya amiralleri şerefine de ziyafetler verildiği görülmektedir. Aydın vilayeti tarafından Avusturya donanması amirali ve maiyeti zabitanına bir ziyafet verilmiş, bu ziyafete mukabil 10.053 kuruş (DH.MKT, 1245/69, 26 Mart 1324/8 Nisan 1908), Selanik'e gelen Avusturya filosu amiralinin şerefine verilen ziyafet için ise 8.000 kuruş sarf edilmiştir (DH.MTV, 24/16, 3 Mayıs 1327/16 Mayıs 1911, s. 4). Bu

[120] Bu heyet için hususi komisyonda sarf edilecek para olmadığı gibi belediyenin de ancak 200 lira kadar harcayabileceği anlaşılmış, Macar heyetten fazla olduğu tahkik edilen heyet için daha fazla masrafa katlanmak lazım geleceğinden ileride müşkül duruma düşmemek üzere şimdiden yeteri kadar tahsisat verilmesi lüzumu Selanik valisince arz edilmiştir (BEO, 3851/288752, 14 Kânûn-ı Evvel 1326/27 Aralık 1910).

hususta Avusturya sefiri de Dersaadet'i ziyaret etmiş olan Avusturya amirali ve maiyetindeki zabitan hakkında iltifatlarını esirgememelerinden dolayı imparator adına teşekkürlerini arz etmek üzere padişahın huzuruna kabulü ricasında bulunmuştur (BEO, 3882/291113, 4 Nisan 1327/17 Nisan 1911). Ayrıca İstanbul ve bazı şehirleri ziyaret etmek üzere Avusturya'dan gelen kişilerin de huzura kabulü Avusturya sefiri tarafından rica edilmiştir. Bundan bir buçuk sene önce seyahat için Avusturya'ya giden tüccar ve diğer kişilerden oluşan bir heyet imparator tarafından kabul edilmiş olduğundan memlekete gelen Avusturyalı heyetten bazı kişilerin de padişahın huzuruna kabul edilmelerinin uygun olacağı düşünülmüştür. Bu nedenle gerek sefirin gerek kabulleri talep edilen kişilerin aynı zamanda huzura kabul edilmek üzere gelecek çarşamba ya da perşembe günü için padişahın müsaadesi hariciye nazırınca istenmiş (İ.MBH, 5/66, 3 Nisan 1327/16 Nisan 1911), Avusturya sefirinin cuma günü selamlık resminden sonra, yaklaşık saat iki buçukta Avusturya'dan gelecek seyahat heyetinden malum kişilerle birlikte kabul edilecekleri mabeyn-i hümayun başkitabetinden cevaben bildirilmiştir (BEO, 3881/291068, 31 Mart 1327/13 Nisan 1911; İ.MBH, 5/59, 31 Mart 1327/13 Nisan 1911).

4.3.6.4.1.1. Osmanlı Topraklarına Seyahat Edecek Avusturya-Macaristan Tebaalarına Kolaylık Gösterilmesi Talepleri

> *22 Haziran'da Leonhard Tenk ve arabacı Emrich ile birlikte 3 atla Viyana'dan ayrıldık ve İstanbul seyahatine çıktım.*[121]

Avusturya sefareti, tebaalarının Osmanlı topraklarında çeşitli amaçlarla bulundukları süre içerisinde gerek korunmaları gerekse kendilerine gereken kolaylığın gösterilmesi ve yardımcı olunması gibi konularda bildirimlerde bulunmuştur. Nitekim bu hususta Avusturya Devleti'nin Meclis-i Umur-ı Sıhhiye'de bulunan vekili Doktor Kaller[122] ve eşi ile Viyana Tıp Darülfünunu muallimlerinden Doktor Salzman ve eşinin

[121] Hans Dernschwam'ın Habsburg imparatorunun elçisi Busbecq'in refakatçisi olarak 1553 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın sarayına doğru yola çıktığında tasvirine bu cümle ile başladığı seyahat esnasında, asli görevin dışında olmak üzere, Augustus Tapınağı da keşfedilmiştir. Heyetin bu keşfe ait seyahat raporunun yayımlanmasının Avusturyalı arkeologların gelecekte Türkiye'de, özellikle Efes'te yürütecekleri faaliyetlerin sembolik bir başlangıcı olarak değerlendirilmesinin mümkün olduğu ifade edilmektedir. Öte yandan 1900 dolaylarında meşhur Şark Ekspresi ile Paris'ten yola çıkılarak Viyana üzerinden İstanbul'a gidilebilmekte, yaklaşık 3.186 km'lik bu seyahat 61 saat dahi sürmemekte iken Busbecq'in heyeti bundan 350 yıl önce Viyana'dan İstanbul'a ancak iki ayda gidebilmiştir (Maier, 2011, s. 135).

[122] Askerî Mektepler Nezaretine ve Şehremanetine hitaben yazılan bir tahriratta Dersaadet ve çevresinde koleradan şüpheli bir durum görüldüğünde derhâl ihbarıyla Bakteriyolojihane Müdürü Mösyö Remlinger ve Meclis-i Umur-ı Sıhhiyenin Avusturya delegesi Doktor Kaller ile şehremanet doktorlarından tayin edilecek bir kişiden oluşacak komisyon aracılığıyla fennî tetkiklerin

Ayasofya ve diğer bazı camileri ziyaret edeceklerinden kendilerine engel olunmaması icap edenlere tebliğ edilmiştir (BEO, 3297/247263, 7 Nisan 1324/20 Nisan 1908). Avusturya-Macaristan Devleti'nin Trabzon General Konsolosu Peter von Moricz'in de yakında Erzurum'a gidip, beş altı hafta kadar orada kalacağından, Erzurum vilayeti sınırına varışından itibaren muhafazası için refakatine yeteri kadar jandarma vererek, Erzurum'da bulunacağı süre içinde müracaatı hâlinde kendisine gerekli kolaylığın gösterilmesi ve yardımın edilmesi lüzumunun telgraf ile Avusturya sefaretinden bildirilmesi üzerine Erzurum vilayetine gereğinin yapılması tavsiye edilmiştir (DH.MKT, 2863/28, 17 Haziran 1325/30 Haziran 1909, s. 2; DH.MUİ, 114/20, 6 Temmuz 1326/19 Temmuz 1910, s. 1).

Ayrıca Katoliklerin dinî seyahat amacıyla Kudüs'e gitmelerinde gerekli kolaylığın sağlanması hususunda da Avusturya sefaretinden talepler geldiği görülmektedir. Ağustos, Eylül, Ekim aylarında Avusturya'dan Filistin'e gidecek olan Hristiyanlara müşterek pasaport verildiği belirtilmiş (BEO, 3324/249292, 14 Mayıs 1324/27 Mayıs 1908), keza 7 Nisan 1910 tarihinde Triyeste'den hareket ile Hayfa yoluyla Kudüs'e gidecek olan Avusturya tebaasından 370 kişiden oluşan Katolik cemaati reisi Mösyö Matthias Heifel adına yazılı bir müşterek pasaport söz konusu mahal şehbenderliğince vize edileceğinden bunlara varışlarında ve ziyaretlerinde mahallî memurlar tarafından gereken yardım ve kolaylığın gösterilmesi talep edilmiş (DH.MUİ, 74/41, 2 Mart 1326/15 Mart 1910, s. 1), yine Avusturya Devleti tebaasından olup, Katolik cemaatinden birçok kişiden oluşan hususi başka bir heyetin de Ağustos ayında Yafa yoluyla ziyaret için Kudüs-i Şerif'e gideceklerinden haklarında gereken yardım ve kolaylığın gösterilmesi Avusturya-Macaristan sefaretinden gönderilen takrirler ile istenmiştir. Sefaretin bu hususta talepleri ile ilgili olarak gerekli bildirimler Beyrut vilayeti ile Kudüs-i Şerif mutasarrıflığına yapılmıştır (DH.MUİ, 105/33, 2 Haziran 1326/15 Haziran 1910, s. 2).

yapılacağından bahsedilmektedir (BEO, 3226/241905, 26 Kânûn-ı Evvel 1323/8 Ocak 1908, s. 1). Ayrıca Dersaadet'te ortaya çıkan kolera hastalığının gittikçe yayılması ölümlere sebebiyet verdiğinden ve doktorların çoğunlukla harp bölgelerinde bulunmaları nedeniyle bu hastalık için gerekli koruma tedbirlerini almak, hastaların tedavisi hususunda istihdam edilmek ve gerektiğinde kontratları uzatılarak uygun müddet ve maaş ile çalıştırılmak üzere üç uzmanın derhal gönderilmesi hususunun Viyana sefaretine yazılması Meclis-i Vükelaca kararlaştırılmıştır (MV, 171/12, 1 Teşrin-i Sâni 1328/14 Kasım 1912). Öte yandan Avusturya-Macaristan Devleti'nden uzmanların ormanlar konusunda müşavirlik yapmak üzere de görevlendirildikleri, bu hususta Osmanlı Devleti'nin son Viyana Sefiri Hilmi Paşa ile Orman Müşaviri Mösyö Hermann arasında bir mukavele akdedildiği de anlaşılmaktadır (BEO, 4285/321308, 4 Mayıs 1330/17 Mayıs 1914).

Avusturya sefaretinin, tebaalarının bilimsel araştırmalar yapmak amacıyla gerçekleştirecekleri seyahatlerinde de kendilerine gerekli kolaylığın gösterilmesini talep ettikleri görülmektedir. Bu hususta Avusturya Devleti tebaasından Doktor İnçeper adlı şahsın Aydın vilayetinde yapacağı araştırmalarda kendisine gerekli kolaylığın sağlanması hususu bildirilmiştir (BEO, 3303/247716, 15 Nisan 1324/28 Nisan 1908). Yine Avusturya Devleti tebaasından ve eski eserler uzmanlarından Profesör Mösyö Ernest Kalinka ile arkadaşı Avusturya ve Macaristan Eski Eserler Cemiyeti Başkâtibi Mösyö Joseph Zengiyel kazı yapmayarak, yalnız eski eserler hakkında tetkikler ve fennî araştırmalarda bulunmak üzere Aydın ve Konya vilayetlerine gitmek için padişah iradesini almışlar (BEO, 3348/251092, 17 Haziran 1324/30 Haziran 1908) ve buna uygun olarak kendilerine tavsiyenameler verilmiştir. Ancak bu şahıslar bazı engellerden dolayı belirtilen vilayetlere gidemediklerinden söz konusu tavsiyenameleri iade edip, gelecek Temmuz başında Aydın, Konya ve Cezayir-i Bahri Sefid vilayetlerine giderek Ekim sonuna kadar inceleme ve araştırmalarda bulunmak üzere haklarında gereken yardım ve kolaylığın gösterilmesinin vilayetlere tekrar tavsiye edilmesini Avusturya sefareti aracılığıyla talep etmişlerdir (DH.MKT, 1267/72, 12 Haziran 1324/25 Haziran 1908, s. 1).

Buna mukabil bu kişilerin oralarda bulundukları müddetçe hâl ve hareketlerine 29 Teşrin-i Evvel 1324 (11 Kasım 1908) tarihli umumi tebligat gereğince dikkat edilerek, buna uygun olmayan hâlleri görülürse şifre ile malumat verilmesi ilgili vilayetlere tebliğ edilmiştir (DH.MKT, 1267/72, 23 Haziran 1324/6 Temmuz 1908, s. 2). Avusturya sefaretince Avusturya Devleti tebaasından ve eski eserler uzmanlarından Doktor Musil'in de eski eser ve binaları tetkik etmek üzere gelecek Mayıs'ta Suriye, Bağdad ve Basra vilayetleri ile Zor Sancağı'na gideceğinden kendisine yardımcı olunması ve emsali üzere gerekli kolaylığın gösterilmesi hususunun söz konusu vilayetler ile mutasarrıflığa tavsiye edilmesi talep edilmiştir (DH.MKT, 2750/54, 10 Şubat 1324/23 Şubat 1909, s. 3; DH.MKT, 1240/60, 14 Şubat 1323/27 Şubat 1908, s. 1). Bu konuda ilgili makamlara Avusturya sefaretinin talebine padişahça müsaade edildiği bildirilmiş; ancak söz konusu şahsın oralarda bulunacağı müddetçe hâl ve hareketlerine dikkat edilerek, uygun olmayan bir hareketi görülür ise şifre ile malumat verilmesi istenmiştir (DH.MKT, 1240/60, 2 Mart 1324/15 Mart 1908, s. 2). Doktor Musil daha sonra yine aynı bölgeye benzer amaçla bir seyahatte bulunmuştur. 28 Nisan 1910 tarihinde Beyrut'a gelecek eşyasının da vergi ve

muayeneden muaf tutularak geçirilmesinin Beyrut gümrüğüne telgrafla bildirilmesi Avusturya sefaretinden talep edilmiştir (DH.MUİ, 85/27, 3 Nisan 1326/16 Nisan 1910, s. 1).

Avusturya ve Macaristan Devleti tebaasından bir başka şahsın da Osmanlı memleketlerinde bulunan Musevilerin hususi lisanlarıyla İspanyol lisanı arasındaki farkı araştırmak amacıyla çeşitli şehirlerde seyahat edeceğinden dönüşünde beraberinde götürmek üzere Cisr-i Mustafa Paşa yoluyla adına gelecek kaplarıyla birlikte 72 kilo üç sandık gramofon, levha vesairenin gümrük vergisinden muaf tutularak geçirilmesi Avusturya sefaretinden verilen bir takrirde ifade edilmiş ve fen erbabının hususi araştırmalarında kullanacağı alet ve edevatın kişisel eşyadan sayılması ile gümrük vergisinden muaf olarak geçirilmesinde beis görülmemiştir (BEO, 3459/259357, 6 Kânûn-ı Evvel/19 Aralık 1908, s. 2).

Orman ve maadin ve ziraat nezaretine Viyana'nın Neustadt mahalinde mukim maadin müdürü tarafından yazılan 5 Kânûn-ı Sâni (Ocak) 1910 tarihli mektubun tercümesinde ise yapmayı arzu ettiği fennî araştırmalar ile ilgili şu ifadeler yer almıştır:

> Birkaç gün içinde Avusturya-Macaristan Devleti sefiri vasıtasıyla hazine-i devlete asla masraf ihtiyar edilmeksizin senevi birçok frank irad verecek olan teşebbüsat-ı cedide-i ziraiye hakkında bir layiha takdim edeceğim. Bu yeni teşebbüsat dahi mahalinde icra-yı tetebbuat icab ettirdiğinden masrafı tarafımdan tesviye olunmak üzere iki maiyetim ve bir tercümanımla havali-i mezkurede bir seyahat-i fenniye icra etmekliğime müsaade buyurulmasını rica ederim. Hükûmet ancak memurlarını ve lüzum görürse birkaç jandarmasını yahut askerini terfik edecektir. Hususi seyyahlar gibi nik ve bedi bize ait olmak ve hükûmete hiçbir türlü mesuliyet gerektirmemek üzere icra-yı seyahat eyleyeceğimizi gerek kendim ve gerek maiyetim adına arz ve beyan ederim. Biri Viyana Nebatat Darü't-tahsili muallim muavini Doktor Baron Handel Mazzetti, diğeri Târih-i Tabii Müzehanesi memuru Doktor Pitschmann adlı iki genç alimin de hemen bir seyahat icra etmeye niyet ettiklerini ve kendisi ile aynı maksadı seyahat etmek arzusunda bulunduğumu haber aldıklarından bendenize iştirak etmeye hazır ve amade bulunduklarını beyan ettiler. Bu seyahatin ilkbaharın başlarında icrası önemli olduğundan ve ilkbahar güney eyaletlerde az zamanda geleceğinden güneyden yani Bağdad'dan bedan ile Fırat ve Dicle nehirlerinin havalisini takip ile Suriye'ye ve Filistine doğru seyahat yapılmalıdır. Şubatın ilk yarısında işe başlamak pek elverişli olacağından ve seyahate ait tedarikler sona erdiğinden ancak Osmanlı hükûmetinin [?] reyi bekleniyor. Ve ilk sevkiyat Triyeste Port Said yoluyla Bağdad'a yola çıkarılacağından 1910 senesinin sonbaharında gerek beyâbân yerlerin ziraati ve gerek ikinci iş için ariz ve amik mutalaatı havi bir layiha takdim edebileceğimi ve bunun kendimce memnuniyet bahşolacağı ümidinde bulunduğumu arz ve beyan ederim (DH.MUİ, 57/53, 2 Kânûn-ı Sâni 1325/15 Ocak 1910).

Bu hususta Osmanlı memleketlerinde fennî tetkiklerde bulunacak olan Avusturyalı Doktor Pietschmann ve Baron Mazzetti'ye gerekli kolaylığın sağlandığı ve alet ve

edevat ile diğer gerekli eşyaları için İskenderun gümrüğüne verdikleri 977 kuruş kendilerine teslim edilerek, eşyalarının da gümrük vergisinden muaf tutulduğu anlaşılmaktadır (DH.MUİ, 69-3/16, 28 Mart 1326/10 Nisan 1910, s. 11).

Bundan başka Aydın vilayetinde hafriyat icra etmeksizin, eski eserler ve binalar hakkında fennî tetkiklerde bulunmak üzere görevlendirilen Doktor Anton von Premerstein ile arkadaşı Josef Keil 1911 Nisanından Temmuzuna kadar araştırma yapacaklarından kendilerine gerekli yardım ve kolaylığın gösterilmesi için vilayete tavsiyename yazılması Avusturya sefaretinden talep edilmiştir (DH.İD, 28-1/8, 19 Şubat 1326/4 Mart 1911, s. 2).[123] Avusturya-Macaristan hükûmeti mareşali olup, Bursa'ya gelmiş olan Baron Einstein da tarihle ilgili incelemelerde bulunmak amacıyla Osmanlı Anadolusu'nda bir seyahate çıkacağından kendisine yardım edilmesi ve korunması için Eskişehir, Ankara, Konya, Ereğli ve Uşak hükûmetlerine malumat verilmesini Avusturya-Macaristan konsolosunun takrirle bildirmesi üzerine Eskişehir ve Uşak kazalarının tabi olduğu Kütahya mutasarrıflığına durum bildirilmiş ve Ankara ve Konya vilayetleri ile Ereğli kazasına tebligat yapılması için usulen Bâbıâli'ye müracaat edilmesi gerektiğinin de Avusturya-Macaristan konsolosuna şifahen anlatıldığı Hüdavendigar valisinden arz edilmiştir (DH.MUİ, 144/38, 23 Nisan 1327/6 Mayıs 1911). İlmî ve fennî çalışmalarda bulunmak için Tebisti'ye gitmek isteyip, sonra fikir değiştirerek yalnız Afrika'daki Osmanlı topraklarında ve sahranın İngiliz ve Mısır parçalarında muhafız olmadan araştırma yapmak isteyen Avusturyalı heyete

[123] Öte yandan eski eserlerin durumu ile ilgili Karesi Mebusu Abdülaziz Mecdi Efendi; Osmanlı memleketlerinin eski eserler bakımından her yerden zengin olduğunu, ikliminin birçok kavmi çektiğini, ancak ne yazık ki eski eserlerin % 99'unun yabancı memleketlere aşırıldığını, Aydın vilayetinde senede 8-10 kere altın ve gümüş meskukat aksamının ortaya çıktığını, İstanbul'a kadar bunun sadece % 25'inin gelebildiğini, mabedlerin üzerindeki çinilerin çıkarılıp satıldıklarını, bunların Avrupa'ya götürüldüklerini ve bunlar için bir çare bulunması gerektiğini, kendisinin eski eser uzmanlarından bir Avrupalı ile görüştüğünü ve abartısız 70-80 sene içinde Türkiye'den Avrupa'ya aşırılan eski eserlerin kıymetinin 100 milyon İngiliz lirasını bulacağını söylediğini ifade etmiştir. Halep Mebusu Ali Cenani Bey araştırma yapmak için para gerektiğini bildiğini, ancak bütçe müsait olmadığı için bunun şimdi yapılmaması gerektiğini, eski eserlerin topraktan bitmediğini, büyük bir kısmı elden gittiği gibi gidenlerin de yenisinin gelmediğini, hiç değilse elde kalan bir kısmını bütçe müsait olduğu zaman gün yüzüne çıkarmalarını ve bu eserleri meydana döküp, elden çıkarmamaları gerektiğini söylemiştir. Bursa Mebusu Mehmet Tahir Bey; Osmanlı memleketlerinin eski eser deposu olduğunu, fakat bu eserleri şimdiye kadar muhafaza edemediklerini, maddeten ufak, tarihen kıymetli eşyanın Avrupa'ya gittiğini, 30 küsür sene önce Almanya Devleti'ne hediye edildiğini, uzmanların söylediğine göre Almanya'ya giden eski eserlerin kıymetinin 100 milyon lira değerinde olduğunun tahmin edildiğini ve bunların bir zamandan beri Avusturya'ya da verildiğini belirtmiştir. Kudüs Mebusu Ruhi El Halidi Bey ise; harabelerden eserler çıkarmak için Avrupa'da birçok şirket kurulduğunu, bu şirketlerin Osmanlı memleketlerine heyetler gönderdiklerini, yabancılar eski eserlerin araştırılmasından menedilecek olurlarsa ilim ve medeniyet alemine oldukça büyük bir darbe vurulmuş olacağını dile getirmiştir (MMZC, D. I, İS. II, C. VI, 1986, s. 158-162).

Trablusgarp vilayetince gerekli kolaylığın gösterilmesi hususu tebliğ edilmiştir (DH.İD, 60/6, 7 Mayıs 1327/20 Mayıs 1911, s. 21). Avusturya Devleti tebaasından, Viyana Darülfünun talebesi Doktor Rudolf Gorki, Mart ayında Suriye ve Halep vilayetleri ile Zor Sancağı dâhilinde Tuz madenleri hakkında fennî araştırmalarda bulunacağından gereken tavsiyenamelerin söz konusu vilayetler ile sancağa yazılarak sefarete gönderilmesi istenmiştir (DH.KMS, 15/8, 3 Şubat 1329/16 Şubat 1914). Macaristan'da Papa şehrinde ikamet eden coğrafya muallimlerinden Doktor Mösyö Béla Lakos, refakatinde Osmanlı tebaasından Hüseyin Arif Efendi bulunarak, iktisadi araştırmalar yapmak maksadıyla Dersaadet'ten hareketle Kadıköy, İzmit, Adapazarı, Eskişehir, Kütahya, Ankara, Konya, Adana, Mersin, İskenderun, Burdur, İzmir, Bandırma, Bursa ve Mudanya havalisine hususi bir seyahat yapacağından kendisine bu seyahati esnasında gerekli kolaylık ve yardımın gösterilmesi hususunda icap edenlere hitaben birer tavsiyename yazılması Avusturya sefaretinden bildirilmiştir (DH.KMS, 22/22, 10 Mayıs 1330/23 Mayıs 1914). Bununla birlikte memleketin coğrafi durumunu öğrenmek amacıyla Ankara'ya giden Macaristan tebaasından iki kişiye gereken kolaylığın gösterilmesi talebinin doğrudan Ankara vilayetine bildirilmesi ise kısa süreli bir infiale sebep olmuş, sefaretin bu şekilde vilayetle yazışması şimdiye kadar cari olan usul ve teamüle uygun olmadığından bu hususta inceleme yapılması hariciye nezaretinden istenmiştir (DH.İD, 185-1/18, 27 Ağustos 1329/9 Eylül 1913).

Av maksadıyla Osmanlı topraklarına yapılan seyahatlerde de gerekli kolaylıkların gösterilmesi hususunun talep edildiği görülmektedir. Nitekim Avusturya-Macaristan sefaretinden verilen bir takrir; Macaristan Devleti tebaasından Mösyö Rudolf von Roterman seyahat ve av maksadıyla Konya ve Adana vilayetlerine gideceğinden söz konusu vilayetlere birer kıta tavsiyename yazılması isteğini içermekteydi (DH.MKT, 1257/1, 24 Nisan 1324/7 Mayıs 1908, s. 1). Buna mukabil Konya ve Adana vilayetlerine gizli şekilde gönderilen bir yazıyla Avusturya-Macaristan sefaretinin söz konusu isteğine padişahça müsaade edildiği, fakat bu şahısların oralarda bulunacakları müddetçe hâl ve hareketlerine dikkat edilerek, yanlış bir durum görüldüğünde şifre ile malumat verilmesi bildirilmiştir (DH.MKT, 1257/1, 12 Mayıs 1324/25 Mayıs 1908, s. 2). Keza Avusturya sefirinin oğlu ile sefaret başkâtibi rumi Mart ayının üçüncü gününde şimendiferle Alaca istasyonuna gelip, civarda avlanacaklarından refakatlerinde bulunmak üzere bu istasyonda iki

jandarmanın hazır bulundurulması ve kendilerine gerekli kolaylık ve yardımların gösterilmesi Avusturya sefaretinden bildirildiğinden bu istasyonda vaktinde iki jandarma bulundurularak, usul ve emsali üzere kendilerine gerekli kolaylık ve yardımların gösterilmesi Konya vilayetine tebliğ edilmiştir (DH.MUİ, 75/26, 4 Mart 1326/17 Mart 1910, s. 1). Ayrıca İzmit mutasarrıflığına da telgraf ile avlanmak için Sapanca gölüne gidecek olan Dersaadet'teki yabancı sefaret mensuplarının civarda bulundukları müddetçe lüzum görüldüğü ve kendileri onayladıkları takdirde yanlarına jandarma vererek, haklarında gerekli kolaylık ve yardımın gösterilmesi hususu bildirilmiştir (DH.İD, 17/50, 28 Şubat 1328/13 Mart 1913, s. 1).

Bundan başka Aydın, Konya, Adana vilayetlerine gönderilen telgrafta ise; Avusturya ve Macaristan Devleti'nin İskenderiye General Konsolosu Mösyö Petroviç'in Mersin'den başlayarak Marmaris'e kadar Güney Anadolu sahilinde Avusturya-Macaristan Devleti'nin ticaret ve seyr-i sefain bakımından iktisadi durumunu tetkik ederek, bu havalide bir konsolosluk tesisi gerekli olup olmadığı hakkında mütalaa beyan etmek üzere görevlendirildiği tebliğ edilmiş; gezisi sırasında kendisine kolaylık gösterilmesinin sefaretten hariciye nezaretine bildirilmesi üzerine bu hususta icap edenlere tebligat yapılmıştır (DH.MTV, 10/62, 9 Kânûn-ı Sâni 1327/22 Ocak 1913).[124]

[124] Öte yandan Avusturya tebaasından olup, Sohum'dan Trabzon'a gelen Nikola Vicislevski Sobiyeski adlı bir genç de babasının Avusturya generallerinden olduğunu, din değiştirmek ve mekteplerden birine girmek üzere Dersaadet'e gideceğini beyan etmiş ve bunun üzerine Trabzon vilayetince Dersaadet'e gönderilmiştir. Rusya askerî mekteplerinden zabit olarak yetiştiğini ve bir müddet zabit sıfatıyla Rusya ordusunda hizmet ettiğini beyan etmesine nazaran Müslüman olduktan sonra Jandarma Zabit Mektebi'ne kayıt ve kabulü umum jandarma kumandanlığına yazılmış, cevaben alınan tezkerede Jandarma Zabit Namzedi Mektebinde mülkiye malumatı tahsil edilmekte olup, Türkçe'ye vâkıf olmayanların bu öğrenimi takip etmesi mümkün olmadığı gibi buna nizamnamenin de müsait olmadığı bildirilmiştir. Bu şahsın polis müdüriyeti dairesinde uzun süre ikamet ettirilmesinin ve açıkta bırakılmasının hükûmetin şanına yakışmamasına nazaran umumi leyli mekteplerden birine kabulü lüzumu maarif nezaretine sadaret makamından bildirilmiştir (BEO, 3973/297953, 14 Teşrin-i Sâni 1327/27 Kasım 1911, s. 3; BEO, 3970/297706, 15 Teşrin-i Sâni 1327/28 Kasım 1911). Maarif nezaretinden sadarete yazılan cevapta ise bu gencin 16 yaşını geçkin olduğundan, Türkçe bilmediğinden ve ibtidai sınıfı mevcut leyli mekteplerden yalnız Galata Sultanisi bulunup onun da meccani ve leyli tertibi dolmuş olduğundan ve yaşına nazaran söz konusu sınıfın çocuklarıyla beraber öğrenim görmesi uygun olamayacağından yapılacak tahkikatla ilmî müesseselerin birinde tedris ve talimi veya kendi arzusu üzere askerî mekteplerin ibtidai ve ihtiyat sınıflarına kayıt ve kabulünden başka bir çare görülememiş olduğu ifade edilmiştir (BEO, 3973/297953, 17 Teşrin-i Sâni 1327/30 Kasım 1911, s. 2). Bunun üzerine sadaretten harbiye nezaretine kendi arzusu üzere askerî mekteplerin ibtidai ve ihtiyat sınıflarına kayıt ve kabulünden başka bir çare görülememiş olduğunun maarif nezaretinden arz edildiği bildirilmiştir (BEO, 3973/297953, 24 Teşrin-i Sâni 1327/7 Aralık 1911, s. 1).

4.3.6.4.2. Osmanlı Tebaalarının Avusturya-Macaristan Topraklarına Gerçekleştirdikleri Seyahatleri

Osmanlı hükûmetinin gerek uluslararası düzenlenen kongrelere, müsabakalara katılmak üzere davet edildiğine gerekse ileri bir memleket olarak Avusturya-Macaristan'daki gelişmeleri bizzat yerinde gözlemlemek maksadıyla Avusturya-Macaristan topraklarının ziyaret edildiğine dair örneklere rastlanmıştır. Nitekim Avusturya-Macaristan sefaretinden verilen bir takrirle Viyana'da toplanacak VIII. Uluslararası Mimarlar Konferansı'na Osmanlı hükûmeti de davet edilmiştir. Bu davet Meclis-i Mahsus-ı Vükela'da görüşülmüş ve kongreye hususi bir memur göndermek suretiyle katılmaya lüzum görülmemiştir. Avusturya sefaretinden bu hususta tekrar bir bildirimde bulunulduğunda ise hariciye nezareti tarafından geçiştirilmesi cevaben tebliğ edilmiştir (BEO, 3293/246918, 1 Nisan 1324/14 Nisan 1908, s. 1).

Daha sonra Dersaadet Avusturya-Macaristan sefareti gönderdiği başka bir takrirle, Osmanlı hükûmetini kazalara karşı kurtarma ve koruma vasıtaları hakkında 9-13 Eylül tarihinde Viyana'da düzenlenecek olan bir kongreye davet etmiştir. Osmanlı hükûmeti tarafından bu hususstaki takrire de bir cevap verilmemiş ve sefaret tekiden cevap beklediğini bildirmiştir (DH.İD, 161-1/3, 27 Haziran 1329/10 Temmuz 1913, s. 2). Bununla birlikte Osmanlı hükûmeti Avusturya sefaretinden gönderilen bir başka takrirle davet edildiği Graç'ta toplanacak olan İlm-i Hayvanat Kongresi'ne ise ilim ve fen bakımından faydalı olacağından katılmak yönünde karar vermiştir. Maarif bütçesinde bu gibi hususlara karşılık olabilecek tahsisat bulunmadığından bu kongreye gönderilecek kişinin zorunlu masrafları ile harcırahının maliye nezareti "mesarif-i gayr-i melhuz" tertibinden ödenmesi maarif nezaretince arz edilmiştir (MF.MKT, 1153/3, 8 Mayıs 1326/21 Mayıs 1910). Kongreye Tıp Fakültesi muallimlerinden ve ihtisas erbabından Baytar Binbaşısı İsmail Hakkı Bey'in memuren gönderilmesi ve harcırahı ile zorunlu masraflarına mukabil 150 lira verilmesi hususunda maliye ve maarif nezaretlerine tebligatta bulunulması ve hariciye nezaretine de malumat verilmesi Meclis-i Mahsus'ta kararlaştırılmıştır (İ.MF, 16/28, 3 Ağustos 1326/16 Ağustos 1910; BEO, 3795/284557, 5 Ağustos 1326/18 Ağustos 1910).

Öte yandan Piyade Bölüğü Kumandanı Mümtaz Kolağası Halil Bey ise Avusturya'da Endaht Mektebi'ne tatbikat görmek üzere gönderilecek zabitan arasına kendisinin de dâhil edilmesini istirham etmiş ve söz konusu mektebe gönderilmek için

39 zabit seçilip, söz konusu miktardan bir zabit noksan bulunduğundan bir ay kadar görevinden ayrılarak, döndüğünde tekrar görevine başlamak üzere onun da diğer zabitanla birlikte Temmuz başında gönderilmesi (İ.HB, 46/1, 21 Haziran 1326/4 Temmuz 1910) padişah iradesi ile uygun görülmüştür (BEO, 3778/283334, 28 Haziran 1326/11 Temmuz 1910). Keza harp gereçleri imal eden fabrikalar için satın alınması elzem görülen son buluş kaynak ve kesme makinelerinin fabrikalarına müracaatla bunları bizzat tetkik edip, kullanımlarını öğrenmek ve çeşitli tüfeklere ait yedek parçaları imal etmek için gerekli olan bazı destgâhları bunlara mahsus fabrikalarda görerek, en yararlı olanları hakkında incelemelerde bulunmak üzere tüfek fabrikası başmemur vekili kolağası Hacı Mahmut ve fişek fabrikası dökümhane postabaşı mülazım Mehmet efendiler 20 gün süre ile Avusturya ve Almanya fabrikalarına gönderilmişlerdir (DH.SN.THR, 9/37, 30 Haziran 1326/13 Temmuz 1910, s. 1). Yine Osmanlı Darülfünunu muallim ve mezunları ile talebelerinden oluşan bir heyet, medeni memleketlerdeki ilerlemeleri yakından görmek maksadıya Romanya yoluyla Avusturya-Macaristan'a bir seyahat gerçekleştirmişlerdir (DH.SN.THR, 25/42, 7 Eylül 1327/20 Eylül 1911, s. 1).[125]

Ayrıca Budapeşte Darülfünunu Jimnastik Kulubü tarafından Ekim ayında Budapeşte'de Avusturya İmparatoru ve Macaristan Kralı mabeyncisi Nikola dö Hempre'nin başkanlığında bir atış müsabakası yapılacağı, birinciliği elde edecek ilk beş kişiye mükâfat olarak 1.000'erden toplam 5.000 kuruş verileceği ve Türk dostu bu şahsın Osmanlı gençlerini de bu mükâfata kabul ettirdiği beyanıyla 1890 senesinden sonra doğan gençlerden arzu edenlerin bu müsabakaya katılmaları için durumun jimnastik cemiyetleri ile Osmanlı Darülfünunu'na tebliğ edilmesi Peşte başşehbenderliğinden bildirilmiştir (DH.İD, 26-2/39, 29 Temmuz 1329/11 Ağustos 1913, s. 1).

Göze çarpan bir başka olay ise Osmanlı Devleti tebaasından, Manastır vilayeti ahalisinden 22 yaşında Turdur adlı şahsın Manastır'da almış olduğu pasaportla Avusturya'nın Tirol eyaletine gittiği sırada şuurunu kaybedip, Tirol tımarhanesinde tedavi altında bulunduğundan bahisle bu şahsın tımarhaneden çıkarılarak,

[125] Seyahate katılan kişilerden emsali üzere pasaport aranılmaması hususunda maarif nazırı tarafından müsaade istenmişse de yeni pasaport kanunu gereğince yabancı memleketlere gidenler pasaport almaya muhtar olmakla birlikte Osmanlı memleketlerine gelecek her şahsın pasaport almaya mecbur olduğunun söz konusu kanunun sekizinci maddesi gereği olduğu Sicil-i Nüfus İdaresi Müdüriyeti'nin ifadesiyle beyan edilmiştir (DH.SN.THR, 25/42, 19 Eylül 1327/2 Ekim 1911, s. 2).

memleketine gönderileceğinden nerede ve kimlere teslim edilmesi lazım geleceğinin Avusturya sefaretinden bir takrir ile sorulmasıdır (DH.MKT, 1274/89, 9 Ağustos 1324/22 Ağustos 1908, s. 3). Ailesiyle Tarin karyesinde Süleyman Efendi'nin çiftliğinde hizmetkârlık etmekte olduğu Manastır vilayetinden bildirilen (DH.MKT, 1274/89, 28 Ağustos 1324/10 Eylül 1908) söz konusu şahsın biraderi kardeşini memleketine getirmek amacıyla Avusturya'ya gitmiştir (DH.MKT, 1274/89, 24 Ağustos 1324/6 Eylül 1908, s. 5).

4.3.6.5. "Hissiyat-ı Dostane"ye Delalet Eden Diğer Hususlar

Berlin sefareti, Başvekil Prens Bülow'un genel siyasi durum üzerine bir nutkunda Osmanlı meşrutiyet yönetiminden övgüyle bahsettiğini ve bunun reichstag meclisinde ilk defa olarak vaki olduğunu, kendisinin ısrarı üzerine Almanya hükûmetinin Osmanlı hükûmetine tavizler vermesi için Viyana'da teşebbüslerde bulunmaya karar verdiğini ve Avusturya sefirinin Osmanlı hükûmeti ile Avusturya hükûmetinin aralarındaki iyi ilişkilerin iadesi için her türlü mümkün müsaadelerde bulunduğuna karar verdiğini dün kendisine söylediğini, Avusturya'nın infialini çekmek korkusu ortadan kalktığından Bülow'un da Almanya'nın yeni Osmanlı hükûmeti hakkındaki dostane hislerini resmen göstermek için ilk fırsattan istifade ettiğini bildirirken (HR.SYS, 22/15, 8 Kânûn-ı Evvel/Aralık 1908, s. 1) Mebusan Meclisi'nin açılışı münasebetiyle mebusan kamarasının reisi Dr. Richart Keynel Vuski Rikiz imzasıyla ve 15 Aralık 1908 tarihiyle Viyana'dan Mebusan Meclisi reisine hitaben Avusturya Parlamentosu adına tebrik ve başarı temennilerini içeren bir telgraf gönderilmiştir (MMZC, D. I, İS. I, C. I, 1982, s. 16).[126] Keza Avusturya İmparatoru Franz Joseph de Viyana sefirini huzuruna kabul ettiği sırada padişahın sıhhat ve afiyetini sormuş, padişah ile kendisi arasındaki dostluktan bahsetmiş ve Osmanlı parlamentosunun önemli hizmetler yapacağından emin olduğunu beyan etmiştir (Y.A.HUS, 526/40, 4 Kânûn-ı Sâni/Ocak 1909, s. 2).

Franz Joseph'in padişaha birtakım hediyeler gönderdiği de görülmektedir. Padişaha sunduğu hediyenin kabulünden dolayı teşekkürlerini bildirdiği bir telgrafta

[126] Mebusan Meclisi'nin açılışı dolayısıyla gerek Osmanlı memleketlerinde, gerekse yabancı memleketlerde bulunan heyetler tarafından gönderilen telgraflara cevap yazılması için bir komisyon oluşturulmuş, bu komisyon aracılığıyla söz konusu telgraflara ilgili cevaplar yazılmıştır. Yazılan bütün cevaplarda ise haricî işlere dair bir şey olmadığı, cevabi metinlerin yalnız bir teşekkürden, resmî birkaç sözden ibaret olduğu ifade edilmiştir (MMZC, D. I, İS. I, C. I, 1982, s. 63).

Franz Joseph, padişahın kendisine gönderdiği telgraftaki güzel ifadelerinden dolayı son derece memnun olduğunu belirtmiş ve "zat-ı hazret-i şehriyarlarının eser-i muvalat-ı halisanem olan hediyemi kabul buyurmalarından ve şahs-ı hümayun-ı mülükanelerine karşı daimî olan hissiyat-ı samimiye-i dostanemi sefirinize beyan edebilmeye muvaffak olmak memnuniyetine mazhariyetimden dolayı kendimi pek bahtiyar add eylerim" ifadelerini kullanmıştır (Y.PRK.NMH, 10/100). Ayrıca Avusturya imparatoru padişaha hediye etmeyi düşündüğü bir çift kır araba atlarının sefaret tarafından görülmesini arzu etmiş, sefarete bir memur gönderilerek bu durum bildirilmiş ve hususi surette gönderilen bir saray arabasıyla Schönbrunn Sarayı'na gidilerek, atlar görülmüştür. Bu atlarla ilgili olarak; esasen Endülüs'ten getirilerek, Avusturya'daki harada ıslah edilen atların cinsinden olup, dokuz yaşını tamamladıkları, birbirine tamamiyle benzedikleri, boylarının ip ölçü ile 1.75 m olduğu, bu nedenle mevcut daha genç bu cins diğer hayvanların en yükseği, büyüğü ve güzelleri oldukları, adım atışlarının yüksek ve çalımlı İspanyol adımı olmakla birlikte seri, ayakları sağlam, boyunları uzun, gözleri büyük ve güzel, burunlarının ırkın nişanesi olarak koç, yeleleri ve kuyrukları ipek gibi ve hele kuyruklarının yere kadar uzun ve fevkalade surette terbiye edilmiş olduklarından geme çok dayanmadıkları bildirilmiştir (Y.PRK.EŞA, 52/103).

Öte yandan Avusturya İmparatoru'nun sağlığı ile ilgili gelişmeler de takip edilmekte, Viyana sefiri vasıtasıyla hariciye nezaretine bildirilmekteydi. Viyana sefiri; son iki üç ay içinde imparatoru iki defa gördüğünde gayet iyi olduğunu, ancak düvel-i muazzama sefirlerinden iki kişinin 14 Nisan'da imparatorun durumunu endişe verici gördüklerini, söz konusu bu iki sefirin ifadesini imparatorun yaverinin teyit, fakat hariciye nezaretinin bu haberleri tekzip ettiğini, diplomatik yönü de olan bu şayianın beş altı gün sonra hafif surette basına intikal ettiğini, durumun bir soğuk algınlığından ibaret olduğundan bahsettiklerini, lakin saray erkânı ile hususi münasebette bulunan dostlarından birinin rahatsızlığın ateroskleroz (damar sertliği) olduğunu ve imparatorun yaşı itibarıyla bunun önemli bir rahatsızlık olduğunu söylediğini, bir haftadan beri gazetelerde yer verilen doktor raporlarının imparatorun sağlık durumunda hissedilecek derecede iyileşme belirtileri görüldüğünü ilan etmekte olduklarını, hanedan üyelerinin bir kısmının ve özellikle veliahtın Viyana haricinde bulunmaları raporların doğruluğuna delalet etmekte ise de rahatsızlığın şimdiye kadar tamamen iyileşmemesinin imparatora sadakat hissi ile bağlı olan Viyana halkını

muzdarip ettiğini, arkadaşlarından bir kişinin dün akşam imparatorun üç dört gün içinde son nefesini vermesinden pek ziyade korktuğunu söylediğini, ancak henüz teyit edilmeyen bu havadisin asılsız çıkmasını temenni ettiğini bildirmiştir (HR.SYS, 217/72, 24 Nisan 1914).[127]

4.3.6.5.1. Avusturya Şark Anonim Ticaret Şirketi'nin İstanbul Polis Karakollarını Telefon Hattı İle Bağlama Talebi

Telefonun hükûmet tarafından mı yoksa şirketler tarafından mı işletilmesinin daha uygun olacağına ilişkin tartışmaların olduğu sıralarda[128] Avusturya Şark Anonim Ticaret Şirketi İstanbul şubesi müdüriyeti, Hareket Ordusu Kumandanı Birinci Ferik/Korgeneral Mahmut Şevket Paşa'ya İstanbul polis karakollarını ve zaptiye nezaretini kendilerinin bundan övünç duyacakları bir hizmet olarak ücret almaksızın telefon ile bağlamak üzere bir dilekçe vermiştir. Ancak bu şirketin telefon hattı inşa etmesine müsaade edildiği takdirde bu müsaadeyi daha sonra kendilerine verilecek bir imtiyaz hakkı suretinde anlamaları söz konusu olabileceğinden bu hususta tereddüt yaşanmış (BEO, 3579/268364, 6 Haziran 1325/19 Haziran 1909), hatta bakanlar kurulunca bu teklif reddedilmiştir (BEO, 3593/269441, 22 Haziran 1325/5 Temmuz

[127] Rumi 19 Kânûn-ı Evvel efrenci yeni yılbaşı olması münasebetiyle de padişah tarafından Almanya, Avusturya, İngiltere, İspanya, İsveç, Flemenk, Belçika, Danimarka, Norveç hükümdarlarıyla Papalık ve Fransa, Amerika, Portekiz reis-i cumhurlarına ve Orlean Dukası'na gönderilmek üzere telgraf hazırlandığı anlaşılmaktadır (BEO, 3982/298628, 14 Kânûn-ı Evvel 1327/27 Aralık 1911).

[128] Muvazene-i Maliye Encümeni Reisi Mehmet Cavit Bey posta ve telgrafın 50-60 seneden beri hükûmet tekelinde bulunduğunu, devr-i sabıktan bahsetmeyeceğini, zira posta ve telgrafın onun en büyük düşmanı olduğunu, devr-i hazırda da hükûmetin bu hususta bir meziyet, bir ihtisas, bir kudret gösteremediğini, hükûmetin hiçbir zaman ne postacı, ne telgrafçı ne de özellikle telefoncu olabileceğini, posta ve telgrafta siyasi menfaat olması nedeniyle vatanın, memleketin bütün kısımlarını birbirine bağlamak gerektiği varsayıldığında bundan dolayı hükûmetin tekeli elinde bulunabileceğini, ancak telefon için böyle bir menfaatin mevcut olmadığını, hükûmetten asli vazifesini yapmasından başka bir şey istemediklerini, hükûmetin sanatkâr ve tacir olmaktan vazgeçmesini, telefonu hükûmetin idare etmesinin daha çok memur kullanılması anlamına geleceğini, memurların da mevcut miktarlarının yeterli olduğundan daha fazlasını ilave etmek istemediklerini, telefonu hükûmet idare ettiği zaman da iyi edemeyeceğini, bu sanatın gerçekten de o kadar kolay olmadığını, bunun nedenli zor olduğunun da Fransa gibi kendilerinden çok daha ileri olan bir hükûmette telefon tekelinden her gün şikâyetler vuku bulmasından anlaşıldığını, bu memleketlerde hükûmetin başarılı olamayacağı işlerde kendi hükûmetlerinin başarılı olacağını zan ve hayal etmediklerinden imtiyaz suretiyle verilmesini muvafık gördüklerini, memlekette telefon inşa etmek için milyonlarca sermayeye ihtiyaç olacağını, ancak zaten yeterince borçları olduğunu, bir de sanat maksadıyla borçlanmaya lüzum olmadığını, bunun nafia ya da şimendifer için vuku bulacak borçlanmalar kadar yararlı olmayacağını, üstelik yol inşa edecekleri zaman bir kumpanyaya verilsin ve efrad yolu idare etsin diyemeyeceklerini, ancak telefonu verir ve idare ettirirse o kumpanyanın idaresinin yalnız kendi hükûmetlerinin değil en önemli hükûmetlerin idarelerinden de iyi olacağını ve şahıslara itimadının resmî heyetlere güveninden fazla olduğunu dile getirmiştir (MMZC, D. I, İS. I, C. IV, ty, s. 571). Herbert Laws Webb de bu konuda hükûmetlerin başka yerlerde muvaffak olamadığını, şirketlerin daha başarılı olduğunu savunurken Reşad Efendi telefonun bir şirkete ihale edilmemesi hükûmet tarafından işletilmesi gerektiğini öne sürmekteydi. Bununla ilgili bkz. DH.MKT, 2681/91, 30 Teşrin-i Sâni 1324/13 Aralık 1908.

1909, s. 2). Fakat Avusturya Şark Anonim Şirketi'nin ücret almaksızın telefon irtibatı kurulmasına müsaade isteklerinin ileride kesinlikle bir öncelik hakkı olarak telakki edilmeyeceğini ve bundan maksadın ancak fabrikanın adını duyurarak, reklamını yapmak olduğunu izah etmesi üzerine şirketin söz konusu teklifi kabul edilmiştir (MV, 129/24, 14 Haziran 1325/27 Haziran 1909; BEO, 3591/269272, 18 Haziran 1325/1 Temmuz 1909, s. 1). Ardından Avusturya Şark Anonim Ticaret Şirketi İstanbul şubesi müdürü, vekili bulundukları Telephon Fabrik Aktiengesellschaft şirketi tarafından tesis edilecek olan telefon hattının makine, alet ve edavatı sekiz güne kadar Dersaadet'e geleceğinden yapılacak olan tesisat için gerekli alet ve edavatın gümrük vergisinden muaf tutulmasını rüsumat emanetinden rica ettiklerini İstanbul jandarma umumi müfettişliğine bildirmişlerdir (BEO, 3591/269272, 31 Mayıs 1325/13 Haziran 1909, s. 4). Akabinde jandarma ve polis umumi müfettişliği, kumpanya tarafından gönderilecek faturada belirtilen eşyaların, gümrükten vergi alınmadan geçirilmesi için icap edenlere gerekli bildirimlerde bulunulması hususunu hareket ordusu kumandanlığına tebliğ etmiştir (BEO, 3591/269272, 3 Haziran 1325/16 Haziran 1909, s. 4). Müteakiben gelecek olan aletlerin gümrük vergisinden istisnasına karar verilmiştir (MV, 129/24, 14 Haziran 1325/27 Haziran 1909; BEO, 3591/269272, 9 C 1327/28 Haziran 1909, s. 2; DH.MUİ, 50-1/25, 22 Haziran 1325/5 Temmuz 1909, s. 2). Avusturya Şark Anonim Ticaret Şirketi İstanbul şubesi müdürü tarafından İstanbul polis ve jandarma umumi müfettişliğine yazılan yazıdan anlaşıldığına göre; telefon fabrikasından telefon hattı için 3.500 adet izolatör, 1.700 kilo bakır tel ve 3.500 adet izolatör demiri gönderilmişti (BEO, 3593/269441, 13 Haziran 1325/26 Haziran 1909, s. 2). Bununla birlikte posta ve telgraf müdüriyet-i umumiyesi vekili hattın güzargâhını bilmek ve tesisata lazım olandan fazla eşya ithaline meydan vermemek üzere yapılması düşünülen hattın keşfinin yapılması lüzumunu da dâhiliye nezaretine bildirmiştir (DH.MUİ, 50-1/25, 4 Temmuz 1325/17 Temmuz 1909, s. 4). Ayrıca söz konusu istisnanın bu defaya mahsus olmak üzere vergi alınmadan geçişine şirketçe muvafakat olduğu beyanıyla bazı tüccar ve komisyoncular tarafından devlet dairelerine hizmet bahanesiyle vuku bulması mümkün olan suistimallerin önlenmesine çare olmak üzere şura-yı devletçe alınıp, şirkete tebliğ edilen karar gereğince miriye mahsus olarak alınacak eşyanın rıhtımdan vergisiz geçirilmesi için konşimentolarının ait olduğu daireler adına yazılı olması lazım geleceğinden bu karar dairesinde muamele yapılması hususu da bildirilmiştir (DH.MUİ, 10-1/1, 26 Ağustos 1325/8 Eylül 1909, s. 2).

4.4. OSMANLI-HABSBURG (-LOTHRINGEN) İLİŞKİLERİNİN SOSYAL BİLGİLER VE GESCHICHTE UND SOZIALKUNDE/POLITISCHE BILDUNG DERS KİTAPLARINA YANSIMALARI

4.4.1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Avusturyalılar (Habsburglar-Lothringenler)

4.4.1.1. İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 1., 2. ve 3. Kitap

Şekil 4.6. 1699-1913 tarihleri arasında Osmanlı Devleti haritası

"Geçmişimi Öğreniyorum" başlıklı ikinci ünitede; millî kültür değerlerinin neler olduğu, geçmişten günümüze nasıl aktarıldığı, Atatürk'ün millî kültürün öğrenilmesi ve korunup geliştirilmesi adına neler yaptığı, tarihte Türklerin oynadıkları oyunların (cirit, güreş, gölge oyunu vesair) neler olduğu, Atatürk'ün hayatı ve Trablusgarp, Çanakkale savaşları ile Millî Mücadele'deki rolünün ne olduğu konularından bahsedilmektedir. Bu ünitede yer alan "Bir Lider Doğuyor" başlıklı konuda Türkiye Cumhuriyeti tarihinin, bağımsızlık için verilen mücadelelerin ve kazanılan zaferlerin öğretilmesi üzerinde durulmaktadır. Bunun için öncelikle liderlik özellikleri sayesinde Türk milletini aynı hedef doğrultusunda birleştiren Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa'nın daha yakından tanınması gerektiği ifade edilmiştir. Harp Akademisi'nden kurmay yüzbaşı olarak mezun olan Atatürk'ün askerlik hayatına başladığından, çeşitli yerlerde görev yaptıktan sonra dikkatleri üzerine çektiğinden ve

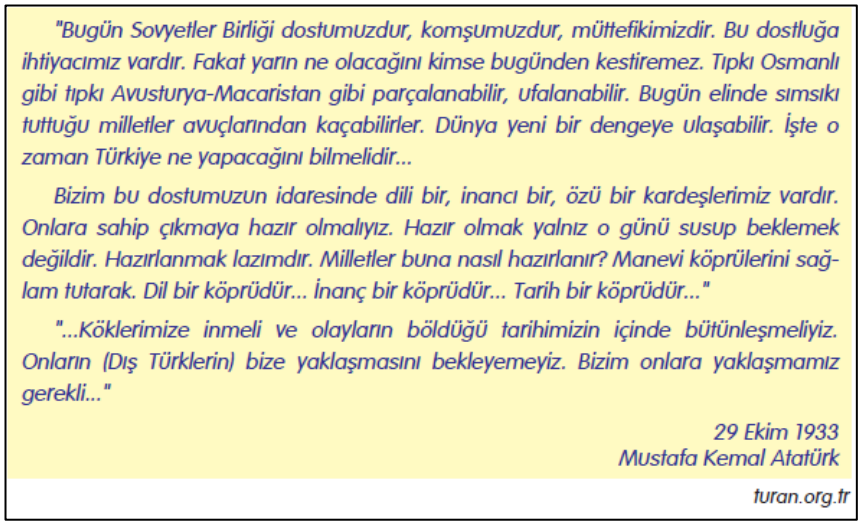
katıldığı ilk savaş olarak ifade edilen Trablusgarp Savaşı'ndan Cumhuriyet'in ilanına kadar olan gelişmelerden bahsedilmiştir. Bu konuda 1699-1908 yılları arasında Avusturya-Macaristan'ın Osmanlı Devleti'nden ele geçirdiği yerlere ilişkin bir haritaya da yer verilmiştir (Şahin ve diğerleri, 2016, s. 44-45).

"Uzaktaki Arkadaşlarım" başlıklı sekizinci ünitede; dünya üzerindeki kıta ve okyanusların hangileri olduğu, bazı ülkelerdeki önemli eserlerin neler olduğu, ülkelerdeki konut ve yemek farklılıklarının nelerden kaynaklandığı, toplumların kendilerine özgü ve toplumlar arasında ortak kutlanan özel günlerin hangileri olduğu konularından bahsedilmektedir. Mamafih bu ünitede Avusturya'ya ilişkin herhangi bir bilgiye (kent, bayrak, ünlü özellik vesair) yer verilmediği görülmektedir (Şahin ve diğerleri, 2016, s. 177-189).

4.4.1.2. İlköğretim Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı

Kitabın genelinde Avustralya, Botsvana, Hollanda, Tayland gibi ülkeler ile ilgili bilgilerden bahsedilmesine karşın Avusturya'ya ilişkin hiçbir bilginin bulunmadığı anlaşılmaktadır (Özensoy ve Aynacı, 2016, s. 159).

4.4.1.3. İlköğretim Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabı

"Bugün Sovyetler Birliği dostumuzdur, komşumuzdur, müttefikimizdir. Bu dostluğa ihtiyacımız vardır. Fakat yarın ne olacağını kimse bugünden kestiremez. Tıpkı Osmanlı gibi tıpkı Avusturya-Macaristan gibi parçalanabilir, ufalanabilir. Bugün elinde sımsıkı tuttuğu milletler avuçlarından kaçabilirler. Dünya yeni bir dengeye ulaşabilir. İşte o zaman Türkiye ne yapacağını bilmelidir...

Bizim bu dostumuzun idaresinde dili bir, inancı bir, özü bir kardeşlerimiz vardır. Onlara sahip çıkmaya hazır olmalıyız. Hazır olmak yalnız o günü susup beklemek değildir. Hazırlanmak lazımdır. Milletler buna nasıl hazırlanır? Manevi köprülerini sağlam tutarak. Dil bir köprüdür... İnanç bir köprüdür... Tarih bir köprüdür..."

"...Köklerimize inmeli ve olayların böldüğü tarihimizin içinde bütünleşmeliyiz. Onların (Dış Türklerin) bize yaklaşmasını bekleyemeyiz. Bizim onlara yaklaşmamız gerekli..."

29 Ekim 1933
Mustafa Kemal Atatürk

turan.org.fr

Şekil 4.7. Atatürk'ün Türk dış politikası ile ilgili öngörüsü

"Ülkemiz ve Dünya" başlıklı beşinci ünitede; dünyada nüfus ve ekonomik faaliyetlerin dağılışını etkileyen faktörlerin ve Türkiye'yi önemli yapan unsurların neler olduğu, bunların nüfus ve Türkiye ekonomisini nasıl etkilediği, Türkiye'nin ithalat ve ihracat ürünlerinin neler olduğu, TİKA'nın kuruluş amacının ne olduğu,

Atatürk'ün dış politikada benimsediği temel ilkelerin neler olduğu, Uluslararası işbirliğinin neden önemli olduğu ve uluslararası organizasyonların Türkiye'de yapılmasının sağladığı kazançların neler olduğu konuları yer almaktadır. Bu ünitede yer alan "Önder Türkiye" başlıklı konuda Türkiye'nin 1991'de bağımsızlıklarını kazanan Türk Cumhuriyetleri ile olan siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerinin sürekli gelişme gösterdiği belirtilmiş ve bunda Türk İş Birliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nın (TİKA) katkısına dikkat çekilerek, TİKA hakkında bilgi verilmiştir. Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerin giderek artması için neler yapılabileceği sorularak, Atatürk'ün ileri görüşlülüğü sayesinde 1990'lı yıllarda olabilecekleri tahmin ettiği ve dış politikada izlenilecek yolu belirlediği söylenmiştir. Bu bağlamda Atatürk'ün Avusturya-Macaristan'ın da tıpkı Osmanlı gibi birçok milleti bünyesinde barındıran parçalanmış bir imparatorluk olduğuna değindiği bir ifadesine de yer verilmiştir (Karabıyık, 2014, s. 122).

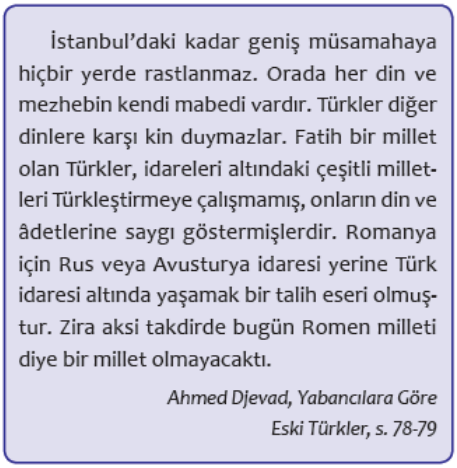
4.4.1.4. İlköğretim Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı

Şekil 4.8. 17. yüzyıl sonlarına kadar Osmanlı Devleti'nin sınırları

"Türk Tarihinde Yolculuk" başlıklı üçüncü ünitede; Anadolu'nun nasıl Türk yurdu hâline geldiği, Osmanlı Devleti'nin nasıl kurulduğu ve yükseldiği, Osmanlı'da nasıl bir hoşgörü ve birlikte yaşama kültürü olduğu, Osmanlı ve Avrupa arasında nasıl bir etkileşim olduğu, seyahatnamelerde Osmanlı kültüründen nasıl bahsedildiği ve Osmanlı Devleti'nde nasıl bir toplumsal ve ekonomik değişim olduğu konularından bahsedilmektedir. Bu ünitede yer alan "Osmanlı Devleti'nin Yükselişi" başlıklı

konuda Fatih Sultan Mehmet döneminden itibaren yapılan fetihlere yönelik bilgiler verilip, bu fetihlerle ilişkili olarak 17. yüzyıl sonlarına kadar ki sınırlar haritada gösterilirken bu süreçte Osmanlı ve Avusturya imparatorluklarının sınırlarının nasıl olduğu da belirtilmektedir (Evirgen, 2016, s. 68).

İstanbul'daki kadar geniş müsamahaya hiçbir yerde rastlanmaz. Orada her din ve mezhebin kendi mabedi vardır. Türkler diğer dinlere karşı kin duymazlar. Fatih bir millet olan Türkler, idareleri altındaki çeşitli milletleri Türkleştirmeye çalışmamış, onların din ve âdetlerine saygı göstermişlerdir. Romanya için Rus veya Avusturya idaresi yerine Türk idaresi altında yaşamak bir talih eseri olmuştur. Zira aksi takdirde bugün Romen milleti diye bir millet olmayacaktı.

Ahmed Djevad, Yabancılara Göre Eski Türkler, s. 78-79

Şekil 4.9. Yabancılara göre eski Türkler

Aynı ünitede yer alan "Osmanlı'da Hoşgörü ve Birlikte Yaşama Kültürü" başlıklı konuda Osmanlı Devleti'nde farklı inanç ve kültürlerden insanların birlikte hoşgörü içinde yaşadıkları ifade edilmiş; Osmanlı Devleti'nin uzun süre güçlü bir devlet olarak varlığını sürdürmesinde farklı kültürlere hoşgörülü davranmasının etkisi olduğuna vurgu yapılmıştır. Yabancıların gözüyle Osmanlı yönetim anlayışı içindeki hoşgörü anlatılırken Osmanlı yönetim anlayışı ile Rus ve Avusturya idarelerine yönelik bir karşılaştırmaya da yer verilmiştir (Evirgen, 2016, s. 75).

"Osmanlı-Avrupa Etkileşimi" başlıklı konuda ise Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetini 15. yüzyılda Balkanlar'a, 16. yüzyılda da Orta Avrupa'ya kadar genişletmesiyle Avrupa devletleri ile yakın ilişkiler kurduğundan bahsedilmiş; askerî, siyasi ve ticari ilişkilerin de zaman içinde iki uygarlığın birbiriyle etkileşimine neden olduğu belirtilmiş; bu etkileşimde tüccarların, elçilerin ve seyyahların önemli rol oynadıkları ifade edildikten sonra Avrupa'da Osmanlı kültür ve sanatının tanınmasında Fransa, Avusturya, İngiltere gibi ülkelere giden Osmanlı elçilerinin etkili olduklarına dikkat çekilmiştir. Bu elçilerden 1665'te Avusturya'nın başkenti Viyana'ya gönderilen ve aralarında Evliya Çelebi'nin de yer aldığı sanılan Kara Mehmet Ağa'nın elçilik heyetinin müzik sahasında Avrupa'yı etkilediği, heyetle birlikte giden mehter takımının Viyana'da gösteriler yaptığı, Osmanlı müziğinin halk

tarafından hayranlıkla izlendiği ve bundan etkilenerek bazı Osmanlı müzik aletlerinin bando ve orkestralarda kullanılmaya başlandığı ifade edilmiştir. Beethoven, Mozart ve Haydn gibi müzisyenlerin Osmanlı müzik ve kültürünün tesiriyle eserler yazdıkları belirtilerek Mozart'ın "Türk Marşı"nı yazarken mehter müziğinden, Beethoven'ın da "Büyük Senfoni" adlı eserinde mehter takımındaki müzik aletlerinden faydalandığı dile getirilmiştir (Evirgen, 2016, s. 80).

Şekil 4.10. Mehter takım

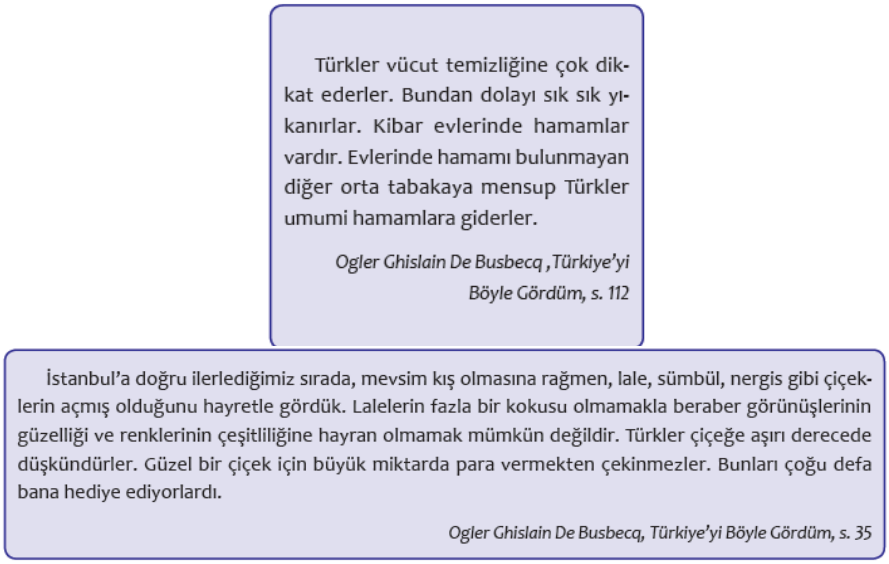

Şekil 4.11. Avusturya'da minareye benzer kuleleri ile bir yapı

Osmanlı Devleti'nin Avusturya'yı mimarî yönden etkilediğini gösteren bir diğer örnek de minareye benzer bir yapının oluşturulması olarak ifade edilmiştir (Evirgen, 2016, s. 81).

Osmanlı Devleti'nin 17. yüzyılda Avrupa'da en geniş sınırlarına ulaştığı, ancak İkinci Viyana Kuşatması'nın Osmanlı Devleti adına başarısızlıkla sonuçlandığı ve arka arkaya alınan yenilgilerin ardından 1699 yılında Karlofça Antlaşması'nın imzalandığı, bu antlaşma ile Avusturya, Venedik ve Lehistan'a önemli topraklar verildiği ve Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleri karşısında üstünlüğünü kaybetmeye başladığı, 18. yüzyılın başında kaybettiği yerleri geri almaya çalışan Osmanlı Devleti'nin Avusturya karşısında başarılı olamayarak, 1718 yılında Pasarofça Antlaşması'nı imzaladığı, bu antlaşmanın imzalanmasıyla da Osmanlı ile Avrupa devletleri arasında barış döneminin başladığı, III. Ahmed'in Osmanlı tahtında olduğu bu dönemin daha sonra "Lale Devri" olarak isimlendirildiği, bu dönemin aynı zamanda Avrupa ile ilişkilerin geliştiği ve kültürel çalışmaların arttığı bir dönem olduğu,

Osmanlı Devleti'nin Paris, Londra, Viyana gibi önemli Avrupa başkentlerine elçiler gönderdiği ve bu elçilerin Avrupa'daki kültür ve sanat etkinliklerini, bilimsel ve teknik gelişmeleri takip edip, Osmanlı'ya aktardıkları ifade edilmiştir (Evirgen, 2016, s. 81).

Şekil 4.12. Türkiye'yi böyle gördüm

"Seyahatnamelerde Osmanlı Kültürü" başlıklı konuda Türklerin temizliğe düşkünlüğü ve hamam kültürünün seyahatnamelerde sıkça yer bulduğu ifade edilmiş ve Avusturya Elçisi Busbecq'in seyahatnamesinden bir alıntıya yer verilmiştir. Ayrıca Busbecq'in Türk lalesini Avrupa'ya tanıtmasıyla bilindiği, Türkiye'deki bitkileri inceleyen Busbecq'in o dönemde Avrupalıların tanımadığı lale bitkisinin soğanlarını Avrupa'ya götürdüğü belirtilmiştir. Busbecq'in Türklerin çiçek yetiştirme tutkusunu eserinde nasıl açıkladığına dair bir ifadeye de yer verilmiştir (Evirgen, 2016, s. 87).

Aynı konuda; bilimsel ve teknolojik alandaki ilerlemeler sonucunda sanayileşen Avrupa ülkelerinin fabrikaların ihtiyacı olan ham maddeyi temin etmek ve üretilen malları satmak için sömürge ve pazar arayışına girdikleri, sanayi inkılabının öncüsü olan İngiltere'nin ve Fransa'nın da güçlü sanayisi ve geniş sömürgeleriyle Avrupa'nın söz sahibi ülkeleri arasında oldukları, ancak 19. yüzyıl sonlarında Avrupa'da güçler dengesinin bozulduğu, 1870'te İtalya'nın, 1871'de Almanya'nın siyasi birliklerini tamamlayarak önemli devletler hâline geldikleri, Almanya ve İtalya'nın sanayilerini güçlendirmek için ham madde ve pazar arayışına girdikleri, İtalya ve Avusturya-Macaristan'ın Üçlü İttifak Devletleri grubunu meydana getirdikleri, bu durumun İngiltere ve Fransa'yı birbirine yaklaştırdığı ve aralarına

Rusya'yı da alarak Üçlü İtilaf Devletleri grubunu oluşturdukları, böylece Birinci Dünya Savaşı'na zemin hazırladıkları ifade edilmiştir.

Şekil 4.13. Birinci Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'daki sınırlar

Fransız İhtilali sonucunda ortaya çıkan milliyetçilik akımının Avrupa'daki milletlerin kendi bağımsız devletlerini kurmak için harekete geçmelerine yol açtığı, Almanya'nın daha önce Fransa'ya ait olan Alsas-Loren bölgesini işgal etmesinin iki devletin ilişkilerini gerginleştirdiği, Balkan topraklarının Avusturya-Macaristan ile Rusya arasında çekişmeye neden olduğu, her iki devletin Balkanlara hâkim olmak istemesinin Avusturya-Macaristan ve Rusya'nın iki ayrı grupta yer almalarında etken olduğu belirtilmiş ve Birinci Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'daki sınırların olduğu haritaya yer verilmiştir (Evirgen, 2016, s. 164).

19. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin siyasi, askerî, ekonomik, kültürel ve toplumsal alanlarda büyük bir değişim yaşadığı, üç kıtada geniş sınırlara sahip olan Osmanlı Devleti'nin, Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı milliyetçilik akımından etkilenen azınlıkların ayaklanmaları ile karşı karşıya kaldığı, başta Rusya olmak üzere, Avusturya-Macaristan, İngiltere ve Fransa'ya karşı önemli topraklar kaybedildiği belirtilmiştir (Evirgen, 2016, s. 165).

Şekil 4.14. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Veliahdı Ferdinand

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Veliahdı Ferdinand'ın 28 Haziran 1914'te Saraybosna'yı ziyareti sırasında Sırp milliyetçisi Princip tarafından öldürülmesinin barut fıçısına dönen Avrupa'da savaşı başlatan kıvılcım olduğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun katillerin Sırbistan tarafından korunduğunu ileri sürerek bu devlete savaş açtığı, iki devlet arasında başlayan savaşın İtilaf ve İttifak devletlerinin de birbirlerine savaş ilan etmeleriyle kısa sürede bir dünya savaşına dönüştüğü ifade edilmiş; suikasta uğrayan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Veliahdı Ferdinand'ın resmine yer verilmiştir.

	İtilaf Devletleri		İttifak Devletleri
Savaş Başlamadan Önce	İngiltere Fransa Rusya		Almanya Avusturya - Macaristan İtalya
Savaş Başladıktan Sonra	İngiltere Fransa Rusya Sırbistan İtalya Yunanistan	Romanya Japonya Brezilya ABD	Almanya Avusturya - Macaristan Osmanlı Devleti Bulgaristan

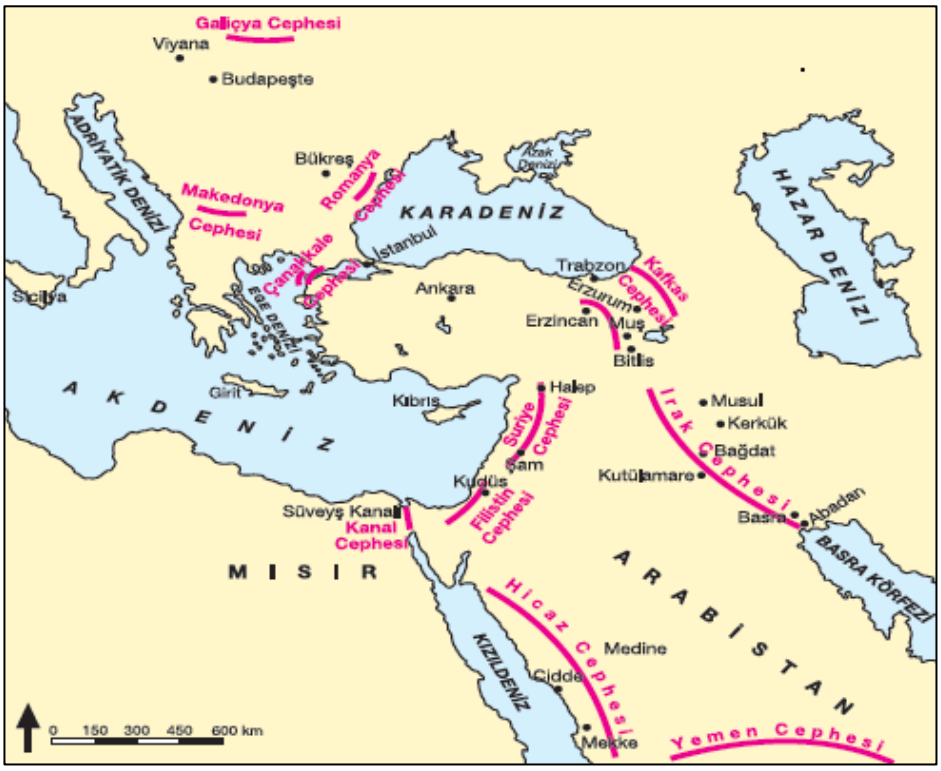
Şekil 4.15. Savaş başlamadan önce ve başladıktan sonra İtilaf ve İttifak devletleri

Savaş başlamadan önce ve savaş başladıktan sonra İtilaf ve İttifak devletleri tablo olarak gösterilmiştir.

Şekil 4.16. İttifak Devletleri hükümdarlarını gösteren kartpostal

Ayrıca aralarında V. Mehmet ve Franz Joseph'in de görüldüğü İttifak Devletleri hükümdarlarını gösteren bir kartpostala yer verilmiştir (Evirgen, 2016, s. 166).

Şekil 4.17. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin savaştığı cepheler

Keza Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin 1914-1918 yılları arasında savaştığı cephelere ilişkin bir haritaya da yer verilmiş ve Birinci Dünya

Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin müttefiki olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Bulgaristan'a yardım etmek için toprakları dışında bulunan Galiçya, Romanya ve Makedonya cephelerine asker gönderdiği ve bu cephelerde Rusya, Romanya ve Fransa ile savaşıldığı belirtilmiştir (Evirgen, 2016, s. 169).

Birinci Dünya Savaşı'nda yorgunluk ve ekonomik sıkıntıların ilk işaretlerinin ittifak kanadından Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'dan geldiği, ekonomik ve sosyal sıkıntılar içinde olan Avusturya-Macaristan'ın barış istediği, Bulgaristan'ın Makedonya Cephesi'nde Fransa ve Sırbistan karşısında yenilerek savaştan çekildiği, Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi ile Osmanlı Devleti'nin müttefikleri ile bağlantısının kesildiği, İstanbul'un işgal tehlikesi altına girdiği, bunun üzerine Osmanlı Devleti'nin 30 Ekim 1918'de İtilaf devletleri ile ağır şartlar taşıyan Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalayarak savaştan çekildiği bilgisine yer verilmiştir (Evirgen, 2016, s. 171). Birinci Dünya Savaşı'nın; etkileri günümüze kadar süren önemli ekonomik, toplumsal ve siyasi sonuçlar doğurduğundan, milyonlarca insanın öldüğünden, yaralandığından ya da sakat kaldığından, Avrupa'nın siyasi haritasının yeniden çizildiğinden, Rusya, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti'nin yıkıldıklarından ve Polonya, Çekoslovakya, Avusturya, Macaristan, Yugoslavya, Finlandiya, Estonya, Letonya ve Litvanya gibi devletler kurulduğundan bahsedilmiştir (Evirgen, 2016, s. 172).

4.4.2. Geschicte und Sozialkunde/Politische Bildung Ders Kitaplarında Türkler (Osmanlılar)

4.4.2.1. Zeitbilder 2 (Tarih Öncesi Çağlardan Orta Çağ'a)

Roma'nın başlangıcı hakkında neler bilindiği, Romalıların dünya imparatorluğu hâline nasıl geldikleri, cumhuriyet ve imparatorluk dönemlerinde hangi farklar olduğu, kölelerin baskılara nasıl direndikleri, Roma'da bir ailenin nasıl yaşadığı, Hristiyanlığın eski tanrılara nasıl üstün geldiği ve Romalıların günümüze kazandırdıkları konularının yer aldığı "Rom das erste Weltreich des Abendlandes/Batı'nın İlk Dünya İmparatorluğu Roma" başlıklı dördüncü ünitede bahsedilen önemli gelişmeler kronolojik olarak; MÖ 1000'li yıllarda Roma tepelerinde ilk yerleşimler, MÖ 753 Roma'nın kuruluşu, MÖ 500 civarı son kralın kovuluşu ve cumhuriyetin ilanı, MÖ 264-146 Punik savaşları, MÖ 133-31 İç savaşlar, MÖ 74 Spartaküs önderliğinde köle isyanı, MÖ 44 Sezar suikasti, MÖ 27 Augustus'un Roma

İmparatorluğu'nu kuruşu, MÖ 15 Rätien (Rhaetia) ve Noricum eyaletlerinin kuruluşu, İsa'nın doğumu, MS 116 İmparator Trajan yönetiminde Roma'nın en geniş sınırlara ulaşması, MS 313 İmparator Konstantin yönetiminde Hristiyanlara dinî özgürlüğün tanınması, MS 375 Hun akınları ve Kavimler Göçü'nün başlaması, MS 391 Hristiyanlığın devlet dini hâline gelmesi, MS 395 İmparatorluğun Batı ve Doğu Roma İmparatorluğu olarak bölünmesi, MS 476 Batı Roma İmparatorluğu'nun sonu şeklinde belirtilmiştir (Wald ve diğerleri, 2012, s. 82-83). "Die Römer erobern ein Weltreich/Romalılar Dünya İmparatorluğu Olma Yolunda" başlıklı konuda; Romalıların İtalya'yı yönettiklerinden, Kelt istilasından, zaferle sonuçlanan savaşlarla neredeyse bütün İtalya Yarımadası'na hakim olduklarından, lejyon adını verdikleri askerî birlikler oluşturduklarından, Kartaca'yı ele geçirdiklerinden (Wald ve diğerleri, 2012, s. 86), ardından Doğu Akdeniz'de fetihler yapmaya başladıklarından ve hemen hemen tüm Akdeniz'e hükmettiklerinden, Alpleri ele geçirdiklerinden, Sezar döneminde de tüm Galya'nın zapt edildiğinden ve askerlerin Britanya'ya dahi indiklerinden bahsedilmiş, MS 2. yüzyılın başında Roma İmparatorluğu'nun oldukça geniş sınırlara ulaştığı ve bundan böyle Roma İmparatorluğu'nun bekasını korumaya çalıştığı, Roma imparatorlarının MS 395'te Batı ve Doğu İmparatorluğu'na bölünerek idare ve savunmayı iyileştirmeye çalıştıkları, Avrupa Hunlarının birçok Cermen kabilesi halkının göçüne ve aynı zamanda Roma İmparatorluğu'nun yavaş yavaş bozulmasına neden oldukları, Odoaker'in MS 476'da Batı Roma İmparatorluğu'na son verdiği, bununla birlikte Doğu Roma İmparatorluğu'nun 1453 yılına kadar ayakta kaldığı, bundan sonra ise Osmanlıların neredeyse 400 yıl boyunca Güneydoğu Avrupa'ya hükmettikleri belirtilmiştir (Wald ve diğerleri, 2012, s. 87).

Din ve siyasetin birbirine nasıl bağlı olduğu, toplumun nasıl organize edildiği, şövalye ve köylülerin nasıl yaşadıkları, kilise ve din adamlarının ne kadar önemli oldukları, dönemin önemli buluşlarının hangileri olduğu, şehirlerin kazandıkları anlam ve vatandaşların nasıl yaşadıkları, hangi tehlikelerin insanları tehdit ettiği konularının yer aldığı "Das Mittelalter das Werden Europas/Avrupa'nın Orta Çağı" başlıklı beşinci ünitede bahsedilen önemli gelişmeler kronolojik olarak; MS 476 civarında Batı Roma İmparatorluğu'nun sonu, 500 civarında Frank Krallığı'nın Hristiyanlaşması, 529 Aziz Benedikt Manastır kuralları, 622 Hicret: İslam devrinin başlangıcı, 732 Karl Martell'in Araplar üzerindeki zaferi, 800 Şarlman'ın Roma İmparatoru tacı giymesi, 850 civarı Kyrill ve Method'un misyonerlik faaliyetleri, 1054 Ortodoks ve Roma kiliselerinin

ayrılması, 1073 VII. Gregory'nin Papa seçilmesi, 1077 Kral IV. Henry'nin C/Kanossa'ya gidişi, 1122 Worms Anlaşması, 1212 Enss şehir yasası, 1221 Viyana şehir yasası, 1350 civarında Avrupa'da veba salgını ve 1492 Amerika'nın Kolomb tarafından keşfi şeklinde belirtilmiştir (Wald ve diğerleri, 2012, s. 106-107). "Das Oströmische Reich der Byzantiner/Bizanslıların Doğu Roma İmparatorluğu" başlıklı konuda; göç dalgasıyla Batı Roma İmparatorluğu'nun 476'da yıkıldığı, buna karşılık Doğu Roma İmparatorluğu'nun 1000 yıldan fazla varlığını sürdürdüğü, Konstantinopol'ün Roma İmparatoru Konstantin tarafından MS 330'da Yeni Roma olarak kurulduğu, bu kentin daha önce Bizans olarak adlandırıldığı, Avrupa ile Asya arasındaki kara yolu ve Akdeniz'den Karadeniz'e uzanan deniz yolu ile kentin gelişimine ve zenginliklerine önem verildiği ifade edilmiş, ardından öğrencilerden bir şehrin nasıl kuşatılabileceğini ve fethedilebileceğini tartışmaları istenmiştir. 1453'te Osmanlıların, uzun mücadelelerden sonra Orta Çağ'da Avrupa'daki en kuvvetli surları yendikleri ve artık Avrupa'ya giden yolun Osmanlılar için açıldığı ifade edilmiştir (Wald ve diğerleri, 2012, s. 110).

Şekil 4.18. Tartışma soruları

Yaklaşık 3.000 kilise ile Konstantinopol'ün Hristiyanlığın doğu merkezi olduğundan ve uzun süredir Hristiyanlığın en büyük kilisesi olan ve 5. yüzyılda inşa edilen Ayasofya'nın Konstantinopol'de bulunduğundan, buradan misyonerlerin Güneydoğu Avrupa'daki Slavlara ve Rusya'ya Hristiyanlığı götürdüklerinden, iki önemli misyoner olan Kyrill ve Method'un kutsal yazıları Slavca'ya çevirdiklerinden ve bunun için Yunan harflerinden Kiril'i oluşturduklarından bahsedilmiştir. Ardından

öğrencilerden bir halkın kültüründe yazının neden önemli bir yeri olduğunu tartışmaları ve bugün Kiril alfabesinin hangi ülkelerde kullanıldığını öğrenmeleri istenmiş; İstanbul'un Slav dillerinde çarın şehri anlamına gelen Carigrad ve bunun Kiril alfabesi ile yazım şekline yer verilmiştir.

Şekil 4.19. Ayasofya Müzesi

Ayrıca Konstantinopol'ün İstanbul olduğu belirtilmiş ve eski Hristiyan kiliselerinin camiye dönüştürülerek, minarelerle donatıldığı ifade edilip, bununla ilgili bir resme yer verilmiştir (Wald ve diğerleri, 2012, s. 111).

Kitabın son kısmında, kitapta geçen isimlerin ve terimlerin açıklamalarına yer verilen bölümünde Ege Denizi (Ege); Yunanistan ve Türkiye arasında Akdeniz'in bir kısmı, Efes; Türkiye'nin batısında Akdeniz'de bir antik kent (Wald ve diğerleri, 2012, s. 154), Halikarnas; Türkiye'nin güneybatı sahillerindeki Kral Mausolos'un mezarı ile ünlü antik kent, günümüzde Bodrum (Wald ve diğerleri, 2012, s. 155), Orta Doğu; Türkiye, Kıbrıs, Suriye, Lübnan, İsrail, Ürdün, Mısır, Suudi Arabistan, Yemen, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Bahreyn, Kuveyt, Irak ve İran'ı içeren coğrafi bölgenin adı (Wald ve diğerleri, 2012, s. 157) olarak belirtildiği, ayrıca Hititler'in de günümüz Türkiye'sinde bir krallık kurdukları (Wald ve diğerleri, 2012, s. 21, 155) bilgilerine yer verilmiştir.

4.4.2.2. Zeitbilder 3 (Yeni Çağ'dan Birinci Dünya Savaşı'nın Sonuna Kadar)

Antik dönemin yeniden nasıl keşfedildiği, Rönesans'taki yeniliklerin neler olduğu, matbaanın icadının etkisinin ne olduğu, Avrupa'da kullanılan yeni buluşların neler olduğu, dünyanın şekli hakındaki bilginin nasıl oluştuğu, İspanyollar ve Portekizlerin Hindistan'a giden deniz yolunu nasıl aradıkları, Hernan Cortez'in Aztek İmparatorluğu'nu nasıl ele geçirdiği, İnkaların Güney Amerika'da büyük bir imparatorluğa nasıl hükmettikleri konularının yer aldığı "Aufbruch in eine 'neue Zeit'/Yeni Bir Çağın Başlangıcı" başlıklı birinci ünitede bahsedilen önemli gelişmeler kronolojik olarak; MS 1000'li yıllarda Viking Leif Eriksson'un Amerika'ya ilk gelen Avrupalı olduğu, 1452-1519 yılları arasında Leonardo da Vinci'nin yaşadığı, 1453 yılında Türkler'in Konstantinopolis'i fethettiği, 1455 yılında Gutenberg'in İncili bastığı, 1492 yılında Kolomb'un Amerika'ya ve 1498 yılında Vasco da Gama'nın deniz yoluyla Hindistan'a ulaştığı, 1506-1626 yılları arasında Aziz Petrus Bazilikası'nın inşa edildiği, 1514'te Copernicus'un Dünya'nın Güneş etrafında döndüğünü açıkladığı, 1519'da Magellan'ın dünyanın etrafını dolaşmaya başladığı, Cortez'in Aztek İmparatorluğu'nu ve 1532'de Pizarro'nun İnka İmparatorluğu'nu fethettiği şeklinde belirtilmiştir (Scheucher ve diğerleri, 2013, s. 6-7). "Eine neue Zeit– die wiederentdeckte Antike/Yeni Bir Çağ-Yeniden Keşfedilen Antik Çağ" başlıklı konuda; Orta Çağ'da okuma yazma bilen ve İncil ya da diğer diğer dinî yazıları değerlendirebilecek kişi sayısının oldukça az olduğu, Antik yazarların da dinsiz olarak görüldüklerinden okumak için tercih edilmedikleri ifade edilmiş ve Osmanlıların 1453 yılında Konstantinopol'ü fethetmelerinin Antik yazıları yeniden modern hâle getirmede bir dönüm noktası olduğu belirtilmiştir. Bu fetih sonrası birçok Yunan bilginin Batı Avrupa'ya ve özellikle İtalya'ya kaçtıkları, bunların eski Yunan ve Romalı yazar ve bilim insanlarından edindikleri bilgilerini buraya taşıdıkları ve böylece Orta Avrupa'da Antik'e büyük bir ilgi uyandırdıkları ifade edilmiştir (Scheucher ve diğerleri, 2013, s. 8). "Die Europäer entdecken die Welt/Avrupalıların Dünyayı Keşfi" başlıklı konuda; Avrupalıların neden ve nasıl Hindistan'a gitmek istedikleri sorusuna yanıt aranmış, Haçlı seferlerinden bu yana Avrupa ile Şark arasında ticaretin geliştiği, Avrupalıların özellikle baharat, ipek ve pamuk talep ettikleri, Osmanlılar'ın 1453 yılında Konstantinopol'ü fethetmeleriyle Hindistan'a ve

Uzak Doğu'ya giden ticaret yollarının engellendiği ve bunun da Avrupalılar tarafından sevilen ekzotik ürünlerin oldukça yüksek fiyatlara geleceği anlamı taşıdığı ve böylece yeni ticaret yolları arayışına başlandığı ifade edilmiştir. Bu hususta Portekizli kaptanların Afrika kıyılarından yola çıktıkları ve 1498 yılında Vasco da Gama'nın Hindistan'a ulaştığı belirtilmiş, ayrıca 1492 yılında Kolomb'un da Hindistan'a daha hızlı bir şekilde ulaşmak amacıyla yolculuğa çıktığı bilgisine yer verilmiştir (Scheucher ve diğerleri, 2013, s. 14).

Katolik kilisesinden şikâyet edilen hususların neler olduğu, Luther ile kilise arasındaki kopmanın nasıl gerçekleştiği, Katolik ve Luther öğretileri arasındaki farkların neler olduğu, köylülerin neden Büyük Köylü Savaşı'na kalkıştıkları, Katolik Kilisesi'nin nasıl yeniden şekillendiği, Karşı Reformasyon'un nasıl yapıldığı, Otuz Yıl Savaşları'nın nedenlerinin ve etkilerinin neler olduğu konularının yer aldığı "Von der Glaubensspaltung zum Glaubenskrieg/İnanç Ayrılığından İnanç Savaşına" başlıklı ikinci ünitede bahsedilen önemli gelişmeler kronolojik olarak; 1517 yılında Luther'in 95 maddelik tezini yayımladığı, 1521 yılında İmparator V. Karl'ın Luther'i kanun dışı ilan ettiği, 1525-1526 yıllarında Büyük Köylü Savaşları ve 1529 yılında Viyana'da ilk Türk kuşatması olduğu, 1530 yılında Augsburg İtirafı'nın yayımlandığı, 1545-1563 yıllarında Trent Konsili'nin toplandığı, 1555 yılında Augsburg Barışı'nın yapıldığı, 1618 Prag Defenestrasyonu,[129] 1618-1648 yılları arasında Otuz Yıl Savaşları'nın yaşandığı ve 1648 Vestfalya Barışı yapıldığı şeklinde belirtilmiştir (Scheucher ve diğerleri, 2013, s. 24-25). "Glaubensspaltung und Glaubenserneuerung/İnanç Ayrılığı ve Reform" başlıklı konuda Katolik inancı savunan Kutsal Roma İmparatoru V. Karl'ın Luther'in öğretisinden ve öğretisinin kısa sürede yayılmasından hoşnut olmadığı, ancak o sıra gerek Osmanlılara gerekse Fransızlara karşı savaşta bulunduğundan ve Protestanlığı kabul eden prenslerin askerî yardımlarına ihtiyacı olduğundan Luthercilerin dinî özgürlük talepleriyle karşı karşıya kaldığı, bununla birlikte Osmanlıların Viyana'yı ilk kuşatmalarını kestikten sonra imparatorun da Evanjelizm öğretisini yasakladığı ve Luther'in takipçilerinin bunu protesto ettikleri, buna istinaden bugün hâlâ kendilerinin Protestanlar olarak adlandırıldıkları bilgisine yer verilmiştir (Scheucher ve diğerleri, 2013, s. 30).

[129] Latince'de pencere kelimesine karşılık gelen fenestradan türetilen defenestrasyon, birini camdan fırlatıp atma anlamına gelmektedir (Bauer, 2015, s. 85).

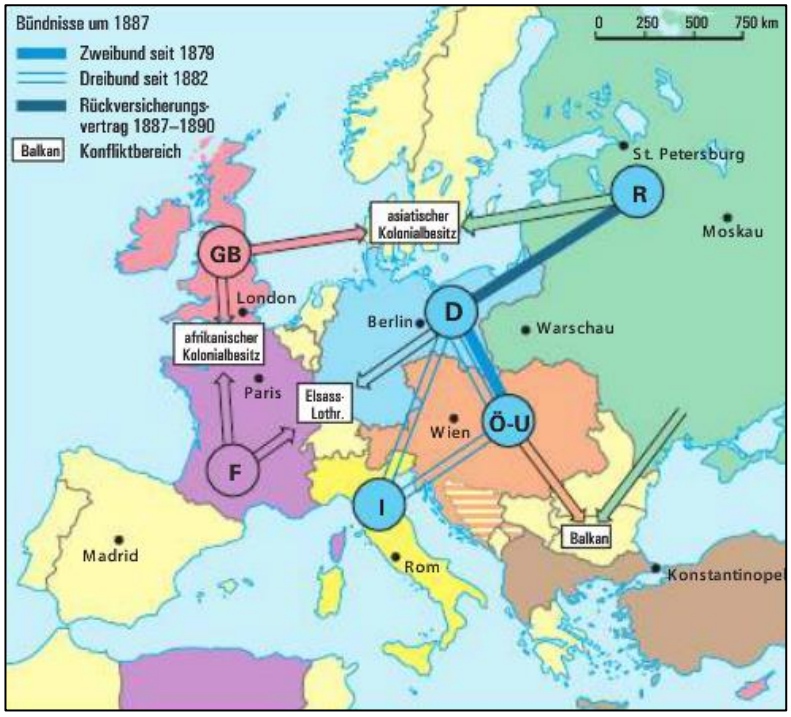
Emperyalizmin hangi sebeplerle ortaya çıktığı, sömürge politikasının Afrika'yı nasıl değiştirdiği, Kongo ve Güney Afrika'da insanlara nasıl davranıldığı, İngiltere'nin nasıl dünya imparatorluğu olduğu, milliyetçiliğin ne olduğu ve İtalya ile Almanya'nın nasıl ortaya çıktıkları, Birinci Dünya Savaşı'nın nedenlerinin ve başlamasına fırsat veren olayın ne olduğu, savaşın nasıl seyrettiği, insanların savaş sırasında nasıl acılar yaşadıkları ve bunun nasıl sonuçları olduğu konularının yer aldığı "Imperialismus und Erster Weltkrieg/Emperyalizm ve Birinci Dünya Savaşı" başlıklı yedinci ünitede bahsedilen önemli gelişmeler kronolojik olarak; 1870-1914 emperyalizm devri, 1884 Kongo Konferansı: Afrika'nın Avrupa devletleri arasında bölünmesi, 1904 Güney Afrika'da Herero Ayaklanması, 28 Haziran 1914 tarihinde Avusturya veliahdına Saraybosna'da suikast düzenlenmesi, Temmuz 1914 tarihinde Avusturya'nın Sırbistan'a savaş ilan etmesi ve Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması şeklinde belirtilmiştir (Scheucher ve diğerleri, 2013, s. 112-113).

Şekil 4.20. Franz Ferdinand suikasti

"Der Erste Weltkrieg beginnt–Anlass und Ursachen/Birinci Dünya Savaşı Başlıyor- Sebep ve Nedenleri" başlıklı Birinci Dünya Savaşı'ndan bahsedilen konuda; 28 Haziran 1914 tarihinde Bosna'nın başkenti Saraybosna'da Avusturya Veliahdı Franz Ferdinand'ın eşi Sophie ile arabada dolaşırken Sırp gizli örgütü "Kara El" üyesi tarafından öldürüldükleri ifade edilmiş, bu durumun Birinci Dünya Savaşı'nın bir

tetikleyicisi olmakla birlikte savaşın pek çok nedeni olduğunun bilindiğine dikkat çekilmiştir (Scheucher ve diğerleri, 2013, s. 122).[130]

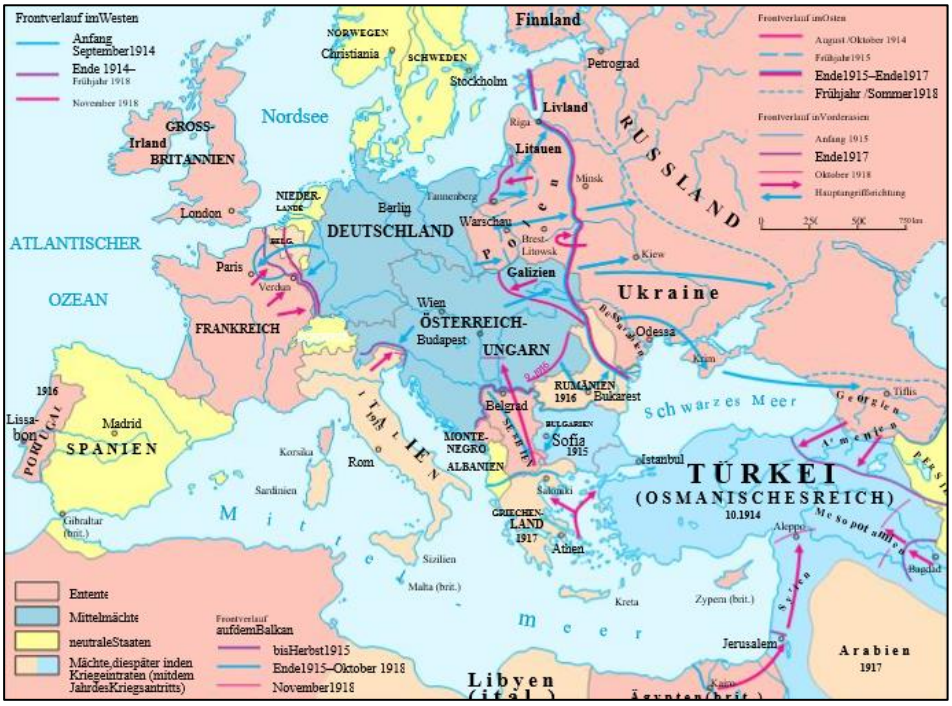
Şekil 4.21. İttifak sistemleri

Silahlanma yarışı, milliyetçilik problemleri, Avusturya'nın 1878'de işgal ettiği Bosna ve Hersek'i kesin olarak imparatorluk topraklarına katması ve Rusya'nın Slavların koruyuculuğu rolünü üstlenmesiyle Balkanlar'da yaşanan kriz, Avrupa devletleri arasında gittikçe artan güvensizlik ve aralarında yapılan gizli antlaşmalar Birinci Dünya Savaşı'nın nedenleri arasında gösterilmiştir. 1914 yılına gelindiğinde Almanya, Avusturya-Macaristan, Türkiye, Bulgaristan ve İtalya (1915 yılına kadar) ile Fransa, Rusya, İngiltere, İtalya (1915'ten sonra), ABD (1917'den sonra) ve diğer birçok devletin de katıldığı Birinci Dünya Savaşı'nın askerî blokları merkezî kuvvetler ve müttefikler olarak belirtilmiştir. İmparator Franz Joseph'in Temmuz ayı sonlarında ültimatomla Avusturyalı yetkililerin Saraybosna cinayetiyle ilgili soruşturmaya

[130] Sevük (1944) Viyana Askerî Müzesi'ne yaptığı gezi sırasında Veliaht ve eşinin suikaste uğradığı araba üzerinden bu hususta düşüncelerini şöyle ifade etmiştir: Askeri müzedeyiz. İlk görülen yirmi yıllık bir otomobildir. Şimdi hamal imrenmez, o zaman veliaht biniyormuş. Arabanın böğründe Prençib'in kurşuniyle açılan şu küçük delik insanların başına Büyük Harbi açtı. Aziz devrinin meşhur veziri Fuat Paşa Avrupa'nın bir diplomat meclisinde "en sağlam devlet kimdir?" sualine "elbet biziz" demiş, "siz dışardan biz içerden bu kadar çalıştığımız hâlde gene yıkamıyoruz!" Galiba bu nükteye en çok Avusturya diplomatı gülmüş. Halbuki o koca İmparatorluk, işte şu otomobil söylüyor; bir tek kurşunla yıkıldı (s. 76).

katılmalarını istemesi ve bunu Sırbistan'ın reddetmesi, Almanya'nın Avusturya imparatoruna tam destek vermesi ve 28 Temmuz'da Avusturya'nın Sırbistan'a savaş ilan etmesi, Rusya'nın Sırbistan'ı desteklemesiyle zincirleme bir reaksiyon neticesi olarak Birinci Dünya Savaşı'nın vuku bulduğu ifade edilmiş ve öğrencilerden yukarıda gösterilen haritadan faydalanarak, Birinci Dünya Savaşı'ndaki ittifak sistemlerini açıklamaları istenmiştir (Scheucher ve diğerleri, 2013, s. 123).

"Die Schrecken eines „modernen Krieges"/Modern Bir Savaşın Korkuları" başlıklı konuda; aşağıdaki haritaya yer verilmiş ve öğrencilerden haritaya göre Birinci Dünya Savaşı sırasında cephelerin değişimini açıklamaları ve bu savaşın neden "Modern Savaş" olarak ifade edildiğini sınıfta tartışmaları istenmişir (Scheucher ve diğerleri, 2013, s. 124).

Şekil 4.22. Birinci Dünya Savaşı (1914-1918)

Habsburgların evlilikler yoluyla nasıl büyük bir güç hâline geldikleri, Habsburgların hangi devletlerle savaştıkları, Avusturya'nın mutlakiyetçilik ve aydınlanma dönemlerinde nasıl yönetildiği, liberalizm ve milliyetçiliğin Avusturya tarihinde nasıl rol oynadığı konularının yer aldığı "Österreich–Das Habsburgerreich/Avusturya Habsburg İmparatorluğu" başlıklı sekizinci ünitede bahsedilen önemli gelişmeler kronolojik olarak; 1477'de I. Maximilian'ın Maria von Burgund ile evlenmesi, 1496'da Philipp von Habsburg'un Johanna von Spanien ile

evlenmesi, 1515'te Çifte Viyana Düğünü[131], 1521'de Habsburgların İspanya ve Avusturya kolları olarak bölünmeleri, 1526'da Macaristan ve Bohemya'nın Habsburg yönetimine girmesi, 1529 Birinci Viyana Kuşatması, 1683 İkinci Viyana Kuşatması, 1701-1714 İspanya Veraset Savaşı, 1781 Hoşgörü Fermanı, 1804 Avusturya İmparatorluğu, 1806 Kutsal Roma-Alman İmparatorluğu'nun sonu, 1848/49 Devrimi, 1867 Macaristan ile anlaşma-Avusturya anayasası, 1907 erkekler için genel ve eşit oy kullanma hakkı, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı, 1918 Habsburg İmparatorluğu'nun sonu şeklinde belirtilmiştir (Scheucher ve diğerleri, 2013, s. 132-133). "Im Habsburgerreich geht die Sonne nicht unter/Habsburg İmparatorluğu'nda Güneş Batmaz" başlıklı konuda; öğrencilerden 1550'li yıllarda Kutsal Roma İmparatorluğu sınırlarının ve Habsburglar'ın Avusturyalı ve İspanyol kollarının gösterildiği haritayı incelemeleri, hangi alanlarda Habsburg gücünün etkisinin zayıf olduğunu ve Habsburg topraklarını belirlemeleri istenmiş, bu haritada Osmanlı İmparatorluğu'nun o dönem Güneydoğu Avrupa'daki sınırları da gösterilmiştir (Scheucher ve diğerleri, 2013, s. 134).

Şekil 4.23. 1550'li yıllarda Avrupa'da Habsburglar

"... und erbe!/Miras" başlıklı konuda; evlilikler yoluyla İspanya, Bohemya ve Macaristan krallıklarının varisliğinin Habsburglara geçtiği belirtilmiş ve 1526 yılında Bohemya ve Macaristan kralı Osmanlılarla Mohaç'ta yaptığı savaşta ölünce bu

[131] 1515 Viyana Miras Mukavelesi ya da Birinci Viyana Kongresi isimleri ile de bilinmektedir.

toprakların Habsburglara katıldığı ifade edilmiştir (Scheucher ve diğerleri, 2013, s. 135). "Österreich wird zu einer europäischen Großmacht/Avusturya Avrupa'nın Büyük Bir Gücü Oluyor" başlıklı konuda; Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın 1683 yılındaki savaşta Osmanlı komutanı olduğundan ve savaş kaybedilince sultanın emriyle boğularak öldürüldüğünden bahsedilip, Kara Mustafa Paşa ile imparatorluk ordusunun Kahlenberg yamacından Osmanlı askerlerine saldırılarının resimlerine yer verilmiştir.

Şekil 4.24. Kara Mustafa Paşa

Şekil 4.25. Kahlenberg yamacından yapılan saldırı

Aynı konuda Habsburgların topraklarının genişlemesiyle Fransa ve Osmanlı İmparatorluğu gibi iki düşman kazandığı belirtilmiş; Osmanlı ordularının (Türklerin) Balkan Yarımadası'nın ve Macaristan'ın çoğunu fethettikleri ve 1529'da Viyana'yı ilk kez kuşattıkları, şehri ele geçirememekle birlikte bir tehdit olarak kaldıkları ifade edilmiştir. 17. yüzyılın ikinci yarısında ise Osmanlılar'ın yine büyük bir saldırı başlattıkları, iki ay boyunca şehri kuşattıkları ve İmparator I. Leopold'ün Avusturyalılar, Almanlar ve Polonyalılardan oluşan büyük bir ordu kurmayı başardığı bilgisine yer verilmiştir. İkinci Viyana Kuşatması'nın Viyanalı Osmanlı tarihçisi Richard Kreutel'den alıntılanan Türk günlüğüne göre betimlenmesi ile bu kuşatma hakkında galip Kral Sobieski'nin anlatımına yer verilmiş ve öğrencilerden bu metinleri karşılaştırmaları istenmiştir (Scheucher ve diğerleri, 2013, s. 138). Ayrıca 1683 yılındaki Viyana Kuşatması'nın Avusturya ve Avrupa tarihi açısından bir dönüm noktası olduğu, bu tarihe kadar Osmanlıların saldırıya geçtikleri ve Avusturyalıların sadece kendilerini savunabildikleri, bu tarihten sonra artık imparatorluk ordusunun saldırıya geçtiği, Transilvanya ile birlikte bütün Macaristan, Hırvatistan, Slovenya ve

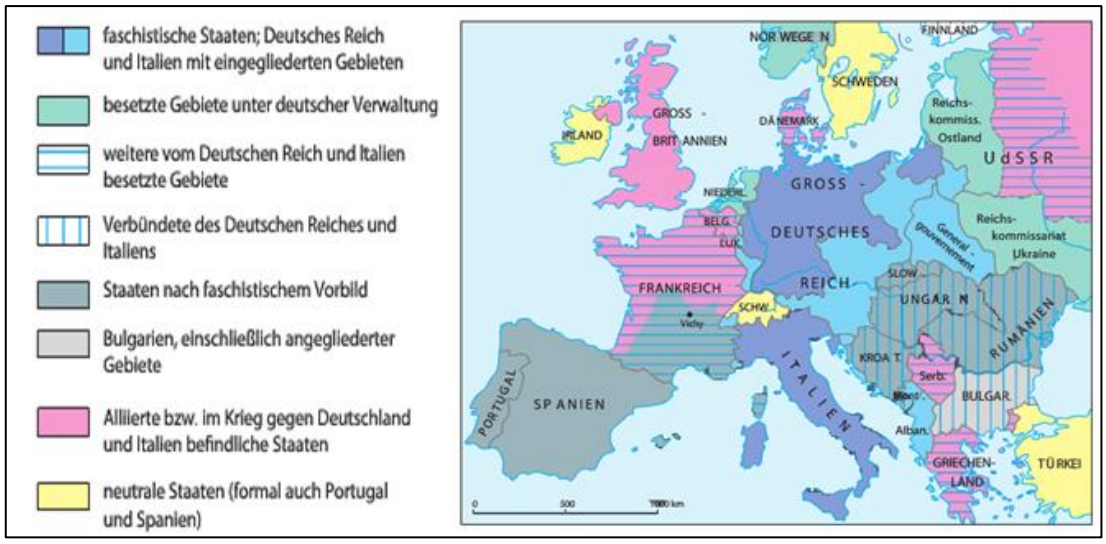
Banat'ı ele geçirdikleri ifade edilmiştir. Bu savaşta Prens Eugen'in de muzaffer komutan olarak öne çıktığı belirtilmiş ve Habsburgların Güneydoğu Avrupa'daki fetihlerini gösteren haritaya yer verilmiştir (Scheucher ve diğerleri, 2013, s. 139).

Ünitenin sonunda yer alan "Zeige was du kannst?/Ne Yapabildiğini Göster" başlıklı etkinlik sayfasında ünitede geçen önemli tarihler (1781, 1526, 1477, 1848/49, 1914-1918 vesair) verilerek, bunların açıklanması ve bir zaman çizelgesi oluşturulması istenmiştir. Bu tarihler arasında Viyana kuşatmalarının gerçekleştirildiği tarihlerin (1529 ve 1683) de yer aldığı görülmektedir. İkinci etkinlikte ünitede geçen kavramlar (Barok, Maria Theresia reformları, Metternich, İspanya Habsburgları, Avusturya Habsburgları vesair) verilip, bu kavramlarla ilgili açıklamalar yazılması istenmiştir. Bunlar arasında "Osmanlı Viyana Kuşatmaları"nın da yer aldığı görülmektedir. Bu ünitedeki üçüncü etkinlikte içinde yanlış bilgilerin (Osmanlıların Viyana'yı üç kez kuşattıkları ve üçünde de başarısız oldukları) bulunduğu bir metin verilerek, öğrencilerden bu metindeki yanlışları bulmaları ve doğru bilgiye ulaşmaları istenmiştir (Scheucher ve diğerleri, 2013, s. 153). Kitabın sonunda yer alan "isimler ve terimler" kısmında ise Osmanlı'nın; sultanlar olarak yaklaşık 1300-1922 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nu yöneten ve I. Osman tarafından kurulan Türk hanedanlığı şeklindeki tarifine yer verilmiştir (Scheucher ve diğerleri, 2013, s. 157).

4.4.2.3. Zeitbilder 4 (Birinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze Kadar)

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra siyasi durumun nasıl olduğu, büyük şehirlerin hangi kültürel değerlere sahip oldukları, kadınlara yönelik hangi fırsatların açıldığı, sanatta ve mimaride hangi yeni tarzların ortaya çıktığı, dünya ekonomik krizinin nedenlerinin ve sonuçlarının neler olduğu, Mussolli'nin İtalya'yı nasıl faşist bir devlet hâline getirdiği ve Stalin'in nasıl güç kazandığı konularının yer aldığı "Zwischenkriegszeit–Zeit der Widersprüche/Savaş Zamanı Sırasında-Çelişkiler Zamanı" başlıklı birinci ünitede bahsedilen önemli gelişmeler kronolojik olarak; 1916 Dadaizm akımının doğuşu, 1918 Birinci Dünya Savaşı'nın sonu-Weimar Cumhuriyeti, 1919 Bauhaus tarzının oluşumu-Almanya'nın Versailles Antlaşması'nı imzalaması-Milletler Cemiyeti'nin kuruluşu, 1922 İtalya'da Mussollini'nin iktidara gelmesi, 1924 Stalin'in Lenin'in halefi olması, 1926 kadınların olimpiyat oyunlarına ilk kez katılması, 1929 dünya ekonomik krizi ve 1932 dünya genelinde 30 milyon işsiz şeklinde belirtilmiştir (Ebenhoch ve diğerleri, 2014, s. 6-7). Bu ünitede yer alan

“Veränderungen in Europa/Avrupa’da Değişim” başlıklı konuda; Birinci Dünya Savaşı’nda dört büyük güç olan Avusturya-Macaristan, Almanya, Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu’nun siyasi açıdan değişikliklere uğradıkları, belirgin şekilde parçalandıkları ya da değiştikleri, Habsburg Monarşisi’nin topraklarında yeni devletler ortaya çıktığı, Avusturya’da cumhuriyetin ilan edildiği, keza Almanya’da da Weimar Cumhuriyeti olarak bilinen demokratik bir hükûmet biçiminin ortaya çıktığı ifade edilmiş; Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson’un 14 nokta olarak da bilinen Avrupa’da barışçıl bir düzenin sağlanmasına yönelik fikirlerinden ve ardından müttefik kuvvetler ile merkezî devletler arasında barış antlaşmaları yapıldığından bahsedilmiştir (Ebenhoch ve diğerleri, 2014, s. 8).

Şekil 4.26. 1942 yılında Avrupa’da faşist üstünlük

“Faschismus in Europa/Avrupa’da Faşizm” başlıklı konuda; faşizmin tanımına yer verilmiş ve Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra büyük ekonomik ve sosyal sorunların etkisiyle Avrupa’nın birçok ülkesinde faşist grupların geliştiği ifade edilmiştir. Bu hususta 1942 yılında Avrupa’da faşist üstünlüğü gösteren bir haritaya yer verilmiştir: Faşist devletler; ilhak ettikleri yerlerle birlikte Alman İmparatorluğu ve İtalya, Alman işgali altındaki yerler, Alman İmparatorluğu ve İtalyan işgali altındaki sair yerler, Alman İmparatorluğu ve İtalya’nın müttefikleri, Faşist modelde devletler, İlhak edilen bölge ile birlikte Bulgaristan, Müttefikler veya Almanya ve İtalya’ya karşı savaşan devletler ve Tarafsız devletler (Portekiz ve İspanya). Söz konusu haritada Türkiye’nin de tarafsız devletlerden biri olduğu gösterilmektedir (Ebenhoch ve diğerleri, 2014, s. 18).

Birleşmiş Milletler'in nasıl ve neden kurulduğu, Sağuk Savaş'ın ne olduğu, ABD, Sovyetler Birliği ve Çin'in nasıl geliştiği, 1989'dan sonra Avrupa'da ne değişiklik olduğu, Latin Amerika, Afrika ve Asya'nın sömürgecilikten nasıl kurtuldukları, gelişmekte olan ülkelerin hangi sorunları olduğu, terörizmin dünyayı nasıl tehdit ettiği ve küreselleşmenin ne anlama geldiği konularının yer aldığı "Weltpolitik nach 1945–Viele Welten in einer Welt/1945 Sonrası Dünya Politikası-Bir Dünyada Pek Çok Dünya" başlıklı dördüncü ünitede bahsedilen önemli gelişmeler kronolojik olarak; 1945 Birleşmiş Milletler'in kuruluşu, 1948 İsrail Devleti'nin kuruluşu, 1949 Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşu-NATO'nun kuruluşu-Demokratik Alman Cumhuriyeti ve Almanya Federal Cumhuriyeti, 1951 Avrupa Kömür Çelik Topluluğu, 1955 Varşova Paktı, 1957 Sputnik, 1961 Berlin Duvarı'nın inşası, 1962 Küba Füze Krizi ve 1969 ay yüzeyine yapılan insanlı ilk uçuş şeklinde belirtilmektedir (Ebenhoch ve diğerleri, 2014, s. 72-73). "Weltweite Konflikte–Stellvertreterkriege der Supermächte/Dünyada Yaygın İhtilaflar-Büyük Güçlerin Temsili Savaşları" başlıklı konuda; Sovyetler Birliği'nin Küba'ya, Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye nükleer başlıklı füze yerleştirmeleri ile yaşanan Füze Krizi'nde dönemin iki büyük gücünün savaşın eşiğine geldikleri belirtilmektedir. Konu ile ilgili John F. Kennedy ve Nikita Chruschtschow'un demeçlerine yer verilmiş; öğrencilerden iki farklı perspektifi yansıtan bu demeçleri karşılaştırmaları ve değerlendirmeleri istenmiştir (Ebenhoch ve diğerleri, 2014, s. 80). Füze Krizi'nin Moskova'nın Küba'da, Amerika Birleşik Devletleri'nin de Türkiye'de konuşlandırdığı füzelerini sökeceğini bildirmeleriyle aşıldığı ifade edilmiştir (Ebenhoch ve diğerleri, 2014, s. 81).

"Das gemeinsame Haus Europa/Ortak Yurt Avrupa" başlıklı konuda; Avrupa'nın yüzyıllar boyunca savaş hâlinde bulunan bir kıta olduğu, halkların, devletlerin ve hükümdarların kıtayı kendi egemenlikleri altına almak için uğraştıkları, uzun yıllar Avrupa'da birliğin fetih ve üstünlük politikasıyla sağlanmaya çalışıldığı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise iyice yıpranan Avrupa'da sürekli kan dökülmesine son vermek istendiği, güçlü bir Avrupa hayalinin ancak barış ve anlayış içinde gerçekleştirilebileceğinin kabul edildiği, Avrupa devletlerinin gönüllü ekonomik ve politik bağlarla yakından bağlı olduklarında aralarında savaşların da artık mümkün olmayacağı düşünceleriyle Avrupa'da birlik temellerinin atıldığı belirtilmiş; 1951 yılında Sovyetler Birliği tehlikesine karşı Batı Avrupa ülkelerini birleştirmesi

amacıyla Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nun kurulduğu ve bunun Avrupa birleşmesinin başlangıcı olduğu ifade edilmiştir.

Şekil 4.27. 1914 yılında basılan bir kartpostal

Bu hususta 1870/71 Prusya-Fransa savaşının öncesinde basılmış olduğu ve 1914 yılında tekrar basıldığı belirtilen bir kartpostala yer verilmiş ve öğrencilerden bu kartpostal üzerinden Avrupalı devletler arasındaki ilişkileri değerlendirmeleri istenmiştir (Ebenhoch ve diğerleri, 2014, s. 98).

Şekil 4.28. Avrupa Birliği üyesi ve aday ülkeler

Ayrıca Türkiye'nin de Avrupa Birliği'ne katılmak isteyen aday ülkeler arasında olduğu belirtilmiş ve bununla ilgili bir görsele yer verilmiştir (Ebenhoch ve diğerleri, 2014, s. 99).

"Der Nahostkonflikt–Gewalt ohne Ende?/Yakın Doğu İhtilafı-Bitmeyen Şiddet" başlıklı konuda; 1948 yılında İsrail Devleti'nin kuruluşundan, siyonizmden, 1979-2013 yılları arasında Amerika'nın İsrail ve Filistin arasında uzlaşma sağlama girişimlerinden ve İsrail-Filistin mücadelelerinden bahsedilirken Filistin'in yüzyıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olduğu, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiliz yönetimi altına girdiği ve 1947'de İngiltere'nin yönetim haklarını Birleşmiş Milletler'e devretmesiyle Filistin'in Arap ve Yahudi bir devlete bölünmesine karar verildiği bilgisine yer verilmiştir (Ebenhoch ve diğerleri, 2014, s. 118).

Avusturya'nın yeniden inşasının ve Devlet Antlaşması'nın nasıl yapıldığı, orantılı sistem ve sosyal ortaklığın ne olduğu, hangi hükûmet ve partilerin var olduğu, Avusturya'nın modern bir sosyal devlet hâline nasıl geldiği, Avusturya'nın hangi göç politikasını izlediği, Avusturya'nın sanat, kültür ve spor alanlarında hangi başarıları gösterebildiği konularının yer aldığı "Österreich II-Die Zweite Republik/Avusturya II-İkinci Cumhuriyet" başlıklı dördüncü ünitede bahsedilen önemli gelişmeler kronolojik olarak; 1943 Moskova Konferansı, 1945-1955 Avusturya'nın Müttefikler (ABD, SSCB, Fransa, İngiltere) tarafından işgali, 1946-1947 büyük işletmelerin kamulaştırılması, 1947-1966 büyük koalisyon hükûmeti (ÖVP/SPÖ), 1947 sosyal ortaklığın sağlamlaştırılması, 1955 Devlet Antlaşması tarafsızlık ilkesi, 1966-1970 ÖVP tek parti hükûmeti, 1970-1983 SPÖ tek parti hükûmeti, 1972 Kärntner/Karintiya çift dilli tabela kavgası, 1975 haftada 40 saat çalışmaya başlanılması, 1978 nükleer enerji kullanımı referandumu, 1984 Hainburger Au sulak alanlarının işgali, 1986-1999 büyük koalisyon (ÖVP/SPÖ), 1994-1995 AB üyeliği hakkında halk oylaması, 2000-2007 küçük koalisyon (ÖVP/FPÖ) ve 2007'den beri büyük koalisyon (ÖVP/SPÖ) şeklinde belirtilmiştir. "Fremd sein in Österreich/Avusturya'da Yabancı Olmak" başlıklı konuda; Avusturya'da tanınan altı etnik gruptan insanların yaşadıklarından, bunlara tanınan haklardan ve bu hakların uygulanmasında siyasi açıdan kimi sorunların yaşanabildiğinden bahsedilmiş, ayrıca Avusturya ekonomisinin toparlanma sürecinde konuk çalışanlar olarak özellikle Türkiye ve eski Yugoslavya'dan insanlar geldiği ve konuk çalışanların ailelerinin de onları takip ettiği, konuk çalışanların orada

çalışan, yaşayan ve vergi veren göçmenler oldukları, bunların çocukları veya torunları her ne kadar Avusturya'da doğup büyüseler de bazen yabancı olduklarının düşünüldüğü ifade edilmiştir (Ebenhoch ve diğerleri, 2014, s. 148). 1956 yılında Macaristan'dan yaklaşık 200.000 kişinin kaçtığı ve bu durumda büyük bir yardımseverlik gösterildiği, o zamandan beri mültecilerin, ülkelerinde ölüm veya hapis cezasına çarptırılanların, Irak'tan veya Türkiye'den Kürtlerin, Afrika ya da Uzak Doğu ülkelerinden insanların Avusturya'dan sığınmacı ve iş arayanlar olarak talepte bulundukları belirtilmiştir (Ebenhoch ve diğerleri, 2014, s. 149). İsimlerin ve terimlerin yer verildiği kitabın en son bölümünde ise CENTO'nun tanımına yer verilmiş; Central Treaty Organization'un kısa yazılışı olduğu, 1955'te Türkiye, Irak, İngiltere, Pakistan ve İran'ın birleştikleri, Irak'ın 1958-1959'da çekildiği, İran'daki devrimden sonra da koalisyonun 1979'da sona erdiği bilgisine yer verilmiştir (Ebenhoch ve diğerleri, 2014, s. 162).

BÖLÜM V: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

> *İmparator Franz Joseph, elindeki dürbünle hareket halindeki tüm birlikleri izlerken hem gururlanıyor hem de hüzünleniyordu. Onlara sahip olduğu için gurur, fakat yavaş yavaş yitirmeye başladığı için de hüzün duyuyordu. Ordusunun parçalandığını, kocaman imparatorluğunu oluşturan değişik halk topluluklarına geçtiğini artık biliyordu. Onun gözünde Habsburg sülalesinin kocaman, altın güneşi batmaya, parçalanmaya, çok sayıda küçük güneşçikler ve bağımsız yıldızlar, bağımsız uluslar doğurmaya hazırlanıyordu (Roth, 2013, s. 281).*

5.1. BOSNA VE HERSEK'İN İLHAKI ÖNCESİ BİR DEMİR YOLU DENEMESİ VE İLHAK (1908-1910) İLE İLGİLİ GELİŞMELERE YÖNELİK BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

5.1.1. Uvaç-Mitroviçe Demir Yolu Projesinin İlanı ve Müteakip Gelişmelere (27 Ocak-Eylül 1908) Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi

27 Ocak 1908 tarihinde Macar Delegasyon Meclisi'nde Baron Aehrenthal'in Avusturya hükûmetinin Taşlıca hududuna kadar inşa ettirdiği demir yollarının Rumeli şimendiferleriyle birleştirilmesine yönelik düşüncelerini dile getirdiği beyanatına göre bu girişim tamamen ekonomik amaçlıydı (HR.SYS, 168/72; Y.A.HUS, 518/63; Y.A.HUS, 520/36; Imbert, 1981; Yılmazata, 2013). Nitekim Bridge'ye (2013) göre büyük güçler arasındaki rekabet, özellikle İngiltere ve Almanya'nın rekabet gücü Avusturya-Macaristan'ın Osmanlı İmparatorluğu ile geniş ticari ilişkiler kurma ve geliştirme şansını azaltmıştı. Bu nedenle Avusturyalılar, yüzyılın ilk yıllarında bir dizi demir yolu projesi hazırlayarak ellerinden geldikçe mücadele etmeye çalışmışlardı. Önerilen Sancak demir yolu projesi de yalnızca Osmanlı İmparatorluğu ile değil Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ ile de ticareti geliştirmek için tasarlanan projelerden sadece biriydi.

Gerçekten de Avusturya memleketlerinin doğrudan doğruya Selanik'e bağlanmasının Avusturyalıların menfaatine bir duruma sebep olacağı aşikârdır; ayrıca bu iltisak hattıyla takip edilen güzergâh, Avrupa'nın Uzak Doğu'ya geçidi konumunda bulunan Süveyş kanalına ulaşmak için o dönem takip edilen İtalya'nın Brindizi iskelesi güzergâhına göre daha kısa süreceği için Uzak Doğu ile ilgi ve ilişkisi bulunan diğer bazı devletlere de yarar sağlayacaktı. Söz konusu projenin Selanik'in ticari bakımdan gelişmesine ve bayındır bir kent hâline gelmesine sağlayacağı yararlardan ötürü Osmanlı Devleti'ne de katkı sağlayacağı şüphesizdir (Y.PRK.KOM, 16/12). Mamafih

bu meselede Avusturya'nın yalnızca "iktisatkârane" ve "medeniyetperverane" gayeler gütmediğini söylemek mümkündür. Zira Aehrenthal'in Sancak demir yolu projesinin arkasında birtakım politik ve askerî avantajlar da bulunmaktaydı (Wank, 1964). Her şeyden önce Avusturya-Macaristan tarafından yapılması önerilen hat oldukça elverişsiz ve dağlık bir alandan geçmekte ve Sırbistan üzerinden geçen mevcut hattan da daha uzun görünmekteydi ("Balkan question", 1908; "The Balkan question", 1908). Aslında sadece bu açıdan bakıldığında bile söz konusu şimendifer hattının askerî ve siyasi öneminin iktisadi yararlarından üstün olduğu göze çarpmaktadır.

29 Nisan 1897 tarihinde Rusya ve Avusturya devletleri tarafından Balkan hükûmetlerine iki devletin Balkanlar'da statükoyu muhafazaya karar verdikleri bir nota ile tebliğ edilmişti. Avusturya'nın söz konusu demir yolu imtiyazını alması ise statükonun Avusturya lehine bozulması anlamına gelmekteydi. Mitroviçe ile Bosna hududu arasında Avusturya tarafından bir demir yolu inşa edilmesi yalnız Yeni Pazar'da değil, bütün Kosova vilayeti dâhilinde Avusturya nüfuzunun genişlemesine sebep olacak ve Selanik şehri kısa sürede Avusturya elinde bir ticaret veya bir harp limanı şehri hâlini alacaktı. Öte yandan Avusturya'nın nüfuzu Arnavutluk'u tamamen kuşatmış olacağından Avusturya gemileri de Adriyatik Denizi'nden emniyetle çıkabilecekti. Bu düşüncelerin askerlik noktasından sahip olduğu tehditkâr vaziyet dengeyi ister istemez ihlal edecek ve Slav nüfuzuna şiddetli bir darbe inmesi anlamına gelecekti. Bu hat Sırbistan ile Karadağ'ı bir diğerinden ayırmaya sebep olurken buraya Avusturyalıların ve Almanların sokulmasına yol açacaktı. Bir de Avusturya Devleti ticareti Belgrad ve Niş'ten alarak Saraybosna'ya naklederek bu hat münasebetiyle Sırbistan'a karşı bir kuvvet daha kazanmış olacaktı. Esasen Berlin Antlaşması'nın 25. maddesi ile Avusturya-Macaristan'a Sırbistan ve Karadağ'ı birbirinden ayıran ve Kuzeybatı ucundan da Mitroviçe yakınlarındaki Türk topraklarına uzanan Sancak'ta askerî kuvvet bulundurmak ile ticari ve askerî yollar inşa etmek hakkı verilmişti. Bu açıdan bakıldığında Aehrenthal'in teşebbüsü itiraz edilebilir değilse de Avusturya ve Rusya'nın statükonun korunmasına yönelik yaptıkları anlaşmanın ihlal edilmesi anlamına geldiğinden endişe verici bir gelişme olarak karşılanabilirdi (Y.PRK.TKM, 51/20; Erim, 1953).

Bununla birlikte Makedonya'da sair hükûmetlere mensup kavimlerin mücadeleleri ve birbirlerini öldürmeleri gibi aralıksız devam eden olaylar basit bir

husumetten ileri gelmemekteydi. Bu kavimler de Avusturya'nın Selanik'e doğru ilerlemesine karşı gelmek ve her biri ileride sınırlarını genişleterek, diğer kavimlere karşı mevcudiyetini devam ettirmek gibi mühim ve terki mümkün olmayan siyasi maksatlar taşımaktaydılar. Ayrıca Avusturya'nın Selanik'e doğru yönelmesi sözünün diğer bir manası ve mukabili de Rusya'nın da İstanbul'a yönelmesi demekti. Zaten bu nedenle Rusya ve Avusturya devletleri Balkan Yarımadası'nda 1897 ittifakını akde mecbur olmuşlardı. O zamandan beri devletler söz konusu mukavele dairesine hareket edip, Balkan kavimlerini sakinleştirmenin çarelerini bulmaya gayret ederken Baron Aehrenthal, Yeni Pazar şimendifer hattının inşasını Bâbıâli'ye teklif etmekle Avusturya politikasını gizleyen örtüyü kaldırmak suretiyle birdenbire ortaya çıkarmıştır.

Bu durum ise Rusya'yı bir tedbir aramaya mecbur etmiştir. Rusya'nın; Romanya, Sırp ve Yunan hükûmetlerince istenilen iltisak hatlarının inşasını gerekli görerek, bu hatların inşasını öne sürmesi Avusturya'nın mevcut düşüncelerine karşı aldığı bir tedbir olarak ifade edilebilir. Zira 1815 yılında akdedilen kutsal ittifaktan beri Şark'ta statükoyu muhafaza ile kendini mükellef gösterip, o yolda Şark Hristiyanları üzerine manevi hâkimiyet kurmak yolunu tutan Rusya zaman zaman bunun meyvelerini de toplamıştır. Dolayısıyla söz konusu hükûmetlere ait şimendifer hatlarına gösterdiği ilgi de bu çabalarına yönelik bir girişim olarak değerlendirilebilir. Nitekim bu hatların da söz konusu hükûmetlerin yalnız ticaretlerini değil, siyasi konumlarını da geliştireceği açıktır. O sıralar Rusya, Japonya ile yaptığı muharebeden sonra Uzak Doğu'da nüfuzunu genişletme maksadından uzun müddet vazgeçmek durumunda kaldığından nüfuzunu daha başka yönlere çevirmeye muhtaçtı ve üstelik bu hususta İngiltere ile elde etmiş olduğu fikir birliği kendisi için önemli bir dayanaktı (Y.E.E, 83/10).

Şark meselesinin safhalarının takdimini tayin eden İngiltere-Rusya rekabeti Rusya'nın mağlubiyeti ile nihayet bulmuştu. İngiltere hükûmeti de bu başarıya kanaat ederek, aşıraya gitmemiş ve Asya meselesi hakkında Rusya ile uyuşmuştu. Avusturya-Macaristan'a rakip olmak üzere Rusya'dan başka bir de İtalya bulunmaktaydı. Ancak Avusturya-Macaristan Rusya ile Mürzsteg'de statükonun muhafazasını kararlaştırmış, İtalya ile de birtakım siyasi müzakereler neticesinde anlaşmıştı.

İtalya'nın Adriyatik Denizi'nin doğu sahili hakkında şüphesiz hususi emelleri bulunmaktaydı; fakat bu emellerini gerçekleştirmek için pek ileri gidemeyecekti. Çünkü bu İtalya açısından zahmete değmeyecek tehlikeli bir duruma neden olabilirdi. Eğer mesele tehlikeli bir durum alırsa Avusturya-Macaristan hayati bir menfaatin muhafazasına mecbur kalacaktı ve bu durum Avusturya-Macaristan ile Almanya'nın bütün kuvvetlerinin seferber hâle geçmesini gerektirebilirdi. İtalya gerçekten de Adriyatik Denizi'ni kendisine ait kapalı bir deniz hâline getirebilirdi. Mamafih bu geniş bir sahile sahip olan İtalya için ancak özel bir lütuf olurken Avusturya-Macaristan için vahim bir tehlike olacaktı. Bu şartlar altında ve bu münasebetle bir harp vuku bulacak olursa bu İtalya'da daha az iyi karşılanırken Avusturya-Macaristan'da ve hatta Berlin'de halkça daha çok önemli kabul edilecekti. Dahası İtalya neticesinde altında kalacağı bir harbin kollarına koşarak atılacak kadar kuvvetli de değildi. İngiltere hükûmeti ise Avusturya-Macaristan'ın düşüncelerine muhalefet edecek kuvvete şüphesiz sahipti. Fakat İngiliz basını İngiltere'nin rekabetini haklı gösterebilecek Cermen ittihadı hayalini tahrike mecbur olmaktan başka bir delil bulamamıştı. Zira İngiltere, Avusturya-Macaristan'ın Yeni Pazar Sancağı'ndaki iktisadi faaliyetlerini tasdik etmeyi Berlin Antlaşması hükümlerince açık bir şekilde kabul etmiş bulunmaktaydı. Bu nedenle Baron Aehrenthal'in bu teşebbüsünün uygun olup olmadığı hakkında bazı şüpheler dile getirmekle yetinmek zorunda kalmıştı.

Dikkat çeken bir başka husus ise Avusturya-Macaristan'ın esasen 30 sene önce kazandığı bir hakkı yürürlüğe koymak için hayli zaman beklediğidir. Denilebilir ki Avusturya-Macaristan bu hakkını Rus-Japon muharebesi esnasında yürürlüğe koymaktan feragat etmekle gayet kahramanca bir harekette bulunmuştur. Bu noktada söz konusu şimendiferin inşası sade iktisadi bir teşebbüs olarak düşünüldüğünde liva ahalisinin menfaatine uygun olduğu gibi bunun hakka uygunluğuna da itiraz edilemezdi. Keza Balkan Yarımadası ile olan ticaretinin ebedi surette Sırbistan gibi bir memleketin idaresinin heveslerine tabi kalması mecburiyeti de Avusturya-Macaristan açısından kabul edilemez bir durum teşkil etmekteydi (Y.PRK.DH, 14/43).

Demir yolu projesinin ayrıca; Aehrenthal'in kişisel prestijini artırma tutkusu ve Rus Dışişleri Bakanı İzvolski'ye bir mağlubiyet verme isteği, Bosna ve Hersek meselesi ile bağlantılı bir mesele ya da tek başına bir anlamı olmayan, ancak Avusturya-Macaristan'ın Almanya'dan bağımsız olduğunu göstermek amacıyla

yapılmış bir hareket olarak da değerlendirildiği görülmektedir (May, 1938; Wank, 1964). Osmanlı hükûmetinin ise bu teşebbüs sayesinde hükûmetlerin kendisini rahatsız eden ittifaklarından -özellikle de vilâyât-ı selâse meselesinde ortak tavır takındıkları görünen Rusya ve Avusturya devletleri arasında yeniden bir ihtilafın çıkmasıyla- kurtulmasına vesile olacak bir şey bulduğundan bu işten memnun olmasının beklenmesi tabiidir (Y.PRK.DH, 14/43; Y.PRK.TKM, 51/20).

Hâl böyle iken hassasiyeti nedeniyle demir yolu meselesinin gerek düvel-i muazzama gerekse Balkan hükûmetleri nezdinde büyük yankı uyandırdığı, yerli ve yabancı basında bu husus hakkında pek çok şey yazıldığı (HR.SYS, 168/72; İ.TNF, 18/5; Y.A.HUS, 518/53; Y.A.HUS, 518/63; Y.PRK.TKM, 51/20; "Another war scare", 1908; "Balkan question", 1908; "The Balkan question", 1908; Yılmazata, 2013), hatta Avusturya'nın şimendifer hattı inşası hakkındaki düşüncelerine oldukça ağır eleştiriler getirildiğinden o tarihlerde Londra'da çıkan gazetelerin Osmanlı Devleti'ne girişlerinin yasaklandığı (Y.A.HUS, 518/53; Y.A.HUS, 518/64) görülmektedir. Nitekim hükûmetler karşılıklı görüşlerini ifade edebilmek ve kamuoyunu kendi görüşleri doğrultusunda etkileyebilmek için basını önemli bir araç olarak kullanmışlar; gazetelerde yayımlanan makaleler bazen hükûmetlerin gayriresmî beyanatları olarak devlet yetkililerinin müdahaleleri dâhilinde hazırlanmışlardır (Yılmazata, 2013). Bunun somut örneklerinden birini Belgrad sefirinin yazısı üzerinden de ortaya koymak mümkündür. Sırp hükûmeti, demir yolu meselesiyle ilgili olarak; meselenin Avrupa'da göstereceği reaksiyona göre hareket edilip, Sırbistan hükûmetinin bu konuda kesin bir karar almamasını ve hükûmete mensup gazetelerin bu hususta fikir belirtmekten kaçınmalarını isterken muhalif gazeteler ile mevcut hükûmet fırkasına mensup olmayan gazetelerin ise tarizat ve tenkidat yapmalarını serbest bırakmış; bunun üzerine Politika, Stampa, Bosna Sadası gibi gazeteler Avusturya'ya, Osmanlı hükûmetine ve Osmanlı hükûmetinin Viyana, Çetine ve Belgrad sefirlerine ağır eleştiriler yapmışlardır (Y.A.HUS, 518/111).

Bu açıdan bakıldığında demir yolu meselesinin gerek düvel-i muazzama gerekse Balkan devletlerinde nasıl bir etki bıraktığının söz konusu devletlerin döneme ait gazetelerinin incelenmesi suretiyle ortaya konulmasının meseleye ilişkin daha farklı yorumlar ve bakış açıları kazandırması bakımından alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Osmanlı-Habsburg (-Lothringen) ilişkilerini özellikle Osmanlı arşiv

belgeleri üzerinden ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada yer verilen belgelerde İngiliz gazetelerinin yurda girişinin yasaklandığı ifade edildiğinden bazı İngiliz gazetelerinden yararlanılmıştır (The Morning Post, The Daily Telegraph, The South Wales Daily News). Keza Sarı (2017) da çalışmasında The Times, The Manchester Guardian ve The Observer gibi İngiliz gazetelerinin değerlendirmelerine yer vermiştir. Ancak mesele ile ilgisi bulunan diğer devletlere ait gazetelerin taranması suretiyle ortaya çıkarılacak çalışmaların da meseleyi daha geniş bir perspektiften ele alabilmeye katkı sağlayacakları beklenmektedir.

Yılmazata (2013) Almanya Dışişleri Bakanlığı Siyasi Arşivi'nde yer alan belgelere dayanarak, Alman gazetelerinin Avusturya-Macaristan'a destek verirken İngiliz gazetelerinin ise genellikle Rusya'nın tezlerine sahip çıkıp, Aehrenthal'i Balkanlar'da statükoyu bozmakla suçladıklarını ifade etmektedir. Keza Rus, İngiliz ve Fransız gazetelerinin de genellikle Sancak demir yolu projesini Makedonya meselesi ile bağlantılı değerlendirdiklerini ve Almanya'yı Avusturya Macaristan'a destek verdiğinden Pancermenizm peşinden koşmakla itham ettiklerini belirtmektedir. İngiliz basının tepkileri bakımından söz konusu tespitleri meseleyi gerek Osmanlı arşiv belgeleri gerekse İngiliz gazeteleri üzerinden ele alan bu çalışmayla benzer sonuçları ortaya koymaktadır (HR.SYS, 168/72; İ.TNF, 18/5; Y.A.HUS, 518/53; Y.A.HUS, 518/63; Y.PRK.DH, 14/43; Y.PRK.TKM, 51/20; "Another war scare", 1908; "Balkan question", 1908; "The Balkan question", 1908). Burada dikkat çeken bir başka husus ise demir yolu meselesine ilişkin düvel-i muazzamının verdikleri tepkiler ile gazetelerinin neşrettikleri yorumlarındaki benzerlik ve karşıtlıklarından Birinci Dünya Savaşı'ndaki blokların daha o zamandan net bir şekilde belli olduğudur. İlk bakışta çok da önemli gibi durmayan Balkan demir yolu projelerinin, aslında düvel-i muazzamayı eski denge sistemi yerine bloklaşmaya, yani adım adım büyük bir patlamaya doğru ittiğini söylemek mümkündür (Yılmazata, 2013).

Öte yandan söz konusu projenin gerçekleştirilememesinin nedenleri arasında ise güzergâh keşif heyetinin güzergâhın oldukça elverişsiz, yapım maliyetinin yüksek ve karşılığında yapım masraflarını dahi temin edemeyecek bir durumda olduğuna ilişkin verdikleri rapor gösterilebilir (BEO, 3334/249990). 23 Temmuz 1908 tarihinde meşrutiyetin ilan edilmesi, güzergâh heyeti başkanı Muzaffer Paşa'nın II. Abdülhamid taraftarı olması ve tutuklanarak Selanik'e gönderilmesi de bir etken olarak görülebilir

(Sarı, 2017). Keza Rusya'nın karşı bir hamle olarak Sırp Transversal projesini öne sürmesi ve hatta Sancak demir yolu planlama komisyonunun asli görevi yanında teknik bakımdan mümkün olmayan, fakat provokatif amaçlı Sırp Transversal projesini de tasarlamasını istemesi nedeniyle Rusya ile Avusturya arasındaki gerilimin tırmanması da bir etken olarak söz konusu edilebilir (Y.A.HUS, 519/46; Y.PRK.EŞA, 52/17; "Another war scare", 1908; "Balkan question", 1908; "The Balkan question", 1908; Yılmazata, 2013).

Bu meselede göze çarpan bir diğer husus ise Mitroviçe'ye gönderilen heyette görevli Mirliva Muzaffer Paşa ile beraberindekilerin görev yerlerine gittiklerinden itibaren yaklaşık üç buçuk aya yakın bir zaman geçmesine rağmen yalnız Nisan ayına ait bir maaş zammı aldıklarını, kendilerine başka bir şey verilmediği için çok zor duruma düştüklerini ve birlikte çalıştıkları yabancı mühendislere karşı haysiyetlerini ihlal eden bir durumda bulunduklarını bildirerek, birikmiş maaş ve yevmiyelerinin ödenmesi talebinde bulunmuş olmalarıdır (BEO, 3361/252031; BEO, 3362/252118).

5.1.2. Avusturya-Macaristan'ın Bosna ve Hersek'i İlhakı ve Müteakip Gelişmelere Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi

1878 yılında Berlin Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna ve Hersek'i ilhak niyetinde olduğuna ve bu amaçla çeşitli girişimlerde bulunduğuna ilişkin söylentilerin ilhaktandan çok önceleri de basında yer bulduğu (Çetinkaya, 2004) ve Osmanlı sefaretleri ile şehbenderlikleri aracılığıyla Osmanlı hükûmetinin yabancı basında yer alan bu haberlerden haberdar edilmesinin sağlandığı görülmektedir. Ancak bu söylenti o sırada ne Berlin Antlaşması'na ne de Avusturya'nın cari olan politikasına uygun olduğundan gerçekleşmesi mümkün görülmemiştir (HR.SYS, 260/2). Her ne kadar ilhaktan yaklaşık bir ay önce Mösyö Çarikof'a benzer şayia sorulduğunda -kendisi söz konusu şayiaya itimadının olmadığını söylemiş ve bu konuda yanılmış olsa da -böyle bir şayianın Avusturya ile Almanya'da muhalif fırkalara mensup gazeteler tarafından bir tecrübe makamında neşredilmiş olduğunu söylemesi gerçekten de basın vasıtasıyla ilhak olayına ilişkin nabız tutmaya yönelik girişimler olarak düşünülebilir (BEO, 3391/254295). Keza ilhak olayına ilişkin gelişmeleri aktarma ve olayları doğru değerlendirme becerileri bakımından yurt dışındaki temsilciliklerin ne kadar önemli

bir rol oynadıkları da bu olayla ilgili dikkat çeken bir diğer hususdur. Nitekim bu durumun önemi Balkan Savaşları'nda daha dramatik bir şekilde görülmüştür.

Osmanlı arşiv belgelerine yansıdığı kadarıyla Bosna ve Hersek eyaletleri ile ilgili gelişmelerin dikkatle takip edilmesi hususuna önem verilmesi ise Bosna-Hersek'e Osmanlı Devleti'nin verdiği ilginin boyutunu gösterdiği gibi eyaletlerin kesinlikle kaybedilmiş olarak algılanmadığına da delalet etmektedir (HR.SYS, 260/2; Yılmazata, 2013).

İlhaktan yaklaşık bir yıl kadar önce Macaristan parlamentosunda Doktor Mösyö Vekerle'nin bu iki vilayetin Macaristan'ın hissesine düşmesinin lazım geleceği beyanından da anlaşılabileceği üzere Avusturya ve Macaristan arasında Bosna ve Hersek eyaletleri ilhak edildiğinde hangi tarafın bölgenin yönetimini üstleneceği konusunda bir tartışma (Y.A.HUS, 513/99), iç çekişme mevcut olmakla birlikte Bosna ve Hersek'in ilhakını meşru bir zemine dayandırmak için Bosna ve Hersek'in Macaristan Krallığı'nın Orta Çağ'dan kalma tarihî bağlantılarına atıf yapıldığı görülmektedir. Nitekim Macar yetkililer, hukuki bakımdan Bosna ve Hersek'in tarihî olarak Macar Tacı'na ait olduğunu öne sürerek, Yeni Pazar Sancağı hariç bu eyaletlerin Kutsal Macar Tacı'nın gücü ile tekrar Tac'a bağlanması kararı almışlardır (Möhring, 1978; Yılmazata, 2013). Bir Macar mebusun da Macaristan parlamentosunun büyük çoğunluğunun ve bilhassa İstiklal Fırkası'nın Bosna ve Hersek meselesinin kati surette halli zamanının gelip çattığı fikir ve itikadında olduklarını ifade etmesi bu kararla benzerlik arz etmektedir (BEO, 3412/255839).

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Adriyatik Denizi'ne geniş bir hat boyunca çıkmak ve Sırbistan'ın Bosna ve Hersek üzerindeki kadim emellerine engel olmak için bu fiilî idarenin geçici olmasına bir nihayet vermek istemekteydi (Buçukçu, 2014); ancak o zamanlar dile getirilip, bir şayia olarak kalan ve zaten 30 yıldır fiilen idare edilen Bosna-Hersek'in ilhakı neden 5 Ekim 1908 tarihinde gerçekleştirilmişti? Zira Avusturya-Macaristan İmparatorluğu "Bu lokmayı çoktan yutmuş gitmişti. Şimdi yeniden kurcalamaya sebep ne idi?" ("Konferans", 1324).

23 Temmuz 1908 tarihinde İkinci Meşrutiyet'in ilanı ve yeni Mebusan Meclisi için Bosna-Hersek'ten de temsilciler seçilip, buranın Osmanlı Devleti'ne bağlı özerk bir yer hâline dönüştürülmesi niyetlerinin ilhaka yol açan önemli bir etken olduğu ifade

edilmektedir. Nitekim Osmanlı Devleti'nde meşruti idarenin tesisinin Bosna ve Hersek'te ortaya çıkaracağı etkilerden dolayı Avusturya hükûmetinin birtakım meselelerle uğraşacağı Baron Aehrenthal tarafından da dile getirilmiştir. Zira Jön Türk ihtilali Bosnalılara Avusturya-Macaristan yönetimi altında sahip olduklarından daha demokratik bir anayasa sunarak, Osmanlı Devleti'nin Bosna ve Hersek üzerindeki haklarının iadesini istemesine makul bir sebep teşkil edebilirdi. Bunun ironik olan kısmı ise Osmanlı Devleti'ne öteden beri ıslahat yapması için baskı yapan Avusturya'nın Osmanlı Devleti'nde hakikaten gerçekleştirilecek ıslahattan çekinmesidir (HR.SYS, 260/2; Beydilli, 1991; Elmacı, 1996; Elmacı 1997b; Gölen, 1998; Kişi, 1996; Özkan, 2002; Yavuz, 1979). Osmanlı hükûmetinin bölge halkı için açmış olduğu milletvekilliği yolu, zayıf da olsa bir ihtimal olarak bölgenin yeniden Osmanlı Devleti'ne yaklaşmasına ve Avusturya idaresinin zayıfladığı anlamına gelebileceği için gerek Sırbistan'da gerekse milliyetçi Boşnak Sırplar arasında ayrılıkçı faaliyetlerin hızlanmasına yol açabilirdi. Nitekim Habsburg idaresine karşı Sırbistan ve açıkça olmasa da Rusya tarafından desteklenen Sırp ve Hırvat milliyetçi faaliyetleri gittikçe artmaktaydı (Yılmazata, 2013). Taylor'a (1948) göre ise 1906 yılında Macaristan ile yenilenen uzlaşma kaçınılmaz olarak Sırp-Hırvat koalisyonu şeklinde bir Sırp sorunu meydana getirmişti. Güney Slav komplosunun yenilgisi bundan böyle Habsburg Monarşisi'nin tüm sorunlarının çözümü olarak görülüp, kazançlı bir Güney Slav problemi yaratıldığından Aehrenthal'in Bosna ve Hersek'i ilhaktaki pratik amacı da Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesi üzerine Sırpların bu iki vilayeti ele geçirme umutlarını sona erdirmek, genç Türkler tarafından Temmuz 1908'de ortaya çıkarılan yasal karışıklığı çözmek ve Avusturya'nın bu vilayetlerdeki misyonunu yerine getirmesinin önünü açmaktı. Avusturya yönetiminin 30 yılda iki vilayetin sakinlerine yarar sağlayamamasındaki başarısızlıklar da işgaldeki anomaliye atfedilmişti.

Bununla birlikte Ağustos 1908'de Said Paşa hükûmeti istifa edip, yerine 5 Ağustos 1908'de Kâmil Paşa sadrazam olmuştu. Hükûmetin yeni ve gelişmiş bir idare sistemi kurma arzusuyla maliye, ordu ve eğitim sisteminin ıslahı ile meşgul olduğu bir sırada iç çekişmeler de aralıksız olarak devam etmekteydi. Bu durum ise büyük ve küçük devletlere planlı bir şekilde milletlerarası anlaşmaları hiçe sayıp, Osmanlı İmparatorluğu'nun özellikle siyasi çekişmelerden dolayı zayıflamış olan ordusunun durumundan da yararlanarak, kendi emellerini bir oldubittiye getirmelerine fırsat

vermişti (MMZC, D. I, İS. I, C. I, 1982; Yılmazata, 2013). Böylece Prens Ferdinand Bulgaristan'ın istiklalini ilan ettiğini ve müteakiben Avusturya Devleti de Taşlıca'yı tahliye ile Bosna ve Hersek vilayetlerinin Avusturya'ya ilhakına karar verdiğini beyan etmişti (Y.EE.KP, 33/3284).

Öte yandan Bridge (2013) ilhak kararında, Osmanlı İmparatorluğu'nda vuku bulacak olası gelişmelerle ilgili endişenin önemli bir faktör olarak görüldüğünü ifade etmektedir. Bu endişenin ise vilayetlerin belirsiz uluslararası konumunun Habsburg Monarşisi'ni Osmanlı Devleti'nde, hatta Yeni Pazar Sancağı'nda çıkabilecek kargaşalar nedeniyle bir meydan kavgasına çekmesinden kaynaklandığını, böyle bir durumda Avusturya-Macaristan'ın sancaktaki haklarının sadece tehlikeli bir ayak bağı olacağını, Avusturya açısından bakıldığında ilhak ve sancaktan çekilme kararının hiçbir şekilde Osmanlı karşıtı bir hareket olarak görülmediğini, daha çok Osmanlı toprakları ile Avusturya-Macaristan toprakları arasına açık bir çizgi çekerek, her türlü belirsizliğe bir son vermek amacından kaynaklandığını, ancak bu şekilde İkili Monarşi'nin komşu imparatorluğa yönelik hayırsever bir tarafsızlık tutumu sergileyebileceğini, Osmanlıların Avusturya-Macaristan politikasının arkasındaki daha derin ve temelde tutucu saikleri kavrayamadıklarını ve bunun ne ilk ne de son olacağını, benzer yanlış kavrayışların Mürzsteg'den sonra Osmanlı ve Avusturya devletleri arasındaki ilişkileri bozduğunu, bu durumun Arnavutluk konusunda da yineleneceğini ve Türklerin ilhakı görünürdeki değeri ile anladıklarını belirtmektedir.

Mamafih Avusturya-Macaristan hükûmeti Taşlıca Sancağı'ndan çekilmesiyle ilgili olarak Osmanlı hükûmetinin yalnız başına sancak dâhilinde asayişi idameye ve bu havalide iki hükûmetin müştereken uhdelerindeki vazifeyi yapmaya muktedir olacağından ümitvar olduğunu beyan etmiş ve Bosna-Hersek ile ilgili olarak da Avusturya Devleti'nin Berlin Antlaşması ile Bosna-Hersek'te uhdesine aldığı vazifeyi bu eyaletler ahalisinin saadeti, hatta Osmanlı Devleti'nin menfaati bakımından yaptığını, bu süre içinde Bosna-Hersek'in maddi ve manevi olarak ilerlediğini, Osmanlı Devleti'nin dahi toprak bütünlüğünün muhafazası için kuvvetini toplayabildiğini belirtmişti. Bu nedenle Osmanlı Devleti açısından bakıldığında "Devlet-i âliyye'nin tamamiyet-i mülkiyesini kabul ve taahhüt ettiğini" belirten Avusturya hükûmetinin bu hâlde Bosna-Hersek eyaletini ilhak etmek istemesinin

anlaşılabilir bir durum olarak görülmemesi pek tabii olsa gerektir (HR.HMŞ.İŞO, 42/13).

Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i ilhakında Baron Aehrenthal'i cesaretlendiren unsurun Uvaç-Mitroviçe demir yolu projesi imtiyazını elde etme başarısı olduğu iddia edildiği (May, 1938; Sarı, 2017) gibi ilhak hadisesinin ileride sebep olabilecekleri öngörülememiş acemice bir diplomatik hata olarak da değerlendirildiği görülmektedir. Zira Avusturya mevhum bir menfaat için Osmanlı Devleti'ni gücendirmiş, Bulgaristan'ı böyle bir harekete sevk ederek Balkan hükûmetleri arasındaki dengeyi bozmuş, Sırbistan'ı sıkıntılı bir duruma sokmuş, kuvvetini henüz toplayamamış Rusya'yı kuşkulandırmış, İtalya'yı gelecek için bir talepte bulunma yoluna sevk etmiş ("Konferans", 1324) ve Almanya'yı bir taraftan kendi müttefikine diğer taraftan Almanya için gerekli olan Osmanlı Devleti'ne karşı müşkül bir duruma düşürmüştür (HR.HMŞ.İŞO, 42/13).

Keza benzer görüşler Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun İstanbul Büyükelçisi Johann Markgraf von Pallavicini tarafından da paylaşılmaktadır. Pallavicini, Bosna ve Hersek'in ilhakını tamamen gereksiz ve bütün kötülüklerin başlangıcı olan bir hadise olarak yorumlamaktadır. Nitekim Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne yöneltilen bu saldırı İtalyanların 1911 yılında Trablusgarp'ı işgal etmelerinin ve böylece Trablusgarp Savaşı ile 1912 yılında Balkan Savaşları'nın vuku bulmasının da temel nedeni olarak görülmektedir. Pallavicini'nin değerlendirmesine katıldığı anlaşılan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun İstanbul Askerî Ataşesi Pomiankowiski (1990), Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun İtalya'nın Trablusgarp'ı işgaline göz yummasını ve Balkan devletlerinin Osmanlı Devleti'ne karşı verdikleri mücadelede pasif kalmasını da Avusturya-Macaristan diplomasinin büyük ve affedilemeyen bir hatası olarak değerlendirmekte ve dışişleri diplomatlarının Avusturya-Macaristan İmparatoluğu'nun bekasının Osmanlı İmparatorluğu'nun bekasından geçtiğini idrak edememiş olmalarını eleştirmektedir.

Gerçekten de bir merkez devletin Adriyatik kıyılarına çıkması bakımından Bosna-Hersek'in ilhakı İtalya açısından büyük bir infiale sebep olmuştur. Bu açıdan bakıldığında Adova bozgunu Trablusgarp Savaşı'nın fitilini yakarken ilhak süreci hızlandırmıştır denilebilir (Buçukçu, 2014). Möhring (1978) Avusturya-Macaristan'ın Fas krizini de olduğu gibi kabul ettiğine dikkat çekerken, Bayur (1943a) 1908-1914

yılları arasında Fransa'nın Fas'a yerleşmesinin İtalya'yı Trablusgarp'a gitmeye kışkırttığını, Trablusgarp Savaşı'nın Balkan Savaşı'nı, Balkan Savaşı'nın Balkanlılar arası savaşı ve bu son iki savaşın da Dünya Savaşı'nı tetiklediğini ifade etmektedir. İtalya Dışişleri Bakanı Tittoni ilhak olayını öğrendiğinde Viyana nezdinde girişimlerde bulunarak engellemeye çalışmışsa da Viyana hükûmetinin buna kulak tıkaması üzerine boğazların Rus gemilerine açılmasına karşılık Trablusgarp konusunda Rusya'nın desteğini almıştır. Dolayısıyla İlhak olayının bir sonucu da Rusya ve İtalya'nın birbirlerine daha da yaklaşmasına ve Balkanlar'da statükonun korunması mümkün olmazsa Avusturya-Macaristan yayılmasına karşı bir önlem olarak oldukça gizli tutulan Racconigi Antlaşması'nın (24 Ekim 1909) imzalanmasına sebep olmasıdır (Buçukçu, 2014).

Avusturyalı diplomat Graf Lützow'a göre ise Aehrenthal'in ilhak kararında Bosna'yı Habsburg İmparatorluğu'na tamamen bağlayarak, şanlı Habsburg tahtına bir eyalet kazandırmak suretiyle adını tarihin altın sayfalarına yazdırmak arzusu etkili olmuştur (Yılmazata, 2013). Bu hususla ilgili olarak Aehrenthal ve Berchtold'ün İzvolski ile Buchlau'da yaptıkları görüşmede Bosna-Hersek'i ilhak ile İmparator Franz Joseph'in son günlerini olduğundan biraz daha parlak hâle getirmek istediklerini söyledikleri ve İzvolski'nin de boğazlara karşılık bu teklifi kabul ettiği ifade edilmektedir (Schreiner, 1921). Nitekim Osmanlı arşivinde yer alan Ekim 1898 tarihli bir belgede Avusturya İmparatoru Franz Joseph'in tahta çıkışının 50. yılı münasebetiyle Bosna ve Hersek'in kati surette Avusturya'ya ilhak edilmesi hakkında Almanya imparatoru tarafından Rusya imparatoruna bir teklif yapıldığına ve söz konusu teklifin Rus imparatorunca kabul edilmediğine dair Belgrad'dan bir muhbirden haber alınıp, Fransız gazetelerinden birinde yer bulan havadisin derhâl yalanlandığından bahsedilmektedir. İlhak olayı tekzip edilen bu havadisten tam 10 yıl sonra, yani Avusturya İmparatoru Franz Joseph'in tahta çıkışının 60. yıl dönümünde gerçekleşmiştir (Y.A.HUS, 389/74). Bu husus ise gerek Aehrenthal'in gerekse Franz Joseph'in prestijlerini artırma çabalarının da ilhak olayında etkisi olabileceği iddialarını destekler niteliktedir.

Ayrıca ilhak olayının vuku bulmasına ilişkin öne sürülen dikkat çekici bir görüş olarak; Avusturya'nın 400 seneden beri gizli düşmanlığı olduğunun, Gazi Sultan Süleyman Han'ın muzafferane Viyana surları altına kadar geldiğini unutmadıklarının

ortada olduğunun, özellikle o muharebelerin sırf dinî taassubdan ileri geldiği hatırlanırsa Avusturya Devleti'nin iç yüzünü keşfetmekte zahmet çekilmeyeceğinin ve Avusturya Devleti'nin Bosna ve Hersek'i ilhak etmesinin de buna delalet ettiğinin söz konusu edildiği görülmektedir (DH.MKT, 2897/99).

Bu meselede göze çarpan bir diğer husus ise Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilanı ile Avusturya-Macaristan'ın Bosna ve Hersek'i ilhakını ilanının eş zamanlı olarak planlanmış bir hamle mi yoksa tesadüfi mi olduğudur. Avusturya, Bulgaristan ile bir anlaşma yapmasa bile her iki tarafın da atacakları adımdan birbirlerini haberdar etmelerinin kuvvetle muhtemel olduğunu söylemek mümkün gözükmektedir. Zira Kont Khevenmueller'in Bulgaristan'ın bağımsızlığının ilhaktan bir gün önce gerçekleşeceğini belirtmesi, hatta Kont Lützow'un bu hususta Avusturya hükûmeti ile Bulgaristan arasındaki ilişkiyi itiraf etmiş olması bu görüşü desteklemektedir (Yılmazata, 2013). Büyük ihtimalle Bulgar Prens Ferdinand'ın ziyaretinde, Ekim başında ilhak prense bildirilmiş olmalıdır. Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilanı ise 12 Eylül 1908 tarihinde Dolmabahçe'de diplomatlar arasında verilen yemeğe Osmanlı hükûmetince kendine bağlı vasal bir devlet olarak görüldüğünden Bulgar temsilcinin bu davete çağrılmaması, daha sonra büyük güçlerin tavsiyesi üzerine son dakikada temsilcinin davet edilmesi, ancak Bulgar temsilcinin hükûmeti tarafından Sofya'ya geri çağrılması olayı ile ilişkilendirildiği görülmektedir. 26 Eylül 1908 tarihli Neue Freie Presse gazetesinin bildirdiğine göre Londra'daki Bulgar temsilci 25 Eylül 1908 tarihinde Reutter'da verdiği bir demeçte artık bağımsızlık zamanının geldiğini açıklamış ve "Bulgarlar epey zamandır kendilerini Osmanlı Devleti'nin vasalı olarak görmemektedirler. Biz adına kadar öteden beri bağımsızız" ifadesini kullanmıştır (Buçukçu, 2014; Çetinkaya, 2004; Möhring, 1978). Keza ilhakın hemen öncesindeki günlerde Avusturya basınında Avusturya-Macaristan hükûmetinin hiçbir zaman sınırlarını genişletmek niyetinde olmadığına, ancak Bulgar hükûmetinin bağımsızlığının desteklendiğine yönelik havadislerin yer alması Avusturya-Macaristan'ın bu konudaki temayülleri hakkında fikir vermektedir (Özkan, 2002).

Öte yandan Bulgaristan'ın Avusturya açısından müttefik olarak seçilmesi ise Avusturya'nın Balkanlar'daki nüfuzunu koruyabilmesi için önemliydi. Zira Bulgaristan Avusturya-Macaristan sınırları içinde yaşayan Slavlar için Sırbistan gibi potansiyel bir tehlike değildi; ayrıca imparatorluk topraklarında ciddi miktarda Bulgar

unsuru olmadığından Bulgarların da Habsburg topraklarından herhangi bir talepleri bulunmamaktaydı. Bu nedenle Avusturya için Sofya'nın ortaklığı Belgrad'ınkine göre daha güvenilir gözükmekteydi. Avusturya'nın Bulgaristan'ın tam bağımsızlık fikrine destek vermesi ise oradaki Rus nüfuzunu önemli ölçüde engellemesi ve Bulgaristan'ın panslavist hareketlerin içinde yer almaması için yapılmış bir hamleydi. Böylece Avusturya'nın toprak bütünlüğünü tehdit eden Slav milliyetçiliği daha kolay kontrol altına alınabilirdi. Ayrıca bu şekilde Osmanlı İmparatorluğu ile diğer devletlerin tepkisi iki tarafa çevrilmiş ve Berlin Antlaşması'nı çiğneyen tek taraf Avusturya-Macaristan olmamıştı (Yılmazata, 2013).

İttifak üyeleri olan Almanya ve İtalya için de planlanan ilhak ile ilgili bilgilendirildikleri, her ikisinin de ilhaka onay verdikleri, bununla birlikte kendilerine tam olarak tarih belirtilmediği görüşü doğru gibi gözükmektedir. Nitekim Roma sefaretinden gönderilen bir telgrafla da gazetelerin İtalya için bundan bir menfaat çıkarımında bulunduklarının, İtalya'nın böylece Trablusgarp'a serbestçe el koyacaklarını tahmin ettiklerinin bildirildiği görülmektedir. Denilebilir ki Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Bosna ve Hersek eyaletlerinin ilhakına karşılık Trablusgarp'ın İtalyanlara bırakılmasına göz yummuş, keza Rus Dışişleri Bakanı İzvolski de Buchlau'daki görüşme sırasında Bosna ve Hersek'in ilhakını onaylamış ve buna karşılık boğazlardan gemilerinin geçişini talep etmişti (Y.A.HUS, 525/70; Möhring, 1978).

Ruslar, Avusturyalılarla Buchlau'daki anlaşma sayesinde İstanbul'a doğru mühim bir adım attıklarına kendilerini inandırmakta iken Avusturyalıların Bosna-Hersek'i hiçbir bedel ödemeksizin ilhak etmesinin kendilerini hayal kırıklığına uğrattığı şüphesizdir. Dahası Rusların üzerinde Slavlara hoş görünmek baskısı da bulunmaktaydı. Teşebbüslerinde başarılı olamadığı ve bir protesto ile yetindiği takdirde bütün Slav akvamı üzerinde asırlardan beri iddia ettiği nüfuzuna halel gelecekti. Avusturya'ya karşı harbe kalkışması ise mevcut durumu göz önüne alındığında mümkün gözükmemekteydi. Bu hâlde Slav akvamına karşı zafiyetini göstermiş olacağı gibi mevcut hükûmetten memnun olmayan ve çoğunluğu oluşturan tebaasının da gönlünü kıracaktı. Bu nedenle Rusya Devleti meselenin halledilmesi için bir konferans teklifini öne sürmüştür (Y.EE.KP, 33/3258; Mahmud Muhtar, 1999; Taylor, 1948). Buna mukabil Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek ile ilgili bütün

sorunun Osmanlı ile Avusturya-Macaristan arasında olduğunu öne sürerek, meseleyi doğrudan Osmanlı Devleti ile bir anlaşma yapmak suretiyle halletmek istemiştir.

Bosna ve Hersek'in ilhakı konusunda ortaya çıkan ihtilafla Rusya ve Avusturya-Macaristan devletleri arasındaki ilişkilerin oldukça etkilendiği, o zamana kadar ilk kez iki devletin Balkan politikasındaki farklılığın bu denli ortaya saçıldığı ve şahsi anlaşmazlıkların devlet meselesi hâline geldiği görülmektedir (BEO, 3412/255839; Bridge, 1972; Möhring, 1978). Bununla birlikte Buchlau görüşmesinin talihsizliği ise -tıpkı Temmuz 1876'da Andrassy ve Gorçakov arasında yapılan Reichstadt Anlaşması'nın da sonradan bir anlaşmazlık ve tartışma konusuna vesile olduğu gibi- görüşmenin ve görüşmede alınan kararların tutanak ile yazıya geçirilmemiş olmasından kaynaklanmıştır (Özkan, 2002).

İngiltere ise Bosna ve Hersek'in ilhakının Alman hükûmetinin teşvikiyle olduğunu düşündüğünden doğal olarak merkezî güçleri zayıflatmak amacıyla Avusturya karşıtı bir politika takip etmişti. Dolayısıyla İngiltere, Bâbıâli ile Ballhausplatz'ın müzakerelerini zorlaştırmak için elinden geleni yapmış ve Bâbıâli'ye Avusturya-Macaristan karşıtı bir politika takip etmesini telkin etmiştir (Y.A.HUS, 525/66; Y.A.HUS, 525/121; Mahmud Muhtar, 1999; Möhring, 1978). Ayrıca Avusturya-Macaristan'ın Yeni Pazar'ı askerinden tahliye ile Osmanlı Devleti'ne terk etmesi hususunun konferansta kayıt altına alınmasının Osmanlı Devleti'nin menfaatine uygun olacağını düşünmüştür. Zira Avusturya-Macaristan'ın ileride Yeni Pazar'ı tekrar askerî işgal altına alması ihtimal dâhilindeydi. Ayrıca Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilanı ile Bosna ve Hersek'in ilhakını geri çevrilemez olarak gördüğünden Bâbıâli'nin karşılık olarak maddi bir tazminat talep etmesi gerektiği üzerinde durmuştur (HR.HMŞ.İŞO, 42/13; Y.A.HUS, 525/121; Y.EE.KP, 33/3284; Möhring, 1978, s. 29). Mamafih Avusturya-Macaristan, Taşlıca'nın kendi askerinden tahliyesini kâfi görerek, başka bir tazminat vermeye bir süre yanaşmamıştır (MMZC, D. I, İS. I, C. I, 1982). Bu sırada İngiltere ve Fransa gibi emperyalist devletler bir süre bu meselede Avusturya-Macaristan'dan boşalacak yeri kendilerinin dolduracaklarını hesap etmiş olsalar da bir savaş olasılığından, ulusal bir hareketin doğmasından, boykotla birlikte kapitülasyonlar ve özellikle gümrük sınırları meselesi gündeme geldiğinden Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bu hususta vereceği bütün tavizlerin kendilerini etkileyeceğinden de endişe etmiş olmalıdırlar (Yavuz, 1979).

Öte yandan Avusturya-Macaristan, Sırbistan ve Karadağ'ın sınır bölgelerinde harp hazırlığında bulunduğu anlaşılmakla birlikte (BEO, 3426/256891; BEO, 3426/256940; BEO, 3427/257001; BEO, 3442/258123; DH.MKT, 2636/73; DH.ŞFR, 405/121; HR.SYS, 219-B/48; HR.SYS, 219-B/51; HR.SYS, 219-B/54; HR.SYS, 219-B/57; HR.SYS, 263/1, Y.EE.KP, 33/3273) Avusturya hükûmetinin pek de savaştan yana olmadığını söylemek mümkün gözükmektedir. Zira Sırp hükûmetine akilane ve itidalkârane hareket etmesi lüzumunu tavsiyede bulunmuş olmalarından dolayı devletlere teşekkür etmesi buna delalet etmektedir. Ancak Viyana kabinesine göre Sırbistan'ın Avusturya'ya karşı düşmanlığında ısrar ettiği bazı emarelerden anlaşılmış olmalıydı ki Viyana hükûmeti söz konusu tavsiyeyi tekid etmelerini devletlerden rica etmişti. Bu teşebbüs pek tabii ki hayra alamet olarak yorumlanabilirdi. Çünkü şimdiye kadar asıl tehlike bu iki hükûmetin karşı karşıya gelmesinde ve en ufak bir hadisenin ilişkilerini kesmekle sonuçlanmasındaydı. Halbuki mevcut durumda bizzat Avusturya hükûmeti devletlerden böyle bir talepte bulunmaktaydı (HR.SYS, 263/1; Möhring, 1978). Bununla birlikte Sırbistan'ın silahlanmaya gitmesinin ve kendine müttefikler aramasının Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Sırbistan'ı yalnız ve çabalarını akim bırakmak amacıyla Osmanlı İmparatorluğu ile anlaşma yapmasında önemli bir etken olduğu da belirtilmelidir (BEO, 3426/256940; Çetinkaya, 2004; Yavuz, 1979).

Aslında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna ve Hersek'i ilhakı gerçekten de uluslararası antlaşmalara aykırı bir şekilde gerçekleşmişti. Bosna ve Hersek eyaletlerine geçici olarak el koyulduğu ve bu memleketlerde padişahın hükümranlığının teyit edildiği Berlin Antlaşması'nın ek protokolü ve daha sonra Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan Devleti arasında Yeni Pazar Sancağı hakkında akdedilen ve pek de İkili Monarşi lehine olmadığı anlaşılan 21 Nisan 1879 tarihli mukavelenamede kesin olarak belirtilmişti. Avusturya-Macaristan'ın bu yaptığı 1897 Rus-Avusturya protokolü ile 1903 tarihli Mürzsteg programına da aykırı bir hamleydi. Dolayısıyla bu durum Avusturya-Macaristan'ın Osmanlı Devleti ile yapılmış bir antlaşmayı bozması kadar Avrupa statükosunu da bozarak Berlin Antlaşması'na imza atan devletleri karşısına alması anlamına da gelmekteydi. Buna rağmen Avusturya-Macaristan'a bu cesareti veren şey ise muhemelen bu olayın önemli bir komplikasyona yol açmayacağına olan inancıydı. Zira Osmanlı İmparatorluğu'nun bir savaşı göze alamayacağı gibi Rusya'nın da bir savaş çıkaramayacağı düşünülmekteydi. Nitekim Rusya büyük bir muharebeden mağluben

çıkmış ve henüz askerî düzenlemelerini tamamlamamıştı. Dâhilî işlerinde de karışık bir hâlde bulunduğundan düvel-i muazzamadan hiçbiriyle muhabereye kalkışamayacağı ve şayet kalkışacak bile olsa müttefiklerinin onu böyle bir teşebbüsten vazgeçirmeye çalışacakları beklenmekteydi (Y.EE.KP, 33/3258; Möhring, 1978).

Bir bakıma her şeyi göze alarak ilhak olayını gerçekleştiren Aehrenthal'in bu büyük darbesi ne var ki Güney Slav sorununu çözmekten çok uzaktı. Sırplar, Bosna-Hersek Sırp ve Hırvatlarını müdafaa için direnmediler. Bosna-Hersek krizi, yenilgiye uğramasına rağmen Sırbistan'ı da küçük düşürmemiştir; lakin Avusturya-Macaristan'ı Sırp hükûmeti seviyesine indirmiştir denilebilir. Keza Avusturya-Macaristan'ı Almanya'ya bağımlı olmaktan da kurtarmamıştır. Avusturya devlet adamları hâlâ dünyanın gözünde Alman koruması altında durmaya devam etmekteydiler. Belki asıl amaç Sırbistan'ın yıkımıydı; fakat bunu uygulamaya koymaya başladıkça daha başarılı bir Aehrenthal'in Sırbistan ile olan savaşından ne elde edeceği düşünülmüş ve Metternich'ten Andrassy ve Kalnoky'ye kadar her Avusturya dışişleri bakanı için geçerli olan sonuca varılmıştır: Balkan topraklarını ele geçirmeyi göze alamayan Avusturya-Macaristan Rusya'ya düşmanlık içermesi anlamına gelmesine rağmen Balkanlar'da statükoyu desteklemeliydi (Taylor, 1948).

Öte yandan Avusturya-Macaristan'ın ilhak olayı nedeniyle Türk kamuoyunu da son derece kızdırdığı anlaşılmaktadır. Her şeyden önce Avusturya-Macaristan hükûmeti bu hamlesi ile modern bir devlet olarak Türklerin kazanımlarını zedelemiştir. Buna mukabil Türkler de Bosna ve Hersek eyaletlerinin ilhakını protesto etmek amacıyla Osmanlı topraklarında Avusturya mallarına boykot uygulamaya başlamışlardır (Çetinkaya, 2004; Elmacı, 1996; Elmacı, 1997a; Elmacı, 1997b; Elmacı, 1999; Emiroğlu, 1994; Gölen, 1998; İlhan, 1997; Kılıçaslan, 2013; Kişi, 1996; Özkan, 2002; Yavuz, 1979; Yılmazata, 2013). Osmanlı Devleti'nde ilhaka karşı yükselen tepkiler toplumsal bir uyanışa sebep olurken "Viyana surlarını döven güllelerden daha fazla tesir gösterdiği" görülen boykotun (Çetinkaya, 2004) sivil toplum tarafından uluslararası politikayı da etkileyecek şekilde başarıyla yapılması dünyada da yankı uyandırmış olmalıdır. Boykot; Osmanlı Devleti'nin Avusturya karşısında elini güçlendirmesine yardımcı olmuş, işçi hareketleri açısından örnek bir davranış olarak tarihteki yerini almış, ekonomide ulusalık (millî iktsat) meselesini

gündeme getirmiş (Çetinkaya, 2004; Kırpık, 2013; Yavuz, 1979); ayrıca toplumun farklı kesimlerini bir araya getirebilmesi bakımından da dikkat çeken bir hareket olmuştur (Çetinkaya, 2004; Möhring, 1978).

Kudüs (DH.MKT, 2631/8; DH.MKT, 2631/65; DH.MKT, 2632/6; DH.MKT, 2745/64; DH.ŞFR, 405/89; DH.ŞFR, 405/99; DH.ŞFR, 405/104; DH.ŞFR, 405/105), Beyrut (BEO, 3503/262654; DH.MKT, 2634/79; DH.MKT, 2635/57; DH.MKT, 2635/60; DH.MKT, 2637/50; DH.MKT, 2644/69; DH.MKT, 2648/65; DH.MKT, 2657/38; DH.MKT, 2672/55; DH.MKT, 2694/96; DH.MKT, 2700/45; DH.MKT, 2718/3; DH.ŞFR, 406/14), Yanya (BEO, 3503/262654; DH.MKT, 2634/79; DH.MKT, 2635/57; DH.MKT, 2635/60; DH.MKT, 2637/50; DH.MKT, 2644/69; DH.MKT, 2648/65; DH.MKT, 2657/38; DH.MKT, 2672/55; DH.MKT, 2694/96; DH.MKT, 2700/45; DH.MKT, 2718/3; DH.ŞFR, 406/14), Adana (BEO, 3479/260896; BEO, 3483/261206; BEO, 3506/262940; BEO, 3530/264695; DH.MKT, 2634/99; DH.MKT, 2638/57; DH.MKT, 2638/82; DH.MKT, 2641/31; DH.MKT, 2692/3, DH.MKT, 2727/23; HR.SYS, 266/1), Edirne (DH.MKT, 2637/18; DH.MKT, 2641/12; DH.MKT, 2642/52; DH.MKT, 2650/1; DH.MKT, 2694/67; DH.ŞFR, 406/3; DH.ŞFR, 406/77), İstanbul (DH.MKT, 2639/4; DH.MKT, 2651/92; DH.MKT, 2669/77; DH.MKT, 2676/32; İ.HUS, 171/20), Trabzon (DH.MKT, 2653/69; DH.MUİ, 29/57; DH.MUİ, 50/15; HR.SYS, 266/1), İşkodra (BEO, 3535/265072; DH.MKT, 2683/81; DH.MKT, 2703/72; DH.MKT, 2717/28; DH.MKT, 2718/3; DH.MKT, 2738/63; DH.ŞFR, 409/45), Gelibolu (DH.MKT, 2706/125; DH.MKT, 2718/85), Trablusgarp (BEO, 3483/261158; BEO, 3486/261389; BEO, 3490/261750; DH.MKT, 2746/57) ve Selanik (BEO, 3447/258461; BEO, 3478/260815; BEO, 3500/262482; DH.MKT, 2637/18; DH.MKT, 2650/94; DH.MKT, 2667/43; DH.MKT, 2677/54) gibi vilayetlerde Avusturya mallarına karşı özellikle gümrük ve zabıta memurlarının vazifelerini suistimal etmekte oldukları ile kayıkçıların, mavnacıların ve bölge halkının boykot ile ilgili müdahil oldukları olaylara ilişkin Avusturya-Macaristan hükûmeti tarafından çok sayıda şikâyetin vuku bulduğu ve bu hususstaki yazışmaların Osmanlı hükûmetini oldukça meşgul ettiği görülmektedir (BEO, 3445/258352). Toplumsal bir hareket olarak 1908 Osmanlı boykotuna ilişkin İstanbul, Selanik, Beyrut gibi liman kentlerinin ön plana çıkması ise tesadüfi olmasa gerektir. Nitekim söz konusu liman kentleri resmî reformların ilk uygulandığı, yeni tip Batılı eğitim kurumlarının ilk kurulduğu, süreli yayınların

yaygınlaştığı, geliştiği ve kapitalist dünya ekonomisinin imparatorluk ile ilk karşılaştığı yerler olması bakımından dikkat çekmektedir (Çetinkaya, 2004).

Mavnacı ve hamalların da Avusturya'ya uygulanan boykot sırasında kendi menfaatlerinden fedâkarlık ederek mühim roller oynadıkları görülmektedir ("Boykotajın refi", 1909; "Boykotaj kalkmıştır", 1909; Çetinkaya, 2004; Elmacı, 1997b). Bu nedenle Şubat 1909'da Osmanlı ve Avusturya-Macaristan devletleri arasındaki itilaf sağlanana dek Avusturya'ya uygulanan boykot nedeniyle Osmanlı mavnacı ve hamallarının Avusturya gemilerinden eşya çıkarmayı kabul etmediklerine ilişkin Avusturya sefaretinden gönderilen şikâyeti havi takrirler ön plana çıkarken, Mart ayından itibaren yazışmalarda mavnacılar Rusya, İtalya ve Avusturya'ya ait bazı yabancı vapur kumpanyalarının tedarik ettikleri mavnalarla mavnacılık yaptıklarından, mensup oldukları devlet tebaasından olan ameleyi tercihen istihdam ettiklerinden, bu hususta hukuklarına riayet edilmediğinden ve mağdur olduklarından bahsetmişlerdir (DH.MKT, 1304/6; DH.MKT, 2758/22; DH.MUİ, 69-3/32). Yabancı ticari gemilerden yük boşaltılması sırasında işçiler arasında haksızlıklar yapıldığı konusunda yapılan şikâyetlerle ilgili olarak sefaretlere yapılan tebligata cevaben İngiltere, İtalya, Yunan ve Avusturya sefaretlerinden yüklerin vapurlardan mavnalara taşınması hizmetlerinde istihdam edilen amelenin çoğunlukla Osmanlı tebaasından olduğu ve bununla birlikte millî amele istihdamı hakkına itiraz edilemeyeceği bildirilmiştir (DH.MUİ, 69-3/32).

12 Ocak 1909 tarihinde yapılan Osmanlı Devleti'ne mali tazminat ödeme anlaşması pazarlıkların devam etmesi nedeniyle 26 Şubat 1909 tarihine kadar sürmüştür (Bridge, 2013). Tasdiknameleri 26 Nisan 1909 tarihinde iki hükûmet arasında teati edilmiş olan protokolün beşinci maddesine göre Avusturya-Macaristan hükûmeti bu protokolün imzalanmasından itibaren 15 gün müddet zarfında Dersaadet'te Osmanlı hükûmetine altın akçe olarak 2.5 milyon Osmanlı lirasını ödemeyi taahhüt etmiştir (BEO, 3549/266164). Osmanlı hükûmetinin ise o sıralar bütçesini denkleştirmeye, borçlarını ödemeye çalıştığı ve alınan bu tazminatın da söz konusu borçlar için kullanıldığı görülmektedir (BEO, 3540/265468; BEO, 3543/265704; BEO, 3547/266001; BEO, 3566/267380; MMZC, D. I, İS. I, C. III, 1982; MMZC, D. I, İS. I, C. IV, ty). İpek Mebusu İbrahim Efendi'nin ifadelerinden

anlaşıldığına göre Avusturya'dan alınan tazminat Bosna ve Hersek muhacirlerine yardım etmek üzere dahi kullanılamamıştır (MMZC, D. I, İS. III, C. I, 1986).

Bosna-Hersek'in ilhakından sonra Osmanlı ve Avusturya-Macaristan hükûmetleri arasındaki bir diğer dikkat çeken konuyu Osmanlı-Avusturya hududu hakkındaki ihtilaf oluşturmuştur. Bu ihtilafın ise ifade edildiği üzere bölgenin haritası çıkarılarak çözülemediği (Yılmazata, 2013), Avusturya hükûmetinin işgali altında bulunup, daha sonra ilhak ettiği Bosna ve Hersek ile Taşlıca ve Yeni Pazar sancaklarının sınır meselesinden dolayı Osmanlı ve Avusturya askerî kuvvetleri arasında pek çok kez sorun yaşandığı, ilhaktan önce de yaşandığı görülen sorunların (BEO, 3357/251772) ilhak olayının vuku bulmasından sonraki yıllarda da devam ettiği ve Avusturyalıların kendi lehlerine ellerinde daha çok arazi bulundurmak üzere sınır tecavüzlerinde bulundukları anlaşılmaktadır (HR.SYS, 178/15; HR.SYS, 178/17; HR.SYS, 178/18; HR.SYS, 178/22; HR.SYS, 178/32; MV, 147/17).

5.2. BOSNA-HERSEK KRİZİNDEN SONRA YAŞANAN ASKERÎ VE SİYASİ GELİŞMELERE (1910-1912) YÖNELİK BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

5.2.1. Osmanlı Diplomatlarına Göre Avusturya-Macaristan ile Diğer Devletlerin Malisör Meselesi'ne İlişkin Faaliyetlerine (Ocak 1911-Aralık 1912) Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi

İkili Monarşi açısından Osmanlı vilayetleri ve civarında en mühim mevkinin Arnavut kavmi tarafından işgal edildiği görülmektedir. Nitekim İkili Monarşi'nin Balkan politikasında otonom bir Arnavut Devleti Slavlığa karşı bir kale işlevi görmekteydi. Bu nedenle Avusturya-Macaristan kendi etkisinde güçlü ve bağımsız bir Arnavutluk'un Sırbistan'ın batıya doğru genişlemesini engellemek ve Balkanlar'daki Rus etkisini sınırlandırmak için en etkili yol olduğunu düşünmekte ve Sırbistan ile Karadağ'a karşı bir denge unsuru olarak gördüğü Arnavutluk'un bağımsızlığını desteklemekteydi. Arnavutların ise Slav Balkan devletlerinin birleşip kendilerinin çembere alınmasından endişe ettikleri, kavmî ve siyasi mevcudiyetlerini çoğunlukla Osmanlı Devleti'nin bekasında görmekle beraber Osmanlı Devleti'nin sarsıldığını ve civar hükûmetlerin menfaat temin edeceklerini hissettikleri zaman bu ufak hükûmetlere parça parça tabi olmaktansa bütün Arnavutluk'un büyük bir yabancı hükûmet idaresine dâhil olmasını tercih etmeleri mümkün görünmekteydi (HR.SYS, 149/57; Birecikli, 2010; Möhring, 1978).

Aslında Avusturya-Macaristan Balkanlar'da statükonun bozulmamasını tercih etse de bozulacaksa da kendi yararına bozulmasını istemekteydi. Bu açıdan bakıldığında Ballhausplatz'ın Arnavutluk meselesinde izlediği siyaseti en yalın hâliyle Avusturya-Macaristan açısından bakıldığında "iki yönlü", Osmanlı Devleti açısından bakıldığında ise "iki yüzlü" olarak nitelenecek bir şekilde yürüttüğü görülmektedir. İkili Monarşi beyanatlarında Balkanlar'daki statükonun bozulmasından ve isyandan yana olmadığını açıklamakla birlikte Arnavutların bağımsızlığına giden süreçte gerek para, silah ve mühimmat gerekse diplomatik desteğini esirgememiştir (A.MKT.MHM, 608/10; A.MKT.MHM, 736/9; A.MKT.MHM, 740/6; BEO, 4084/306278; DH.SYS. 110/2; DH.ŞFR, 419/37; HR.SYS, 141/4; HR.SYS, 141/9; HR.SYS, 141/10; HR.SYS, 141/48; HR.SYS, 141/49; HR.SYS, 145/25; HR.SYS, 151/3; HR.SYS, 151/15; HR.SYS, 151/96; HR.SYS, 217/59; Birecikli, 2010; Möhring, 1978). Buna mukabil Osmanlı Devleti'ne de Arnavut meselesi ile ilgili olarak vergi, askerlik hizmeti ve silah toplanması gibi konularda tavsiyelerde bulunup, Bâbıâlinin nahoş bir duruma düşmesine mani olmak için elinden geldiği kadar çalıştığı izlenimi vererek dostane tavsiyelerde bulunmaktan geri durmamıştır (HR.SYS, 147/54; HR.SYS, 148/31; HR.SYS, 150/6; HR.SYS, 150/8).

Avusturya-Macaristan her ne kadar Balkanlar'da statükoyu ve Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki konumunun muhafazasını savunsa da Viyana'nın ben merkezli süreçle hem Bosna ve Hersek'in ilhakında hem de Arnavutluk'taki başlangıç ateşinin yakılmasında oynadığı rolle çok uluslu devletin çözülmesini hızlandırdığını söylemek mümkündür. Her şeyden önce Viyana hükûmetinin Osmanlı yetkililerine yaptığı tavsiyelerde samimi olduğunu söyleyebilmek için Osmanlı Devleti'ni güçlü kılmak adına telkinlerden ziyade teşebbüslerde bulunması gerekirdi. Mamafih Arnavutları bu denli kışkırtan, cesaretlendiren, onlara diplomatik açıdan ve mühimmat bakımından destek veren tavırları Arnavutların Türklerden daha çok imtiyaz almalarına neden olduğu gibi Ballhausplatz'ın Osmanlı çıkarlarından ziyade Arnavutların çıkarlarını temsil ettiğini göstermektedir. Bu nedenle "Osmanlıların her zamanki gibi Aehrenthal'in politikasının daha derinde yatan sebebini ve bu politikanın zamanında ödünlerle Arnavutluk'taki Osmanlı yönetimini koruma arzusuna yönelik olduğunu anlayamadıkları, Fremdenblatt'taki makaleyi de iç işlerine haksız ve dostça olmayan bir müdahale gördükleri" şeklindeki tespitlere kani olunmayacak gerekçeler mevcuttur (Bridge, 2013; Möhring, 1978) ve Avusturya-Macaristan'ın izlediği

politika gereği gerçekleştirdiği teşebbüslerinin iki yönlü ya da iki yüzlü siyasetine delalet edebileceği söylenebilir.

Rusya hükûmetinin, Karadağ hududunda meydana gelen olaylarda Karadağ lehine teşebbüslerde bulunarak, Balkanlar'daki Slavlar hakkında himayedarlığını kullanıp, Şark'taki siyasi faaliyetlerinin yeniden başladığını göstermeye çalıştığı, keza İtalya'da da Arnavutluk olayları ile ilgili heyecanın arttığı sırada Kont Aehrenthal'in Osmanlı hükûmeti nezdinde herhangi bir teşebbüste bulunmamasından dolayı ciddi bir baskı altında olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Arşidük Franz Ferdinand'ın yardım ve nüfuzuna mazhar olan ve öteden beri Kont Aehrenthal'in eleştiricisi konumunda bulunan Katolik fırkası, bu meselede gösterilen aciziyet ve zaafın Avusturya Devleti'nin daha sonra Balkanlar'daki nüfuzunun kırılmasına ve siyasi bakımdan zarara yol açacağı beyanıyla şiddetli itirazlarda bulunmaktaydı (HR.SYS, 146/16).

Şunu da belirtmek gerekir ki Kont Aehrenthal'in Osmanlı Devleti'ne yönelik izlediği politika Avusturya-Macaristan Veliahdı Franz Ferdinand'ınkiyle kıyaslandığında daha az endişe verici gözükmektedir. Zira Kont Aehrenthal'den farklı olarak izlediği siyaseti kendisine bağlı gazetelerle ortaya koyan veliaht Kont Aehrenthal'in benimsediği Üçlü İttifak taraftarlığının aksine Avusturya'nın düşmanı addettiği İtalya istisna edilerek üç imparator arasında bir ittifak veya bir itilaf akdi taraftarıydı. Arşidük bu suretle Avusturya ve Rusya arasında Balkanlar'a dair bir itilaf husulünü arzu eder olmalıydı (A.MKT.MHM, 745/22). Keza Dışişleri Bakanı Kont Aehrenthal ile Avusturya'nın eski Savaş Bakanı General Conrad arasındaki anlaşmazlık da giderek büyümekteydi. General Conrad İtalya hükûmetinin Avusturya'nın İtalyanlarla meskûn vilayetini istila etmek niyetinde olduğuna inanmakta ve Kont Aehrenthal'in Üçlü İttifak politikasına sadık kalmakla memleketine layıkıyla hizmet edemediğini düşünmekteydi. (HR.SYS, 217/53). Bu nedenle Rus notası Osmanlı Devleti'nde büyük bir heyecana yol açtığı gibi Avusturya-Macaristan'ı da Arnavutluk'taki çıkarları açısından harekete geçirmiş (HR.SYS, 137/41; HR.SYS, 140/11; HR.SYS, 145/14; HR.SYS, 146/6; Möhring, 1978); Fremdenblatt gazetesinde bir makale yayımlama ihtiyacı duyulmuş ve bu makalede Arnavutluk hakkındaki havadislerin huzur ve sükûnetin geri gelmesi ümitlerine gölge düşürdüğünden ve meşrutiyeti elde etmedeki gayretlerine mukabil Müslüman Arnavutlara karşı kıymetbilmezlikle hareket edildiğinden bahsedilmiştir (HR.SYS,

140/11). Avusturyalıların Malisörlerin isyanının başlangıcından beri sessiz kalıp, Mirdityalıların ayaklanmasına delalet etmek üzere vuku bulan önemsiz bir olay üzerine ortaya atılmalarının Rusya'nın söz konusu hamlesinden kaynaklandığı aşikârdır. Aehrenthal söz konusu gazeteye verdiği beyanatla bu meselede lakayıt davranmadığını göstermek ve Katolik fırkasını hoşnut etmek lüzumunu hissetmiş olmalıdır. Katolik kavmi üzerindeki malum nüfuzunu devam ettirmek sevdasına da basını alet etmiştir. Bu beyanatta Aehrenthal'in durumun tehlikesi üzerine defalarca Osmanlı hükûmetinin dikkatini çektiğini, uyarı ve nasihatlerinin bir dostluğa dayandığı gibi Avusturya menfaatinin de bunu gerektirdiğini, eğer izlediği siyasetten bir fayda hasıl olmaz ise Avusturya hükûmetinin mecburen başka bir siyaset izlemek zorunda kalacağını ifade etmesi (HR.SYS, 145/43; HR.SYS, 146/16) Avusturya-Macaristan'ın bu meselede çıkarlarına en uygun olan yolu izlediğine işaret etmektedir.

Öte yandan Kölnische Zeitung gazetesinde yer verilen bir makalede; Karadağ'ı kayıran Rusya hükûmetinin diplomasi yoluyla vuku bulan teşebbüsleri sonlanır sonlanmaz Fremdenblatt gazetesi tarafından neşredilip, bayağı yorumlara vesile olan makaleden bahsedildiği ve Avusturya tarafından yapılan ihtarın diplomasi yoluyla tebliğ edilmeyip de basın vasıtasıyla bildirilmesinden duyulan memnuniyetsizliğin dile getirildiği, ayrıca Türklerin gerek geçen sene ve gerek son zamanlarda Arnavutlara karşı fevkalade şiddetle hareket ettiklerinin iddia edilerek, onların bu şekilde itham edilmeleri yoluna gidilmesinin adalet ve insafa muvafık olmadığına dikkat çekildiği görülmektedir (HR.SYS, 140/15).

Gerçekten de Osmanlı hükûmeti açısından bakıldığında Avusturya hükûmetinin Rusya hükûmetinden farkı Rusya hükûmetinin Slavları, Avusturya hükûmetinin de Arnavutları düşünmesidir. Bu nedenle Rusya ve Avusturya'nın teşebbüslerinin mukavemete teşvik yolunda algılanması pek tabiidir. Nitekim bu teşebbüsler isyan eden unsurlar üzerinde oldukça kötü etkiler bırakmıştır. Osmanlı hükûmeti şiddetli tedbirler alma taraftarı olmayıp, askerlik hizmeti ve vergi kanunlarının tatbikinde Malisörlere karşı bazı müsaadeler bahşettiği hâlde kış mevsiminin iki ayı geçer geçmez isyan yeniden baş göstermiş, Osmanlı kaleleri kuşatılmış ve askerleri katledilmiştir. Osmanlı hükûmeti sınırlarının güvenliği tehlikeye atıldığından isyanı bastırmak için asker sevkine mecbur olmuştur. Askerî harekâta başlanılmadan önce aftan yararlanabilmeleri için isyancılara beş gün mühlet

verilmiş, ancak mühletin üçüncü günü asiler Osmanlı askerlerinin üzerine hücum etmişlerdir. Böyle bir durumda Osmanlı hükûmetinin eli kolu bağlı olarak askerlerini telef ettirmesi aklen beklenemezdi. Kont Aehrenthal'in de Osmanlı hükûmeti tarafından dikkate alınmadığını öne sürdüğü nasihatleri Arnavut unsurunun menfaatleri ve haklarında iyi muamele gösterilmesi lüzumunu tembihle ilgiliydi. Mamafih Osmanlı hükûmetinin karşısında iyi niyetlerini ortaya koyabilecek kimseler değil tepeden tırnağa kadar silahlı binlerce asi bulunmaktaydı. Üstelik Malisörler silah toplanmasına tabi tutulmadıkları gibi Osmanlı hükûmeti de onların memleketine kadar nüfuz edememişti. Bu nedenle Malisörlerin kötü muameleyi aksettirir bir hâlde şikâyet etmelerine bile bir sebep yoktu ve isyanlarının sebepleri yalnızca tahrik ve teşvik eseriydi. İsa Bolatin ve arkadaşlarının da Osmanlı toprağına silahlı olarak dönüp Hristiyan ve Müslüman birçok kişiyi öldürmelerine rağmen adi cinayetlerden affedilmelerine ve silahlarını muhafaza etmelerine rıza göstermek caiz olamazdı (HR.SYS, 137/41; HR.SYS, 140/11).

Katolik taraftarı ve veliahtın sözcüsü olmakla bilinen Reichspost gazetesinde çıktığı ve daha sonra yalanlandığı ifade edilen haber ise doğruluğu ya da yanlışlığı bir kenara bırakıldığında Avusturya ile Arnavutlar arasında olan, olduğu düşünülen ya da olması ümit edilen ilişki hakkında fikir vermesi bakımından dikkat çekmektedir (A.MKT.MHM, 608/10; DH.SYS, 81-1/2-24).

Avusturya-Macaristan'ın Arnavutluk olayları ile ilgili olarak bilhassa dışişleri bakanının Osmanlı Viyana sefiri ile yaptığı görüşmelerde Osmanlı hükûmetinin yararına dostane tavsiyelerde bulunduğu görülürken diğer taraftan Arnavutluk'taki olayları teşvik ve tahrik için elinden geleni yapmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Tam da bu noktada Viyana sefaretinden gönderilen bilgilere bakılarak Avusturya-Macaristan'ın faaliyetleri ile ilgili güvenilir bir bilgi elde edilemeyeceği söylenebilir. Nitekim Osmanlı Viyana sefirinin görüştüğü Avusturya-Macaristanlı yetkililerin haklarındaki iddiaları kabul etmeleri beklenemeyeceği gibi olayların belgelere de bu şekilde yansıdığı görülmektedir. Rivayet edilen entrikalar gerçekten de Balkanlar'da vuku bulduğundan bu husus hakkında daha doğru bilgileri elde ederek, bir kanaat oluşturmak için sefirlerden ziyade Osmanlı hükûmeti valileri ile idare memurları tarafından verilen bilgilere güvenmek daha doğru görünmektedir. Bu açıdan bakıldığında Viyana sefirinin gönderdiği telgraflarda Avusturya'nın daha dostane

yüzü görülürken özellikle İşkodra vilayetinden gönderilen telgrafların madalyonun diğer yüzünü aksettirdiği anlaşılmaktadır (A.MKT.MHM, 608/10).

Avusturya-Macaristan'ın Arnavutluk'taki tahriklerinin özellikle Karadağ'ın Malisör meselesindeki etkinliğinden sonra şiddetlendiği, aslında meselenin ortaya çıktığı ilk sıralarda Malisörlerin taleplerine bir bakıma lakayıt kaldığı görülmektedir. Avusturya hükûmeti bu hususta tavrını değiştirmekle Malisörleri Karadağ'dan ayırmak emeline düşmüş olmalıdır (A.MKT.MHM, 740/6). Bununla birlikte gerek Karadağ'ın gerekse Avusturya-Macaristan'ın Arnavutluk'taki karışıklıklarla alakaları olmadığını temine çalıştıkları gibi (HR.SYS, 145/25; MMZC, D. I, İS. III, C. IV, 1986) karşılıklı olarak birbirlerini suçladıkları (HR.SYS, 145/10; HR.SYS, 145/25; HR.SYS, 145/50; HR.SYS, 150/15), ancak bu hususta her ikisinin de Osmanlı Devleti'nin gönlünü hoş tutacak şekilde yaptıkları açıklamalarının samimiyetten uzak olduğu (A.MKT.MHM, 736/9; DH.SYS. 110/2; HR.SYS, 146/64; HR.SYS, 147/54; HR.SYS, 150/6) maksatlarının ortaya konulamamasının ise izlenecek yol hakkında müşkülata neden olduğu (HR.SYS, 146/28) ve her zaman Balkanlar'da tecavüzkârane bir teşebbüste bulunması muhtemel olduğundan Osmanlı Devleti'nin Avusturya-Macaristan'a tam olarak güvenemediği anlaşılmaktadır (DH.SYS, 81-2/2-41). Avusturya-Macaristan'ın bu hususta samimiyetine giderek daha çok güvenilmediğinden, harbiye nezaretinin her türlü ihtimali dikkate alıp, Avusturya'nın muhtemel tecavüzüne karşı gerekli tedbirleri almak gerektiğinden bahsederek seferberlik hazırlıklarını tamamlamak için tahsisat talebinde bulunduğu görülmektedir (A.MKT.MHM, 608/10).

Avusturya-Macaristan Arnavutluk'taki olaylarda kimi zaman himayesindeki Katolik papazları vasıta etmiş ve Avusturya sefaret heyeti ile konsolosları telkin icrasından geri durmamışlardır (A.MKT.MHM, 740/6; HR.SYS, 151/96). Mamafih Osmanlı hükûmetine ise Katolik papazlar ve konsolosları vasıtasıyla ahaliye sükûnet tavsiye ettiklerini ve Osmanlı hükûmeti lehine teşebbüslerde bulunacaklarını temin etmişlerdir (HR.SYS, 150/6; HR.SYS, 150/15). Burada dikkat çeken bir husus ise Osmanlı hükûmetinin de tahriklerin engellenmesi ve hazırladıkları beyannamenin iyi anlatılması için İşkodra başpiskoposu ile diğer bazı Hristiyan ileri gelenlerinden yararlanmış olmasıdır. Katolikler piskoposların, piskoposlar da Avusturya'nın himayesindeydiler ve Avusturya'nın Karadağ'ın emellerine razı olabilme tehlikesi

bulunmaktaydı. Bununla birlikte firarileri ikna için Katolik piskoposundan yararlanılması Osmanlı hükûmetinin bu meseledeki müstakil politikasını terk etmesi ve Avusturya hükûmetinin poltikasıyla birleşmesi anlamına gelebilirdi. Her ne kadar başpiskopos bir dereceye kadar Avusturya'nın himayesi altında sayılırsa da Osmanlı tebaasından olması ve piskoposların hükûmet tarafından tayin edilmeleri tereddütleri bir bakıma gidermekteydi. Lakin Viyana'dan aldığı emir üzerine Avusturya sefirinin dahi İşkodra Katolik piskoposu Podgoriçe'ye geldiğinde kendisine kolaylık gösterilmesi için Karadağ hükûmeti nezdinde teşebbüste bulunması piskopos üzerindeki Avusturya nüfuzunu göstermekte ve kendisinin emin bir vasıta olamayacağına ispat için yeterli görünmekteydi. Öte yandan İşkodra piskoposunun Arnavut olduğundan komite fikirlerine meyletmesi de ihtimal dâhilindeydi. Ancak Osmanlı hükûmetinin bu teşebbüsü her sulh vasıtasına müracaat ettiğini ve bunu yerine getirmek için uğraştığını ispata kâfi olarak görülmektedir (HR.SYS, 146/35; HR.SYS, 147/39; HR.SYS, 147/43; HR.SYS, 147/52; HR.SYS, 148/28).

İkili Monarşi'nin ayrıca Karadağ ve Sırp hükûmetleri ile Bulgar komitecileri emellerine alet ederek para yardımında bulunduğu anlaşılmaktadır (A.MKT.MHM, 608/10; DH.SYS, 81-1/2-16; DH.SYS, 81-1/2-23). Güya iktisatkârane bir maksatla Karadağ'a borç veren Avusturya, borcun gerçek sarf edileceği yer hususunda Karadağ'ı serbest bırakmıştır (A.MKT.MHM, 740/6; HR.SYS, 150/27). Aslında Karadağ'ın Arnavutlar nazarında nüfuzunu artırmasını istememesine rağmen Avusturya hükûmetinin Karadağ'ın Arnavutluk'ta Osmanlı Devleti'ne karşı karışıklık çıkarmasını desteklemesi kadim siyasetine doğru bir adım daha atabilmesine sağlayacağı katkıdan ötürü olsa gerektir. Karadağ hükûmeti dahi Avusturya-Macaristan'ın bunu kendi menfaatine yönelik yaptığının farkında olsa da ortak menfaatlerde bir araya gelmekten çekinmemiştir (A.MKT.MHM, 740/6). Keza Karadağ'ın katlandığı masrafın bir kısmının da Ruslar tarafından karşılandığı ve Rusların da Karadağ'a maddi destek bakımından arka çıktıkları görülmektedir (HR.SYS, 149/4; HR.SYS, 150/27).

Nitekim Malisör isyanının diğer Arnavutluk isyanlarından daha büyük bir etkiye yol açmasının nedenlerinden biri de Karadağ'ın Malisörlere sağladığı destek olmuştur. Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından ilhak edilmesi sonrası Karadağ, Arnavutların yoğun bir şekilde yaşadığı İşkodra ve Prizren'e doğru

genişleme emeline düşmüştür. Karadağ'ın bu meseledeki çıkarı Malisör isyanı uzadıkça hem Arnavutların gücünün aşınması hem de Arnavutların Karadağ'a gereksinimlerinin artması şeklinde iki boyutlu bir gelişme göstermesi bakımından olmuştur. Ayrıca Karadağ kralının, Mart 1911'de İşkodra vilayetinde Tuz bölgesindeki Malisör ayaklanmasına İtalya kralının kayınpederi olarak verdiği destekle Trablusgarp Savaşı'na yalnızca 6 ay kala Osmanlı Devleti'ni elinden geldiği kadar yormak ve yıpratmak için uğraştığı da belirtilmelidir (Bayur, 1943a; Buçukçu, 2014).

Her ne kadar Arnavutluk, Avusturya-Macaristan'ın hâlâ büyük bir güç olarak iradesini kullanabileceğinin bir kanıtı olsa da soyguncu Arnavut şeflerinin sahte bağımsızlığının büyük bir Monarşi'nin varlığı için gerekli olduğu düşüncesi yine de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu açısından onur kırıcı olmalıdır (Taylor, 1948).

5.2.2. Osmanlı Diplomatlarına Göre Düvel-i Muazzama ve Balkan Hükûmetleri Arasındaki İttifaklar İle İlgili Rivayetler ve Balkan Savaşları'nda Avusturya-Macaristan'ın İzlediği Siyasete Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi

Aslında 1878 Berlin Antlaşması'ndan sonraki ilk yıllarda Balkan Slavları Rusya ile Avusturya arasında paylaşılmış gibidir. Bulgaristan Rusya'nın, Sırbistan ise Avusturya'nın etkisi ve hatta az çok egemenliği altındaydı. 1885 yılında bu durum epey değişmiş ve Bulgaristan Rus tahakkümünden kurtulup, Avusturya'ya yaklaşmıştı. Mamafih Bismarck bunu çok tehlikeli bulmuş, Rusya'nın da Sırbistan'ı ele almaya kalkışacağını, bunu da kolaylıkla başarabileceğini ve eğer bu gerçekleşirse Avusturya'nın kötü bir duruma düşeceğini öngörmüştür. Rusya'nın Uzak Doğu işlerine dalması, Japonya ile savaşa tutuşarak yenilmesi, iç durumunun karışık olması, 1910-1911 yıllarına kadar Avusturya'nın Balkanlar'daki üstünlüğünü sağlamıştır. Ancak 1903 yılında Sırbistan'da, ülkeyi Viyana'dan aldığı buyruklara göre yöneten Kral Aleksandr Obrenoviç'in öldürülmesinin ardından Rusya'ya en uygun siyaseti güdecek olan Karacorceviç hanedanı gelmiştir. Yani Bismarck'ın 1896 yılında ifade ettiği gibi Sırbistan, Avusturya başatlığından kurtulup, yönünü Rusya'ya çevirmiştir (Bayur, 1943a). Kendi bünyesinde Slav toplulukları barındıran Avusturya-Macaristan için Sırbistan önemli bir rakip olduğu gibi, bu ülkenin Adriyatik Denizi'ne ulaşma arzusu ister istemez imparatorluğun topraklarına olduğu kadar deniz üzerindeki zaten sınırlı olan hâkimiyetine de bir tehdit oluşturmuştur (Eldem, 2006). Avusturya'nın 46 milyon nüfusunun 24 milyonu Slav olduğundan gerçekten de Slavlardan çekinmesi

tabiidir. Bu kadar büyük bir Slav nüfusa sahip olan Avusturya-Macaristan'ın nasıl mevcudiyetini sürdürdüğü ise belki idaresindeki düzeni, Rusya'da istibdadın hüküm sürmesi ve Avusturya Slavlarının %70'inin Katolik olması ile açıklanabilirdi. Rusya'ya da hürriyet gelip, bir duma teşekkül etmesi ve artık Slavlar arasında mezhep ihtilafının kalkarak, yerine milliyet birliği hissinin gelmesi ise Avusturya-Macaristan hükûmeti için bir yol değişikliğine katlanma zorunluluğunu getirmiştir. Böylece Habsburg hükûmeti artık kendini bir Slav hükûmeti addetmeye mecbur olmuştur. Macaristan da çaresizce buna uymak zorunda kalmıştır; nitekim Avusturya-Macaristan'da en zengin ve en gelişmiş millet Slavlar ve özellikle Çeklerdi. Slav olmayan Alman ve Macarlar'da Rusya'ya savaş ilan etmek için büyük bir eğilim görüldüğü hâlde Avusturya hükûmetinin bir savaşı göze alamaması Rusya ile muharebe ettiği gün Habsburg hükûmetinin tarumar olacağının farkında olmasına bağlanmaktadır (HR.SYS, 2078/4). İkili Monarşi, Sırbistan'a hamilik eden Rusya ile anlaşabildiği ve Sırbistan'da Avusturya taraftarı Obrenoviç hanedanı tahtta kaldığı müddetçe Sırbistan tehdidini asgari seviyede tutulabilmiştir. Ancak Karacorceviç hanedanının iktidarı ele geçirmesiyle birlikte artık Avusturya'nın Sırbistan tehdidini ciddiye almaması mümkün gözükmemekteydi (Eldem, 2006).

Bosna ve Hersek krizi ile Sırp-Hırvat liderlere karşı yürütülen kampanya İkili Monarşi'ye karşı bir Sırp tehlikesine yol açarken (Taylor, 1948) Balkan Savaşları'nın başlamasından yaklaşık bir yıl kadar önce, Avusturya'nın Bulgaristan ile bir anlaşma akdetmesi imkân dâhilinde görüldüğünden, bir anlaşma değilse bile bir görüş birliği mevcut olduğundan ve 1908 yılında Avusturya ile Bulgaristan arasında meydana gelip, Bosna'nın ilhakı ve Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilanı ile neticelenen anlaşmanın bu kez de başka bir şekilde tekrarlanmasına bir engel bulunmadığından bahsedilmekteydi. Bununla birlikte Bulgaristan'ın Rus politikasının tesirinden çıkamayarak, hemcins olup, kendi lisanıyla aynı lisanı konuşan ahaliyi Bulgar kraliyeti idaresi altına almak yolunda olan kadim arzusunu gerçekleştirmek için Petersburg'a yönelme ihtimalinin de göz ardı edilmediği anlaşılmaktadır (BEO, 3997/299737; BEO, 4002/300128; HR.SYS, 217/55). Osmanlı Devleti açısından bakıldığında ise; İtalya'nın o sırada Afrika'da meşgul olması nedeniyle Avusturya'nın Balkanlar'da istediği gibi hareket etmesine rıza gösteremeyeceği ve Aehrenthal de Balkan statükosunu ihlal edecek herhangi bir teşebbüsün İtalya ile ilişkilerinin kesilmesine neden olacağını bildiğinden Üçlü İttifak'ın kesinlikle bekasını isteyerek, kendisinin muhtemel bir teşebbüsten

sakınacağı düşünülmekteydi. Ayrıca Makedonya meselesinin yalnızca bir Balkan meselesinden ibaret olmayıp, bütün Avrupa'nın ilgilendiği bir mesele olduğu göz önüne alındığında Avusturya ve Rusya'nın Balkanlar'da istedikleri zaman ve istedikleri gibi hareket etmekte serbest olmadıkları sonucu ortaya çıkmaktaydı. Keza mevcut durumdaki ittifak ve itilaflar da bu serbestliğe engel teşkil etmekteydi (BEO, 4002/300128).

Öte yandan Habsburg Monarşisi için bütün kusurlarına rağmen yine de en iyi komşusunun Osmanlı İmparatorluğu olduğunu söylemek mümkündür. Zira yerine Habsburg topraklarına göz diken ve Rusya'nın desteğini almaya çalışan devletlerin geçmesi ya da Rusya'nın bölge üzerinde denetim sağlaması daha kötü sonuçlar verebilirdi. Bu nedenle Habsburg ve Osmanlı İmparatorluklarının kaderi kopmaz derecede birbirine bağlı görünmekteydi. Zaten Metternich'ten Aehrenthal'e kadar Habsburg dış politikasında Osmanlı İmparatorluğu'nun bekasını sağlamak büyük önem taşımaktaydı. Ancak İkili Monarşi'nin Osmanlı İmparatorluğu'nu desteklemek için fazla bir şey yapabilecek durumda olmadığı da görülmektedir. Zira Balkan devletleri, Rusya'nın kendilerine karşı güç kullanmayacağından ve Türkiye'yi Rus yardımı olmadan da yenebileceklerinden emin görünmekteydiler. Ayrıca İkili Monarşi açısından Rusya'nın desteğine sahip olsunlar ya da olmasınlar Yunan, Slav ya da Rumen ulusal hareketlerine karşı koymak için güç kullanmak hiçbir zaman cazip bir seçenek değildi. Her şeyden önce böyle bir askerî girişimi, İkili Monarşi'nin askerî zayıflığı ile büyük Slav ve Rumen nüfusu oldukça tehlikeli bir hâle getirebilirdi. Keza Avusturyalıların en çok korktukları şeylerden birinin gerçekleşmesi, yani Hristiyan Balkanlar'ın tümünü Rusya'nın kollarına iterek, karşı bir gruplaşmanın meydana gelmesi ile neticelenebilirdi. Nitekim Avusturya-Macaristan yeni kurulan devletlerin komşusu da olduğundan Almanya'nın yaptığı gibi Osmanlı politikasını sadece İstanbul'la olan ilişkilerine dayandıramamaktaydı. Bu nedenlerden dolayı İkili Monarşi'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun ölümünü çabuklaştırma arzusu olmasa da Osmanlı lehine bir siyaset de izleyemediği anlaşılmaktadır (Bridge, 2013; Taylor, 1948).

Balkanlar'a müdahale istemeyen büyük devletler ise 1854 yılında olduğu gibi hem Bâbıâli hem de Balkan devletleri nezdindeki kredilerini düşünerek, bir bakıma "kestanelerini Berchtold'e aldırmaya" çalışmışlardır. Ancak niyetlerine uymasa da

Berchtold'ün girişimleri yeni bir müdahale politikası izlenimi uyandırmıştır. Her şeyden önce Arnavutluk'a otonomi sağlanmasını ima eden teklif, Bulgaristan ve Sırbistan'a Avusturya-Macaristan'ın Arnavutluk üzerinden Balkanlar'da ön hakimiyetini garanti etmeye çalıştığını düşündürmüştür (Möhring, 1978). 1912'de Avusturya-Macaristan son defa büyük bir güç olarak Balkanlar'a barış getirmeye çalışmış ve bu hareket Rusya tarafından desteklenmiş olsa da (Taylor, 1948) Balkanlar'daki savaştan önce statükonun muhafazasının şart olduğunu ilk önce öne süren Avusturya-Macaristan, Osmanlıların mağlubiyetiyle beraber statükonun muhafazasının mümkün olmadığını en önce gazeteleri ile ifşa etmekten çekinmemiştir. Kuşkusuz menfaatine aykırı olduğu hâlde Slavlara hoş görünmek için bu fedakârlığa katlanmıştır; zira kendi mevcudiyeti de tehdit altına girmek üzereydi (HR.SYS, 2078/4).

İkili Monarşi; Balkan bağlaşmasını geç öğrendiğinden ve bunun derinliğini ve olayın dizginin ne aşamaya kadar Rus elinde olduğunu son anlara kadar bilmediğinden bir şeyler başaracağını umarak ileri atılmış, İtalya'nın Trablus'ta uğraşmakta olmasından faydalanarak, Osmanlı'ya karşı ayaklanan Arnavutlarla ortalığı karıştırabileceğini ve Bulgarları Sırplara karşı kullanabileceğini sanmış olmalıdır. Ne var ki Balkan bağlaşmasından beri Rumeli'deki hemen bütün kargaşalık çıkarmayı kendilerine iş edinen örgütlerin ve Balkan devletlerinin dizgini az çok Rusya'nın elindeydi. Avusturya; elinde bu gibi kozlar kalmadığını ve bütün bunların Rusya'nın eline geçtiğini daha 1912 Ağustos'unda henüz anlayamadığından ortaya atılıp, dileklerini ileri sürdüğünde Osmanlıyı kuşkulandırarak, düşmanlığını üzerine çekmiş ve hem bu yüzden hem de açmış olduğu yol dolayısıyla Rusya'nın ve Balkanlıların işini kolaylaştırmıştı (Bayur, 1943a). Nitekim savaş ilanının ardından Sırp konsolos vekilinin ve Bulgar konsolosunun Rusya konsolosuna evrakı devir ve teslim edip, tebaalarının himayesini bırakarak Manastır'dan hareket etmeleri üzere emir aldıkları (HR.SYS, 2044/3), savaş süresince Bulgar, Sırp ve Karadağlıların menfaatlerini himaye vazifelerinin Rusya tarafından gerçekleştirileceğinin Rusya sefiri tarafından verilen takrir ile ifade edildiği görülmektedir (BEO, 4103/307676). Zaten Karadağlılar Avrupa'nın "salibin dâhil olduğu yere bir daha hilal giremez" nazariyesine şiddetle bağlı olduklarından ve bunu değişmez bir kaide addettiklerinden Türkiye ile vuku bulacak bir harpten kendileri açısından bir tehlikenin asla söz konusu olamayacağını, bu durumda arazilerini genişletmek konusunda başarı sağlayamasalar bile bir şey

kaybetmeyeceklerini, kazanmak mukabilinde bir şey kaybetmemenin de bir çeşit kâr olduğunu, Türkiye ile yapılacak bir harbe diğer Balkan devletlerinin de kayıtsız kalamayacaklarını, bu konuda Avusturya'dan bir engel gelebileceğini, ancak Rusya'nın bunu halletmenin bir yolunu mutlaka bulacağını düşünmekteydiler (HR.SYS, 148/2). Bu düşüncelerinde ne kadar haklı olduklarını ise büyük devletlerin; Balkan Savaşları'nın başında, savaşın sonucu ne olursa olsun toprak statükosunun değişmeyeceğini ilan ettikleri hâlde savaşı Osmanlı Devleti kaybedince, bunu hiç dile getirmeyerek, ondan kocaman bir parcaçayı kopartıp müttefik Balkan devletlerine vermek istemeleri göstermektedir (Mufassal Osmanlı Tarihi, 1972; Uçarol, 2008).

Savaşın Osmanlı Devleti açısından beklenildiği gibi gitmemesi ve Osmanlı kuvvetlerinin Slav istilasının önüne geçememesi bütün Avrupa'yı olduğu gibi Avusturya'yı da şaşırtmış ve Avusturya'nın bu hususlaki siyasi emellerine darbe indirmiştir. O zamana kadar İkili Monarşi açısından iki yönlü, Osmanlı İmparatorluğu açısından iki yüzlü olarak tabir edilebilecek bir politika izleyerek, iki tarafı da memnun etmek isteyen Avusturya, bir yandan Osmanlı Devleti'ne öteden beri gizli gizli hayırseverlik göstermeye çalışırken diğer taraftan tebaasının çoğunluğunu teşkil eden Slavları gücendirmemek için Balkan hükûmetlerini hoş tutmaktan çekinmemişti. Hâl böyle iken Osmanlılar açısından Avusturya'ya güvenmekte hiçbir fayda yoktu; zira Avusturya siyaseti bundan böyle Osmanlı İmparatorluğu'na karşı iki yüzlü kalacaktı.

Bu savaş bir bakıma Üçlü İtilaf ile Üçlü İttifak'ın da yüzleşmesi anlamına gelmekteydi. Osmanlı ile beraber bu savaş neticesinde Üçlü İttifak'ın mevkii dahi Avrupa'da sarsıntıya uğramış olduğundan bunu anlayan Avusturya hükûmeti çaresiz önüne geçemediği bu olay ile birlikte sürüklenmeye mecbur olmuştur (HR. SYS, 1968/3; HR.SYS, 2078/4). Balkan Savaşı'nda bir Slav yenilgisi ise muhtemelen İkili Monarşi'nin Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında Asya'da çıkacak zorluklara aldırış etmemesine neden olabilirdi; çünkü Avusturya'nın isteği Osmanlı İmparatorluğu'nun güçlenmesi değil Slav devletlerinin güçlenmemesiydi. Mamafih Kırkkilise ve Kumanova bozgunlarıyla Osmanlı yenilgileri öğrenildikten sonra Avusturya'da kaygı daha da büyümüştür. Zira bir yandan öteden beri beslenen Balkanlar'da ve Selanik'e doğru gerek toprak gerekse nüfuz bakımından büyüme ve yayılma ümitleri suya düşmüş, diğer yandan Balkan Slavlarının zaferi yüzünden

imparatorluk içindeki Slavların galeyana gelmelerinden ve büyük devletlerin bundan böyle Balkanlılara söz dinletememelerinden endişe edilmiştir (Bayur, 1943b).

Bu savaşın yol açtığı gelişmelerle ilgili Viyana hükûmetini rahatsız eden bir diğer hususun ise Sırpların memleketlerini genişletme ve denize çıkış yerine sahip olmak için açıktan açığa gösterdikleri emelleri olduğu görülmektedir. Sırplar, Selanik bir Sırp limanı olmadığı takdirde hiç değilse Adriyatik Denizi'ndeki Draç ve Şingin limanlarına yönelmek isterlerken Viyana hükûmeti, bu küçük hükûmetin büyük devletlerden birinin ve özellikle Rusya'nın vesayeti altına girmesinden korktuğundan buna muhalefet etmiştir. Avusturya ve Sırbistan arasındaki bu ihtilaf ise Avrupa diplomasisini birinci derecede ilgilendirmiştir. Osmanlı Devleti ile Balkan hükûmetleri arasındaki ara buluculuk ikinci plana itildiğinden Osmanlı Devleti için bu hususta düvel-i muazzama diplomasisinin yardımına değil, Osmanlı ordusunun Çatalca'daki başarısına güvenmekten başka çare kalmamıştır. Nitekim Osmanlı Devleti'nde artık düşmana mukavemet gücünü görmediklerinden devletler çıkarlarını düşünmeye ve hatta Osmanlı Devleti'nin mevcudiyetini dahi ihmal ederek, yönlerini Balkan hükûmetlerine çevirmeye başlamışlardır (HR. SYS, 1968/3; HR.SYS, 2078/6; HR.SYS, 2078/8; HR.SYS, 2078/10).

Avusturyalılar, her ne kadar Sırpları önemsiz ve değersiz bir millet olarak görmekteyseler de Sırpların bu savaştaki zaferi kendilerine Avusturyalıların gözünde önemli bir mevki kazandırmış olmalıdır. Ancak asıl dikkat çeken savaştaki başarısından dolayı Bulgaristan'ın, artık askerî bir devlet olarak görülmesi ve Avusturya ile Rusya devletlerinin ileride vuku bulacak müzakerelerde bir diğerine rekabet edercesine Bulgaristan'a yardım etmek ve desteklemek suretiyle onun dostluğunu temine çalışmalarıdır (HR.SYS, 2078/6). İkili Monarşi Balkanlar'daki mevcut duruma kendi lehine göre bir şekil vermek ve nüfuzunu yerleştirmek için Balkan birliğini dağıtmak üzere Sırbistan'a karşı Bulgaristan ile anlaşmak yolunu tutmuştur. Böylece hem Selanik'e doğru olan Avusturya emellerini korumayı hem de Bulgaristan ile Rusya yakınlaşmasını sona erdirmeyi amaçlamıştır. Rusya Dışişleri Bakanı Sazanof da Lüleburgaz vuruşmasından sonraki Osmanlı bozgununu öğrendikten sonra, Avusturya'nın Bulgarları elinden kapacağı korkusuyla statüko işini bir kenara bırakarak, Balkanlıların gönlünü almaya çalışmıştır. Rusya kendi eliyle kurduğu Balkan ittifakının sonuçlarının beklenenden ileri gitmesi ve neredeyse

İstanbul'un Bulgarların eline geçecek olması nedeniyle fazlasıyla endişelenmiştir. Bu nedenle Rusya ve Fransa bir an önce savaşı durdurup, Bulgarların İstanbul'a girmelerini önlemek için uğraşırlarken Avusturya ve Almanya Bulgarlar'a yüz verip, onları kazanmayı çalışmışlar ve bununla belki de hem Bulgaristan'ı öbür bağlaşıklarından ayırma hem de Bulgarlar İstanbul'a girerlerse Rusya ile Bulgaristan ve yine Rusya ile İngiltere arasında çekişmeler olur umuduna kapılmışlardır. Avusturya siyaseti açısından başkenti İstanbul olan bir Bulgaristan ile Rusya arasında doğacak çıkar çatışması iyi neticeler doğurabilirdi. Bu nedenle İkili Monarşi, Bulgar açgözlülüğüne yardımcı olmaktan çekinmemiş ve Kont Berchtold, kendilerinin Makedonya'da bazı yerleri, Bulgarların da İstanbul'u işgal etmeleri teklifinde bulunarak, Bulgaristan'ı kendi tarafına çekmeye çalışmıştır (HR.SYS, 2078/10; Bayur, 1943b).

26 Mart 1913 tarihinde Edirne'nin düşmesi üzerine ise savaşın devam etmesine artık bir neden kalmamış ve 30 Mayıs 1913 tarihinde Balkan devletleriyle Londra'da antlaşma imzalanmıştır. Buna rağmen Balkan devletleri arasındaki rekabet çok geçmeden yeni bir savaşın kapısını açmıştır (HR.SYS, 1967/3). Bu durumdan istifade ile Osmanlı Devleti'nin Bulgarların yaptıkları zulümlerin işitildiği Edirne önlerine ilerlemesinin ise Avusturya hükûmetince hoş karşılanmadığı, Bulgaristan'ın daha çok zarara uğramasının uygun görülmediği ve Romanya'nın menfaatlerinin muhafazasına oldukça önemli verildiği gibi Romanya ile Bulgaristan'ın uzlaştırılmasına da yoğun mesai harcandığı anlaşılmaktadır (HR.SYS, 1974/1).

İlhak krizinden sonra meydana gelen yakınlaşma Balkanlar'da politik ve bölgesel statükonun muhafazası için bir gereklilikti. Böylece zayıf olmak istemeyen iki zayıf imparatorluk karşılıklı yardımlaşmayla hayatta kalmaya çalışmışlardı. Birinci Balkan Savaşı her şeyden önce bunun bir kurmaca olduğunu artık ortaya koymuştur. Nitekim İkili Monarşi'nin Trablusgarp ya da Balkan Savaşları'nda Osmanlıların yardımına koşup koşmamasını belirleyen unsur iki imparatorluk arasındaki ilişkilerin durumu olmamıştır. Osmanlı Devleti'ne yardım için müdahale Hristiyan Balkanlar'ın tamamını İkili Monarşi'ye karşı birleştiren bir şey olurdu. İkili Monarşi Osmanlılardan umudunu kesince, çabasını artık Osmanlıların yönetmeyeceğini kabul ettiği bölgelerde kendi çıkarlarını güvence altına almaya yoğunlaştırmıştır. Görüldüğü üzere Viyana ve İstanbul hükûmetleri giderek birbirinden uzaklaşmış ve kendi yollarında duruma

hakim olmaya çalışmışlardır (Bridge, 2013; Möhring, 1978). Balkan Savaşları ayrıca büyük bir güç olarak Habsburg Monarşisi'nin sonunu belirlemiştir. Nitekim Balkanlar Avusturya-Macaristan'ın etki alanı olmasına rağmen Sırbistan'ın Adriyatik kıyılarında toprak elde etmesinin ve İşkodra'nın Karadağlıların elinde kalmasının önüne geçebilmekten başka bir şey elde edemediğini söylemek mümkündür. Berchtold'un Bulgaristan'ı teşvik etmek suretiyle Sırbistan'ı kontrol altında tutma çabalarının da başarısız olduğu görülmektedir. Kaldı ki Bulgaristan bu savaşta başarılı dahi olsa Bulgar ittifakı her şeyden önce Habsburg zayıflığının bir kanıtı olması ve Avusturya-Macaristan'ı bir Balkan devleti seviyesine yerleştirmesi bakımından dikkat çekmektedir. Avusturya-Macaristan bu hamlesiyle büyük güçlerin saflarından bir kez daha düşmüştür (Bayur, 1943a; Taylor, 1948). Öte yandan Viyana'nın gözünde Sırbistan daima bir tehdit veya en azından bir risk unsuru olarak algılandığından Balkan Savaşları doğrudan olmasa da Avusturya-Macaristan üzerinden Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesine neden olmuştur (Eldem, 2006).

5.3. OSMANLI-AVUSTURYA MACARİSTAN İMPARATORLUĞU İLİŞKİLERİNİ ETKİLEYEN DİĞER HUSUSLARA (1908-1914) YÖNELİK BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

5.3.1. Avusturya-Macaristan'ın Adakale'deki Faaliyetlerine Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi

Osmanlı ve Avusturya-Macaristan ilişkilerinde tartışmalı konulardan biri de Adakale olmuştur. Ruslarla yapılan savaşta bütün Tuna kaybedildiği hâlde Berlin Antlaşması'nda Adakale'nin yazgısının unutulması sayesinde 40 yıl daha bu küçük, şirin ada Türklerde kalmıştır. Meşrutiyet'in ilanından sonra da İstanbul'a temsilciler gönderen Adakaleliler böylece Meclis-i Mebusan'da da temsil edilmişlerdir.

Öte yandan Avusturya hükûmeti zaman zaman adayı işgal teşebbüslerinden geri durmadığından (Alptekin, 1988) İkili Monarşi'nin Adakale'de yaptığı askerî hazırlıkların dikkatle takip edildiği anlaşılmaktadır. Nitekim Bosna ve Hersek'in ilhakından sonra Adakale'de de seferberliğe benzer şekilde birtakım askerî hareketlilikler gözlendiği, bunların Adakale müdüriyetinden bildirildiği ve Adakale müdüriyetinden vuku bulan ihbarlar üzerine Viyana sefareti maslahatgüzarlığının Osmanlı Devleti'nin hukukunun muhafazası için gerekli tahkik ve teşebbüsleri yapmaya çalıştığı görülmektedir (HR.SYS, 2/8).

Berlin Antlaşması'nda hakkında hiçbir kayıt bulunmayan Adakale'nin, Osmanlılarca Bosna ve Hersek'e dahi benzetilmediği ve Osmanlı topraklarının bir parçası olarak görüldüğü aşikârdır. Zira her ne kadar Adakale'de bir Avusturya askerî müfrezesi ikame edilmişse de Osmanlı hükûmeti topraklarının bir parçası olan ada üzerindeki hukukundan asla feragat etmemiştir. Adayı görevlendirdiği bir müdür tarafından idare etmesi, adada diğer memurları ile bir idare meclisi ve belediye meclisinin olması da buna delalet etmektedir. Buna mukabil Avusturya hükûmetinin ise fırsat buldukça ada üzerinde nüfus ve arazi genişletme yolunu takip ettiğini söylemek mümkündür. Bu hususta gayretlerine de Sırbistan ile arasındaki gerginliği bahane ederek, adanın Sırbistan tarafından saldıraya uğramasını muhafaza maksadıyla tahkim edildiğini öne sürmüş ve bu gibi sebeplerle Macaristan'a bağlamak suretiyle ada üzerindeki emellerini desteklemiştir. Mamafih Avusturya'nın bu hususta iddialarının mesnetsiz olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Avusturya ile Sırbistan arasında bir savaş olsa ve adaya bir saldırı yapılsa bile bu saldırı Osmanlı arazisine yapılmış olacaktı. Bu nedenle bölgeyi korumak Osmanlı hükûmetine ait bir meseleydi. Ayrıca bir savaş olduğunda adanın bulunduğu hâl ve mevkinin devletler hukukunca tetkikinin icap edeceği gibi, civar devletlerin adaya saldırıları diplomasi yolluyla da engellenebilirdi. Bu açıdan bakıldığında Avusturyalıların gerçekleşmesi muhtemel bir savaşı bahane ederek, adayı tahkim ve adaya askerî telefon tesis etmeleri ada üzerindeki Osmanlı hukukuna aykırı bir durumdu. Bu nedenle Avusturyalıların Balkan hükûmetlerinin istila maksadı ile vuku bulacak saldırılarından Osmanlı hükûmetini korumaya yönelik bir durum gibi göstererek, adayı tahkim edip, telefon hattı tesisine başlamasına Osmanlı hükûmetinin karşı çıkması pek tabiidir. Vuku bulan bu gelişmeler üzerine Avusturya hükûmeti tarafından harp tedbirlerinin ne sebeple alındığı ve söz konusu adanın da Bosna ve Hersek gibi Avusturya'ya ilhakına mı karar verilmiş olduğu hususu Avusturya hariciye nezaretinden sorulmuşsa da Avusturya hükûmetinin bu hususu geçiştirmek yolunu tercih ettiği Viyana maslahatgüzarının yaptığı teşebbüslerle ilgili bildirimlerinden anlaşılmaktadır (HR.SYS, 2/8; HR.SYS, 2/10).

Balkan Savaşları'na kadar Adakale'yi ilhaka muvaffak olamayan Avusturya-Macaristan bu savaşları müteakip ilhakı yeniden gündeme getirmiştir (HR.SYS, 3/9; HR.SYS, 3/14; Bayraktar, 2010). Mesele bu şekilde sürüp giderken 1914 yılında patlak veren Birinci Dünya Savaşı ve her iki devletin müttefik olarak savaşa girmesi

bu meselenin (Bayraktar, 2010) bir süreliğine kapanmasına neden olmuştur (HR. SYS, 3/20).

Öte yandan adanın Türkler için öneminin ise Sevük'ün (1944) bir kelimeye bin duygu sığdırdığı ifadeleriyle yüreklere dokunan bir hâl aldığı görülmektedir:

> Büyük harbden sonra sanki o kırk yıllık yanlışı düzelttiler. Hiçbir düzeltme bundan yanlış olamaz. Kırk yılın bir ucunda mukaddes bir unutma, diğer ucunda melun bir düzeltme. Cihan Harbi'nden iki misli büyüyerek çıkan şişman Romanya'ya o üç harmanlık ada ne verdi? O dünya savaşında coğrafyasının yarısı giden biz, Arap kıtalarından çok, o adacığa yandık. Onların kazancı bir hiç, bizim kaybımız derin. Türk'te kalmayan Tuna, Tuna'da kalan o ada ile bize bağlıydı. Etten ve kandan bir bağ. Sızımızda kesilen bir damar acılığı var.

Nitekim Tuna'ya duyulan bu muhabbeti Beyatlı (1337) da "Bir Türk gönlünde nehir varsa Tuna'dır, dağ varsa Balkan'dır" ifadeleriyle dile getirmektedir. Yani Adakale Türk'ü Tuna'ya bağlayan bir parça olduğundan ve Adakale'nin Türk'ten koparılması Türk'ün Tuna'dan koparılması anlamına geldiğinden bu küçük, şirin ada Türk'ün gönlünde bu kadar büyük ve derin bir yer etmiş ve Türkler burayı kaybetmemek için oldukça uğraşmışlardır. Nihayetinde Türklere de Avusturyalılara da yar olmayan bu ada Tuna'nın sularında yitip gitse de (Alptekin, 1988) Türklerin hafızalarında ve gönüllerinde bıraktığı iz baki kalmıştır.

5.3.2. Avusturya Postane, Matbuat ve Vapurlarından Kaynaklanan Sorunlar ve Bunlara Karşı Osmanlı Devleti'nin Aldığı Tedbirlere Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi

"Evrak-ı muzırre" olarak nitelenen ve ülkeye girişi yasak olan yayınların Avusturya postaları vasıtasıyla taşındığı (BEO, 3301/247534; BEO, 3357/251753; DH.ŞFR, 392/77; MV, 151/32; ayrıca bu yolla ülkeye kaçak silah ve mühimmat taşımacılığı da yapıldığı anlaşılmaktadır (BEO, 3304/247754; BEO, 3308/248057; DH.MKT, 1251/10; DH.MUİ, 7-3/43; DH.MUİ, 98-1/30).

Öte yandan Sultan II. Abdülhamid döneminde uygulanan sansürden Avusturya gazetelerinin de nasibini aldıkları ve yurda girişlerinin yasaklandığı görülmektedir. Bu gazetelerin harem hayatını anlatmaları, suikast haberlerine, Yıldız Köşkü'nde yaşanan gelişmelere, Osmanlı Devleti'nin paylaşım haberlerine ve sultan hakkında eleştirilerin yapıldığı makalelere yer vermeleri (HR.SYS, 199/57; HR.SYS, 199/59; HR.SYS, 199/61; HR.SYS, 199/63; HR.SYS, 199/72; HR.SYS, 199/77; "Aus den Geheimnissen des Jildis Kjöschk", 1908; "Das erwachende Osmanentum", 1908; "Der Ex Spion des

Sultans", 1908; "Die Früheren Attentate", 1908; "Die Geburt Einer Sultanstochter", 1908; "Die Geheimnisse des Harems", 1908; "Der Sultan als Oberpolizist", 1908; "Der türkische Militärausstand", 1908; "Eine Bombe im Harem Des Sultans", 1908) ve Sultan II. Abdülhamid ile ilgili hastalık, yaşlılık ve kadınların ön plana çıkarıldığı olumsuz karikatürler neşretmeleri (HR.SYS, 199/62; HR.SYS, 199/73; HR.SYS, 199/74; HR.SYS, 199/75; "Der kranke Mann", 1908; "Der Sultan bleibt der alte", 1908; "Desperado mit seinem Todessprung", 1908; "Sultan Abdul Hamid", 1908) gibi nedenlerden ötürü ülkeleye girişlerinin menedildiği tespit edilmiştir.

Mevcut yabancı postaneleriyle sorun yaşayan Osmanlı Devleti'nin yeni yabancı postaneler açılmasına siyasi ve mali zararlarından ötürü olumlu bakmadığı ve açılma teşebbüslerini dikkatle takip ederek, engel olmaya çalıştığı görülmektedir (BEO, 3282/246090; BEO, 3787/283963; DH.MUİ, 101/64; TMIK.M, 273/78). Nitekim 1909 tarihli protokol gereğince de Avusturya hükûmeti, Osmanlı memleketlerinde diğer yabancıların postanesi bulunmayan yerlerdeki postanelerini kapattığı gibi, hükûmetler Osmanlı memleketlerindeki postanelerini kapattıkları takdirde kendisi de kapatmaya hazır olduğunu beyan etmiştir (DH.MKT, 2808/95). Keza meşruti idareyi beğenmeleri gereken diğer Avrupa hükûmetlerinin de Osmanlı hükûmetinin haysiyet ve istiklalini ihlal eden postanelerini kaldıracakları ümit edilmiştir (MMZC, D. I, İS. I, C. IV, ty).

Bu noktada dikkat çeken bir husus ise memleketin bazı yerlerinde Osmanlı postaneleri olmadığı hâlde buralarda Avusturya ve Almanya postaneleri olduğu ve posta işlemlerinin bu postaneler tarafından yürütüldüğüdür (DH.MKT, 2648/83). Bu nedenle Osmanlı hükûmetinin ülkedeki yabancı posta işlemlerini sınırlandırmak için bu gibi yerlerde Osmanlı postane şubeleri açılması gerektiğini göz önünde bulundurduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bu durum yeni memur ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Keza kanun-ı esasinin yeniden yürürlüğe girmesi kişisel hürriyetlerin güvence altına alınması anlamına geldiğinden Osmanlı postanelerine olan güveni ve Osmanlı postanelerindeki posta, telgraf ve haberleşmeye yönelik işleri artıracağından yine memur sayısının artırılması söz konusu olmuştur (DH.MKT, 2652/85). Avusturya'nın Bosna ve Hersek'i ilhakına karşı gösterilen boykotun bir neticesi olarak da halkın Avusturya postanesine müracaat etmeyip, tamamen Osmanlı postaneleri ile muamelede bulunmalarından dolayı da yeni posta memurlarına ihtiyaç duyulduğu görülmektedir (DH.MKT, 2669/25).

5.3.3. Hayvan İhraç Edilmesine ve Ticaret Anlaşması Yapılmasına İlişkin Gelişmelere Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi

Ankara ve civarının başlıca servetinden olan tiftik keçilerinin yabancı memleketlere ihraç ile oralarda çoğaltılarak, yetiştirilmelerinden dolayı tiftik ticaretinin korunması için harice keçi ihracının yasaklandığı (BEO, 3335/250110); mamafih Avusturya sefaretinden yetiştirilmek üzere 10 baş erkek ve yavruları ile beraber 40 baş dişi tiftik keçisinin geçişine müsaade edilmesinin talep edildiği (BEO, 3293/246951), daha önce de böyle istisnai surette geçişine izin verildiğinden sefaretin bu konuda oldukça ısrarlı davrandığı ve bu konudaki dayanaklarını da keçilerin ihracının ticari bir işten sayılmadığı ve Avusturya-Macaristan dâhilindeki keçilerin cinsini ıslah maksadının oluşturduğu görülmektedir (İ.DH, 1476/43; Y.PRK.EŞA, 52/86). Nihayetinde söz konusu tiftik keçilerinin istisnai surette geçişine izin verilmiştir (BEO, 3621/271575; DH.MKT, 2909/3). Ancak tiftiğin Osmanlı Devleti'nin pek de çok olmayan servet kaynaklarının en mühimlerinden olması nedeniyle bu keçilerin Avusturya ya da diğer yerlere ihracına müsaade edilecek olur ise bu mühim servet kaynağının yabancı memleketlere intikal etme tehlikesi bulunmaktaydı (DH.MKT, 2914/2). Avusturya sefaretinin istisna olarak geçirilmesi talebi de bir örnek teşkil ederek, diğer devletlerden bu yolda talepler gelmesinin önünü açabilirdi. Buna müsaade edilmemesi ya da müsaadenin geri alınması ise Avusturya hükûmetince nezaket dışı bir hareket olarak algılanacağından hükûmeti zor duruma düşürebilirdi.

Öte yandan Taşlıca ve havalisinin geçim kaynağı olan hayvan ihracatına Avusturya-Macaristan hükûmetince müşkülat çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle Avusturya-Macaristan hükûmetiyle ihracatı kolaylaştıracak şartlar dairesinde ticaret anlaşmaları yapılması lüzumlu görülmekteydi (DH.İD, 101/10; DH.İD, 101/13; DH.İD, 108/21; DH.MKT, 1282/63). Nitekim tasdiknameleri 26 Nisan 1909 tarihinde teati edilen protokol gereğince iki sene içinde akdi taahhüt edilen ticaret anlaşmasının hazırlıklarına başlanıldığını gösteren yazışmalara rastlansa da Nisan 1911 tarihine kadar söz konusu ticaret anlaşmasının akdedildiğine ilişkin bir belgeye tesadüf edilmemiştir (BEO, 3963/297176; BEO, 3971/297778; HR.HMŞ.İŞO, 97/13; HR.HMŞ.İŞO, 97/14; HR.HMŞ.İŞO, 97/15; MV, 141/19; MV, 159/37).

5.3.4. Osmanlı Topraklarında Avusturya-Macaristan'a Ait Kurumlara ve Avusturya-Macaristan Himayesindeki Katoliklere İlişkin Sorunlara Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi

Din ve mezhep bakımından Fransızların Katolikler, Rusların Ortodokslar, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Protestanlarla ilgilendikleri gibi Avusturya Devleti'nin çıkarına hizmet edebilecek en uygun topluluk da Katoliklerdi. Rus yayılmasına ve Ortodoks Güney Slavlarının emellerine karşı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Arnavutlar ile yakın ilişkiler içinde olmaya önem vermiş (Elsie, 2010; Mutlu, 2005; Olgun, 2017) ve Katolik Arnavutları himaye hakkı ile Arnavutlar üzerinde nüfuzunu kurmaya çalışmıştır. Aslında böyle bir hakları olmadığı Belgrad, Paris ve Berlin antlaşmalarının ilgili maddelerinde açıkça belirtilmiş olsa da Avusturya-Macaristan'ın Katolikleri himaye hakkı iddiasına devam ettiği ve Katolik cemaatlerine ait okullar üzerinden Katoliklerin koruyuculuğu rolüne bürünmeleri bakımından arşiv belgelerine yansıdıkları görülmektedir. Nitekim Avusturya hükûmeti Katolik rahiplerini Osmanlı tebaası olsalar dahi himaye hakkı olduğunu öne sürerek, fırsat buldukça himaye meselesini gündeme getirmiş (BEO, 3360/251948; DH.İD, 163/31; DH.MKT, 1266/84; Mutlu, 2005); özellikle kendi ruhani liderleri aracılığıyla halletmeleri gereken konulara dahi konsoloslarını müdahil etmek suretiyle Katolikler üzerinde himaye hakkı iddia edeceği meselelere sebebiyet vermiştir. İşkodra'daki Stimmanite (BEO, 3360/251948; DH.MKT, 1266/84) ve Cizvit rahipleri (BEO, 3452/258828), Mihitarist Ermeni Katolik (DH.İD, 163/31) ve Ağram Soeur de Charité (DH.MUİ, 70-2/21; DH.MUİ, 96-1/39) gibi dinî toplulukları himaye ettiği anlaşılan Avusturya hükûmeti, konsolosları aracılığıyla bu toplulukların mekteplerinin genişletilmesi ve tamir edilmesi taleplerine müdahil olmuş (BEO, 3360/251948; DH.MKT, 1266/84), Katolik rahipleri adına gelen eşya için gümrüğe yapılan muamelenin ilgili nizamname hükümlerine uymadığından bahisle şikâyette bulunmuş (BEO, 3452/258828), daha da dikkat çekeni işi memleketin sıhhi durumuna kadar ileri götürerek, çiçek hastalığının şiddetle etkisini göstermesi karşısında İşkodra'daki Latin mektebindeki çocukların aşılatılmasına engel olmuştur. Hatta kimi zaman da bir Katolik piskoposun önemsiz vize muamelesinden dolayı hükûmetler arasında Katoliklerin himayesine dair mesele çıkarılmıştır (DH.SYS, 68/2).

Dikkat çeken bir diğer husus ise İşkodra'da, Osmanlı tebaasından olan Katolik başpiskoposun Avusturya propagandası yaptığı ve hiç hak etmediği hâlde kendisine verilen Osmanlı nişanını da kabul etmeyerek hükûmeti tahkir, her vesile ile

hükûmetten para çekmek için Malisörleri daima hükûmet aleyhinde tahrik ve teşvik ettiği hâlde görevinden alınamamış olmasıdır. Zira başpiskoposun tayini öteden beri Avusturya sefaretinin takdiri üzerine gerçekleştiğinden konunun siyasi bir şekil almasından endişe edildiği görülmektedir (DH.SYS, 68/2). Bu olay ise Osmanlı hükûmetinin kendi topraklarında, kendi tebaası olan ve yine kendi aleyhine faaliyette bulunan din adamlarına herhangi bir yaptırım uygulayamadığını göstermektedir. Osmanlı Devleti yabancılara tanıdığı ayrıcalıklı durumu yabancı müdahalesi yüzünden kendi memleketinde, kendi tebaasına tanımak durumunda kalmakta ve dâhilî işlerdeki idare serbestliği noktasından devlet zarar görmekteydi. Ne yazık ki bu durumun devletin onur ve haysiyetini zedelediği şüphesizdir (Kansu ve Kansu, 2011).

İşkodra'da, Avusturya konsoloslarının yardımı neticesinde Katolik başpiskoposunun müracaat ve talebi üzerine okullar da açılmıştır. Avusturya konsolosları da Katolik papazlarına maddi yardımda bulunarak, bu mekteplerin idaresini kontrol altına almaya çalışmışlardır. Okulların masraflarını kısmen karşıladıkları gibi eğitim kadrosunun da Osmanlı ve ecnebi olmak üzere neredeyse tamamen rahiplerden olmasından istifade ile Avusturya konsoloslarının Katolik papazları hakkında iddia edilen himaye hakkını bu mekteplere de yaymak için uğraştıkları görülmektedir (DH.SYS, 68/2; Olgun, 2010). Bu olay aynı zamanda Avusturya hükûmetinin kendi emellerini gerçekleştirmek üzere yararlandıkları bir vasıta olarak Katolik Arnavutlar için çok miktarda para harcadığını göstermektedir. Nitekim Arnavutluk nüfusunun yalnızca onda birine sahip olan İşkodra'nın kısa sürede yalnız Arnavut Katolikleri için değil, tüm ülke için bir kültür başkenti hâline gelmesinde Avusturya hükûmetinin de açtığı okul ve kilise gibi faaliyetleriyle katkı sağladığı aşikârdır (Birecikli, 2010; Elsie, 2010).

Osmanlı hükûmetinin Avusturya hükûmetinden Katoliklerle ilgili gelen himaye taleplerinde ise kimi zaman konuyu geçiştirmek yolunu tuttuğu, buna mukabil Avusturya hükûmetinin de tekiden verdikleri takrirlerle o denli ısrarcı olduğu vuku bulan olaylardan anlaşılmaktadır (DH.İD, 163/31). Bu hususta Osmanlı hükûmetinden özellikle mektep açmak için ruhsat ve vergi muafiyeti talebinde bulunulduğu görülmektedir (DH.MUİ, 70-2/21). Mamafih bu taleplerin ardında gerçekten mektep inşa etmek amacı olabileceği gibi bina ve kuruluşları mektep gibi gösterip vergi muafiyetinden yararlanmak amacıyla yapılmış bir aldatmaca da olabilmekteydi. Buna karşın Osmanlı Devleti'nin de birtakım önlemler almaya çalıştığı görülmektedir. Bu

hususta arsası üzerinde yeniden inşa edilecek mektepler için Avusturya Devleti himayesinde bulunup, kanuni mevcudiyetleri resmen tanınmış olan müesseseleri içeren defterde mektebin mevcut ve kayıtlı olup olmadığı kontrol edilmeye çalışılmıştır (DH.MUİ, 96-1/39). Ayrıca Osmanlı Devleti yabancılar tarafından açılacak okulların açılacağı bölgeler üzerinde de titizlikle durmaya başlamıştır. Her ne kadar bu konuda başarılı olunamasa da bu okulların üzerinde kurulu oldukları bölge ve arazinin türüne göre vergilendirme yoluyla caydırıcılık düşünülmüştür (Vahapoğlu, 2005). Ayrıca vergiden muaf tutulan eğitim ve hayır müesseselerinin genişletilecek kısımlarından vergi ve dışarıdan getirilecek malzemelerinden gümrük resmi alınması kararlaştırılmıştır (BEO, 3899/292419).

5.3.5. Avusturya Sefir ve Konsoloslarının Müdahil Oldukları Diğer Olaylara Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi

Avusturya sefirleri, konsolosları ve sefaret ile konsoloshanenin diğer memurları; tebaalarının Osmanlı Devleti'nde gerçekleştirmek istedikleri ticari teşebbüslerinde ve yaptıkları ticaret esnasında yaşadıkları sorunların çözümünde aracılık etmeleri (BEO, 3233/242404; DH.MKT, 1227/52; Y.PRK.EŞA, 52/95), can ve mal güvenliklerinin sağlanması talebinde bulunmaları, bu hususta ihmal gösterenlerden hesap sormaları (DH.MKT, 2685/9; DH.MKT, 2796/51), tebaalarının istirahatleri temin edildiğinde teşekkürlerini arz etmeleri (DH.TMIK.M, 273/42), kişisel husumetlerinden dolayı bazı olaylara karışmaları ve bu olaylarda himaye meselesi gündeme getirecek durumlara sebebiyet vermeleri (BEO, 3237/242739; BEO, 3296/247187; BEO, 3303/247682; BEO, 3305/247802; BEO, 3318/248822; DH.MKT, 2668/76), gerek kendi tebaalarının (HR.HMŞ.İŞO, 182/29) gerekse Osmanlı tebaasının (BEO, 3325/249319) işledikleri suçlarla ilgili verilen kararlara müdahil olmaları, Avusturya sefaret mensuplarının sarhoş hâlde tahkir edici davranışlarda bulunmaları (BEO, 3437/257718; DH.H, 64/14; DH.MKT, 2653/47) ve vazife ve yetkileri dışındaki olaylara karışmaları (DH.MKT, 2657/66; DH.MKT, 2685/14) bakımından arşiv belgelerine yansımışlardır.

Kendilerinin fırsat buldukça Osmanlı topraklarında yaşayan tebaalarının haklarını koruma hususunu yaptıkları şikâyetlerle gündeme getirdikleri (BEO, 3296/247187; BEO, 3318/248822), bu vesile ile "müstahdemin-i mümtazenin" şahıslarına ve fiilen hizmetlerine ait olan himaye hususunu da genişletecek şekilde

meseleye yaklaştıkları (BEO, 3303/247682; BEO, 3318/248822), Osmanlı hükûmetinin ise bu hususta endişe ettiği ve meseleler vuku buldukça gerekli tedbirleri almaya çalıştığı (DH.MKT, 2668/76) anlaşılmaktadır.

Öte yandan Osmanlı mahkemesince mahkum edilen yabancı tebaanın, tevkif ve hapis hakkı mahallî hükûmete ait olduğundan davalarından dolayı tutulan yabancıların sanık olarak tutukluluk ve mahkumken hapis sürelerini devlet tevkifhane ve hapishanelerinde geçirdikleri, ancak bunun tek istisnasına Avusturya hükûmeti ile akdedilen Pasarofça Anlaşması'nda tesadüf edilmekle birlikte Avusturya hükûmetinin de Osmanlı Devleti'nde suç işleyerek mahkum olan Avusturyalıları kendi hapishanelerinde hapsetmek hakkından 1877 yılında feragat ettiği görülmektedir (DH.MKT, 2631/59; DH.MUİ, 40-2/16; MV, 119/76). Mamafih yabancı mahkumlara ceza sürelerini kendi hapishanelerinde geçirtmek hakkına sahip olan Osmanlılar, hapishanelerinin durumu nedeniyle bu haklarının elden gitme tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır (HR.HMŞ.İŞO, 127/46). Zira Osmanlı hapishanelerinin sağlıksız durumu nedeniyle bazı sefaretler yabancı mahkumların cezalarını kendi konsoloshanelerinde geçirmelerini talep etmişlerdir (DH.MKT, 2631/59; DH.MUİ, 40-2/16; MV, 119/76). Avusturya sefaretinin de kendi tebaalarından olup, Osmanlı hapishanelerinde bulunan mahkumları takip ettikleri ve bu mahkumların geçimlerine, beslenmelerine özen gösterilmesini talep ettikleri, hatta hapishanelerin sıhhi durumunda esaslı değişiklikler yapılmadıkça ve bu hususta teminat verilmedikçe Avusturya ve Macaristan tebaasından bulunan mahkumları öncelikle teslim etmemesi için konsolosluğa emir verileceğini tebliğ ettikleri anlaşılmaktadır (DH.MKT, 2631/59). Bu tepkilerinde ise haklılık payı bulunduğu Mebusan Meclisi'ndeki görüşmeler sırasında hapishanelerin durumu ile ilgili mebuslarca kullanılan ifadelerle de -"mezaristan" benzetmesinin yapılması gibi- desteklenmektedir (MMZC, D. I, İS. I, C. I, 1982; MMZC, D. I, İS. II, C. V, 1986; MMZC, D. I, İS. III, C. I, 1986).

Hapis cezası, hapsedilen kişinin terbiye edilmesi için verilip, onun sıhhatini bozmak için verilmediği gibi suçlular işkence ve eziyet için de hapsedilmemekteydiler. Bu nedenle hayli kötü durumda olan hapishanelerin ve tevkifhanelerin mahpusiyet ve mahkûmiyetin hikmet ve mahiyetini değiştirmeye de meydan verilmeyecek şekilde ıslah edilmesi gerekli gözükmekteydi (MMZC, D. I, İS. II, C. V, 1986; MMZC, D. I, İS. III, C. I, 1986).

Öte yandan bu hususta hükûmetin bütçe yetersizliği nedeniyle çaresiz kaldığını söylemek mümkündür. Nitekim harbiye nezareti bütçesi ile ilgili söz alan Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın ifadesinden anlaşıldığına göre askerlerin dahi kışlaları yoktu; askerler çoğunlukla camilerde, medreselerde, aşar ambarlarında iskân ettirilmekte, keza cephaneler de çoğunlukla buralarda biriktirilmekteydi. İşin daha da acı olan tarafı Avrupa hükûmetleri Osmanlı hükûmetini memleketin en güzel yerlerinde büyük meblağlar sarfıyla mahpuslar için hapishane yaptırmaya mecbur ederlerken masum vatan evlatlarının oturduğu yerler "daha beter" olmasına karşın Osmanlı hükûmetinin kendi vatan evlatlarına bir kışla yaptıramamış olduğunun ifade edilmesidir (MMZC, D. I, İS. II, C. VI, 1986).

5.3.6. Dostane İlişkiler: Taziyeler, Tebrikler, Madalya ve Nişan Taltifleri, Seyahatler ve Diğer Hususlara Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi

Dostane hislerin belki de en belirgin olarak görülebileceği örneklerin taziyeler (BEO, 3275/245614; BEO, 4158/311816; BEO, 4310/323212; İ.HR, 430/60; İ.HUS, 179/33; Y.PRK.HR, 36/27) ile doğum ve evlilik haberlerinin bildirimi (BEO, 3376/253137; BEO, 3666/274919; BEO, 3698/277347; BEO, 3980/298453, BEO, 4018/301296; BEO, 4133/309937; İ.HR, 414/17; İ.HR, 420/3; İ.HR, 427/54; İ.HR, 428/40; İ.HR, 429/58; İ.HR, 421/5; İ.MBH, 14/58; MV, 227/280) ve tebriklerin sunulması için karşılıklı olarak yazılan mektuplar olduğunu söylemek mümkündür. Avusturya imparatorunun bu vesilelerle yazdığı mektuplarında en samimi duygularını yinelediğini ifade ettiği görülmektedir (İ.HR, 427/54; Y.PRK.HR, 36/27). Keza Avusturya imparatorunun doğum ve tahta çıkış yıl dönümlerinde kutlamaların yapıldığı, Osmanlı padişahının da bu hususta telgraf çektiği (İ.MBH, 6/84; Y.PRK.NMH, 10/103), sefarete hususi memur ve askerî mızıka gönderilerek Avusturya imparatorunun doğum gününün tebrik edildiği (BEO, 3376/253195; BEO, 3794/284496; BEO, 3382/253599; BEO 4305/322821; İ.MBH, 3/38; İ.MBH, 6/85; İ.MBH, 9/51; İ.MBH, 13/15), ayrıca Osmanlı topraklarında Avusturyalılarca yapılan tahta çıkış yıl dönümü kutlamalarına izin verildiği, bu kutlamalar sırasında top ya da silah atılması hoş karşılanmasa da (BEO, 3444/258255; DH.MKT, 2911/77) yine de bunların kutlama amacıyla kullanımına gerekli izinlerin verildiği (BEO, 3927/294521; BEO, 4072/305352; BEO, 4204/315284; BEO 4305/322821) ve konsolosluklarca sancakların çekildiği anlaşılmaktadır (DH.MUİ, 137/57).

İstanbul'da Avusturya elçilerinin maiyetlerinde Taurus adlı bir sefine bulunduğu (Agstner, 2010) ve bu sefinenin Akdeniz ve Karadeniz boğazlarından (BEO, 3743/280658; BEO, 3751/281281; BEO, 3795/284581; BEO, 3812/285832; BEO, 3824/286740; BEO, 3894/292005; BEO, 3895/292105; BEO 3898/292285; BEO, 3923/294165; BEO, 4076/305673; İ.HR, 418/11; İ.HR, 422/16; İ.HR, 422/25; İ.HR, 423/33; İ.HR, 424/2; İ.HR, 426/8; İ.HR, 426/9; İ.MBH, 6/72; İ.MBH, 6/88), talim yapmak (BEO, 3546/265899; BEO, 3656/274177; BEO, 3659/274360; İ.HR, 412/13; İ.HR, 417/35; İ.HR, 419/31), mürettebatını değiştirmek (BEO, 3342/250576) ya da Avusturya sefirini Köstence'ye götürüp getirmek amaçlı (BEO, 3929/294647; BEO, 4051/303782) boğazlardan giriş ve geçişine müsaade talep edildiği ve bu taleplerine gerekli izinlerin verildiği görülmektedir. Taurus sefinesi mürettebatı; Osmanlı sancağını ayak altına alıp yırtma (BEO, 3437/257718; DH.MKT, 2653/47), başına bir mendil sarıp, uygunsuz bir şekilde alay ederek İslam alimlerini taklit etme (DH.H, 64/14) gibi Osmanlı Devleti'ni ve İslam dinini tahkir edici davranışlarda bulunmaları bakımından arşiv belgelerine yansıdıkları kadar, batan bir mavna içindekileri ya da denize düşen bir şahsı kurtarma çalışmalarına katılmalarını, hayat kurtarma konusundaki gayretlerini mükafaten Tahlisiye Madalyası (BEO, 3868/290065; BEO, 3932/294847; DH.MTV, 53/12; İ.TAL, 470/14; İ.TAL, 474/6) almaları bakımından da bu belgelerde anılmışlardır.

Öte yandan Franz Joseph her ne kadar 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılışına giderken Abdülaziz tarafından ağırlanmış, daha sonra hiçbir padişahla buluşmamış ve İstanbul'a ilk resmî devlet ziyareti 1918 yılında I. Karl tarafından gerçekleştirilmiş olsa da (Bridge, 2013) Avusturya imparatorunun kızı Prenses Gisela von Bayern'in beraberinde oğlu Prens Konrad von Bayern ve maiyeti ile birlikte İstanbul'a geldikleri, haklarında kolaylık ve ihtiramın gösterilmesinin gerekli makamlara bildirildiği (BEO, 3288/246587; DH.MKT, 1246/1; İ.HR, 412/2; TFR.I.M, 20/1934), şereflerine ziyafet ve Prenses Gisela'ya bir nişan verildiği, Avusturya imparatorunun da kızına karşı gösterilen lütufkâr davranışlardan dolayı duyduğu memnuniyeti dile getirerek, teşekkürlerini sunduğu görülmektedir (Y.EE, 63/51; Y.PRK.NMH, 10/66). Ayrıca Franz Joseph'in padişaha birtakım hediyeler gönderdiğine dair belgelere de tesadüf edilmiştir (Y.PRK.EŞA, 52/103; Y.PRK.NMH, 10/100).

Keza Avusturya sefiri nezdinde misafir bulunan diğer prens ve prenseslerin de Osmanlı topraklarına ziyaretlerinde kendilerine gerekli kolaylıkların ve "layık oldukları saygının" gösterildiği gibi (BEO, 3731/279813; DH.MTV, 24/15; Y.PRK.EŞA, 52/105), Avusturya ve Macaristan ticaret heyetlerinin de Dersaadet'e ziyaret gerçekleştirdikleri ve bu heyetlere de gereken ilgi ve alakanın gösterildiği, heyet için geziler ve ziyafetler tertip edildiği ve bu heyetten bazılarının padişahın huzuruna kabul edildikleri anlaşılmaktadır (BEO, 3851/288752; BEO, 3878/290783; BEO, 3881/291068; DH.MTV, 24/11; DH.MTV, 25/13; DH.MUİ, 84-1/31; İ.MBH, 2/17; İ.MBH, 5/59; İ.MBH, 5/66; MV, 139/79; MV, 151/3). Ayrıca bu olayla ilgili yazışmalardan söz konusu heyetin misafirlikleri süresince ağırlanmaları için gereken paranın temini hususunda bütçe yetersizliği nedeniyle birtakım sıkıntılar yaşandığı da görülmektedir (BEO, 3851/288752; BEO, 3878/290777; DH.MUİ, 84-1/31; MV, 151/3; MV, 151/4).

Avusturya amiralleri şerefine de ziyafetler verildiğini gösteren belgelere rastlanmıştır (DH.MKT, 1245/69; DH.MTV, 24/16). Bu hususta Avusturya sefiri, Avusturya amirali ve maiyetindeki zabitan haklarında iltifatlarını esirgememelerinden dolayı imparator adına teşekkürlerini arz etmek üzere padişahın huzuruna kabulü ricasında bulunmuştur (BEO, 3882/291113).

Bundan başka Avusturyalı yetkililerin tebaalarının Osmanlı topraklarında gerçekleştirecekleri seyahatlerinde kendilerine gereken kolaylıkların gösterilmesini, engel olunmamasını ve korunmalarını talep ettikleri görülmektedir. Ayasofya ve diğer bazı camileri ziyaret etmelerinde (BEO, 3297/247263), Katoliklerin dinî seyahat amacıyla Kudüs'e gitmelerinde (BEO, 3324/249292; DH.MUİ, 74/41; DH.MUİ, 105/33), fennî, tarihsel, iktisadi, coğrafi ve dilsel araştırmalarda bulunmak (BEO, 3303/247716; BEO, 3348/251092; BEO, 3459/259357; DH.İD, 60/6; DH.İD, 185-1/18; DH.KMS, 15/8; DH.KMS, 22/22; DH.MKT, 1240/60; DH.MKT, 1267/72; DH.MKT, 2750/54; DH.MUİ, 144/38) ya da av maksadıyla (DH.İD, 17/50; DH.MKT, 1257/1; DH.MUİ, 75/26) gerçekleştirecekleri seyahatlerinde haklarında kolaylık gösterilmesini talep ettikleri tespit edilmiştir. Avusturya sefaretinin söz konusu taleplerine ise müsaade edilmiş; ancak bu kişilerin oralarda bulundukları müddetçe hâl ve hareketlerine umumi tebligat gereğince dikkat edilerek, buna uygun olmayan hâlleri görülürse şifre ile malumat verilmesinin tembih edilmesi de ihmal edilmemiştir

(DH.MKT, 1240/60; DH.MKT, 1257/1; DH.MKT, 1267/72). Lakin bunun ne kadar başarı sağladığı şüphelidir. Zira Osmanlı topraklarında araştırma yapan Avusturya-Macaristan tebaalarının araştırmaları sırasında kendilerine gerekli olan alet ve edevat kişisel eşyadan sayılıp, gümrük vergisinden ve muayeneden muaf tutularak geçirildiğinden (BEO, 3459/259357; DH.MUİ, 69-3/16; DH.MUİ, 85/27), Avusturya postanesi tarafından da yabancı memleketlere gönderilen koli postallar arasında sandıklar bulunup, bunlar Avusturya postanesi tarafından doğrudan doğruya sevk edildiklerinden ve gümrükçe muayene edilemediklerinden içinde ne cins eşya olduğunun bilinemediği göze çarpmaktadır. Bu sandıkların içinde gümrük vergisine tabi eşya ve eski eserler bulunması da muhtemel gözükmektedir (BEO, 3277/245737; BEO, 3332/249895; BEO, 3351/251303; BEO, 3377/253217; BEO, 3503/262672).

Yeryüzündeki eski eserler hakkında tetkikler ve fennî araştırmalarda bulunmak üzere yapılan taleplerde ise daha çok Aydın (BEO, 3348/251092; DH.İD, 28-1/8; DH.MKT, 1267/72), Konya, Cezayir-i Bahri Sefid (BEO, 3348/251092; DH.MKT, 1267/72), Suriye, Bağdad, Basra ve Beyrut vilayetleri ile Zor Sancağı'nın (DH.MKT, 1240/60; DH.MKT, 2750/54) ön plana çıktığı görülmektedir. Nitekim Karesi Mebusu Abdülaziz Mecdi Efendi'nin de belirttiği üzere iklim bakımından pek çok kavmin ilgisini çektiğinden Osmanlı topraklarının eski eserler bakımından her yerden zengin olduğunu söylemek mümkündür. Mebusan Meclisi'nde eski eserlerin yabancı memleketlere kaçırıldığından bahsedilmesi dikkat çekmekle birlikte bu eserlerin bir kısmının da Avrupa'ya hediye edilmesi suretiyle elden çıktığı anlaşılmaktadır. Mebusların deyişiyle bu eserlere toprağa ekmek suretiyle yeniden sahip olunamayacağından sahip çıkılması zaruri görünmekteydi. Mamafih bu eserlerin hem gün yüzüne çıkarılması hem de bunlara sahip çıkılması için bir bütçe ayırmak gerekmekteydi ve Osmanlı Devleti'nin bütçe bakımından durumunun ise iç açıcı olmadığı ortadaydı. Bu noktada yabancı araştırmacılardan ya da bu iş için Avrupa'da kurulan şirketlerden istifade edilebilirdi. Ancak bunların da eserleri yurt dışına kaçırma tehlikesi bulunmaktaydı. Osmanlı topraklarındaki eski eserlere sahip çıkmak adına yabancıların eski eserleri tetkik etmelerinin ve gün yüzüne çıkarmalarının engellenmesi ise ilim ve medeniyet alemine oldukça büyük bir darbe anlamına gelebilirdi (MMZC, D. I, İS. II, C. VI, 1986).

Osmanlı tebaalarının Avusturya ve Macaristan topraklarına ziyaretlerinin ise tatbikat görmek üzere Endaht Mektebi'ne gönderilmeleri (BEO, 3778/283334; İ.HB, 46/1), son buluş makineleri bizzat tetkik etmek üzere Avusturya ve Almanya fabrikalarına gönderilmeleri (DH.SN.THR, 9/37), Osmanlı Darülfünunu muallim ve mezunları ile talebelerinden oluşan bir heyetin medeni memleketlerdeki ilerlemeleri yakından görmek üzere gönderilmeleri (DH.SN.THR, 25/42), endaht müsabakaları (DH.İD, 26-2/39) ile kongre ve konferanslara katılmak üzere gönderilmeleri (BEO, 3293/246918; BEO, 3795/284557; DH.İD, 161-1/3; İ.MF, 16/28; MF.MKT, 1153/3) şeklinde arşiv belgelerine yansıdıkları görülmektedir. Avusturya ve Macaristan'ın çeşitli şehirlerinde düzenlenecek olan uluslararası konferans ve kongrelere Osmanlı Devleti'nin de resmen memur göndererek katılması Avusturya-Macaristan sefaretinden verilen takrirlerle bildirilmiştir. Bunlardan bir kısmına katılmaya lüzum görülmediği (BEO, 3293/246918; DH.İD, 161-1/3), ilim ve fen bakımından faydaları ortada olanlara ise alanında uzman kişilerin harcırahı ve zorunlu masrafları karşılanmak üzere memuren gönderildikleri anlaşılmaktadır (BEO, 3795/284557; İ.MF, 16/28; MF.MKT, 1153/3).

Ayrıca Avusturya Şark Anonim Ticaret Şirketi Dersaadet şubesi müdüriyeti de İstanbul polis karakollarını ve zaptiye nezaretini kendilerinin bundan övünç duyacakları bir hizmet olarak, ücret talep etmeden, şirketin reklamını yapmak amacıyla telefonla bağlamak istemişlerdir (BEO, 3579/268364). Osmanlı hükûmeti tarafından ise bu talebe tereddütle yaklaşıldığı görülmektedir. Nitekim her şeyden önce bu müsaade daha sonra şirket tarafından bir öncelik hakkı elde edilmesine vesile teşkil edebilirdi (BEO, 3579/268364; BEO, 3593/269441). Avusturya Şark Anonim Ticaret Şirketi'nin bunu ileride kesinlikle bir öncelik hakkı olarak telakki etmeyeceğini ve bundan maksadın ancak fabrikanın adını ilan ederek, reklamını yapmak olduğunu izah ve temin etmesi üzerine şirketin söz konusu teklifi kabul edilmiştir (BEO, 3591/269272; MV, 129/24). Ayrıca şirketin, telefon hattının tesisatı için gerekli alet ve edavatın gümrük vergisinden muaf tutulması talebi de uygun görülmüştür (BEO, 3591/269272; BEO, 3593/269441; DH.MUİ, 50-1/25; MV, 129/24). Mamafih bu talebin uygun görülmesi tesisata lazım olandan fazla eşyanın vergiden muaf bir şekilde ithaline mahal verebilirdi. Bunu engellemek amacıyla yapılması düşünülen hattın planı ile tetkik için keşfinin yapılması gerekli görülmüştür (DH.MUİ, 50-1/25). Keza böyle bir teşebbüsle ilgili dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise söz konusu istisnanın

devlet dairelerine hizmet bahanesiyle suistimallere yol açmasıydı. Buna önlem olarak da şura-yı devletçe alınıp, şirkete tebliğ edilen karar gereğince miriye mahsus olarak getirilecek eşyanın rıhtımdan vergisiz geçirilmesi için konşimentolarının ait olduğu daireler adına yazılı olması gerekeceğinden bu karar dairesinde muamele yapılmasına dikkat çekildiği anlaşılmaktadır (DH.MUİ, 10-1/1).

5.4. OSMANLI-HABSBURG (-LOTHRINGEN) İLİŞKİLERİNİN SOSYAL BİLGİLER VE GESCHICHTE UND SOZIALKUNDE/POLITISCHE BILDUNG DERS KİTAPLARINA YANSIMALARINA YÖNELİK BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırmada incelenen ve 2016-2017 öğretim yılında Türkiye'de 4., 5., 6. ve 7. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarına göre Avusturya ile ilgili bilgilerin genel olarak 7. sınıf konuları arasında, Avusturya'da 2., 3. ve 4. sınıflarda okutulan Geschichte und Sozialkunde/Politische Bildung ders kitaplarında ise Türklerle ilgili bilgilerin daha çok 3. sınıf konuları arasında yer aldığı görülmektedir. 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Avusturya, Macaristan ya da Avusturya Macaristan İmparatorluğu herhangi bir bilgi ile anılmayıp, diğer ülkeler ile birlikte yalnızca yer verilen haritalarda konumları bakımından gösterilmektedir (Özensoy ve Aynacı, 2016; Şahin ve diğerleri, 2016). Geschichte und Sozialkunde/Politische Bildung ders kitaplarında ise Türkler ile olan ilişkilere temelde 3. sınıf kitaplarında yer verilen konularda değinildiği, öte yandan 2. sınıf ve 4. sınıf konularında da Türklerle ilgili bilgilerin yer aldığı ve genel olarak 1453 İstanbul'un fethi, 1529 Birinci Viyana Kuşatması, 1683 İkinci Viyana Kuşatması ve 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı ile ilgili konular temelinde Türklerden bahsedildiği tespit edilmiştir.

Coğrafi, siyasi ve tarihî konumu itibarıyla, değişik kültürlerin bir araya geldiği, bazen mücadele ettiği, bazen kaynaştığı, karıştığı bir yer olması bakımından dünyadaki pek çok kentten farklı, Roma, Kudüs, Kahire gibi kadim şehirlerden olan İstanbul'un, İslam'ın zuhurundan sonra Hz. Peygamber'in işaret ettiği bir kent olması nedeniyle bizzat Hz. Peygamber'in müjdesine mazhar olabilmek adına Müslümanlar açısından önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Öte yandan İstanbul; ilk Hristiyan imparatorun kurduğu, ilk Hristiyan başkenti olma özelliği taşımaktadır. Bu nedenle İstanbul'un Türkler eliyle Müslüman âleminin eline geçmiş olması kökleri Hristiyanlığa dayanan ve 19. yüzyıldan itibaren dünyadaki yaygın sömürgecilik faaliyetlerinin etkisiyle bugün için de hâkim medeniyet olarak görünen Batı

medeniyetinin nazarında da önemli bir yerdir ve bugün kentin farklı bir dine, farklı bir kültüre mensup insanlar tarafından ele geçirilmiş olmasının Batı medeniyeti tarafından hazmı kolay bir durum olmadığı düşünülmektedir (Emecen, 2017).

Nitekim bu durumun ders kitaplarına da yansıdığı görülmektedir. Konstantinopol'ün yaklaşık 3.000 kilise ile Hristiyanlığın Doğu merkezi olduğundan, uzun süredir Hristiyanlığın en büyük kilisesi olan ve 5. yüzyılda inşa edilen Ayasofya'nın Konstantinopol'de bulunduğundan, buradan misyonerlerin Güneydoğu Avrupa'daki Slavlar ile Ruslara Hristiyanlığı götürdüklerinden ve 1453 yılındaki fetihle birlikte Osmanlı hâkimiyetine geçen eski Konstantinopol'ün bugünkü İstanbul olduğundan bahsedildikten sonra, orijinal Hristiyan kiliselerinin camiye dönüştürülerek minarelerle donatıldığı belirtilip, minareleri ile birlikte camilerin gösterildiği günümüz İstanbul'una ait bir fotoğrafa (Wald ve diğerleri, 2012) yer verilmesi bu düşünceyi destekler niteliktedir. Bu vesile ile hedefi İslam dünyası olan, "Kudüs'ü kurtarmak" amacıyla gerçekleştirilen ve haçlı seferlerinin "en utanç vericisi" olarak görülen dördüncü Haçlı seferleri sonrasında dünyanın en parlak şehri olan İstanbul'un 12 Nisan 1204 tarihinden itibaren 50 yılı aşan bir süre boyunca karanlık bir dönemin içine girdiği, Hristiyanlığın iki büyük mezhebi olan Ortodoksluk ve Katoliklik arasındaki nefretin ve çekişmenin bu istila ve yağmadan sonra daha da arttığı ve Ayasofya gibi bir mabedin bile bu yağmadan payını alarak "rezil ve saygısız eğlencelerle manen kirletilmiş" olduğu hatırlatılmalıdır (Ortaylı, 2017b). Oysa Türk hâkimiyeti altında kutsal bir mabet olarak her zaman saygı gören Ayasofya'nın bulunduğu Türkiye, pek çok kiliseye de sahip, farklı din ve kültüre mensup insanların bir arada yaşadıkları laik bir ülkedir.

Ayrıca Osmanlıların 1453 yılında Konstantinopol'ü fethetmeleri, Antik yazıları yeniden modern hâle getirmede bir dönüm noktası olarak ifade edilmiştir. Konstantinopol'ün fethinin Hindistan'a ve Uzak Doğu'ya giden yeni ticaret yollarının aranmasına ve buna bağlı yaşanan diğer gelişmelere olan etkisine de değinilerek (Scheucher ve diğerleri, 2013), sonuçları bakımından Avrupa ve dünya tarihi açısından önemli bir olay olarak ders kitabında yer bulduğu anlaşılmaktadır.

Dikkat çeken bir diğer husus ise iki önemli misyoner olan Kyrill ve Method'un kutsal yazıları Slavca'ya çevirdiklerinden ve Yunan harflerinden Kiril alfabesini oluşturduklarından bahsedildikten sonra öğrencilerden bir halkın kültüründe yazının

neden önemli bir yeri olduğunu tartışmalarının ve bugün Kiril alfabesinin hangi ülkelerde kullanıldığını öğrenmelerinin istenmiş ve İstanbul'un Slav dillerinde çarın şehri anlamına gelen Carigrad ve bunun Kiril alfabesi ile yazım şekline ders kitabında yer verilmiş olmasıdır (Wald ve diğerleri, 2012). Bu husus yaşamını aynı zamanda bir asker olarak 20. yüzyılın başlarında Rumeli'de ve bilhassa Bulgarlar arasında geçiren Ömer Seyfettin'in Nakarat hikayesini ve kendisinin dil konusundaki düşüncelerini hatıra getirmektedir. Bu hikayede komitecileri arayan bir müfreze komutanının konakladıkları köyde, güzel bir Bulgar kızını beğenmesi ve genç kızın söylediği şarkıyı subayın bir aşk ifadesi sanması, ancak Bulgar kızının söylediği şarkının nakaratında tekrarladığı ifadenin "bizim olacak, bizim olacak İstanbul bizim olacak" anlamına geldiğini öğrendikten sonra duyduğu derin üzüntüden bahsedilmektedir. Osmanlı Devleti'nin çöküş sürecinde millet varlığının bilincinde olanlar devlet çökse dahi canlı millet varlığının yeni bir devlet teşkilâtına vücut vereceğine inanmışlardır. Bu düşünceye inananlardan biri olarak Ömer Seyfettin de "Milliyet muhabbetinden vatan muhabbeti, vatan muhabbetinden de lisan muhabbeti doğar" diyerek yazılarında millet-vatan-dil ilişkisini daima işlemiş, muharrirlerin büyük vazifeleri olduğunu ve "Manevi vatan olan lisanın müdafileri, askerleri, kahramanları onlardır. Ve lisan öyle bir vatandır ki bozulursa artık ne millet kalır ne devlet" ifadelerini kullanmıştır (Enginün, 1985). Bu nedenle ders kitaplarımızda "manevi vatan" olarak görülen lisan hususuna ilişkin konulara millet-vatan-dil ilişkisi bağlamında yer verilmesinin uygun olacağının düşünüldüğü de ifade edilmelidir. Bununla birlikte yine Ömer Seyfettin ile ilgili olarak "bedbaht Rumeli Müslümanları'na" ithaf ettiği Balkanlar konulu Beyaz Lale ve "meyus ve mustarip Selanik" ifadesi ile başlayan Primo Türk Çocuğu Hikayeleri gibi Avrupa'nın Balkan coğrafyasını kendi çıkarlarına en uygun şekilde çizerken Türklerin yaşadığı acıları ve millî benliğini bilmeyen milletlerin başka milletlerin avı olacağını hatırlatmak için oldukça kıymetli eserler verdiği ve öğrencilerin bu eserlerle tanıştırılmalarının da önemli olduğu düşünülmektedir (Durukoğlu, 2012).

Öte yandan Habsburgların büyümesiyle Osmanlı ve Fransa gibi iki düşman kazandıklarının, V. Karl'ın Luthercilerle olan mücadelesinde Osmanlı ve Fransa ile mücadele hâlinde olduğundan farklı bir siyaset izlemek zorunda kaldığının ve gerçek tavrını ancak Birinci Viyana Kuşatması'ndan sonra koyabildiğinin belirtilmesi de Osmanlı-Habsburg mücadelesinin Avrupa'nın din tarihi üzerindeki etkilerine atıfta

bulunulması bakımından kayda değer görünmektedir (Scheucher ve diğerleri, 2013). Nitekim Protestanlığın Avrupa'da yayılıp yerleşmesinde, Orta Avrupa'da Osmanlıların Habsburglar üzerinde kurduğu askerî baskının başlıca faktörlerden biri olduğu tarihçilerce de kabul edilen bir gerçektir. Hatta Osmanlı himayesinde Transilvanya (Erdel), Kalvinistlerin kalesi hâline gelmiş ve aşırı Unitarianlar (Hristiyanlığın temel inancı teslisi inkâr edenler) oraya yerleşmişler; Transilvanya voyvodaları da Din Savaşları'nda (1618-1648) Protestanlar yanında önemli rol oynamışlardır (İnalcık, 2016).

1683 yılında gerçekleşen İkinci Viyana Kuşatması'nın Türklerle ilgili belki de en ön planda tutulan konu olduğu ve bu kuşatmanın gerek o zamana kadar Osmanlılara karşı savunma konumunda bulunan ve bu tarihten sonra saldırı konumuna geçecek olan Avusturya ve gerekse Avrupa tarihi açısından bir dönüm noktası olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorluklarının Birinci Dünya Savaşı'na aynı saflarda katılmaları (Scheucher ve diğerleri, 2013) dışında bu müttefikliğe yönelik başka bir bilgiye rastlanmaması da dikkat çekmektedir. Keza Birinci Dünya Savaşı sonrasında ise Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili siyasi açıdan değişikliğe uğrayan dört büyük güçten biri olduğu dışında başka bir bilgiye yer verilmediği görülmektedir (Ebenhoch ve diğerleri, 2014). İncelenen Türk ders kitaplarında ise müttefikliğe daha fazla vurgu yapıldığını söylemek mümkündür. Aralarında V. Mehmet Reşad ve Franz Joseph'in de yer aldığı İttifak Devletleri hükümdarlarını bir arada gösteren bir kartpostala yer verilmesi ve Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin müttefiki olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na ve Bulgaristan'a yardım etmek için toprakları dışında bulunan Galiçya, Romanya ve Makedonya cephelerine asker gönderdiğinin ifade edilmiş olması bu görüşü desteklemektedir.

İncelenen Geschichte und Sozialkunde/Politische Bildung ders kitaplarında Osmanlı-Habsburg ilişkilerinde kültür ve sanat alanındaki etkileşime yer verilmezken, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Beethoven, Mozart ve Haydn gibi müzisyenlerin Osmanlı müzik ve kültürünün tesiriyle eserler yazdıkları belirtilmiştir. Keza Avusturya'da minareye benzer kuleleri ile bir yapıya ilişkin görsele yer verilerek, Osmanlı Devleti'nin Avusturya'yı mimarî yönden etkilediği, 1718 yılında Pasarofça Antlaşması'nın imzalanmasıyla Osmanlı ile Avrupa devletleri arasında başlayan barış

döneminde de Osmanlı Devleti'nin Paris, Londra, Viyana gibi önemli Avrupa başkentlerine gönderdiği elçileri aracılığıyla Avrupa'daki kültür ve sanat etkinliklerini, bilimsel ve teknik gelişmeleri takip ettiği ifade edilmiştir. Ayrıca Avusturya elçisi Busbecq'in Türklerle ilgili olumlu izlenimlerinden bahsettiği seyahatnamesinden alıntılara yer verilmesi de Avusturyalıların Türklerle ilgili olumlu bir algıya sahip oldukları izlenimi verdiğinden Türkiye-Avusturya ilişkilerine olumlu katkı sağlayabilecek bir nüans olarak kayda değer görünmektedir (Evirgen, 2016).

Geschichte und Sozialkunde/Politische Bildung ders kitabında Avrupa devletlerinin aralarında birlik oluşturma düşüncesinin ele alındığı Avrupa Birliği ile ilgili konuda ise; Avrupa'nın yüzyıllar boyunca savaş hâlinde bulunan bir kıta olduğunun, halkların, devletlerin ve hükümdarların kıtayı kendi egemenlikleri altına almak için uğraştıklarının, uzun yıllar Avrupa'da birliğin fetih ve üstünlük politikasıyla sağlanmaya çalışıldığının, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iyice yıpranan Avrupa'da sürekli kan dökülmesine son vermek istendiğinin, güçlü bir Avrupa hayalinin ancak barış ve anlayış içinde gerçekleştirilebileceğinin kabul edildiğinin ve Avrupa devletlerinin gönüllü ekonomik ve politik bağlarla yakından bağlı olduklarında aralarında savaşların da artık mümkün olmayacağı düşünceleriyle Avrupa'da birlik temellerinin atıldığının belirtildiği görülmektedir (Ebenhoch ve diğerleri, 2014). Bu ifadelerin Avusturya devlet adamı Metternich'in Napoleon tehlikesinin atlatılmasından sonra ortaya attığı Avrupa'yı birbirleriyle sürekli mücadele hâlindeki devletler ve milletlerden oluşmuş bir kıta değil, tek ve birleşik bir Avrupa birliği yapma görüşü ile benzerlik gösterdiği söylenebilir. Nitekim Metternich'e göre bu birlik büyük bir devletin egemenliği ile değil, devletler arasında, bir örgüt içinde iş birliği ile sağlanabilirdi. Bu nedenle Avrupa'da barışın ve mevcut monarşik düzenin muhafazası ve garanti altına alınması için dört büyük devletten oluşan bir birlik oluşturulmuş ve bu birliğe Avrupa'nın herhangi bir yerindeki ihtilal hareketine karşı müdahale hakkı verilmiştir. 1815 Viyana Kongresi'nde Dörtlü İttifak Metternich sistemine uygun olarak Avrupa'nın durumunu görüşmek üzere her sene toplanmayı, böylece Viyana'da kurulan statükoyu sürdürecek daimî bir mekanizma oluşturmayı kararlaştırmıştı. Özel niteliği ve fonksiyonu dikkate alınmazsa, Metternich sisteminin de 20. yüzyılın milletlerarası örgütlenmelerinin habercisi olduğu söylenebilir (İnalcık, 2017; Tuncer, 2008).

Keza aynı konu da dikkat çeken bir diğer husus da 1870/71 Prusya-Fransa savaşından önce basılmış olduğu ve 1914 yılında tekrar basıldığı belirtilen bir kartpostala yer verilmiş olmasıdır. Bu kartpostalda mücadele eden Avrupa devletleri ile bu mücadelenin dışında, nargile içerek keyfine bakan bir Osmanlı Devleti'nin resmedildiği görülmektedir (Ebenhoch ve diğerleri, 2014). Avrupa Birliği'nden bahsedilen bir konuda böyle bir görsele yer verilmesinin ise uygun olmadığı düşünülmektedir. Nitekim görselin Balkanlar'da geniş toprakları olan ve hatta 1856 Paris Antlaşması'nda bir Avrupa devleti sayılacağı kabul edilen Osmanlı Devleti'nin, hiçbir zaman bir Avrupa devleti olarak görülmediği, sadece Hristiyan devletlerin Avrupa devletler topluluğunun üyeleri olarak kabul edilebileceğine dair genel bir yaklaşımın olduğu ifadesini (Bridge, 2005) desteklediği ve bu konuda Orta Çağ'dan kalma bakış açısının değişmediği izlenimini bıraktığı söylenebilir. Zira Orta Çağ Avrupası'nın da Papa ve Kutsal Roma İmparatoru egemenliği altında birleşik bir "Respublica Christiana" oluşturduğu farz edilmekteydi (İnalcık, 2017). Öte yandan günümüzde de Avusturya Başbakanı Christian Kern'in Türkiye ile Avrupa Birliği'ne üyelik görüşmelerinin sonlandırılması için topluluk içinde bir diyalog başlatacağını söylemesi ve Türkiye'nin demokratik standartların oldukça gerisinde olduğunu ileri sürerek "Ben Türkiye'nin AB üyeliğini yıllarca, on yıllarca mümkün olmayan bir şey olarak görüyorum" ifadelerini kullanması da Türklerin Avrupa'daki konumu ile ilgili Avusturya'nın en üst perdeden bakış açısını ortaya koyması bakımından oldukça dikkat çekici görünmektedir (Avusturya: Türkiye ile AB müzakereleri dursun, 2016).

Son olarak Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorluklarının "yaşayan mirasları" olarak Türkiye ve Avusturya cumhuriyetlerinde iyi ilişkileri geliştirmek adına Birinci Dünya Savaşı'ndaki müttefikliğe vurgu yapılmasının daha olumlu etkileri olabileceği, Osmanlılar için pek de yararlı olmayan ve Avusturyalı kurmayların küçük bir karargâh dışında Türklere yeteri kadar arka çıktıkları söylenemeyen bir ittifakta, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bağlı bir eyalet olan Galiçya'da hiç değilse binlerce Türk askerinin neden ve hangi amaç uğrunda savaşıp, canlarını feda ettiklerine incelenen Avusturya ders kitaplarında yer verilmesinin gerek tarihî bir gerçeğin yansıtılması gerek Türkiye-Avusturya ilişkilerine katkı sağlaması gerekse ahde vefa gereğinden uygun olacağı düşünülmektedir.

EKLER

EK-1: DEVLET-İ ÂLİYYE İLE AVUSTURYA VE MACARİSTAN DEVLETİ ARASINDA YENİPAZAR SANCAĞI HAKKINDA AKDEDİLEN 21 NİSAN 1879 TARİHLİ MUKÂVELENÂME

Devlet-i âliyye ile Avusturya ve Macaristan Devleti, Berlin Mu‘âhedesi’nin yirmi beşinci bendinde meşrût olan ikâme-i asker mâddesinin teferru‘âtını kendi beynlerinde kararlaşdırmak hakkını muhâfaza eylemiş olduklarından Bosna ve Hersek’de asker ikâmesi keyfiyyeti bu memleketler üzerindeki hukûk-ı hükümrânî-i pâdişâhîye aslâ halel getürmediğinden bu iş içün taraf-ı Devlet-i âliyye’den Hâriciye Nâzırı devletlü Aleksandr Kara Teodori Paşa ve Ma‘ârif-i Umûmiyye Nâzırı atûfetlü Münîf Efendi hazerâtı ve Avusturya Devleti cânibinden Der-sa‘âdet sefîri Kont Fransuva[François] Ziçi hazretleri murahhas ta‘yîn olunmuşdur. Müşârün-ileyhim yolunda ve muntazam görünen ruhsatnâmelerini ba‘de’t-te‘âtî mevâdd-ı âtiyeye bi’l-ittifak karâr vermişlerdir.

Birinci Madde

Bosna ve Hersek eyâletleri Berlin Mu‘âhedesi’nin yirmi beşinci mâddesi mûcebince Avusturya tarafından idâre olunacakdır. Ma‘a-hâzâ Avusturya Devleti şimdiki me’mûrlardan hüsn-i îfâ-yı me’mûriyyetce lâzım olan ehliyet ve kabiliyetine mâlik zâtların ibkâ olunmasına i‘tirâz etmez. Me’mûrların tebdîli hâlinde Avusturya Devleti haleflerini alâ-tarîkî’t-tercîh an-asl Bosna ve Hersekli olanlardan intihâb eyleyecekdir.

İkinci Madde

El-yevm Bosna ve Hersek’de mevcûd olan bi’l-cümle dîn ü mezhebin hürriyeti ve icrâ-yı alenîsi bu eyâletlerde temekkün veyâ ikâmet eden bi’lcümle eşhâs içün te’mîn olunacak ve ale’l-husûs İslâmlar ulemâlarıyla olan münâsebetlerinde tamâmiyle serbest olacaklardır. Avusturya kumandanlarıyla me’mûrîn-i mülkiyyesi ırz ve nâmûs ve ahlâk ve âdâta ve serbestî-i âyîne ve İslâmların cânen ve mâlen emniyyetine bir gûne halel îrâs edilmemesine fevka’l-gâye dikkat ve i‘tinâ edecekler ve İslâmların cân ü mâl ve dînine ta‘arruz eden kimse şedîden te’dîb edilecekdir. Nâm-ı nâmî-i hazret-i pâdişâhî kemâ-fi’s-sâbık hutbelerde zikrolunacakdır ve sancak-ı Osmânînin minârelere çekilmesi âdet olduğu takdîrde bu âdete ri‘âyet edilecekdir.

Üçüncü Madde

Bosna ve Hersek'in vâridâtı münhasıran anların ihtiyâc ve idârelerine ve lüzûm görünen ıslâhâtlarına sarf olunacakdır.

Dördüncü Madde

Meskûkât-ı nakdiyye-i Osmâniyye Bosna ve Hersek'de kemâ-kân tedâvül edecekdir.

Beşinci Madde

Bâb-ı Âlî devlete â'id olup istihkâmlarda ve kışlalarda kalan esliha ve mühimmât-ı harbiyye ve eşya-yı sâ'ireyi istediği gibi isti'mâl edecek ve bunların defteri devleteyn komiserleri ma'rifetiyle tanzîm olunacakdır.

Altıncı Madde

Bosna ve Hersek ahâlîsinden olup bu eyâletler hâricinde ikâmet veya seyâhat edenler hakkında olunacak mu'âmele ilerüde bir mukâvele-i mahsûsa ile tanzîm edilecekdir.

Yedinci Madde

Berlin Mu'âhedesi'nin Yeni Pazar Sancağı'na müte'allik yirmi beşinci mâddesinden cihet-i politika ve askeriyyece matlûb olan maksadı, menfa'at-ı müşterekeye mebnî istihsâl içün ne yolda hareket olunacağını şimdiden ta'yîne karar verilmiş olmağla Avusturya Devleti sancak-ı mezkûre Avusturya askerinin ne vakitde duhûl edeceğini evvelce Bâb-ı Âlî'ye haber vermekliği ta'ahhüd eder. Devleteyn, beyhûde ızâ'a-ı vakitden ihtirâzen Avusturya askerinin levâzımâtına ve iskânlarına müte'allik mesâ'ili ve teferru'ât-ı sâ'ireyi beynlerinde doğrudan doğruya kararlaşdırmak üzre inde'l-îcâb kendi kumandanlarına ve me'mûrlarına bilâte'hîr lâzım gelen me'zûniyeti i'tâ eylemekliğini şimdiden ta'ahhüd ederler. Bundan dolayı vuku' bulacak bi'l-cümle masârifin Avusturya Devleti tarafından tesviye edilmesi mukarrerdir.

Sekizinci Madde

Avusturya askerinin Yeni Pazar'da bulunması keyfiyeti her sınıf Osmanlı me'mûrîn-i mülkiyye ve adliyye ve mâlîyyesinin icrâ-yı me'mûrîyetlerine aslâ ma'nî

olmayup mûmâ-ileyhim yine evvelki gibi münhasıran ve bi'z-zât Bâb-ı Âlî'nin evâmiri tahtında işlerine devâm edeceklerdir.

Dokuzuncu Madde

Bâb-ı Âlî Yeni Pazar Sancağı'nda Avusturya askerinin ikâmet eylediği noktalarda kendi asâkir-i muntazamasını dahi ikâme etmek ister ise bu bâbda aslâ îkâ'-ı mevâni' olunmayacak ve devleteyn askeri adedce müsâ'adât-ı askeriyyece ve serbestî-i harekâtca müsâvât-ı kâmile tahtında bulundurulacakdır. Bâbı Âlî Yeni Pazar Sancağı'nın hiçbir tarafında asâkir-i gayr-ı muntazama ikâme etmemekliği ta'ahhüd eder.

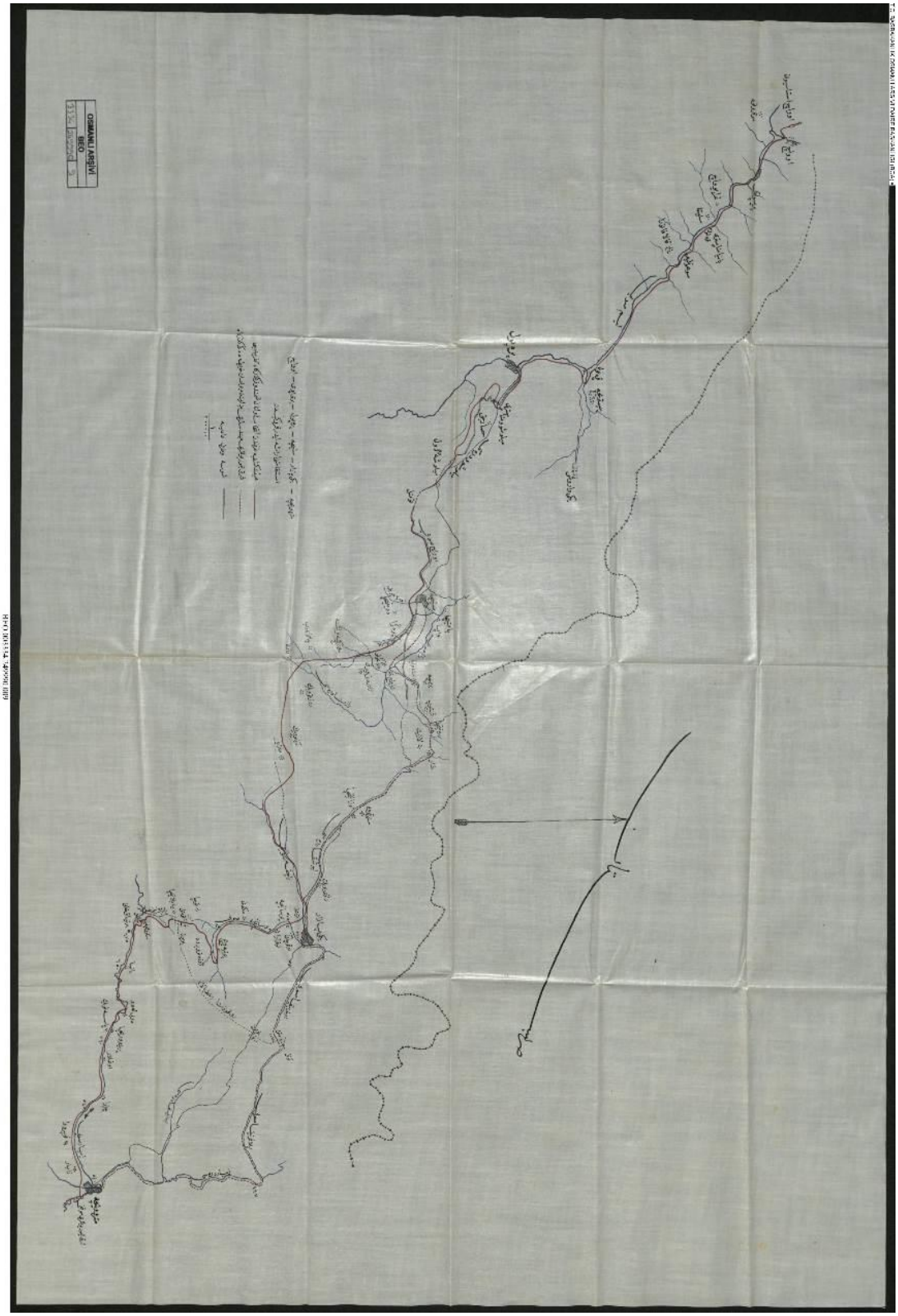
Onuncu Madde

Şurası mukarrerdir ki Avusturya Devleti'nin yedinci mâdde mûcebince Yeni Pazar Sancağı'nda îcâb-ı ahvâle göre mikdâr-ı kâfi asker ikâme etmek hakkında olan salâhiyyeti işbu tedâbîr vâsıtasıyla kasr ve tahdîd edilmemek lâzım gelecektir. Tasdîkan li'l-makâl murahhasân-ı muşârünileyhim işbu mukâvelenâmeyi imzâ ve temhîr etmişlerdir. Bin sekiz yüz yetmiş dokuz senesi Nisân'ının yirmi birinde Der-sa'âdet'de tanzîm olunmuşdur.

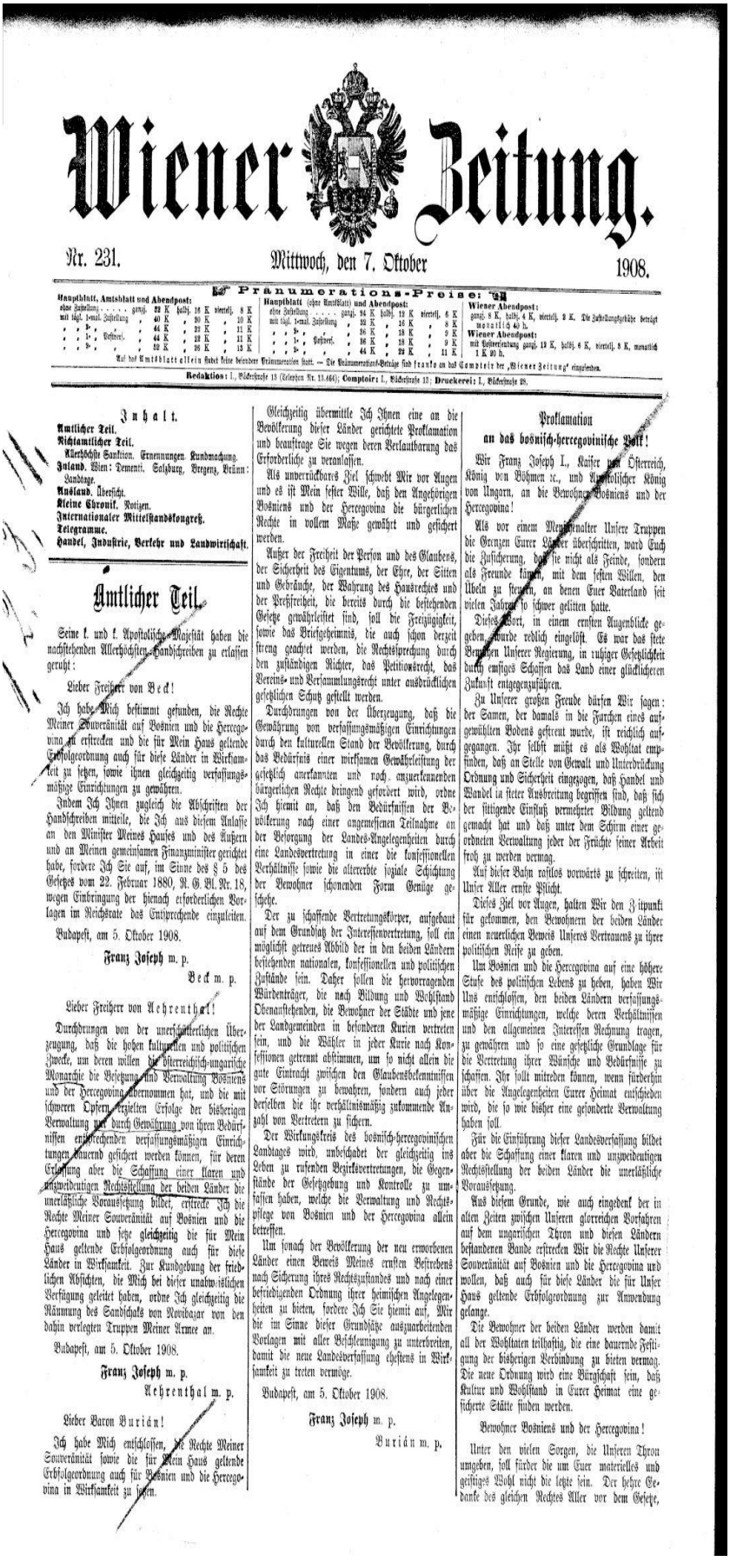
Zeyl

Şurası mukarrerdir ki Avusturya Devleti ahvâl-i hâzırada Berlin Mu'âhedesi'nin yirmi beşinci bendinden münba'îs bi'l-cümle hukûkunu muhâfaza ile berâber yalnız "Lim" nehri üzerinde ve Sırbistan ve Karadağ hudûdu arasında vâki' üç noktada, yani "Piriboy", "Piripe-Pulya" ve "Biyelo-Polye" nâm mahâllerde asker ikâme etmek niyetindedir. Bu iş içün el-yevm tertîb ve tahsîs edilen askerin mikdârı dört-beş bin kişiyi tecâvüz etmeyecekdir. Eğer hasbe'l-vukû'ât diğer mahallerde dahi asker ikâmesine lüzûm görünür ise her iki taraf dahi yedinci mâddenin ahkâmına tevfîkan hareket eyleyecekdir. Fakat Avusturya Devleti "Raguzna" balkanının her kangı noktasında olur ise olsun ba'zı asker ikâme etmek niyetinde bulunur ise ol bâbda Bâbı Âlî ile doğrudan doğruya uyuşacakdır. Fî 9/21 Nisan sene [12]79 (Bosna-Hersek ile ilgili arşiv belgeleri (1516-1919), 1992, s. 104-106).

EK-2: ŞİMENDİFER HATTI GÜZERGÂHI

EK-3: BOSNA VE HERSEK HALKINA HİTABEN YAYIMLANAN BİLDİRİ

Wiener Zeitung.

Nr. 231. Mittwoch, den 7. Oktober 1908.

Pränumerations-Preise:

Hauptblatt, Amtsblatt und Abendpost:
ohne Zustellung . . . . . ganzj. 32 K halbj. 16 K viertelj. 8 K
mit tägl. 2mal. Zustellung „ 40 K „ 20 K „ 10 K
„ „ „ Postversf. „ 44 K „ 22 K „ 11 K
„ „ „ „ „ 52 K „ 26 K „ 13 K

Hauptblatt (ohne Amtsblatt) und Abendpost:
ohne Zustellung . . . . . ganzj. 24 K halbj. 12 K viertelj. 6 K
mit tägl. 2mal. Zustellung „ 32 K „ 16 K „ 8 K
„ „ „ „ „ 36 K „ 18 K „ 9 K
„ „ „ Postversf. „ 36 K „ 18 K „ 9 K
„ „ „ „ „ 44 K „ 22 K „ 11 K

Wiener Abendpost:
ganzj. 8 K, halbj. 4 K, viertelj. 2 K. Die Zustellungsgebühr beträgt monatlich 40 h.

Wiener Abendpost:
mit Postversendung ganzj. 12 K, halbj. 6 K, viertelj. 3 K, monatlich 1 K 20 h.

Auf das Amtsblatt allein findet keine besondere Pränumeration statt. — Die Pränumerations-Beträge sind franko an das Comptoir der „Wiener Zeitung“ einzusenden.

Redaktion: I., Wäckerstraße 13 (Telephon Nr. 13.660); **Comptoir:** I., Bäckerstraße 13; **Druckerei:** I., Bäckerstraße 20.

Inhalt.

Amtlicher Teil.
Nichtamtlicher Teil.
Allerhöchste Sanktion. Ernennungen. Kundmachung.
Inland. Wien: Dementi. Salzburg. Bregenz, Brünn: Landtage.
Ausland. Übersicht.
Kleine Chronik. Notizen.
Internationaler Mittelstandskongreß.
Telegramme.
Handel, Industrie, Verkehr und Landwirtschaft.

Amtlicher Teil.

Seine k. und k. Apostolische Majestät haben die nachstehenden Allerhöchsten Handschreiben zu erlassen geruht:

Lieber Freiherr von Beck!

Ich habe Mich bestimmt gefunden, die Rechte Meiner Souveränität auf Bosnien und die Herzegowina zu erstrecken und die für Mein Haus geltende Erbfolgeordnung auch für diese Länder in Wirksamkeit zu setzen, sowie ihnen gleichzeitig verfassungsmäßige Einrichtungen zu gewähren.

Indem Ich Ihnen zugleich die Abschriften der Handschreiben mitteile, die Ich aus diesem Anlasse an den Minister Meines Hauses und des Äußern und an Meinen gemeinsamen Finanzminister gerichtet habe, fordere Ich Sie auf, im Sinne des § 5 des Gesetzes vom 22. Februar 1880, R. G. Bl. Nr. 18, wegen Einbringung der hienach erforderlichen Vorlagen im Reichsrate das Entsprechende einzuleiten.

Budapest, am 5. Oktober 1908.

Franz Joseph m. p.

Beck m. p.

Lieber Freiherr von Aehrenthal!

Durchdrungen von der unerschütterlichen Überzeugung, daß die hohen kulturellen und politischen Zwecke, um deren willen die österreichisch-ungarische Monarchie die Besetzung und Verwaltung Bosniens und der Herzegowina übernommen hat, und die mit schweren Opfern erzielten Erfolge der bisherigen Verwaltung nur durch Gewährung von ihren Bedürfnissen entsprechenden verfassungsmäßigen Einrichtungen dauernd gesichert werden können, für deren Erlassung aber die Schaffung einer klaren und unzweideutigen Rechtsstellung der beiden Länder die unerläßliche Voraussetzung bildet, erstrecke Ich die Rechte Meiner Souveränität auf Bosnien und die Herzegowina und setze gleichzeitig die für Mein Haus geltende Erbfolgeordnung auch für diese Länder in Wirksamkeit. Zur Kundgebung der friedlichen Absichten, die Mich bei dieser unabweislichen Verfügung geleitet haben, ordne Ich gleichzeitig die Räumung des Sandschaks von Novibazar von den dahin verlegten Truppen Meiner Armee an.

Budapest, am 5. Oktober 1908.

Franz Joseph m. p.

Aehrenthal m. p.

Lieber Baron Burián!

Ich habe Mich entschlossen, die Rechte Meiner Souveränität sowie die für Mein Haus geltende Erbfolgeordnung auch für Bosnien und die Herzegowina in Wirksamkeit zu setzen.

Gleichzeitig übermittle Ich Ihnen eine an die Bevölkerung dieser Länder gerichtete Proklamation und beauftrage Sie wegen deren Verlautbarung das Erforderliche zu veranlassen.

Als unverrückbares Ziel schwebt Mir vor Augen und es ist Mein fester Wille, daß den Angehörigen Bosniens und der Herzegowina die bürgerlichen Rechte in vollem Maße gewährt und gesichert werden.

Außer der Freiheit der Person und des Glaubens, der Sicherheit des Eigentums, der Ehre, der Sitten und Gebräuche, der Wahrung des Hausrechtes und der Preßfreiheit, die bereits durch die bestehenden Gesetze gewährleistet sind, soll die Freizügigkeit, sowie das Briefgeheimnis, die auch schon derzeit streng geachtet werden, die Rechtsprechung durch den zuständigen Richter, das Petitionsrecht, das Vereins- und Versammlungsrecht unter ausdrücklichen gesetzlichen Schutz gestellt werden.

Durchdrungen von der Überzeugung, daß die Gewährung von verfassungsmäßigen Einrichtungen durch den kulturellen Stand der Bevölkerung, durch das Bedürfnis einer wirksamen Gewährleistung der gesetzlich anerkannten und noch anzuerkennenden bürgerlichen Rechte dringend gefordert wird, ordne Ich hiemit an, daß den Bedürfnissen der Bevölkerung nach einer angemessenen Teilnahme an der Besorgung der Landes-Angelegenheiten durch eine Landesvertretung in einer die konfessionellen Verhältnisse sowie die altererbte soziale Schichtung der Bewohner schonenden Form Genüge geschehe.

Der zu schaffende Vertretungskörper, aufgebaut auf dem Grundsatz der Interessenvertretung, soll ein möglichst getreues Abbild der in den beiden Ländern bestehenden nationalen, konfessionellen und politischen Zustände sein. Daher sollen die hervorragenden Würdenträger, die nach Bildung und Wohlstand Obenanstehenden, die Bewohner der Städte und jene der Landgemeinden in besonderen Kurien vertreten sein, und die Wähler in jeder Kurie nach Konfessionen getrennt abstimmen, um so nicht allein die gute Eintracht zwischen den Glaubensbekenntnissen vor Störungen zu bewahren, sondern auch jeder derselben die ihr verhältnismäßig zukommende Anzahl von Vertretern zu sichern.

Der Wirkungskreis des bosnisch-herzegowinischen Landtages wird, unbeschadet der gleichzeitig ins Leben zu rufenden Bezirksvertretungen, die Gegenstände der Gesetzgebung und Kontrolle zu umfassen haben, welche die Verwaltung und Rechtspflege von Bosnien und der Herzegowina allein betreffen.

Um sonach der Bevölkerung der neu erworbenen Länder einen Beweis Meines ernsten Bestrebens nach Sicherung ihres Rechtszustandes und nach einer befriedigenden Ordnung ihrer heimischen Angelegenheiten zu bieten, fordere Ich Sie hiemit auf, Mir die im Sinne dieser Grundsätze auszuarbeitenden Vorlagen mit aller Beschleunigung zu unterbreiten, damit die neue Landesverfassung ehestens in Wirksamkeit zu treten vermöge.

Budapest, am 5. Oktober 1908.

Franz Joseph m. p.

Burián m. p.

Proklamation
an das bosnisch-herzegovinische Volk!

Wir Franz Joseph I., Kaiser von Österreich, König von Böhmen rc., und Apostolischer König von Ungarn, an die Bewohner Bosniens und der Herzegovina!

Als vor einem Menschenalter Unsere Truppen die Grenzen Eurer Länder überschritten, ward Euch die Zusicherung, daß sie nicht als Feinde, sondern als Freunde kämen, mit dem festen Willen, den Übeln zu steuern, an denen Euer Vaterland seit vielen Jahren so schwer gelitten hatte.

Dieses Wort, in einem ernsten Augenblicke gegeben, wurde redlich eingelöst. Es war das stete Bemühen Unserer Regierung, in ruhiger Gesetzlichkeit durch emsiges Schaffen das Land einer glücklicheren Zukunft entgegenzuführen.

Zu Unserer großen Freude dürfen Wir sagen: der Samen, der damals in die Furchen eines aufgewühlten Bodens gestreut wurde, ist reichlich aufgegangen. Ihr selbst müßt es als Wohltat empfinden, daß an Stelle von Gewalt und Unterdrückung Ordnung und Sicherheit eingezogen, daß Handel und Wandel in steter Ausbreitung begriffen sind, daß sich der sittigende Einfluß vermehrter Bildung geltend gemacht hat und daß unter dem Schirm einer geordneten Verwaltung jeder der Früchte seiner Arbeit froh zu werden vermag.

Auf dieser Bahn rastlos vorwärts zu schreiten, ist Unser Aller ernste Pflicht.

Dieses Ziel vor Augen, halten Wir den Zeitpunkt für gekommen, den Bewohnern der beiden Länder einen neuerlichen Beweis Unseres Vertrauens zu ihrer politischen Reife zu geben.

Um Bosnien und die Herzegovina auf eine höhere Stufe des politischen Lebens zu heben, haben Wir Uns entschlossen, den beiden Ländern verfassungsmäßige Einrichtungen, welche deren Verhältnissen und den allgemeinen Interessen Rechnung tragen, zu gewähren und so eine gesetzliche Grundlage für die Vertretung ihrer Wünsche und Bedürfnisse zu schaffen. Ihr sollt mitreden können, wenn fürderhin über die Angelegenheiten Eurer Heimat entschieden wird, die so wie bisher eine gesonderte Verwaltung haben soll.

Für die Einführung dieser Landesverfassung bildet aber die Schaffung einer klaren und unzweideutigen Rechtsstellung der beiden Länder die unerläßliche Voraussetzung.

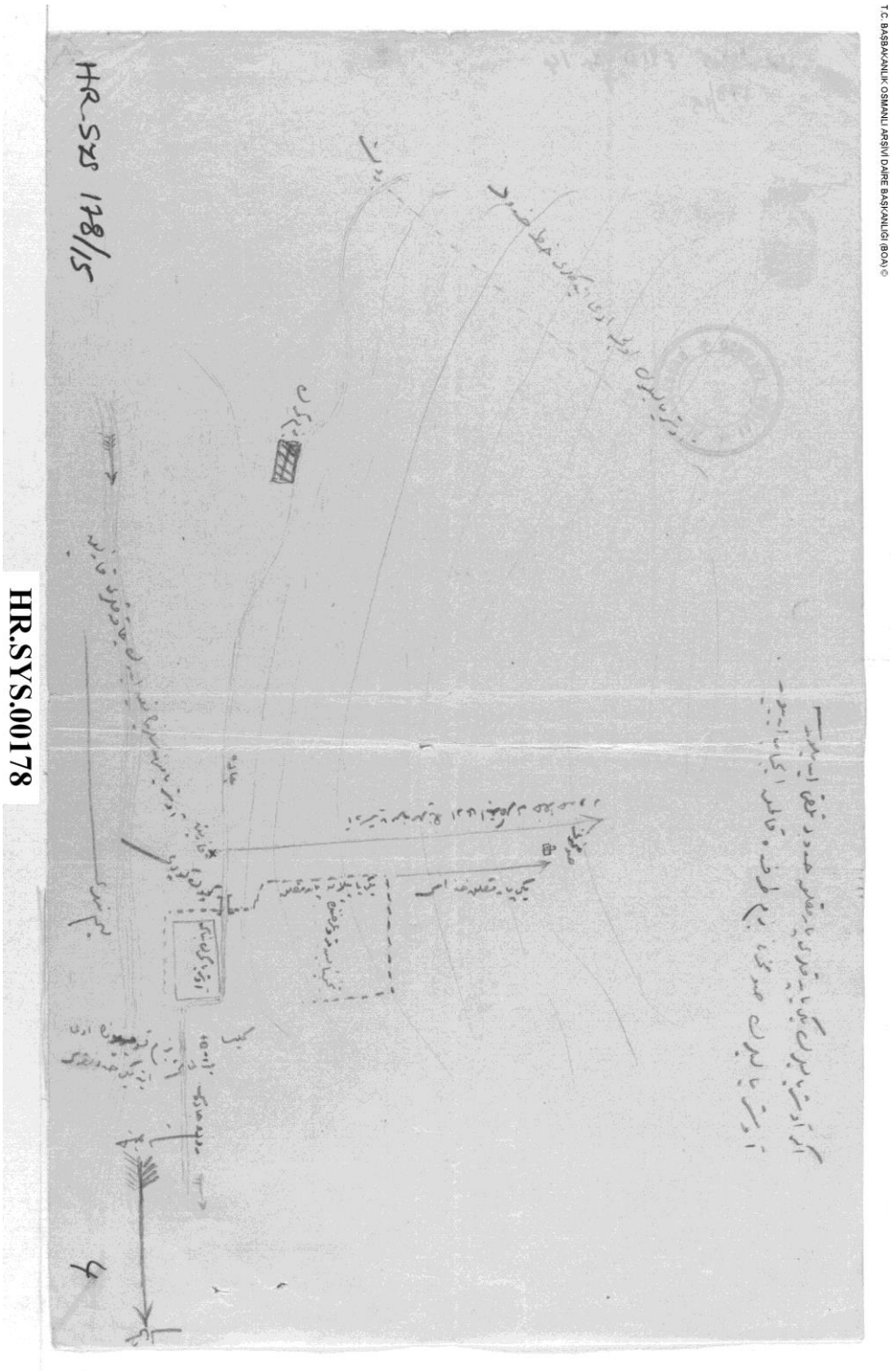
Aus diesem Grunde, wie auch eingedenk der in allen Zeiten zwischen Unseren glorreichen Vorfahren auf dem ungarischen Thron und diesen Ländern bestandenen Bande erstrecken Wir die Rechte Unserer Souveränität auf Bosnien und die Herzegovina und wollen, daß auch für diese Länder die für Unser Haus geltende Erbfolgeordnung zur Anwendung gelange.

Die Bewohner der beiden Länder werden damit all der Wohltaten teilhaftig, die eine dauernde Festigung der bisherigen Verbindung zu bieten vermag. Die neue Ordnung wird eine Bürgschaft sein, daß Kultur und Wohlstand in Eurer Heimat eine gesicherte Stätte finden werden.

Bewohner Bosniens und der Herzegovina!

Unter den vielen Sorgen, die Unseren Thron umgeben, soll fürder die um Euer materielles und geistiges Wohl nicht die letzte sein. Der hehre Gedanke des gleichen Rechtes Aller vor dem Gesetze,

EK-4: TAŞLICA MUTASARRIFLIĞINDAN GÖNDERİLEN KROKİ

EK-5: HÜKÛMET-İ SENİYYE İLE AVUSTURYA-MACARİSTAN HÜKÛMETİ BEYNİNDE TANZİM VE İMZA OLUNAN PROTOKOLÜN TERCÜMESİ SURETİDİR

Birinci Madde

Avusturya ve Macaristan hükûmeti kadîm Yeni Pazar Sancağı hakkında Berlin Muâhedenâmesi ve Dersaâdet'te mün'akid 21 Nisan sene 1879 tarihli mukavelenâme ile kendisine tevdî' olunan bi'l-cümle hukuktan sûret-i sarîhada ferâgat ettiğini beyân eder.

İkinci Madde

21 Nisan sene 1879 tarihli muâhede ile Avusturya ve Macaristan hükûmet-i müşterekesinin Bosna ve Hersek hakkındaki kararı aleyhine cânib-i Bâbıâlî'den icrâ olunan protesto ve işbu karara mugayir olarak hükûmât-ı müte'âkıde beyninde mevcûd sâir bi'l-cümle ahkâm veya mukarrerât fesh ve ilga edilerek yerlerine eyâleteyn-i mezkûreteyn hakkında mevcûd her gûne ihtilâfın beynlerinde faysalpezîr olduğunu ve karâr-ı mezkûrla Bosna ve Hersek'te tahaddüs eden hâl-i cedîdin hükûmet-i seniyyece sûret-i kat'iyyede tanınmış bulunduğunu mübeyyin ve müeyyid bulunan işbu protokol kaim edilmiştir.

Üçüncü Madde

An-asl Bosna ve Hersek ahâlisinden olup elyevm memâlik-i Osmâniyye'de bulunan -işbu protokolün hîn-i tasdîkinde tarafeyn-i âkıdeyn beyninde teâtî olunacak notalarda zikrolunan eşhâs müstesnâdır- ve bir de an-asl memâlik-i Osmâniyye'nin aksâm-ı muhtelifesi ahâlisinden olup Bosna ve Hersek'te seyâhat tarîkiyle veya muayyen sûrette ikamet eden tebaa-ı Osmâniyye kemâkân tâbi'iyyet-i Osmâniyyelerini muhâfazaya devam eyleyeceklerdir.

Bosna ve Hersek ahâlisinden olup eyâleteyn-i mezkûreteynde sâkin bulunan sükkân kemâ fi's-sâbık Bosna ve Hersek kavânînine tevfîk hareket ederek memâlik-i Osmâniyye'ye hicrette serbest olacaklar ve memâlik-i Osmâniyye'ye geldiklerinde tebaa-ı Osmâniyye sıfatıyla kabul edileceklerdir. Gerek bunlar ve gerek Bosna ve Hersek ahâlisinden olup elyevm memâlik-i Osmâniyye'de bulunanlar Bosna ve Hersek'te kâin emlâklarını keyfe mâ yeşâ tasarruf ve isti'mâl etmek ve iltizâma vermek veya doğrudan doğruya bizzat veya şahs-i sâlisler ma'rifetiyle idare eylemek hakkını hâiz olacaklardır. Şurası mukarrerdir ki an-asl Bosna ve Hersek ahâlisinden olup hicret etmemek fikriyle bademâ memâlik-i Osmâniyye'ye azîmet edecek olan kesân hakkında memâlik-i Osmâniyye'de Avusturya veya Macaristan tebaası misillü muamele olunacaktır.

Dördüncü Madde

Bosna ve Hersek'te sâkin olan veya muvakkaten ikamet eden ahâlî-i İslâmiyye'ye kemâkân serbestî-i mezheb ve serbestî-i âyîn-i ibâdet te'mîn edilecektir. Bi'l-cümle nüfûs-ı İslâmiyye mezâhib-i sâireye mensûb bi'l-cümle Bosna ve Hersek ahâlisinin hâiz oldukları aynı hukuk-ı mülkiyye ve siyâsiyyeden istifadede devam edeceklerdir. Cevâmi'-i şerîfede halife-i Müslimîn sıfatıyla nâm-ı nâmî-i hazret-i Pâdişâhiye hutbe kırâatine devam edilecektir. Hukuk-ı evkafa kemâkân riâyet olunacak ve ahâlî-i İslâmiyye'nin rüesâ-yı dîniyyeleriyle olan münâsebâtına asla îka'-ı mevâni' edilmeyecektir. Rü'esâ-yı mûmâileyhim kemâfissâbık makam-ı meşîhat-ı İslâmiyye'ye tâbi olacaklar. Reîs-i ulemânın menşûru cânib-i meşîhatten itâ kılınacaktır.

Beşinci Madde

Devlet-i âliyye Arâzî Kanûnnâmesi ahkâmı mûcebince hükûmet-i seniyyenin Bosna ve Hersek'te emlâk-ı muhtelifeye mutasarrıf bulunduğu bir hükm-i karâr ile dahi mertebe-i sübûta vâsıl olmuş olmağla Avusturya ve Macaristan hükûmet-i müşterekesi işbu protokolün tasdîki tarihinden itibaren 15 gün zarfında emlâk-i mezkûrenin bedeli olmak üzere Dersaâdet'te hükûmet-i seniyyeye altın olarak 2.5 milyon lira-yı Osmânî tediye etmeyi taahhüd eyler.

Altıncı Madde

Avusturya ve Macaristan hükûmeti işbu protokolün tasdîki tarihinden itibâren iki sene zarfında Devlet-i âliyye ile Avrupa hukuk-ı düvelî esası üzerine bir ticâret muâhedenâmesi akdetmeyi taahhüd eyler. İşbu muâhedenâme Bâbıâlî'nin sâir ticâret muâhedâtı aynı esas üzerine akd ve mevki'-i tatbîkine vaz' olundukta meriyyü'l-icrâ olacaktır. Buna intizâren Avusturya ve Macaristan hükûmeti işbu protokolün tasdîkinden itibâren 15 gün zarfında memâlik-i şâhânede râyic üzere alınan resm-i gümrüğün yüzde 11'den 15'e iblâğına ve âtiyyü'z-zikr beş maddeye yeniden inhisârlar vazına (petrol, sigara kâğıdı, kibrit, küûl ve oyun kağıdı) veyahut bunlardan istihlâk rüsûm-ı munzaması istîfâsına muvâfakat eder. Şu kadar ki aynı muâmelenin aynı zamanda ve bilâfark ve istisnâ memâlik-i sâire idhâlâtı hakkında tatbîk olunması meşrûttur. İnhisâra tâbi mevâdın idhâli husûsunda işbu inhisârlar idaresi aynı mevâdın idhâlât-ı seneviyyesi esası üzerine müesses yüzdesi nisbetinde Avusturya veya Macaristan mevâridâtından olan eşya tedârikine mecbûrdur. Şu kadar ki

inhisâra tâbi mevâdın teslîmi için teklîf olunacak fiyâtların hîn-i iştirâda piyasanın hâl ve mevki'ine tevâfuk etmesi ve itâ olunacak eşyanın cins ve nevleri ve işbu cins ve nevlerden eşya için son üç sene zarfında kayd ve işâret edilmiş olan fiyâtların hadd-i vasatîsi dahi nazar-ı itibâra alınmak lazım gelir. Şurası mukarrerdir ki şâyet Devlet-i âliyye sâlifü'z-zikr beş madde üzerine yeni inhisârlar vaz edecek yerde bunlara istihlâk rüsûm-ı munzaması tarhına karar verecek olur ise işbu rüsûm-ı munzama memâlik-i Osmâniyye ile diğer bi'l-cümle memâlikin mahsûlât-ı mümâsilesine dahi aynı derecede tarh kılınacaktır.

Yedinci Madde

Devlet-i âliyye'nin posta hizmetinde hâiz olduğu hakk-ı hükümrânîyi tasdîken Avusturya ve Macaristan hükûmet-i müşterekesi elyevm ecnebî postahâneleri mevcûd olmayan mahallerdeki Avusturya ve Macaristan postahânelerini işbu protokolün tasdîkini müteâkib lağvetmeyi taahhüd ettiği gibi memâlik-i şâhânede postahâneleri mevcûd olan düvel-i sâire bunları lağvettikçe kendisi dahi memâlik-i Osmâniyye'deki sâir postahânelerini lağvetmeyi taahhüd eyler.

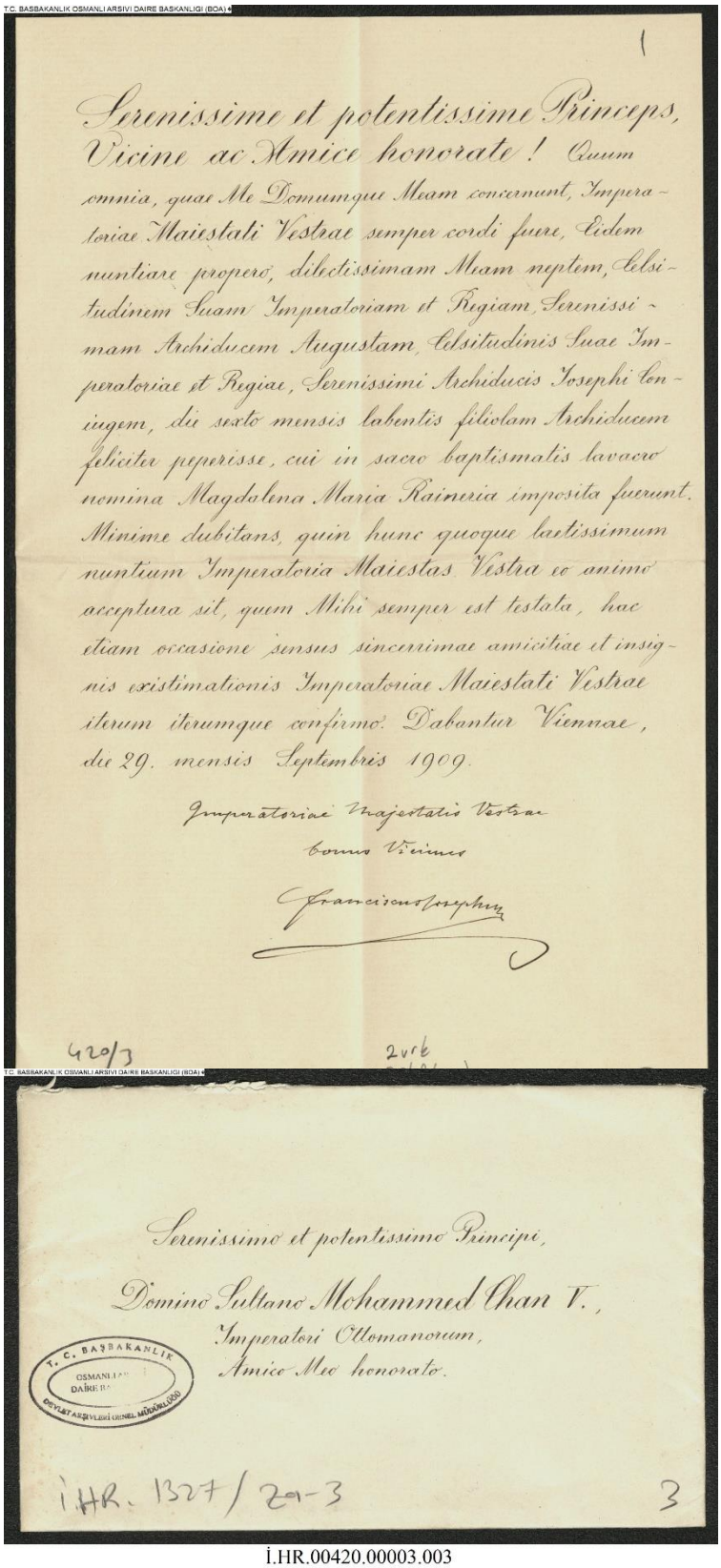
Sekizinci Madde

Bâbıâlî memâlik-i Osmâniyye'de uhûd-ı atîka usûlüne hitâm vermek ve yerine hukuk-ı düvel usûlünü vaz eylemek maksadıyla alakadar olan düvel-i muazzama ile bir Avrupa konferansında veya sûret-i âharla müzakereler icrâsı fikr ve niyetinde bulunduğu cihetle Avusturya ve Macaristan hükûmeti Bâbıâlî'nin işbu niyâtının hak ve savâba mukarenetini bi't-tasdîk bu husûsta kendisine muâvenet-i kâmile ve samîmiyyede bulunacağını şimdiden beyân eyler.

Dokuzuncu Madde

İşbu protokol tasdîk olunacak ve tasdîknâmelerin teâtîsini müteâkib meriyyü'l-icrâ olacaktır. Tasdîknâmeler sürat-i mümkine ile nihâyet işbu protokolün tarihinden itibâren iki ay zarfında Dersaâdet'te teâtî olunacaktır (HR.SYS, 265/1; "Protokol", 1326, s. 380-381; Türe, 2015, s. 354-355).

EK-6: AVUSTURYA İMPARATORU TARAFINDAN MAGDALENA MARIA RAINERIA'NIN DOĞUMUNUN BİLDİRİLMESİ

Serenissime et potentissime Princeps,
Vicine ac Amice honorate! Quum
omnia, quae Me Domumque Meam concernunt, Imperatoriae Maiestati Vestrae semper cordi fuere, Eidem nuntiare propero, dilectissimam Meam neptem, Celsitudinem Suam Imperatoriam et Regiam, Serenissimam Archiducem Augustam, Celsitudinis Suae Imperatoriae et Regiae, Serenissimi Archiducis Josephi coniugem, die sexto mensis labentis filiolam Archiducem feliciter peperisse, cui in sacro baptismatis lavacro nomina Magdalena Maria Raineria imposita fuerunt. Minime dubitans, quin hunc quoque laetissimum nuntium Imperatoria Maiestas Vestra eo animo acceptura sit, quem Mihi semper est testata, hac etiam occasione sensus sinceriimae amicitiae et insignis existimationis Imperatoriae Maiestati Vestrae iterum iterumque confirmo. Dabantur Viennae, die 29. mensis Septembris 1909.

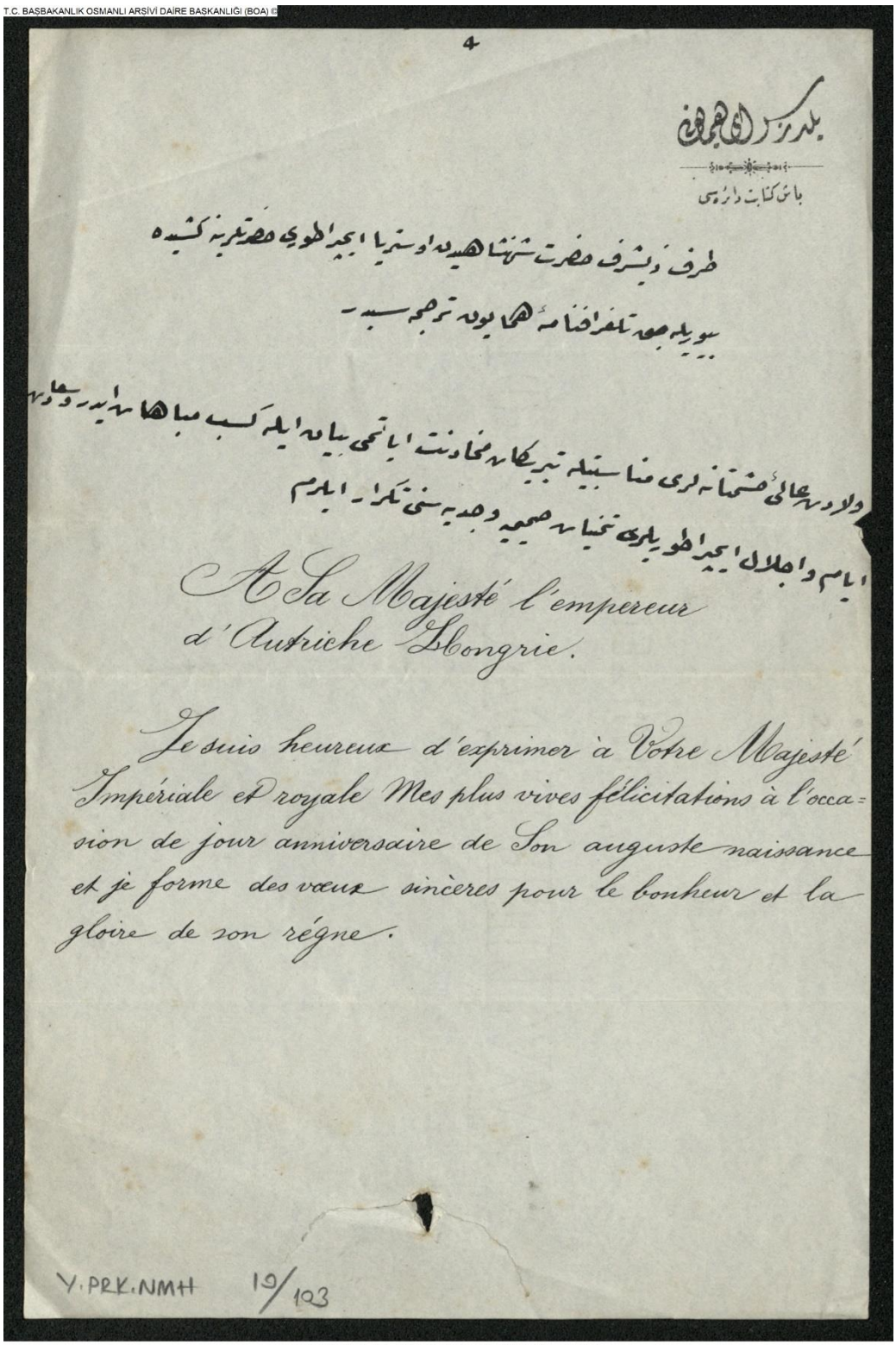
Imperatoriae Majestatis Vestrae
bonus Vicinus
Franciscus Josephus

Serenissimo et potentissimo Principi,
Domino Sultano Mohammed Chan V.,
Imperatori Ottomanorum,
Amico Meo honorato.

İ.HR.00420.00003.003

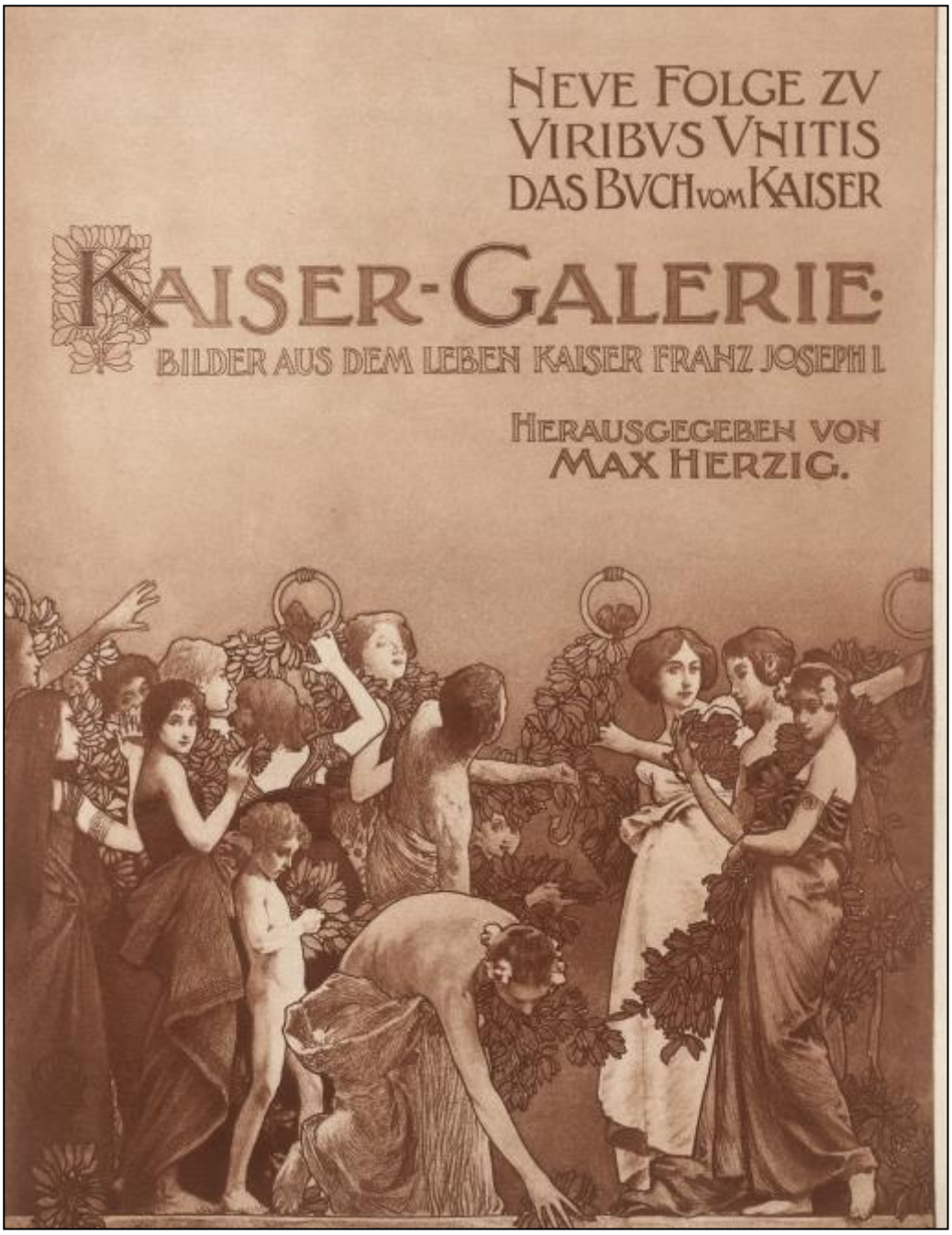
EK-7: PADİŞAHIN AVUSTURYA İMPARATORUNU DOĞUM GÜNÜ MÜNASEBETİYLE TEBRİĞİ

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

Y.PRK.NMH.00010.00103.001

EK-8: AVUSTURYA İMPARATORUNUN YAŞAMINDAN RESİMLERİN YER ALDIĞI KİTABIN KAPAĞI

EK-9: AVUSTURYA-MACARİSTAN DEVLETİ TARAFINDAN OSMANLI DEVLETİ MEMURLARINA VERİLEN NİŞANLAR

Eski Viyana Sefiri Reşid Paşa'ya (İ.TAL, 477/34, 8 Kânûn-ı Sâni 1327/21 Ocak 1912; BEO, 3995/299609), ayandan Madoryani Bey'e (İ.TAL, 481/10, 3 Kânûn-ı Evvel 1328/16 Aralık 1912) birinci rütbe Leopold nişanı verilmiştir.

Viyana'dan ayrılması münasebetiyle Mahmud Nedim Paşa'ya birinci rütbe Saint Étienne nişanı verilmiştir (İ.TAL, 456/23, 31 Ağustos 1324/13 Eylül 1908; BEO, 3398/254837, 2 Eylül 1324/15 Eylül 1908).

Kosova Valisi Mahmud Şevket Paşa'ya, Aydın Valisi Faik Beyefendi'ye (İ.TAL, 459/7, 3 Teşrin-i Sâni/Kasım 1908, s. 3), Berlin Sefiri Mahmud Muhtar Paşa'ya (BEO, 4223/316709; İ.TAL, 486/18, 3 Teşrin-i Evvel 1329/16 Ekim 1913) ve Teşrifat Müdür-i Umumisi İsmail Cenani Bey'e (BEO, 4271/320298; İ.TAL, 492/17, 12 Mart 1330/25 Mart 1914, s. 1) birinci rütbeden Kron dö Fer nişanı verilmiştir.

Kudüs-i Şerif Askerî Kumandanı Rıza Bey'e[132] (İ.TAL, 459/7, 3 Teşrin-i Sâni/Kasım 1908, s. 3), Viyana Sefareti Eski Başkâtibi Münir Süreyya Bey'e (BEO, 3605/270371, 12 Temmuz 1325/25 Temmuz 1909), Teşrifat Müdüriyeti Muavini Fuat Safvet Bey'e ve Kalyon Kaptanı Sermed Bey'e (İ.TAL, 486/18, 3 Teşrin-i Evvel 1329/16 Ekim 1913; BEO, 4223/316709) ikinci rütbeden Kron dö Fer nişanı verilmiştir.

Nizamiye 75. alay ikinci taburu Binbaşısı Rüşdü ve bu alayın dördüncü taburu Binbaşısı Sami ve nizamiye 35. liva erkân-ı harbiyesine bağlı Kolağası Mehmed Ali efendilere (İ.HUS, 167/118, 2 Haziran 1324/15 Haziran 1908), Taşlıca Livası Polis Başkomiseri İbrahim Efendi'ye (BEO, 3323/249211; DH.MKT, 1254/31, 22 Mayıs 1324/4 Haziran 1908; İ.TAL, 450/25) ve Kudüs-i Şerif Mesalih-i Ecnebiye Müdürü Beşare Habib Efendi'ye (İ.TAL, 459/7, 3 Teşrin-i Sâni/Kasım 1908, s. 3) üçüncü rütbeden Kron dö Fer nişanı verilmiştir.

[132] Almanya hükûmeti tarafından da üçüncü Eigl Ruj nişanı verilmiştir (MMZC, D. I, İS. II, C. I, 1985, s. 198).

Aydın Vilayeti Mektupçusu Vehbi Beyefendi'ye, Belediye Reisi Tevfik Paşa'ya ve Mesalih-i Ecnebiye Müdürü İdris Fuad Beyefendi'ye Fransuva Joseph nişanının maplak Komandor rütbesi (İ.TAL, 459/7, 3 Teşrin-i Sâni/Kasım 1908, s. 3) verilmiştir.

Bürüksel ve Stockholm Sefiri Asım Beyefendi'ye (İ.TAL, 454/9, 12 Haziran 1324/25 Haziran 1908, s. 3; BEO, 3351/251306, 24 Haziran 1324/7 Temmuz 1908), Hariciye Kâtibi Lûtfi Beyefendi'ye, Kudüs-i Şerif Mutasarrıfı Ekrem Beyefendi'ye, Aydın Vali Muavini Ahmed Şevki Efendi'ye, Defterdar Vekili Hacı Nuri Beyefendi'ye, İzmir Polis Müdürü Mazhar Bey'e ve Aydın valisinin oğlu Refik Bey'e (İ.TAL, 459/7, 3 Teşrin-i Sâni/Kasım 1908, s. 3) birinci rütbeden Fransuva Jozef nişanı verilmiştir.

Aydın vilayeti eski polis müdürü olup Beyoğlu Polis Meclisi Reisi Mazhar Bey Efendi'ye (DH.MKT, 2784/13, 21 Mart 1325/3 Nisan 1909; BEO, 3539/265367; DH.MKT, 2802/6; İ.TAL, 460/75) ve Viyana Sefareti Ataşemiliteri Mirliva Blak Paşa'ya (İ.TAL, 482/3, 2 Şubat 1328/15 Şubat 1913; İ.TAL, 492/52) ikinci rütbeden Fransuva Jozef nişanı verilmiştir

Beyrut Polis Müdürü Kâmil Bey'e maplak, Prizren Eski Mutasarrıf Vekili Ali Münif Bey'e[133] (İ.TAL, 459/34, 6 Kânûn-ı Sâni 1324/19 Ocak 1909; BEO, 3479/260915), Viyana sefareti üçüncü kitâbetinden Londra sefareti üçüncü kitâbetine geçen Şefik Bey'e (İ.TAL, 479/7, 7 Haziran 1327/20 Haziran 1912) ve Ferik Kaptanı İsmail Bey'e (İ.TAL, 486/18, 3 Teşrin-i Evvel 1329/16 Ekim 1913; BEO, 4223/316709) üçüncü rütbeden Fransuva Jozef nişanı verilmiştir.

Viyana Sefareti Ataşemiliteri Abdi Rauf Bey'e (İ.TAL, 458/27, 6 Kânûn-ı Evvel 1324/19 Aralık 1908, s. 2; BEO, 3459/259402) ve Viyana Sefareti Eski Ataşemiliteri Süvari Ertuğrul Alayı yüzbaşılarından Hamdi Rauf Bey'e (İ.TAL, 459/22, 6 Kânûn-ı Evvel 1324/19 Aralık 1908, s. 1; BEO, 3465/259833, 16 Kânûn-ı Evvel 1324/29 Aralık 1908) dördüncü rütbeden Fransuva Jozef nişanı verilmiştir.

[133] Ali Münif Bey'e verilen Fransuva Joseph nişanının kabulüne dair irade çıktıktan sonra Ali Münif Bey'in Adana mebusu olması nedeniyle kendisine verilmek üzere söz konusu nişan ile resmî evrak Mebusan Meclisi'ne gönderilmiştir (DH.MKT, 2767/100, 2 Mart 1325/15 Mart 1909).

Edirne Vilayeti Umur-ı Ecnebiye Müdürü Rober Efendi'ye (BEO, 3317/248717, 7 Mayıs 1324/20 Mayıs 1908; DH.MKT, 1252/51), Bayrovik Abdüllatif Bey'e, Koryanik Ahmed Efendi'ye, Piriboy Nahiyesi Müdürü Tevfik Efendi'ye, muteberandan Şükrovik Lazo Efendi'ye (DH.MKT, 1254/31, 22 Mayıs 1324/4 Haziran 1908; İ.TAL, 450/25; BEO, 3323/249211) ve Mülazım Ahmed Necip ve Mehmed efendilere (İ.TAL, 486/18, 3 Teşrin-i Evvel 1329/16 Ekim 1913; BEO, 4223/316709) beşinci rütbeden Fransuva Jozef nişanı verilmiştir.

Ayrıca 27 Haziran 1909 tarihli bir belgeden anlaşıldığına göre padişahın tahta çıkışını bildirmekle görevli iki özel heyetin reisleri Londra Sefiri Tevfik ve Ayan Meclisi Reis Vekili Ahmed Muhtar paşalara ve beraberlerindeki heyet erkânına Almanya, Rusya ve Avusturya imparatorları ve İtalya kralı tarafından nişanlar verilmiştir (BEO, 3586/268897). Brüksel Sefareti İkinci Kâtibi Diran Bey'e de muhtelif tarihlerde Rusya, Almanya, İsveç, Çin ve Fransa hükûmetleri yanında Avusturya hükûmeti tarafından da bir nişan verildiği anlaşılmaktadır (BEO, 3900/292490, 19 Mayıs 1327/1 Haziran 1911).

EK-10: OSMANLI DEVLETİ TARAFINDAN AVUSTURYA-MACARİSTAN DEVLETİ MEMURLARINA VE EŞLERİNE VERİLEN NİŞAN VE MADALYALAR

Avusturya Hariciye Nezareti Umur-ı Siyasiye Şubesi Müdür-i Sanisi Aleksandr Mozolin'e (İ.TAL, 447/6, 2 Nisan 1324/15 Nisan 1908), Avusturya ve Macaristan Devleti'nin Akdeniz Filosu kumandanı olup, padişaha saygılarını sunmak üzere Dersaadet'e gelen Kontramiral Alois dö Konti'ye (BEO, 3877/290749, 23 Mart 1327/5 Nisan 1911; İ.TAL, 471/5, 23 Mart 1327/5 Nisan 1911, s. 2) ve Topçu Reisi Ferik Eugen Ritter Schlesinger von Benfeld'e (İ.TAL, 492/48, Kânûn-ı Evvel 1329/Aralık-Ocak 1913-1914, s. 1) birinci rütbeden Mecidî nişanı ihsan buyurulmuştur.

Avusturya-Macaristan Devleti profesörlerinden Doktor Alois Musil'e (İ.TAL, 445/3, 28 Şubat 1323/12 Mart 1908), Dersaadet Avusturya-Macaristan sefareti kâtiplerinden olup, bu kez Vatikan nezdindeki Avusturya sefareti kitabetinde görevli Kont Badeni'ye (İ.TAL, 446/13, 18 Mart 1324/31 Mart 1908), hariciye nezaretinden Mösyö George Daron'a (İ.TAL, 447/6, 2 Nisan 1324/15 Nisan 1908), Avusturya imparatorunun Başmüsteşarı Mösyö Hermann Haller'e (İ.TAL, 450/6, 2 Mayıs 1324/15 Mayıs 1908), Avusturyalı zabitandan Erkân-ı Harbiye Kaymakamı Ogüst'e (İ.TAL, 451/38, 2 Haziran 1324/15 Haziran 1908), padişaha saygılarını sunmak üzere Dersaadet'e gelen Avusturya ve Macaristan Devleti'nin Akdeniz filosu kumandanı maiyetindeki Kaymakam Mösyö Hog Zakaria ile Mösyö Aleksandr Hanza'ya (BEO, 3877/290749, 23 Mart 1327/5 Nisan 1911; İ.TAL, 471/5, 23 Mart 1327/5 Nisan 1911, s. 2), Avusturya-Macaristan sefareti nezdinde ticaret nezaretinin eski memuru Mösyö dö Ridel'e (BEO, 3944/295746, 21 Eylül 1327/4 Ekim 1911), harbiye nezaretinde Üçüncü Şube Müdürü Miralay Eduard Ritter von Steinitz'e (İ.TAL, 492/48, Kânûn-ı Evvel 1329/Aralık-Ocak 1913-1914, s. 1), Avusturya imparatorunun mabeyncilerinden Kont Hardegg'e (İ.TAL, 491/28, 12 Şubat 1329/25 Şubat 1914, s. 2), Avusturya Devleti'nin Selanik General Konsolosu Mösyö August Kral'a ve İşkodra General Konsolosu Mösyö Adolf Zambaur'a (İ.TAL, 493/32, 1 Mayıs 1330/14 Mayıs 1914) ikinci rütbeden Mecidî nişanı ihsan buyurulmuştur.

Yirmi seneye varan hizmet süresi içinde mahallî memurlar ile iyi geçindiği anlaşılmış olmasından dolayı Üsküp Avusturya Konsoloshanesi Kâtibi Mösyö Dobre Jonski (TFR.I.A, 37/3644, 18 Kânûn-ı Sâni 1323/31 Ocak 1908, s. 4), şehbenderlik mesleğindeki hizmetlerinden ötürü Avusturya Devleti'nin Yanya konsolosu olduğu hâlde Varna konsolosluğuna geçen Karl Ranzi (İ.TAL, 464/41, 24 Şubat 1325/9 Mart 1910, s. 1; BEO, 3721/279005, 6 Mart 1326/19 Mart 1910), memuriyetlerinin sona ermesi nedeniyle memleketlerine dönmüş olmalarından dolayı Avusturya sefareti maiyetine memur sefinenin eski süvari binbaşısı Mösyö Konstantin Rade (İ.TAL, 471/1, 19 Mart 1327/1 Nisan 1911, s. 1-2), padişaha saygılarını sunmak üzere Dersaadet'e gelen Avusturya-Macaristan Devleti'nin Akdeniz filosu kumandanı maiyetindeki Kolağası Mösyö Bruno Dietrich, Mösyö Jan Kaiser, Mösyö Ferdinand Rich, Mösyö Arthur Sephies von Bracciofort ile Marius Fabro (BEO, 3877/290749, 23 Mart 1327/5 Nisan 1911; İ.TAL, 471/5, 23 Mart 1327/5 Nisan 1911, s. 2), memuriyeti sona erdiği için memleketlerine dönecek olan Avusturya sefareti maiyetine memur sefinenin süvari Binbaşısı Mösyö Konstantin Radeyek (BEO, 3878/290785, 23 Mart 1327/5 Nisan 1911), 99. piyade alayı binbaşılarından Mitralyöz Mektebi Kumandanı Mösyö Silvio dö Bracciofort ile 52. piyade alayı binbaşılarından Endaht Mektebi Ders Nazırı Mösyö Marsel Halper dö Zift (İ.TAL, 478/87, 22 Mayıs 1328/4 Haziran 1912) ve Avusturya Devleti'nin Dersaadet sefareti maiyetine memur sefinenin kumandanı (İ.TAL, 484/21, 10 Temmuz 1329/23 Temmuz 1913, s. 2) üçüncü rütbeden Mecidî nişanı ile taltif edilmiştir.

İmparatoriçe Elisabeth'in heyet başreisi vekili Mösyö Ludwig Riedel'e (İ.TAL, 450/6, 2 Mayıs 1324/15 Mayıs 1908), memuriyetlerinin sona ermesi nedeniyle memleketlerine dönecek olan Avusturya sefareti maiyetine memur sefinenin zabitanlarına (İ.TAL, 471/1, 19 Mart 1327/1 Nisan 1911, s. 1-2; BEO, 3878/290785, 23 Mart 1327/5 Nisan 1911), 98. piyade alayında müstahdem mülazım-ı evvel Gustav Marouschek'e, 85. piyade alayında müstahdem mülazım-ı evvel Desiderius Papez'e (İ.TAL, 492/48, Kânûn-ı Evvel 1329/Aralık-Ocak 1913-1914, s. 1), Selanik General konsolosluğu tercümanları İbrahim İhsan ve Edvar Papazyan efendilere, Üsküp konsolosluğu kâtibi Mösyö Maksim Vissoli'ye, Manastır konsolosluğu kâtibi Mösyö Ivo von Reglia'ya ve tercümanı Mösyö Georg Papahaci'ye, Dersaadet sefareti kançılarya kâtibi emekli Yüzbaşı Mösyö Joseph Bardas'a, Dersaadet konsolosluğu ticaret kâtibi Sigizmund Illes'e (İ.TAL, 493/32, 1

Mayıs 1330/14 Mayıs 1914), Vidin konsolosluğu vekili Mösyö Parasko ile Lloyd Kumpanyası'nın Burgaz acentesi memuru Mösyö Zenovitch'e (İ.TAL, 494/26, 25 Mayıs 1330/7 Haziran 1914, s. 5) dördüncü rütbeden Mecidî nişanı ihsan buyurulmuştur.

Manastır konsolosluğu fahri tercümanı Mösyö Fransuva dö Kok'a (İ.TAL, 493/32, 1 Mayıs 1330/14 Mayıs 1914) beşinci rütbeden Mecidî nişanı ihsan buyurulmuştur.

Avusturya'nın Sofya siyasi memuru Kont Thurn'un eşi Kontes Thurn'e (Y.PRK.MK, 22/108, 22 Haziran 1324/5 Temmuz 1908)[134] birinci rütbeden Şefkat ve Mecidî nişanı ihsan buyurulmuştur.

Avusturya ve Macaristan Devleti Dersaadet sefareti kâtiplerinden ikinci tercüman Mösyö Feistel'in zevcesi Madam Feistel'e ve diğer kâtip Kont Brandiz'in eşi Kontes Brandiz'e (İ.TAL, 445/3, 28 Şubat 1323/12 Mart 1908), Avusturya-Macaristan Devleti Eski Dersaadet Sefiri Kont Calice'nin gelini Kontes Brigitte Adelmann von Adelmannsfelden'e (İ.TAL, 451/33, 28 Mayıs 1324/10 Haziran 1908) ikinci rütbeden Şefkat nişanı ihsan buyurulmuştur.

Avusturya ve Macaristan muteberanından Eugen adlı bir şahsın Hicaz demir yolu inşaatına destek olmak üzere 2.000 lira iane vermesinden dolayı uhdesine mükafaten mirimiranlık rütbesi tevcih ve ihsan buyurulmuştur (İ.TAL, 445/12, 2 Mart 1324/15 Mart 1908).

Avusturya ve Macaristan Devleti Dersaadet sefareti maslahatgüzarı Mösyö Otto'ya (İ.TAL, 447/38, 14 Nisan 1324/27 Nisan 1908), Avusturya ve Macaristan Devleti'nin Dersaadet sefiri olup, memuriyeti sona erdiği için memleketine dönen Baron Ladislaus von Müller'e (İ.TAL, 472/8, 5 Mayıs 1327/18 Mayıs 1911, s. 4; BEO, 3895/292070), Harbiye Nazırı Birinci Ferik Alexander Ritter von Krobatin'e ve Erkân-ı Harbiye Reisi Birinci Ferik Franz Baron Conrad von Hötzendorf'a (İ.TAL, 492/48, Kânûn-ı Evvel 1329/Aralık-Ocak 1913-1914, s. 1) birinci rütbeden Nişan-ı Âli Osmanî ihsan buyurulmuştur.

[134] Avusturya'nın Sofya siyasi memuru Kont Thurn 4 Temmuz 1908 tarihiyle gönderdiği mektupta, eşi Kontes Thurn'un birinci rütbeden şefkat nişanı ile taltif edilmesinden dolayı teşekkürlerini arz etmiştir (Y.PRK.MK, 22/108, 22 Haziran 1324/5 Temmuz 1908).

Avusturya Devleti tebaasından Emil Jellinek-Mercédès'e (İ.TAL, 449/57, 16 Mayıs 1324/29 Mayıs 1908), Avusturya-Macaristan ordusu erkân-ı harbiye miralaylarından Mösyö Louis Geugiens'e (İ.TAL, 451/15, 24 Mayıs 1324/6 Haziran 1908), padişah'a saygılarını sunmak üzere Dersaadet'e gelen Avusturya-Macaristan Devleti'nin Akdeniz filosu kumandanı maiyeti erkânından Miralay Mösyö Pavel Fidler ve Mösyö Karl Keiler'e (BEO, 3877/290749, 23 Mart 1327/5 Nisan 1911; İ.TAL, 471/5, 23 Mart 1327/5 Nisan 1911, s. 2), Viyana'da Avusturya-Macaristan ordusu Endaht Mektebi Kumandanı Rudolf Stöcker Steiner'e (İ.TAL, 478/87, 22 Mayıs 1328/4 Haziran 1912) ve Avusturya imparatorunun mabeyncisi, Macar zadeganından Mösyö Zemere'ye (İ.TAL, 482/50, 13 Nisan 1329/26 Nisan 1913, s. 1) ikinci rütbeden Nişan-ı Âli Osmanî ihsan buyurulmuştur.

Avusturya ve Macaristan Devleti'nin Dersaadet Sefareti maiyetine memur Taurus Sefinesi kumandanı bahriye birinci sınıf yüzbaşılarından Mösyö Dö Horti ile Dersaadet'teki Avusturya ve Macaristan hastanesinin müdürü Doktor Schuster'e (İ.TAL, 451/56, 14 Haziran 1324/27 Haziran 1908), şehbenderlik mesleğindeki hizmetlerinden ve 40 senelik bir kıdemi olduğundan bir nişan ile taltifi Avusturya sefaretinden bildirilen Avusturya Devleti'nin Bağdad konsolosu Mösyö Alkibiades Xanthopulo'ya (İ.TAL, 464/41, 24 Şubat 1325/9 Mart 1910, s. 1; BEO, 3721/279005, 6 Mart 1326/19 Mart 1910), padişah'a saygılarını sunmak üzere Dersaadet'e gelen Avusturya ve Macaristan Devleti'nin Akdeniz filosu kumandanı maiyetindeki Mösyö Richard Markowitz ile Mösyö Marius Ratkovich'e (BEO, 3877/290749, 23 Mart 1327/5 Nisan 1911; İ.TAL, 471/5, 23 Mart 1327/5 Nisan 1911, s. 2), sefaret eski Başkâtibi Mösyö von Szent Iványe (BEO, 3944/295746, 21 Eylül 1327/4 Ekim 1911), Binbaşı Erasmus Grotovski'ye ve Binbaşı Adalbert Kerschbaumer'e (İ.TAL, 492/48, Kânûn-ı Evvel 1329/Aralık-Ocak 1913-1914, s. 1), Manastır Konsolosu Mösyö Karl Halla'ya (İ.TAL, 493/32, 1 Mayıs 1330/14 Mayıs 1914), Edirne Konsolosu Mösyö von Herzfeld'e, Filibe Konsolosu Schulz'e ve Rusçuk Konsolosu Mösyö von Probizer'e (İ.TAL, 494/26, 25 Mayıs 1330/7 Haziran 1914, s. 5) üçüncü rütbeden Nişan-ı Âli Osmanî ihsan buyurulmuştur.[135]

[135] Tercüman-ı Divan-ı Hümayun ve Teşrifat-ı Umumiye Nazırı Galip Paşa'ya hitaben yazılan bir yazı ile Avusturya ajan sivil muavini Belinski'nin, Dersaadet Avusturya sefarethanesi üçüncü tercümanlığında bulunduğu sırada Necip Paşa'nın başkanlığında oluşturulan komisyona olan hizmet ve yardımlarına mükâfaten 1905 senesi Teşrin-i Sânisinde üçüncü rütbeden Nişan-ı Âli Osmanî ile taltif edildiği, fakat nişanın beratını henüz alamadığının Belinski tarafından ifade edildiği belirtilerek,

Avusturya-Macaristan sefareti maiyetine memur Taurus vapuru zabitanından Yüzbaşı Robert Gankel von Aranot ve Yüzbaşı Jan dö Sessel'e (İ.TAL, 456/3, 4 Eylül 1324/17 Eylül 1908, s. 2), Yergöğü'ndeki Osmanlı şehbenderinin üç ay süre ile yokluğunda şehbenderhane işlerini vekâleten yerine getirmesinden dolayı Yergöğü Avusturya viskonsoloshanesine memur Richard Helf'e (İ.TAL, 456/30, 14 Eylül 1324/27 Eylül 1908, s. 3), memuriyetlerinin sona ermesi nedeniyle memleketlerine dönmüş olmalarından dolayı Avusturya sefareti maiyetine memur sefinenin kolağası Mösyö Frederik Darvey'e (İ.TAL, 471/1, 19 Mart 1327/1 Nisan 1911, s. 1-2; BEO, 3878/290785, 23 Mart 1327/5 Nisan 1911), dokuzuncu hüsar alayı kolağalarından Endaht Mektebi kumandan muavini Mösyö Emil Marko ve 47. piyade alayı kolağalarından Endaht Mektebi müfrezesi kumandanı Mösyö Rudolf Pasch ve 83. piyade alayı kolağalarından tecrübe müfrezesine memur Mösyö Antuan Ahar ve 68. piyade alayı kolağalarından seryaver Mösyö Gilyum Batorki ve topçu kolağalarından Mösyö Jan Schmidt ile kolağası Mösyö Jan Schaefer'e (İ.TAL, 478/87, 22 Mayıs 1328/4 Haziran 1912; İ.TAL, 479/16), Selanik'te sabık Avusturya Konsolos Vekili Otto Günther von Ollenburg'a (İ.TAL, 483/19, 7 Mayıs 1329/20 Mayıs 1913, s. 2), musikideki maharetini takdiren Avusturya musikişinasanından Profesör Mösyö Jozef Zulcher'e (İ.MBH, 15/17, 3 Nisan 1330/16 Nisan 1914; MV, 234/143), harbiye nezaretine memur Yüzbaşı Franz Gösel'e ve Yüzbaşı Johann Jenisch'e, 74. piyade alayında müstahdem yüzbaşı Rudolph Zentner'e, 94. piyade alayında müstahdem Yüzbaşı Franz Schwenk'e, 12. piyade alayında müstahdem Yüzbaşı Wilhelm Weifert'e, 65. piyade alayında müstahdem Yüzbaşı Ferdinand Rath'a, 85. piyade alayında müstahdem Yüzbaşı Aladar von Pechy'ye, 66. piyade alayında müstahdem Yüzbaşı Nikolaus Kosanovitz'e, 44. piyade alayında müstahdem Yüzbaşı Gabriel Sturm'a (İ.TAL, 492/48, Kânûn-ı Evvel 1329/Aralık-Ocak 1913-1914, s. 1), Yanya Viskonsolosu Karl Buchberger'e, İşkodra Viskonsolosu Walther Mayrhauser'e, Manastır Viskonsolosu Mösyö Heinrich von Zitkovsky'ye, Üsküp Viskonsolosu Mösyö Andreas Dobrzanski'ye, Selanik'te tüccardan milletlerarası iane komitesi veznedarı Mösyö Edvar'a, Dersaadet sefareti tercümanlarından müstakil viskonsolos payesini haiz Doktor Mario'ya, sefaret kançılarya müşaviri Oskar Bösch'e (İ.TAL, 493/32, 1 Mayıs 1330/14 Mayıs 1914)

nişan beratının gönderilmesi hususu lazım gelenlere bildirilmiştir (TFR.I.MKM, 29/2874, 5 Haziran 1324/18 Haziran 1908).

ve Burgaz Konsolosluğu Vekili Mösyö Stevan'a (İ.TAL, 494/26, 25 Mayıs 1330/7 Haziran 1914, s. 5) dördüncü rütbe Nişan-ı Âli Osmanî verilmiştir.

Avusturya Devleti tebaasından Mösyö Alexander Alibirandi'ye araba imal ve tamiri hususundaki maharetine binaen gümüş iftihar madalyası (İ.MBH, 2/77, 21 Haziran 1326/4 Temmuz 1910, s. 1) ve Almanya imparatorunun oğlu Prens Eitel'in refakatinde Kudüs-i Şerif'e seyahat etmiş olan Avusturya imparatorunun torunu Prens Konrad von Bayern'e murassa iftihar nişanı verilmiştir (BEO, 3790/284233, 26 Temmuz 1326/8 Ağustos 1910).

Şirket-i Hayriye vapuru ile çarpışarak batan bir mavna içindekileri kurtarma çalışmalarına katılmalarını ve hayat kurtarmak konusundaki gayretlerini mükâfaten Tahlisiye Madalyası Nizamnamesi'nin üçüncü maddesi hükmüne uygun olarak Avusturya sefareti maiyetine memur Taurus sefinesi mürettebatından Jan Stiriçiç ve Nikola Franiç'e (İ.TAL, 470/14, 20 Şubat 1326/5 Mart 1911; BEO, 3868/290065, 28 Şubat 1326/13 Mart 1911), cansiperane hizmette bulundukları anlaşılan Avusturya sefareti maiyetine memur Taurus vapuru zabitanından Yüzbaşı Tolendorf Wilhelm ile birlikte Almanya sefareti maiyetine memur Lorelei vapuru mürettebatından bazılarına (İ.TAL, 474/6, 4 Ağustos 1327/17 Ağustos 1911, s. 2; BEO, 3932/294847) ve Şirket-i Hayriye vapurundan denize düşen bir şahsı kurtarmak için cansiperane mesai harcadığı görülen Avusturya tebaasından Haydarpaşa İstasyonu'nda İkinci Kâtip Mösyö Emil'e (DH.MTV, 53/12, 6 Mart 1329/19 Mart 1913, s. 2) Tahlisiye Madalyası verilmiştir.

Manastır Konsolosu Mösyö Halla'nın eşi Madam Elisabeth Halla'ya (İ.TAL, 493/32, 1 Mayıs 1330/14 Mayıs 1914) ve Filibe Konsolosu Mösyö von Schulz'in eşi Madam von Schulz'e altın (İ.TAL, 494/26, 25 Mayıs 1330/7 Haziran 1914, s. 5), Manastır Viskonsolosu Mösyö Rozitkovski'nin eşi Madam Anna Rozitkovski'ye ise gümüş liyakat madalyaları verilmiştir (İ.TAL, 493/32, 1 Mayıs 1330/14 Mayıs 1914). Ayrıca harbiye nazırı ve erkân-ı harbiye-i umumiye reisi tarafından İşkodra'nın muhasarası esnasında hastanelerde tedavi altında bulunan yaralı ve hasta askerlerin tedavi ve istirahatlarını sağlayıp, kalede mahsur kalan fukara ve muhtaçların iaşelerini temin hususunda emeği geçen Avusturya hükûmetinin eski İşkodra ve ardından Atina general konsolosu olan Adolf von Zambaur ile eşinin uygun bir nişanla taltife şayan bulunduklarının bildirildiği görülmektedir (BEO, 4288/321567,

13 Mayıs 1330/26 Mayıs 1914, s. 2). Balkan muharebeleri sırasında hizmetleri görülen Mösyö Zambaur'a 18 Cemaziyelahir 1330 (4 Haziran 1912) tarihinde ikinci rütbeden Mecidî nişanı verildiğinden bu defa eşi Madam Zambaur'a emsali üzere altın liyakat madalyası ve harp sırasında Manastır'a iltica eden acizin istirahatlarının temini hususunda gösterdiği insaniyet Manastır Cemaat-i İslamiyesi başkanlığından bildirilen Avusturya konsoloshanesi başkâtibi Ivo von Reglia'nın eşi Madam Hilda von Reglia'ya gümüş liyakat madalyası verilmesi uygun görülmüştür (İ.TAL, 495/17, 28 Haziran 1330/11 Temmuz 1914, s. 1).[136]

Harbiye nezaretine memur yüzbaşı Stephan Paulas'a (Kendisi daha önce Makedonya'da bulunarak üçüncü rütbeden Mecidî ile liyakat madalyası da almıştır) altın (İ.TAL, 492/48, Kânûn-ı Evvel 1329/Aralık-Ocak 1913-1914, s. 1) ve Yanya konsolosluğu Kançılarya müşaviri müstakil viskonsolosa gümüş (İ.TAL, 493/32, 1 Mayıs 1330/14 Mayıs 1914) imtiyaz madalyaları verilmiştir.

Ayrıca hariciye nezaretine gelen Avusturya sefiri, Viyana'daki Endaht Mektebi'nde Osmanlı zabitanı ile yapılmış olan silah atışları münasebetiyle bazı Avusturya zabitlerine nişan verilmesini istemiş ve buna mukabil Avusturya hükûmetinin de orada bulunan Osmanlı zabitlerine nişan verileceğini ifade etmiştir (BEO, 3971/297794, 17 Teşrin-i Sânî 1327/30 Kasım 1911, s. 2).

[136] Bulgar eşkıya ve komitecilerin Dedeağaç'ı işgal ettikleri sırada bazı memurlar ile Müslüman halkın ve hanelerinin muhafazası ve yaralıların tedavi ve iaşelerinde Almanya ve Avusturya konsolos vekilleriyle eşlerinin, İtalya mektebi müdür ve kız mektebi müdiresinin insaniyet gösterdiklerinin muhaberat-ı umumiye dairesi birinci şubesinden bildirilmesi üzerine Almanya, Avusturya ve İtalya sefaretleri aracılığıyla bu davranışlarından dolayı duyulan memnuniyet kendilerine tebliğ edilmiştir (DH.SYS, 112-7B/7-62, 19 Haziran 1329/2 Temmuz 1913, s. 6).

KAYNAKLAR

A) ARŞİV EVRAKI

A.MTZ. (04): Sadaret Eyalet-i Mümtaze Bulgaristan Evrakı

163/31, 165/24, 171/6, 171/47, 173/16, 173/17

A.MTZ. (05): Sadaret Eyalet-i Mümtaze Mısır Evrakı

9-D/315-12

A.MKT.MHM: Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı

608/6, 608/10, 736/9, 740/6, 745/22

BEO: Bâb-ı Âli Evrak Odası

3226/241905, 3233/242404, 3237/242739, 3241/243058, 3272/245383, 3275/245614, 3277/245737, 3281/246053, 3282/246090, 3283/246160, 3284/246253, 3284/246254, 3287/246469, 3287/246470, 3287/246471, 3288/246587, 3291/246802, 3293/246902, 3293/246903, 3293/246918, 3293/246951, 3296/247187, 3297/247263, 3301/247507, 3301/247534, 3303/247682, 3303/247716, 3304/247754, 3305/247802, 3305/247864, 3308/248057, 3312/248389, 3317/248717, 3318/248786, 3318/248822, 3323/249211, 3324/249292, 3325/249319, 3332/249869, 3332/249895, 3334/249990, 3335/250110, 3342/250576, 3348/251092, 3351/251303, 3351/251306, 3357/251753, 3357/251772, 3358/251822, 3360/251948, 3361/252031, 3362/252118, 3366/252444, 3375/253087, 3376/253137, 3376/253195, 3377/253217, 3382/253599, 3391/254295, 3398/254837, 3412/255839, 3426/256891, 3426/256940, 3427/257001, 3437/257718, 3442/258123, 3444/258255, 3445/258352, 3447/258461, 3457/259227, 3459/259357, 3459/259402, 3465/259833, 3478/260815, 3479/260896, 3479/260915, 3483/261158, 3483/261206, 3486/261389, 3490/261750, 3495/262118, 3500/262482, 3503/262654, 3503/262672, 3503/262704, 3504/262763, 3504/262765, 3505/262806, 3506/262940, 3511/263254, 3518/263818, 3519/263873, 3529/264636, 3530/264695, 3535/265069, 3535/265072, 3539/265367, 3540/265468, 3543/265704, 3546/265899, 3547/266001, 3549/266164, 3566/267380, 3579/268364, 3586/268897, 3588/269048, 3591/269272, 3593/269441, 3605/270371, 3621/271575, 3656/274177, 3659/274360, 3663/274725, 3666/274919,

3698/277347, 3721/279005, 3731/279813, 3743/280658, 3751/281281, 3778/283334, 3787/283963, 3790/284233, 3794/284492, 3794/284496, 3795/284557, 3795/284581, 3812/285832, 3824/286740, 3851/288752, 3868/290065, 3877/290749, 3878/290777, 3878/290783, 3878/290785, 3881/291014, 3881/291068, 3882/291113, 3893/291974, 3894/292005, 3895/292070, 3895/292105, 3898/292285, 3899/292419, 3900/292490, 3923/294165, 3927/294521, 3929/294647, 3932/294847, 3944/295746, 3950/296244, 3951/296318, 3954/296499, 3955/296624, 3963/297176, 3970/297706, 3971/297778, 3971/297794, 3972/297883, 3973/297953, 3980/298453, 3993/299449, 3995/299609, 3997/299737, 4002/300128, 4018/301296, 4051/303782, 4072/305352, 4076/305673, 4084/306278, 4095/307064, 4103/307676, 4133/309937, 4158/311816, 4161/312017, 4204/315284, 4212/315858, 4223/316709, 4240/317945, 4252/318835, 4252/318841, 4271/320298, 4281/321054, 4283/321168, 4285/321308, 4287/321507, 4288/321567, 4305/322821, 4310/323212

DH.H: Dahiliye Nezareti Hukuk Evrakı

64/14

DH.HMŞ: Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği Evrakı

15/30, 15/33, 15/34

DH.İD: Dahiliye Nezareti İdare Evrakı

26-2/39, 28-1/8, 60/6, 101/10, 101/13, 108/21, 124-1/26, 124-1/68, 161-1/3, 163/31, 185-1/18

DH.KMS: Dahiliye Nezareti Dahiliye Kalem-i Mahsus Evrakı

15/8, 22/22, 25/30

DH.MB.HPS: Dahiliye Nezareti Mebani-i Emiriye-Hapishaneler Müdüriyeti Evrakı

7/11

DH.MKT: Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi

1227/52, 1239/55, 1240/60, 1245/69, 1246/1, 1251/10, 1252/51, 1254/31, 1257/1, 1266/84,1267/72, 1274/89, 1278/89, 1282/63, 1286/41, 1290/13, 1290/19, 1304/6,

2617/10, 2625/52, 2628/72, 2629/86, 2630/79, 2631/8, 2631/44, 2631/59, 2631/65, 2631/71, 2632/6, 2634/79, 2634/99, 2635/57, 2635/60, 2636/21, 2636/27, 2636/73, 2637/18, 2637/50, 2638/57, 2638/62, 2638/82, 2639/4, 2639/17, 2641/12, 2641/31, 2642/52, 2642/53, 2644/69, 2645/24, 2645/61, 2646/65, 2648/65, 2648/83, 2650/1, 2650/94, 2651/87, 2651/92, 2652/85, 2653/47, 2653/69, 2656/42, 2657/38, 2657/66, 2657/70, 2658/23, 2658/91, 2659/25, 2662/8, 2662/97, 2664/73, 2667/43, 2668/58, 2668/76, 2669/25, 2669/36, 2669/77, 2671/5, 2671/11, 2672/13, 2672/55, 2676/32, 2677/54, 2677/84, 2678/71, 2680/66, 2681/22, 2681/91, 2683/16, 2683/19, 2683/81, 2685/9, 2685/14, 2686/55, 2687/1, 2687/26, 2688/8, 2689/28, 2689/44, 2692/3, 2693/6, 2694/67, 2694/96, 2700/45, 2700/60, 2703/72, 2706/125, 2717/28, 2718/3, 2718/85, 2727/23, 2736/56, 2738/63, 2745/64, 2746/57, 2750/54, 2758/22, 2760/19, 2767/100, 2784/13, 2796/51, 2802/6, 2808/82, 2808/95, 2812/100, 2833/42, 2863/28, 2897/99, 2909/3, 2911/77, 2914/2

DH.MTV: Dahiliye Nezareti Mütenevvia Evrakı

10/62, 10/69, 24/11, 24/15, 24/16, 25/13, 38/30, 53/12

DH.MUİ: Muhaberât-ı Umumiye İdaresi Belgeleri

7-3/43, 10-1/1, 29/57, 40-2/16, 43-2/2, 50-1/25, 50/15, 57/53, 64-2/3, 69-3/16, 69-3/32, 70-2/21, 74/41, 75/26, 84-1/31, 85/27, 96-1/39, 98-1/30, 101/64, 105/33, 114/20, 137/57, 144/21, 144/38

DH.SN.THR: Dahiliye Nezareti Sicill-i Nüfus Tahrirat Kalemi

9/37, 10/34, 25/42

DH.SYS: Dahiliye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı

39/22, 39/26, 68/2, 81-1/2-16, 81-1/2-17, 81-1/2-23, 81-1/2-24, 81-1/2-25, 81-2/2-41, 110/2, 112-7B/7-62

DH.ŞFR: Dahiliye Nezareti Şifre Evrakı

392/77, 405/89, 405/92, 405/99, 405/104, 405/105, 405/121, 406/3, 406/13, 406/14, 406/24, 406/77, 406/96, 407/19, 407/109, 407/112, 409/45, 419/37

DH.TMIK.M: Dahiliye Nezareti Tesrî-i Muamelât

273/42, 273/78

HR.HMŞ.İŞO: Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası Evrakı

14/5, 21/2, 42/13, 76/10, 76/12, 88/22, 97/13, 97/14, 97/15, 182/29, 194/58, 199/19

HR.SYS: Hariciye Nezareti Siyasi

2/8, 2/10, 2/12, 3/9, 3/10, 3/12, 3/13, 3/14, 3/20, 22/15, 134/29, 137/41, 140/11, 140/15, 141/4, 141/6, 141/7, 141/9, 141/10, 141/48, 141/49, 143/46, 145/10, 145/14, 145/25, 145/43, 145/50, 146/5, 146/6, 146/16, 146/28, 146/35, 146/64, 147/23, 147/39, 147/43, 147/52, 147/54, 148/2, 148/28, 148/31, 148/41, 149/4, 149/19, 149/57, 150/6, 150/8, 150/14, 150/15, 150/27, 151/3, 151/15, 151/19, 151/34, 151/96, 151/98, 151/100, 168/69, 168/70, 168/72, 178/15, 178/16, 178/17, 178/18, 178/22, 178/26, 178/28, 178/29, 178/30, 178/31, 178/32, 180/2, 199/57, 199/59, 199/61, 199/62, 199/63, 199/66, 199/67, 199/69, 199/71, 199/72, 199/73, 199/74, 199/75, 199/76, 199/77, 217/53, 217/55, 217/56, 217/59, 217/72, 219-B/37, 219-B/38, 219-B/39, 219-B/48, 219-B/51, 219-B/54, 219-B/57, 260/2, 263/1, 265/1, 266/1, 1153/2, 1967/3, 1968/3, 1970/1, 1974/1, 2044/3, 2078/4, 2078/6, 2078/10

İ.DH: İrade Dahiliye

1476/43

İ.HB: İrade Harbiye

46/1

İ.HR: İrade Hariciye

412/2, 412/13, 414/17, 414/23, 417/35, 418/11, 419/31, 420/3, 421/5, 422/16, 422/20, 422/25, 423/33, 424/2, 426/8, 426/9, 427/54, 428/40, 429/26, 430/60, 432/12

İ.HUS: İrade Hususi

167/118, 171/20, 179/33

İ.MBH: İrade Mabeyn-i Hümayun

2/17, 2/77, 3/38, 5/59, 5/66, 6/7, 6/72, 6/84, 6/85, 6/88, 9/51, 13/15, 14/58, 15/17

İ.MF: İrade Maarif

16/28

İ.TAL: İrade Taltifat

445/3, 445/12, 446/13, 447/6, 447/38, 449/57, 450/6, 450/25, 451/15, 451/33, 451/38, 451/56, 454/9, 456/3, 456/23, 456/30, 458/27, 459/7, 459/22, 459/34, 460/75, 464/41, 470/14, 471/1, 471/5, 472/8, 474/6, 477/34, 478/87, 479/7, 479/16, 481/10, 482/3, 482/50, 483/19, 484/21, 486/18, 491/28, 492/17, 492/48, 493/32, 494/26, 495/17

İ.TNF: İrade Ticaret ve Nafia

18/5

MF.MKT: Maarif-i Umumiye Nezareti Mektubi

1153/3

MV: Meclis-i Vükela Mazbataları

119/76, 129/24, 139/79, 141/19, 147/17, 151/3, 151/4, 151/32, 156/9, 159/37, 171/12, 227/280, 234/143

TFR.I.A: Rumeli Müfettişliği Sadaret Evrakı

37/3644, 39/3877

TFR.I.SL: Rumeli Müfettişliği Selanik Evrakı

177/17633

TFR.I.M: Rumeli Müfettişliği Müteferrika Evrakı

20/1934

TFR.I.MKM: Rumeli Müfettişliği Makamat Evrakı

29/2874

Y.A.HUS: Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı

389/74, 513/99, 517/184, 518/53, 518/63, 518/64, 518/111, 519/35, 519/46, 520/36, 525/56, 525/66, 525/68, 525/70, 525/78, 525/121, 526/40, 526/135

Y.EE: Yıldız Esas Evrakı

63/51, 79/8, 83/10

Y.EE.KP: Kâmil Paşa Evrakı (Yıldız Esas Evrakı'na Ek)

33/3258, 33/3273

Y.MTV: Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı

307/200

Y.PRK.ASK: Yıldız Perakende Evrakı Askerî Maruzat

255/20

Y.PRK.AZJ: Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal Jurnal

54/12

Y.PRK.DH: Yıldız Perakende Evrakı Dahiliye Nezareti Maruzatı

14/43

Y.PRK.EŞA: Yıldız Perakende Evrakı Elçilik Şehbenderlik ve Ataşemiliterlik Maruzatı

52/17, 52/45, 52/86, 52/95, 52/103, 52/105

Y.PRK.HR: Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezareti Maruzatı

36/27

Y.PRK.KOM: Yıldız Perakende Evrakı Komisyanlar Maruzatı

16/12

Y.PRK.MK: Yıldız Perakende Evrakı Müfettişlikler ve Komiserlikler Tahriratı

22/108

Y.PRK.NMH: Yıldız Perakende Evrakı Evrakı Name-i Hümayunlar

10/66, 10/100, 10/103

Y.PRK.TKM: Yıldız Perakende Evrakı Tahrirât-ı Ecnebiye ve Mâbeyn Mütercimliği

51/20, 51/54

ZB: Zabtiye Nezareti Evrakı

627/87

B) DİĞER KAYNAKLAR

Açba, H. (2007). *Kadınefendiler* (1. bs.). İstanbul: Profil.

Agstner, R. (2010). Konstantinopol'deki Venedik sarayı imparatorluk kraliyet (İ.K.) küçükelçiliği ve Bâb-ı âli nezdindeki İ.K. büyükelçiliği 1799-1918 ve Yeniköy sarayı İ.K. büyükelçiliğinin yazlık konutu 1899-1918. R. Agstner, E. Samsinger (Yay. Haz.), *Österreich in Istanbul* (Cilt 1) içinde (352-355). (F. Yılmaz, Çev.). Berlin-Wien: Lit.

Agstner, R. ve Samsinger, E. (2010). Avusturya ve Türkiye arasındaki eski dostluk üzerindeki sahne ışıkları. R. Agstner, E. Samsinger (Yay. Haz.), *Österreich in Istanbul* (Cilt 1) içinde (16-18). (F. Yılmaz, Çev.). Berlin-Wien: Lit.

Ağanoğlu, H. Y. (2008). Adakale'nin nüfusu, demografik özellikler ve göçler (1878-1913). *Köprüler Kurduk Balkanlara* içinde (71-96). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

Ahmed Midhat. (1298). *Kainat: Kütübhane-i tarih* (1. kısmın 9. cildi). İstanbul.

Akşin, S. (2004). *Ana çizgileriyle Türkiye'nin yakın tarihi* (5. bs.). Ankara: Kırlangıç.

Ali Şadi. (1327). *Bosna Hersek yahud Osmanlıların Alsas Loren'i*. Dersaadet-Kasımpaşa.

Ali Ulvi. (1324). *Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhakına karşı bir müdafaa-ı vatanperverane*. İstanbul: Ruşen Matbaası.

Alptekin, C. (1988). Adakale. *Türkiye diyanet vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde (1, 340-341). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Altuğ, U. (2002). *1740-1755 tarihli ecnebi defterlerine göre Osmanlı-Avusturya münasebetleri.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

András, J. (2005). Pallavicini, János Marquis de (1848-1941). The *Encyclopedia of world war I* içinde (863). California: Abc-Clio.

Another war scare. (1908, 18 Şubat). *South Wales Daily News*, s. 4.

Araz, T. (2014). *Osmanlı-Avusturya savaşı (1787-1791).* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Armaoğlu, F. (1997). *19. Yüzyıl siyasî tarihi (1789-1914)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Atılgan, İ. (2011). "İmparatorluk imtiyazlı Şark kumpanyası" ve kuruluş patenti 1719. İ. Atılgan ve R. Bandera (Yay. Haz.), *Türkiye Avusturya Ekonomik İlişkilerine Toplu Bakış* içinde (19-31). Ankara: Grafiker.

Aus den Geheimnissen des Jildis Kjöschk. (1908, 15 Haziran). *Wiener Montags Journal*, s. 7.

Austro-Hungarian policy in the Balkans. (1908, 28 Ocak). *The Morning Post*, s. 8.

Avusturya: Türkiye ile AB Müzakereleri Dursun. (2016, 4 Ağustos). *Hürriyet.* Erişim adresi: http://www.hurriyet.com.tr/dunya/avusturya-turkiye-ile-ab-muzakereleri-dursun-40181682

Aydın, Y. A. (2001). *XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Habsburg anlaşmaları ve uygulamaları.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bakırcıoğlu, R. (2012). *Ansiklopedik eğitim ve psikoloji sözlüğü*. Ankara: Anı.

Balkan question. (1908, 18 Şubat). *The Daily Telegraph,* s. 11.

Bauer, S. W. (2015). *Dünya tarihi* (1. bs., cilt 3). (M. Doğan, Çev.). İstanbul: Say. (Orjinal çalışma basım tarihi 2004).

Bauman, Z. (2017). *Hermenötik ve sosyal bilimler* (1. bs.). (H. Oruç, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.

Bayraktar, H. (2010). Osmanlı perspektifiyle Macar bağımsızlık hareketi ve Osmanlı-Macar ilişkileri. E. Causevi, N. Moacanin ve V. Kursar (Yay. Haz.), *Perspectives on Ottoman studies: Papers from the 18th symposium of the international committee of pre-Ottoman and Ottoman studies (CIEPO) at the university of Zagreb 2008* içinde (889-906). Berlin: Lit.

Bayur, Y. H. (1943a). *Türk inkılâbı tarihi* (Cilt 2 [Kısım 1]). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Bayur, Y. H. (1943b). *Türk inkılâbı tarihi* (Cilt 2 [Kısım 2]). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Bayur, Y. H. (1991). *Türk inkılâbı tarihi* (Cilt 1 [Kısım 2]). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Bekos, K. ve Garcia, M. (2011). Türkiye: Ticaret ortağından yatırım ortağına-Avusturya bakış açısıyla bir genel değerlendirme. İ. Atılgan ve R. Bandera (Yay. Haz.), *Türkiye Avusturya Ekonomik İlişkilerine Toplu Bakış* içinde (33-46). Ankara: Grafiker.

Bello, H. (2009). *Osmanlı ve Arnavut Kaynaklarına Göre Arnavutluk'ta 1911 Malisörler İsyanı.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Beyatlı, Y. K. (1337). Balkan'a seyahat. *Dergah,* 2(14), 17-20.

Beydilli, K. (1989). Âlî Paşa, Mehmed Emin. *Türkiye diyanet vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde (2, 425-426). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Beydilli, K. (1991). Avusturya. *Türkiye diyanet vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde (4, 174-177). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Beydilli, K. (2006). Mustafa Reşid Paşa. *Türkiye diyanet vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde (31, 348-350). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Beydilli, K. (2007). Paris Antlaşması. *Türkiye diyanet vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde (34, 169-172). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Birdal, M. S. (2017). *Kutsal Roma imparatorluğu ve Osmanlı: Küresel emperyal iktidardan mutlakiyetçi devletlere* (B. Özkul, Çev.). İstanbul: İletişim.

Birecikli, İ. B. (2010). *Arnavutlar ve Arnavutluk sorunu 1908-1914.* Yayımlanmış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bosna Hersek. (1324, 24 Eylül). *Tanin,* s. 4.

Bosna Hersek. (1324). İstanbul.

Bosna Hersek ahâli-i İslâmiyesi tarafından meclis-i mebûsân-ı Osmaniye takdîm olunan lâyıhadır. (1324). Dersaadet.

Bosna Hersek Cemiyet-i Hayriyye-i Osmaniye. (1324). *Bosna Hersek hakkında meclis-i mebûsân-ı Osmanî ve makam-ı sadârete takdîm olunan levâyih*. İstanbul.

Bosna-Hersek ile ilgili arşiv belgeleri (1516-1919). (1992). Ankara: T.C. Başbakanlık, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.

Bosna-Hersekli Ali Rüşdî. (1324). *Bosna Hersek'in memâlik-i Osmaniye'den tefrikiyle Avusturya'ya satmak fikrinde bulunanların vücûb-u tel'înine nâtık Bosna Hersek ahâlisi namına meb'ûsân ve a'yân-ı Osmanî meclislerine verilen lâyıhadır*. Dersaâdet.

Boykotaj kalkmıştır. (1909, 27 Şubat). *Tanin*, s. 1.

Boykotajın refi. (1909, 27 Şubat). *Servet-i Fünun*, s. 3.

Bozkurt, N. (1994). *1699-1736 Tarihli ecnebi defterlerine göre XVIII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı-Avusturya münasebetleri.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bozkurt, N. (2000). *Osmanlı-Avusturya münasebetleri (1740-1788).* Yayımlanmamış doktora tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bridge, F. R. (1972). *From Sadowa to Sarajevo: The foreign policy of Austria-Hungary 1866-1914.* London and Boston: Routledge & Kegan Paul.

Bridge, F. R. (2013). Habsburg monarşisi ve Osmanlı imparatorluğu, 1900-1918. M. Kent (Yay. Haz.), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler* içinde (57-88). (A. Fethi, Çev.). İstanbul: Alfa.

Bridge, F. R. ve Bullen, R. (2005). *The great powers and the European system 1814-1914* (2nd ed.). London: Pearson Education Limited.

Bryce, J. (1871). *The Holy Roman empire* (3rd ed.). London: Macmillan and Co.

Buçukçu, Ö. (2014). *1908-1913 Osmanlı dış politikası: Buhran-ı meşrutiyet* (1. bs.). İstanbul: Tezkire.

Celep, Ö. (2009) *1848-1849 Macar özgürlük mücadelesi ve Osmanlı siyasetinde Macar-Polonyalı mülteciler sorunu.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Creswell, J. W. (2009). *Research design* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Çakır, İ. (1995). *Macar mültecileri meselesi: M. 1848-1849*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çakmak, Z. (1996). *1875 Hersek isyanı ve Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan imparatorluğu tarafından işgali.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çelebi, S. (2012). *Osmanlı-Avusturya [Osmanlı Hanedanı-Habsburg] münasebetleri: Avrupa ile siyasi, kültürel, tarihi ilişkiler.* İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.

Çeliker, F. (1983). Avusturya'nın ve Türk-Avusturya ilişkilerinin tarihçesi. *Askerî Tarih Bülteni Eki [İkinci Viyana Kuşatmasının 300. Yılı Dolayısıyla]*. Ankara: Gnkur.

Çetinkaya, Y. D. (2004). *1908 Osmanlı boykotu: Bir toplumsal hareketin analizi* (1. bs.). İstanbul: İletişim.

Darkot, B. (1978). Adakale. *İslâm ansiklopedisi* (5. bs.) içinde (1, 124). İstanbul: Milli Eğitim.

Das erwachende Osmanentum. (1908, 10 Temmuz). *Neues Wiener Journal*, s. 1.

Delegation des ungarischen Reichstages. (1908, 28 Ocak). *Wiener Zeitung*, s. 4-5.

Delegation des ungarischen Reichstages. (1908, 29 Ocak). *Weiner Zeitung*, s. 3.

Demirci, S. (2016). *İngiliz basınında Osmanlı'nın iki büyük krizi Bosna Hersek 1908-1909/Balkan savaşları 1912-1913* (1. bs.). (N. Engin, Çev.) İstanbul: Tarihçi.

Demireğen, A. K. (2006). *Kanuni Sultan Süleyman'ın Sigetvar seferi (hazırlıklar ve fetih).* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Der Ex Spion des Sultans. (1908, 25 Eylül). *Das Vaterland*, s. 4.

Der kranke Mann. (1908, 13 Ağustos). *Kikeriki*, s. 3.

Der Sultan als Oberpolizist. (1908, 30 Nisan). *Neues Wiener Journal*, s. 4.

Der Sultan bleibt der alte. (1908, 30 Nisan). *Kikeriki*, s. 4.

Der türkische Militärausstand. (1908, 25 Temmuz). *München Allgemeine Zeitung*.

Desperado mit seinem Todessprung. (1908, 6 Ağustos). *Kikeriki*, s. 3.

Devlet-i âliyye ve düvel-i ecnebiyye tebaasından ve mezahib-i muhtelifeden bi'l-cümle ruhban takımıyla bunların manastır ve emâkin-i sairesi hakkında gümrük muafiyeti nizamnamesidir. (1298). *Düstûr [Tertib-i evvel]* (Cilt 2) içinde (610-617).

Die albanesische Frage. (1912, 13 Ocak). *Neues Wiener Tagblatt,* s. 4.

Die früheren attentate. (1908, 6 Şubat). *Neues Wiener Journal*, s. 3.

Die geburt einer sultanstochter. (1908, 18 Ocak). *Neues Wiener Tagblatt,* s. 8.

Die geheimnisse des harems. (1908, 6 Şubat). *Neues Wiener Journal*, s. 4.

Die neue mittelschule. (2017, 22 Ağustos). Erişim adresi: https://www.bmb.gv.at/schulen/bw/nms/index.html

Dilthey, W. (2011). *Wilhelm Dilthey hermeneutik ve tin bilimleri* (1. bs.). (D. Özlem, Çev.). İstanbul: Notos Kitap.

Drekanda, E. (2013). *Avusturya-Macaristan imparatorluğu yönetiminde Bosna-Osmanlı ilişkileri (1878-1909).* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Djuvara, G. T. (2017). *Türk imparatorluğunun paylaşılması hakkında yüz proje (1281-1913)* (1. bs.). (P. Tacar, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası.

Durukoğlu, S. (2012). Ömer Seyfettin'in hikayelerinde dünkü Balkanlar. C. Şayin (Yay. Haz.), *Balkan Savaşları Paneli (03-04 Mayıs 2011)* içinde (215-279). İstanbul: Harp Akademileri.

Ebenhoch, U., Scheucher, A. ve Wald, A. (2014). *Zeitbilder 4* (1. Auflage). Wien: Österreichischer Bundesverlag Schulbuch.

Eine Bombe im Harem Des Sultans. (1908, 8 Nisan). *Reichspost,* s. 5.

Eldem, E. (2006). Birlikte yükselen ve çöken imparatorluklar: Habsburglar ve Osmanlıların ortak kaderi. B. Öztuncay (Yay. Haz.), *Türkiye-Avusturya İlişkilerinde Zamana Yolculuk* içinde (108-125). İstanbul: Mas.

Elibol, N. (2003). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Avusturya ticareti.* Yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Elmacı, M. E. (1996). *Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından ilhakı ve doğurduğu tepkiler (1908-1912).* Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Elmacı, M. E. (1997a). Fes-kalpak mücadelesi. *Toplumsal Tarih,* 42, 28-32.

Elmacı, M. E. (1997b). 1908 Avusturya boykotunda liman işçileri. *Kebikeç,* 5, 155-162.

Elmacı, M. E. (1999). Karikatürlerle Avusturya boykotajı. *Toplumsal Tarih,* 63, 48-53.

Elsie, R. (2010). *Historicial dictionary of Albania* (2nd ed.). Lanham-Toronto-Plymouth: The Scarecrow.

Emecen, F. (2007). Osmanlılar. *Türkiye diyanet vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde (33, 487-496). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Emecen, F. (2010). Süleyman I. *Türkiye diyanet vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde (38, 62-74). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Emecen, F. (2017, 27 Mayıs). Batı İstanbul'un fethini hazmedemedi. *Star*. Erişim adresi: http://www.star.com.tr/pazar/bati-istanbulun-fethini-hazmedemedi-haber-1221738/

Emiroğlu, K. (1994). Trabzon'da Avusturya boykotu 1908. *Toplumsal Tarih,* 8, 17-21.

Engin, H. (2013). *1787-1792 Osmanlı-Rus, Avusturya harpleri sırasında İbrail kalesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Enginün, İ. (1985). Ömer Seyfeddin'in hikâyeleri. *Doğumunun yüzüncü yılında Ömer Seyfettin* (ayrı basım) içinde (37-49). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Erdoğan, K. M. (2001). *II. Viyana kuşatması*. Yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erim, N. (1953). *Devletlerarası hukuku ve siyasi tarih metinleri* (Cilt 1). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Ertek, A. (1991). Avusturya. *Türkiye diyanet vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde (4, 172-174). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Evirgen, Ö. F. (2016). *İlköğretim sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabı.* Ankara: Ekoyay.

Franz Joseph. (1987). *AnaBritannica* içinde (9, 130-132). İstanbul: Ana Yayıncılık ve Encyclopaedia Britannica.

Gay, L. R., Mills, G. E ve Airasian, P. (2009). *Educational research* (9th ed.). New Jersey: Pearson Education.

Gencer, A. İ. (1992). Berlin Antlaşması. *Türkiye diyanet vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde (5, 516-517). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Gezer, Ö. (2016). *Kale ve nefer: Habsburg sınırında Osmanlı askerî gücünün yeniden örgütlenmesi (1699-1715).* Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Glesne, C. (2015). *Nitel araştırmaya giriş* (5. bs.). (A. Ersoy, P. Yalçınoğlu, Çev. Ed.). Ankara: Anı.

Göğüş, C. (2007). *19. yy. Avusturya gazeteleri ışığında Osmanlı İmparatorluğunun 1873 Viyana dünya sergisine katılımı.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Gökalp, Z. (1970). *Türkçülüğün esasları.* M. Kaplan (Yay. Haz.). İstanbul: Millî Eğitim.

Gölen, Z. (1998). İkinci meşrutiyet döneminde Bosna Hersek'in ilhakına tepkiler. *Toplumsal Tarih,* 60, 9-16.

Güler, A. (1998). Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimlerin din-ibadet, eğitim-öğretim hürriyetleri ve bu bakımdan Kilise Defterleri'nin kaynak olarak önemi (4 Numaralı Kilise Defteri'nden örnek fermanlar). *OTAM,* 9, 155-175.

Gümüş, M. (2007). *1848 ihtilâlleri sonrasında Osmanlı Devleti'ne sığınan Leh ve Macar mültecilerinin Osmanlı modernleşmesine etkileri.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güngörürler, S. (2011). *The 1736-39 war with Russia and Austria: A study in diplomacy and changing perceptions of the Ottoman Empire.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürkan, E. S. (2006). *Ottoman corsairs in the western Mediterranean and their place in the Ottoman-Habsburg rivalry (1505-1535).* Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hacısalihoğlu, M. (2003). Makedonya. *Türkiye diyanet vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde (27, 437-444). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Imbert, P. [1981]. *Osmanlı İmparatorluğu'nda yenileşme hareketleri: Türkiye'nin meseleleri*. (A. Cemgil, Çev.). İstanbul: Engin.

İlhan [Elmacı], M. E. (1997). İzmir'de Avusturya boykotajı. *Tarih ve Toplum*, 161, 19-26.

İnalcık, H. (2003). Mehmed II. *Türkiye diyanet vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde (28, 395-407). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

İnalcık, H. (2006). Murad II. *Türkiye diyanet vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde (31, 164-172). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

İnalcık, H. (2016). *Devlet-i 'Aliyye* (1. bs., cilt 4). İstanbul: Türkiye İş Bankası.

İnalcık, H. (2017). *Osmanlı ve Avrupa* (2. bs.). İstanbul: Kronik.

İnan, S. (2014). Sosyal bilgiler eğitimi: Nedir, ne zaman ve neden? Tanımlar, tarihi kökleri ve açıklamalar. S, İnan (Yay. Haz.), *Sosyal Bilgiler Eğitimine Giriş* içinde (1-21). Ankara: Anı.

İpşirli, M. (1991). Bâbıâli. *Türkiye diyanet vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde (4, 378-386). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Kansu, M. A. ve Kansu, K. I. (Yay. Haz.). (2011). *Cumhuriyet eğitim devriminin Mülkiyeli mimarı Nafi Atuf Kansu 1890-1949 yaşamı ve yazıları*. Ankara: Mülkiye Birliği.

Karabıyık, E. Ü. (2014). *İlköğretim sosyal bilgiler 6 ders kitabı.* Ankara: Evren.

Karagöz, H. (2008). *1737–1739 Osmanlı-Avusturya harbi ve Belgrad'ın geri alınması.* Yayımlanmamış doktora tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karal, E. Z. (1995). *Osmanlı tarihi: Nizam-ı cedid ve tanzimat devirleri* (7. bs., cilt 5). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Karaosmanoğlu, Y. K. (2010). *Zoraki diplomat.* İstanbul: İletişim.

Karbi, B. (2016). *Birinci Dünya Savaşında Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları arasındaki iktisadi ilişkiler.* Yayımlanmış doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Keskin, H. (2006). *1914-1918 Osmanlı/Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ilişkileri.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kılıçaslan, M. E. (2013). *Avusturya Lloyd vapur kumpanyası'nın Osmanlı iskelelerindeki faaliyetleri.* Yayımlanmış doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kırpık, G. (2013). Osmanlı'da hamallık mesleği ve ilgili arşiv belgeleri. *Emek ve Toplum, 2*(3), 220-233.

Kiel, M. (2016). Taşlıca. *Türkiye diyanet vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde (Ek-2, 587-589). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Kişi, Ş. S. (1996). Avusturya ve Bulgaristan'a karşı İzmir'de 1908 boykotu. *Tarih ve Toplum*, 152, 68-78.

Kolçak, Ö. (2012). *XVII. yüzyıl askerî gelişimi ve Osmanlılar: 1660–64 Osmanlı-Avusturya savaşları.* Yayımlanmış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Konferans. (1324, 24 Eylül). *Tanin,* s. 3.

Köhbach, M. (1984). Die diplomatischen beziehungen zwischen Österreich und dem Osmanischen reich (vom frieden von zsıtva torok bis zum 1. weltkrieg). *Osmanlı Araştırmaları,* 4, 237-260.

Köprülü, O. F. (1996). Fuad Paşa, Keçecizâde. *Türkiye diyanet vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde (13, 202-205). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Kubinyi, V. (1917). *Franz Joseph I.* [South Bend: Hibberd ptg co.].

Kurat, A. N. (1993). *Rusya tarihi: Başlangıçtan 1917'ye kadar* (3. bs.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Kurtaran, U. (2006). *Osmanlı-Avusturya diplomatik ilişkileri (1526-1791).* Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Lee, S. J. (2004). *Avrupa tarihinden kesitler* (2. bs.). Ankara: Dost.

Leitl, C. (2011). Avusturya ve Türkiye: Beklenmedik düzeyde ekonomik ilişkiler. İ. Atılgan ve R. Bandera (Yay. Haz.), *Türkiye Avusturya Ekonomik İlişkilerine Toplu Bakış* içinde (9-10). Ankara: Grafiker.

Mahmud Celâleddin Paşa. (1983). *Mir'ât-ı hakîkat: Târihî hakîkatların aynası* (Cilt 1-3). İ. Miroğlu (Yay. Haz.). İstanbul: Berekât.

Mahmud Muhtar. (1999). *Maziye bir nazar Berlin andlaşmasından harb-i umûmîye kadar Avrupa ve Türkiye-Almanya münasebetleri*. E. Kılınç (Yay. Haz.). İstanbul: Ötüken.

Maier, C. (2011). Avusturya ile Türkiye'de konuk olmak: Batı ile Doğu arasında bir köprü olarak turizm. İ. Atılgan ve R. Bandera (Yay. Haz.), *Türkiye Avusturya Ekonomik İlişkilerine Toplu Bakış* içinde (135-141). Ankara: Grafiker.

May, A J. (1938). The Novibazar railway project. *The Journal of Modern History, (10)*4, 496-527.

Mayring, P. (2011). *Nitel sosyal araştırmaya giriş* (1. bs.). (A. Gümüş, M. S. Durgun, Çev.). Ankara: BilgeSu.

Merriam, S. B. (2015). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber.* (S. Turan, Çev. Ed.). Nobel.

MMZC [D. I, İS. I, C. I]. (1982). Ankara: TBMM Basımevi.

MMZC [D. I, İS. I, C. II]. (1982). Ankara: TBMM Basımevi.

MMZC [D. I, İS. I, C. III]. (1982). Ankara: TBMM Basımevi.

MMZC [D. I, İS. I, C. IV]. (ty). Ankara: TBMM Basımevi.

MMZC [D. I, İS. I, C. VI]. (ty). Ankara: TBMM Basım evi.

MMZC [D. I, İS. II, C. I]. (1985). Ankara: TBMM Basım evi.

MMZC [D. I, İS. II, C. II]. (1985). Ankara: TBMM Basım evi.

MMZC [D. I, İS. II, C. III]. (ty). Ankara: TBMM Basım evi.

MMZC [D. I, İS. II, C. IV]. (1986). Ankara: TBMM Basımevi.

MMZC [D. I, İS. II, C. V]. (1986). Ankara: TBMM Basımevi.

MMZC [D. I, İS. II, C. VI]. (1986). Ankara: TBMM Basımevi.

MMZC [D. I, İS. III, C. I]. (1986). Ankara: TBMM Basımevi.

MMZC [D. I, İS. III, C. IV]. (1986). Ankara: TBMM Basımevi.

Möhring, R. (1978). *Die beziehungen* zwischen *Österreich-Ungarn und dem osmanischen reich 1908–1912*. PhD dissertation, Universität Wien Geisteswissenschaftliche Fakultät.

Mufassal Osmanlı Tarihi (Cilt 4). (1960). İstanbul: Baha.

Mufassal Osmanlı Tarihi (Cilt 6). (1972). İstanbul: Güven.

Murathanoğlu, G. (2018). *Macar mülteciler sorunu.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mutlu, Ş. (2005). *Osmanlı Devleti'nde misyoner okulları*. İstanbul: Gökkubbe.

Nazır, B. (1999). *Mülteciler meselesi 1849-1851.* Yayımlanmış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal araştırma yöntemleri* (5. bs., cilt 2). (S. Özge, Çev.). Ankara: Yayınodası.

Olaş, Z. (2007). *Avusturya-Macaristan imparatorluğu işgalinde Bosna-Hersek.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Olgun, S. (2017). Avusturya-Macaristan imparatorluğu konsoloslarının Arnavutluk coğrafyasındaki "muzır faaliyetlerine" bazı örnekler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10*(50), 245-255.

Ortaylı, İ. (2017a). *İlber Ortaylı seyahatnamesi* (16. bs.). İstanbul: Kronik.

Ortaylı, İ. (2017b). *Türklerin altın çağı* (1. bs.). İstanbul: Kronik.

Ortaylı, İ. (2018). *Türkiye'nin yakın tarihi* (29. bs.). İstanbul: Kronik.

Otman, E. (2009*). The role of Alvise Gritti within the Ottoman politics in the context of the "Hungarian question" (1526-1534).* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ödemiş, İ. (2013). *Mustafa Efendi'nin Viyana sefâreti ve sefâretnâmesi (Istılâh-ı Nemçe) (1730).* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özcan, A. (2007). Pasarofça Antlaşması. *Türkiye diyanet vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde (34, 177-181). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Özensoy, A. U. ve Aynacı, C. (2016). *İlköğretim sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabı.* Ankara: Berkay.

Özey, R. (2018). *Balkanlar ve Balkan ülkeleri coğrafyası* (3. bs.). Ankara: Pegem Akademi.

Özkan, A. (2002). *Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından ilhakı (5 Ekim 1908).* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özsoy, E. (2016). *Akdeniz'de Osmanlılar ve Habsburglar 1550-1600: Siyaset-ticaret-ziyaret.* Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Palmer, A. (1995). *Osmanlı imparatorluğu bir çöküşün yeni tarihi.* (B. Ç. Dişbudak, Çev.). İstanbul: Bilgin.

Papp, S. (2013). Zitvatorok Antlaşması. *Türkiye diyanet vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde (44, 472-474). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Pittioni, M. (2011). Osmanlı-Avusturya ticari ve ekonomik ilişkileri. İ. Atılgan ve R. Bandera (Yay. Haz.), *Türkiye Avusturya Ekonomik İlişkilerine Toplu Bakış* içinde (33-46). Ankara: Grafiker.

Pomiankowiski, J. (1990). *Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküsü "1914-1918 I. Dünya Savaşı".* (K. Turan, Çev.). İstanbul: Kayıhan.

Pribram, A. F. (1923). *Austrian foreign policy, 1908-18* (1st ed.). London: Georg Allen & Unwin.

Proklamation. (1908, 7 Ekim). *Wiener Zeitung*, s. 1.

Protokol. (1326, 27 Kânûn-ı Sâni). *Sırâtımüstakim*, s. 380-381.

Purde, K. (2013). *Savaşın yazımı: XVI. yüzyıl Osmanlı kroniklerinde savaş olgusuna bakış (uzun savaşlar örneğinde).* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Quataert, D. (1987). *Osmanlı Devleti'nde Avrupa iktisadi yayılımı ve direniş (1881-1908).* (S. Tekay, Çev.). Ankara: Yurt.

Roth, J. (2013). *Radetzky marşı.* (A. Arpad, Çev.). İstanbul: Can.

Samsinger, E. (2010). Avusturya Lloyd şirketinin seyahat rehberinden; 1900'lü yıllarda Doğu seyahatleri. R. Agstner, E. Samsinger (Yay. Haz.), *Österreich in Istanbul* (Cilt 1) içinde (369-371). (F. Yılmaz, Çev.). Berlin-Wien: Lit.

Sarı, M. (2017). Mitroviçe-Ovaç demiryolu projesi örneğinde Avusturya'nın Balkanlara yayılma politikası (1908). A. Temizer ve S. Özer (Yay. Haz.), *II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı* içinde (643-673). Ankara: Gece Kitaplığı.

Savaş, A. İ. (2002). Osmanlı devleti ile Habsburg imparatorluğu arasındaki diplomatik ilişkiler. *Türkler* içinde (9, 555-566). Ankara: Yeni Türkiye.

Scheucher, A., Wald, A. ve Ebenhoch, U. (2013). *Zeitbilder 3* (1. Auflage). Wien: Österreichischer Bundesverlag Schulbuch.

Schreiner, G. A. (1921). *Entente diplomacy and the world.* New York and London: The Knickerbocker.

Seignobos, C. (1960). *Avrupa milletlerinin mukayeseli tarihi.* (S. Tiryakioğlu, Çev.). İstanbul: Varlık.

Sevinç, T. (2010). *1695 ve 1696 Avusturya seferlerinde organizasyon ve lojistik.* Yayımlanmış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Sevük, İ. H. (1944). *Tunadan Batıya* (2. bs.). İstanbul: Remzi.

Shaw, S. J. ve Shaw, E. K. (2000). Osmanlı imparatorluğu ve modern Türkiye (Cilt 2). İstanbul: E.

Shepherd, W. R. (1911). *Historical atlas.* New York: Henry Holt and Company.

Sked, A. (2013). *The decline and fall of the Habsburg empire (1815-1918)* (2nd ed.). New York: Routledge.

Steed, H. W., Phillips, W. A. ve Hannay, D. (1914). *A short history of Austria-Hungary and Poland.* London: The Encyclopaedia Britannica.

Sultan Abdul Hamid. (1908, 13 Ağustos). *Kikeriki*, s. 1.

Şahin, C. S., Özen, B. ve Midilli, A. (2016). *İlköğretim sosyal bilgiler 4 1. kitap*. Ankara: Koza.

Şahin, C. S., Özen, B. ve Midilli, A. (2016). *İlköğretim sosyal bilgiler 4 2. kitap.* Ankara: Koza.

Şahin, C. S., Özen, B. ve Midilli, A. (2016). *İlköğretim sosyal bilgiler 4 3. kitap.* Ankara: Koza.

Şimşek, L. (2011). *Sosyal bilimler ve felsefe* (1. bs.). İstanbul: Kitapyayınevi.

Taşdemirci, E. (2001). Türk eğitim tarihinde azınlık okulları ve yabancı okullar. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 13-30.

Taylor, A. J. P. [1948]. *The Habsburg monarchy 1809-1918: A history of the Austrian empire and Austria-Hungary.* London: Western Printing Services.

Tekin, N. T. (2011). *Peşte günleri: Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun özel mektupları.* İstanbul: Ege.

The Balkan question. (1908, 18 Şubat). *The Morning Post*, s. 7.

Togan, A. Z. V. (1985). *Tarihte usûl* (4. bs.). İstanbul: Enderun.

Tuncel, M. (2012). Türkiye. *Türkiye diyanet vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde (41, 562-566). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Tuncer, H. (2008). *Osmanlı-Avusturya ilişkileri (1789-1853)* (1. bs.). İstanbul: Kaynak.

Türe, İ. (Yay. Haz.). (2015). *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e yakın tarihimizin belgesi 1908-1925, Sırâtımüstakim mecmuası* (Cilt 5). İstanbul: Bağcılar Belediyesi.

Uçarol, R. (2008). *Siyasi tarih* (7. bs.). İstanbul: Der.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı tarihi* (Cilt 1). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Uzunçarşılı, İ. H. (1995). *Osmanlı tarihi* (Cilt 4, [1. Kısım]). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Vahapoğlu, M. H. (2005). *Osmanlıdan günümüze azınlık ve yabancı okullar.* İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.

Verschärfung des türkisch-persischen konflikts. (1908, 6 Şubat). *Neues Wiener Journal*, s. 10.

Wald, A., Scheucher, A., Scheipl, J. ve Ebenhoch, U. (2012). *Zeitbilder 2* (1. Auflage). Wien: Österreichischer Bundesverlag Schulbuch.

Wank, S. (1964). Aehrenthal and the sanjak of Novibazar railway project: A reappraisal. *The Slavonic and East European Review, 42*(99), 353-369.

Wank, S. (2009). *In the twilight of empire: Count Alois Lexa von Aehrenthal (1854–1912).* Wien-Köln-Weimar: Böhlau.

Wank, S. (2012*).* Habsburg İmparatorluğu. K. Barkey ve M. von Hagen (Yay. Haz.), *İmparatorluk Sonrası Sovyetler Birliği ve Rus, Osmanlı ve Habsburg İmparatorlukları* (1. bs.) içinde (71-88). (E. Kılıç, Çev.). İstanbul: Varsus Kitap.

Yavuz, E. (1979). 1908 Boykotu. *ODTÜ Gelişme Dergisi: Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar,* 1978 özel sayısı, 163-181.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. bs.). Ankara: Seçkin.

Yılmaz, Y. (2008). *An Ottoman peace attempt at the Habsburg court during the Ottoman-holy league war: Zülfikâr Efendi in Vienna, 1688-1693.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmazata, M. (2005). *Avrupa devletlerin bloklaşma sürecinde 1908/1909 Bosna'nın ilhak krizi.* Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü.

Yılmazata, M. (2013). *Savaşa giden yol: 1908 Bosna-Hersek'in ilhakı* (1. bs.). İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

ÖZGEÇMİŞ

1987 yılında Bakırköy'de doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini İstanbul'da tamamladı. Lisans öğrenimini Fen Bilgisi Öğretmenliği (İstanbul Üniversitesi, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, 2006-2010), Sosyal Bilgiler Öğretmenliği (İstanbul Üniversitesi, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, 2008-2010 yandal) ve Tarih (İstanbul Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, 2012-2016) programlarından mezun olarak tamamladı. 2010 yılında başladığı yüksek lisansını (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü) 2013 yılında "Meclis-i Mebûsân'da Bulunan Azınlık Mebûslarının Eğitime Dair Görüşleri" başlıklı tezi ile tamamladı. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. Hâlen bu görevini sürdürmektedir.